

maius proculdubio damnum facit. Eò quoq; spectat Niceni conuentus decretum, quo cautum est, ut episcopi quotannis prouinciales synodos bis celebrarēt, ad suos, quatenus opus esset, aliorumq; mores corrigendos.

Qui ex alienis & externis primi nostros Christianos infectati fuerint, & ibidē qui martyrii primū palmam tulerint: atq; unde dictum, quidē sit martyrium. Cap. vi.

Lato in sua republica ueritatem in primis cultam uoluit, quòd ea dijs & hominibus dux sit omniū bonorum, cuius qui felix futurus sit, statim ab initio participem esse decet. Veritatis docendæ causâ Christus in mundum uenit, dicēs, Ego ad hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimoniū perhibeā ueritati. Omnis qui est ex ueritate, audit uocē meā. Conflauit sibi inuidiā ob hanc rem Seruator apud Iudæos, ita ut ab eis immerito suo sit neci deditus. Sic ueritas apud mortales ueritatis inimicos, sibi malo, ac suis cultoribus pariter bono non fuit. nam prima à Iudæis orta est, ut attestatur Eusebius, in Christianos persecutio. Quū enim Apostoli præcepto ris uestigia sequuti, nuntiarēt uerbū ueritatis, & Petrus ante alios coargueret Iudæos iniquitatis, quòd Christū tradidissent morti, hortareturq; ad poenitendū, eo furoris inuecti sunt, ut Stephanum diaconum occiderint. Is enim eo ferè biennio, quo passus fuerat Christus, cum ijs de re diuina in certamē descendit, qui uarijs nominibus dicti sunt, Alexandrini, Cyrenaici, Cilices, Asiani. Ibi quum plures & docti, ut ipsi uideri uolebant, uni nō resisterēt,

sisterēt, sed cælesti sapiētia qua supernè erat instructus iuuenis, obruerentur, cum fremitu & indignatione circumstabāt Stephanū, uixq; manus præ nimia ira abstinabant. Interim uerò testatus ille se cælestē gloriā intueri, maius adhuc in se odiū concitauit: eam enim uocē ut impiam litigatores abhorrentes, factō in illum impetu, urbe eiciunt, eiectum lapidibus obruunt. Sic primus omnium Stephanus Christianæ religionis publicus assertor, mortem occubuit. Tum, sicut Lucas ait, erupit persecutio magna aduersus Christianos qui erant Ierosolymis, & omnes dispersi uel potius disseminati sunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter Apostolos, ut afflictionis occasio, quemadmodum diuus ait Hieron. fieret Euangelij seminariū, quando illi id passim prædicabāt. Quum uerò primū Christianū nomē inter Gentes audiri cepit, tum ut dijs inuisum infensus illis odio fuit, utpote quod iam iam præfagiebant reliquas esse religiones soluturū, quod impense auertere conati sunt semper uanorū deorū cultores: nam Athenienses Diagorā philosophum ex urbe sua pepulerūt, eo quòd, ut Cicero De natura deorum tradit, deos negasset, & omnem deorum opem, quò sic animos hominum à religionis cultu auocaret. Iidem Socratem damnarunt, quia nouā religionem introducere uisus est, qui per Aristophanē poëtam comicum in comœdia quam Nebulas inscripsit, falsò culpatus est, quòd fabulas coleret, & de Atheniensium religionibus detraheret, ac pubem seduceret. Item, ne plura cōmemorādo unius rei exempla, longius à proposito trahamur, Romani quū duas reperissent in agro Lu-

atri Francisco sacerdoti
conceditur

B 581

POLYDORI
 VERGILII VRBI-
 NATIS DE RERVM
 INVENTORIBVS LI-
 BRI OCTO.

*Eiusdem in orationem Dominicam com-
 mentariolum.*

Omnia nunc demum ab ipso auctore perfectè au-
 cta, recognita atque elaborata.

Cum Indice & rerum & verborum locupletissimo.

*bro loco
 fr Mar*

*bro tyo su
 hny o bregne
 AD 1602*

bro frē Maikno

*Geßweßn a Outm
 J. 5. 95*

BASILEÆ,

Per Thomam Guarinum.

1563e

AD LECTOREM.

QVVM opus istuc iampridè non indignum habitum sit, quod, doctissime Lector, à te legeretur, uel notum etiam fieret cæteris hominibus minimè literatis, quando Galli, Germani, & Itali in suam quisq; linguam uernaculam & uulgarem iam uertit: idcirco ut illud maius legentibus emolumentum faceret, plusq; delectamenti afferret, rursus denique ab auctore suo perfectè est auctum, quod ita multo locupletius tu nunc accipies: unde quicquid hauseris, purum, integrum, liquidumque te haud dubiè haurire senties. Vale.

IN POLYDORVM SIMON GRYNÆVS.

*Qui more & ritu argute apis
Campos Thespiadum peruolat,
Amicis passim floribus
Cautè os impressus, insidet,
Succos miros, miras opes
Genere omni auctorum conuehit,
Diuite mox alueario
Fanos & mella dulcia
Subinde prebet omnibus,
POLYDORI non intelligo
Merito què non summo sibi
Namen venerandum vendicet.*

1920-2595

POLYDORVS VER-
GILIUS VRBINAS, LVDOVI-
CO ODAXIO PATAVINO.

S. D.

Vt nequidem nescius, Ludo-
uice Odaxi, qua venia digni
accipiatur illi, qui longè à ve-
ro aberrantes, in fabulis dun-
taxat neruos profum omnes
còtenderint. In quorum san-
numero, cum poëte, tum veteres philosophi
maximè sunt. Sed illis quorum propriū est
nugas sectari, ignoscendum est. his autè non
item: quippe qui quum veritatis, quæ, sicut
præclare Pindarus ait, magnum est virtutis
principium, inuestigandæ gratia, talem scri-
bendi materiam nacti essent, vt eam suapte
natura sese illis sæpius offerentè, facilè com-
prehendere possent, adeo in obscuris versati
sunt tenebris, vt pro veritate, magis magisq;
fingendi fabulas materiam præbuerint. Et-
enim, vt de initiis rerum, de mūdi fabrica ta-
ceam, quū de Deo aut cæli motu differerēt,
physica quadam ratione, multò nempe ma-
iorem quàm foret, deorum multitudinem
reddiderunt, qui induti specie humanā fabu-
las poëtis suppeditarunt, hominum autem
vitam superstitione omni referferunt, velu-
ti qui deinde viros beneficiis excellentes in

cælum, fama ac voluntate tollere consueverint. Quæ tamen summa leuitatis plena sunt, dicuntur tamen, & stultissimè creduntur. Sed ipsos philosophos, quum sapientiæ laudem adepti essent, eò quòd pleno gressu veritatem sequi viderentur, nihil profectò, vt arbitror, tã deuos egit, quàm veri Dei ignorantio: ex quo haud dubiè tot fabularum delirationes manarunt, tunc potissimè quum futilis esset hominum simplicitas: nam nostro tempore, quo quidem impendiò magis homines sapiunt, quis huiuscemodi deos colit, quorum accipimus cupiditates, ægritudines, iracundias, bella, vulnera, libidines? Quis harpyias fuisse, aut chimæram monstrum putat? Quæ uè anus tam excors inueniri potest, quæ illa quæ quondam credebantur apud inferos portenta extimescat? Quis tam hebetis ingenij est, vt metuat ne supra se cælum labet? sicut Galli Adriæ vicini, Magno olim Alexandro percontanti, quidnam esset quod maximè pertimescerent, sese formidare id tantum respondisse dicuntur. Vbi gentium mensa Solis est, quæ diuinitus epulas suppeditet, quam Æthiopes se quòdam habere iactabãt? Verissimè igitur M. Tullius inquit, diem opinionum commenta delere, naturæ iudicia confirmare, quoniam solum tempus veritatis est parens. Quare hoc fabulis fidem habendi vitium, magis temporum quàm

quàm hominũ fuisse dixerim. At nobis, qui longè hercle feliciore ætate geniti sumus, propterea quòd verum Deum quotidie in- tuemur, contemplamur, atque veneramur, nullisq̃ue amplius præstigijs demonũ duci- mur, ecquid turpius magisq̃ue pudendũ esse potest, quàm nugas tẽrere, & fonte veritatis omisso, fabularum riuulos sectari: quũ præ- fertim ita natura comparatum cõster, vt nul- lus suauior animo cibus sit, quàm veri cogni- tio? Ego itaq; opus de rerum inuentoribus orsus, quàm verisimè potui, omnia tradidi, quòd nemo sua laude fraudaretur: quoniam inuenire primum præcipuũque est, rei que inuẽtę dignitas, adeo multos trahit in amo- rem sui, vt singuli, si fieri possit, artis alicuius auctores se dici velint, quod sine artibus, fa- tis constet nullã omnino vitã esse potuisse. Ex quo diligentius multò officium feci, & maximè quũ de origine deorum, & eorum cultu, de rerum initiis, de hominis ortu pro- didimus: quod neutiquam facilè fuit, quan- do iam nugæ cuncta oppleuerant. Cæterũ sum ego itidem, fateor, in plerisque locis id genus fabulas sequutus, quibus etiam verũ specie aliqua velarum subest: ob id tamen ni- hilominus veritati hæsimus, quando hoc ra- tio ipsã exigere visa est. Et quanquam Satur- no, Ioui, Neptuno, Mercurio, Dionysio, A- pollini, Æsculapio, Cereri, Vulcano, & aliis

quos deos vocat, quædam assignauimus, ea ipsa tamen illis tanquã mortalibus, nõ tanquam diis, licet ipse quoque deos nuncupauerim, attribuimus. Haud me fugit insuper, quosdam maleuolentissimos fore, qui industriã nostrã fortasse temeritatẽ appellabunt, quia ego solus de rerũ inuẽtoribus scribere ausus sum, quod nemo ante me, præter Plin. particulatim tentarat, qui in 7. Natur. histor. de hac re strictim admodũ meminit, fabulas sic sequutus, vt minus veritatẽ inuestigarit. Verũ illud prorsus ignorabũt, id multò esse præclarius, quò difficilius extiterit. Ecquid enim laudis assequutus esset Cæsar, si facillè fuisset Britãnis bellum inferre? aut Annibal quantum gloriæ sibi cõparasset, si peruias Alpes dum Italiã adiret, citra, vt dicitur, puluerem sudorẽmque, ac non magna suorũ cede, fecisset? Propter quod nos etiã hoc opus, etsi arduũ, magno animo suscepimus, maturauimusq; : in quo si quid desiderabitur, nemini mirũ sit, quando multa nõ modò vetera, sed noua inuenta sunt, quorũ, vt in extremo tertio operis libro perspicuè demonstrauimus, inuẽtores in densissimis omnino vmbriis latent. Non idcirco tamẽ inficior (haud enim tantum mihi assumo, quũ sint hodie plures longè me doctiores) quin possit quispiã de hac re, veluti de prouerbiis, quorum libellum proximo anno Guidoni principi Urbini
Duci

Duci inscripsimus, copiosius tradere. Verùm quicūque hoc vel illud posthac ingredietur iter, quia nos primi stadiū cucurrimus, is fortasse nostra vestigia sequi non grauabitur. Has autem, qualescūq; sunt, lucubrationes, in quibus multarum rerū origo continetur, nemini cōuenientius dicari posse, vel debere iudicauī, quàm tibi, qui ad vnguē scriptorum omniū monimēta noris: nam, vti diuus Hieron. inquit, illi tertium Vergilij Æneid. librum lucidius intuentur, qui à Troade per Leucadem, & Acroceraunia, ad Siciliam, & inde ad ostium Tyberinum nauigarint: qui insuper sic Guidoni Urbini duci nostro ab ineunte eius ætate, à diuo Federico, vt òlim à Philippo Macedone Magno Alexādri Aristoteles, præceptor datus es: qui quum te duce, vtriusque linguæ peritissimus euaserit, haud equidē immeritò præ omnibus ei charissimus es, apud quem, vt par est, summū dignitatis gradum tenes, à quo denique tantis, quanti certè fieri debes. Accipe igitur, Ludouice Odaxi, hilario vultu, hoc opus à Polydoro tuo Vergilro, idque ea frontis seueritate perlegito, qua eiusmodi scripta legere consueuisti. Vale.

Urbini, Nonis Augusti,

Anno 1499.

INDEX CAPITVM IN LI-
BROS DE INVENTO-
ribus rerum.

CAPITA LIBRI PRIMI.

- De prima deorum origine, & unde Deus dictus. cap. 1
De initijs rerum. cap. 2
De primo hominum ortu, & linguarum uarietatis ori-
gine, atq; inibi de prima gentiũ diuisione: an Romanis
lingua una eadẽq; Latina cõmunis fuerit, necne. cap. 3
De origine coniugij, & uario apud gẽtes usu, & qui in
propatulo pecudum more coirent, ac quis liceret ante
uirum, nouam inire nuptam, & inibi de diuortij ini-
tio, ac qui in matrimonio ueterum ritus. cap. 4
De religionis origine, & qui colendorum deorum pri-
mi auctores fuerint, & Deo uero sacrificauerint. cap. 5
Quis primus literas inuenerit, uel in Latium attulerit, &
de earum numero aucto, uarietate, uiq; sonoq; cap. 6
De origine grammaticæ, & quantum ualeat. cap. 7
De poëticæ artis origine, atq; eius præstantia, ibiq; lo-
cus Ciceronis in Catone emendatus. cap. 8
De origine metri, & metrorum plura esse genera. ca. 9.
De tragœdiæ atq; comœdiæ initijs. cap. 10
De origine satyræ, nouæq; comœdiæ. cap. 11
Quis primus historiã condiderit, & de eius utilitate: aut
solutam orationem inuenerit, deq; texendæ ipsius hi-
storiæ regula. cap. 12
De origine Rhetorices, & quibus rebus eius ratio conti-
neatur. cap. 13
Quis

INDEX CAPITVM.

- Quis primus musicam repererit, & quantum ea ualeat ad tolerandos humanæ uitæ labores. cap. 14
- Qui primum instrumenta musica diuersi generis inuenerint, & ea in Latium attulerint, ac quod sit organū, & de antiquissimo usu tiliarum in prælijs. cap. 15
- De origine philosophiæ, & de duobus eius principijs, & quis primus inuenerit ethicen, & dialecticen, ac dialogos introduxerit. cap. 16
- Qui primi astrologiā adinuenerint, aut quorundā syderum cursus, & spherā, uentorumq; rationē, atq; quot illi sint, & obseruationes syderū in nauigādo. cap. 17
- Qui primi geometriā & arithmeticā inuenerint. ca. 18
- Quis primus repererit pondera, & mensuras, ac numeros, & de uario apud gentes numerandorum annorum modo. cap. 19
- Quis primus medicinam inuenerit, & in quot ea diuisa sit partes, ac apud quos olim populos non fuerit medicorum usus. cap. 20
- De herbariæ & medicamentariæ atq; melleæ medicinæ inuentoribus, & quæ homines ab animalibus remedia didicerint. cap. 21
- Quis primus magicam artem inuenerit, & à quibus celebrata, & quis modum effugandi dæmones, aut incantationes ediderit, quibus morbi sedarentur. cap. 22
- De origine necromantiæ, pyromantiæ, aëromantiæ, hydromantiæ, geomantiæ, & chiromantiæ. cap. 23
- De duobus diuinandi generibus, & de origine aruspici-næ artis, & sortium Prænestinarum, & quis somniorum interpretationem docuerit. cap. 24

INDEX

CAPITA LIBRI SECVNDI.

- De iuris & legū origine, & qui primi mortalibus leges dederint, & quæ causa à principio dandi fuerit. cap. 1
- Qui regiam uel popularem ciuitatem principio instituerint, tyrannidemq; exercuerint, & diadema uel seruitium inuenerint, & quis Areopagitarum magistratū constituerit, aut suffragia inuenerit. cap. 2
- De triplici administrationis genere Romanæ ciuitatis, & de origine insignium Regum, & ex qua arbore fierent magistratuum uirgæ, atq; quis primus censum instituerit, & de senatorio atq; equestri censu, uel carcerem ædificauerit, & ibidem quid esset lustrum conditum, ac de initio tributi imponendi. cap. 3
- Qui primi cōstituerint annum, & quàm uarium: & inuenerint hunc annum quo utimur, uel menses, atq; eos diuiserint in Nonas, Idus, Calendas, ac quis excogitarit numerum aureum. cap. 4
- Quis horas primus constituerit, aut horologia diuersi generis inuenerit. cap. 5
- Quomodo ab initio alij aliter dies obseruarint, & noctes diuiserint. cap. 6
- Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, & à quo aut ubi usus imprimendarum literarum primū inuentus. cap. 7
- De primo usu scribendi apud priscos, etiam per notas, & quando primū sit inuenta charta, uel membrana. cap. 8
- Quis primus memoriæ artem monstraucrit, aut qui eiusdem gloriam adepti sint. cap. 9
- A quo

C A P I T V M.

A quo primùm militaris ars inuenta, & utrum illa literis præstet: itē in exercitu ordines, tesserae & uigiliae, & de primo pugnandi modo. cap. 10

De primo armorum & aeneorū tormentorū usu. cap. 11

Quis primus æquitādi artem, aut usum equos domādi, uel eorum unguilas ferreis soleis muniendi, ac ornamenta inuenerit, & bigas atq; quadrigas iunxerit, & uehiculum cū quatuor rotis repererit, & qui ex equo pugnare primùm instituerit. cap. 12

Quis primus instituerit apud Græcos olympicum certamen, & alios id genus ludos, & Pyrrhica saltationem, atq; palestram, & à quibus inuentus ludus pilæ, alæ, tesserarum, furunculorum, talorum, par impar, micare, ac quid sit tessera, uel talus. cap. 13

De quorundam ludorū origine apud Latinos. cap. 14

Quis primus inuenerit inducias, & fœdera, & de uario eorundē faciendorū ritu, ac quot essent genera. cap. 15

A quo primùm mos triumphandi fluxerit, & quis primus apud Romanos triumphum, aut ouationem duxerit, ac cui triumphare aut ouare liceret, & de ritu ponendi trophæi. cap. 16

Qui primi coronas inuenerint, & de uarijs earum generibus, & à quo ciues coronandi consuetudo manauerit, & de usu coronarū in conuiujs: inibiq; locus Vergilij enodatus: & unde mos, ut coronati supplicarent Deo, epularenturq; in funere faciendo, ac spectarent ludos. cap. 17

De antiquissimo usu unguentorum, & quando primùm ea cognita Romanis. cap. 18

Qui pri

INDEX

- Qui primū inuenerint aurum, argentum, ferrum, plum-
 bum, æs, fabrilīaq; instrumenta, & ignem primū, mox
 è silice aut lignis, & folles, atq; lucernæ usum. cap. 19
- A quibus primū numus aureus inuentus, aut quis ar-
 gentum & æs signauerit, atq; speculum argenteum
 fecerit. cap. 20
- De origine annulorum, ac primo gemmarum usu, &
 cur digitus sinistræ manus minimo proximus, annulo
 cingl consueuerit. cap. 21
- De origine uitri & electri, & quis primus inuenerit mi-
 nium, & myrrhina in urbem asportauerit, & de cry-
 stallo. cap. 22
- De origine simulachrorum, & qui primi statuas posue-
 rint, & Græcos contrario Rom. more, eas non uelare,
 & de usu incendendi thus, cereosq; ad ipsas statuas: &
 qui primi thus uendere cœperint: item quædam me-
 moratu digna de imagine Magni Alexandri. cap. 23
- De origine picturæ, & quis primus colores inuenerit,
 aut penicillo pinxerit. cap. 24
- De primis plasticis inuentoribus, & quis rotam figura-
 riam repererit. cap. 25

CAPITA TERTII LIBRI.

- A quibus primū inuēta agricultura, & quot ea redun-
 det bonis. cap. 1
- Quis primus mortalibus fruges, & eas molendi, aut ster-
 corandorum agrorū, uel pinsendi frumenti usum mon-
 strauerit, & boues aratro iunxerit, aut ferramenta ru-
 stica inuenerit, uel cribra diuersi generis. cap. 2
- Quis primus uites & alias arbores plantauerit, earūq;
 insitionem

CAPITV M.

infitionem docuerit, & usum uini repererit, & uino aquam miscuerit, atq; de nouo uitandæ ebrietatis modo, & qui caupones primi, uel quis oleã aut usum olei & mel adinuenerit, uel ex hordeo potum fecerit, atq; lac coëgerit. cap. 3

A quibus quædam peregrinæ arbores in Italiam translatae. cap. 4

Quis primus animalibus rebusq; alijs nomen imposuerit, & de primo immolandi instituto, ac carniuum esu, usuq; uictus delicatioris, & more nominandi eum cui in conuiuio poculum tradatur, ac de usu uenandi, piscandi, & quis apud Rom. primus auitaria, ferarumq; uiuaria instituerit, aut quæ animalia legionũ insignia fuerint. cap. 5

Quis primus inuenerit linum, retia, nendi texendiq; modum, uel artem fulloniam, & saponem, aut qui lanas infecerint, aut repererint lanificij uestiumq; uariarũ, ac pellium usum, fusos, aulea, sutoriam artẽ, sericũ, & quando eius copia per Europam fieri cœperit, ac bombycinam uestem, atq; purpuram, ac quid ipsa sit purpura, & quãdo in honore olim & pretio fuerit. cap. 6

De origine architecturæ. cap. 7

Qui primi luteas, aut lateritias domos edificauerint, & tegulas, & lapidicinas inuenerint, & de prima columnarum origine, & quando primum marmorum usus Romæ in ædificijs. cap. 8

Qui primi condiderint oppidum, muros, turres, tabernacula, delubra: aut quis primus Deo omnipotenti templum posuerit, & qui puteos foderint. cap. 9

De primis

I N D E X

- De primis labyrinthorum pyramidumq; auctoribus, & de Mausoleo sepulchro, ac de uario apud gentes olim sepeliendi usu, & unde apud Romanos mos cremandi cadauera, consecrandorumq; Impp. post mortem, atq; de origine funebris orationis. cap. 10
- Qui primi obeliscos fecerint, aut eos Romã inuexerint, & inibi locus Plinij emaculatus, & de notis obeliscorum, & quales essent Aegyptiorum literæ. cap. 11
- A quibus primùm asyllum cõstitutum fuerit, & quo nos pacto asyulis utamur. cap. 12
- De origine theatri, & in eo recitandi comœdias tragediasq; modo, & qui primò Romæ theatrũ & amphitheatrum, ac circum construxerint, & quare amphitheatrum harena spargeretur, & inibi de frequenti apud ueteres lauandi usu, & thermarum origine. caput 13
- Quis primus inuenerit fabricam materiariam, & in ea ferram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, normam, libellam, tornum, clauem, circinum, securim, dolia, & uasa uiminea. cap. 14
- Quis primus mari imperauerit, & ut primò nauigari coeptum sit, & qui inuenerint artem nauigandi, nauigia diuersi generis, remum, uela, anchoram, gubernaculum, & pugnam naualem. cap. 15
- Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis institoribus. cap. 16
- Quis primus instituerit artem meretriciam, & bacchanalia sacra, ac qualis pœna adulterij: aut quis inuenerit tincturam capillorum, uel usum tondendi, & quãdo primùm

CAPITVM.

- do primùm tonsores Romæ. cap. 17
Multa cum uetera, tum noua inuenta esse, quorum au-
ctores ignorentur. cap. 18

CAPITA QVARTI

LIBRI.

- De principio ecclesiæ Christianæq; religionis. cap. 1
De Christianæ reipublicæ origine, eiusq; miro à pri-
mo incremento, ac apostolorum Petri & Pauli mar-
tyrio. cap. 2
Quando primùm circumcisio instituta, ac de eius dupli-
ci genere, & quàm graue uisum sit eius rei præscri-
ptum. cap. 3
De primo baptismatis usu, & baptizandorum infan-
tium instituto, & de baptismo non iterando, ac modo
baptizandi adultos, & quibus diebus. cap. 4
De sacerdotij eiusq; graduum apud Hebræos initijs, ac
magno Pontifice minorisq; sacerdotis consecrationis
mysterio, & quibus uterq; amicitur indumentis sa-
cris, & quantum temporis daretur Leuitis ad mini-
strandum. cap. 5
A quo noster primùm institutus fuerit sacerdotalis or-
do, & quotuplex esset sacerdotium, & quid sit sacer-
dotis manuum impositio, ac quis episcopus Ponti-
fex uel, atq; quale eorum munus, & quemadmodum
presbyter uel diaconus quondam dictus fuerit episco-
pus. cap. 6
De primo ritu sacrorum, quibus inicianur ij qui sacer-
dotes fiunt, & amicitur usu, ac ibidem de sacerdotis
officij initio. cap. 7
Vnde

I N D E X

- Vnde mos natus, cur omnes initiati uerticem deradant, ac quàm illud facere olim probrosum fuerit, & ibi de Nazareorū secta, & quādo lege exceptum sit, quibus initiari nō liceret, præsertim per bigamiā, & quomodo liceret, ac unde ipsa bigamia introducta sit. cap. 8
- Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac episcopis dioeceses diuiserint, ac quale fuerit parochorum officium, & de Cardinalium ordinis origine. cap. 9
- De origine honorū qui Romano pontifici habentur, & De eius auctoritate in omnes ecclesias, atque quibus illius, & episcoporum ac Imperatorum occidentalium eligendorum ius à principio fuerit. cap. 10
- Qui primi notarios in urbe Roma constituerint, qui res martyrum gestas scriberent, & ibidem de protonotariorum ac cubiculariorum origine. cap. 11
- Vnde natum, cur sacerdotū ordo in uarios abiuerit munerum gradus, & de primo pallij usu, eiusq; forma, ac primordio collegij residentiariorum apud Anglos, & de antiquo iurandi modo, interdicensq; contumacibus sacris, hoc est, eos excommunicandi, uti uulgo dicitur. cap. 12
- Qui primi instituerint ut uirgines consecrarentur, & unde fluxerit mos uelandi caput, illudq; aperiēdi uiris principibus, atq; osculandi Pont. pedes & manus, item osculo salutandi, ac ipsos pedes mutuò lauādi. cap. 13
- Qui primi apud Romanos instituerint sacerdotes flamines, uirgines Vestales, Pontificem maximum, salios, faciales, patrem patratum, regem sacrificulū, augures, epulones,

CAPITVM.

epulones, sodales Titios & aruales, ac singulorū officia, & que procurarent sacra, & de primo lectister-
nio, atq; librorum Sibyllinorum origine. cap. 14.

CAPITA QVINTI LIBRI.

Vnde nostris consuetudo sit, festis diebus exornare tem-
pla, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasq; mi-
raculorum ponere: item conuiuari, quum quis præser-
tim sacerdos primam celebrat Missam, quam uoca-
mus. cap. 1.

Vnde apud nostros mos sit, spargere pecuniam in popu-
lum, dare epulum, & strenam, ducere choreas, edere
spectacula, exire Calendis Maij in agros, & currere
Calend. Martijs per arua cum faculis accensis, & per
Dominica natalitia ministrum quempiam facere do-
minum, ac ante initium quadragesimæ induere perso-
nas. cap. 2.

Vnde fluxerit mos ungenti sacerdotes & reges, item ba-
ptizatos, ac morbo periculose laborantes. cap. 3.

De initio connubij sacerdotalis apud Hebræos, & quan-
do illud Occidentalibus sacerdotibus interdictum fue-
rit. cap. 4.

Qua ratione ab initio inter mortales matrimonium fue-
rit cōtractum, & intra quos cognationis gradus, tam
apud illos, quàm post apud nos: ac ibidem, an ulli un-
quam per leges licuerit plures simul habere uxores,
& ius connubij filiorum esse in potestate parentum,
atq; unde mos sit ut puerperæ purgentur. cap. 5.

De principio sacrarum ædium, atque ubi sit præcipuus
orandi locus, ac de altarium & cœmiteriorum initio,

I N D E X

- Et quando primùm crux cœperit haberi honori at-
 que uenerationi. cap. 6
- De primo ac uetustissimo apud Hebreos sacrificiãdi ritus
 ac festorum dierum obseruatione, dedicandiq; templa
 instituto, deq; ignis mysterio. cap. 7
- Cunctas ferè gentes quondam dæmonibus malis huma-
 nas immolasse hostias, Et ibidem quid esset uer sacrũ,
 Et quando primùm eorum oracula obmutuerint, ac
 de primo usu aquæ, quam dicimus sanctam. cap. 8
- Quis primus docuerit modum orandi, ac de loco assi-
 duaq; præcatione, Et cur in Orientem uersi oremus,
 templaq; nostra eòdem spectent, ac unde mos concio-
 nandi, Et de perfecto concionandi modo. cap. 9
- De initio sacrificij nostri, hoc est, eucharistiæ, ac pri-
 mo eius usu, tam specie panis Et uini, quam panis tan-
 tum: atq; cur mane, nõ uesteri more Christi ea suma-
 tur: Et quibus sacrificij huius faciendi administran-
 diq; potestas data fuerit. cap. 10
- Qui primùm post Christum, eo ritu sacrificare cœpe-
 rint, quem ille docuisset: Et qui deinceps modum rei
 diuinæ faciendæ, quam Missam uocant, auxerint, Et
 de osculo pacis inter sacra, atque quando id fieri non
 liceat, ac de benedictione sacerdotis post sacra, Et de
 circunuersione frequenti eiusdem in altari. cap. 11
- Vnde mos sit, ut post rem diuinam factã, diaconus pro-
 nuntiet, *Ite missa est:* Et unde Missa Et ceremoniæ di-
 ctæ: atq; quid re ipsa sit Missa, qualisue ceremoniæ.
cap. 12
- Quare nonnulla tam Hebraica quam Græca, uel Syria-
ca uerba,

C A P I T V M.

ea uerba, in Missa usurpentur, & ibidem de eorum significatione. cap. 12

C A P I T A S E X T I L I B R I.

De pio pœnitendi initio, atq; duplici pœnitentiæ, quam uocitant, genere, & de primò confitendi delicta instituto, & qualis sit publica confessio, ac ibidẽ de triplici purgatione priscorum. cap. 1

Qui primi instituerint horas canonicas, ac sanxerint, ut psalmi à choro alternis canerentur, ac quàm parum frugifer sit cantus in domo Domini mollior atq; delicatior, & ibidem de origine chori, atque qui diuorum uitas scripserint. cap. 2

De initio ieiunij, & primo eleemosynæ usu, ac ibidem quale uerum sit ieiunium, atque de ieiunij aduentus, quem uocant, & quadragesimæ primordio, & unde dicta sit, ac feriæ quartæ cinerũ quatuorq; temporum instituto. cap. 3

De ritu uigiliarum noctu agendarum, ad ædes sacras, & de cõuiuio Dominico, uel quale illud foret, & quando primum sacræ uigiliæ in ieiunium fuerint mutatae, & ibidem nocturna sacra apud ueteres semper fuisse damnata, atque de instituto ieiunij quartæ & sextæ dierum hebdomadæ. cap. 4

Qui primi mutauerint Solis & Saturni dierum nomina, in Dominicum & sabbatum, ac reliquos hebdomadæ dies in ferias distinxerint, & ibidem à quibus errantium syderum uocabula fuerint istis diebus primum tributa. cap. 5

De modo Christianæ abstinentiæ in cibis capessendis,

I N D E X

- quum solenne est ieiunium, ac de eorum delectu per legem habito, & unde sit usus apud nos cōsecrandi mensas, legendiq; sacra scripta dum editur, atq; agēdi gratias post sumptum cibum. cap. 6
- De origine rationis festorum dierum apud Romanos, & nostros, & cur cōstituti sint, & soli Deo esse sacrificandum, ac de more natalem colendi diem sacris conuiujs & uoluptatibus, paschaq; celebrādi, & paschales candelas consecrandi. cap. 7
- De primo festorum dierum instituto, & utrum pentecoste Apostolorum temporibus fuerit dies festus, atq; unde mos sit adscribendi bene meritos de Christiana religione, diuorum catalogo. cap. 8
- Qui primi instituerint, ut anniuersaria iusta mortuis fierent, etiam quarto Nouas Nouembris: & ibidem quæ iusta sint, undēque dicantur, uel parentalia & conuiuia ad sepulchrum quis primus concelebrarit: & de legitimo tempore lugendi mortuos, dēque lugentium uestitu, eorundemq; corporis habitu, ac quādo luctus minueretur, & quare Frācorum reginæ dum sunt uidae, albis utuntur uestibus, & ibi locus ipse Ciceronis enodatus. cap. 9
- De origine nouendialis septendialisq; sacrificij, & de more offerēdi pro mortuis, eosq; non lugendi, ac de sapienti Thracum instituto, & modo apud priscos efferēdi funeris ad sepulchrum, atque de initio funebri pompæ, extruendorumq; sepulchrorum forma, ac eorundem iuris religione. cap. 10
- De primo usu uouendi uota Deo, ac nudipedalia sacra agendi,

C A P I T V M.

- agendi, & qui primi inuenerint litanias, id est, processiones, supplicationes, atque quare in ecclesiam inductæ fuerint, & cur sternuentibus bene precemur, oscitantesq; , ac quiduis inchoantes sese crucis signo uallent: & de origine supplicationũ nostrarum pompe, ac de pio supplicandi reuocando modo. cap. 11
- De origine uasorum, indumentorumq; sacerdotalium, ac de primo eorundem sacrandorum instituto, & unde usus tintinabulorum, item uelorum, cortinarum, candelaborum, & uexillorum. cap. 12
- De primo apud Christianos imaginum cultu, deq; modo eas uenerandi à patribus constituto, atque de prauo earundem abusu ad quæstum. cap. 13
- De decimarum, & primitiarum, ac primogenitorum redemptionis origine, & quis primus decreuerit, ut liceret sacerdotum collegijs fundos & prædia oblata recipere possidenda. cap. 14

C A P I T A L I B R I S E P T I M I .

- De monasticæ uitæ principio. cap. 1
- Quando primùm ordo monasticus tribus uotis adstrictus fuerit, & quis primus ea uota introduxerit, uestitumque religiosum, cum nouo uitæ modo, ac ordo ipse abiuerit in plures familias. cap. 2
- De origine Hieronymianorum, Canonicorum regularium, Augustinianorũ, Cartusianorum, Carmelitanorum, Præmonstratensium, & Crucigerorum, atque eorundem habitu, uictu & cultu. cap. 3
- De Prædicatorum, Franciscanorum, Trinitatis, Seruorum Mariæ uirginis, Brigidentium, Iesuatorum, No-

INDEX

- uorum Eremitarum, & Bonorum hominum origine.
cap. 4
- De origine sacrorum militum, ac de initio atq; exitu sectæ Albatorum. cap. 5
- De Niniuitarum initio, quorum secta uulgò Confraternitas dicitur: & unde mos, ut consocij inter orandum sese conuerberent. cap. 6
- De origine sectæ deæ Syriæ sacerdotum, Assyriorum, Antonianorum, atque Cæretanorum. cap. 7
- De primordio Mahometanæ sectæ, atque eius legibus & institutis. cap. 8

CAPITA LIBRI OCTAVI.

- Vnde natum, ut patres sanxerint diuorum reliquijs honorem habendum esse, ac qui primùm stationes, & eas deinde atq; iubileum Romæ instituerint, & de primo ueniarum, quas indulgentias dicunt, usu, & unde uocentur à culpa & poena. cap. 1
- De origine titulorum, quibus Romanus Pontifex utitur, ac collegiorum & scribarum, & quando primùm literæ apostolicæ cœperint obsignari plumbo, ibiq; de usu peruetusto sigillandi literas cera impressa annulo, & de primo annatarum usu. cap. 2
- De Simoniacorum sectæ ortu. cap. 3
- Quando primùm hæreses, atque schismata orta, ac in his Lutherana secta, & quæ eorum auctoribus sit poena constituta. cap. 4
- Quo primùm tempore Pontificum concilia publicè haberi cœperint, atque quorum conuentuum decreta à patribus recepta sint. cap. 5
- Qui ex

CAPITVM.

Qui ex alienis & externis, primi nostros Christianos
infectati fuerint, & ibidem qui martyrij primū pal-
mam tulerint, atque unde dictum, quidue sit marty-
rium. cap. 6

De Christianæ reipublicæ præstantia. cap. 7

Et in calce, commentariolum in Dominicam precem.

INDICIS CAPITVM

FINIS.

β 4

DE INVENTORIBVS RE-
RVM DIVERSARVM CATALO-
gus, ex optimis ac uetustis. auctoribus conqui-
situs, ac in ordinem alphabeti-
cum digestus.

- A** Chates ignem filice excutere docuit. Vergil. lib. 1.
Ac primum filicis scintillam excudit Achates.
Aeginetæ primi nummum cuderunt.
Aegyptij ciuitatem regiam primi extruxerunt. Item
Geometriam inuenerunt. Item linum. Ouid. lib. 1.
Metam. Nunc dea linigera colitur celeberrima tur-
ba. Secundum alios Arachne. Item sistrū. Verg. li. 8.
de Cleopatra loquens, Regina in medijs patrio uo-
cat agmina sistro. Ouid. lib. 3. Eleg. Quid nunc sa-
cra iuuant, quid nunc Aegyptia profunt Sistra.
Aesculapius dentium euulsionem edocuit,
Aetolus iaculum reperit.
Aetoli lanceas inuenerunt.
Alcman poeta carmen amatorium inuenit.
Alexander Citherius primus psalterium implicuit
chordis,
Amphion rationem musicam inuenit.
Amphitryon somniorum interpretationes aperuit.
Amazones securim, quæ propterea Amazonia & Pen-
thesileæa dicitur, & Thermodontia, quod Ama-
zones ad Thermodontem fluuium habitauerint.
Horat. lib. 4. Carm. Amazonia securi dextras obar-
met. Ouid. lib. 3. de Ponto, Nec tibi Amazonia est
pro me sumenda securis.
Anacharsis folles, anchoram, bidentem, figuli rotam
inuenit.
Anagallis puella ludum pilæ primùm omniū docuit.
Anaximáder Milesius horologiū & sphaeram inuenit.
Anaxi-

CATALOGVS. 37

Anaximenes umbrarum rationem ostendit.
 Ancus Martius salinas monstrauit.
 Annus Aegyptius usum clibanorum, in quibus panes
 coquerentur, edocuit.

Apollo medicinam apud Græcos, teste Quidio, lib. r.
 Metam. primus omnium reperit. sic enim loquitur,
 Inuentum medicina meum est, opifexq; per orbem
 Dicor, & herbarum subiecta potentia nobis. Secun-
 dum Hebræos Adamus eam diuino lumine sapien-
 tiam adeptus est. Secundum ueteres autem, Apis
 Aegyptiorum rex reperit. Hanc porrò subinde lo-
 cupletauit, hominibusq; tradidit Aesculapius, ab
 Apolline patre institutus, perfecitq; demum Hip-
 pocrates ab Aesculapio patre genitus, qui tres au-
 ctiores totidem medicinæ hæreses, siue sectas inue-
 nere: quarum prima dicta fuit Methodica, quæ ra-
 tionem artis, & remedia per compendia sectaba-
 tur, ab Apolline inuenta. Secunda Empirica, quæ
 solis experimentis sanabat, ab Aesculapio reperta,
 quem complures emortuos ad uitam reuocasse
 aiunt, quamobrem illum ictu fulminis à Ioue in-
 terfectum esse fabulantur. Tertia Logica, hoc est,
 dogmatica, seu rationalis, quæ naturæ rationem
 scrutatur, morborumq; causas inquirat, ab Hippo-
 crate comperta: quem tandem Galenus annis post
 sexcentis sequutus est: qui in primis adeo apposita
 medendi decreta condidit, ut sibi parem non ha-
 beat, anteriorem uerò neminem: hic enim nihil in-
 tentatum inexpertumq; relinquens, orbem uni-
 uersum ita in sese circumegit, ut reliqui omnes im-
 pudenda insania damnarētur, ac publicam salutem
 decoquere uiderentur, siquid sine Hippocratis
 atq; Galeni auctoritate agere uellent.

Apollodorus pictor umbrarum imitationem aperuit,
 Archilochus Iambicum carmen primus inuenit: de-

DE INVENT. RERVM

quo Horat. in Arte poetica, Archilochum proprio rabies armauit iambo.

Archytas crepitaculum inuenit.

Argæus agrorum stercorationem edocuit.

Aristeus rex Arcadiæ apum & mellis usum primus edocuit. Verg. lib. 4. Georg. Tempus & Arcadij memoranda inuenta magistri Pandere, &c. Ouid. Inuentum mellis Baccho tribuit. lib. 3. Fast. Liba Deo fiunt, succis quia dulcibus idem Gaudet, & à Baccho mella reperta ferunt. Reperit etiam Aristeus lactis coagulum.

Artaxerxes Longimanus legem uenationis primus omnium præscripsit.

Artemon Clazomenius testudines monstrauit.

Asclepiades medicus lectos pensiles primus omnium fecit.

Asinius Pollio bibliothecam primus omnium apud Romanos instruxit.

Atracius artem magicam in Thracia reperit.

Atreus Solis eclipsim primus ostendit.

Attalus tapetes, qui propterea dicuntur Attalici.

Bacchus diadema, triumphos, & uinum reperit. Ouid. lib. 15. Metam. Vieta racemifero lyncas dedit India Baccho.

Belgæ effeda uehicularum inuenerunt. Verg. lib. 3. Aenei.

Belgica uel molli melius feret effeda collo.

Belus scientiam syderalem edocuit.

Bizes Naxius tegulas primus omnium confecit.

Boetius artem futrinam ostendit.

Cadmus lapidicinas auri & metallorum conflatu-ram inuenit. Item solutam orationem primus composuit.

Calistus Pont. ieiunia quatuor temporum primus omnium instituit.

Callias Atheniensis minium reperit.

CATALOGVS.

- Capaneus scelas.
 Cares ocreas & cristas.
 Cecrops coniugium apud Athenienses primus omnium instituit. Item oppidum construxit, simulachra erexit,
 Centauri equestrem pugnam.
 Ceres cultū terræ & fruges. Verg. lib. I. Georg. Prima Ceres ferro mortales uertere terrā Instituit, &c.
 Chaldæi dierum obseruationem.
 Chalybes ferrum inuenerunt.
 Chiron artem herbariam.
 Chus filius Cham, idololatriam.
 Cinyras tegulas.
 Claudius Centimanus R literam.
 Cleanthes, uel secundum alios, Aegyptij, picturam.
 Closter fusos.
 Cn. Matius, nemora tonsilia.
 Combe puella, Asopi filia, armaturam Aeneæ.
 Copæ populi remum,
 Corax & Ctesias Siculi, artem & præcepta Rhetoricæ.
 Corfes primus barbam sibi rasit Alexandri seculo.
 Cottalus Sículus libare pocula.
 Crassus coronas argenteas.
 Cretes Scorpionem instrumentum bellicum.
 Ctesibius hydranticas machinas.
 Cyclopes ferrariã fabricam atque turres inuenerūt,
D Aedalus fabricam lignariam, asciam & perpendicularum, itemq; malum nauis reperit.
 Damum Atheniensis remissam harmoniã. Clonas elegiographus tibicinas regulas, & concertus. Terpander citharædicas. Polymnestus Colophonius, carmina heroica: secundū alios Phemonoe, ut alijs placet, Delphici, in honorē Apollinis, post interfectum Pythonem. Sabell. Heroica carmina Phœbo, Delphica

DE INVENT. RERVM

Delphica post cæsum cecinit Pythona iuuentus.
Olympius Phryx legem tibialem. Hyagnis tibiam
lugubrem.

Danaus puteos.

Daphnis pastor carmen Bucolicum.

Darius tributa.

Deliaci gallinas saginare edocuerunt.

Diades miles Alexandri regis Macedonum, turres
ambulatorias inuenit.

Dibutades plasticen.

Dipœnus sculpturam marmoris.

Dithyrambus Thebanus, uersus Dithyrambicos.

Empedocles artem oratoriam inuenit.

Endymion cursum Lunæ edocuit.

Epæus arietem.

Epimetheus statuam ex luto primus omniû confecit.

Fluius Hirpinus uiuaria inuenit.

GArgaris mellis usum apud Hispanos.

Glaucus ferruminationem reperit.

Græci trochum inuenerunt.

Gregorius pontifex Max. primus se seruum seruorum
Dei appellauit.

HAnno Carthaginensis leonum mansuefactionem
edocuit.

Hercules purpuram inuenit. Politianus in Rus. Aut
bis in Herculea Milesia uellera concha Versantur.

Hetrusci prætextas uestes.

Hortélius pauones occidere primus omniû ausus est.

Hostilius rex latum clauum, genus uestimêti reperit.

Iason & Tiphys nauim, secûdum Ecclesiasticos Noe.

I Ouid. lib. I. Metam. Primæq; ratis molitor Iason.

Tibullus hoc inuentum Tyrijs adscribit dicens,
Prima ratem uentis credere docta Tyros.

Ibycus Rhegynus sambucam.

Icarus

CATALOGVS.

Icarus uela.

Idæi Phryges acu uestes facere. Aurum Attalus intexere. Alexandrini colores pictura intexere, Galli scutulis diuidere

Iphitus Olympiadem.

Lacedæmonij gladium, galeam, hastam.

Libyci scapham inuenerunt.

de Literarum inuentoribus reperti sunt sequentes uersus admodū uetusti, quos Crinitus ait se legisse in bibliotheca Septimana. Moyses primus Hebraice literas exarauit mente sagaci. Phœnices Atticas condiderunt. Quas Latini scriptitamus, edidit Nicostrata. Abraham Syras, & idem reperit Chaldaicas. Isis arte non minore protulit Aegyptias. Gulsila prompsit Getarum, quas uidemus ultimas.

Lycaon bellorum inducias, item Lycæa.

Lycurgus munus humandi.

Lydi lanas inficere. Item ludum tesserarum.

Mælius auaria primus omnium instituit.

Maris Thessalus primus omnium equum ascendere ausus est.

Melissus Cretensis, deorum sacrificium instituit.

Mercurius lyram inuenit. Stat. in syluis. Vocalis citharæ repertor Arcas. Idem quoq; moly herbam reperit, Hercules heracleon herbam, Mercurius parthenion, Achilles achillaon, Melampus melampodion, Teucer teucrion, Gentius rex gentianam, Lyfimachus lysimachiam, Iuba rex euphorbiam, Scythæ scythecem, Thraces iscemonem, Vetones betonicem, Seruilius Democrates hiberidem, hirundines chelidoniam, Canes canariam, cerui dictamum, Cirnæ elaphoboscum, Sardonia peucedanum herbas.

Meson Comicus, personam primus introduxit.

Minerua oliuam. Vergil. lib. i. Georg. Adsis ô Tegeæ
fauens

DE INVENT. RERV M

fauens, oleæq; Minerua Inuentrix.

Musis quædam disciplinarum inuenta attribuuntur, ut Clio fertur historias inuenisse, Melpomene tragœdias, Thalia comœdias, Euterpe tibias, Terpsichore psalteriû, Erato Geometriam, Calliope literas, Vrania Astrologiam, Polyhymnia Rhetoricâ.

Mydias Messenius lorica inuenit.

NEro aquæ decoctionem ostendit.

Numa deorum cultû apud Rom. primus omniû, ut Plutarchus in eius uita testatur, instituit.

PAlamedes in bello Troiano ordinem exercitus, signi dationem & uigilias instituit.

Palamedes Nauplius ordinem literarum edocuit.

Pan inuenit fistulam. Verg. in Bucol. Pan primus calamos cera coniungere plures Instituit.

Paulus heremita, solitudinem heremiticam inuenit.

Pelasgus tuguria extruxit primus.

Perillus taurum æneum, qui propterea dicitur Perillæus. Ouid. Ipse Perillæo Phalaris permisit in ære Edere mugitus, & bouis ore queri. Is uerò à Phalaride propter inuentionem suam crudelem combustus est. Ouid. in Ibin, Aere Perillæo ueros imitère iuuenços, Ad formam tauri cõueniente sono. Idem lib. 4. De arte amandi, Et Phalaris tauro uiolenti mēbra Perilli Torruit, infelix imbuit auctor opus. Idem in Tristibus Perillum primò, deinde Phalarem sic induxit loquentes, Vt munus munerepenses, Da precor ingenio munera digna meo. Dixerat & Phalaris pœnæ mirandæ repertor, Ipse tuum præsens imbue dixit opus. Claudianus lib. 1. in Eutropium, Sic opifex tauri, tormentorumq; repertor, Qui funesta nouo fabricauerat æra dolori, Primus inexpertum Siculo cogente tyranno, Sensit opus, docuitque suum mugire iuuençum. Sed Phalaris postea tyrannus eodem postea tauro inclusus

CATALOGVS.

clusus, & crematus est, quo alios prius suffocauerat. Ouid. in Ibin, Vtq; ferox Phalaris lingua prius ense resecta, More bouis Paphio clausus in ære gemas.

Perfa unguenta inuenerunt.

Phælon nummum & mensuras.

Phemonœ carmen hexametrum. Politianus, Et Delphica longos Phemonœ commenta pedes.

Phœnices balistam & fundam.

Phryges uehiculum quadrirotum & bigas.

Pilumnus Iouis filius, & Dauni pater, pinsendi frumenti usum docuit.

Piseus uenabula.

Pollux palæstram: ad quod alludit Status lib. 2. Syl. Siue catenatis curuatus membra palæstris Staret Amyclæa conceptum matre putares.

Prætus & Acritus clypeos, auctore Plinio.

Pyxodorus usum marmoris edocuit.

Pyfæus & Ayrrhæus æneam tubam inuenerunt.

R Hadamanthus Assyrias literas. Anubis & Mennon Aegyptias: Phœnices Græcas. Carmenta Euan dri mater Latinas.

Rhœcus & Theodorus Samij artem æris fundendi & conflandi statuas docuerunt.

Rhodij celocem nauem inuenerunt.

S Armenes primus de equitatu scripsit.

S Seruius rex æs signare docuit.

Sidonius mensuras & pondera, regnante apud Soly-mos Hieroboam.

Simonides Cous artem memorandi docuit.

Sinon Græcus speculum.

Sp. Carbilius Grammaticus, G. literam inuenit.

Syri catapultam inuenerunt.

T Ages artem aruspicinam inuenit.

T Talus puer ferram. Ouid. libro 8. Metam. Ferroq; incidit

DE INVENT. RERVM CATAL.

incidit acuto Perpetuos dentes, & serræ reperit
usum Primus.

Thon apud Aegyptios medicinam reperit.

Thrason muros urbium.

Theut numeros, supputationem, geometriam, talo-
rum & alearum lusus.

Tregillus quadrigam in Græcia inuenit.

Tyrrhenus hastam uelitarem & pilum.

Zoroastres artem magicam reperit. Stroza pater,
Nec Zoroastreas artes, magicie requiram,
Carminis auxilium.

FINIS.

Polydori Vergilii

VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER PRIMVS.

DE PRIMA DEORVM ORIGINE,
& unde Deus dictus. CAP. I.

M terrestres olim demones, hoc est, aërij siue inferni spiritus, quos sacri autores huius mundi principes appellant, per simulachra mortalibus hominibus dicata, diuinationes exercebant, & maleficis artibus sese modò bonos demones,

modò deos cœlestes, ac nunc herorum animas, nunc alios atq; alios confingerent, tantum errorum humanis peccatoribus effuderunt, ut breui tempore bonæ partis hominum mentes à cultu ueri Dei prorsum auerterint. Nec per hoc tibi mirum uideatur, malos demones suscipere personam deorum: quandoquidē ipse satanas, uelut Paulus apostolus cap. 11. Epistolæ posterioris ad Corinthios ait, transfiguratur in angelum lucis, hoc est, Dei, qui lux est. Quare apostoli, ut est apud Matthæum euangelistam cap. 14. cum in naui essent, aduersa tempestate in alto iactata, et Iesus super mare ambulans ad eos iret, turbati sunt, arbitrantes spectrum esse: & licet sit illis ipsis locutus, Petrus tamē uisum uidere se animo ducēs, haud prius Christum esse credidit, quàm experimento

cognouit, qui eius iussu super aquam itidem ambulauit, adeo fallacias demonum usitato more factas timebant. Ad rē redeo. Et qui spiritus erant tenues, sibi geniorū nomen assumebant, quod genios singulis binos attribuit antiquitas, qui dæmones quoq; uocatur, nec hominibus modo, uerum etiā locis & aedibus, quorum alter nobis perniciē moliretur, alter prodesse studeret. De hoc bono custo de non est quod ambigatur, quando teste Matth. cap. 18. Christus docet, nos in angelorum tutela esse, dicens: Dico enim uobis, quod angeli eorum in coelis semper uident faciē patris mei. Hūc locū diuus Hieronymus ita explanat: Magna dignitas animarum, ut unaquæq; habeat ab ortu in custodiam sui, angelum delegatum. Item hi dæmones ostiatim domos occupabant, facileq; insinuabant se corporibus hominum, & occulte in uisceribus operti, ualetudinem corrumpebant, morbos citabant, animos somnijs terribant, ac his malis cogebant mortales ad sua decurrere auxilia, petereq; suppliciter responsa, quibus semper ambiguos, dedita opera addebant exitus, ne suam patrescerent ignorantiam. Sed hæc nocendi tela postremo illis adempta fuere, prout fusius explicabitur cum de nostræ Christianæ religionis principio, & institutis disseretur. Per hæc igitur maleficia dii putabantur, ita ut alij alios, sicut inferius docebimus, & deos nuncuparent, & summa religione colerent. Sic opinio de multitudine deorum, cum à simulachris ad inuisibiles spiritus cogitatio raperet, uti uera, usq; eò creuit, ut maior propè coelitem populus, quàm mortalium haberi cœperit. Vnde post innumerabiles philosophorum de dijs undiq;

LIBER PRIMVS.

undiq; sententiæ confluerunt, qui sese abiectis omnibus publicis atque priuatis actionibus, quærendæ ac inuestigandæ ueritatis gratia, ad doctrinæ studium cõtulerunt.

Thales enim Milesius, qui primus (teste M. Tullio, in primo de natura deorum uolumine) de talibus rebus quæsiuit, aquam esse dixit à qua nata sint omnia, Deum autem esse mentem, quæ ex aqua cuncta formauerit. Pythagoras definiuit Deum esse animum per naturam rerum omnem intentum & comitantem, ex quo omnia quæ nascerentur animalia, uitam capere. Cleanthes & Anaximenes ætherem Deum statuerunt. Vergilius in secundo Georgicorum,

Tum pater omnipotens fecundis imbribus æther,

Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes

Magnus alit magno commistus corpore fetus.

Anaxagoras Deum esse censuit infinitam mentem, quæ per seipsam moueretur. Antisthenes dixit, multos esse quidem deos populares, unum tamen naturalem summæ totius artificem. Chrysippus naturalem uim diuina ratione præditam, interdum diuinam necessitatem Deum uocat. At Zeno diuinam naturalemq; legem. Xenocrates uerò octo deos esse putauit. Quidam autem deos esse, aut sibi minimè constare dixerunt, aut prorsus sustulerunt: nam Protagoras sese negauit omnino de dijs quid liqueret, scire, id est, an aliqua esset diuinitas nec ne, propter quod Athenienses cum suis finibus exterminarunt. Diagoras uerò Atheos, item Cyrenaicus Theodorus, nullum esse omnino Deum existimarunt. Epicurus Deum quidem esse dixit, sed nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, nihil curantem. Lucretius,

Non bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.
Item Vergilius in Damone,

Nec curare Deum credis mortalia quenquam?
Quare nō temerē Cicero in extremo primo libro de Natura deorū ait: Si talis est Deus, ut nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, ualeat, &c. Quo fit, ut nihil ab Epicuro absurdius dici possit: si is enim talis est, ut ait, nō utiq; Deus appellandus est, sed immane monstrū: quapropter ex animis hominū radicitus religionē extraxit. Anaximādri autem, sicut testis est M. Tullius, opinio est, natiuos esse deos longis interuallis orientes occidentesq;. De huiusmodi igitur deorum origine, eatenus nobis edisserendum est, quoad ad ipsam ueritatē ueniamus. Aegyptij apud se deorū genus primū extitisse gloriātur, utpote q (sicut infrā ostēdemus) primi omnium, teste Diosdoro Siculo, libro suarū historiarum primo, geniti, duos esse eos, & eos aeternos arbitrati sunt, Solem, & Lunam: & illum quidē Osirim, hanc Isim, certa nominis ratione appellarūt. Verū Lactantius in primo Diuinarū institut. uolumine, Saturnum omnium deorum parentē uocat, quōd, autore Ennio in sacra historia, ex Ope Iouē, Iunonem, Neptunum, Plutonem, & Glaucam filios suscepisset, qui cū de mortalibus plurimum essent bene meriti, dij habiti sunt. Sed multi denique sunt deorum ortus, cū singuli populi, ut Perseus Zenonis auditor ait, eos à quibus magna utilitas ad uitae cultum esset inuenta, uel gentis & urbis conditores, uel foeminas castitate insignes, seu uiros fortissimos, etsi mortali genitos, in numero deorū habuerint, ut Aegyptij Isim, Mauri Iubam,
Afrū

Afri Neptunum, Macedones Gabyrum, Persæ Mithram, Rhodij & Massagetæ Solem, Pœni Vranium, Latini Faunum, Sabini Sabum, Romani Quirinum, Athenæ Mineruam, Samos Iunonem, Paphos Venerem, Delphos Apollinem, Lemnos Vulcanum, Naxos Liberum, Creten ses Iouem, Armenij Anaitidem, Babylonij & Assyrij Belum, Berecyntes Rheâ, & alij alios deniq; ex hominibus, & quod dictu post homines natos ualdè pudendum ac importunissimum est, ex animalibus deos fecerint, sibiq; constituerint. Hinc Græci, teste Herodoto in primo, non temerè sentiebant deos ex hominibus esse ortos. Quare esset admodum difficile, deorū originē definire, cū dij ipsi præsertim uanissimi, nullumq; eorū genus nō mortale fuerit, quandoquidē illi fugas, mortes, & uulnera perpepsi sunt. Quanto igitur rectius est, eò oculos & orationē tēdere, ubi ueri Dei sedes est: quæ pura, integra, incorrupta & mente et uoce uenerari debemus. Quāquam de Deo loqui, & uera dicere, ut sapientes aiūt, periculosum est, id quoniam oculi intueri nequeunt, cū siquidem accessu lucis & fulgore aspectus mortalis, qui nobis diuino munere tributus est, prorsus amittitur: neq; animo, neque ulla mentis acie concipi potest, ut probè admodum Simonides poëta sapientissimus docuit: nanq; cū ab eo, autore M. Tullio, tyrannus Hiero quæsisset, quid aut qualis esset Deus, deliberandi causa sibi unum diem postulauit: cū idem ex eo postridie quæreret, biduum petiuit: cū sepius duplicaret numerum dierum, admiransq; Hiero quæreret, cur ita faceret, Quid quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res uidetur obscu-

rior. Id quod si fecissent philosophi, qui more Andabatãrum in tenebris uersantes, tot deliramenta commentati sunt, profectò Deum creatorem suum tam impijs sententijs non offendissent. Satius enim propè est uera ignorare, quàm falsa docere. Semper itaq; Deus est unus, qui teste Macrobio, uices temporum nesciens, in uno semper quod adest, consistit æuo, & rerum omnium principium nominatur, qui apud Esaiam ait: Ego sum Deus, ante me non fuit alius, & post me non erit: cuius, ut Cicero libro Tusculanarum primo inquit, nulla est origo, dicente Moise, In principio creauit Deus cœlum & terram. Et diuus Hieronymus epistola quarta ad Damasum scribens, ait: Vna est Dei sola natura, quæ uera est: ad id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est. Deinde & subdit: Deus solus qui æternus est, hoc est, qui exordiũ non habet, essentia uerè nomẽ tenet, &c. De quo Vergilius, tametsi longè fuit à ueritate, natura tamen ducente, ita libro sexto Æneidos cecinisse uidetur,

Pincipio cœlum ac terras camposq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totaniq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Et Ouidius in primo Metamorphoseos,

Ille opifex rerum mundi melioris origo.

Atque reliqua. Et Plato quoq;, qui omnium sapientissimus iudicatur, unum Deum nominat, et ab eo hunc mundum esse factum confirmat: quem licet nobis, ut poetis, inuocandi mos non sit, hoc tamen de primis rerum inuentoribus opus orsis prosperos successus præstet,
omnibus

omnibus oramus precibus, quando Deum dictum putant, quod omnia dat commoda hominibus: licet alij nominatum Deum uelint, ex uerbo græco θεός, quod Deum significat, siue quod ei nihil desit, uel ἀπὸ τοῦ θεάουαι, quod est uideo, speculor: aut ἀπὸ τοῦ δειέσθαι, quod dicitur timor. Vtrunq; diuus Ambrosius probat scribens: Deus dicitur, quod spectet omnia, & timeatur à cunctis.

De inijs rerum. Cap. 11.

Ipsi nostri operis exordium esse uidebatur, ut primùm de rerū inijs differerem, deinde uerò, ut deorū originem traderē, qui ab ijsdē principijs, ut ostendimus, ortū habēt: ueri tamē Dei religio me mouit, fecitq; , ut ab eo qui ante omnia est, hoc opus inchoare maluerim. Hoc igitur loco aliquanto rationabilius philosophorū de rerū primordijs sententias, donec ad ueritatē me sensim insinuauero, percurramus. Thales itaq; Milesius unus ex septem sapiētibus, aquam (sicut supra demonstraui) dixit esse initium rerum. Deumq; esse eam mentem, quæ ex aqua cuncta gigneret. Contrā Hippasus Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, qui propter obscuritatem scripturæ, teste diuo Hieronymo cōtra Iouinianum, à Grecis σκοτεινός, id est, tenebricosus est appellatus, omnia igne procreari censuerunt. Empedocles uerò ex quatuor elementis. Hinc Lucretius,

Ex imbri, terra, atq; anima nascuntur, & igne.

Anaximenes principium aera opinatur. Metrodorus Chius sempiternum esse uniuersum dicit. Epicurus autem, qui ex Democriti fontibus suos hortos irrigauit,

ponit duo principia, corpus & inane. omne enim quod est, aut continet, aut continetur, corpus uult esse atomos, id est, quasdam minutissimas partes, quæ *zoulo*, id est, sectionem non recipiant. Vnde atomi dictæ sunt, quas insus per fenestram solaribus radijs, uidemus. Inane uerò dicit spaciū, in quo sunt atomi. Ex his principijs quatuor ignem, aerem, aquam, terram uult creari, & ex illis cætera. Ex quo Maro in Sileno ait:

Nanq; canebat, uti magnum per inane coacta
 Semina terrarumq; animæq; marisq; fuissent,
 Et liquidi simul ignis, ut his exordia primis
 Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.

De philosophorū sententijs hæc dicta sint: ea nunc quæ sacris continentur literis, prodamus, ne rationis aut ueritatis expertes esse uideamur. Deus igitur ab initio, uti Moses testatur, & ex eo Iosephus in primo Antiquitatū Iudaicarū plenissimè edocet, ex nihilo cuncta fecit. Ioannes quoque Euangelista: Omnia per ipsum facta sunt. Id quod Lactantius Firmianus lib. Diuinarū institut. 2. perspicuè demonstrat, scribens: Nemo quærat ex quibus ista materijs, tam magna, tam mirifica opera Deus fecerit, omnia enim fecit ex nihilo. Et alibi: Deus aut facit ex eo quod nō est. Est in lib. de ira Dei: Vnus est igitur, inquit, princeps & origo rerū Deus. Et diuus Hieron. Quis dubitat Deū omnium creatorē? Idē Plato in Timæo sensit & docuit. Atq; tale rerū deniq; omnium uerū principium fuit, unde geniti homines multa, quæ ad usum uitæ pertinent, deinde adinuenerūt, de quib. cum ego scripturus sim, operæ precium me fecisse duco, primum rerū originem prodidisse,

disse, ut intelligeretur unde materia orta esset, ex qua homines, qui ex eo quod est faciunt, aliquid effinxerint.

De primo hominū ortu, & linguarum uarietatis origine: an Romanis lingua una eademq; Latina communis fuerit, necne, atq; ibidem de prima gentium diuisione. Cap. III.

Prima hominum origo, ut testis est Diodorus, apud præstantissimos uiros, qui de natura rerum tradiderunt, duplex fertur: quidam enim ingentium mundum & incorruptibilem, & genus hominum sine ullo ortus principio, ab æterno fuisse opinati sunt. Cuius sententiæ, teste Censorino, fuerunt Pythagoras Samius, Archytas Tarentinus, Plato Atheniensis, Xenocrates, Aristoteles Stagiritis, multiq; alij Peripatetici idem senserunt, dicentes, omnium quæ in sempiterno isto mundo fuerunt, & futura sunt, principium fuisse nullum, sed orbem esse quendam generantium nascentiūq; in quo uniuscuiusq; geniti initium simul & finis esse uideatur. Quidam uerò mundum genitum & corruptibilem arbitrati sunt, & homines ortus initium tempore esse consecutos. Quapropter Aegyptij apud se à principio, primos homines genitos esse ferunt, cum propter soli felicitatem, aërisq; temperiem, tum propter Nilum, qui multa ob limi ubertatem generet, & suapte natura nutriat. nam eodem Diodoro autore, in Thebaldis agromures gignuntur, qua ex re multum stupent homines, cum priorem quorundam partem pectore tenus animam moueri in limo uideant, posteriore nondum incho-

ta, sed informi. Verum Psammeticho regnum adepto cum incessisset cupiditas dignoscendi, qui reuera primi hominum extitissent, ex eo tempore didicerunt Phrygas primos fuisse, se uero secundos. Psammetichus enim ueluti libro secundo testatur Herodotus, cum haud aliterprehendere posset, duos pueros paulo ante natos inter pecora educandos pastori tradidit, iubens neminem coram eis uocem edere, ne alicuius sermonem perdicerent, ut qualis esset prima uox, quæ erumperet, intelligeretur. Pueri itaque biennio post passa ianua, intus enim à capris nutriebantur, ambo porrectis pastori manibus ~~seruis~~, id est Beccus clamitarunt, quo quidem uerbo Phryges constet panem appellare. Tali igitur modo, Phrygas primos omnium natos compertum est. Ceterum magna diu inter Aegyptios & Scythas, autore Iustino libro secundo, de generis antiquitate contentio fuit, in quo certamine superatis Aegyptijs, Scythæ antiquiores uisi sunt. Aethiopes itidem ferunt primos hominum omnium creatos esse, & eius rei coniecturam faciunt, quod non aliunde homines in eam regionem accesserint, sed in ipsa geniti merito indigetes omnium consensu appellentur, de quibus Diodorus libro quarto ita differit: Et equidem simile ueri est, eos qui sub meridiem habitant, primos è terra fuisse homines genitos: nam solis calore terram, quæ humida est, arefaciente, atque omnibus uitam dante, decens fuit locum soli propinquiore primam naturam animantium tulisse. Hinc Anaximander Milesius ex aqua terramque calescentis homines exortos esse tradit. Empedocles ferè eadem confirmat: ait enim, membra singula ex terra quasi præ

pregnante, passim edita, deinde coisse, & effecisse solidi hominis materiam, igni simul & humori permistam. Democritus Abderites, ex aqua limoq; primum homines creatos esse dicit. Zeno autem Citiaeus principium humano generi ex nouo mundo constitutum putauit, primosq; homines ex solo adminiculo diuini ignis, id est, Dei prouidentia genitos. Poeta uero fingunt homines primum aut Promethei molli luto esse formatos, aut Deucalionis Pyrrhaeq; ex duris lapidibus natos. Vergilius,

— Quo tempore primum

Deucalion uacuum lapides iactauit in orbem,

Vnde homines nati durum genus.

Verum ne huiusmodi ineptias referendo, probare uideamur: ea quæ sacris continentur literis, ac longè ueriora sunt, aperiamus. Primus hominum ortus apud Iudæos fuit. Deus enim diuum pater atq; hominum rex, ut Poeta ait, perfecto mundo (autore Iosepho in primo Antiquitatum uolumine, ut etiam in ueteri est instrumento) Adam primum omnium ex limo hominem fecit: dicente etiam Ouidio,

Natus homo est, siue hunc diuino semine fecit

Ille opifex rerum, &c.

& diuo Hieronymo Epistola 49. Fabricatur homo de limo. Et alibi: Deus nos ad imaginem sui tales condidit. Quare Lactantius in 6. scienter hominem Dei simulacrum appellat. Itè de opificio Dei: Vas est, inquit, quodammodo fictile, quo animus, id est, homo ipse uerus continetur, & quidem nõ à Prometheo fictum, ut poeta loquuntur, sed à summo illo rerum conditore & artifice Deo.

Et

Et Cicero hoc idem tradidit, quamuis expertis cœlestiū literarū, in primo de Legibus sic scribēs: Hoc animal prouidum, sagax, multiplex, acutū, memor, plenum rationis & consilij, quem uocamus hominem, præclara quadam cōditione generatū esse à summo Deo: solus enim est ex tot animantiū generibus atq; naturis, particeps rationis & cogitationis, cum cætera sint omnia expertia. Adam itaq; primus à Deo creatus, postquàm illius mandatū fregit, uti diuo Hieronymo placet, ducta in matrimoniu Eua, totius futuri generis autor fuit. Idem Hieronymus: Duos homines ab exordio fecit Deus, ex quib. totius humani generis sylua descendit. Ita deinceps homines tanquam omnis rei expertes, nulloq; subsidio fulti, duram agebāt uitam, sed paulatim, quemadmodū Vergilius ait, uarias meditando extuderūt artes: nam multarū rerū notitia percepta, necessitate compulsi, breui tempore cæteras uitæ hominum commoditates adinuenerūt. Tunc igitur uariæ uenēre artes, quando, sicut idem poeta canit,

— Labor omnia uincit

Improbis, & duris urgens in rebus egestas.

Cæterum cum Deus, ut docuimus, hominem fecerit, illiq; in ore linguam incluserit, quæ sola animi interpres, uocem motibus uarijs in uerba distinguit, non immeritò quispiam mirabitur, unde tanta homini sermonis uarietas innata sit, ut quot orbis regiones sunt, tot idem hominum linguæ sint: cuius rei originem non prætereundam putauim. Cum enim Nemroth filius Cham, filij Noe, post diluuium homines à Dei timore, aquarum uim formidantes auocare conaretur, spem suam in propria

pria uirtute ponendam ratus, turrim, uelut alibi appositè dicemus, altissimam edificandam suadebat, quam aquæ superare non possent. Iis itaq; iam incepto opere ita insanientibus, Deus linguã diuisit, ut per multas absonasq; uoces, intelligētia inter se carerent. Hæc igitur tot linguarū, quibus etiam nunc homines utūtur, uarietatis origo est: autor Iosephus in primo Antiquitatū. At hīc non abs re uidetur esse, ut aliquid dicatur de antiqua inter doctos cōtrouersia, quærentes utrum Romani generatim latinè loquuti sint, an duplicē habuerint linguam, quemadmodū nos & Græci ac aliæ gentes ad hodiernū diem habemus, qui alteram uulgarē & uernaculam, alteram Latinam & Atticam appellamus. Et ne in re meo iudicio perspicua laboremus, eam ex Cicerone testè locupletissimo, planā faciemus: is enim in libro tertio de Oratore, ait certā fuisse Romani generis urbisq; propriā uocem, idq; probat exemplo Lælie mulieris, quæ ita loqueretur, ut qui eam audiret, sibi Plautum aut Neuium audire uideretur. Sed ut ne quispiam putaret, Læliam alteram linguam didicisse, id est, latinam, alteram domi ab ineūte ætate patrio sermone imbibisse, paulò inferius inquit: Nemo enim unquam est oratorem, quòd latinè loqueretur, admiratus: si aliter, irridebant. Item de Perfecto oratore: In uersu quidem theatra tota exclamant, si fuerit una syllaba aut breuior aut longior. Et lib. 1. Tuscul. Frequens enim confessus theatri, in quo sunt muliercule & puri, mouetur audiens tam grande carmen. Hæc ille. Ex quo satis patet, unam linguam, & eam quidem Latinam, omnibus communem fuisse, quando pueri &

muliercule

muliercule latinè sciebant. Verùm ille erat literarum peritus, qui uerborũ delectũ habere, ac eum recto aurium iudicio ponderare sciuiſſet, id quod sine literis fieri non poterat: nam omnes Romanos latinè locutos, non item literas ſciſſe, ex eiufdem quoque testimonio liquet, qui in Bruto T. Pomponium Atticum ita loquentẽ facit: Vides elocutionem emendatam Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, nõ fuit rationis aut ſcientiæ, ſed quaſi bonæ cõſuetudinis. Et ſubiicit: T. Flaminium qui cum Q. Metello Conſul fuit, pueri uidiimus, exiſtimabatur bene latinè, ſed literas neſciebat. Eſt igitur quiſquam, qui, ſi iſta cõſiderauerit à principe latinitatũ dicta, poſſit ſuſpicari perinde Romanis nõ unam fuiſſe linguam ac nobis eſt: Nanque ut apud Romanos illi minus purè & ornate loquebantur, qui extra urbem uixiſſent: ita apud Latinos, partim barbaries à feris populis qui Italiam aliquando occuparant, profecta, partim uetuſtas ſermonem domeſticum iam pridẽ inſuſcauerat. Ad prima redeo. Idem Joſephus inde quoque factum prodit, ut poſt eiufmodi linguarum diſcrimen, ex Noe pronepotibus, & ex ijs, qui ab illis orti ſunt, inter ſe quamprimum diuiſi, alij alias terrarum oras uelut in colonias profecti occuparint: atque ita ſecutum, ut non ſolum gentes populiq;, quorum conditores fuiſſent, ab eorum ſunt nominibus appellati, ſed pleræq; etiam urbes inde nominatæ. Cæterum Græci poſtea barbaram uocem abhorrètes, aut illa ex integro, ut idem ait, immutarunt: aut magna ex parte inuerſa, ut à priſca uoce multum diſcreparint, effecerunt. Probat tamen adhuc quædam durare, quæ ueteri opinioni conſen-

consentiant, id est, in Phœnicia Tyrum, Tharsum in Cilicia, Cappadoces, Paphlagonas, Pamphylios, Phryges, Palæstinos, Cilices, Sabæos, Syros, & ad meridiē Aegyptiæ, Libes & Mauros. Adijcit etiam Medos, Armenios, & Iberas, quæ sanè nomina sint ab ipsarum gentium conditoribus, qui iidem & Hebræi fuerunt, & ab Noe prognati. Eusebius etiam docet idem, ita Chronicorum libro scribens: Filij Noe, Sem Cham & Iaphet. Filij Sem Elā, unde Elamitæ: Assur, unde Assyrij: Arphaxad, unde Arabi: Lud, unde Lydi: Arā, unde Syrij. Aramei autē Syria cæ dicuntur filij Arā: Filij Chā, Chus, unde Aethiopes: Me stre, unde Aegyptij: Fursur, unde Aethiopū gens: Chanaā, Chananei. Filij autem Chus, Saba, unde Sabæi dicti: Eui lat, gens Euileæ. Filius Iaphet Gomer, filius Gomer Asconez, unde gentes Gothicæ. Hæc ille. Sicut item æquū est credere, ab illis alias nationes profectas, quæ deinde orbem ipsum multitudine oppleuerint.

De origine coniugij, & uario apud gentes usu, & qui in propatulo pecudum more coirēt, ac quis liceret ante uirum, nouam inire nuptam, & ibidem de diuortij initio, ac qui in matrimonio ueterum ritus. Cap. IIII.

Eus simulatque mūdo cæterisq; rebus summam manum imposuerat, ut Moses tradit, postremò hominem finxit, propter quem haud dubiè ipsum mundū, sicut M. Tullius in 2. de Natura deorum probè docet, cunctaq; animalia fecerat. Vtrunq; etiam testatur Ouidius in primo Metamorphoseos dicens:

Sanctius

Sanctius his animal mentisq; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset,
Natus homo est.

Et Cicero in primo libro de Legibus ait: Nunc quoniam
hominem, quod principium reliquarum rerum esse uo-
luit, generauit, & ornauit Deus. Et Iosephus: Deus ho-
minem omnium dominum fecit. Plinius quoque: Princi-
pium iure tribuetur homini, cuius causa uidetur cuncta
alia genuisse natura. Etenim, uti eleganter idem Cicero
inquit: Quis coelum suspicit, nisi homo? quis solem, quis
astra, quis opera Dei miratur, nisi homo? terrenorum
item commodorū in quo est dominatus, nisi in homine?
nam nos terrā colimus, ex ea fructū capimus, nos nau-
gamus mare, nos pisces, nos uolatilia, nos quadrupedes
in potestate habemus. Cuncta igitur propter hominem
Deus fecit, cū usui hominū omnia cesserint. Proinde ad
propagādū humanū genus, ut una nō interiret ætate, ne-
cessum erat et foeminā formare, et eā deinde uiro, ne mo-
re ferarū degeret, sacris quibusdā cōnubij uinculis adiū-
gere. Quare Deus (quæ finxerint fabulæ, postea subij-
ciā) Adam, autore Iosepho in primo Antiquitatū, quem
primū fecerat hominē, antequā (sicut quidam uolunt)
peccaret, cōfestim Euā ad ipsius hominis exemplar cōfi-
ctam, matrimonio copulauit, ut duo inter se permisti se-
xus propagare sobolē possent, et omnē terrā multitudine
opplere. Diuus autem Hieronymus in epistola ad Eu-
stochium, de uirginitate seruanda, id à Deo factum tra-
dit, postquā Adam & Eua eius mandatum sunt trans-
gressi, sic scribens: Eua in paradiso uirgo fuit, post pel-
liceas

liceas tunicas initium sumpsit nuptiarum. Item in libro contra Iouinianum: Ac, inquit, de Adam quidem & Eva illud dicendum, quòd in paradiso ante offensam uirginis fuerint, post peccatũ & extra paradysum statim nuptiæ. Atq; hæc uera coniugij origo. Cæterum antiquitas, autore Trogo, tradidit Cecropem Atheniensium regem ante Deucalionis tempora matrimonium cõstituisse, propter quod hunc bisro ntem prodidere. Verumenimvero haud unum omnes matrimonij fœdus faciiebant, nec uno modo seruabãt: porrò Numidæ, Mauri, Ægyptij, Indi, Hebræi, Persæ, Garamantes, Parthi, Taxili, Nasamones, & Thracæ, atque omnes penè barbari singuli pro opibus, quisque quàm plurimas uxores, alij denas, alij plures habebant. Scythæ, Agathyrsi, Britanni, Attici, promiscuas uxores & liberos ex Platonis republica, communes habere, & more pecudũ lasciue coire. Massagetæ singuli singulas ducebant uxores, sed communiter utebantur, ut apud Britannos etiam, teste Cæsare, fieri consuevit. Apud Arabes, qui felicem incolunt Arabiam, consuetudo erat, ut una omnibus consanguineis uxor esset: ex ijs enim, teste Strabone, lib. 16. Geographiæ, qui primus ingrediebatur, posito pro foribus baculo (nam baculum ex more quisq; gerebat) cum ea coibat, ipsa tamen cum natu grandiore noctes agebat. Quapropter omnes omnium erant fratres. Adulter apud eos capite damnabatur, qui ex eo deprehendebatur, quòd alius generis esset. Hoc memoria dignum aliquando accidit. Erat enim cuiusdam regis filia, mira quidem pulchritudine, cui quindecim erant fratres, qui eius omnes æquè amò-

re flagrabant, propterea alius sub alium continenter ad
 eam ingrediebatur. Illa autem aſiduo coitu iam deſeſſa,
 rem huiusmodi commentata eſt: fecit enim ſurculos, non
 utiq; fratrum ſurculis abſimiles, ac ſtatim ut quiſpiam e-
 xibat, ſurculum aliquem ſimile ante ianuã ponebat, quo
 fratres, qui deinceps ſequebantur, ſurculum pro foribus
 fixum cernentes, eorumq; aliquem intus eſſe arbitrantes,
 ab ingreſſu arcerentur. Verum cum aliquando omnes in
 foro eſſent, unus ad fores acceſſit, & cum baculum uidiſ-
 ſet, ſuſpicatus adulterum intus eſſe (ſciebat enim ſe omnes
 fratres in foro reliquiſſe) currens ad patrem, ſororem ſtu-
 pri accuſauit, ſed cognita re, eam falſo criminari conui-
 ctus eſt. Babylonij & Aſſyrij uxores ex publica auctione
 emebãt, quod hodie apud Arabes ac Saracenos ſeruatur.
 Cantabri uxoribus dotes dabant. Alij cum ſanguine con-
 iunctis coibant, præſertim cum matribus, & ſororibus,
 quas etiam in matrimonium ducebant, ut Anthropopha-
 gi, Medi, Magi, & Aethiopum quidã, atq; Arabes. Apud
 Naſamones & Augylas Libyæ populos moris erat, cum
 quis primùm duxiſſet uxore, ut ſponſa prima nocte cum
 ſingulis conuiuiſ coiret, Veneris gratia, poſt perpetuò
 caſtitem ſeruaret. Adyrmachidæ Pœnorum populi,
 qui ad Aegyptum pertinent, teſte Herodoto lib. 4. ſoliti
 erant uirgines nupturas regi exhibere, qui quam uellet
 primus uitaret. Fuit idem mos apud Scotos, ut nouam
 nuptam dominus loci ante uirum comprimeret. Quod
 nempe inſitutum poſt homines Chriſtianos natos tnr-
 piſſimum, Malcolmus tertius eorum rex princeps opti-
 mus ſuſtulit, circiter annum ſalutis humanæ M X C.
conſti-

cōstituitq; ut nubentes, pudicitie redimende causa, locorum dominis numum aureum penderent, id quod hodie etiam seruatur. Lydorum filie eatenus uulgato corpore quaestum faciebant, quoad sibi dotem comparassent, deinde nubebant. Alij demum sine coniugibus degere, ut quidam Thraces, qui Ctistae, id est, creatores uocantur: et Eseni, tertium apud Iudaeos philosophorum genus. Ex his autem in propatulo pecudum more cōcumbebant, Indi, Massagetae, Nasamones, et Anthropophagi. Sanè hinc uideri licet, quàm turpiter isti omnes libidini frena laxarent. Sed quid mirum est, gentes huiusmodi quae lumine carebant, hoc est, Deum ignorabant, libidine flagrantes in omne nefas ruisse? nullog; discrimine, omne facinus factu, dictūue pudendum, ac foedū edidisse? Nos igitur multo profectò ijs feliciores sumus, quibus ipse Deus, teste Hieronymo contra Iouinianum, & ad Eustochium de Virginitate seruanda, illud magnum matrimonij foedus constituit, quod nunc homines Christiana religione imbuti, una duntaxat uxore contenti, longè mehercle sanctius seruant, atq; uenerantur, quàm olim Hebraei, qui tametsi primi à Deo id acceperunt, uxorum tamen multitudine (plures enim, ut diximus, habebant) foedè turpiscabant. Id tamen qua ratione apud illos factum aliquando fuerit, docebimus in s. huius operis uolumine, cum de re Christiana agetur: ibidemq; declarabitur, quotus olim ac nunc propinquitatis gradus sit nubentibus interdictus. Sed domum reuertamur. Romanorum quoque inuiolatum prorsus matrimonium fuisse, si diuortium non habuisset: quod licet in causa esset,

quamobrem matronæ constantius pudicitiam tueretur, id tamen non tam facile religio sancta concedit: primus enim Spurius Caruilius, Dionysio Halicarnasseo libro secundo, & Plutarcho in uita Romuli, autoribus, anno urbis cōditæ D X X I I I. M. Pomponio II. C. Papyrio coss. cum uxore sterilitatis causa diuortiū fecit. Hinc sanè cognoscere licet, iam inde ab initio apud Romanos fœdus matrimonij sanctissimum fuisse, quando tandiu inuiolatum permansit, & Sp. Caruilius, qui quanquam coram Censoribus iuratus se matrimoniū liberorū tantum causa colere, illud uiolarat, postea ob id facinus semper à populo male audiuit. Quod ex Mosis decretis tralatitium esse constat, qui primus diuortij autor fuit, ut extat in Deuter. cap. 24. Moses enim uidens, autore Hieron. Iudæorum alios auaritia, alios molestia domestica, alios libidine commotos, suas uxores iniuria, et aliquando morte afficere, quò sibi integrum foret nouas ducere uxores aut ditiores, pulchriores, iuniores uè, ut domesticæ quieti consuleret, facultatem illis dedit diuortij faciendi cum prioribus uxoribus: sed uoluit, ut uir daret uxori ita reiectæ libellum diuortij, in quo, teste Iosepho, lib. Iudicæ antiq. 4. in hanc fermè sententiam inscriptum esset: Promitto me non repetiturum te: quò sic mulier posset cuius rursus nubere. Nec de ea re aliter est lege sancitum, ne fieret contra illud, Quod Deus copulauit, homo non separet. Ac ita permissu Mosis, non iussu, diuortium primum apud Iudæos factum constat. Testatur utrunque Christus apud Matth. capite 19. Quod Deus copulauit, homo non separet. & subiicit, Moses ad duritiam

ritiam cordis uestri, permisit uobis repudiare uxores uestras, ceterum ab initio non fuit sic. Ad duritiam dixit, quòd seuitiam exercuerint in uxores, quas nimis ferum ac durum sit, non diligere. Istuc ex in diuortium minimè respuendum Christus sanxit, si stupri tantū causa factum esset. Atq; hæc de diuortij Iudeorum Romanorumq; pri mordio dicere habui. Sed differebant tamen, quòd apud Hebræos non erat mutuū diuortij ius, sed soli marito fas erat ab uxore discedere: contra apud Romanos utriq; licebat id facere. Sed agè iam dicamus, qui in matrimonio fuerint ueterū ritus, quiq; adhuc durēt. Apud Romanos, teste Festo, patrimi & matrimi pueri tres, id est qui patrem & matrem haberent, nubentem ducebant, unus qui facem ex alba spina præferret (nam noctu, ut ait Plutarchus in Problematis, nubebāt) duo qui sponsam tenerent: et ea fax uel Cereris honore præferebatur, ut quemadmodū Ceres mortales alit, quæ terræ mater, ac cunctarū frugum creatrix habetur, ita noua nupta mater familiās post facta, filios nutriet. Quod cū alibi hodie, tum præcipuè in Anglia seruetur, ut duo pueri uelut paranyphi, id est, auspices, qui olim pro nuptijs celebrandis auspicia capiebant, nubentem ad templum, ubi ei & marito sacerdos benedicat, & inde domum duo uiri deducant, & tertius loco facis, uasculum aureum uel argenteum præferat. Spicea item corona sponsa redimita caput, præsertim ruri, ducitur, uel manu gerit ipsam coronam: seu dum ingreditur domum, boni ominis causa, super eius caput iacitur triticum, quasi inde consecutura sit sæcunditas. Interim autem Talasij no-

mē sepe inuocabatur, uelut uirginitatis assertoris, quòd ei in raptu Sabinarū, uirgo obtigisset: aut quòd matresfamilias sic operū et lanificij admoneretur, per Talasij uocē, qui dicitur calathus ad id aptus. Inde factū quoq; est, autore Plutarcho & Plinio, ut sponsæ colum lana compta cum fuso secum ferrent, quòd in Venetia regione Italiae adhuc durat. Dabantur præterea ante uiri congressum, ignis & aqua attingenda, quòd ijs elementis purgatio fieret, sicut alio loco dicitur, per hoc significando castam ac puram futuram. Item sponsæ introductæ potio factitia porrigebatur degustanda. Ouid. in Fastis:

Nec pigeat tritum niueo cum lacte papauer
Sumere, & expressis mella liquata fauis.

Cum primum cupido Venus est deducta marito,
Hoc bibat, ex illo tempore nupta fuit.

Pro his omnibus nunc Romæ mel tantum degustandum tradunt. Sic sponsa apud Anglos, postquam benedixerit sacerdos, in templo, incipit bibere, sponso & reliquis astantibus idem mox facientibus. Tum supra caput hastam de gladiatoris corpore eductam ponebant, tanquam promptum uiolati thori supplicium: uel quòd matronæ Iunonis Curetis in tutela sint, quæ ita appellabatur à ferenda hasta, quæ Sabinorum lingua curis dicitur: uel quòd nuptiali iure nubens uiri imperio subijciatur, quia hasta armorum & imperij summa est. Germani hunc morem nunc retinent cum primis. Fuerat insuper tam Græcis quàm Romanis uirginibus consuetudo fasciæ genitalia succingere, usq; ad diem matrimonij. Quod Homerus in Odyssæa, de Tyro uirgine à Neptu-

no compressa testatur. Et Catullus: Quòd zonam soluit
 diu ligatam. Noua præterea nupta cinniligio præcingeba-
 tur, id uir in lecto soluebat, factum ex lana ouis, ut cum il-
 la in domum sublata, sic uir uinctus cinctusq; esset. Item
 Romæ, autore Festo, nubentes solebant asses treis ferre,
 atq; unum quem in manu tenerent, tanquam uirum emen-
 tes, marito dare: alterum quem in pede haberent, in foco
 larium familiare ponere, quod hodie nonnullis in Ita-
 lie locis seruatur: tertium in sacciperio (ita Non. Marc.
 appellat hoc marsupij genus) in compito uicinali resona-
 re certo tempore solere. Sed longè alia erat coemptio,
 quæ fiebat cum conuenirent in manum, quam Boëtius su-
 per topicis Ciceronis, refert his cæremonijs consueuisse
 peragi: sese enim in coemendo inuicem interrogabāt: uir
 ita, an sibi mulier materfamiliās esse uellet, illa responde-
 bat uelle. Item mulier interrogabat, an uir sibi paterfa-
 miliās esse uellet, ille respondebat uelle. Ita mulier uiri cō-
 ueniebat in manum. Quo factò, inter se iunctis dextris
 osculabantur, ac postremò uir sponsæ digitum annulo au-
 reo ornabat, quasi eā sibi deuinciēs tali insigni pignore.
 Vtrūq; testatur Tertullianus libro de Virginibus uelādīs,
 et in Apologetico, cap. 6. De hac coemptione rei uxoriæ
 meminit Vergilius in illo uersiculo:

Teq; sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Sponsa rursus domus coniugalis postes ungebat adipe
 suillo, quòd sic ab ea mala depulsum iri ducerent. Vnde
 ab unguendo uxor dicta, quasi unxor. Item non permit-
 tebatur transcendere limen, sed transportabatur, perin-
 de quasi coacta pudicitiam amitteret. Ac non parum

multa superstitionis plena alia alibi seruabantur, quæ o-
ciosum omnino duximus commemorare.

De religionis origine, & qui colendorum deo-
rum primi autores fuerint, & Deo uero
sacrificauerint. Cap. v.

Non dubium est, quin homines qui antea
agrestem uitam sine ullo rectore uiue-
bant, primos suos reges laudibus ac no-
uis honoribus usque eò ad cælum ferre
cœperint, ut etiam dæmonum præstigijs adducti, ueluti
docuimus, deos appellarent, siue ob miraculum uirtutis,
siue (ut solet) ad adulationem præsentis fortunæ, siue
ob beneficia in se collata. Ita cùm ipsi reges chari essent,
magnum sui posteris desiderium relinquebant. Ex quo
homines eorum simulacra fingeant, ut ex imaginũ con-
templatione uoluptatem caperent: inde & honores illis
habere tanquã dijs cœperunt, uirtutis præsertim acuen-
dæ causa: nã libentius Reipublicæ periculũ optimus quis
que adibat, sciens uirorũ fortium memoriam honore Deo-
rum immortalium consecratum iri. Hac igitur ratione, ut
diuus docet Cyprianus in libello de idolis, paulatim uana
religio esse cœperit, cùm primi parentes eo ritu suos libe-
ros, et illi suos, ac deinde omnes posteros imbueret. Qua
re Iouis temporibus, autore Lactantio, libro secundo, ca-
pite undecimo, primò templa constitui, & noui deorum
cultus esse cœperunt, uel paulò antè: quippe fieri po-
test, sicut idem ait, ut uel antè, uel adhuc puero Ioue,
Melissus Iouis nutritor, à quo, ut infrà dicemus, colendo-
rum Deorum ritus effluxit, colere instituerit alum-
ni sui

ni sui matrem, & auiam Tellurem, & patrem Saturnum. Sed ut ad unguem origo constet, faciamus initium huius rei fuisse tempore Beli patris Nini, qui anno ab orbe condito circiter ter millesimo c l. x x x. apud Assyrios primus regnavit. Hunc Belum sibi Deum nominatum Baby lonij & Assyrij colebant. Idcirco errant, qui deorum cultus ab exordio rerum fuisse contendunt. Veri autem Dei religio non equidem aliunde manavit, nisi ab ipso Deo: etenim Deus, teste Lactantio in libro de ira Dei, religionis causa nos fecit, ut sibi nos statim geniti, iustos & debitos honores haberemus, ipsum solum ueneraremur, ipsum sequeremur, in ipso denique acquiesceremus, uti est in Deuterono. cap. sexto, ita iubente Domino: Deū tuum adorabis, & illū solū coles. Ex quo, hoc uinculo pietatis obstricti et religati Deo sumus, unde, ut eidē placet, religio nomē accepit. At Cicero in secundo de Natura deorū, à relegendo fluxisse opinatur, scribens: Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter tractarent, & tanquā relegerent, hi dicti sunt religiosi, ex relegendo, &c. Sed ad deorū cultores reuertamur, de quibus magna apud autores est quæstio: nā primi omnium Aegyptij, autore Herodoto libro secundo, & Strabone libro Geographiæ decimoseptimo, dijs & aras, & simulacra, & delubra statuere, sacrificiaq; curarunt, ritusq; eos deinde peregrinis commonstrarunt. Quidam uerò uolunt Mercurium primum instituisse, quibus sacris dii colerentur. At alij Mennam regem, autor Diodorus libro primo. Sed idem in quarto, Aethiopes primos Deos coluisse autumat, ita scribens: Afferunt autem deorum

apud eos cultum primitus adinuentū, sacra insuper, pompas, celebritates, aliaq; quib. dijs honores impenduntur, ab eis fuisse reperta. Qua ex re ipsorum in deos pietate religioneq; inter omnes uulgata, uidentur Æthiopum sacra dijs admodum grata esse. Huius rei testimonium afferunt antiquissimi ac serè celeberrimi apud Græcos poetarum, qui in sua Iliade, Iouem reliquosq; unā deos introducit in Æthiopiam, tum ad sacra quæ eis de more fierent, tum ad odorum suauitatem commigrantes. Æthiopes etiam dicuntur, suæ erga deos pietatis præmium tulisse, quòd nunquam ab externis regibus subacti sint, semper enim liberi permanserunt. Verum Lactātius lib. Instituit. primo, tradit Melissum Cretensum regem primum dijs sacrificasse, ac ritus nouos sacrorumq; pompas introduxisse. Huius Amalthea & Melissa filia fuerunt, quæ Iouē puerum caprino lacte ac melle nutrierant. Quamobrem poeta tradiderunt aduolasse apes, atque os pueri melle complexisse. Alij præterea alia id genus sacra apud gentes adinuenerunt, ueluti Faunus in Latio, qui eodem Lactantio autore, Saturno auo sacra constituit. Quidam scribunt ante Faunum imperasse Ianum, ac deorum cultum demonstrasse. Apud Romanos Numa Pompilius nouæ religionis autor fuit, sicut Orpheus sacra Liberi patris primus in Græciam introduxit, quæ Orgia uocabantur, quo nomine, teste Seruio super 4. Æneid. olim apud Græcos omnia sacra dicebantur, quemadmodum apud Latinos cæremonia. Item initiandi morem atq; alia mysteria intulit, Diodorus & Lactantius autores. At Eusebius non planè hoc sentit in 10. de Euang. præp.
 sic

sic scribens: Primus enim omnium ex Phoenicia, Cadmus
 Agenoris filius mysteria & solennitates deorum Græciæ
 tradidit, simulacrorum consecrationes etiam et hymnos,
 deinde ex Thracia Orpheus. Herodotus uerò libro secun-
 do, Græcos omnino religionem deorū partim ab Ægy-
 ptijs, partim à Pelasgis accepisse affirmat, & Athenien-
 ses ante omnes, quando in Græcia Dodonæum oraculū
 omnium uetustissimū cōditū erat. Sed apud Græcos, sicut
 idē ait, Hesiodus & Homerus deorum opifices in primis
 extiterunt. Cum Herodoto cōsentit Eusebius, qui in præ-
 fatione in Chronicon suū ita dicit: Cecrops Diphyes præ-
 mus omnium Iouē appellauit, simulacra reperit, arā sta-
 tuit, uictimas immolauit, nequaquam istiusmodi rebus in
 Græcia usquam uisis. Siquidem Cecrops primus Atticæ
 rex fuit, & æqualis Moysi. Item Orgia Thracibus, teste
 eodem Eusebio, ætio adinuenit. Ac talis fuit apud gentes
 religionis origo. Deo autem omnipotenti, quē nos Chri-
 stiani colimus, cuius nutu omnia geruntur, Cain & Abel
 Adam filij, autore Iosepho in primo Antiquitatū, primū
 sacrificarunt. Enos uerò primus, ut testatur Hieronymus
 contra Iouinianum, & Eusebius, inuocauit nomen Do-
 mini, & sic deinceps eorum posteri nullis sacris initiati
 sacrificium fecere, quoad Deus sacerdotium constituit,
 quod primò, teste Iosepho in 3. Antiquitatum, Aaron
 Moysi fratri detulit. Ex quo solenne apud Hebræos fuit,
 ut nemo diuinum pontificatum gereret, nisi Aaron ge-
 nere ortus foret: ijs enim sacerdotibus tantum rem diui-
 nam facere licebat, sicuti nunc apud nos, sacerdotes il-
 li duntaxat illud idem factitant, qui per episcopos sacris
 initian-

initiantur. Sed de ueræ religionis ac sacerdotij initio, in quarto operis huius uolumine diffusius tradetur.

Qui primus literas inuenerit, uel in Latium attulerit, & de earum numero aucto, uarietate, ui, atque sono. Cap. VI.

Quoniam solo literarum usu memoriæ fulcitur eternitas, ab omniq; obliuionis iniuria res memoria dignæ uindicantur, has ante omnia esse tractandas ducimus, cum earum inuētio planè demonstrat, ualde admirabile fuisse uim iuxta ingenij atq; memoriæ in eo homine qui primus sonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis eiusmodi literarum notis terminauerit, cuius nomē antiquitate obrui nō proditur, tametsi honore maximo dignatur. Mercurium itaq; literas in Ægypto omnium primū reperisse testatur Diodorus libro primo. Cicero lib. de Nat. deorum tertio, hunc quintum Mercurium fuisse tradit, qui literas Ægyptijs dederit. At idem Diodorus paulò inferius (de primo enim earum inuentore, magnum apud idoneos autores certamen esse uideo) Ægyptijs literarum inuentio- nem attribuere uidetur, ita scribens: Afferunt Ægyptij, literas, astrorum cursus, geometriam, artesq; plurimas ab se fuisse inuentas. Nonnulli has in Ægypto inuenisse quendam nomine Menona affirmant. Sed apud eos, quod non est silentio prætereundum, animalium effigies loco literarum erant, quippe quæ sensus mentis, sicut docuimus cum de obeliscis meminimus, representabant. Plinius autem lib. naturalis histo. 7. circa finem,

sit

ait se literas semper arbitratum esse Assyrias fuisse. Cad-
 mum uerò à Phœnicia primùm in Græciam attulisse sex
 decim numero, A B C D E G I L M N O P R S T
 V. quibus Troiano bello Palamedem adiecisse quatuor
 hac figura, Θ Ξ Φ Υ. Totidem post eum, Simonidem Me-
 licum, Υ Ζ Η Ω. quarum uis in nostris recognoscitur. Ari-
 stoteles decem & octo priscas fuisse commemorat, A B
 Γ Δ Ε Ζ Ι Κ Α Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ. & duas ab Epicharmo,
 non à Palamede additas, hoc est, Θ & Ρ, uel Υ, ut Hermo-
 laus prodit. Quidam uerò aut non Cadmum literas in
 Græciam, sed Phœnices, qui cum eo uenerant: aut omni-
 no non primò Cadmum, sed multis post seculis aduexisse
 contendunt. nam Herodotus Halicarnasseus historiarum
 pater, ut aiunt Græci, lib. quinto, de Phœnicibus ita lo-
 quitur: Phœnices isti qui cum Cadmo aduenerunt, quo-
 rum Zephyrei fuere, dum hanc regionem incolunt, cum
 alias multas doctrinas in Græciam introduxere, tum ue-
 rò literas, quæ apud Græcos, ut mihi uidetur, antea non
 fuerant, & primæ illæ quidem extiterunt, è quibus om-
 nes Phœnices utuntur. Affirmat itidem Diodorus libro
 sexto: Nam qui dicunt Phœnices à Musis perceptas lite-
 ras tradidisse postmodum Græcis, hi sunt qui cum Cad-
 mo in Europam nauigarūt. Ex quo à Græcis literæ Phœ-
 niceæ appellatæ sunt. Hinc Lucanus,

Phœnices primi, famæ si credimus, ausi
 Mansuram rudibus uocem signare figuris.

At omnino Cadmum non primùm ad Græcos literas
 portasse, sed longo post tempore, Diodorus perspicuè
 demonstrat, qui ait: cum Actinus Solis filius in Egyp-
 ptum

ptū trāsīēs astrologiā Aegyptios docuisset, demū Græcia diluuiο oppressa, plurimos homines perijsse, literarūq; monimenta deleta fuisse: & eam ob causam, post multa secula, existimatum esse Cadmum Agenoris filium primū literas in Græciā adduxisse, atq; ideo Græcos quādam communi ignorantia ductos, literarum inuētionem illi acceptam retulisse. Caterum Iosephus in primo Antiquitatis contra Appionem, Græcos omnino ante Homeri ætatē literis caruisse affirmat, cū inquit: Postea multa quæstio atq; contentio facta est, utrum literis usi sint: & magis ueritas obtinuit, eò quòd usus recentium literarum illis fuisset incognitus: constat autem, quoniam apud Græcos nulla inuenitur absolute conscriptio poëmate Homeri uetustior, & hunc etiam post bella Troiana fuisse manifestum est. Atqui Cicero in Bruto secus tradit, aiens: Nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerū poeta, quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illum & in Phæacum, & in Procorum epulis canuntur. Item Eusebius in 10. de Euang. præp. ostendit scripssisse apud Græcos ante Homerum, Linum, Philamonem, Thamyram, Amphionem, Orpheum, Musæum, Demodotū, Epimenidem, Aristæum, & plerosq; alios. Alij, teste Diodoro in 4. asserunt, Aethiopes literas primū reperisse, ab ijsq; Aegyptios eorum colonos ex in illas accepisse, & ab his deinde reliquos. Verū Eupolemus, ut Eusebius opinatur, proculdubio ueram literarū originē reddit, affirmans Mosē, qui, teste eodem Eusebio de temporibus, & in 10. de præparat. euang. longè ante Cadmum fuit, literas Iudæis primū tradidisse, & à Iudæis Phœnices

nices accepisse, Græcos uerò postremos à Phœnicibus. Idem etiam Eusebius lib. 8. et 10. pulcherrimè probat. Cui opinioni congruit illud, quod ex Plinio antè retulimus, a pud Syros literas repertas esse, quando Syri ipsi quoq; te ste Eusebio, Hebræi sunt, atq; adeò Iudæa Syria est, ita Plinio lib. 5. dicente: Syria quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus: nanq; Palestina uocabatur quâ contingit Arabas, & Iudæa, et Coele, dein Phœnice, &c. Sed reperimus ante diluuium Noe, apud eos omnino usum fuisse literarum: Iosephus enim in 1. antiq. tradit liberos Seth Adâ filij, in duabus columnis, uti cum de astrologia tractabitur subtilius dicemus, disciplinam rerum coelestium à se primò inuentam conscripsisse. Quo apparet iam tum literas fuisse, quas fieri potuit ui aquarum deletas, Mosen dein adinuenisse: quamuis ex his columnis alteram, id est, lapideam, Iosephus usq; ad ætatem suam in Syria durasse affirmet. Quapropter rectius mea quidem sententia, Philo primam literarum inuentionem Abraham assignat, qui Mose antiquior est: nisi hoc sit potius filijs Seth attribuendum, qui ipsum Abraham multis annis præcesserant. Hebræorum autem literæ, ut idem Eusebius ait, numero uigintidue sunt, quotidem nostræ Latine, quæ, si diuo Hieronymo credimus, nouæ sunt, & ab Esdra inuentæ. Ille enim in præfatione in libros Regum ita scribit: Certumq; est Esdras scribam legisq; doctorem post captam Hierosolymam, & instaurationem templi, sub Zorobabel alias literas reperisse, quibus nunc utimur, cum ad illud usq; tempus, ijdem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint, &c.

Græcas

Græcas uerò ueteres literas fuisse easdē penē, quæ nunc Latinæ sunt, indicio est Delphica tabula ænea, quæ Romæ in palatio Mineruæ dicata, in bibliotheca conspici-
batur, Plinij (ut ipse testatur) temporibus. In Latium eas, teste Plinio & Solino, intulere Pelasgi. Quidam uolunt Nicostratam Euandri Arcadis matrem Latinis primū dedisse. Dionysius in primo ait, ipsos Arcades primos attulisse in Italiam, qui post Pelasgos uenerant. Lilius Euandrum autorem uocat, libro ab urbe cond. primo ita scribens: Euander tum ea profugus ex Peloponneso autoritate magis quàm imperio regebat loca, uenerabilis uir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines. Sentit idem Cornel. Tacitus, qui tradit Aborigines ab Euandro Arcade didicisse literas. Quod autē Plinius in septimo, Epigenis autoritate probare conatur æternum literarum esse usum, qui, ueluti ex Iosephi testimonio probauimus, omnino antiquissimus est, non id plañe sentit Herodotus, qui, ut supra demonstratū est, nullas literas ante Phœnices, in Græcia fuisse autumat: neq; Eupolemus, aut Eusebius, qui Mosi primam literarum inuentionem, sicut ostendimus, assignant: neq; demum Diodorus, qui in primo inquit: Qui primi fuerint in orbe reges, nequaquā compertum habemus, cum nulli historici eos tradant: fieri quippe non potest literas æquē ac primos reges uetustas extitisse. Hæc ille. Serò etiam in Latium uenere, quod testatur Lilius ita scribens in fronte libri 6. ab urbe condita: Tum quòd paruæ & raræ per eadem tempora literæ fuere, una custodia fidelis memoria rerum gestarum. Quapropter idem libro nono ait,

Romanos

Romanos deinde pueros nō modō Græcis, sed Hetruscis quoq; literis erudiri solitos. Ex quo scire licet, Hetruscos etiam suas olim habuisse literas, quas, ut nostra deniq; cætera omnia, ita tēpus consumpsit, ut nūc ne nota quidem illarum cognita extet. Has autem literas Cornelius Tacitus libro Augustæ historiæ 11. autor est, Demaratum Corinthium Hetruscos primū docuisse. Phrygibus quoq; proprias fuisse literas, testatur Cicero de naturæ deorum sic scribens: Alter Hercules traditur Nilo natus Ægyptius, quem aiunt Phrygias literas cōscripsisse. Atqui cum Græci ita suarum literarum numerum paulatim auxissent, sicut supra demonstrauius, Latini quoq; idē studentes, postea literas sex ad suas prisca sexdecim addiderunt, Ϝ Ϟ Ϡ ϡ Ϣ ϣ , hæc tamen non est litera, sed tantū aspirationis nota. Ϟ digammon ab Æolibus acceperunt, quod, teste Prisciano, apud antiquissimos Latinorum eādē uim atq; apud ipsos Æoles habuit: eum enim propē sonum quem nunc habet Ϟ , significabat Ϟ , cum aspirationē, quo nos in uerbis Græcis utimur, ut Orpheus. Deinde Claudius Cæsar, prout Tacitus prodit, Ϟ loco consonantis recipiendum constituit, ut fulgus, pro uulgus, fixit, pro uixit. Quintilianus: Nec inutiliter, inquit, Claudius Æolicam illam ad hos usus Ϟ literam adiecerat. Ita Germanum uulgus Latine loquendo etiamnum pronunciat. Postremò in Latinis uocibus pro Ϟ Ϣ ϣ , poni Ϟ coeptum est, ut fama, facio. Ϟ etiam litera à Græcis accepta, in nullis uerbis apud nos boni autores utendum putant. Ϡ adiecta est, quòd pinguiorem sonum edere uisa est, quàm c . x de Græcis quæsiuimus, qua tās

men carere potuimus, ut ait Quintil. nam pro ea, c & s, uel c & s utebatur, ut apes & grege, pro apex, & grex. y & z ex Græco similiter fonte manarunt, & id quidem, ut istarum literarum usus in Græcis foret duntaxat uerbis.

De origine Grammaticæ, & quantum ualeat. Cap. VII.

Consentaneum uidetur, ut prodita literarum origine, antequam ad alia explicanda aggrediar, de Grammaticæ origine differam, utpote quæ pluris est, quam omnium liberalium artium scientia, quia reliquarum unicum est fundamentum, nomenque à literis accepit: nam γράμμα Græcè, litera dicitur. Grammatica ipsa apud nos, teste Fabio, literatura nuncupatur, & grammatici literatores, aut literati: quamuis nonnulli, autore Tranquillo de grammatica, literatores uocet mediocriter doctos, sicut Græci grammatistas. Est autem grammatica ars, quæ in emendatè loquendo scribendoque consistit, ut literæ suas custodiant uoces, & uelut depositum reddant legentibus. & autore Quintiliano libro primo, in duas partes diuiditur, in rectè loquendi scientiam, & poetarum enarrationem. Cicero de oratore: In grammaticis poetarum pertractatio, historiarum cognitio, uerborum interpretatio, & pronuntiandi quidem sonus. Eius autem initium, ut testis est Suetonius in libro de grammatica, tale ferme fuit, quale habuit Rhetorice: ex obseruatione enim eorum quæ in loquendo apta aut inepta erant, homines ea ipsa ad imitandum

tandum uitandumq; notantes, hanc artem fecerunt, ueluti oratoriam: nam grammatici pariter ac oratoris scientia est, quomodo loqui deceat, ut ex Cicerone colligere licet, cum lib. 3. de Oratore ait: Atq; ut latinè loquamur, non solum uidendum est, ut & uerba efferamus ea, quæ nemo iure reprehendat, & ea sic & casibus, & temporibus, & genere & numero conseruemus, ut ne quid perturbatum, ac discrepans, aut præposterum sit, sed etiam uocis sonus est ipse moderandus. Ista omnia grammatica sola docet. Hanc autem, ut Laërtius lib. 10. ait, Hermippus autor est Epicurum primùm docuisse, cuius uim Plato primus speculatus est. Romæ uerò, autore Suetonio, olim ne in usu quidem, nedum in ullo honore fuit: inde in urbem eius studium intulit Crates Malotes missus ad Senatum ab Attalo rege, inter secundum & tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennij mortē. Ceterū hæc omnium artium præclarissima est: præbet enim iter ad ceteras capeffendas. Fabius: Nec ad ullius rei summā, nisi præcedentibus initijs, perueniri potest. Et alibi: Quò minus, inquit, sunt ferendi, qui hanc artē ut tenuē ac ieiunam cauillantur, quæ nisi oratoris futuri fundamēta fideliter iecerit, quicquid superstruxeris, corruet, necessaria pueris, iucunda senib. dulcis secretorū comes, & quæ uel sola omni studiorū genere plus habet operis, quam ostentationis. Hæc ille. Illud præterea quamobrē magnifere debeat, facile docet: quia ex huiusmodi artis negligentia, in poetis, oratoribus, historicis, in arte medicina, in iure ciuili, ceterisq; disciplinis quotidie sexcēti errores existis ineptissimæq; interpretationes: id quod non accideret, si

grammaticā primū discerent, qui aliquando essent sese ad scribendum daturi, illiue non ignorarent grammatici partes esse, ut cunctas ferè calleat artes, quando apud antiquos soli grammatici omnium scriptorum censores & iudices fuere, qui idcirco critici ἀξιῶν τοῦ λόγου appellati sunt. Igitur cum quis pingue quiddam latinè sonare incipit, non debet ad opus aliquod scribendū aggredi prius, quàm grammaticam didicerit. In hac autem olim præcelluerunt, Didymus, quem Macrobius omnibus grammaticis præponit: Antonius Enipho, cuius scholam M. Tullius post forensia negocia frequentabat: Nigidius Figulus, M. ille Varro omnium doctissimus: M. Valerius Probus, Palæmon ille arrogantissimus, multiq; deinde alij. Apud Græcos Aristarchus, Aristoteles, Theodotes.

De poeticae artis origine, & eius præstantia, ibiq; locus Ciceronis in Catone emendatus. Cap. VIII.

Poëtica ars multis mehercle de causis, reliquas antecedit disciplinas, uel quia homines nullā penè artem assequi possunt, nisi in illam diu incubuerint, uel quòd scientias ferè, ut Strabo in primo Geographiæ aduersus E-ratosthenem pulchrè demonstrat, in se continet omnes: uel demum quòd ex omnibus artibus, quæ ab humani ingenij excellentia proficiscuntur, sola poëtica diuino furore percipitur. Nam poëtae furore afflati res omni admiratione & stupore dignas canunt, sine quo, teste Cicerone in primo de diuinatione, Democritus negabat magnos esse poetas, quippe qui, ut idem quoque Democri-

Democritus & Plato aiebant, non arte, sed natura constant, tuncq; ueri uates sunt, cum insaniunt. Horatius in Poetica arte:

Ingenium misera quia fortunatius arte
Credidit, & excludit sanos Helicone poetas
Democritus. Et alibi:

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est.

Non fiunt igitur poetæ, sed nascuntur. Vnde in Bucolicis Vergilius:

Pastores hedera crescentem ornate poetam.

Quare Ouidius in 3. de Arte amandi, dicit:

Est Deus in nobis, sunt & commercia cæli.

Et Maro diuinum uocat poetam:

Tale tuum carmen nobis diuine poeta, &c.

Cum uatem esse, Dei munus sit. Sed Cicero pro Archia poeta, multò luculentissimè illud quo fiat pacto, docet, dicens: Atqui sic à summis hominibus, eruditissimisq; accepimus, cæterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte constare, poetã natura ipsa ualere, & mentis uiribus excitari, & quasi diuino quãdã spiritu afflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quòd quasi deorũ aliquo dono atq; munere cõmendati nobis esse uideantur. Origo autẽ huius artis admodũ uetusta est, et teste Eusebio in lib. 11. de preparat. euãgel. apud antiquissimos Hebræorũ, qui multò ante Græcorũ poetas fuere, primũ floruit. Nam Moses magnus Hebræorũ imperator, cum ex Ægypto eos in patriã reduceret, statim atq; mare rubrũ diuinitus cedentibus aquis, trans-

gressus est, diuino numine afflatus, autore Iosepho in 1. de antiquitatibus Iudæorum, hexametrum carmen, quo Deo gratias ageret, edidit. Deinde David ille diuinus Dei uates uario metro hymnos cōposuit. Idē Iosephus lib. 7. Antiquit. Expeditus itaque David à prælijs & periculis, cum pace iam altissima frueretur, cantica in Deum hymnosq; uario metro composuit, alios quidem trimetros, alios quidem quinquemetros. hæc ille. Diuus quoq; Hieronymus in præfatione in Chronicon Eusebij, longè scienter id demonstrat, scribens: Deniq; quid Psalterio canorus? quod in morem nostri Flacci et Græci Pindari, nunc iambo currit, nūc alcaico personat, nūc sapphico tumet, nunc semipede ingreditur. Quid Deuteronomij & Esaiæ cantico pulchrius? Quid Solomone grauius? Quid perfectius Iob? quæ omnia, hexametris & pentametris uersibus apud suos composita decurrunt. Non immeritò igitur huius artis initium Hebræis acceptum referre debemus, ueluti reliquarum propemodum disciplinarum. Oracula quoq; aliorum natum uersibus edita sunt, quod Horatius in Poetica testatur:

— Dictæ per carmina sortes.

Verum Orpheus, autore Porphyrione, primum poeticam illustrauit, deinde Homerus & Hesiodus. Nos autem serius illam accepimus: nam Liuius Andronicus, ut M. Tullius in primo Tusculanarum, & Fabius Quintilianus in decimo prodiderunt, fabulam primus dedit, Appio Claudio Cæci filio, M. Tuditano c o s s. anno anteatum Ennium, qui fuit annus ab Vrbe condita quingentesimus tertiusdecimus. Cæterum ex ratione temporis
inita

inita à Liuijo, ac testimonio eiusdem Ciceronis in Catone, cum Liuij Andronici meminisset, satis constat Marci Sempronij Tuditani id temporis collegam fuisse Caium Claudium Centonem, licet exemplaria in Catone perperam habeant pro Centone Cethego, non Appiū Claudium. Ac sic ratio temporis, cuius rei causa hoc loco Consultius mentio facta est, conueniet, si ita legas: sin minus, non item. Antea enim, uelut idem M. Cicero ait, nullus honos erat poeticæ artis: quinetiam usque adeo probro habebatur, ut si quis, quemadmodum Gellius ex Catone, libro Noctium Atticarum undecimo, capite secundo, testatur: eam rem studeret, grassator uocaretur.

De origine metri, & metrorum plura esse genera. Cap. ix.

Vanquam nonnullis fortasse haud iniuria accusandus uidebor, quòd antea de poeticæ artis initijs scripserim, quàm metri originem traderem, ex quo illa constat, nec eò tamen quispiam mihi succenseat: rei enim dignitas in causa fuit, cur id fecerim, non ualde indecens ratus de metro statim tractare. Metri itaque origo à Deo optimo maximo est, qui hunc terrarum orbem & omnia ab eo contenta, certa ratione quasi metro disposuit: harmoniam enim, uti Pythagoras docuit, in coelestibus terrenisq; rebus nemo hercle esse dubitat. Nam quo pacto mundus consisteret, nisi certa ratione & numeris præfinitis ageretur? Omnia quoque instrumenta, quibus utimur, mensura quadam, id est,

metro fuit. Quod si hoc in cæteris rebus accidit, quanto magis in oratione, quæ cunctas complectitur? Diodorus etiam, tametsi fabulas sequitur, cum de Musarum officio libro sexto loquitur, metri inuentionem Ioui, hoc est, Deo immortalis assignat: Musis, inquit, à patre concessa est litterarum inuentio, & carminum, quæ poesis appellatur, ratio. Atque metrum à Deo initium habuit, quo apud mortales, eius uates, quos commemorauimus, diuini spiritus pleni primum usi sunt. Sed metrorum plura sunt genera, quæ, autore Seruio, uel à rebus quæ describuntur, nomina accepere, ut heroicum, quod hexametrum, licet Moses, uti dictum est, primus usurpauerit: tamen quia Homerus, & cæteri qui deinceps secuti sunt, heroum res gestas hoc carmine scriptitarunt, heroicum nominatum est, quo etiam ante Homeri ætatem, Apollinis Pythij oracula reddi consueuerant: propter quod, ut opinor, Plin. in 7. ait: Versum heroicum Pythio oraculo debemus. Ipsa in super oracula soluta etiam oratione, teste Strabone libro nono Geographiæ, referebantur, id quod affirmat Cicero in secundo de diuinatione, dicens: Præterea Pyrrhi temporibus iam Apollo uersus facere desierat. Vel ab inuentoribus, ut asclepiadeum: uel à pedibus, ut iambicum, quod Archilochus primus inuenit. Horatius in poetica:

Archilochium proprio rabies armauit iambo.

Vel à numero pedum, ut hexametrum & pentametrum, quæ & elegiaca dicuntur, quorum repertor, ut aiunt, ignoratur. Horatius:

Quis tamen exiguos elegos immiserit autor,
Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.

Bucolicum

Bucolicū carmen, autore Diodoro in 5. Daphnis Mercurij filius excogitauit: & sic alij alia metra adinuenerunt, quæ nos in præsentia studio breuitatis omittimus, metri tantum originem prodidisse contenti.

De tragœdiæ atque comœdiæ initiationis. Cap. x.

Linitium tragœdiæ & comœdiæ, teste Donato, à rebus diuinis est factum, quibus antiqui pro fructibus uota soluentes operam dabant: nam olim incensis altaribus, & admoto hirco, id genus carminis quod sacer chorus reddebat Libero patri, tragœdia dicebatur: autoribus enim tragicis hircus præmium cantus proponebatur. Horatius,

Carminis qui tragico uilem certabat ob hircum.
qui Libero patri immolabatur: quia, ut ait Varro, noxiū est uitibus animal. Vnde tragœdia ἀπὸ τοῦ τράγου, hoc est, ab hirco nominata est: uel, ut quibusdam placet, quòd hirco donabatur eius carminis poeta: uel quòd ueter ex hircina pelle uini plenus pro præmio erat: uel à face, quia ante usum personarum ab Æschylo repertū, mimi peruncti ora olei facibus fabulas agebant. Horatius in poetica:

Ignotum tragice genus inuenisse camœnæ
Dicitur, & plaustris uexisse poemata Thespis,
Quæ canerent, agerentq; peruncti facibus ora,
Post hunc personæ, pallæq; repertor honestæ
Æschylus.

Tragœdias, autore Fabio in 10. primus in lucem protulit

Aschylus, sed longè clarius illustrarunt *Sophocles* atque *Euripides*. Apud nos, autore *Donato*, *Liuius Andronicus* tragœdiam primus inuenit, in qua floruit *Accius Paucuius*, *Ouidius*, & *Seneca*. At uerò nòdum coactis in urbem Atheniensibus, cum, ut testatur *Varro*, iuuentus Attica circum uicos, uillas, pagos, & compita, festū carnē solenniter quæstus gratia cantaret, orta est comœdia, ἡ δὲ τῶν λωμῶν ἐστὶν, quod est lasciue agere, uel λώμω, hoc est, à comessatione, seu λώμω, qui uicus est, & ἡ δὲ ἄλῃ, eantus: quā tamen apud Græcos, uti *Donatus* sentit, dubium est quis inuenerit primus, apud quos, sicut infra dicemus, duplex erat, antiqua & noua. Præcipui autem eius autores fuerunt *Aristophanes*, *Eupolis*, & *Cratinus*. Apud Latinos eam primus omnium, ut *Liuius* ab Vrbe condita, & *Donatus* testantur, reperit *Liuius Andronicus*. In tragœdia autem heroes, duces, reges introducuntur, & est sermo grandiloquus. *Ouidius*:

Omne genus scripti grauitate tragœdia uincit.

In comœdia uerò amores ferè & uirginū raptus. Tristitia tragœdiæ peculiaris est: propter quod *Euripides*, petente *Archelao* rege ut de se tragœdiam scriberet, abnuuit, & precatus est, ne accideret *Archelao* aliquid tragœdia dignum, quoniam semper infelices exitus habet, contrà comœdia felices.

De ori-

De origine Satyræ, nouæq; Comediæ.

Cap. XI

Atyrarum genera duo esse manifestū est, alterum antiquius tam à Græcis quàm à Latinis usurpatum, quod sola carminū uarietate constabat, comœdiæ penè par, nisi plus habuisset lasciuia. Huius satyræ scriptores fuerunt Demetrius ex Tharso, poeta satyricus, ut autor est Laertius, & Menippus seruus, sicut Apuleius et Gellius ostendunt, cuius libros M. Varro in Satyris imitatus, eas latinè Menippeas appellauit. Alterum satyrarum genus recētius maledicum, & ad carpenda hominum uitia compositum, quod soli Latini excogitauerunt, teste Fabio Quintiliano, Satyra quidem tota nostra est, quæ, autore Donato, hinc exordium sumpsit. Nam cū in ueteri comœdia per priscos poetas non penitus ficta argumenta, sed res gestæ à ciuibus palàm, tum eorum crebro qui gessissent nomine decantarentur: quod nunc nequaquam moribus hominum obsuit, cū pro se quisq; caueret, culpa aut domestico probro ne spectaculo cæteris esset, & inde ipsi poëtæ abuti licentius stylo, & passim ex libidine ledere cœpissent plures bonos, id propter, ne quispiā hominum uitia amplius nominatim carperet, lege sanxerunt. Ex huius igitur hoc pacto ueteris comœdiæ interitu, Satyra, quam nostri condiderunt, initium habuit. Tunc autē poëtæ nouam comœdiā inuenerunt, quæ generatim ad omnes homines, qui mediocribus agunt fortunis, pertineret, & minus amaritudinis, & eadem opera multum delectationis spectatoribus afferret: cuius Menander & Phi-

et Philemon autores fuere, qui omnem prioris comœdiæ acerbitatem mitigarunt. Ab illis nostri poëtæ Latini, Cæcilius, Næuius, Licinius, Plautus, Terentius, atq; alij antiquissimi Comici modum componendæ comœdiæ iucundæ pariter ac gratæ sumpserunt. Verùm ij, si Quintiliano credimus, uix leuem Græcorum umbram consecuti sunt, quòd sermo Romanus non uideatur posse recipere illam dicendi uenerem, solis Atticis in hoc genere linguæ concessam. Satyra uerò à satyris, ut Donato placet, qui il loti semper & petulantes dij sunt, nomen traxit: uel à satyra cibi genere, quod, autore Festo, ex uarijs rebus conditum erat. In hac satyra, teste Quintiliano in 10. primus insignem laudem adeptus est Lucillius: sed eiusdem iudicio, purus magis ac tersior fuit Horatius. Persius iuxta, quamuis uno libro, multum gloriæ promeruit. Sed in primis Iuuenalis lepidus fuit, de quo Quintilianum, cùm in 10. dixit, Sunt clari hodie quoq; , & qui olim nominabuntur, intellexisse ferunt.

Qui primus historiam condiderit, & de eius utilitate, aut solutam orationem inuenerit, deq; texendæ ipsius historiæ regula.

Cap. XII.

istoria, quæ tanto cæteris scriptis antecellit, quanto plura exempla rerum complectitur diuturnitas temporis, quàm hominis ætas, ad uitæ institutionem utilissima censenda est, quòd, ut Cicero de Oratore præclare ait, sola sit testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ,

¶

Et magistra uitæ: multarum enim rerum exemplis priuatos uiros imperio dignos reddit, Imperatores ob immortalē gloriam, ad præclara facinora impellit, milites propter laudem, quæ eos qui uitam egregiè profuderint, committatur, promptiores efficit ad pericula pro patria aduēda, improbos infamiæ metu à uitæ deterret. Hanc, ut Plinius lib. 7. ait, Cadmus Milesius omnium primus condidit: sed Iosephus in primo Antiq. uolumine rectius omnino sentiens, eum apud Græcos duntaxat primū hystorias scripsisse tradit: nam Græci cū, ut idem inquit, heri et undiustertius fuerint, ueri similius est, antiquissimos Hebræorum qui sacros libros scripserant (Cadmus enim Milesius, ut apud Eusebium colligimus, in 10. de præparatione euangel. longè post Mosen fuit) hystorias primò condidisse: uel Ægyptiorum aut Babyloniorum sacerdotes, sicut ipse Iosephus in primo contra Appionem sentire uidetur, aiens: Quoniam uerò apud Ægyptios et Babylonios, ex longissimis olim temporibus, circa conscriptiones diligentia fuit, quando sacerdotibus erat iniunctum, et circa eas ipsi philosophabantur. Et deinde infert: De nostris uerò progenitoribus, quia eandem quam prædicti habuerunt in conscriptionibus diligentiam, desino dicere, etiam potiorem, pontificibus et prophetis hoc imperantes. Ex quo Eusebius uerissimè, ut mea fert opinio, hoc potius Mosi assignare uidetur, in 12. de præparat. euangel. dicēs: Vnde sapientissimus ille Moses, qui primus cuiusq; hominis uetustissimi uitas Hebræorum conscripsit, ciuilem atque in actione positum uiuendi modum narratione hystorica docuit. Verum nec illud profectò

profectò probabile uidetur, quod idem Plinius in septimo, & Apuleius in Floridis, tradit, Pherecydem Syrum primum solutam orationem condere instituisse, tempore Cyri regis: nanque quis non uidet hoc potius esse illis tribuendum, qui primi historias scripserint? quæ, uti luce clarius est, soluta oratione conscribuntur: quando etiam Pherecydes, ut de Ægyptiorum & Babyloniorum sacerdotibus sileam, qui & ipsi longè ante Græcos historias scriptitarunt, multò post Mosen fuit, quem ex testimonio Eusebij, primum omnium historiam condidisse diximus. Pherecydes enim Syrus, autore Eusebio de Præparat. euangel. uolumine 10. circiter primæ Olympiadis tempora floruit. A Mose autem, quemadmodù ex eodem collegimus, ad Ioathan Iudæorum principem, cuius temporibus Olympiades cœperunt, interfuerunt anni DCC. & circiter LXXXVIII. At Strabo in primo Geogr. non solum Pherecydi, sed Cadmo ac Hecateo pariter assignat, qui et ipsi Mose, uti liquido constat, posteriores fuerunt. Ex philosophis autem, Laertio Diogene autore, historias primus composuit Xenophon, de quo Quintilianus cum de historicis loquitur, ait: Xenophon non excidit mihi, sed inter philosophos reddendus est. In ea apud Græcos floruit Thucydides, Herodotus, Theopompus. Apud nos T. Linius, Crispus Sallustius, et pleriq; alij. A principio Romani, ueluti Fabius testatur, pro historijs, annales pontificum habebant, in quos res gestæ per annum referebantur. De historiæ initio hæc dicere habui, nunc de componendæ regula aliquid subiiciendum duximus. Prima est lex historico data, teste Cicerone de Oratore,

ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid ueri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis. Ipsa autem historiæ edificatio posita est in rebus & uerbis: rerum enim ratio tam temporis ordinem quàm locorum descriptionem poscit, item hominum mores, uitas, cõsilia, causas, dicta, facta, casus, & exitus. Verborum uerò ratio orationis genus desiderat lenè, susum, ac pura illustriq; breuitate ornatum.

De origine rhetorices, & quibus rebus eius ratio contineatur. Cap. XIII.

Non dubium est, quin geniti protinus homines ab ipsa rerum natura, hoc est, à Deo, à quo primum creati sunt, sermonē acceperint: qui mox, ut Fabius ait, sicut in medicina, cùm uiderent alia salubria, alia insalubria, ex obseruatione eorum, effecerunt artē: ita cùm indicendo alia utilia, alia inutilia deprehenderent, rhetorices constituerunt, cuius, ut Diodorus in primo, & poetæ uolunt, Mercurius autor fuit. Flaccus Horatius in carmine:

Mercuri facunde nepos Atlantis

Qui feros cultus hominum recentiuu

Voce formasti, &c.

Quamuis in sexto idem Diodor. sibi repugnare uideatur, dicens: Vnde interpretis nomen assumpsit, non quòd nominum aut orationis, ut quidam tradunt, fuerit inuentor, sed quia diligentius quàm ceteri mandata referebat: nisi intelligatur, ut sui moris est, alibi fabulas, alibi ueritatem esse secutus. Verùm Aristoteles primum Empedo-

Empedoclē artis inuentorem fuisse ait. Et Quintilianus idem ferè sentit in tertio, sic scribens: Nam primus post eos, quos poëta tradiderunt, mouisse aliqua circa rhetoricen, Empedocles dicitur. Hanc autore Suetonio de claris oratoribus, constat nonnunquam Romæ prohibitam esse exerceri: sed cum paulatim deinde ipsa utilis & honesta apparuisset, adeo multi eam præsidij causa & gloriæ expetiuerunt, ut nonnulli ex infirma fortuna, in ordinem senatorium atq; ad summos honores aspirarint. Artis autem huius scriptores antiquissimi fuerunt Corax & Thyfias Siculi, quos Gorgias Leontinus eiusdem insule infecutus est. Sed inter cæteros, apud Græcos longè princeps fuit ille Demosthenes, sicut apud nos M. Tullius Cicero lux doctrinarum fulgentissima, ac Romanæ eloquentiæ fons uberrimus. De initio rhetorices hæcenus, sed et eius uis atq; facultas dicatur. Ea, autore Cicerone de Oratore, in quinque diuiditur partes: ut orator debeat primum reperire quæ dicat, deinde inuenta ordine dispensare, tum ea deniq; ornare oratione, post memoriæ mandare, & ad extremum cum dignitate æquè ut uenustate agere, & agendo illud, teste Quintiliano, præstare, ut delectet, doceat, moueat. Bonus enim orator delectat audientium animos, cum aptè dicit: nam quod decet, ferè prodest, atq; delectat. Deinde docet, cum exponit negocium, quod in controuersiam uenit, & quales sint personæ, inter quas illud sit. Postremò mouet, cum iudicium affectus excitat ad fauendum miserendum ue, aut tristes soluit, digna risu tempestiuè interponendo, si id opus esse perspicit. Atq; ijs rebus & uerbis omnis ferme rhetorices ratio

ratio continetur. Quòd autem Græci oratores *causari*
ῥητορας, id est, rhetores uocant, nos tamen ita distingui-
 mus, ut orator sit, qui causas agit: rhetor, qui rhetoricen
 profitetur: declamator uerò, qui siue alios docendi, siue
 se exercendi gratia, fictam causam orat.

Quis primus musicam repererit, & quantum
 ea ualeat ad tolerandos humanæ ui-
 tæ labores. Cap. XIII.

Vsicen antiquissimam esse, poetæ claris-
 simi testimonio sunt: nam Orpheus &
 Linus ambo dijs geniti, musici insignes
 fuerunt, cum alter eorum rudes atq; agre-
 stes hominum animos demulceret, cantusq; suaui-
 tate nō
 feras modò, sed saxa etiam, ut fabulæ tradunt, syluasq;
 duceret. Horatius in poetica arte:

Syluestres homines sacer interpretq; deorum
 Cædibus & uictu fœdo deterruit Orpheus,
 Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosq; leones.

Vergilius in Ecloga quarta:

Non me carminibus uincet, nec Thracius Orpheus,
 Nec Linus, huic mater quâuis, atq; huic pater adsit,
 Orphei Calliopeia, Lino formosus Apollo.

Apud quoq; eosdem autores, inter regalia conuiuia,
 laudes deorum atque heroum ad citharam canuntur, ut
 Iopas ille Vergilianus canit errantem lunam, solisq; la-
 bores. Musices autem repertor, teste Plinio lib. 7. Am-
 phiō ex Antiopa, Iouis filius fuisse dicitur, propter quod
 poeta in Bucolicis ait:

Canto, quæ solitus, si quando armenta uocabat,

Amphion Dircaeus in Actæo Aracyntho.

Ipsè quoq; saxa mouisse fertur. Horatius in Poetica,
 Dictus & Amphion Thebanæ conditor urbis
 Saxa mouère sono testudinis.

Et Statius in primo Thebaidos:

Penitusq; sequar, quo carmine muris
 Iusserit Amphion Tyrios accedere montes.

Sed Græci, testæ Eusebio, de præparat. euangel. lib. 2. musica harmoniæ inuentionem Dionysio attribuunt. Ipse uerò in 10. eiusdem operis Zethum & Amphionem fratres, qui Cadmi temporibus fuerunt, musicæ repertores uocat. At Solinus huius artis studium ex Creta manasse sentit, qui inquit, Studium musicum inde ceptum, cum I-dæi Dactyli modulos crepitu ac tinnitu æris deprehensos, in uersificum ordinem transtulissent. Polybius tamen in 4. hoc Arcadum maioribus assignat, quippe qui huius rei semper studiosi fuerint. Vocum harmonias Mercurium adinuenisse, Diodorus est autor in primo. ἄρμονία Græci uocant, quam nos dissimilium concordiam appellamus. Verùm Amphionem & cæteros posthac huius rei autores fuisse ratio poscit, cum Iubal Hebræorū Lamech filium, qui multis ætatibus præcesserat omnes illos qui musicæ inuētores produntur, Iosephus in primo antiquitatum dicat musicam studiose coluisse, & psalterio citharaq; cecinisse. Hæc hæctenus. Sed artis origo nihilominus in dubio uersari uidetur: igitur expedit, ut quæstio eiusmodi tandem aliquãdo plana fiat. Itaq; natura iam inde à principio mortalibus musicã uelut muneri dedisse uidetur, quando id ad tolerandos humanæ uitæ labores plurimum

rinum ualet. Siquidem homo statim natus cum in cunabulis uagire incipit, continuo nutriculae cantantis uoce sopitus dormitat: quippe infantes statim plorant, quod crurum brachiorumque recte producendorum causa, fascijs colligantur, ac ita à supplicio miseram uitam uiuere incipiunt. Deinde in omnibus ferme operibus modulatio aliqua rudis, hominum defatigationem semper consolatur. Vergilius:

Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras.

Sic remiges incitantur, sic arator, auriga, mulio, longo inter laborem uiamque sibilo reficitur. Quid, quod non modo ij, uerum etiam eorum sarcinaria iumenta eo cantu simul labore leuantur? Nam assiduo usu compertum est, mulos ualde delectari tintinabulorum sonitu: quapropter muliones multijugia tintinabula ad illorum colla suspendere solent, quò facilius sarcinarum labores perferant. Eandem uim in cætera similiter animalia musicam habere inter omnes constat: ita equi in bello tubarum clangore arrecti, stare loco nesciunt, ac iam in certam ruerent: ita leones stridore ferri maximè territantur. Sed quæso, unde ille auis concentus, quo omnis ager suo tempore resonat? ecquis docuit lusciniam uarios canendi modos? hæc enim auicula sonum ædit perfecta musicæ scientia modulatum, qui nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc uariatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur, reuocatur, infuscatur, ex inopinato: interdum & secum ipsa murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus: & breuiter, audire licet omnia tam paruulis in faucibus concini, quæ tot exquis

fitis tiliarum tormentis, ut ait Plinius, ars hominum excogitauit. Huius harmoniæ natura magistra est, quæ uel ab initio alias animantes, quibus ad sonum quempiam uox apta est, musicam docuit, quemadmodum ostendimus. Atq; hæc uera artis origo. Caterum musicam, quam Ægyptij, ut Diodorus testis est, tanquam uirorum effœminatricem prohibebant iuuenes perdiscere: et Ephorus, autore Polybio in procemio suarum historiarum, ad deludendos ac fallendos homines inuentam tradidit, magno olim precio æstimatam testatur Fabius, qui dicit Socratem iam senem, institui lyra non erubuisse. & Cicero, qui libro Tusculanarum primo ait Themistoclem, quòd in epulis recusasset lyram, esse habitum indoctiorem: & Salijs, apud Romanos, qui per urbem uersus canebant: sed in primis Dauid ille magnus uates, q̄ diuino carmine, Dei mysteria canit: illud quoque Græcorum adagium, Indoctos à Musis atq; Gratijs abesse, quod in nostris prouerbijis explanauit. Tria præterea genera sunt, ex quibus musica constet: unum genus est, quod instrumentis agitur, de quo infra dicetur: alterum, quod fingit carmina, ex quo ut poesis pars sit musices, necesse est: tertium, quod instrumentorū opus carmenq; dijudicat. Ex quo rectè ait Cicero de Oratore, lib. 1. musicam uersari in numeris, & uocibus, & modis.

Qui primùm instrumenta diuersi generis inuenierint, & ea in Latium attulerint: ac quod sit organum, & de antiquissimo tiliarum usu in prælijs. Cap. xv.

Mercurius Maia filius Iyram omnium primus ex testudine fecisse dicitur: tradunt enim cum aliquando Nilus suum egressus alueum totam inundasset Aegyptum, & postea intra suos limites regressus esset, uarias animantes in campis relictas, inter easq; remansisse testudinem, & hanc cum ille inuenisset, consumpta iam carne, sed superstitibus neruis, & percussione sonum excitasset, ad exemplum illius Iyram composuisse. Horatius in primo Carminum:

Te canam magni Iouis, & deorum
Nuntium, curuæq; Iyæ parentem.

Cui ex neruis trium chordarum, instar trium anni temporum, autore Diodoro Siculo, tres instituit uoces, acutam, grauem, & mediam: acutam ab æstate, grauem ab hyeme, mediam à uere sumens, qua, teste Seruio super quarto Aeneidos, donauit Apollinem, accepto ab eo caduæ ceo, de quo Vergilius:

Tum uirgam capit, hac animas ille euocat orco
Pallentes, alias sub tristia tartara mittit.

Quidã eã nõ Apollini, sed Orpheo primùm tradidisse ferunt, alij uerò ab Apolline, post Orpheo cõcessam uolunt. Ad eã qui decãtãdos faciebãt uersus, Lyrici poetæ nũcipati sunt. Reperio insuper (ut nihil quod attinet ad hãc rã, omittatur) septẽ in ea chordas appositas, iuxta numerũ septẽ Atlantidũ, quod Maia Mercurij mater ex illarũ numero fuisse: deinde superadditas duas, ut representaretur unũ nomẽ Musarũ. Hãc aut tãt.e suauitatis fuisse perhibetur, ut arbores, saxa, feras, ueluti suprã dictũ est, tra-

xisse Orpheus dicatur. Mercurius præterea, teste Plinio
 libro septimo, monaulum, id est, simplicem tibiam inue-
 nit. Primus autem tibus, autore Diodoro & Eusebio,
 Marsias adinuenit. Plinius uerò geminas illum reperisse
 tradit. Alij hoc Apollini assignant, sicut lyrae & fistulae
 inuentionem: nam simulachrum eius quod erat in Delo,
 habuisse dicitur in dextera quidem arcum, in leua Gra-
 tias, quæ singula singula musicae instrumenta manibus
 gerebant, una lyram, altera tibus, quæ autem media e-
 rat, fistulam tenebat. Obliquæ tibiæ Midas in Phrygia au-
 tor fuit. Tibiæ primò ex gruum tibijs, unde nomen ha-
 bent, tum ex arundinibus factæ sunt, cum quibus uoce ca-
 nere Træzenius Dardanus instituit. Lydios modulos Am-
 phion excogitauit, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios
 Marsias Phryx, plures alios Terpander. Fistulam, ut Pli-
 nius et Seruius aiunt, Pan deus rusticus inuenit: nam cum
 Syringam Arcadiæ nympham, autore Ouidio in primo
 Metanorph. ardentem amaret, & illa fugiens ad Lado-
 nem fluuium peruenisset, & fluuio impedita non amplius
 fugere posset, implorato aliarum Nympharum auxilio,
 in palustres cannas mutata est: quas cum Pan excidisset,
 ex ijs ad amoris solatium, primus sibi fistulam confecit.
 Maro in Corydone:

Pan primus calamos cera coniungere plures
 Instituit.

Sunt tamen, qui hoc Apollini attribuant. Venarum pul-
 sum in musices pedes Herophilus primus discreuit per
 ætatis gradus. Fistulam uerò, quam Græci syringa uo-
 cant, teste Eusebio in secundo de Præpar. euangel. Cybele
 inuenit.

inuenit. Citharæ, ut Plinio placet, repertor fuit Amphion: ut alijs, Orpheus: ut alijs, Linus: ut uerò Diodoro, Apollo, qui lib. quinto inquit: Apollo primum cithara simplici usus est, Marsias uerò tibijs. Sentit idem Higinius. Septem chordas addidit Terpander. Vergilius in sexto:

Obloquitur numeris septem discrimina uocum.

Octauam apposuit Simonides, nonam Timotheus. Cithara sine uoce primus cecinit Thamyras, cum cātu Amphion: ut alij, Linus. Hæc ex Plinio. At cithara tamè longè antè, uti superiore capite ostendimus, Tubal Hebræus usus est, quam omnino ab ea dissimilem fuisse, quam illi inuenerunt, quos commemorauimus, testatur diuus Hieronymus in epistola de instrumentis musicis, ad Dardanum, aut quisquis illius autor est, quia de ea re ambigitur, scribens citharã apud Hebræos uigintiquatuor chordas habuisse, factam ad formam Δ literæ. Dauid etiam ille magnus Dei uates uaria instrumenta inuenit, teste Iosepho in septimo Antiquitatum, qui ait: Diuersaq; faciès organa docuit, ut Leuitæ secundum ea Deo hymnos edicerent per sabbatorum dies, aliasq; solennitates. Organorum autem species huiusmodi est: canora cithara quidem decem chordis coaptata, & hæc cum plectro percutitur. Nabla uerò duodecim sonos habens, digitis tangitur. & reliqua. Hinc perspicere licet istiuscemodi organa à Dauid confecta diuersa fuisse à nostris, quorum nunc usus in templis est perquam frequens: quando illa plectro pulsabantur, nostra uerò instantur folli-
bus, unde multis meatibus quasi cicutis imparibus uox

erumpit, concentumq; efficit. Quanquam Iosephus hoc loco dicens, Diuersaq; faciens organa, uidetur organum pro instrumento quocunq; musico ponere. Id ipsum sentit Augustinus, qui instrumenta musicorum cuncta speciatim excellentiora etiam organa uocat. At autor nostri organi tam concinni non proditur, cum magna eius nominis iactura, sicut in extremo tertio libro dicitur.

Sambucam item musicum instrumentum, autore Clemente, Troglodytæ Africa, ut Solino placet, populi inuenerunt. Tubam æneam teste Plinio, Piseus Tyrrenus reperit: quod Diodorus libro sexto, non Piseo tantum, sed Tyrrenis omnibus tribuit, ita scribens: Tyrreni pedestri quoque exercitu præualidi tubam primam adinuenerunt, bello admodum utilem. Non eo tamen inficias, Diodorum in Plinij sententiam ire: quandoquidem iure à Græcis dicitur uictus Hector, quamuis à solo Achille interemptus fuerit. Sentit idem Vergilius in octauo Æneidos, dicens:

Tyrrenusq; tubæ mugire per æthera clangor.

Verum Acron super hoc Horatianum in poetica arte,

— Post hos, insignis Homerus,

Dirceusq; mares animos in martia bella

Versibus exacuit.

tradit Dirceum poetam primum tubam comperisse, quoniam is, ut Porphyrio dicit, primus tubæ modulos dedit, hac de causa. Nam cum Lacedæmonij, autore Iustino lib. tertio, bellum aduersus Messenios gererent, diuq; extraherent dubium Martis euentum, responsum acceperunt ab Apolline, si uellent uincere, Atheniensi duce

duce uterentur: à quibus rogati Athenienses, contumelie causa ipsis Dirceum quendam claudum, luscum, omniq; ex parte corporis deformem dederunt. Vsi sunt auxilio eius Lacedæmonij, quibus ille cantum monstrauit tubarum, quarum inaudito territi sono Messenij fugam fecerunt, adeptiq; sunt uictoriam Lacones. Sed in codicibus Iustini inuenio Tyrtæum per t, & t in antepenultima, ut in alterutris mendum sit. Quidam etiam tubæ autorem uolunt Maletum, siue Maleū dictum. Verum quid multa? cum tubæ inuentor fuerit Moses ille diuinus Hebræorum dux, dicente Iosepho in tertio Antiquitatum: Adinuenit autem modum tubæ ex argento factæ, quæ est huiusmodi, longitudinem habens penè cubiti: est autem angusta fistula calamo capaciôr, præbens latitudinē quæ conueniat ori, ad susceptionem spiritus, & classico sono uicina, quæ Hebraica lingua uocatur Asofra. Hæc ille. Sed haud scio unde de primis tubæ inuentoribus tâta dissensio inter scriptores orta sit: nisi intelligamus alios aliud tubarum genus, sunt enim plura genera, & alibi inuenisse. In Latium instrumēta musica, teste Dionysio Halic. Arcades primi omniū attulerūt, cum antea fistulis pastoralibus tantum uterētur. Placet insuper antiquum usum tiliarum in prælijs ponere. Thucydides itaq; autor grauisimus, tradit Lacedæmonios tiliarum modulis in prælijs esse usos: etenim cum paratæ essent classes, & instructæ acies, cœptumq; iri in hostem, tibicines inter exercitum positi canere incoëptabant, non uoluptatis causa, sed ut æquali modulato quæ sensim ingressu conuenientes, pugnam capefferent. Cuius rei Polybius

libro quarto, & Fabius in primo, Gellius itidem in primo, & Plutarchus in uita Lycurgi meminit. Hunc morem, additis tympanis, etiam nūc noster peditatus seruat: Alyattes quoq; Lydorū rex, autore Herodoto libro primo, in bello aduersus Milesios, fistulatores & fidicines concinentes habuit: sicuti memoriæ proditum est, Cretenses prælia ingredi solitos, præcinente ac præmoderante cithara gressus. autor Gellius. At Parthos consueuisse tympanorum sonitu pugnam inire, testatur Plutarchus in uita Crassi, & Appianus Alexandrinus in libro Parthico. Reliqui serè omnes, ut hodie fit, tubis in prælio utebantur. Vnde Vergilius de Miseno tubicine inquit:

— Quo non præstantior alter

Aere ciere uiros, Martemq; accendere cantu.

De origine philosophiæ, & de duobus eius principijs. & quis primus inuenerit ethicen & dialecticen, ac dialogos introduxerit. Cap. xvi.

Philosophiam, quam Cicero in Officiorum libris studium sapientiæ uocat, & in Tusculanis, uirtutis indagatricem atque uitiorum expultricem, à barbaris ad Græcos fluxisse plerique uolunt: nam apud Persas primū Magos eorum sapientes claruisse dicunt: apud Babylonios & Assyrios, Chaldæos: apud Indos, gymnosophistas, quorum sectæ princeps, teste Hieronymo contra Iouinianum, Buddas nuncupabatur: apud Britannos, & Celtas siue Gallos, Druides: apud Phœnices, Ochum:

Ochum: apud Thraces, Zamolsim, & Orpheum: apud Libyos, Atlantem: quos omnes, autore Laërtio, pro sapientibus habuerunt. Ægyptij uerò Nili filium Vulcanum fuisse dicunt, eumq; philosophiæ aperuisse principia. Sed idem Laërtius à Græcis philosophiam manasse affirmat, quoniam apud eos Musæum & Linum primos fuisse sapientes ferunt. Verum, teste Eusebio, primum philosophia, sicuti reliquæ ferè omnes disciplinæ, ab Hebræis originem duxit. Ex quo philosophos Græcorum, qui Porphyrius testimonio, amplius mille annis post Mosè fuere, Eusebius in 11. de Præparatione euangel. philosophiam à Iudæis accepisse plenissimè demonstrat, quando nec ipsius nomen philosophiæ apud eos primum fuit, sed deinde: nam Pythagoras omnium primus, Lactantio autore in tertio, philosophiam, id est, amorem sapientiæ, & se philosophum, id est, amatorem sapientiæ nominauit, dicens solum Deum sapientem esse: antea enim sophia, hoc est, sapiëntia dicta est, quæ nunc philosophia uocatur: & qui hanc profitebantur, sophi, id est, sapientes uocati sunt. Philosophiæ autem duo fuere principia: alterum, quod ab Anaximandro Ionicum est appellatum, eo quòd Thales Milesius fuerit ex Ionia, & hic Anaximandrum instituerit, alterum uerò ex Pythagora Italicum est dictum, quoniam eius autor Pythagoras ualdè multum in Italia philosophiæ operam dedit. Eusebius in 10. de præparatione euangelica, tertium addit, id est, Cleaticum, cuius Xenophanes Colophonius autor dicitur. Diuidunt insuper philosophiam, autore Cicerone de Oratore, in tres partes, in naturæ obscuritatem, in

differendâ

differendi subtilitatem, in uitam atque mores: et primam physicam, alteram dialecticam, tertiam ethicam Græci uocant. Quam etiam diuisionem Plato, ut ait Eusebius, ab Hebræis sumpsit, sicuti singula ipsius philosophiæ præcepta. Physicæ proprium est de mundo, et de his quæ sunt in eo differere, quæ ex Ionia Athenas Archelaus primus importauit. Ethicæ uerò, de uita moribusq; tractare, quam Socrates comperit. Cicero libro quinto Tusculanarum: Socrates autem primus philosophiam deuocauit è cælo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coegit de uita & moribus, rebusq; bonis & malis querere. Dialectica autem, ambarum partium affert rationes, quæ à Zenone Eleate initiū sumpsit. Quamuis secundum alios, in quinque partes diuidatur, in physicam, metaphysicam, ethicam, mathematicam, & logicā. Verum nos iam fines nostros egressi sumus: non enim res definire, & de singulis planum facere, sed de earum initijs docere, nostri tantummodo est muneris: proinde ad institutum opus redeamus. Dialogos, uti apud Laertium discimus, Plato omnium primus introduxit, uel potius maxime omnium illustrauit: nam Aristoteles libro de poetis primo, illud scribendi genus inuentum tradit ab Alexandro Scyreio, Teiōue.

Qui primi astrologiam adinuenerint, aut quorundam syderum cursus, & sphaeram, uentorumq; rationem: atque quot illi sint, & obseruationes syderum in nauigando.

Cap. xvii.

Terra

Erra potissimum ex syderum temperatio ne fructus fert uberiores, ut nos in eo pro uerbo demonstrauius, Annus fructificat non tellus: hominumq; natura, si Iulij Firmici, ut ita dicam, somnijs credimus, maximè syderibus subiecta est: ait enim, Qui habebit horoscopum in quarta parte Mercurij, erit ratiocinator: qui in equo, au riga: qui in septima parte arietis, gibber aut gibberosus. Et alibi: Luna, inquit, candidos, Saturnus nigros, Mars rubicundos gignit. Et hoc ab Ægyptijs profectum dixerim: nam Herodotus de hac religione ita scribit: Alia insuper sunt ab Ægyptijs excogitata, quis mensis diésue, cuius deorum sit, & quo quis die genitus, qualia sortietur, & quam mortem obibit, & qualis existet. Chaldæi uerò, teste Diodoro libro tertio, dicebant planetas plurimum conferre ad bona uel mala consequenda. Vnde Her mione apud Ouidium ita conqueritur:

Quæ mea cœlestes iniuria fecit iniquos?

Quodq; mihi miseræ sydus obesse querar?

Hinc igitur ab hominibus ex obseruatione cœlesti, inuenta est astrologia, in qua cœli conuersio, ortus, obitus, motusq; syderum, arte quadam conclusus est. Hanc Ægyptij, ut autor est Diodorus, à se primum repper tam asserunt, alij uerò à Mercurio. Sed idem libro quinto Actinum Solis filium ad eos astrologiæ notitiam traduxisse docet, id quod Clemens primum Chaldæis, dein ipsis Ægyptijs assignat. At Iosephus in primo Antiquitatum perspicuè demonstrat, Abraham primum Ægyptijs astrologiam inuentam à suis maioribus, ut infra dicemus,

*Astrolo
gia*

dicemus, tradidisse, cum in Aegyptum ille aufugerat, & ab his eam inde simulq; Chaldaeis, qui huius quoq; disciplinae autores feruntur, ob iugem operam, quam observandis syderibus impendebant, ad Graecos fluxisse tradit, in primo contra Appionem dicens: Sed eos etiam qui de caelestibus & diuinis primitus apud Graecos philosophati, id est, Pherecydem Syrum, et Pythagoram, et Thaletem, omnes concorditer confitentur Aegyptiorum & Chaldaeorum fuisse discipulos. Caeterum Plinius libro septimo, Atlantem Libyae filium astrologiam inuenisse dicit. Quapropter Poetae tradiderunt hunc sustinere coelum humeris. Vergilius in sexto:

— Vbi caelifer Atlas

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Sed idem Plinius libro sexto, Ioui Belo hoc adscribit, dicens: Durat adhuc ibi Iouis Beli templum, inuentor hic fuit syderalis scientiae. Et in 5. libro aliter scribens: Ipsa gens Phoenicum in gloria magna literarum inuentionis & syderum. Alij uolunt Assyrios reperisse: quibus tamen Seruius super sexta Ecloga Bucolicorum ait, Prometheum prius astrologiam indicasse. Verum enim uero horum quos prodidimus, postea alios alibi huius rei autores fuisse ducimus, quando à primordio statim orbis, liberi Seth, Adam primi hominis filij, teste Iosepho autore sanè grauisimo, in primo Antiquitatum, disciplinam rerum caelestium primum inuenerunt, qui, ut ne dilaberentur quae reperissent, neue antequam uenirent ad cognitionem, deperirent, cum praedixisset Adam rerum omnium futurum interitum, duas columnas

columnas fecerūt, ex quibus una ex lateribus constructa erat, altera ex lapidibus, ut si lateritia ab imbribus destrueretur, lapidea permanens integram scripturam legentibus præberet. His igitur in columnis ea quæ ad observationem syderum pertinerent, inscripserunt. Proinde ab Hebræis ad Ægyptios & Chaldæos, & deinde ad reliquos astrologiã manasse, credere par est. Ac tale fuit astrologiæ artis, nempe ad sanarum mentium delirationem duntaxat excogitata, initium. Defectus solis & lunæ primus Romani generis, teste Plinio lib. 2. Sulpitius Gallus, apud Græcos Thales Milesius deprehendit: Lunæ cursum, ut idem ait, Endymion. Sed defectū lunæ Plutarchus Anaxagoram primū monstrasse dicit, in uita Niciæ dicens: Primus autem qui lunaris luminis atq; umbræ causam deprehenderit, ac literis mandare ausus sit, Anaxagoras fuit: etenim quod is antea ignotus esset, ex eo probat, quod cum Nicias male gestis rebus Sicilia deserere decreuisset, & noctu fortè luna defecisset, omnes milites propter rei ignorationem, quanquam paulò antè Anaxagoras claruerat, turbati, malum aliquod sibi potendi arbitrati sunt. Veneris syderis naturam Pythagoras Samius inuestigauit: quod idem esse, quem Luciferū uocamus, qui ante matutinum tempus oritur, & uesperum, quia post solis occasum resulget, Parmenides primus animaduertisse dicitur. autor Laërtius in nouo. Sphæræ, teste Cicerone lib. Tuscul. primo, Archemides Syracusanus repertor fuit, quod Diogenes Musæo adscribit: Plinius uerò in 7. Anaximandro, uel potius, ut est in secūdo uolumine, capite 8, Atlanti. Ventorum rationem
Æolus

Æolus reperisse fertur : quod ideo proditum esse ducō,
quia, autore Strabone lib. sexto, & Plinio in tertio, ex su-
mo insularum prope Siciliam, in quibus ipse Æolus re-
gnauit, incolæ quinā flaturi essent uenti, triduo prædica-
bant, unde etiā Æolo uentos parere existimatū est. Ven-
tos autem nonnullis placuit esse quatuor: ab oriente æ-
quinoctiali Solanum, à meridie Austrū, ab occidente æ-
quinoctiali Fauonium, à septentrione Septentrionem, ut
unaquæq; cœli regio suū haberet uentum: sunt enim to-
tidem regiones, ortus, occasus, meridies, septentrio. Or-
tus & occasus mobilia atq; uaria, meridies uerò septen-
trioq; statu perpetuo permanent. Sed qui diligentius rem
hanc pertractarunt, tradiderunt uētos esse numero octo,
reliquosq; quatuor posuerunt, Eurum, Africū, Chorum,
siue Caurum, Aquilonem : & id in primis Andronicus
Cyrrestes: is Athenis, teste Vitruuio, locauit turrim, &
in singulis lateribus imagines ipsorum uentorum excul-
ptas, contra cuiusq; flatus, supraq; metam marmoream
posuit, ac in ea Tritonem æreum dextera manu uirgani
porrigentem, quem ita fabricatus est, ut uento circumma-
geretur, staretq; semper contra uenti flatum, uirga inte-
rim ad eius uenti imaginem uersa. Est itaq; Eurus ab o-
riente hyberno, collocatus inter Solanum & Austrum,
inter Austrum & Fauonium: ab occidente hyberno, Afri-
cus: inter Fauonium & Septentrionem Chorus: inter
Septentrionem & Solanum, Aquilo, à uehementi aquila
uolatu dictus, Græcè Boreas uocatur, ἀπὸ τῆς βοᾶς,
quod est clamare, quia sonoro flatu est. Igitur orientales
uenti tres sunt, id est, ut ab hyberno orientali inci-
piamus;

piamus, Eurus, Solanus, quem quidam Vulturium nūcupant, & Aquilo: ac totidem occidentales, Africus, Fauonius, Chorus. Atq; ita Eurus flat aduersus Africū, Solanus aduersus Fauoniū, Aquilo cōtra Chorum. Verūnt Fauonius clarus & saluberrimus est, quē nos à sōuendo nominamus, quòd genitale habeat spiritū: à Græcis Zephyrus uocatur, quasi *ζωὸν φέρον*, hoc est, uitam afferēs: quemadmodum auster nebulosus & pestifer, præsertim Romæ, qui à Græcis Notus dicitur, quibus *νοτιά* humor est. Per hunc modū Andronicus Cyrrhestes ostēdit unde certi uentorū flatus spirarēt, quē nunc ubiq; gentiū seruant, positjs in summitate locorū pinnis æneis, per quas uentorū flatus indidentur. At quoniā uentus nihil aliud est nisi aëris fluctus, & idem fluctus pro locorū natura, alius alibi cōcitatur: idcirco factum est, ut incolæ in suis quisq; regionibus nomina aliquot uentis dederint, eosq; suos proprios habuerint, ut Scyrō Atheniensū, ut Circius Narbonensis prouinciæ, ut Iapyx Apuliæ uetus est, & alij aliarū regionū. Observationes autē syderū in nauigādo Phœnices adinuenisse, autor est Plin. in 7. nat. hist.

Qui primi geometriam, & arithmeticam inuenerint. Cap. xviii.

Ilus totius orbis fluuiorum celeberrimus, à solstitio æstiuo, usq; ad autūnale æquinoctium, ut Herodotus lib. 2. & Diodorus in 1. testatur, immensa aquarum mole quotannis totam Aegyptum exundat: ex cuius incremento, Aegyptij uim aut penuriā futurarū frugū præuident. Aegyptus enim, cum Nilus in 12. cubitos excre-

scit, famen sentit: in 13. etiam nūc esurit: 14. cubiti hilaritatem afferunt, 15. securitatē 16. delicias, quod iustū fertur esse incrementū: maximum aut, etate Claudij principis, fuit cubitorū 18. sicut minimū Pharsalico bello, ueluti cædem magni Pompeij prodigio quodā auersante: autores Plin. lib. 5. & Strabo 17. Cū huiusmodi itaq; Nili inundationes limites agrorū cōfunderent, nūc minuēdo, aliās immutādo, nōnunquā delendo signa quædā, quibus propriū ab alieno discerneretur, iterum atq; iterū metiri eā terrā oportebat: propter quod Strabo 17. geogr. & Herodot. 2. aiunt, nōnullos prodidisse geometriā ab Aegyptijs primò inuentam esse, quemadmodū arithmeticā, id est, numeralem scientiā à Phoenicibus propter mercaturas. Sed Iosephus utrunq; Hebræis attribuere uidetur, in 1. Antiq. sic scribens: Illi nāq; cū essent religiosi, cū & eis pabula ad maius tempus existerent preparata, tot annorū circulis ritē uiuebant: deinde propter uirtutes, quas iugiter perscrutabātur, id est, astrologiā & geometriā, Deus eis amplius uiuendi spatiū cōdonauit. Et deinde cū de Abrahā mentionē facit, subiicit: Arithmeticā eis quoq; contulit, & quæ de astrologia sunt, ipse quoq; contradidit: nam ante aduentū Abrahā in Aegyptum, hæc Aegyptij penitus ignorabant. Artem postea, ut M. Tullius autor est, Pythagoras multum amplificasse dicitur. Geometria, teste eodem Cicerone De oratore, uersatur in lineamentis, in formis, in interuallis, in magnitudinibus: quæ ita sub se continet geographiam, quæ situm orbis pingit, in qua floruit Strabo tempore Tiberij Cæsaris, & Ptolemæus Traiani & Antonini imperatorum

ratorum principatu. Apud nos Plinius absolutissimè de hac re tractauit, & Solinus in collectaneis.

Quis primus reperit pondera, & mensuras ac numeros, & de uario apud gentes numerandorum annorum modo. Cap. x i x.

Idetur omnino locus exigere, ut antequàm hinc digrediamur, quis pōdera & mensuras ac numeros repererit, indicemus, cum præsertim geometriæ atq; arithmeticæ partes sint, scriptoresq; de hac re non planè inter se cōsentiant. Eutropius itaq; statim in principio 1. lib. Sidorium mensuras & pōdera eo tēpore inuenisse tradit, quo apud Albanos Procas, apud Iudeos Aza, apud Hierosolymos Hieroboã regnauit. Alij secundū Mercurium ex Creta, Iouis filium cōperisse uolunt. At Plin. lib. 7. in primis hoc Phidoni Argiuo, uel, ut Gellio placet, Palamede assignat: Strabo autè li. 5. Phædonè Elidēsẽm reperisse affirmat. Ex quo ita intelligendū puto, ut alij alijs primū mēsuras & pōdera inuenerint: uelut Diog. Laër. li. 9. affirmat, Pythagorã primū adinuenisse Græcis, & Ioseph. 1. Antiq. dicit, Cain Adã filiū mortaliū omnium, ut credere cōuenit, primū hęc constituisse. Numerorū autem repertorem sunt qui dicāt Samiū Pythagorã: alij nō hunc, sed aliū Pythagorã Rhegynū sculptorem: alij uerò Mercuriū. Liuius dicit numerū putari inuentū Minervæ. Modus numerādi annos apud Græcos p Olympiades fuit, qui aut per notas suarū literarū numerū notabant. Apud Romanos, primū per lustrū, quod quinto quoq; anno claudabatur, de quo fusius lib. prox. cap. 4.

dicemus. Deinde per clauos, qui idcirco annales uocabantur, aut per Consules id fiebat. Clauus enim in pariete ædis Iouis ea parte qua erat templum Mineræ, in singulos annos figebantur, ut per eos numerus annorum colligeretur. Sanè lex priscis literis ac uerbis scripta erat, ut qui Prætor maximus esset, Idibus Septembris clauum pangeret: nam quia raræ per ea tempora literæ erant, notæ numeri annorum, clauus fuere. Mineræ autem templo ea lex dicata erat, quòd numerus eius deæ inuentum sit. Volsinij quoque clauos numerorum indices habuere fixos in templo Nortie Hetruscæ deæ. Postea Consules id officium fecere, & postremò solenne clauus figendi ad Dictatores translatum est. At more intermisso, cum post longum tempus pestilentia laboraretur, & seniorum memoria repetitum foret, aliquando eum morbum sedatum fuisse ob clauum à Dictatore fixum, eius rei causa L. Manlius Dictator dictus est, qui T. Pinnarium magistrum equitum dixit. Bella scilicet placatio, uel potius puerorum certamen, qui ita solent ludere. Ecquid religionis cultusue in eo pangendo clauo esse potuit, qui parietem templi magis aperiebat, quàm claudebat? Sed ea erat illius temporis calamitas, cum nondum ad Romanos peruisset Dei optimi maximi cognitio. Nos similiter his septem literis, C D I L M V X, numerum notamus: uel aliis notis, 1 2 3 4 5 6 7 8 9. satis omnibus cognitis, ut nihil sit quod reliquas ponamus, earumue rationem explicemus.

Quis primus medicinam inuenerit, & in quod ea diuisa sit partes, ac apud quos olim non fuerit medicorum usus. Cap. xx.

Medicina

Medicina quæ suis diuinis, ut ita dicam, remedijs haud dubiè mortalibus inter tot morborum undiq; erumpentium genera uersantibus, magno ubiq; præsidio præstoq; est, dijs primùm inuentionem suæ artis, nec mehercule iniuria, assignauit: ipsaq; ab oraculis deorū multifariam petita est. Hanc enim, teste Diodoro, uolūt Mercurium apud Aegyptios primùm inuenisse: secundum uerò ueteres, Apis Aegyptiorum rex reperit, quod alij (autore Plin. li. 7.) Arabo Apollinis & Babylonis filio tribuunt, alij uerò ipsi Apollini. Vnde ad Daphnen uirginem apud Ouidium lib. primo metamorphos. dicit:

Inuentum medicina meum est, opiferq; per orbem
Dicor. Et Oenone apud eundem:

Ipse repertor opis uaccas pauisse Pheræas fertur.
Macrob. in 1. Satur. huius rei ueram reddens rationē, de Apolline ait: Hinc est, quod eidem attribuitur medendi potestas, quia temperatus solis calor morborū omnium fuga est. Clemēs autem Aegyptijs omnino adscribit: eius uerò amplificationē Aesculapio primo Apollinis filio. Meruit & in ea arte laudem tertius Aesculapius Arsippi & Arsinoæ filius, qui præter cætera primus (teste Cicerone de nat. deorū) dentis euulsionē, ac purgationemalui inuenisse fertur. Hanc tamen quisquis primitus inuenerit, hoc quippe pacto excogitasse fertur. Nam cū homines, ut Fabio Quint. placet, sicut antea diximus, ex obseruatione rerū, ea quæ salubria aut insalubria uisa sunt, probè notassent, huiuscemodi artem corpora curandi gratia cōfecerūt. Atqui Corn. Celsus inuentionem

artis scienter ponit lib. 1. scribēs: Sæpe causa apparet, ut puta lippitudinis, uulneris, neq; ex his patet medicina: quòd si scientiã nõ subijcit euidentis causa, multò minus ea potest subijcere quæ in dubio est. Cùm igitur illa incerta incõprehensibilisq; sit, à certis potius & exploratis petendum est præsidium, id est, ab iis quæ in ipsis curationibus experientia docuit, sicut in cæteris omnibus artibus. nam ne agricolã quidem aut gubernatorem disputatione, sed usu fieri liquet. Ac istæ cogitationes nihil ad medicinã pertinent, cùm de his rebus qui diuersa senserunt, non ab obscuris causis, neq; à naturalibus actionibus, sed ab experimentis, prout cuiq; responderant in perducendo homines in eãdem sanitatem, medendi uias traxerint. Notarunt enim, ægorum qui sine medicis erãt, alios propter auiditatem, primis diebus cibũ protinus sumpsisse, alios propter fastidium abstinuissse: & leuatum magis morbum eorum qui abstinuissent: itemq; alios in ipsa febre aliquid edisse, alios paulò ante eam, alios post remissionẽ eius: & optimè ijs cessisse qui post finem febris id fecissent. Eadem ratione alios inter principia statim usos esse cibo pleniore, alios exiguo, & grauiores eos factos qui se impleuissent. Hæc similiaq; cùm quotidie inciderent, diligẽtes homines talia animaduertentes, ad extremũ perceperunt quæ ægotãtibus utilia forent. Sic medicinã ortã inter omnes constat. Hæc ille. Postea medicina in tres diuisa est partes, ut una esset quæ uictu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu mederetur. Primã διαιτητικὴν, secundã φαρμακοβτικὴν, tertiã χειρουργικὴν Græci appellant. Ita morbi aut uictu, aut medicamentis

dicamentis purgantur, manūue curantur. Huius aut̄ par-
tis, id est, chirurgiæ inuētor dicitur primus Aesculapius,
quem Græci tradūt primū obligauisse uulnus. Sed me-
dicina cū nulla artium, ut Plin. ait, inconstantior sit, &
sæpius mutetur, quia nulla est fructuosior, longo tempo-
re in nocte densissima delituit, quam omnino perditam,
teste eodem Plinio lib. natur. histor. 29. Hippocr. genitus
in insula Co, Aesculapio dicata, in lucem reuocauit. nam
cū fuisset mos, ut ait Strabo in 8. geogr. liberatos mor-
bis inscribere in tēplo eius Dei, qui auxiliatus esset, quò
postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, &
ita ex his hāc artem excerpssisse, qui teste Plin. lib. 36. pri-
mus medendi præcepta lōgè post hominū memoriā cla-
rissimè cōdidit. Romā cōstat primum ex medicis uenisse
Peloponensem Archagathū Lysaniæ filiū, L. Aemilio
Paulo, M. Liuiο COSS. āno urbis DXXXV. eiq; ius Qui-
ritū datū, & tabernā in cōpito Acilio emptā. Is primò
uulnerarius, inde ob secādi urēdiq; seuitiā, carnifex ap-
pellatus fuit: & cū alij accurrerent Græculi medici,
idemq; facerēt, omnes simul cū sua medicina in tædiū ue-
nerūt. Quare à M. Catone Censorio reprobati, urbe &
Italia pulsi sunt, de quibus ipse Cato ad filiū in hūc mo-
dum scripsit: Dicam de istis alio loco, Marce fili, quid
Athenis exquisitum habeam, & quòd bonū sit illorum
litteras aspiciere, non perdiscere. Vincam nequissimum
& indocile genus illorum, & hoc puta uatem dixisse
Quandocunque ista gens suas litteras dabit, omnia cor-
rumpet: tunc etiam magis, si medicos suos hic mittet.
Iurarunt inter se, barbaros necare omnes medicina,

sed hoc ipsum mercede faciūt, ut fides his sit, & facile disperdant. Nos quoq; dicitāt barbaros & spurios, nosq; magis quā alios opicos appellatione foedant. Plin. etiā de huiusmodi carnificibus (sunt enim & medici peritissimi, unicum profectō aduersus tot morborū genera hominibus subsidiū) in fronte 29. lib. ait, Nec dubiū est, omnes istos famā nouitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum cōcertationes, nullo idem cēfente, ne uideatur assertio alterius. Hinc illa infelicis monumēti inscriptio, Turba se medicorū perisse. Et paulō inferius subdit: Nul la præterea lex quæ puniat inscitiā capitalē, nullū exemplum uindictæ: discunt periculis nostris, & experimēta per mortes agūt, medicoq; tantūm hominem occidisse, summa impunitas est, & c. Atqui sapienter Babylonij factitabāt, qui, teste Herodot. lib. 1. & Strab. in 16. geogr. medicis non utebantur, sed ægrotos in forū efferebant, ut uiri qui eos adirent, cōsulerent, hortarenturq; ad ea, quæ ipsi faciendo effugissent similē morbū, aut aliū nouissent effugisse: nec fas erat quempiam ægrotū silentio præterire. Idem factitabant Bastetani homines mōtani, qui id Hispaniæ latus incolunt, quod ad aquilonem spectat, & Aegyptij. Ex quo Strabo li. 3. geogr. cū de Lusitanis meminit, Bastetani, inquit, ægrotos uetusto ritu Aegyptiorū, in plateis deponūt, ut qui eo morbi genere tentati sunt, cōmonefacere eos ualeant. Quanquam non eundem semper ritum Aegyptijs fuisse, Herodotus docet lib. 2. ita scribēs: iam uerō medicina apud eos hunc in modum distributa est, ut singulorum morborū singuli sint

sint medici, non plurium. Itaq; omnia referta sunt medicis: alij enim sunt oculis curandis constituti, alij capiti, alij dentibus, alij alui partibus, alij morbis occultis. In medicina uerò deinde quamplurimi floruerunt, & in ijs Cassius Calpitanus, Aruncius Rubrius, Antonius Musa Augusto Cæsari chariss. Gal. tempore Antonini Pij, & non longè post Auicenna.

De herbariæ & medicamentariæ, atq; melleæ medicinæ inuentoribus, & quæ homines ab animalibus remedia didicerint. Cap. xxxi.

Non dubium est, quin natura herbas aut salutis aut uoluptatis gratia, ut multis constat exemplis, genuerit; nam Xanthus historiarum autor, teste Plin. lib. 25. tradit occisum draconis catulum reuocatum ad uitam à parente, herba, quam Balin uocant. Picus itidem auis, adactum eius cauernis cuncum, admota quadam herba, exilire cogit. Quinimo Indorum quidam, ait Herodotus lib. 2. herba tantum uictitant. Appianus etiam Alexander scribit, Parthos ab Antonio fugatos cum fame premerentur, in quandam herbam incidisse, quam qui comederent, nihil aliarum rerum reminiscerentur, aut intelligerent, nisi quod lapides continuè effoderent, quasi quidpiam magni operis facturi, & sic debacchati bilem demum euomentes interirent. Quid demum plura? nihil non herbarum ui effici posset, si plurimarum uires non ignorarentur. Hæc itaq; teste Plinio, erat antiqua medicina, cuius, idem testis in septimo repertor fuit Chiron Centaurorum iustissimus, Saturni ex Phyllira

filius, qui & medicamentariam medicinam ad uulnera aut ulcera & huiusmodi curanda inuenit, quam tamen alij Apollini assignant. Ex quo ipse apud Ouid. dicit,

—Herbarum subiecta potentia nobis.

Alij uerò Aesculapio eius filio, quem Ouid. in 2. Metamorph. dicit medicinā hanc à Chirone didicisse, cū illi nutriendū Apollo pater tradidisset. Alij demum Samothracū filijs, teste Eusebio, adscribunt. Verū Chironē ideo fortasse dixerunt hanc primū cōperisse, quia, ut Plin. ait lib. 25. cap. 4. herbā Cētaurēā reperit, qua, sicut idē testatur, curatus dicitur à uulnere pedis, inflicto ex lapsu improuiso sagittæ Herculis ex suis manibus, illitæ ueneno hydræ. Nā Chirō cūm attrectaret arma Herculis, quē receperat hospitio, sagitta in eius pedem decidit. Ouid. in 5. Fast.

Dumq; senex tractat squallentia tela uenenis,

Excidit, & læuo fixa sagittā pede.

Idem

tamen eum ex hoc uulnere perisse sentit, ita scribens,

Nona dies aderat, cūm tu iustissime Chiron,

Bis septem stellis corpore cinctus eras.

At medicamentorū quibus morbi curātur, usum Celsus in principio libri quinti dicit antiquissimū esse: autore tamē nō ponit, sed tradit Asclepiadē medicū peritissimū magna ex parte cum usum sustulisse, quod omnia medica mina, & mali succi sint, & stomachum lædāt: & definit omnes medicinæ partes ita innexas esse, ut separari nequeant: ac ideo medicinā quæ uictu curat, aliquādo adhibere medicamentū, & eam quæ medicaminibus purgat, adhibere rationē uictus, atq; hoc pacto sanitatē aut
confer

conseruari, amissamue recuperari. Ad herbas reuertor. Et sic alij alias herbas inuenerunt, ut Mercurius moly, Achilles achilleã, Asculapius panacem, cõpluresq; alias, quod admodũ longum esset, minimeq; necessarium persequi, cum præsertim Plinius illud ipsum disertissimè prodat. Medicinam uerò ex melle, teste Plinio, Sol Oceani filius inuenit. Animalia præterea quæ dã (mirũ quàm multa à bestijs homo didicerit) nõnullas herbas atq; remedia commonstrarunt, quæ homini postea usui forent: nam dictamum herbam ad extrahendas sagittas utilem, cerui hominibus monstrauiere, percussi eo telo, pastuq; eius herbæ eiecto, id quod Cicero in secundo de natura deorum feris capris adscribit. Idem cerui percussi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquod simile, caneros edendo sibi medentur. Chelidonium uisui saluberrimam hirundines docuere, uexatis pullorum oculis illa medentes, id quod Cornelius Celsus libro sexto, naturæ eius auis, non herbæ assignat, ita scribens: Si extrinsecus ictus oculum lædat, ut sanguis in eo suffundatur, nihil commodius est quàm sanguine uel columbæ, uel palumbi, uel hirundinis inungere. Neque id sine causa fit, cum horum acies extrinsecus læsa, interposito tempore in antiquum statum redeat, celeberrimeq; hirundinis. Vnde etiam locus fabulæ factus est: per parentes id herba restitui, quod per se sanescit. Testudo cunilæ, quam bubulam uocant, pastu, uires contra serpentes refouet. Hedera apri in morbis sibi medentur. Ab hippopotamo, id est ab equo quasi fluuiatili (est enim animal in Nilo) medici mittere in morbis sanguinẽ, quod phlebotomare

botomare uocant, didicerunt: assidua namq; is satietate grauedinosus factus exit in littus, recentes harundinum caesuras perspeculaturus, atq; ubi acutissimū uidet stipitem, imprimēs corpus, uenā quandā in crure uulnerat, atq; ita profluuio sanguinis morbidū corpus exonerat, plagā uerò rursus limo obducit. Simile quiddam & auis in eadem Aegypto mōstrauit, quæ uocatur Ibis, ciconiæ ferè similis, & ipsa quoq; serpentum pernicies. Hæc rostri aduncitate per eā partem se perluit, qua reddi ciborum onera consueuere. Hinc clysteris usum medici primū didicerunt. Mustela in anguium uenatu ruta sibi salutem quærit, ciconia origano. De herbis autem primus omnium, quos memoria nouit, Orpheus accuratissimè scripsit: post eum Musæus, etsi per idem temporis ambo fuisse dicuntur, necnon & Dioscorides. Apud nos primū M. Cato, deinde Pompeius Leneus magni Pōpeij libertus, qui exemplaria Mithridatis regis de ui herbarū, iussu Magni Pōpeij, omnia, regia præda potiti, in nostrum sermonē trāstulit. Quo primū tēpore Plinius se animaduertisse ait hęc scientiā ad Romanos peruenisse. Qui primus magicā artem inuenerit, & à quibus celebrata: & quis modum effugandi dæmones aut incantationes ediderit quibus morbi sedarentur. Cap. XXII.

N Xigit locus, ut de origine magicæ artis prius dicatur quàm libri finem faciamus, quando quidem natam primū à medicina nemo dubitat. Hęc itaq; à Zoroastre in Perside, autore Pli. lib. 30. ut inter autores conuenit, ortum

ortū habuisse fertur. Iustinus in principio suæ epitomes, hunc Zoroastrem qui magicam artem reperit, Bactrianorum regem fuisse dicit, qui teste Eusebio de temporibus, & in 10. de præpar. Euang. plus D C C C. ferè annis ante Troiana tempora fuit, quo etiã tempore Abraham & Ninus fuerunt, cum ageretur annus ab orbe condito, ter millesimus ac C L X X X V. At annos deinde post D C C C. & circiter X V. Troia à Græcis capta est, qui fuit annus orbis conditi quater millesimus. Lactantius autem & Eusebius, malos dæmones hanc simul cum cæteris improbis artibus inuenisse tradunt: quam omnium artium fraudulentissimam Plinius esse asserit, miraturq; quo modo multis seculis in toto terrarū orbe ualuerit: atq; id ob eā causam euenisse putat, quòd sola artiū treis alias imperiosissimas humanæ mentis cõplexa, in se unã redegerit. Quippe à medicina primò, ut dictum est, manauit, ac specie salutari irrepsit sanctior quàm medicina: ita desideratissimis promissis addidit uires religionis, ad quam maximè alligantur hominum mentes: post hæc miscuit mathematicas artes, nullo nõ auido de se futura sciendi, atq; ea è coelo uerissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus, triplici uinculo eo usq; adoleuit, ut in magna humanarū gentium parte plurimum ualuerit, magnamq; uim, uti poëtæ testimonio sunt, semper habuerit. Nam Vergilius in Damone de Circe ait:

Carminibus Circe socios mutauit Vlysis.

Et quemadmodum fruges aliò pellicerentur, Idem:

Atq; satas aliò uidi traducere messes.

Quinetiam elementa quoq; concuti, & mentes hominum

num turbari, & sine ullo ueneni haustu, sola carminis uiolentia homines interimi putarunt. Maro:

Carmina uel coelo possunt deducere lunam. Item,
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Et Ouidius in Amor. 3. Eleg. 6.

Carmine lesa Ceres sterilem uenescit in herbam,
Deficiunt lesi carmine fontis aquæ. Lucanus:

Mens hausti nulla sanie polluta ueneni,
Incantata perit.

Huius autem ueneficij, quãuis per totũ orbem terrarum peruasit, (Lucano in sexto Pharsaliæ, & Apuleio de magia lib. 1. & 2. & Plinio in 30. autoribus) Thessaliam in primis infamia flagrasse constat, quòd Thessalis nihil antiquius foret, quàm maleficam artem curiosè perdiscere, & alios uicinos populos edocere. Extabant etiam ætate Plinij, ut ipse testis est, eius uestigia apud Italicas gentes in 12. tabulis. Circe etiam Circeum montem habitans iuxta Caietam, ex ea arte mirãdos ostendit euentus. Ac tale est magiæ inuentum. De hac quis scripserit non planè compertum habemus. Plin. lib. 30. dicit Hostanem de ea primùm cõmentatum esse: atq; Pythagoram, Empedoclem, Democritum & Platonem, ad hanc discendã nauigasse: hanc reuersos prædicasse, & in arcanis habuisse, sed præsertim Democritum: unde magiã Democrito, medicinam eadem ætate, Hippocrate illustrante, floruisse approbat, circiter CCC. urbis annum. Idem Plinius in hac parte longè post homines natos haud modestissimus: Est & alia, inquit, magices factio, à Mose etiãnum & Iochobel Iudæis pendens. Fuit autem Iochobel ipsius

bel ipsius Mosis mater. Ceterū ex Plinij ore piaculū illud idcirco, ut arbitror, temere prodijt, quoniā cū Deus signa quædā edidisset, quibus Hebraicus populus faciliē crederet, Mosen sibi ab ipso ducē esse cōstitutū, rex Pharaon (sic enim Aegyptij patria lingua, teste Iosepho in 8. Antiq. regem nomināt) hęc tāquā uana deridens, iussit Aegyptiorū sacerdotes eadē facere, qui statim uirgas in draconem uerterunt. At Moses ut humanis diuina multo maiora esse demōstraret, uirgā in terrā proiecit, quæ in colubrū uersa, Aegyptiorū uirgas in draconem trāslatas repente uorauit. Autor Iosephus in 2. de Iudæorum Antiq. & Eusebius lib. 9. de præpar. Euang. Cū Moses igitur hęc & plura alia diuinitus ageret, homines qui magis falsis quā ueris inhererent, magica arte fieri putabant. Modū autē effugandi dæmones, quibus sæpæ corpora humana uexantur, & incantationes quibus morbi sedari solēt, Salomō rex primus docuit, dicente Iosepho in 8. Antiq. Præstitit autem Deus etiā ei, ut contra dæmones, artem ad utilitatē hominū edisceret, & incantationes instituit, quibus ægritudines soleāt mitigari: modum etiam coniurationū quibus obstricti dæmones ne denuō redeant effugantur, inuenit. Et quonā pacto huiusmodi dæmones expellerentur, perspicuē demonstrat, Vidi etenim, inquit, quædam Eleazarū de gente nostra, præsentē Vespasiano, & eius filijs, & tribunis, alióque simul exercitu, curantem eos qui à dæmonibus uexabantur. Modus autem medicinæ fuit huiusmodi, Intulit naribus eius qui à dæmone uexabatur, anulum habentem subter signaculum radicem à Salomone monstratam: deinde

deinde dæmonem per nares odorantis abstraxit, & repente cecidit homo, postea coniurauit eum, iuramentū obijciens Salomonis ne ad eum denuò remearet, id est, cātica quæ ille cōposuit super eum dicenda uolens, &c. Hodie etiam sacerdotes nostri, uti uidemus, sacris quibusdam uerbis dæmones ex humanis corporibus exire cogunt, & quibus benedicūt ægrotis ij ut plurimū bellè habent. Quam sanè potestatem Christus seruator noster Apostolis dedit, cum apud Marcum euangelistam dixit: *Ite in mundum uniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui uerò non crediderit, cōdemnabitur.* Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: *Per nomen meum dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, & si quid mortiferum biberint, non nocebit eis. Super ægrotos manus imponent, & bene habebunt.* Hæc aut̃ mihi hoc loco potissimū cōmemorare placuit, quò legentes faciliè intelligerent, diuina uerba longè quàm dæmones aut artem magicam, uim maiorem habere.

De origine necromantiæ, pyromantiæ, aëromantiæ, hydromantiæ, geomantiæ, & chiro-mantiæ. Cap. XXIII.

Agi, qui Persica lingua sapientes appellantur, apud Persas potissimū, teste Laërtio, deorum cultui uocabant, precando illis uota & sacrificia faciēbant, de eorum substantia, id est, ui ac natura & genealogia differēbant, uitam in primis frugaliter uiuentes. Sed usque eò aucta est eorum uanitas, ut non solum obseruatione syderum

fyderũ futura prædicere, uerũm artibus quibusdam ue-
 ritatis umbras habentibus, & rerum ac uerborũ malefi-
 cijs, & scire se omnia & facere posse profiterentur. Ab
 his igitur sex magices artis species fluxerunt, necroman-
 tia, pyromantia, aëromantia, hydromantia, geomantia,
 atq; chiromãtia: quãuis M. Varro lib. 7. diui. rerũ, illas
 priores quatuor tãtũm assignauerit. Est autẽ necroman-
 tia, diuination per cadauera, ut mortuus apud Luc. in 6.
 suscitatus, euẽtũ belli Pharsalici Sexto Põpeio prædixit.
 Pyromantiã uocant, qua per ignẽ diuinatur, dũ inspici-
 mus, quid fulgur, quid fulmen, quidũc ignea uis signifi-
 cet, ut Tanaquil Tarquinij Prisci regis uxor, teste Liuius
 ab urbe cond. & Dionysio in 4. uidens flammã lambere
 Seruij Tullij caput, illum Romanorũ regem fore prædi-
 xit. Aëromãtia diuination per aërem, ut puta per auium
 uolatũ, gustum, cantum, ac uentorũ grandinumq; insue-
 tas procellas: ut ferrũ, sicut ait Plin. lib. 2. quo in Lucanis
 pluit, significauit M. Craffi in Parthis interitum: ueluti
 quoq; lapides, quibus autore Liui. in 1. de secũdo bello pu-
 nico, in Piceno pluiffe nunciatũ fuit, strages illas indica-
 rũt quas Hannibal Italiẽ intulit. Hydromãtia, ex aqua,
 quẽadmodũ Varro prodidit, puerũ uidisse in aqua effi-
 giem Mercurij, quæ c. l. uersibus omnem Mithridatici
 belli pronunciauit euentũ. Geomantia, diuination per ter-
 rarum hiatus. Chiromantia, diuination per linearum ma-
 nuũ inspectionẽ. Iuuenal. sat. 6. — Frontemq; manumq;
 Præbebit uati. Quæ omnia superstitiosa sunt, atq; om-
 nino ridicula: nã illis qui ea exercent, egestas semper im-
 perat: qui, ut M. Tullius li. 1. de diuin. prope finem, ait,

sibi semitā non sapiunt, alijs monstrant uiam: quibus diuitias pollicentur, ab ijs drachmas ipsi petunt. Hos igitur tanquā maleficæ superstitionis homines omnia corrumpentes, omnia inquinantes, ac propterea dignos qui malè semper audiant, declinemus, ac potius insectemur, ut uera sanctāq; religione imbutos decet.

De duobus diuinandi generibus, & de origine aruspicinæ artis, & sortium Prænestinarum, & quis fonniorum interpretationem docuerit. CAP. XXIIII.

Vo sunt, autore Cic. de diuin. uol. 1. diuinandi genera, quorū unū naturæ est, alterū artis. Est autē natura in ijs, qui nō ratione, aut cōiectura obseruatis ac notatis signis, sed concitatione quadā animi, aut soluto liberoq; motu futura præsentiiūt: quod & somniantibus sæpe cōtingit, & nonnunquā uaticinantibus per furorē, ut accidisse legimus Sibyllæ Erythrææ, & sacerdotibus nōnullis: cuius generis oracula etiā habenda erant, qualia fuerūt oracula Apollinis, aut Ammonis, aut reliquorū, in quibus homines crebrò illudebātur, ueluti quæ arte dæmonū, humanaq; fraude reddebātur. Verūm Prophetæ, qui diuino spiritu, non furore lymphatico afflati erant, nunquā fallebant. Ars uerò in ijs est, qui nouas res coniectura persequūtur, & ueteres obseruatione didicerunt, quæ apud priscos habuit aruspicinam, auguria, astrologiā, & sortes. Aruspicina, teste M. Tullio lib. 1. de diuin. apud Hetruscos, ut illi futiliter prædicabāt, primum ortū habuit: nam, ut idē in 2. de diuin. ait, aranti cuidam in agro

agro Tarquinienſi, & ſulcū altiꝯ imprimenti, ſubitò è terra extitit quidam, qui Tages appellatus, facie quidem puerili, ſed ſenili prudentia, à quo uniuerſa Hetruria aruſpicinā edocta eſt, quæ ab ara & inſpiciendo ſibi nomen uindicauit. Sed Plin. lib. 7. aruſpicij inuentionē cui-dā Delpho tribuit, ſicut igniſpicij Amphiarao. Hæc autem cōtinet in ſe exta, fulgura & oſtenta: maſtata enim hoſtia ad arā, eaq; aperta, quomodo cor, hepar, & reliqua exta ſeſe haberent, inſpiciebant, ex eorumq; habitu atque colore futura conieſtabant: ut, quo die primū in ſella aurea ſedit Cæſar, in boue quē immolauit, cor non apparuit. Cicero & Appianus Alexand. lib. 2. de bellis ciuilib. auſtores. Ex quo futurā infelicitatē prædixerūt aruſpices. Oſtenta autē ſunt, quæ præter naturam euenientia, futurū aliquid ſignificant: ut cū in exercitu Xerxis, auſtore Herodoto libro hiſtor. 7. in Europam traieſto, equa bellicoſiſſimū animal, leporem timidiſſimam ſeram peperit, quod fertur portendiſſe tantū exercitum fugam moliturū. Hæc uerò, ut Cicero inquit, quia oſtendunt, portendunt, monſtrant, prædicunt, oſtenta, portenta, monſtra, prodigia dicuntur. Tertia pars aruſpicinæ in fulmine, & in fulgure & tonitru cōſiſtit. Vergil.

De celo tactas memini prædicere quercus.

Hæc omnia ſub aruſpicina ſunt. nam idem Cic. ait, Sed quoniam de extis & de fulguribus ſatis eſt diſputatum, oſtenta reſtant, ut tota aruſpicina ſit pertractata. atque hæc eſt aruſpicina, quam qui exercent, tum aruſpices, tum extiſpices nūcupantur. In ſecunda autē parte eius diuinationis, quæ eſt artis, auſpicia, ſiue auguria po-

nuntur. Auspicia quæ ab auibus inspiciendis, sicut auguria ab auium gustu, uel garritu dicuntur, Tiresiam Thebanum inuenisse, Plin. in 7. autor est. Auguria uerò idē testis, ex auibus Caras, à quo Caria dicta est, reperit: ex cæteris uerò animalib. adiecit Orpheus. Verùm huiusmodi augurandi artē quidā à Chaldæis ad Græcos, apud quos Amphiaras, Mopsus, Calchas, summi augures fuerunt, à Græcis ad Hetruscos, ab Hetruscis ad Latinos uenisse uolūt. In auibus autē tria erant diuinādi generaz: aliæ enim aues uolatu, ut præpetes, quarū uolatū Phryges, teste Clemente, primi obseruauerunt: aliæ cantu, ut oscines: aliæ gustu futura prædicebāt. Tertium genus ex tripudio solistimo futura indicabat. Porrò solistima tripudia dicebantur auguria, quæ fiebāt quoties offa quæ pullis dabatur, aliquo modo cadebat in solum, ac ita à solo solistimū uocamus. Sed hæc augurandi ars quanti faciēda sit, Mossolamus Iudæus uir equidem sapientissimus, perspicuè demonstrauit. Is enim, sicut Iosephus in 1. Antiq. cōtra Appionem, ex Hecatæo tradit, cū in bello esset, & uates quidam dum iter facerent, statim iussisset omnes eatenus consistere, quoad ex aue, quæ in proximo erat, augurium ageret, tacitus sumpto raptim arcu, ac emissis sagittis, auem interemit: ac uati & nonnullis alijs id iniquo animo ferentibus, Quid furitis, inquit, mali dæmones? hæc enim auis suæ ipsius salutis nesciens, nostri itineris euentū nobis potuit prædicere? si enim præscire futura potuisset, in hunc locum nequaquam uenisset, metuens ut sagittis à Mossolamo Iudæo peteretur. Cæterum hæc quantum olim apud omnes ferè gentes au-

toritatis

toritatis haberet, multis in locis testatur Cicero de diuinatione, præsertim in primo, scribens: Quis rex unquã fuit, quis populus, qui nõ uteretur prædictione diuina, neq; solum in pace, sed in bello? & reliqua. Sed Romani in primis usi sunt, eodem dicente: Omitto nostros, qui nihil in bello sine extis agunt, nihil sine auspicijs domi habent. Hæc ille. Apud eos insuper, ut Liuius, Dionysius, & Fenestella testimonio sunt, summa religione augurũ collegium colebatur, quorum ius in Romana republica, Cicero in secundo de Legibus, maximum & præstantissimum appellat. Quid, quod augur, ut ait Plutarchus in Problematis, ob nullum maleficium sacerdotio priuabatur? quia non honoris & magistratus, sed scientiæ & artis nomen est augur. Diuinabãt etiam per sortes, quas in Latio Numerius Suffusius, teste M. Tullio in secundo de diuinatione, primus inuenit, apud Prænestinos, sculptas in robore literarum priscaarum notis, quæ fortunæ monitu, pueri manu miscebantur atque ducebantur, de quibus etiam Tranquillus in Tiberio meminit. Somniorum interpretationem, autore Plinio in septimo, Amphictyon primus docuit, quod Trogus Ioseph Iacob filio attribuit, quem omnino peritissimè somnia esse interpretatum Iosephus in secundo Antiquitatum itidem affirmat. Clemens uerò Telmesinensis assignat. Sed hæc omnia fallacijs inuenta sunt, aut ad superstitionem, aut ad errorem, uel ad quæstum, quando homines qui hæc profitentur, tantum abest ut ulla in parte prodesse queant, ut etiam maximè noceant. nam, sicut Phauorinus, teste Gellio libro noctium Atticarum

decimoquarto, dicebat, Si dicunt prospera, & fallunt, miser fies, frustra expectando: sin aduersa dicunt, & mentiuntur, miser fies frustra timendo. Si uerò non prospera respondent, iam inde ex animo miser fies, antequam fato fias: sin felicia uentura omnino promittunt, expectatio spei te adeo suspensum fatigabit, ut omnem futurum gaudij fructum spes ipsa tibi ademerit. Præterea ecquid iuuat, aut quid affert ad cauendum, scire aliquid futurum, cum id certè futurum sit, cum tamen nullo modo prænosci possit? Vergilius:

Nescia mens hominum fati, fortisq; futuræ.

Quapropter Moses ille sapientissimus, istiusmodi pestiferas artes populo suo uetuit, mandans ac dicens: Non augurabimini, nec obseruabitis somnia, non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini. Et per illud primum diuinæ legis præceptum, Vnum uerum Deum colito, iuxta prohibuit easdem, imò Deus

ipse. Quæ omnia & seruator noster CHRIS-

TVS procul nobis esse uoluit, cum di-

xit, Serua mandata. Sed hæc alibi,

cum de re Christiana

agetur.

LIBRI PRIMI

FINIS.

POLYDORI VER-
GILII VRBINATIS DE INVEN-
TORIBVS RERVM LIB. II.

De Iuris ac legum origine, & qui primi mortali-
bus leges dederint, & quæ causa à principio
dandi fuerit. Cap. I.

Vanquã disciplinarũ liberaliũ originem
primo tantũ libro cõplecti, deinde autẽ
in reliquis aliarũ rerũ inuentionẽ trade-
re statuerã, rei tamen magnitudo fecit, ut
multò sanè quàm uolebã, lōgior essem. In hoc itaq; secun-
do lib. de Iuris primũ atq; legis origine cõmodè dicã.
Ius, ut Paulo Iuriscons placet, uno modo bonũ semper
dicitur. Lege uerò nihil aptius est ad conditionem huma-
næ naturæ, dũmodo, ut Cic. uult in 3. de legib. pro impe-
rio capiatur: sine ea enim nec domus ulla, nec ciuitas, nec
gens, nec hominũ uniuersum genus stare, nec rerũ natu-
ra omnis, nec ipse mūdus potest: nam & hæc Deo paret,
& huic obediunt maria, terræq; , & hominũ uita ius-
supremæ legis obtēperat. Est itidem lex, ut Chrysippus
definit, diuinarũ humanarumq; rerũ notitia, item recti
iusio, prauiq; depulso, donũ Dei, dogma hominum sa-
pientũ, de qua mox dicemus. Ius autẽ, quamuis plurimis
modis dicatur, Vlp. diuidit in naturale, gentiũ & ciui-
le. Naturale appellat, quod non solum humani generis
proprium est, sed omnium quæ in terra, quæ in mari,
coelõq; nascũtur: nam in nonnullis animalibus uidemus
maris & fœminæ coniunctionem, liberorũ procreatio-

nem, educationemq; quodā iure naturæ, quod, teste M. Tullio in 1. de leg. in natura positū est, & ab ea, hoc est, à Deo initiū habet. Ius gentiū, quo solū homines utuntur. Ciuile, ut Romanorū, Spartanorū, Atheniensium, quod legibus, interpretatione duodecim tabularū, plebiscitis, senatuscōsultis, decretis principū, & autoritate prudentiū constat. Principis uerò legis nō scriptæ, sed in natura positæ, ex qua homines deinde leges condiderūt, quæ origo sit, & quid ipsa sit, Cic. in 2. de Leg. faciliè declarat, cuius ideo uerba ponā, Hanc igitur, inquit, uideo sapientissimorū fuisse sentētiā, legē neq; hominū ingenijs excogitatā, nec scitum aliquod esse populorū, sed æternum quiddam, quod uniuersum mundū regeret, imperandi prohibendiq; sapientia. Ita principē legem illā & ultimam mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogētis, aut uetātis Dei. Ex quo illa lex, quam dii humano generi dederunt, rectè est laudata: est enim ratio mensq; sapientis, ad iubendum & ad detrahendum idonea. Et infra subdit: Orta est autem simul cum mente diuina. Quamobrem lex uera atq; princeps, apta ad iubendū, & ad uetādum, ratio est recta summi Iouis. Deinde suggerit, ita concludēs: Est ergo lex iustorum iniustorumq; distinctio, ad illam antiquissimam & rerū omniū principem expressa naturā, ad quam leges hominū diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, & defendunt & tumentur bonos. Huiuscemodi ergo legum originem hoc loco prodendam censeo. Has itaq; leges mortalibus omnium prima dedit Ceres. Ouidius in 5. Metamor.

Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus.

Diodorus

Diodorus itidē lib. 6. ait: Nā præter ab ea repertum frumentū, leges dedit, quibus iustè pieq; homines uiuere asuescerent, ex quo & legiferā dixerūt. Herodotus etiam in 6. inquit: Cū in agrū Ephesium ingressi essent, sub noctem ad urbē cōtendebāt, cū illic à mulieribus sacra legiferæ Cercris fierent. Et Verg. in quarto Aeneidos, —*Mactant lectas de more bidentes Legiferæ Cereri.* Idem sentit Plin. lib. 7. Cæterum ut alij uolunt, Rhadamanthus primus edidit, postea alij alijs primò leges tulerunt. Draco enim primus dedit Atheniensibus, deinde Solon: Aegyptijs Quintus Mercurius, aut Aethiopes, quorum ipsi Aegyptij coloni dicuntur. Minos Cretensibus, Lycurgus Lacedæmonijs, Tyrijs Charandes, Phoroneus Argiuis, Romulus Romanis, Italis Pythagoras, uti Dionysio placet, Arcades, ipsis uerò Arcadibus Apollo quartus. Sed ne ueri Dei erga nos diuini muneris immemores uideamur, ipsi primum hanc rectè beateq; uiuendi normam, sicuti cætera omnia, acceptam referre debemus: quod nec Ciceronem etiam tam propè, ut mōstratum est, duce natura, ad uerum accedētem latuisset, si ullam ueri Dei unquam cognitionē habuisset. Deus enim, autore Iosepho li. 3. Antiq. leges quas deinde hominibus constitutas uolebat, primò Mosi tradidit, qui deinde primus legislatorum omnium quos cōmemorauimus, quippe quibus, teste Eusebio, lōgè ætate superior fuit, eas Hebræis dedit. Testis idem Iosephus contra Appionē: Dico igitur nostrum legislatorē quemlibet qui memorantur legislatorū, antiquitate præcedere: Lycurgus enim & Solon & Zaleucus Locrenus, & omnes qui apud

Græcos mirabiles sunt, nouelli atq; recentes, quātum ad illum comparati, esse noscuntur, quando nec ipsum nomen legis fuisse olim apud Græcos agnoscitur: testis Ho merus est, qui nusquam in opere suo hoc usus est nomine. Et paulò inferius addit: Nam cū sit tempus infinitum, si quis eum compareret aliorum legislatorum ætati bus, hūc ultra omnes inueniet. Eusebius quoq; in 10. De præpar. Euang. Mosen multò ante Cererem, quæ fertur prima, ut diximus, leges edidisse, fuisse testatur. A Deo igitur, quem Cicero Iouem uocitat, lex originem habet, & eam mortalium omnium primus Moses Hebræis cōstituit, quæ cæteris deinceps hominibus condendarū legum haud dubiè exemplar fuit. Ac talis iuris atq; legum origo. Verūm hoc loco illud disputandum uidetur, quid fuerit, quamobrem lex ista scripta non perinde ut altera bona, postremò lata sit, quæ (ut apostolus Paulus ait) irā operatur, & sexcentis pœnis mortales obligat. Contrā illa prior lex quæ nō scribitur, sed nascitur, ac profluuiò quodam naturæ fonte in humanum ingeniū à primo fluit, sine fraude, sine dolo est, particeps iustitiæ, expers iniquitatis. Quapropter è re nostra minus fuisse uidetur, ut altera introducta sit, quæ nobis malo est. Proinde operæpretium est de origine istius legis subtilius tractare, & quia diuus Ambrosius Epist. 71. ad Irenæū, illud planè facit, eum ideo ita dicentem attendamus, Certum est, inquit, non fuisse legem necessariam, quæ per Mosen data est: nam si naturalem legem, quā Deus creator infudit singulorum pectoribus, homines seruare potuissent, non fuisset opus ea lege, quæ innodauit magis,

quām

quàm soluit humani generis infirmitatē. Soluit eam naturæ legem Adam, qui uoluit sibi arrogare quod nō acceperat, ut esset sicut eius creator, qui ita per inobedientiam, contraxit offensam: nam si non rupisset imperium, prærogatiuā naturæ atq; ingenitæ sibi innocētiae, hæredibus proprijs reseruasset. Ergo quia lex uiolata est, ideo præscriptū nouæ legis necessarium fuit, ut uel partē haberet, qui totū amiserat. Simul quia causa deiectionis superbia fuit, debuit ea lex dari, quæ eū Deo subiectū redderet: nam sine ista lege peccatū nesciebatur, & minor erat culpa, ubi erat culpæ ignorantia. Vnde Dominus ait: Si nō uenissem, & locutus fuisssem eis, peccatum nō haberent: nunc autem excusationem non habēt. Lata est ergo lex, primū, ut excusatio tolleretur, cū præscriptū antè non esset, quod pro se quisq; caueret: deinde ut omnes subijcerentur Deo. Sed dices: Lex auxit peccatū, cœpit mihi obesse scire. Verū dicis: est tamen quod consolari potest tuam sollicitudinem: quia si per legem abundauit peccatum, per eādem abundauit & gratia, per IESVM CHRISTVM, sicut testificatus est Ioānes, dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Habes igitur legē non necessariam fuisse, si illam naturæ legem seruare potuissemus: sed quia nō seruauimus, idcirco ista lex per Mosen data, facta est necessaria, ut doceret me obediētiam, & transgressionis Adam solueret laqueū, qui totam astrinxit hæreditatē. & c. Cæterū extra tripartitā illam iuris diuisionem, quā Vlpia. fecit, habemus in nostra religione ius pontificiū, in quo multi cū memoria nostra excellunt, tū antea claruerūt
qui

qui olim non sine honoris præfatione nominabuntur, & in primis Theseus Pinnius auūculus meus, quē nemo aut nimis ualde unquā, aut nimis sepe laudauerit. Fuit enim uir pōtificij pariter atque ciuilibus iuris peritissimus, qui in præclarissimis Italiæ ciuitatibus maximis honoribus functus, ubiq; summæ iustitiæ uirtutisq; omnis se specie præstitit: à quo profectò haud longè abest Petrus Matthæus eius frater, Iuriscōsultissimorū cōsultissimus. Qui regiā uel popularem ciuitatem principiò instituerint, tyrannidemq; exercuerint, & diadema uel seruitium inuenerint, & quis Areopagitarum magistratum constituerit, aut suffragia inuenerit. Cap. I I.

Voniam de legis origine, sine qua nulla respublica consistere potest, proximo capite huius uoluminis docuimus, porrò res ipsa postulat, ut priusquam hinc digrediar, quale apud gentes regimen ciuitatis principiò fuerit, demonstremus. Est igitur apud mortales, teste Platone libro de regno, trifariam diuisa reipublicæ administratio: una enim uocatur monarchia, id est, unius imperium: altera aristocratia, hoc est, optimatum regimen: tertia uerò democratia, id est, popularis principatus: quarum quæ præferenda sit, non facillè dixerim: rex enim cui pro libidine omnia licet impunè agere, ac ob id nihil interdum potius est, quàm quod in rem suam esse uidet, rarò bene imperat. Plebs etiam, cui proprium est nihil intelligere, aliquanto peius. Pauci uerò, id est, optimates, cùm princeps esse pro se quisq; optet, nec satis concordēs

cōcordes regnāt. Quare Diocletianus, autore Vopisco, dicere solitus erat, nihil esse difficilius, quàm bene imperare. Optimè tamen unus, optimè populus, optimè pauci imperant, si boni sunt. Ex quo alij aliam constituerunt ciuitatem. Aegyptij primi omnium, teste Plinio lib. 7. regium principatum habuerunt, ut qui, ueluti ait Herodotus, nullo temporis momento poterant sine rege uiuere: apud quos primus, quod memoriæ proditum sit, mortaliū Menes regnauit, autores Herodot. lib. 2. & Diodor. in 1. Ceterum nemo, teste Plat. in lib. de regno, Rex creabatur, nisi qui sacerdotio præditus foret. At si ita usu ueniret ut unus aliquis profanus regnū per uim adipisceretur, is postea sacris initiari cogebatur, quò esset Rex, & sacerdos. Diadema autem, quod regium est insigne, Liberū patrē adinuenisse, autor est Plin. in 7. cuius nimirum rei Diodor. ueram rationē reddere uidetur, aiens: Mitra uerò caput ei ligatur, propter dolores, qui fumante uino, caput aggrediuntur. Popularem ciuitatē Attici, ut Plin. in 7. tradit, primi instituerunt: sed ijdem reges etiā habuere, quorum primus fuit Cecrops Diphyes, æqualis Mosis: nam, autore Iustino lib. 1. ab initio quæque ciuitas & gēs, rerū publicarū imperiū penès reges habebat, quos ad fastigiū huius maiestatis, non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio prouehébāt. Ex quo, teste Aemilio Probo in uita Agesilai, apud Lacedæmonios reges erant, qui nomine magis, quàm imperio reges appellarentur: & primus rex fuit Eurysteus, Argis II. Archesstratus III. Lobotes IIII. Doristus V. Agesilaus VI. Archelaus VII. Telechus VIII. Alcames IX.

nes IX. & ultimus. Ninus autē, testis est idem Iustinus, rex Assyriorū primus omniū ueterem gentiū morem noua imperij cupiditate mutauit: atq; idem primus omniū, sicut ait Eusebius in 10. de præpar. Euang. totius Asiæ, excepta India, imperio potitus est. Verū quòd Attici popularē ciuitatē primū constituerūt, uti Plinius prodidit, nemo est qui ambigat hoc à uero ualde esse alienū. Hebræi enim, à quibus Ioseph. in 1. antiq. cæteras nationes originē traxisse pulcherrimè præbat, uti superius ostendimus, multis antè seculis, quàm aut Attici imperarēt, aut Athenæ cōditæ forent, regnarūt, quorū respública, eodem Iosepho autore lib. 20. Antiquitatū, primò quidem sub populari potestate diu permansit. Ab his proinde democratiam primū manasse rectius est credere, quàm ab Atticis, qui posteriores fuerunt. Aristocratiam, id est, optimatū imperiū, quale Romani post exactos reges diu habuerunt, qui primi constituerint, non facile tradiderim, si illud non sit assignandum Thebæis, qui (teste Eusebio) temporibus Nini regis Aegyptijs imperabant, quorum dominatus *δυναστεία* dicebatur, hoc est potestas, quòd qui potentiores nobilioresq; essent, ijs reipub. administrandæ imperiū daretur. Et hoc circiter annum ab orbe condito, ter millesimū, & CLXXXV. quo Abraham natus est. Post Theseum tyrannum, primus fuit Phalaris Agrigenti, ait Plin. in 7. propter quod innuere uidetur Theseum primū omnium fuisse tyrannū, secundum uerò Phalaridem. Sed Nemroth ex stirpe Noë ortus, non multò post diluuiū, Babylone tyrannus fuisse perhibetur. Ita ait Ioseph. in primo Antiquit. Nemroth

quoq;

quoq; filius Chusi permanens apud Babylonios, tyrannidem exercuit, sicut à me primò etiam declaratum est. Hæc ille. Tyrannum olim uocabant bonum dominum, ac (teste Trogo) fortem. Vergilius,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Postea hæc uox ad eos translata est, qui ui quadã ac libidine dominantur, quorũ lex est, Hoc uolo, sic iubeo, sicut pro ratione uoluntas: quando omnia potentia et uoluntate metiuntur. Seruitium, teste Plinio, Lacedæmonij inuenere, quando quidem Cleomenes Lacedæmonius, teste Macrob. lib. i. Satur. ex seruis manumissis, bellatorũ nouem millia conscripsit, qui quoniã in bello non necabantur, sed uiui seruabantur, serui appellati sunt. Hi sub corona postea uendebãtur. Cato: Ut populus sua opera potius ob rem bene gestã, coronatus supplicatũ eat, quã re malè gestã coronatus ueneat. Reperio tamen, antequã Lacedæmonij, teste Iosepho cõtra Appionẽ, rerũ potirentur, apud Hebræos multos fuisse seruos, et eius seruitutis originẽ profectã à Chanaan filio Chã, qui fuit unus ex filijs Noë: is enim treis genuit, Sem, Cham, et Iaphet. Quippe Chã cum uideret patrẽ Noë fortè ebriũ, humi parũ honestè iacentẽ, uituperauit eũ apud fratres. Quare permotus senex, Chanaan nepotẽ ex filio Cham, seruitute mulctauit, re tum noua ac grauissima, uti in lib. Gen. cap. 9. est. Sed hìc dices: Ecquid fuit, quãobrem Chanaan ob patris peccatum in seruitutem datus fuerit, cum iuxta prouerbium, filius non debeat plecti ob patris culpam? Non equidem de nihilo dubitas: id etenim factum tradunt, ut pœna Chanaã filio illata, dolori esset patri

patri Chā, quando ita solent parentes angi filiorum cruciatu. Nā cum Deus Noë pariter atq; eius filiis antea benedixisset, senex postea non est ausus in filium, etsi impium, quicquam statuere: idcirco nepotem puniuit, quò eius pater filij uicem dolens, sic delicti pœnas daret. Ac tale seruitutis initiū, cum inciperēt homines iam molli-ter uiuere. Forma autem manumittendi serui talis apud antiquos fuit, Dominus caput, aliūduc membrum serui tenens, aiebat, Hunc hominem liberum esse uolo: atq; his dictis, eum de manu emittebat. Areopagitarum autē magistratū, Plutarchus à Solone constitutū affirmat, quòd de Areopagitis à Dracone nulla unquā mentio facta sit. In eo primum Athenis capitis iudicium actum est, autor Plin. lib. 7. Areopagus uerò Latine dicitur curia, siue pagus Martis. Causa nominis ex iudicio est, quo Mars, qui Græcè *ἀρης* uocatur, cum homicidij reus fieret, iudicā-tibus duodecim dijs in eo pago, ut scribit August. in 18. de ciuit. Dei, sex sentētijs absolutus est: ubi enim pares sunt sententiæ, absolutio dānationi præponitur. Fuit inde Areopagitarū magistratus, uti dictum est, institutus, quorum summa erat autoritas. Ii erant iudices, qui de capitalibus causis pronuntiabant, tāta grauitate, tantaq; integritate, ut noctu, non interdium, causas cognoscerent, quò non dicentes, sed duntaxat quæ dicerentur, spectarent, secūq; pōderarent. Suffragia quibus in deliberādo iudicandoq; utimur, Palamedes primus omniū reperit.

De triplici administrationis genere Romanæ ciuitatis, & de origine insigniū regū, & ex qua arbo-re fierent magistratū uirgæ, atq; quis primus cen-
sum in

sum instituerit, & de senatorio atq; equestri cēsu, uel carcerē edificauerit: & ibidem quid esset lustrū cōditū, ac de initio tributi imponendi. Cap. III.

Go medius fidius semper illam Plinij sententiam, Posteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit, tanquam omnium uerissimam plurimi feci. Etenim ne à primordio orbis repetā, quum homines rerū ferē omnium egentes probè degebant, quot nobis florentissimæ ciuitates exemplo sunt, quæ paucis minimisq; contentæ, dum in illis paupertati parsimoniaeq; honos fuit, in dies magis imperio, moribus, bonisq; artibus excelluerunt: at cōtrā ubi diuitiæ, ubi sacræ pecuniæ fames, ubi uoluptas immi grauit, tunc ire cœperunt præcipites, tunc sensim dominandi libido desiderium per luxum perdendi omnia inuenit? Quod Lycurgus legumlator sapientissimus prospiciens animo, numū omnem aureū & argenteū, teste Plutarcho, irritū fecit, ferreoq; solū utendū imperauit: cuius sanctionē ut primū Lacedæmonij excessere, ex maximis lōgē minimi sunt effecti. Sed, ut de cæteris sileam, hoc potissimū Romanæ ciuitati accidit: ea enim ubi Publicolas, Aemilios, Fabritios, Curios, Scipiones, Scauros, paupertatis continentiaeq; amātissimos Imperatores sibi deligebat, incredibile memoratu est quā breui cresceret, quantumq; cum ipsa præclarè ageretur: contrā, ubi Senator censu legebatur, iudex fiebat censu, magistratū ducemq; nil magis exornabat quā census, captatio in quaestu fertilissimo, ac sola gaudia inpossidēdo erāt: adeo declinare de statu suo cœpit, ut nunquā in aliquo postea

cōsistere potuerit. Nāq; omne dominationis genus per-
 pessa est: primū enim monarchiam (hoc est regiū im-
 perium) habuit: nam Romulus, auctore Floro, eius con-
 ditor à Marte genitus & Rhea Syluia, primū imperiū
 tenuit: post quē sex deinde Reges sequuti sunt, sub qui-
 bus (teste Liuius in primo ab urbe condita) CCXLIIII.
 annos monarchia durauit. Exin pulso Tarquinio Super-
 bo, qui regū ultimus fuit, mutata ciuitatis forma, sequuta
 est aristocratia, id est, optimatū principatus: nā pro Re-
 gibus, duo Consules (ut Liuius in secundo, & Dionysius
 in quarto testatur) creati sunt, L. Iunius Brutus (qui li-
 bertatis uindex extiterat) & L. Tarquinius Collatinus:
 qui Consules dicti à consulēdo, hoc est, prouidēdo: apud
 eos summa totius imperij erat, ij exercitū ductabant, &
 ab eorū magistratu (qui annuus erat, uti alibi dicemus)
 numerus annorum notabatur. Post annū deinde duode-
 cimū, uel, ut nō nemo uult, octauū quā exacti sunt Re-
 ges, (quod Liuius & Fenestella non satis constare aiunt)
 quum 40. Latinorum urbes, concitante Octauio Mani-
 lio Tarquinij genero, coniurassent in Romanos, T. Lar-
 gius primus Dictator creatus fuit. auctor Liuius in 2. ab
 urbe cond. Quod institutū Dionysius libro quinto An-
 tiq. putat Romanos à Græcis sumpsisse, apud quos Ely-
 mnetæ, tāquā Dictatores Romæ, creabātur. At Licinius
 ab Albanis accepisse tradit. Carthaginēses etiā, auctore
 Trogo, Dictatorem habebāt. Hic autē summus fuit in ur-
 be magistratus, quippe qui habebatur in summo pericu-
 lo ultimū remediū. in sex tantū mēses, uti Fenestella ait,
 durabat: nā eo designato, præter tribunatū omnes ma-
 gistratus

gistratus (teste Polybio uolumine suarū histor. 3. & Plutar. in uita Fab. Max.) auctoritatē suam amittebant: & ideo Dictator dicebatur, quòd is imperaret: quia (sicut idē in uita Marcelli testatur) iussa magistratum, edicta Romani uocabant. Itē Dictator non poterat nisi à Consule dici: neq; alio tēpore, nisi oriente nocte, & silentio, ut Liuius lib. ab urbe cond. 8. tradit. Attamē, teste eodē, lib. 4. quū aliquādo Veientes castrā Romana cepissent, A. Cornelius Cossus Tribunus militū Mamercum Aemiliū Dictatorē dixit, quòd augures consulti urgēte necessitate, eam religionē excmissent. Post annū deinceps c c c. alterū, quā condita Roma erat, uelut Liuius in 3. prodit, iterū mutata est forma ciuitatis, ab Consulibus ad Decemuiros, quemadmodū ab Regibus antē ad Consules uenerat: qui, uti quibusdā placet, tertio anno depositi sunt, libidine Appij Claudij, qui Virginiā, cuius stuprandæ amore deflagrabat, in seruitutē asserere uoluit. qui quum pro libidine omnia agerent, officiū suo cōmodo metientes, ac quod ex ipsorum usu, non è republica esset, in primis facientes, & eos ob id nonnulli Senatores, uti inquit Fenestella, decē Tarquinius appellarēt, uideatur tunc Romæ magis monarchia quā aristocratia fuisse. Hoc pacto exactis Decemuiris, ad prioris formā regiminis reditum est. At dein anno c c c x. cōditæ urbis, pro Consulibus primū Tribuni militum creati sunt, A. Sempronius Atracinus, L. Attilius Longus, & T. Cæcilius Siculus. Democratia autem, id est, popularis principatus, sensum irrepsit, plebe paulatim per seditio- nes adipiscente nobilitatis magistratus: primū enim,

C. Canulcio auctore, plebeij connubia promiscua cū patritijs habere coeperūt: deinde quū Tribuni plebis quotidie magis magisq; instarēt, à patritijs tandē concessum est ut ex plebe Tribuni quoq; militū consulari potestate fierēt: & ita P. Licinius Caluus primus creatus est, anno urbis cond. c c c l v. Deinde plebs consulatū assequuta est, & L. Sextius Lateranus de plebe primus Cōsul factus, anno urbis cōd. c c c l x x x i x. Nouissimè obtinuit & dictaturā, summū in urbe decus: primusq; ex plebe C. Martius Rutilius Dictator dictus fuit, anno ab urbe cond. c c c x c i x. Hæc ex Liuiio lib. 4, & 5, & 6, & 7. ab urbe condita, & Plutarcho in uita Camilli. Eo deniq; pacto reipublicæ administratio ex optimatibus ad popularē principatū uenerat, ex quo nouissimè iterum in monarchiam, id est, ad unius imperiū, forma ciuitatis redacta est, quæ à Sylla & Mario (teste Appiano in primo de bellis ciuilibus) coepit, fracta omni senatus potestate. Eam postea Cæsares addauxerūt, sub quibus primū ipsa Roma toto pacato orbe floruit: inde insequētium Cæsarū inertia contabuit, atq; ad interitū deuenit. Habuit igitur Romana ciuitas primū monarchiam, id est, regiū imperiū: subinde aristocratia & democratia, hoc est, Consulū, Dictatorū, Decemuirū, & Tribunorum consularium potestate gubernata est: at nouissimè rursus monarchia, id est, tū Dictatorū, cū Cæsarū tyrannidem seuisimam pertulit: unde eius uirium labes facta est. Romanorū autem Regum insignia, hoc est, fasces cum securibus, corona aurea, sella eburnea, trabeæ, curules, phaleræ, annuli, paludamenta, prætexta, togæ pictæ,

Ætæ, tunicæq; palmatæ, & omnia deniq; decora quibus imperij dignitas eminebat, ex x i i. Tusciæ populis (auctore Dionysio in tertio, & Floro, & Strabone in 5. Geogr.) quos Tarquinius Priscus subegit, originem habere: quibus Tarquinius, ut Dionysio placet, simulatq; id senatus permisit, primus usus est. Quare miror Macrobi. in 1. Satur. scribere, Tulliū Hostiliū tertiū Romanorū regē, debellatis Hetruscis, primū sellam curulē, lictores, togam pictā atq; prætextā instituisse Romæ haberi. Verūm Romulus ex more x i i. Hetruriæ populorū, qui singuli (Liuius & Dionysio auctoribus) singulos Regi statim creato lictores dabant: antea x i i. lictores sumpsit, cuius sententiæ esse haud Liuiū pœnitet. Alij à numero auitū, quæ augurio regnum portenderant, eum sequutū numerū autumant. Hi magistratibus ministrabant, fascesq; uirgarū alligatos cū securibus gestabant. Eiusmodi autē uirgas ex betulla arbore fieri cōsueuisse, Plin. lib. 16. cap. 18. Nat. hist. innuere uidetur, sic scribēs, Gaudet frigidis sorbus, & magis etiā betulla gallica hæc arbor, mirabili candore atq; tenuitate, terribilis magistratū uirgis. Censum primus omnium Ser. Tullus rex instituit, rem, ueluti Liuius ait, saluberrimā tanto futuro imperio: ex quo belli pacisq; munia nō uiritim, ut antè, sed pro possessione pecuniarum, ciues obirent: quorum classes (id est ordines) quinq; rescripsit. Prima itaq; classis fuit ex ijs, qui centū millium æris aut maiore censum haberent, quos in octoginta centurias diuisit, in quadragenas seniorum, ac totidem iuniorum: seniores ad urbis custodiam, ut præstò essent, iuniores ut foris bella gere-

rent, arma his imperata, galea, clypeus, ocrea, lorica, tela in hostem, hasta, & gladius. Secunda classis intra centum, usq; ad quinq; & septuaginta millium censum instituta, & ex his senioribus iunioribusq; uiginti cōscriptæ sunt centuriæ, armaq; imperata præter lorica, omnia eadē. Tertiæ classis in quinquaginta millium cēsum esse uoluit: totidem centuriæ sunt cōscriptæ. In quarta classe census quinq; & uiginti millium: totidē centuriæ factæ. Quinta classis undecim millibus censebatur. Sed iam rationem ineamus, qua nobis constet quāti unaquæq; classis æstimata sit. Illud enim primū scire licet, cētum æra (nā æs nummulus erat) non pluris fuisse uno nostro ducato, siue coronato aureo nūmo, ac ita mille æra ualuisse decem aureos. Primæ igitur classis census æstimatus est mille aureis, secundæ septingentis & quinquaginta, tertiæ quingentis, quartæ ducentis & quinquaginta, quintæ uerò centum & decē. At maximus Seruio Tullo rege census, teste Plin. lib. 33. fuit assium centum & decem millia, ex quibus summa fit mille & centum aureorum. Et hæc, ut ait idem Plinius, prima classis: adeo id temporis Romanorum opes exiguæ fuerant, quæ posthac immense extitere, quando, auctore Tranq. census senatorius fuit duodecies centena millia sestertium nūmum. Quam quidem summā, ut rectè putemus, notare oportet singula sestertia ualuisse uicenos quinos aureos, sic, ut centum sestertia summā facerēt duorū milliū & quingentorum aureorū: qua ratione colligimus censum senatoriū fuisse ad numerum triginta millium aureorum, & equestrem duodecim millium & quingentorum, hoc est, constitisse

ex quin-

ex quingentis sestertijs. Atq; talis origo & forma fuit cēsus Rom. qui, ut Eutropius ait, adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sed illud uerius Mosi assignandū est, qui, ut infrā demonstrabitur, primus populum recensuit. Atqui cēsus agi dicitur, quum hominū facultates recensentur, unde tributi imponēdi ratio inita est: uel quū numerus ciuū putatur. Vtrunq; testatur Lilius in uita ipsius Seruij Tulli. Et quū in censendo finis erat factus, lustrū conditum appellabatur, quod tum Seruius exercitū omnem sue, oue, taurisq; tribus lustrauit, hoc est. purgauit: idq; lustrum quinto quoq; anno Rom. & condebatur, quum Censores numero duo creabantur, qui censum agerent: is postea magistratus annuus factus, eiq; morū ciuitatis cura est tradita. Item quū uestigalia & tributa soluebantur, tum fiebat sacrificiū ciuitatis purgādæ causa. Ex quo perinde Romani annos etiam per lustrū numerabant, atq; Græci per olympiades. Ceterū quum ita quinto quoq; anno lustrum condi diceretur, sunt qui putent illud fuisse spatium quatuor annorū, argumētantes annum quo sequens lustrū incipiebat, dici quintum, qui esset primus sequentis lustrī. Quæ sanè ratio, si uera sit, similiter indicat olympiada fuisse spatium quatuor tantum annorū, quemadmodum infrā suo loco demonstrabitur. Censum autē agēdi, & tributi ex censu imperādi pariter atq; conferendi initiū factum est apud Hebræos, quū de ea re Deus mandatū Mosi dederit, ita in Exod. cap. 30. loquens, Quando tuleris summā filiorū Israēl, iuxta numerum, dabunt singuli pretiū pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis, quum fuerint recensiti. Hoc

autem dabit omnis qui transit ad nomē, dimidium sicli, iuxta mensuram templi. Qui habetur in numero à uiginti annis & suprā, dabit pretiū. Ita tributum imperatum est in singula capita eorum qui uiginti annis maiores essent, quiq; arma ferre possent. Siclus numus argenteus Hebraicus, quem Græci statcrem dicunt, teste Iosepho lib. 3. Antiquit. pōdere erat drachmarum Atticarū quatuor: drachma uerò ex senis obolis Atticis cōstat: atq; sic tetradrachmus siclus ualebat quaternos & uicenos Atticos obolos, Hebraicos uerò uicenos. Sed quia dicitur, iuxta mensurā templi, iam satis liquet sacerdotes ponderis mensuræq; genus habuisse aliud ab eo quod uulgus usurparit. Atqui drachma eiusdem est ponderis ac Romanus argenteus denarius, quem Matthæus euangelista cap. 22. numisma cēsus uocat, cuius nota Cæsaris effigies erat: & cap. 20. appellat denariū diurnum, quòd tantū ualeret, quantū mercedis in die dari solet operis. Extant etiamnum istiusmodi denarij, Cæsarū figura signati, qui pari sunt pondere atq; numi quos grossos nūcupant. Ita scire licet drachmā Atticā à nostris grossum uocitari, & siclum quatuor ualere grossos. Carcerem, quo custodia continentur, ad terrorē, teste Liuiο ab urbe cond. Ancus primus ædificauit, quod Eutropius Tarquinio Superbo assignat: item uincula, fustes, cōpedes, catenas, & huiusmodi supplicia quibus homines afficiūtur. Atq; hæc omnia à Romanis Romæ primū inuenta: nā alibi isthæc tormentorū genera ad cruciandos homines longè antè in usu fuisse, ex Iosepho & Herodoto satis patet. Vnde quum instrumenta sola sint, quibus tyranni in primis ad suam

ad suam tuendam dominationem utantur, eorum inuentionem rectè Nemroth primo tyranno assignemus licet. Qui primi cōstituerint annum, & quàm uarium, & qui inuenerint hunc annū quo utimur, uel menses, atq; eos diuiserint in Nonas, Idus, Calendas: ac quis excogitarit numerum aureum. Cap. IIII.

F Tsi de prima anni obseruatione, statim post traditam astrologiæ originem, dicendum erat, ad quam potissimum huiusmodi ratio pertinet, non possunt tamen omnia uno loco explicari: hîc proinde de anno tractabimus. Hunc Aegyptios primò instituisse, Herodot. lib. hist. 2. prodit, ita scribens, Quæ aut humanarū rerū sunt, hæc ita referebant, inter se cōstare omnium hominum primos Aegyptios annum cōperisse, distinguentes eum in 12. temporum menses, idq; comperisse ex astris: eò scientius (ut mihi uidetur) hoc agētes quàm Græci, quòd Græci quidem tertio quoq; anno intercalarem mensem introducūt temporis gratia: Aegyptij uerò tricenis diebus, quibus 12. menses taxant, adijciunt huic numero quotannis quinos dies, unde eis ratio circuli temporum constat eodem redeūtis. Herodot. hætenus. Clemens itidē comprobat. Huiusmodi tamen inuentionē Diodor. Thebæis assignat li. 1. Sed nō ideo inficior Diodorū Herodoto suffragari, quoniā Thebæi iuxtā Aegypti populi sunt, à Thebis, urbe in Aegypto, nominati, uelut Thebani à Thebis in Bæotia, quod apud idoneos auctores obseruatum est: quinetiā, ut ait Herodot. in prænotato lib. olim Thebæ

*Anni
Inuentiv*

Aegyptus uocabatur. At Seruius super 5. Aeneid. dicit, Eudoxū primū annū deprehendisse, post quē Hipparchum, & ultimo loco, ut infra dicemus, Caesarē. Laërtius aut̄ Thaleti Milesio ascribere uidetur, in primo, quū inquit, Anni tēpora illorumq; uicissitudines priorem inuenisse ferūt, eumq; in CCC LXV. dies diuifisse. Sed hoc illi censeo apud Græcos duntaxat esse attribuendū. Verūm reperimus apud Iosep. in 1. & in 4. Antiq. Hebræos ante diluuiū Noë, annū XII. mēsisbus constitutū habuisse: qui, eodem teste in 1. Antiq. annū primi etiā in Aegypto instituerant. Est in super operæpretiū, quā uaria fuerit anni ratio apud priscos demonstrare. Arcades enim (ut Plutarchus in uita Numæ, & Macr. in 1. Satur. meminerunt) tribus duntaxat mēsisbus annum suum cōplebant: Cares & Acarnanes, sex: Aegyptij primis temporibus, teste Solino, quatuor: sed antea, ut Censorino placet, duobus tantūm. At Macr. in 1. Satur. ait, anni certū modū apud solos Aegyptios semper fuisse, ut etiam ex Herodoti auctoritate liquidò constat. Erat præterea annus triginta dierum, id est, lunaris: auctor Seruius super 3. Aeneid. Habebāt & annū magnū. quem uolebant cōfici omnibus planetis in eundem recurrentibus locum, qui, secundum Cicer. continet duodecim millia noningentos quinquagintaquatuor solares annos. At Iosephus in 1. Antiq. cap. 8, dicit annum magnum DC. annorū spatio impleri. Sed de hoc, uti Censorinus demonstrat, inter auctores non planè cōuenit. Reliqui Græci CCC LIII. diebus annum proprium computabant. In hac uarietate, Romani quoque ab initio, prout Macrobius dicit,

auctore

auctore Romulo, annum x. mensibus constitutum habuerunt, à Martio incipientes, qui conficiebatur diebus CCC & IIII. Romulus enim primum mensem Martium, à patre suo Marte: alterum Aprilem, quasi Aphri-lem, à spuma, quæ Græcè ἀφρός uocatur: unde Venus mater Aeneæ nata est: tertium Maium, à maioribus: quartum Iunium, à Iunioribus nominauit. Ouidius,

Hinc sua maiores tribuere uocabula Maio,

Iunius à iuuenum nomine dictus adest.

Sic antè populum in maiores & minores diuiserat. Reli quos sex à numero, Quintilē, Sextilē, Septembrē, Octobrem, Nouembrē & Decembrē appellauit. Verùm postremò Quintilis à Iulij Cæsaris nomine, Iulius, & Sextilis Augusti honore, Augustus est nominatus. Sed iste annus quū neq; solis cursui, neq; lunæ rationibus congrueret, Numa Pompilius inde ad lunæ cursum redegit, additis 50. diebus: quibus postea sex alios dies adiecit retracts ex illis sex mensibus, qui triginta dies habebant, id est, de singulis singulos: eosq; sex & quinquaginta dies pari ratione partitus est in menses duos: & alterū, quem primum posuit, nuncupauit Ianuarium à Iano, qui Latīnorum primus Rex fuerat: tanquam bicipitis diei mensem, ut qui transacti anni finē respiceret, ac principium futuri prospiceret. nā Ianus, quū uir esset æquè prudens atq; solers, dictus est habere geminā faciem, ut una quæ antè, altera quæ post tergū forēt, intueretur: id quod ad uigilantē ciuitatis custodē attinet. Alterum uerò Februariū uocauit, deoq; Februo dedicauit, qui creditur præesse lustrationibus: quia tū extremo anni mense, populus februaba

februabatur, hoc est, purgabatur. Postea Numa religionem sequutus, quòd numero Deus (quem admodù Poëta ait) impare gaudet, dedit singulis mensibus, Ianuario, Aprili, Iunio, Sextili, Septēbri, Nouēbri, & Decēbri, undetriceños dies: Martio uerò, Maio, Quinili, & Octobri, singulos & triceños. Februarius suos octo & uiginti dies retinuit. Ita annus cōficiēbatur diebus CCCLV. Romani deinde, Græcorum more, intercalarem mēsem constituerūt: ut qui præessent fastis libris, quibus totius anni res populi explicabantur, intercalarent, id est, uocarent populum, ut quando lege agi liceret, scirent. Sed quū ita usu ueniret, ut per eam uarietate anni sepe nondinæ caderēt aut in primū anni diem, in nonasue, (quibus nefas erat conuentus haberi) permissum est ut sacerdotes quando uellent, suo arbitratu uocarent. At quū illi cōmodi gratia, publicanorumq; ex usu, minus suo tēpore uocarent, tum demū Cæsar pōtifex maximus addidit anno dies decē, horasq; sex, quorū dierū binos ad singulos menses, Ianuariū, Sextilē, & Decembrē, adiunxit: in Aprilem autē, Iunium, Septembrē, & Nouembrē singulos distribuit. Sic C. Iulius Cæsar (auctore Suetonio, & Appiano Alexādrino, & Plinio) primus omnium annum ad cursum solis accommodauit, ut CCCLV. dierum esset, & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoq; anno intercalaretur: quod bissextū uocant. Causa autē nominis est: quia duobus continuis diebus bis dicimus 6. Calendas Martias, duos dies pro uno cōputantes. Menses uerò, hoc est, lunæ cursus, (qui, uti Cic. in 2. De nat. deorū ait, quia mensa spatia cōficiunt, menses nominantur)

natur) Thebæos, id est ipsos Aegyptios (sunt enim, ut diximus, ijdem) omnium primos instituisse Diodorus affirmat: quod tamen magis Hebræis, qui haud dubiè primi annū constituerāt, tribuendum esse uidetur. Atq; annus mēses habet XI I. quorū quatuor, Aprilis, Iunius, Septēber, & Nouēber, ex triginta cōstant diebus: at plus uno, septē, Ianuarius, Martius, Maius, Iulius, Augustus, October, & December: minimus uerò Februarius, octo & uiginti suis contentus est diebus. Itē hebdomadas duas & quinquaginta, & diē unū: dies uerò C C C L X V. ac horas sex, uti dictū est. Præterea quū apud priscos Romanos, pontifices, prout supra demonstrauimus, ita intercalarent, factū est ut mēsis eiusmodi rei causa, diuisus sit in Calendas, Nonas, & Idus, primusq; dies Calēdæ dictæ sint, ἀπὸ τῆς ναλῶ, uoco: etenim minor pōtifex obseruabat quando noua primū appareret luna, qua uisa, id protinus sacrificulo regi nuntiabat: tū factō, ut moris erat, sacrificio, pōtifex incipiebat eos uocare qui in agris essent, quò scirent feriarū pariter causas, atq; quid eo mense agi liceret. Ita calata, hoc est, uocata in Capitoliū plebe, pronūtiabat quot dies à Calendis ad Nonas superessent: unde Nonæ ipse dictæ, quia semper dies nouē à Nonis ad initium Iduum intersunt. Idus autem circiter medium mensem ponebāt, idq; uerbū ab Hetruscis sumpserant, quorū lingua iduare, diuidere est. Igitur sic cōputabant, uerbi gratia, Vltimum diem Decembris antecedentis mensis notabāt pridie Calēdas Ianuarias, penultimū tertio Calendas, atq; sic alios suo ordine, sursum uersum numerando usq; ad Idus: nā mensibus quatuor, Martio,
Maio,

Maio, Iulio, & Octobri, singulis senas dederunt Nonas, reliquis quaternas, sicut singulis quoq; mēſibus Idus octonas. Verūm modus istiusmodi dierū mensis numerum inēūdi iam uulgatior est, quā ut à nobis sit rursus demonstrādus, qui profectus est ab illa pontificū intercalatione, quæ durauit usq; ad annū urbis cōditæ c c c c l. quum P. Sulpitio Auerrione, P. Sēpronio Sopho Lōgo c o s s. C. Flauius scriba ædilis curulis, inuitis Patribus, Ciuile ius repositum in penetralibus pontificū euulgauit, fastosq; circa forum in albo proposuit, ut quando lege agi posset, sciretur. Testis Liuius ab urbe cōd. in extremo 9. lib. Postea fuit alius modus, quem aureum numerum ob excellens rei artificium appellant, excogitatus à diuo (ut fertur) Bernardo, uel ab ipso Iulio Cesare, sicut lib. diuinorum officiorum 8. extat, ad inueniēdum diem coniūctionis lunæ, per singulos menses: quo quidem numero nostri deinceps usi sunt ad notandos quoq; dies festos, in singulos annos, quos mutabiles uocant, quemadmodum est Pascha, Pentecoste, nonnulliq; alij, eò quòd non semper in eosdem mensium dies cadāt. Fuit sanè inuentum suo dignum auctore, cuius usus & ratio ita omnibus nota est, ut non sit quòd hoc loco quicquam de aureo numero doceatur.

Quis horas primus constituerit, aut horologia diuersi generis inuenerit. Cap. v.

Ora, quibus numero 24. dies noxq; conficitur, teste Macrobio, ab Apolline, id est sole, qui Horus Aegyptiaca lingua uocatur, nomen acceperunt. Quatuor itidem

itidem tempora, hoc est, uer, æstas, autumnus, & hyems, quibus annuus orbis impletur, horæ dicuntur: quæ initio duodecim cõstitutæ sunt, eiusq; rei talis fuisse origo memoratur, Quodam tẽpore Hermes Trimegistus, quum in Aegypto sacrum quoddam animal Serapi dicatũ, in tota die duodecies urinam facere pari semper temporis interuallo obseruasset, per xii. horas diẽ diuidi debere coniecit. Exinde hic horarũ numerus longo tempore custoditus, postea in xxiiii. horas diuisus est dies. Horologium aut̃ solarium, in quo umbilici solis, quẽ gnomonem uocãt, umbra horas ostendit, Anaximenes Milesius Lacedæmone, teste Plin. lib. 2. cap. 76. primus inuenit, ipsumq; ἀπὸ τῆς οὐρίας, hoc est, ab umbra, sciotericõ appellauit. Romæ multò serius contigit: in xii. enim tabulis, ut auctor est Plinius in 7. ortus tantũ & occasus solis nominabatur. Post aliquot annos adiectus fuit & meridies: accensus Consulis, id est præco, eum pronuntiabat, quum è curia inter rostra & græcostasim solem prospiciebat: à columna uerò ænea ad carcerẽ inclinato sydere, supremam horã pronuntiabat: sed hoc serenis tantũ diebus, usq; ad primũ Punicum bellum. At M. Varro primum horologiũ solarium in publico secundũ rostra, in colũna statutũ fuisse tradit, bello primo Punico, à M. Valerio Messala cõsule, Catina in Sicilia capta. Postea Scipio Nasica primus Romæ dũtaxat, ut opinor, aqua horas diuisit æquẽ noctiũ atq; dierũ, idq; horologiũ sub tecto dicauit, anno urbis Dxcv. Cæterũ horologiũ, teste Vitru. li. 9. De architect. ex aqua Ctesibius Alexãdrinus primus reperit. Vtriusq; meminit Cic. li. De nat. deor. 2.

Quid

Quid igitur, inquit, conuenit quum solarium uel descriptum aut ex aqua contempleris, intelligere declarari horas arte, non casu? Et alibi, in extremo 2. Tuscul. lib. Cras ergo ad clepsydram. Ita uas uocant, è quo guttatim effundebatur aqua ad horas notandas. Inuentum est deinde diuini quodam ingenij acumine, horologium quod nunc frequens cernitur, è metallis, rotis dentatis atque ponderibus, partim umbilicis horas indicantibus, partim testantibus tintinabulis. Quinetiam eodem artificio planetarum omnium, ac solis & lunæ cursus adeo facile representantur, ut cælum ipsum propè conspici uideatur. Est etiam aliud horologij genus, ad pyxidis formam excogitatum: item è tenuissimis arenis Aegyptijs: quorum tamen auctores (uti in calce operis dicemus) in aperto non sunt. Sic deniq; quotidie aliquid admiratione dignum hominum industria inuenit, uelut pyxidem illam qua nautæ nauigationem peritissimè moderantur. Et multa demum sunt, quibus prisca ætas caruit, de quibus nos suis locis meminimus. Illud adijciam, ut alibi horologia à sole occidente, usque ad solem iterum occidentem, perpetuo cursu uiginti quatuor horas designant: sic nunc totus ferè occidens horologia habet, quæ bis in die duodenas horas indicant, ita ut semper duodecima hora in media nocte & in meridie notetur: quod profectò quò aptius quadrat, hoc commodius fit, ne quempiam quum uelit scire quota sit hora, tot simul numerare oporteat.

Quomodo ab initio alij aliter dies obseruarint, ac noctes diuiserint. Cap. VI.

Diem

Diem alij aliter obseruabāt, quod ab Aegyptijs fluxisse uolunt, quos, ut inter nōnullos auctores conuenit, primos omnium annum & menses constituisse ferunt. Ii itaque à media nocte, ad mediam, totum id spatium unius diei nomine appellauere. Romani quoq; eodem modo diem obseruabāt, quòd, ut Plutarchus in Problematis ait, ortus solis initiū agendi, nox uerò consilij & præparationis faciat: quippe apud illos, cuiquam etiam diei horæ aliquid actionum tribuebatur. *Martialis,*

Prima salutantes atq; altera continet hora.

Exercet raucos tertia caussidicos.

In quintam uarios extendit Roma labores.

Sexta quies lassis, septima finis erit.

Sufficit in nonam nitidis octaua palæstris.

Imperat extructos frangere nona toros, &c.

Babylonij inter duos solis exortus, omne id tempus diē uocabant: Athenienses inter duos occasus. Umbri à meridie in meridiem, unum diem putabant: uulgus omne à luce ad tenebras: auctores Varro, Plin. in 2. Gellius, & Macrob. Nos porrò more Atheniensium, à sole occaso, ad solem iterū occidentem, omne id mediū tēpus unū diē esse dicimus, sicut transalpini omnes Vmbrorū ritu, à meridie in meridiē diē suū terminant, prout eorū horologia, quæ superiori capite posuimus, indicant: uel eadē ratione, à media nocte, ad mediā noctē, ueteri Romanorū instituto, illorū dies dici potest cōfici. Nox uerò, sicut Veget. tradit, in quatuor diuidebatur uigilias, quæ singulæ, teste Hier. super Psalmos, trinarū horarum spatio sup-

putabantur.

Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, & à quo, aut ubi usus imprimendarum literarum primò inuentus. Cap. VII.

Vum in dies magis magisq; hominũ ingenia sola librorũ copia uigeant, & ad capeffendas disciplinarum liberaliũ artes facilius omnes alliciantur, ipsaq; literarum studia mirum in modum ubiq; gentium floreãt, peccare hercle me ducerem, si tale inuentũ silentio præterirem, cuius nos etiam, quantum exiguum tulerit ingenium, au gendi gratia, hunc nempe laborẽ suscepimus, præsertim quum huiusmodi scriptorum libri, uti diuus Hieron. ad Marcellam ait, ingeniorũ effigies, & uera & æterna monimẽta sint. Quapropter Agesilaus, auctore Plutarcho, quum bene multi uellent eius corporis simulachrũ gratis effingere, nunquam id fieri passus est, animi tantum monumenta posteris relinquere studens: illud enim sculptorum, hoc suum: illud diuitũ, hoc bonorũ opus esse ducebat. Omnium igitur primus Anaxagoras, teste Laertio uol. 2. librum ab se scriptũ edidit. Gellius uerò lib. 6. scribit Pisistratũ tyrannũ omnium primũ libros publicè legendos præbuisse. Sed profectò quis nõ uidet perperam Græcos, hominũ genus in sui laudẽ effusissimũ, hanc sibi gloriã uindicare? qui, ut Ioseph. contra Appionẽ perspicuè demonstrat, recētissimi sunt. Ex quo haud dubiè multò ante Græcos, antiquissimi Hebræorum, qui sacram historiam scripserunt, & Aegyptiorũ sacerdotes, uel Chaldaei libros ediderunt: atq; ita Anaxagoram & Pisistratum apud Græcos tantum, primos foras dandos libros

curasse, credere par est. Deinde aut, ut idem Gellius testatur, ipsi Athenienses numerum librorum studiosius accuratiusque auxerunt. Verum omnem illam postea librorum copiam Xerxes Athenarum potitus abstulit, asportauitque in Persas. Eos porro libros uniuersos multis post tempestatibus, Seleucus Macedoniae rex, qui Nicanor appellatus est, referendos Athenas curauit. Ingens postea numerus librorum in Aegypto à Ptolemæis regibus confectus est, ad millia ferme uoluminum DEC. sed ea omnia priore bello Alexandrino incensa sunt. Cæterum Strabo lib. 13. Geogr. scribit Aristot. omnium primum bibliothecam instituisse: ait enim, E Scephsi fuere philosophi Socratici, Erastus & Coriscus, & Nereus Corisci filius, qui Aristotelē & Theophrastū audiuit, & successor fuit bibliothecæ Theophrasti, in qua Aristotelica inerat: nam Aristot. & bibliothecam & scholam reliquit Theophrasto, & primus omnium, quos scimus, libros congregauit: & Aegypti reges bibliothecæ ordinē docuit: Theophrast. uerò eam tradidit Neleo, Neleus eam Scephsim detulit, ac posteris tradidit. Hæc ille. Fuit & Pergami bibliotheca præclarissima: auctor Plin. lib. 35. statim in principio, ubi inquit, An priores coeperint Alexandriae & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituire, non facile dixerim. Romæ bibliothecam Asiniū Pollionē primum fecisse, testatur idem in prænotato lib. scribens, Non est prætereundum & nouitium inuentum: siquidem non solum ex auro argenteoue, aut certè ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ iisdem locis ibi loquuntur: quinimò etiam quæ non sunt, finguntur, pariuntque desideria

non traditi uultus, sicut in Homero euenit, quo maius, ut
 equidem arbitror, nullum est felicitatis specimen, quàm
 semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Asinij
 Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecã
 dicando, ingenia hominum rempub. fecit. Sunt etiã plu-
 res hodie in Italia bibliothecæ, sed illa in primis omniũ
 iudicio lōgè celeberrima, quam diuus Federicus Feltrius
 dux Urbini condidit, quam postea Guido princeps eius
 filius, omnis doctrinæ decus, ac doctissimorum hominũ
 præsidium, cum auro & argento, tum librorum copia
 adauxit, ornauitq;. Fuit illud igitur omnino magnũ mor-
 talibus munus, sed nequaquam conferendum cum hoc,
 quod nostro tempore adepti sumus, reperto nouo scri-
 bendi genere: tantum enim uno die ab uno homine lite-
 rarum imprimitur, quantum uix toto anno à pluribus
 scribi posset. Ex quo adeo disciplinarum omniũ magna
 librorũ copia ad nos manauit, ut nullum amplius super-
 futurum sit opus, quod ab homine quauis egeno dest-
 derari possit. Illud insuper adde, quòd auctores quoque
 plurimos, tam Græcos quàm Latinos, ab omni prorsum
 interitus periculo uindicauit. Quare tantæ rei auctor
 non est sua laude fraudandus, præsertim ut posteritas
 sciat, cui diuinam beneficium acceptum referre debeat.
 Itaq; Ioãnes Cuthenbergus natione Theutonicus, eque-
 stri uir dignitate, ut ab eius ciuibus accepimus, primus
 omniũ in oppido Germaniæ, quam Mogũtiam uocant,
 hanc imprimendarũ literarum artem excogitauit, pri-
 mumq; ibi ea exerceri cœpit: nõ minore industria reper-
 to ab eodẽ, prout ferũt, auctore nouo atramenti genere,
 quo

quo nunc literarū impressores tantum utuntur. Decimo-
sexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ M C C C C -
LVIII. quidā nomine Conradus, homo itidē Germanus
Romā primò in Italiā attulit, quā dein Nicolaus Ienson
Gallicus, primus mirū in modum illustravit, quæ passim
hac tēpestate per totum serè terrarum orbem floret, de
qua plura loquēdi labore supersedeo, eius inuentorem,
ac simul unde ad nos delata fuerit, prodidisse, haud me
parum fecisse ratus, quum ea omnibus longè notissima
sit: quæ propterea ut ab initio nō minore quæstu, quàm
hominum admiratione uulgari cœpit, sic paulatim, ue-
lut auguror, futura est uilior.

De primo usu scribendi apud priscos, etiam per
notas, & quando primū inuenta charta,
uel membrana. Cap. VIII.

Nte usum chartarum, quo maximè hu-
manitas uitæ cōstat et memoria, palma-
rum folijs, teste Plinio in 13. Nat. hist. pri-
mò scriptitatum est. Verg. in 6.

—Folij tantum ne nomina manda. Deinde quarun-
dam arborum libris, postea publica monumenta plūbeis
uoluminibus, inde et priuata linteis conficere cœperūt:
deinde ceris: nam pugillarium usum ante Troiana tēpo-
ra fuisse testatur Homerus. Papyrū autem post Alexan-
dri Magni uictoriā, condita in Aegypto Alexādia, M.
Varro auctor est, ante chartarū usum ab eo Rege inuen-
tam esse, quæ fiebat ex frutice, qui nascitur in paludibus
Aegypti. Verū contra Varr. qui chartarum usum non
nisi condita in Aegypto Alexandria fuisse scribit, Plin.

Cassij Heminae Annaliū scriptoris auctoritatē adducit. Ille enim tradit, Cn. Terentiū scribam, agrum suū in Ianiculo repastinantē, offendisse arcam, in qua Numa rex situs fuerat, & in eadem libros eius repertos, qui è charta erant. Nam Magnus Alexander amplius trecētis annis post Numam fuit, qui Alexandriā, auctore Liuiο lib. 8. eo anno in Aegypto posuit, qui fuit urbis conditæ ccccxxviii. L. Papyrio Mugillano siue Curse, C. Pætilio Galbo coss. Cæterum Liuius in 10. De bello Macedonico, à Cassio dissentit, scribens duas arcas lapideas, octonos ferme pedes longas, non unam, repertas à fossoribus in agro L. Pætilij scribæ, non Cn. Terentij: & in altera earum sepultum fuisse Numam, in altera uerò eos libros inuentos, de quibus loquimur. Idem etiam Laetæius affirmat, & Plutarchus in uita Numæ. Postea uerò id genus chartæ inuentū est, quo nūc passim utimur, cuius auctor haud palàm est. Hæc autē fit ex linteolis cōtritis: nihilominus tamen papyri nomen à frutice sumptum, ueluti chartæ ab urbe Tyri, retinet. Membranas à tectu membrorū nominatas, (est enim propriè ipsum coriū) Varro scribit per æmulationē, circa bibliothecas Ptolemæi & Eumenis regū, Pergami inuētas fuisse: unde uulgò pergamenæ uocantur. Verūm ego affirmarem membranas multò antè quàm tradit Varro, esse repertas, in ijsq; primū scriptitatū, quando sacros Hebræorum libros (Hebræi enim, ut ostendimus, primi rerum gestarum monumenta condiderunt) è membrana fuisse testatur Iosephus: nam quum in 12. Antiquitat. tradit, quemadmodum Eleazar princeps sacerdotum per lxxii, interpretes,

interpretes, sacros libros ad Ptolemæum Philadelphum miserit, ut in Græcum sermonem uerterentur, sic inquit, Quum uerò ostenderent tenuitatem membranæ, uel incomprehensibilem eorum cōpaginem, Rex miratus est. Herodotus etiam in quinto testis est, prisca consuetudine in pellibus caprinis & ouillis esse scriptitatum. Sūt præterea plura chartarum genera, ut hieratica, antiquitus sacris tātum uoluminibus dicata: amphitheatrica, à loco dicta: bibula, & emporetica, inutilis scribendo, & inuolucris duntaxat chartarum atque mercium usum præbens, propterea ἀπὸ τῶν ἐμπόρων id est, à mercatoribus nominata. Vsus autē scribendi per notas, peruetustus est, quando Tiro Ciceronis libertus, auctore Eusebio, ipsas notas primus reperisse fertur. Et eiusmodi scripta furtiua dicuntur, quæ artificio quodam fiunt, ne legi possint ab alio, nisi ab eo ad quem scribuntur. Gellius, Res quasdam occultas nuntiare Regi furtiuo scripto uolebat. Est & Caesar, teste Suetonio, usus. Hodie uerò ita frequēs est modus iste scribendi, ut nullus uidelicet sit neque princeps, neque ciuis, quin suas habeat notas, uulgò ζιφθερας nuncupatas.

Quis primus memoriæ artem monstauerit,
aut qui eiusdem gloriam adepti
sint. Cap. IX.

Roximum est, ut de memoria dicatur, qua, ut Fabius ait, omnis disciplina constat, quæ & necessarium maximè est uitæ bonum, & unicus eloquentiæ thesaurus. Huius ars, Plin. in septimo, & Quint. in undecimo

auſtoribus) à Simonide Melico primùm inuenta eſt, qua in re multum ualuit: nam quum aliquando in Theſſalia, teſte Cic. de Orat. epularetur apud Scopam nobilem uirum, & nuntiatum eſſet ei, ut prodiret ad duos iuuenes ante ianuam ſtantes, contigit ut hoc interim ſpatio cõclaue corruerit, ac ea ruina adeo conuiuæ omnes cõtriti fuerint, ut non poſſent internosci à ſuis, qui humare eos uellent. Tum dicitur Simonides ex eo quòd meminisset, quorum loco quiſq; cubuiſſet, demonſtrator uniuſcuiuſq; ſepeliendi fuiſſe. Ac ita uidetur memoria ualde iuuari, ſignatis animo ſedibus, aut mutato annulo, qui nos moneat, cur id fecerimus, quod ipſe Fabius latè proſequitur. Memoria autem plurimis præcipua fuit, ut Plin. & Solinus auſtores ſunt: Cyrus enim rex Perſarũ omnibus in exercitu ſuo militibus nomina reddidit. Cineas Pyrri regis legatus, poſtero die quàm Romam aduenerat, utriuſq; ordinis uiros nominatim appellauit. Mithridati regi duæ & uiginti linguæ (tot enim nationibus imperauit) traduntur notæ fuiſſe. Cæſarẽ uerò ſcribere & legere ſimul, dictare & audire, ſolitũ accepimus. Idẽ etiã, teſte Spartiano, Hadrianus Imperator facere conſueuit. A quo primùm militaris ars inuenta, & utrum literis præſtet, item in exercitu ordines, & teſſeræ, & uigiliæ, & de primo pugnãdi

modo. Cap. x.

Vnc uenio ad diſciplinam militarẽ, præcipuum Imperatorũ decus, qua ſola multi quidem mortales æternã ſibi gloriam compararunt: unde tanto literis præſerenda

renda uidetur, quanto facta dictis præstant. Quãquam illud non faciliè Cicero concedendum iudicat, quando, ut ipse pro M. Marcello ait, bellicas laudes solent quidam extenuare uerbis, easq; detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriæ sint Imperatorum. Certè in armis militum uirtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum iuuant: maximam uerò partem quasi suo iure fortuna sibi uendicat, & quicquid prosperè gestum est, id pene omne ducit suum: At gloriæ, quam tu rectè scienterq; scribendo adeptus fueris, socium habebis neminem. Ad artem redeo. Sed hæc in rudi seculo admodum turpis fuit, utpote quæ ferino more, ut infrà ostendemus, exercebatur. Huius, sicut Ciceroni lib. De nat. deorum 3. placet, inuëtrix Pallas fuit, ex quo Bellona dicta est. Papinius,

—Regit atra iugales Sanguinea Bellona manu.

Vt uerò Diod. ipse Mars morè belladi reperit. Martial.

Belliger inuictis quòd Mars tibi seuit in armis.

Sed reperimus apud Ioseph. in 1. Antiq. uol. Tubalcain, qui ante diluuium Noë fuit, fortitudine cunctis excellentem, res bellicas fortiter exercuisse: quãobrem apparet militarem artem esse antiquissimam, proinde eius auctorem ne utiquam prodi faciliè posse suspicor. Veteres autem ante usum armorum, pugnis, unde pugna nomen habet, calcibus, ac morsu certabant. Et hæc prima pugnae origo fuit. Lucr.

Arma antiqua manus, ungues, dentesq; fuerunt.

Exin lapidibus, fustibusq; pugnari coeptum, testis Herodotus libro quarto, quum de quibusdam populis loquitur, qui haud procul à Tritone Libyæ flumio habita-

bant: ait enim, Horū uirgines anniuersario Mineruæ festo in honorem ipsius deæ inter se bisariam diuisæ, præliantur lapidibus fustibusq;. Affirmat idem Diodor. lib. 1. scribēs, Eodem modo claua & leonis pellis antiquo Herculi conueniunt, quo tempore nondum arma adinuenta, sed fustibus homines iniurias propulsabant, ac ferarum pellibus tegebant pro armis corpora. Plin. uerò in 7. dicit Afros contra Aegyptios, primos prælium fecisse fustibus, quos uocāt phalangas. Verum paulatim hæc disciplina tanti fieri cœpit, ut nulla maiore cura, studio ac ordine, apud omnes propè gentes constaret, repertis exercitus ordinibus, signi dationibus, tesseris, & uigilijs, à Palamede, bello Troiano: & sub idem tempus, speculari significatione, à Sinone: auctor Plinius, qui libro quinto & Phœnicibus bellicarum artium inuentionem assignat, sed apud Syros, credo. De his satis, sed iam ad ipsa arma transeamus.

De primo armorum, & æneorum tormentorum usu. Cap. XI.

Erunt, auctore Diodoro lib. 6. Martē primum fabricatis armis milites armasse, cui ob id primus armorum usus (appellatur enim belli deus) attribuitur: quod etiam Verg. sensisse uidetur, quū in principio suæ Aenei. dixit, —at nunc horrentia Martis Arma uirumq; cano. Cæterum arma, quæ pro omnibus bellicis instrumentis auctores usurpant, alij alia inuenerunt: galeam enim, gladium, hastam, Lacedæmonij, ut testis est Plinius in 7. inuenerunt. Herodotus tamen libro 4. putat scutum & galeam

galeam ab Aegyptijs Græcis esse traditam. Loricã My-
 dias Messenius: clypeos Prætus & Acrisius inter se bel-
 ligerantes reppererunt, siue Chalcus Athamantis filius.
 Ocreas & cristas Cares, lanceas Aetolos, iaculum cum
 amento ferunt inuenisse Aetolũ Martis filiũ. Falcem, se-
 cundũ Clementẽ, Thraces: hastas uelitates & pilũ Tyr-
 rhenus. Vfus autẽ uelitũ, auctore Valerio Maximo li. 2.
 eo bello primũ repperus est, quo Capuam Ful. Flaccus
 Consul obsedit. Securim Pantefilea Amazonum regina
 repperit: uenabula Piseus: arcum autẽ & sagittas Scythẽs
 Iouis filius. Sagittas, ut alijs placet, Perseus Persei filius
 primũ inuenit. Hæc ex Plin. At Diodor. Apollini as-
 signat, in 6. scribens, Arcus insuper sagittandiq; fuisse
 repperorẽ Apollinem ferunt. Verum Artabanus, (cuius
 testimonium Eusebius De præp. Euang. lib. 9. citat) Mo-
 sen omnium primũ bellica instrumenta inuenisse tradit,
 qui adhuc iuuenis in Aegypto, teste Iosepho in 2. Antiq.
 primam gloriose expeditionem in Aethiopes apparaue-
 rit. Nec eo tamen cæteri quos memorauimus, minus lau-
 dis merentur, quãdo non unius generis arma ubiq; usur-
 pantur, sed alia alibi. Nihil quoq; ab initio tam perfectũ
 excogitatur, cui non aliquid ab insequentibus commodẽ
 addi possit. In tormentis Cretenses scorpionem, catapul-
 tam Syri, Phœnices balistam & fundam, ut testatur Pli-
 nius, inuenerunt. Vegetius uerò lib. 1. De re milit. funda-
 rum usum dicit incolas insularum in mari Hispano, quas
 Baleares uocamus, comperisse: unde Strabo libro tertio
 Geograph. illos optimos funditores esse uocitatos affir-
 mat. Idem Vergilius sentit in primo Georg.

Stupea

Stupea torquentur balcaris uerbera fundæ.
 Artē bellicarum machinarum, teste Plutarcho, in uita
 M. Marcelli, Eudoxuse & Archytas inchoarūt. Machinā
 ad ferēda grauiora onera primus, teste Vitruuio, extru-
 xit Ctesiphon, qua usus est ad deportādas ex lapidicinis
 columnas Ephesum ad Dianæ sanum. Equum autem qui
 aries dicitur, in muralibus machinis, auctore Plin. in 7.
 Epeus ad Troiam inuenit: Vitruuio uerò lib. 10. De ar-
 chitect. Carthaginenses, ad Gades oppugnādas. Testudi-
 nes Artemō Clazomenius inuenit. Et hæc omnia ad ho-
 minum perniciem inuenta sunt, & illud nouitium inuen-
 tum in primis, quod bombardā uocant, quo post homi-
 num memoriā, nihil terribilius ab humano ingenio ex-
 cogitari potuit, cuius inuentorem fuisse tradunt hominē
 Germanum admodum ignobilem, cui casu in mentē ue-
 nit tale quid efficere. Fertur enim homo ad exitiū huma-
 num natus, seruasse aliquādo domi in mortario pulue-
 rem sulphureum, ꝛ cuiusdam medicinæ faciendæ causa, il-
 ludq; texisse lapide, ac inde contigisse, ut dum ignem ex
 filice propè excuteret, scintilla intrò ceciderit, subitoq;
 flamma eruperit, atq; lapidem in altū tulerit; & ille eius
 rei casu doctus, postea facta ferrea fistula, & puluere cō-
 secto, machinam reperisse, ac eius usum Venetis in illo
 bello primū ostendisse, quod ad fossam Clodiam est
 cum Genuēsibus gestum, qui fuit annus salutis humanæ
 M C C C L X X X. Is itaq; tam mortiferæ machinæ re-
 pertor, pro mercede, opinor, accepit, ut nomē eius per-
 petuò occultaretur, ne omni tēpore à cūctis mortalibus
 malè audiret, dignus scilicet qui prior ipse uice Salmo-
 nei,

nci, fulmine flagrasset. Salmoneus enim Aeoli filius, quū uellet Iouem in fulminibus iaciendis æmulari, ab eo de cælo tactus ad inferos detruditur: quando hæc fulmini odore, luce, sonitu, impetu smillima est: magna enim ui ignis collecti, emissis repente aut ferreis aut lapideis pilis, quicquid obuium offendit, quassat, dissipat, frangit, contundit, adeo ut nullus sanè sit locus, quanuis natura munitus, quin facile expugnetur. Ex quo iam usu uenit, ut in ea hoc tempore omnis ferme uis peditum, omnis equestris splendor, omnis deniq; bellica uirtus indecorè consistat, iaceat, obtorpeat. Hæc bombardæ uocatur, à bombo, id est sonitu, qui *βόμβος* Græcè dicitur: quidam alij tormentum æneum malunt nuncupare. Eius tamet si modò plura fiunt genera, quæ uariè uulgò nominantur, & unum illud minimum quo nunc pedites utuntur, qui factitio nomine sclopus uocatur. Sclopus enim est sonus ille, qui ex buccarum inflatione erumpit. Persius,

Nec sclopo tumidas intendis rumpere buccas.

Sed uel alio nomine appellatur Arcusbustus, à foramine opinor, quo ignis in puluerem fistula contentū immittitur: nam Itali busium uulgò foramen dicunt, & arcus, quòd instar arcus pugnantibus sit: quippe hodie huiusmodi tormenti usus in primo statim pugnae loco est, què olim sagittarijs dabāt, quū à missilibus præliari inciperent. Sed iam hinc oratio nostra ad equū bellicosissimū animal sese, non extra utiq; propositum, transferat.

Quis primus equitadi artē, aut usum equos domādi, uel eorū ungulas ferreis soleis muniendi, ac ornāmēta inuenerit, & bigas atq; quadrigas iūxerit,

& uel

& uehiculū cum quatuor rotis repererit, & qui ex equo pugnare primū instituerint. Cap. XII.

Quo, qui magno mortalibus cum in rebus bellicis, tum in itineribus faciūdis, & usui & adiumento est, primū omnium uehi Bellerophontem Glauci regis filium docuisse, Plin. in 7. est auctor, qui Pegasus alatu equū, quum in Chimæram iret, ascendit. Horatius in Carm.

Et exemplum graue præbet ales

Pegasus terrenū equitem grauatus Bellerophontē. Sed Diodorus lib. 6. scribit Neptunum equos primū domuisse, artemq; equitandi ab illo traditam: alij uolūt, equum hominibus antea ignotū primum edidisse, quod asserit Lucanus, dicens,

Primus ab æquorea percussis cuspide saxi
Thessalicus sonipes bellis feralibus omen. Exilit.

Et Vergilius, — tuq; ô cui prima frementem

Fudit equū magno tellus percussa tridēti Neptune.
Frenos autem & ephippia Peletronij, qui Thessaliæ populi sunt, primi inuenerūt. lidem, ut quibusdam placet, domandorum equorum usum primi docuere, testificante utrumq; Vergilio in tertio Georg.

Fræna Peletronij Lapithæ gyrosq; dedêre
Impositi dorso, atq; equitem docuere sub armis

Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Plinius libro septimo idem affirmat. Hos quoq; primos equorum ungulas munire ferreis soleis cœpisse ferunt. Numidæ, (ut uel hoc subiungam, teste Appiano in libro de rebus Libycis) equo nudo, id est, sine ephippijs, in bello

bello utebantur. Bigas primùm Phrygum natio iunxit, ut Probus & Plinius auctores sunt. Quadrigis uerò Erichthonius primus est usus: nam quū Vulcanus, auctore Ouidio in secūdo Metamorphoseōn, & Seruio super tertio Georgicōn, impetrato a Ioue Mineruæ coniugio, & illa reluctante, semen libidinis proiecisset in terram, inde natus est puer dracōteis pedibus, qui appellatus est Erichthonius, quasi de terra & lite procreatus: nam ἔρως est lis, & χθών terra. Is ad tegendam pedum foeditatem, iunctis equis, primus omnium usus est curru. Maro,

Primus Erichthonius currus & quatuor ausus
lungere equos, rapidisq; rotis insistere uictor.

Affirmat itidē Plin. Eusebius tamen hoc illi apud Grecos tantum adscribit, dicens, Erichthonius primus quadrigas iunxit in Græcia: erant enim antea apud alias nationes. Id autem fuit Danao regnante Argis. At Arcades istuc inuentum Mineruæ assignant, & id, credo, apud se tantum: de qua Cicero De nat. deorū ita scribit, Minerua quarta Ioue nata & Coriphe Oceani filia, quam Arcades Coriā nominant, & quadrigarū inuentricem ferunt. Vehiculum quatuor rotarum, ut testis est Plinius, Phryges inuenerunt. Pugnare ex equo, sicut idem ait, Thessali docuere, qui Centauri dicti sunt, habitantes secundum Pelium montem. Hinc de Centauris fabula orta apud poëtas, quòd semihomines, & semiequi essent: quanuis non me prætereat, quandā fabellam super hac re à Seruio narrari in 3. Georg. quæ ueluti nugæ respuēda uidetur. Vera sunt igitur extra omnē controuerstiā, uti etiam Lactant. inquit, quæ loquuntur
poëtae,

poëtæ, sed figmento aliquo specieq; uelata, sicut de Aeolo rege uentorum supra demonstrauius. Sed nonnulli tradunt Centauros primos equitare, nõ ex equo pugnare esse ausos. Diodorus in quinto, Centauros nonnulli uolunt in Pelio à Nymphis nutritos, postea equos subagitate, exq; eis Hippocentauros natos. Creditum, quòd primi equitare ausi sint, ex eoq; natam fabulam, ueluti equi essent hominisq; natura. Hæc ille hætenus. Et ista omnia ex iumentis cõmoda apud alias gẽtes paulatim inuenta, non defuisse illis primis mortalibus credere conuenit: quando satis constat Hebræos, Assyrios, Arabes, Aegyptios, equis, mulis & alijs iumentis à principio usos, quæ aut dorso ferunt, uel armis currũ trahunt. Sed de quorundam ludorũ & saltationum origine iam differamus, quando hæc rei bellicæ quoq; augendæ gratia instituta sunt: sed opus est ut modus adsit, ne, sicut Cicero in Officijs ait, uoluptate elati, in aliquam turpitudinem iuuenes dilabantur.

Quis primus instituerit apud Græcos olympicũ certamẽ & alios id genus ludos, & pyrrhicã saltationem, atq; palæstrã: & à quibus inuẽtus ludus pilæ, alex, tesserarum, furunculorũ, talorũ, par impar, & micare: ac quid sit tessera uel talus. Cap. xii.

Vatuor ludorum genera apud Græcos præcipua fuisse comperio, quorum primi & longè celeberrimi olympici appellati sunt, ab omnibus ferè poëtis decantati, quoniam in Olympo monte apud Pisam & Elidem, oppida Arcadiæ, Ioui dedicati Pelopis honore celebrantur,

bantur, quos (teste Diod. lib. 5. & Plin. in 7. & Plutar. in uita Thesei) Herculem Iouis & Alcmenæ filiū quidā constituisse, ibiq; primū decertasse, & palmam consequutum tradunt. Sed Euseb. in 10. De præpar. Euangel. dicit in olympico stadio Corylum Argium primū uictorem fuisse declaratum. Alij autem, (ut idem Diodor. in 6, & Strab. in 8. Geograph. auctores sunt) Herculem unum ex Idæis Dactylis hoc certamen inuenisse asserūt. Verū idem Strabo in prænotato libro ab Epeis compertum affirmat. Et inferius ait, ab Iphito Olympicum agonem institutum constare. Fuit is Praxonidis, siue Hæmonis filius. Sed Solinus hoc illustrius declarat, statim in principio sui operis, ita scribens, Quippe certamē olympicum, quod Hercules in honorem atauī materni Pelopis ediderat, intermissum Iphitus filius eius instaurauit, post excidium Troiæ, anno quadringentesimo octauo. Herodotus lib. 8. scribit olympicum certamen gymniciū, atq; equestre fuisse, præmiūq; propositum oleaginam coronam, qua donabatur uictores. Quapropter Tigranes Artabani filius, eo tempore quo Xerxes bellum in Græcia gerebat, ut idem testis est, audiens præmiū Græcis coronam esse, non pecuniam, generosam illam meritoq; laudādam sententiam dixit, Papè Mardonis (is enim Xerxi persuasit ut in Græcos bellū moueret) in quos uiros induxisti nos ad pugnandum, qui non pecuniarum certamen agitant, sed uirtutis? Celebrabantur autem hi ludi quinto quoq; anno, sic, ut quatuor anni interessent à primo olympiados anno, ad initium & primum annū sequentis, si uera est ratio eorū qui de olympiadis æquē

ut de Iustri spatio ita putant: idq; tempus olympiadem appellabāt: ac deinceps apud Græcos tēpora per olympiades numerata sunt, ueluti apud Romanos per coss. quorum magistratus annuus erat. Martialis,

Bis iam pene mihi consul trigesimus instat.

Alteri erāt Pythij: nā quū Apollo Pythonē serpentē, qui à Iunone immissus, Latonā matrē persequutus fuerat, sagittis cōfecisset, ne huius uictoriæ memoriā ulla tēporis diuturnitas obliteraret, ipse à Pythone Pythius dictus, ludos Pythios constituit. Ouid. in primo Metamorph.

Nēue operis famam posset delere uetustas,

Instituit sacros celebri certamine ludos,

Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos.

Hic iuuenum quicumq; manu pedibū sue rotāue

Vicerat, esculeæ capiebat frondis honorem.

Nondum laurus erat, longoq; decentia crine,

Tempora cingebat de qualibet arbore Phœbus.

Tertij Isthmij, ab Isthmo parte Achaïæ nominati, & à Theseo inuenti, dicente Plutarcho in eius uita, Gloriarī etiam quādoq; est solitus ob illum (de Hercule loquitur) Ioui Olympia, ob se uerò Neptuno Isthmia à Græcis celebrari. Isti ludi, teste eodem Plutarcho, ut quidam uolunt, in honorem in primis celebrabantur Scyronis: ut alij, Sinnis: ut alij, Palæmonis, quem Latini Portunum uocant. Ouid. in 6. Fast.

Quem nos Portunum sua lingua Palæmona dicet.

Hic, auctore eodē Ouid. in 4. Metamorph. ex Melicerta homine, precibus Veneris, deus marinus effectus est.

Verūm Plutarchus alios illi dicatos fuisse ludos sentire uide-

re uidetur, in eadem Thefei uita aiens, Quod ibidem in Melicertæ honorē constitutū est, noctu agebatur, initiandi magis, quàm spectaculi aut celebritatis speciē præseferens. Hæc ille. In ijs autem ludis uictoribus pinea corona dabatur: de quibus etiam Strabo lib. 8 Geogr. meminuit, dicens, In Isthmo Neptuni, quem Isthmium uocāt, templum eminent picearū arborū luco circūclusum, ubi ludos Isthmios decertantes Corinthij celebrare soliti sunt. Et Solinus itidem affirmat, scribens huiusmodi spectaculū per Cypselum, qui, teste Herodoto in 1. Perianthri Corinthiorū regis pater fuit, intermissum, Corinthios olympiade XLIX. solennitati pristinae reddidisse. Quarti Nemeæi, à Nemea sylua uocitati, quos Argiui, (auctore Strabone lib. 8. Geogr. & Polybio lib. suarum historiarū 2) celebrare consueuerūt, ob Herculis memoriam, qui Nemeæū leonem interfecisset. Vergilius,

Compressit Nemeæ primū uirtute leonem.

Pyrrhica saltationem pro iuuenibus ad militarē artē exercendis, Pyrrhus, auctore Plin. lib. 7. in Creta primus inuenit. Solinus uerò scribit à Pyrrhico repertam fuisse, dicēs, Pyrrhico repertore equestres turmas Creta prima docuit lasciuas uertigines implicare, ex qua disciplina bellicæ rei usus conualuit. Verū Strabo, cuidam Cureti assignans, secus uidetur sentire (nisi fortasse Pyrrhicus unus ex Curetibus fuerit) in 10. quum de Creta loquitur, Quos principio Curetē illis ostendisse ferunt, deinde instruxisse, ut saltationē, quam Pyrrhica appellauerit, saltarent. Et alibi idem asserere uidetur, scribens Curetes primò armiferā saltationē intro-

duxisse, quando Dionysius Halic. in 7. aperte demonstrat Pyrrhichen saltationē esse armatā, & ab ipsis etiā Curetibus, aut à Pallade institutam. Plinius tamen in 7. manifestissimè ostendit, armatā saltationē aliam esse ab ea quam Pyrrhicā uocant, & illam à Curetibus, hanc à Pyrrho inuentā, & utranq; in Creta. Trāquillus autem dicit ludum ipsum quem uulgò pyrrhichen appellant, troiam uocari, & eius originē expressit in libro de puerorū lusibus. Quis igitur mentis compos in tanta super huiusce rei origine scriptorū dissensione, pro certo quicquā auderet affirmare? De hac saltatione insuper Apuleius in 10. De asino aureo, abundè meminit. Troiæ uerò spectaculum ludicrū quale foret, Maro in 5. disertissimè tradit, ubi à Troianis ostēdit nomē habere illo uersu,

Troiaq; nunc pueri Troianum dicitur agmen.

de quo etiam Sueton. in Cæsare meminit. Festus lusum equestre puerorū uocat. Gymnicos ludos, id est, in quibus nudi & peruncti se exercebant, Lycaon, teste Plinio, primus inuenit. Funebres Acastus, ut idem ait, in Iolcho, post eum Theseus in Isthmo. Palæstram, ut Diodorus est testis, Mercurius instituit. Horat. in Carm.

Mercuri facunde nepos Atlantis,

Qui feros cultus hominum recentum

Voce formasti catus & decoræ More palæstræ.
Aleæ uerò tesserarumq; ludum, & pileæ, cæteraq; lusoria animi recreandi gratia inuēta, præterquam talaria, Lydi populi Asiæ, teste Herodot. lib. 1. omnium primi excogitauerūt. Quare miror Plinium ab Herodoto discrepare, qui in 7. scribit Pythum quendam lusoriam pilam repe-

lam reperiſſe: niſi fortaffe alter eorum de alia pila (ſunt enim plura pilarũ genera) intellexerit. Atqui Lydos eiuſmodi aleatorias artes non tam uoluptatis, quàm compendij gratia excogitaſſe, idem Herod. tradit. Nã quum grauitate annonæ patria premeretur, ſic famem conſolari ſolebant, altero quidem die cibũ ſumentes, altero ludis operã dantes. Eſt uel aliud ludi genus quo calculis in tabula luſoria, id eſt, fritillis & alueolis luditur, inuentũ olim circiter annũ orbis cõd. ter milleſimũ DCXXV. à quodã uiro ſapiente nomine Xerxe, qui ita tyrãni ſeruitiam cõercere metu, ac eum documẽto monere uolens, oſtendit maieſtatẽ ſine uiribus, hominumq; adminiculis, parũ admodum ualere atq; tutam eſſe, quãdo per iſtiuſmodi ludum ſatis patebat regẽ facile oppreſſum iri, niſi inuigilaret, à ſuisq; defenderetur. Vocãt hodie hoſce calculos ſeu ſcrupos furunculõsue quibus præliando ludimus (eſt enim certamen inſtar prælij) ſchacos, à ſcãdendo forſitan dictos, quòd calculi quum mouentur, in alteram aduerſariã partẽ ſcandere uideantur. Ludus omnibus notus eſt: quare ſatis de eo habeo dictũ, quum monſtrauerim originẽ. Cæterũ de teſſeris ac talis appoſitẽ aliquid diſputemus, quũ hæc ludicra ſint tam notiſſima, quàm eorũ nomen multis adhuc non planiſſimũ factum uideatur. Sanẽ teſſerã dicimus, quòd ex omni parte quadrata ſit, quæ octo habet angulos, & ſex latera punctis notata, qua in tabula luſoria plurimũ luditur. Vulgus teſſerã uocitat talũ, ſiue per diminutionem taxillum, qui nũc nuſquã ferẽ gentiũ in uſu eſt, tantũ abeſt ut ille quid ſit talus intelligat. Porrò talus eſt oſſis genus, quod in

articulis pedum duntaxat posteriorū eminēs, cōcaua in uertebra suffraginū, quæ eadē sunt in posterioribus animalium pedibus, atq; genua in prioribus: ligatur solidis nervis, forma pene quadratū, & parte altera concavū, altera aliquantulū curvū, estq; animalibus bisulcis, hoc est, bobus, ouibus, capris, damis, & reliquis, præterea nullis alijs solidas ungulas aut digitos habētibus. Hoc genere officuli ueteres ludebant sic, Latus quod unicū numerum notabat, canis aut canicula appellabatur: si quis iactando caniculam uertisset, is numū unum deponebat, uel quantū inter ludentes conuenisset. Vnde Persius, — Damnosa canicula quantum Raderet. Cōtrā in altero latere Venus siue cou dicebatur, septenariū numerū significans. Is qui eum numerum iactādo talos reddidisset, sex lucrabatur, & quicquid etiam ex iactu canicula depositū esset. Duo alia latera chius & senio nominabātur, & ille ternariū, hic quaternariū significabat: quippe in talis, neq; binarius, neq; quinaris erat numerus. Igitur qui chium iactabat, tres numos: qui senionē, quatuor lucrabatur, qui propterea dexter nuncupabatur. Persius, — Quid dexter senio ferret, Scire erat in uoto. Si enim pluribus positis talis, eadem foret facies, pro uno accipiebatur, quia diuersitas numerū augebat. Fuit & alius ludendi modus, per uulturios, ac Herculē basilicum. Plautus, Talos poscit sibi in manum, prouocat me ad aleam, iacit uulturios quatuor: Talos arripio, Herculem iacto basilicum. Ita apud nos sexcenti sunt modi ludendi ad aleam: est enim alea omnis ferme ludus, qui in uarietate fortunæ consistit, ut sunt tesserae cum primis, & chartæ

& chartæ lusoriæ, cum quibus qui se ualde delectât, ma-
 ximè omnium semper egent. Sed talorum usus haud pe-
 nitus obsoleuit. Vidi ego in Flandria mulieres talis ludē-
 tes, quæ multos habebāt uario colore pictos, uel ex ebo-
 re factos, quemadmodū ueteres præter naturales talos,
 ex alia materia factis usos esse memoriæ proditū est. De
 origine uerò ludi non habeo quicquā certi tradere. Ra-
 tio ipsius ludi, quam supra posuimus, uidetur significa-
 re Romanum esse inuentū: fuit tamen celebris & apud
 Græcos: siquidem Euripides talorum numerum usq; ad
 quadraginta auxisse fertur. Talus Græcis ἀσπράγαν & di-
 citur. Alia quoq; fuerunt apud antiquos ludorum gene-
 ra, quibus etiam nunc utimur, auctoribus tamē minimè
 proditis, ut illud, par impar ludere, quū quis numos ma-
 nu occultat, petitq; ab altero, pár ne, an impar eorū nu-
 merus sit. Suetonius de Augusto, Scripsit ad filiam, Misti
 tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis con-
 uuiuis dederam, si uellēt inter se post cœnam, uel talis, uel
 par impar ludere. Itē aliud, digitis sortiri: quod fit, quū
 duo clausis manibus, uocando certum numerum, subin-
 de digitos porrigunt. Verbi causa, ego tres digitos expli-
 co, tu totidem, ipse quatuor nomino, tu uerò sex: ita tu
 qui numerum uocando diuinasti, iam uicisti. Et quia di-
 giti ita explicati subitò apparent, idcirco per metapho-
 ram, micare dicitur. Varro, Micandum erit cū Græco,
 utrū ego illius numerū, an ille meum sequatur. Italis lu-
 dus notus est, uulgoq; la mora appellatur, quasi μωρῶν,
 id est, stultorum ludus, quòd digitorum iactatio signum
 sit leuitatis: ideo uirum grauem micare non decet.

De quorundam ludorum origine apud
Latinos. Cap. XIII.

Vpercal, quod, auctore Dionysio, spelūca erat sub mōte Palatino, ab Euādro sacrata Pani deo Arcadiæ, qui Lyceus dicitur, ex eo dictum nonnulli autumant, quia ibi per caprum luebatur, hoc est, sacrificabatur: tamen si Plutarchus in uita Romuli propriū eius celebritatis fuisse inquit, ut Luperci canem immolarent. Alij scribunt à luppa, quæ ibi Romulum & Remū nutrifset, aut quòd hic locus, quod uerisimilius est, Pani Lyceo cōsecratus esset: *λύκος* enim Latinè lupus dicitur) aut quòd Pan lupos arceat. Vnde lupercalia ludicra, quæ, teste Plutarcho, expiationis causa fiebant, Lyceæ dicta, à Pane Lyceo numine Arcadico, quem, auctore Liuius ab urbe cond. Romani Ianum uocabant, & idem putabatur esse Faunus, uel, ut Fenestella tradit, Sylvanus. Sacrificabatur autem Lyceo, mense Februario, in hūc ferme modum, Iuuenes nudi Lyceum Pana uenerantes per luxum atq; lasciuia, currebant, ferentes scuticas ex caprinis pellibus factas. Vnde Festus tradit crepos, id est, Lupercos à Romanis dictos, à crepitu pellicularum, quem faciebant uerberātes. Mulieres ultrò se ad uerbera offerebāt, arbitrantes eam rem ad foecunditatem conducere. Iuuenalis,

Nec prodest agili palmas præbere lupercis.

Hoc autem ludicrum Euāder ex Arcadia primus in Latium intulit. Ouidius,

Transtulit Euander syluestria numina secum.

Testatur idē Verg. in 8. Liuius, Dionysius, & Fenestella.

Quòd

Quòd uerò nudi currebant, Trogus, & Ouidius lib. 2. Fast. ex imitatione habitus ipsius Dei, cui hæc sacra fiebant, hunc morem fluxisse tradūt. Sed Fenestella & Seruius alias etiam huius rei rationes reddunt, quas Ouidio latè prosequēte, ego in medium proferre supersedeo. In ijs autem ludis, (quod non longè ab re est) M. Antonius nudus & perunctus, auctore Appiano in 2. de bellis ciui lib. Caesaris capiti diadema intulit. Erant deinde circenses: sic enim appellabantur, quasi circum enses: nã, teste Seruio super 3. Georg. quum rudis uetustas nondum loca huiuscemodi ludis apta edificasset, inter enses & flumina eos celebrabat, ut ab utraq; parte esset ignauis præsens periculū. Exin circus, id est, locus muris septus, ab ipsis circensibus denominatus, in quo ludi fiebāt, edificatus est: de quo Liuius ab urbe condita ait, Tum primum circo, qui nunc maximus dicitur, designatus est locus. Disponebatur autem circus in formam spatij oblongi, & in summitate circi carceres erant, unde equi curribus iuncti ad cursum mouebātur, & quum ad summum deuenissent, reuoluebantur, donec ad priorē metam deuenirent. Exercebantur etiam pugiles in medio loco muneribus collocatis. Verg. in 5. Aeneid.

Munera principio ante oculos circoq; locabant. Solēnes deinde mansere huiusmodi ludi Romani, & magni uarieq; appellati. Erāt in super Saturnalia, quorum dies lætitiæ pleni erant, & mēse Decemb. magnificè apparatusq; celebrabantur. Hinc Martialis in Xenijs dicit,

Postulat ecce nouos ebria bruma sales.

In quibus, ut idem testis est, amici inter se munera mit-

tebant, & quæ primò mittebantur, xenia, quasi hospita
 lia, hoc est, ad hospites missa uocabantur: ξένιον enim Græ
 cè hospes appellatur: quæ uerò remittebantur, apopho
 retæ, quod ἀποφῆρσι significat referre. Hæc autem sacra,
 Ianus, auctore Macrobi. Saturno, quicum unà concors
 regnauit, primus instituit, quidã à Pelasgis, alij ab Athe
 nensibus, ut idem dicit, ortū habuisse uolunt. Et quoniã
 sub Saturno omnia cõmunia erāt, hinc (teste Iusti. in 43.
 suæ epitomes) cautum erat, ut Saturnalib. ex æquato o
 mniū iure, passim in conuiujs serui cum dominis recum
 berent. Erant & ludi gladiatorij, quos diuus Cyprianus
 ad Donatum execratur, Paratur, inquit, gladiatorius lu
 dus, ut libidinē crudeliū luminū sanguis oblectet: homo
 occiditur in hominis uoluptatē, & quis possit occidere,
 peritia est, usus est, ars est, scelus non tantum geritur, sed
 docetur, &c. De eorū autem origine & causa, Iulius Ca
 pitol. in uita Max. & Balbini principū hæc commemo
 rat, Multi dicunt apud ueteres hanc deuotionem contra
 hostes factā, ut ciuiū sanguine litato, specie pugnarum, se
 Nemesis, id est, uis quæ dā fortunæ, satiaret. Alij hoc lite
 ris tradunt, quod uerisimilius credo, ituros ad bellū Ro
 manos debuisse pugnæ uidere, & uulnera, & ferrū, &
 nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos
 hostes timerēt, aut uulnera & sanguinē perhorrescerēt.
 Hinc mos tractus uidetur, ut Imperatores ad bellū profi
 ciscētes munus darēt gladiatorium. Habebant præterea
 plura ludorū genera, quæ campus Martius, uti in Offic.
 Cicer. ait, iuuenibus exercitationis bellicæ causa suppe
 ditabat, quæ nos hîc studio breuitatis omittimus, alibi
 reliqua

reliqua dicturi, lib. 4. cap. ult. quum eos exponemus ritus, qui hodie apud nos quoq; seruantur, & ludos, qui religionis causa in primis fiebant.

Quis primus inuenerit inducias & fœdera, & de eorundem uario faciendorum ritu, ac quot essent genera. Cap. xv.

Inducias primus omnium, auctore Pli. li. 7. inuenit Lycaon. Sunt aut̄ induciæ, (nō est enim hoc silentio prætercundū) pactum quoddā & cessatio pugnae, manēte tamen bello, uti testis est Gellius in 1. Noctiū Attic. paucorum dierum: hoc est, ut usq; ad certū diem non pugnetur, nihilq; incōmodi detur, sed ex eo die postea uti iam omnia belli iure agantur. Quinetiā horarū quoq; atq; annorū induciæ sunt. Gell. enim in prænotato lib. tradit, in primo annaliū Quadrigarij scriptū esse, C. Pontium Samni tem à Dictatore Romano sex horarū inducias postulasse. Liu. uerò ab urbe cond. lib. 1, Induciæ, inquit, Veientibus in 40. annos datæ. Et in 7. Cæriti populo in centū annos. Fœdera idem Plin. est auctor Theseū primū cōperisse. Sed Diod. lib. 6. Mercurio assignat, ita scribens, Tribuūt præterea Mercurio præconia, dissidia, ac fœdera, quæ in bellis fiūt. Hæc ille. Verū ego puto Theseum apud Græcos dūtaxat fœderis auctore fuisse, quādo ex Ioseph. De antiq. Iud. facile deprehendimus, cum antea, tū Cecropis tēporibus, (post quē teste Euseb. in 10. De præparatione Euang. omnia apud Græcos memoria digna narratur) fœderis paciscēdi morē apud Assyrios & Aegyptios, nonnullosq; alios fuisse, sed præsertim apud Hebræos,

Hebræos. Nā Iacob, qui multò ante Cecropem fuit, apud eundem Iosephū legimus, cū Laban socero fœdus fecisse: deinde Mosen, (qui auctore Eusebio, Cecropis tēpore fuit) ultrò certū fœdus obtulisse quibusdam regibus, quum sibi per deserta loca tutum iter peteret. Exin etiā Iesum Mosis successorē cum Gabaonitis fœdus percussisse constat. Quapropter huius rei certum auctorē temporis longinquitate oblitteratum, nequaquam in lucem proferri posse duco. Fœderum autem tria olim fuisse genera reperio, unum, quum bello uictis dabantur leges à uictore, ipsiusq; ius & arbitrium erat, ex ijs quæ dedita fuissent, habere quæ uellet, & multare: alterum, quum bello pares æquo fœdere in pacem & amicitiam ueniebant: tunc enim fas erat repeti res, reddiq; ac cōponi eas, per quas possessio turbata foret. Tertiū, quum qui hostes nunquā fuerint, ad amicitiam sociali fœdere inter se iungendam coibāt, tum ij neq; dare neq; accipere leges debebant, id quod aut uictoris aut uicti esse constat. Fœdus præterea alio alibi ici consuevit modo: apud Romanos enim, teste Liuiο ab urbe cond. uol. 1. fœcialis sacerdos ex iussu regis, sumpta ex arce graminis herba pura, ut in nostris prouerbijis docuimus, feriebat porcum silice, dicens, Sic à Ioue feriat̄ur is qui sanctū hoc fregerit fœdus, ut ego hunc porcū serio, &c. At Polyb. lib. 3. quū de primo fœdere inter Romanos & Carthaginenses ictō meminuit, alium ritū fuisse demonstrat: ait enim, Simulatq; de fœdere inter partes cōuenerat, fœcialis sumpto in manibus lapide, dicebat, Si sine dolo malo hoc fœdus facio, dij mihi cuncta felicia præstent: sin aliter aut ago aut cogito,

gito, cæteris saluis, solus ego peream, ut hic lapis è manibus meis decidet: & mox lapidẽ deijciebat. Arabes autem quoties foedus faciebant cū alijs, quidã medius inter utrunq; stans, acuto lapide feriebat uolã, iuxta maiores digitos ipsorũ qui foedus agebant: deinde sumpto flocco ex utriusq; uestimento, inungebat eo sanguine septem lapides in medio positos, inter ungendũ inuocãs Dionysũ & Vraniã. Hoc acto, idem qui fuerat sequester foederis inter amicos cõtrahendi, uadabatur pro hospite, aut forte pro ciue, si cū ciue res agebatur. Quod foedus & ipsi qui amicitia contrahebant, seruare iustum censere. Scythæ uerò hoc quippe modo sanciebãt, Infuso in grãdem calicẽ fictilẽ uino, cõmiscabant eorum sanguinẽ qui ferirent foedus, percutientes cultello, aut incidentes gladio aliquantulum corporis, deinde in calice tingebant sagittas, securim, iaculũ: hæc simulatq; fecissent, sese multis uerbis deuouere, postea uinum epotare, nõ modò ij qui foedus faciebant, sed etiam comites illi, qui erant maximæ dignitatis. Sic ferme apud Romanos iusturandũ inter factiosos confirmabatur, testificante Saliustio, qui scribit Catilinã humani corporis sanguinẽ uino permistũ in pateris circumtulisse socijs coniurationis, & eos singillatim degustasse, quò inter se magis fidi forent. Atqui hodie illud idem fit inter eos qui ad aliquod insigne scelus faciendũ conspirant. Item Barcæi pactiõnẽ in hæc formulã constabãt. Feriebant enim foedus super occultam fossam, & quoad humus ea ita se haberet, tandiu foedus in ea regione ratum fore sentiebãt. auctor Herod. lib. 3, 4, & 5. Et sic alij alio pacto deniq; faciebant, id quod s̄

quod si persequi uellem, essem profectò longior æquo, simulq; parum utiliter excluderer tempore.

A quo mos triumphandi fluxerit, & quis primus apud Romanos triumphum, aut ouationē duxerit, ac queis triumphare, aut ouare liceret, & de ritu uspiam ponendi tro-

phæi. Cap. XVI.

Dionysium, hoc est, Liberum patrem, primum omnium multarum gentium spolijs onustum triumphasse, Diodor. lib. Hist. 5, & 6, & Plin. in 7, atque Solinus tradunt.

Deinde apud plerosq; populos usus triumphandi increbruit: nam Carthaginensium Imperatores rebus bene gestis, triumphum ducere solebant, dicente Iustino libro sue epitomes 19, Hasdrubal grauitè uulneratus, imperio Hamilcari fratri tradito, interijt, cuius mortem tum luctus ciuitatis, tum & dictaturæ 11. & triumphum quatuor insignem fecere. Verum apud Romanos præcipuus triumphus honor fuit: Romulus enim primus omnium, teste Dionysio, deuictis Acrone Ceninesium rege, lauro coronatus, & quatuor uectus equis, urbem ingressus est, spoliaq; hostilia Ioui Feretrio consecrauit. Ceterum Liuius de corona laurea & curru in hac popa, non meminit, neq; Plut. in uita Romuli: Eutropius uerò primum triumphum Tarquinio Prisco tribuit, deuictis Sabinis. Sed deinceps popa triumphum insolens atq; sumptuosissima, omnem præscæ mediocritatis formam exiit, modumq; excessit: nam triumphantes uehebatur equis albis, quibus primus omnium, (teste Liuius ab urbe cond. lib. 5, & Plutar.) Camillus usus est, eiusq; triumphus ea de

ea de causa clarior fuit quàm gratior, & curru inaurato, corona, ut testis est Gellius, aurea redimitus, & deus hostis oneratus colla catenis, currum sequebatur, præeunte senatu, & sic in Capitolium ascendebant ad templum Iouis opt. max. ubi mactato tauro albo, deinde domum redibant. Erat præterea minor triūphus, quæ oratio appellabatur, uel quia, ut Plutar. sentit in uita Marcelli, ouis mactabatur: uel quia, sicut Festo placet, redeunt ex pugna uictores milites lætabūdi ingeminabant O literā. Ouandi autem ac non triumphandi, auctore Gell. lib. 5. causa erat, quū aut bella non ritè indicta, neq; cum iusto hoste gesta erant, aut hostium nomen humile, ut seruorum, aut deditione repete facta, si incruenta uictoria obuenisset, minusue quinque millia hostium una acie cecidissent: ita enim lege exceptum erat. Et ne prior lex ex cupiditate laureæ antiquaretur, ei altera suppetias tulit, quæ Imperatoribus poenam minabatur, qui aut hostium occisorum, aut amissorū ciuium falsum numerum literis senatui ausi essent referre. auctor Valerius Max. lib. 2. Non fiebat insuper ius omnibus triumphandi, licet res triūpho dignas gessissent: quod quatinus Liuius uolumine primo de bello Macedonico plenissimè declarat, eius ideo uerba ponam: ait enim, Per idem tempus L. Cornelius Lentulus proconsul ex Hispania redijt, quū in senatu res ab se per multos annos fortiter feliciterq; gestas exposuisset, postulassetq; ut triūphanti sibi inuehi liceret in urbem, res triūpho dignas esse censebat senatus, sed exemplum à maioribus non accepisse, ut qui neque Dictator, neque Consul, neque Prætor res gessisset,

geſiſſet, triumpharet. Et infrà ſuggerit. Et ſenatuscōſulto L. Lentulus ouans urbem eſt ingreſſus. Ouantes uerò, teſte Pli. lib. 15. myrto coronabantur: quia hæc arbuſcula, ut Plutar. ait, uim maximè bellumq; perofa eſt, & equo uecti ibant, militibus deinde comitantibus in Capitoliũ, ubi ex oue ſacrificabant, ſicut triũphantes ex tauro. At Lacedæmonij (ut hoc quoq; cōmodum ſubnectã) auctore Plutar. in uita Marcelli, contrario Romanorũ more, quum bellũ dolo malo confeſſent, taurũ mactabant: ſin armis rem geſiſſent, gallũ. Sed ad rē redeamus. Sabinus Maſſurius, teſte Gell. pedibus ingredi ouãtes dicit, ſequẽtib; eos non militibus, ſed uniuerſo ſenatu. Primus autẽ omniũ, auctore Pli. lib. 15. Poſthumius Tubertus ouans ingreſſus eſt urbem. Fuit item, teſte Cic. lib. poſtiorẽ De inuentione, uſus Græcis, quum inter ſe bellũ geſiſſent, ut hi qui uiciſſent, trophæũ aliquod in finibus ſtatuarent, uictoriæ modò in præſentia declarandæ cauſa, non ut in perpetuum belli memoria maneret. Quare quũ Thebani aliquando Lacedæmonios bello ſuperauiffent, & æneũ trophæum poſuiſſent, apud cōmune Græciæ conciliũ accuſati ſunt, quòd contrà quàm ritus eſſet, æternũ inimicitiarũ monumentũ ſtatuiffent. Sed conſuetudo uetus fuit, ut eo loci ubi hoſtes deuicti fuiſſent, arborũ ramos incidere, & in truncis ſuſpenderent ſpolia hoſtibus detracta, aut in mōtibus idẽ facerēt. Sic Aeneas de Mezētij exuuijs trophæũ poſuit. Verg. li. 11. Aeneid.

Ingentem quercum deciſis undiq; ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaq; induit arma,
Mezenti ducis exuuias, tibi magne trophæum

Bellipot

Bellipotens aptat rorantes sanguine cristas,
Telaq; trūca uiri. Cæterum quum de coronis facta
sit mentio, non alienum erit earum originem subiicere.

Qui primi coronas inuenerint, & de uarijs earū
generibus, & à quibus ciues coronandi consuetu-
do manauerit, & de usu coronarum in conuiujs,
inibiq; locus Vergilij enodatus: ac unde mos, ut co-
ronati supplicarent Deo, epularenturq; in funere
faciundo, ac spectarent ludos. Cap. xvii.

Oronarum repertorē, teste Plin. lib. 16. fe-
rūt Liberū patrem fuisse, qui primus o-
mnium imposuisset capiti suo coronā ex
hedera: postea deorū honori sacrificantes
sumpserunt, uictimis simul coronatis. Reperimus tamen
longē antiquiorē coronarū usum: nam Moses, qui multis
seculis, ut testis est Euseb. in 10. De Euāg. præpar. præ-
cessit Liberū patrē, multas aureas coronas fecit, de qui-
bus Ioseph. plenè meminit in 3. Antiq. quū de sacerdotū
indumentis loquitur, & in 8. scribens, Corona uerò, in
qua Deū Moses inscripserat, una fuit, quæ ad hunc usq;
diem permāsit. Principio ex arborū ramis fieri coronas
in ludis & sacris certaminibus mos fuit, postea uaria flo-
rum mistura cōponi cœperūt. Has Glycerā primum ad-
inuenit, ut ait Plin. lib. 35. cap. 11. quū de Sicyonio picto-
re meminit, Amavit in iuuēta Glycerā municipē suā, in-
uentricē coronarū, certādoq; imitatione eius ad nume-
rosissimam florū uarietate perduxit arte illā. Verūm idē
li. 21. utrisq; hoc potius assignare uidetur, scribēs, Postea
uariari cœptū mistura uersicolori, florūq; inuicē odores

coloresq; accendere Sicyonij ex ingenio Pausiæ pictoris atq; Glyceræ coronariæ dilectæ admodū illi, quū opera eius pictura imitaretur. Paulò post subiere, quæ uocatur Aegyptiæ, siue hybernæ, tunc quum terra horret, factæ è bracteis ligneis siue eburneis uarijs coloribus infectis. Venerunt deinde è lamina aenea tenui inaurata aut argentata, quæ propter gracilitatē corollæ dicūtur. Crassus autē diues, auctore Plin. lib. 21. primus suis ludis coronam aureis argenteisq; folijs dedit, & alij alias, oblitteratis tamen eorū nominibus. Hinc deniq; multijuges coronæ manarūt: erant enim militares coronæ, id est, triumphalis, qua donabantur Imperatores: muralis, quam Imperator, dabat illi qui primus muros subiisset: castrēsis, qua eum donabat Imperator, qui primus in hostium castra pugnans introisset: naualis, qua donari assolebat is qui primus in hostiū nauem trāsiliuisset, & hæc ex auro fiebant. Sed triumphalis ab initio ex lauro fuerat: oleagina, qua, uti antea diximus, uictores in olympico stadio donabantur: myrtea, qua ouantes coronabantur: obsidionalis, quam Plin. in 22. cūctis coronis præponit. hæc autem illi qui liberati erant obsidione dabant ei duci qui liberaisset: & ea graminea erat, ex eo gramine quod ibi natū fuerat, ubi obsidebantur. Erat præterea ciuica corona proculdubio celeberrima, quam ciuis ciui à quo seruatus fuisset in prælio, testem uitæ salutisq; perceptæ dabat: ea fiebat ex fronde querna, quoniam quercus primum mortalibus uictum præbuiisset: uel quia, sicut Plutarcho placet, Ioui, in cuius tutela sunt ciuitates, sacra quercus est: uel alijs de causis, quas ipse in uita Coriolani

Lani affatim exponit. De hac Plin. lib. 16. meminit, appellans eam militum uirtutis insigne clarissimū. Ex quo non temere Antonius Pius, teste Capitolino, Scipionis auream illā, ut ita dixerim, sententiam frequenter usurpabat: dictitans, malle se unū ciuem seruare, quā mille hostes occidere. Hanc autem consuetudinē ciues coronis donādi, auctore Valerio Max. lib. 2. Athenienses primi omnium introduxerunt, hoc honore uberrimo uirtutis alimento primū Periclem decorātes. Erant iusuper coronæ gematæ, uallares, rostratæ, & spicæ, quam Plin. lib. 18. tradit primam apud Romanos fuisse coronā. At coronas ex cinnamomo, idem auctor est in 12. inter assili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolij atq; Pacis dicauit imperator Vespasianus. Sic demū eō coronarum luxuria processit, ut Græci in conuiujs, Symposijsq; (ita enim Græcè computationes uocātur) coronis uterentur, infunderentq; in pateris hilaritatis gratia. Cuius rei, ut in tertio huius operis uolumine dicemus, Iones auctores extiterūt. At illud Cleopatæ exemplum occurrit: nā apparatu belli Actiaci, gratificationē ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumēte, cum eo lusit extremis coronæ floribus uenenatis: sanè procedēte hilaritate, inuitauit Antonium, ut coronas biberent: ecquis scilicet istas timeret insidias? Ergo coniecta in scyphū corona, Antonio incipiēti haurire, opposita manu, En ego sum, inquit illa, chare Antoni, quam tu noua prægustantiū diligētia caues, adeo mihi, si possem sine te uiuere, occasio & ratio nocendi adest. Inde eductum ē custodia uinctum bibere iussit, qui sumpto potu,

illico occidit, auctore Plin. lib. Nat. hist. 21. Artaxerxes etiam Persarū regē, in potatione corona esse usum à Plutarcho in uita Pelopidæ accepimus. Ad hūc igitur bibendi morē dixerim Poëtā alluisse in 1. Aencid. illo uersu,

Crateras magnos statuunt, & uina coronant.

Et in 7. eiusdem operis,

Crateras læti statuunt, & uina coronant.

Item moris fuit olim Italorum ut coronati supplicarent Deo, pro se suisq;. Sic teste Cic. lib. Tusc. 1, & ad Att. 8. Neapolitani coronati ac municipia uota fecerunt, pro Pompeio ægrotante. Sic Græci epulabantur, dum funus facerent, idem Cicer. auctor, qui lib. De leg. 2. quū de ordine exequiarum apud Græcos meminit, ita scribit, Sequebantur epulæ, quas inirent propinqui coronati. Sic Romani coronati ludos Romanos ac Apollinares, auctore Liuiο lib. extremo 10. dec. 1. & 5. dec. 111. spectabant. Sicq; hodie cūm alibi, tum apud Anglos, statis solennibusq; diebus sacerdotes coronati in supplicationibus publicis incedūt, & præsertim Londini sacerdotes Paulini, mense Iunio, die diuo ipsi Paulo apostolo sacro, qui simul omnia eius diei sacra coronati curāt, faciūtq;. Sed iam ad unguētum transeamus, quod haudquaquam minus quàm coronæ, ad luxum pertinet.

De antiquissimo usu unguentorum, & quādo primum ea cognita Romanis. Cap. xviii.

Vis primus unguenta inuenerit, non traditur. Iliacis tēporibus non erant, ait Pli. Cui Ioseph. in 2. Antiq. minus assentiri uidetur, scribens, Iacob, qui, teste Eusebio, multis

multis tēpestatibus ante Troianū bellum fuit, misisse in Aegyptū ad Ioseph filium suum id temporis apud Pharaonem annonæ præfectū, inter cætera munera, unguētum. Et in 3. eiusdē operis, quū de purgatione tabernaculi & sacerdotū sermonē habet, quam Moses instituit, qui fuit ante CCC L. annos, quā Troia excisa est, ait, Purificauit autē & tabernaculū & sacerdotes hoc modo: sumpsit siclos quingentos, & totidē ireos, cinnamomi & calami (est autē & hæc species suauis odoris) priorē mensuram, & medietatē horū iussit contusam misceri, oleiq; oliuarum pondus mensuræ prouinciæ quæ dicitur Binda, duas choas Atticas capiens: quibus permistis & coactis facta est arte unguentariorū unctio suauissima, & reliq. Ex quo quum huiusmodi Hebræorum antiquissimos unguēto usos constet, eos huius rei auctores fuisse, haud credere absurdū fortasse fuerit: nos tamen hanc rem in medio relinquimus. Sed Plin. in 13. & Solinus prodiderūt, primū castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexandrum cepisse scrinium unguentorum, posteaq; uoluptatem eius à nostris quoq; inter laudatissima atq; etiam honestissima uitæ bona admissam esse. Verū apud Persas, etiam ante Darium unguenta fuisse testatur Herodot. lib. 3. scribens Cambysē Cyri filium misisse legatos cum maximis donis ad Aethiopum Macrobiorum regem, inter quæ unguenti alabastrum fuisse: Regem uerò quum ab Ichthyophagis (hi enim missi fuerant) rationē confecturæ huiusmodi unguenti didicisset, id penitus aspernatū esse. Quando autē primū ad Romanos unguentum peruenerit, haud propalam est. Cer-

tum est, teste Plin. in 13. Antiocho rege Asiaq; deuictis, urbis anno DLXV. P. Licinium Crassum, & L. Iulium Cæsarem censores edixisse, ne quis uenderet unguenta exotica, id est, externa, & aliunde asportata.

Qui primi inuenerint aurū, argētum, ferrū, plūbū, & fabriliaq; instrumēta, & ignē primò, dein è silice aut lignis, & folles, atq; lucernæ usum. Cap. XIX.

EX metallis quibus nunc humanæ cōstant opes, aurum pretiosissimum est, cuius habendi tāta mortales libido iam inde ab initio inuasit, ut in eo effodiendo, iamiam ad inferos propemodū penetrauerint. Ouid. in 1. Metam.

— sed itum est in uiscera terræ,

Quasq; recondiderat, Stygijsq; admouerat umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum

Prodierat. Vnde de hominibus intentè fodientibus, illud Phaletij dictum, Plutonem breui ad superos adductum iri, Strabo in 3. Geogr. commemorat. Quare Diogenes, teste Laërtio, rogatus cur palleret aurum, admodum scitè respondit, Quia multos, inquit, habet insidiatores. Hoc, auctore Plinio libro 7. Cadmus Phœnix ad Pangæum mōtem primus inuenit: ut alijs placet, Thoas, & Eacelis in Panchaia, aut Sol Oceani filius. Argentum uerò Mercurius quintus, unde uiuum argentum uulgò Mercurium appellant, uel Erichthonius Atheniensis, aut Ceacus. Ad Pangæum autem Thraciæ montem hæc metalla ideo, ut mea quidem fert opinio, primum inuenta traduntur, quoniam ibi, teste Herodoto

lib. 7. aurum & argentū maximè abundat. Ferrum Idæi Dactyli in Creta adinuenerūt. Plumbum ex insulis contra Celtiberiā sitis, (quas Strabo lib. 2. Cassiterides appellat) Midacritus primus asportauit. Aes in Cypro insula Cynira Agriopæ filius reperit: item forcipē, marculum, uectem, incudē, ex Plin. lib. 7. & 34. à quo Solinus discrepat, ita scribēs quū de Creta loquitur, Calthis eadem habita est apud priscos, ut Callidemus auctor est, ære ibi primū reperto. Sicuti nec de ferro Clemens assentitur, tradens Selmentē & Damnameneū iud. eos in Cypro inuenisse. Aerariā fabricam alij Chalybas, alij Cyclopes inuenisse uolunt, qui ferrariā primò exercuerint. auctor Plin. Atqui æris usum Pannonios monstrasse Clemens tradit. Aes constare Aristoteles ait Lydum Scythā docuisse: Theophrastus Delam Phrygem putat. Strabo uerò lib. 14. Geogr. dicit Telchines populos ferrum & æs omniū primos esse fabricatos, utpote qui harpen, id est, ensem falcatum, Saturno fecerint. Compactionē ferri Glaucus Chius, teste Herodot. in 1. excogitauit. Auri cōflaturā ipse Cadmus, ut ait Plin. inuenit. Cæterū hæc ferè omnia Diodorus cū Idæis Dactylis, tum Vulcano assignare uidetur, ita lib. 6. scribēs, Idæi Dactyli traduntur ignis usum, ac æris ferriq; naturā, quoq; modo fabricentur, in loco quē Berecynthū dicunt, inuenisse. Et alibi, Vulcanū, inquit, ferri, æris, argēti, auri, omniumq; quæ igne fabricantur, artē inuenisse ferunt. Verū huiusmodi metallorū usus in ipso primordio propè orbis apud Hebræos, qui mortaliū omniū primi geniti sunt, ex Iosepho De antiq. Iud. in plerisq; locis fuisse deprehēdimus, q uo

lumine 1. ferrariam artem Tubalcain Lamech filio assignat, sicut Clemens temperiem ferri Delæ Iudæo attribuit, quanuis Hesiodus Delam ex Scythia fuisse affirmet. Quare eorum qui huiusmodi rerum auctores produntur, alios alibi primos hæc metalla, etsi diu antè reperta, monstrasse par est credere. Ignem, teste Diod. lib. 1. quidam sacerdotes affirmant Vulcanū reperisse, & eo beneficio ducem ab Aegyptijs cōstitutū. Vitruuius in 2. De architect. dicit arbores ab initio uentis agitatae inter se terentes ramos hunc primū excitauisse, inde uerò homines ligna adijcientes conseruasse. Alij hoc Idæis Dactylis adscribunt: sed rectius profectò factitarent, si Deo cæli & terræ, ac cuiusq; rei quæ cæli ipsius ambitu cōtinetur, creatori, ut decet, hoc etiam humanæ uitæ aduersus uim frigoris præsidium, acceptū referrent. Ignem è siliçe Pyrodes Cilicis filius inuenit: at eundem seruare in ferula Prometheus docuit. auctor Plin. in 7. Hic magis meo iudicio admiratione dignum occurrit exploratorū in castris pastorūq; inuentū, qui quum ad excutiendū ignē, non eis semper lapidis occasio esset, ignē ex diuersis arboribus concipere didicerunt, dicente Plin. in 16, Calidæ morus, laurus, hederæ, & omnes quibus ignaria fiunt. Exploratorū hoc usus in castris pastorūq; reperit. Teritur igitur lignū ligno, ignemq; cōcipit attritu, excipiente materia aridi fomitis fungi uel foliorū facilimè conceptum. Sed nihil hederæ præstantius, quæ teratur lauro, laurumq; terat. Folles uerò, id est, instrumentum quo attrahitur uentus, atq; emittitur ad ignem excitandū, Anacharsis Scythæ, teste Strab. lib. 2. Geogr. reperit. Lucernæ usum Aegyptij inuenerunt, auctor Clemens,

A quibus primū numus aureus inuentus, aut quis
argentum & æs signauerit, atq; speculum
argenteum fecerit. Cap. xx.

Vitam aurū, sacra fames, ut Poëta dixit,
posset è uita hominum penitus tolli, ab
optimis quibusq; cõuitijs proscissum: id
quod Crates ille Thebanus ita esse facien-
dum exemplo docuit, qui, (teste D. Hieron. cõtra Iouin.
quanuis Laërtius aliter tradat) proiecto in mare non
paruo auri pondere, Abite, inquit, pessum malæ cupidi-
tates: ego uos mergā, ne ipse mergar à uobis. Quod haud
mehercule temere fecit: aurum enim etiam bonos, nedū
prauos, transuersos plerūq; agit. Quāto igitur cū rebus
humanis felicius ageretur, si res ipsæ inter se permutarē
tur, sicut Troianis temporibus Homerus tradit esse facti
tatū? Quanuis usum pecuniarū ex quocunq; essent me-
talli genere, antiquissimū constet: quia apud Iosephū le-
ginus, Cain Adam primi hominis filium anxie in cumu-
lādas pecunias incubuisse. Pessimū itaq; uitæ scelus fecit,
qui primus ex auro denarium signauit, quod Pli. lib. 33.
penitus latere dicit, auctore incerto. Verūm Herodot.
grauis utiq; auctor in 1. histor. uolumine scribit, Lydos
primos omniū numū aureū & argenteū ad utendū per-
cussisse. Quod Plinius fortasse minus silētio præterisset,
nisi ibi, ut opinor, tantū de Romano numo loquutus es-
set. Romæ autē, ut idē Plin. ait, numus aureus percussus
est anno urbis DCXXXVII. qui cœpit deinceps ubiq;
gentium cudi, & communis esse, & ille in primis, qui
quod Romæ cuderetur, Ducatus est dictus, à Romano

ducatu, qui magistratus à Lōgino fuerat primùm consti-
 tutus, quem Iustinus Imperator Narseti Italiæ præfecto
 successorē dederat. Argentū primus omnium, auctore
 Strab. lib. 8. Geogr. signari docuit Phædō. At Ephorus,
 ut idem auctor est, scriptis prodidit primò in Aegina à
 Phidone signari cœptum argentū. Ex quo, ut uidere ui-
 deor, huiusmodi scriptores primùm ab Herodoto, qui,
 sicut ostendimus, Lydis hoc assignat, deinde inter se dis-
 sentiūt, nisi in alterutro mendū sit in dictione Phidone,
 unius mutatione literæ. Romæ signatum anno ab urbe
 cond. CCCCLXXXIII. auctor Plin. Liuius itidem ab
 urbe cond. testatur serò esse signatum argentum. Eutro-
 pius uerò in 2. suarum hist. dicit numum argenteū pri-
 mùm in orbe esse signatum, anno urbis Romæ circiter
 CCCCLXXXIII, primi autem Punici belli 6. Nota argē-
 ti, uelut Plinius ait, fuere bigæ atq; quadrigæ. Aes Ianus
 primus signauit. Macrob. lib. Saturn. 1. Hic igitur Ianus
 quum Saturnū classe peruectum excepisset hospitio, &
 ab eo edoctus peritiam ruris, serū illum & rudem ante
 fruges cognitum uictum in melius redegisset, regni cum
 societate muneravit, quum primus quoq; æra signaret:
 seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniam ille
 nauis fuerat aduectus, ex una quidem parte sui capitis ef-
 figies, ex altera uerò nauis exprimeretur, quò Saturni
 memoriam etiam in posteros propagaret. Ouidius quo-
 que testatur in primo Fastorum scribens,

Multa quidem didici, sed cur naualis in ære
 Altera signata est, altera forma biceps?
 Et deinde infert,

At bona

At bona posteritas puppim formauit in ære,
Hospitis aduentum testificata dei.

Quapropter miror hoc à Plin. Seruio regi Romanorū assignari, lib. 33. ita scribente, Seruius rex primus signauit æs, antea rudi usos Romæ Timæus tradit: signatū est nota pecudū, unde & pecunia appellata. Quum præsertim ipse etiā inferius de primo æris signo meminerit, dicens, Nota æris fuit, ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrū nauis. Sed Plin. ut arbitror, forsità intellexit Seruium, sicuti credere par est, æs signasse uel primum apud Romanos duntaxat, uel primum, (ut idem in principio lib. 18. cap. 3. dicit) ouū boumq; effigie: nā Ianus multò ante cōditam urbem, teste Macrobio, in Latio regnauit. Eutropius autem secus etiam sentit, in 1. scribēs, Saturnum nūmos æreos Latinis primum instituisse. Sed utcunq; res se habeat, Saturni tēpore, uel paulò post institutum signandi æris cœpisse, iam liquidò liquet. Speculum argenteum, auctore Plin. in 33. Praxiteles primus fecit Magni Pōpeij ætate. Inuenta sunt item specula ex ferro, plumbo, crystallo, uitro, mistisq; materijs, in quibus effigiem nostram contemplamur: ab Aesculapio primo Apollinis filio. auctor M. Tull. lib. De natura deorū 3.

De origine annulorum, ac primo gēmarum usu,
& cur digitus sinistrae manus minimo proximus, annulo cingi consueuerit. Cap. XXI.

Quum Prometheus, ut poëtae tradunt, caelestem ignē furatus esset, ferunt Iouem illum in monte Scythiæ Caucaſo, ferrea catena uinxisse, aquilamq; addidisse, quæ iecore eius

eius assidue renascēte perpetuo pasceretur. *Martialis,*
Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus

Assiduam nimio pectore pauit auem.

Post hæc Prometheū, ut sibi Iouem conciliaret, hac arte usum fuisse, Iupiter amore Thetidis, conspecta eius pulchritudine, fortè exarserat: quod sentiētes Parca, (quarū prouidentia non fallitur) cecinerunt, quicumq; Thetidi connubio iunctus esset, eius filiū patris gloriā longè superaturū. Hoc quū fortè intellexisset Prometheus, Ioui renuntiasse dicitur: qui ueritus talionē, id est, ne quod ipse Saturno patri fecisset, à filio pateretur, omnem de Thetide cogitationē deposuit, & ne erga Prometheū parum gratus uideretur, uinculis eū liberauit: & ut liberationis eius perpetua memoria foret, facto ex utraq; re, hoc est, saxo, ad quod alligatus fuerat, & ferro, ex quo catena constabat, annulo, digitū eius sinistrae manus minimo proximū cinxit. Quæ prima annuli & gemæ inuētio fuit: quod Plin. lib. 37. probè nimirū sentiens, fabulosum appellat, dicens, Fabulae primordiū à rupe caucasea tradūt. Promethei uinculorū interpretatione fatali, primumq; saxi fragmentū inclusum ferro, ac digito circumdatū, hoc fuisse annulū, & hoc gemmā. Quis tamen inuenerit annulū, ipse in 33. ait omnino ignorari. Cōstat ueteres, ut idē auctor est, ferreo annulo esse usos, & ut 3. bell. Punici Appianus ait, omnes præter Tribunos usurpasse: ac longo certè tempore ne senatū quidem Romanū habuisse aureos manifestum est, tam serò inuenti sunt: qui in eodem libro inquit, Nec Iliacis temporibus ullos fuisse annulos uideo. Nusquā certè Homerus dicit, quum
 & codi-

& codicillos missitatos epistolarū gratia indicet, & con-
 ditas arte uestes, ac uasa aurea argenteaq; & ea colliga-
 ta nodi, non annuli nota. Hæc ille. At in Gen. lib. cap. 38.
 patet Plin. non inuestigasse annulorum uetustatem: ibi
 enim legimus Iudam filium Iacob rem habuisse cū Tha-
 mar nuru sua, & id fecisse imprudentē, quòd mulier mu-
 tato uestitu, personam dissimulauerit, ac illi promississe
 munus, fideiq; seruandæ pignus dedisse anulum, & ar-
 millas. Item Ioseph. quum in 3. Antiq. de uestib. sacerdo-
 tum meminit, quas Moses constituerat, qui, ut sæpius ex
 testimonio Eusebij ostendimus, fuit ante CCC L. & eo
 amplius annos, quàm est gestum bellum Troianū. Annu-
 lis etiam in uestibus, alijsq; operibus ueteres Hebræos
 Iliacis temporibus esse usos, sic scribens testatur, Ad hæc
 autem, inquit, tertio induitur indumento, quod dicitur
 Ephod: fit enim hoc modo, ut sit textus eius magnitudi-
 ne cubiti de cūctis coloribus, auroq; uariatis, amplectēs
 omnem pectoris locum. Et infra, Vnitur Ephod cum ra-
 tionali, annulis aureis per circulos singulos sub æquali-
 tate commissis, per uittam hyacinthinam, quæ immitti-
 tur pro ligaturis & consertionibus alterutris annulo-
 rum. Et deinde subiungit, Quum ergo per se illi quos di-
 ximus, annuli sint infirmi, nec possint pondus lapidum
 sustinere, alij duo maiores, & reliq. Et quum de mensa
 loquitur, quam idem Moses fecerat, ait, Et per singulos
 eius pedes superiore labio erant annuli, per quos uestes
 deaurati mittebantur. Idem testimonio est, iam id tēpo-
 ris gemas coepisse esse pretiosas ac celebres, quum dicat
 Ephod, quod nos superhumeralē uocamus, prout in-
 fra dice

frà dicetur, quum de nostrorum sacerdotum indumentis sermo fiet, habuisse in utroq; humero duos lapides, onyches, uel, ut alij uolūt, smaragdos, & rationale duodecim fuisse ornatum lapillis. Hinc igitur, hoc est, ab Hebræis, si antea non fuerit, annulorum gemmarūq; usum fluxisse credamus licet, eorum tamen uelui multarum quoq; rerum obliterated certis auctoribus. Macrobi. autem lib. Satur. 7. inquit, Veteres non ornatus, sed signādi causa, anulum secum circumferebant. Vnde nec plus habere quā unum licebat, nec cuiquam nisi libero, & imprimebatur sculptura materiæ annuli, siue ex ferro, siue ex auro foret. Postea usus luxuriantis ætatis, signacula pretiosis gemmis cœpit insculpere, & hæc certatim omnes imitatio laceſsiuit, ut homines aliquanto studiosius lapides pretiosos requirerent. Hinc factum est, ut anulus in digito qui minimo proximus est, sinistræ manus gestaretur, ne pretiosi lapides (est enim hæc manus otiosior) frangerentur. Vel ideo ille digitus, ut idem Macrobius ait, annulo ornatur, quia ab eo neruus quidam ad cor pertinet. Deinde, teste Plin. lib. 33. gemmas uiolari nefas putarunt, ac nequis annulis amplius signaret, solidas gemmas addiderunt. Annuli insuper, ut hoc quoq; ponam, apud Romanos distinxerunt alterum ordinem, id est, equestrem, cuius ipsi annuli notæ erant, à plebe, ut simul cœperunt esse celebres, sicut tunica ab annulis senatum tantum.

De origine uitri, & electri, & quis primus inuenit minium, & myrrhina in urbem asportauerit, & de crystallo. Cap. XXII.

Quoniam

Voniã Plin. lib. Nat. hist. 36. de uitri origi-
 ne elegãter scribit, eius ideo uerba ponã,
 quæ sunt, Pars est Syriæ, quæ Phœnice
 uocatur, finitima Iudææ, intra môtis Car-
 meli radices, paludem habens, quæ uocatur Candebœæ:
 ex ea creditur nasci Belus amnis, quinq; milliũ passuum
 spatio in mare profluens, iuxta Ptolemaidem: lentus hic
 currit, insalubris potu, sed cæremonijs sacer, limosus, ua-
 do profundus, nõ nisi refuso mari arenas fatetur: flucti-
 bus enim uolutatæ nitescüt, detritis sordibus: nunc & à
 marino credütur astringi morsu, nõ prius utiles. Quin-
 gentorum est passuũ non amplius litoris spatiũ, idq; tan-
 tum multa per secula, gignendo fuit uitro. Fama est, ap-
 pulsa naue mercatorũ nitri, quum sparsi per litus epu-
 las pararët, nec esset cortinis attollendis lapidũ occasio,
 glebas nitri è naue subdidisse, quibus accensis, permista
 arena litoris, translucètes nobilis liquoris fluxisse riuos.
 Et hanc fuisse originem uitri. De hoc amne Ioseph. etiã
 in 2. de bel. Iud. Stadijs, ait, duobus à Ptolemaide Belus
 amnis distat, iuxta quẽ sepulchrũ Mënonis est, & uitrea
 in rotũda ualle arena, quã uëti ex circũiectis iugis conue-
 hunt, inexhausta seculis ui, sed ante omnia, mirabili na-
 tura, mutandi alia quoq; in uitrũ quæ attigerit metalla.
 Electrũ, teste Diod. lib. 6. primò in Basilia insula inuëtũ
 est, quæ Scythiæ supra Galatiã opposita in Oceano est,
 in quã, ut idẽ ait, tẽpestas electrũ plurimũ eijcit, nulla a-
 lia in parte orbis repertũ. Nec me præterit fabulas ex La-
 chrymis sororũ Phaëthõtis fieri tradere. Sed de electro,
 id est, succino, variæ sunt scriptorũ opiniones, quas Plin.
 Nat. hist.

Nat. hist. ult. late exequitur. Minium quod in argētarijs quoq; reperitur, inuentū est, ut auctor est Plin. in 33. à Callia Atheniense, initio sperāte aurū posse excoqui, arena rubēte in metallis argēti, id quod in Ephesiorū agris, Vitruvio lib. 7. Archit. repertū placet. At minium priscis Romanis sacrū fuisse constat, quare Iouis simulachri faciem diebus festis minio illini solitā, triūphantiumq; corpora, ac sic Camillū triūphasse, idem Plin. testatur. Myrrhina, quæ, teste Plin. Oriēs mittit, (est enim humor sub terra calore densatus) Pomp. Magnus primò in triumpho, quem de piratis duxit, in urbē inuexit. De crystallo quū in plerisq; locis reperiatur, nullo huius rei ab initio inuentore prodito, non habeo quicquā dicere, nisi quòd Plin. lib. ult. Nat. hist. prodit, crystallū gigni gelu uehementiore cōcreto, nec aliubi certè reperiri, nisi ubi maximè hybernæ niues rigent, & glaciē deniq; esse. Quod Solinus falsum esse probat. Nā si ita foret, inquit, nec Alabanda Asiæ, nec Cyprus insula hanc materiam procrearent, quibus regionibus citatissimus calor est. Verū hoc significantius à Diodoro in 3. declaratur, sic scribente, Crystallus enim lapis ex aqua oritur pura cōgelata, nō quidem à frigore, sed diui caloris ui, qua duritiem seruet, uariosq; suscipiat colores.

De origine simulachrorū, & qui primi statuas posuerint, & Græcos cōtrario Romanorū more, eas non uelare, & de usu incendendi thus, cereosq; ad ipsas statuas: & qui primi thus uendere cœperint:

item quædam memoratu digna de imagine

Magni Alexandri. Cap. xxiii.

Vt possēt

VT posset eorum memoria retineri, qui uel morte subtracti, uel absentia separati essent, idcirco ab hominibus, ut nemo sanè ambigit, fingendarū similitudinū ratio inuenta est. Quo fit, ut quū Deus ubiq; præsens sit, nihil à principio post homines natos, stultius uisum sit, quàm eius simulachrū fingere. Quam ob rem Moses uir sanctus & innocens ac sapientissimus, auctore Iosepho in 1. contra Appionē, & in 17. Antiq. suis legibus prohibuit omnino simulachrū fieri, aut in templo poni. Ex quo quū Caius princeps Petroniū legatum in Syriā misisset, eiq; mādasset, ut omni ope modisq; omnibus curaret, suū simulachrū in templo Ierosolymis erigendū, Iudæi ne patrias leges frangerēt, adeo resistere cœperūt, ut iam iā ad arma uentum esset, nisi, ut idem testis est lib. 18. Antiq. Agrippa Iudæorū rex à Caio impetrasset, ne huiusmodi statua in templo poneretur. Apud Seres etiam, sicut tradit Euseb. lib. De præpar. Euang. 6. lege exceptū erat, ne simulachra colerentur. In Romanorū quoq; templis Clemens ait ex decreto Numæ, Mosaica dogmata penitus æmulati, annis c. atq; LXX. ab urbe cond. nullā imaginem, neq; fictā, neq; pictā esse conspectā. Afferit idem & Plutarchus in uita Numæ. Persæ itidē (teste Herodot. lib. 1. & Strabone 15. Geogr. statuas non extruebant. Verūm ut ne nostri peccasse uideantur, qui postremò colendarū imaginū institutū admiserūt, alibi causam ponemus. Sed unde simulachra fingendi usus profectus sit, nō faciliè inter auctores cōuenit. Macro. enim ab Hercule autumat, qui lib. Satur. 1, Epicadus, inquit, refert

Herculem, occiso Geryone, quū uictor per Italiā armenta duxisset, ponte qui nunc Sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominum simulachra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amisisset, in fluuiū demisisset, ut aqua secūda in mare deuecta, pro corporibus demortuorum ueluti patrijs sedibus redderentur: & inde usum talia simulachra fingendi inter sacra mansisset. Verū deinde sibi magis placere ait, hūc morem à Pelasgis fluxisse. Sanè illi, (teste Dionysio Halic. in 1. annal. Romanorū) postquā diu errabūdi in Latiū uenerāt, in lacu Cutiliēsi enatā insulā deprehēderūt, decima prædæ secundū restōsum Apollini cōsecrata, erectisq; Diti sacello, & Saturno ara, illū humanis capitibus, hūc uirorū uictimis placare se existimabāt, ppter oraculū, in quo erat, Et capita inferno & patri transmittite lumē: Saturni sacra, Saturnalia nominātes. Post hæc Hercule ferunt cum Geryonis pecore per Italiam reuertentē, suasisse illorū posteris, ut faustis sacrificijs infausta mutarēt, offerentes Diti non hominū capita, sed oscilla, id est, parua ora, ad humanā figurā formata, & Saturni aras nō mactatis uiris, sed accensis cereis excolentes. Inde fuit cōsuetudo, ut & cerei Saturnalibus mitterētur, & sigilla, hoc est, oscilla arte fictili fingerētur, Alij, auctore Diod. lib. 4. dicūt Aethiopes simulachrorū usum primū inuenisse, & ab eis dein Aegyptios accepisse. Sed Lactant. Firm. à Prometheo manasse huiusmodi usum tradit lib. diuinarū instit. 2. quū inquit, Verū quia poetas dixeram nō omnino mētiri solere, sed figuris inuoluere & obscurare quæ dicāt, nō dico esse mentitos, sed primū omnīū Prometheum

theum, simulachrū hominis formasse de pingui & molli luto, ab eoq; natam esse primò artem statuas & simulachra fingendi. Hæc ille. Reperimus tamen lōgè ante Prometheū, qui teste Euseb. post Ogygiū diluuiū in Attica fuit, simulachrorū usum fuisse: nam Rachel, teste Ioseph. in 1. Antiq. quum Iacob eius uir è Mesopotamia à Labā focero aufugisset, simulachra deorū furata est. Eusebius etiam ex testimonio Plutarchi in 3. De Euang. præpar. simulachrorū fabricam esse antiquissimā cōprobat, sic, ut si eorū originem accuratè exquiramus, facile inuenerimus Deū ipsum primū demonstrasse modū fingendarū similitudinū, qui ut sui intelligentiam rudes rerū cælestiū homines à principio doceret, sibi humana mēbrā assumpsit, ut quasi oculis occurreret, qualis esset. Ait enim, ut est in Genes. lib. cap. 18. clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus, est, & peccatum eorū aggravatū est nimis. Descendam, & uidebo utrū clamorē qui uenit ad me, opere compleuerint. Idem Exod. cap. 7, Immittā manū meam super Aegyptum. Descendere hīc & uidere ac immittere manū, est habentis pedes, oculos, & manū. Quin & Propheta, ut planius personam Dei nobis ostendat, dat ei aures & faciē, Psal. 16. canens, Auribus percipe orationē meā. & Psal. 50, Auerte faciē tuā à peccatis meis. At Esaias integrū dat corpus, quū cap. 6. inquit, Vidi Dominū sedentē super soliū. Formulā igitur fingendæ similitudinis Dei, quò eius memoriam facilius animo complecteremur, ipse Deus nobis præmōstrauit. Proinde homo, qui suoapte ingenio paratus est ad imitandum, siquid sit quod ad ipsius disciplinam, contem-

plationem, delectationemq; attineat, Dei memoriæ retinendæ gratia, quam prudētissime ab initio ipsius Dei simulachrū sibi finxit, ut qui intelligebat, oportere se eū, quemadmodū Christus apud Marcum testatur, diligere ex toto corde suo, & ex tota intelligētia, & ex tota anima, & ex totis uiribus: idcirco putauit se diligentius facturum officiū, si ob oculos exemplar cōtinenter haberet. Atq; isthæc uera simulachrorum origo. Sed cætera prosequamur. Romæ, teste Pli. in 34. simulachrū ex ære factum Cereris primū constat ex peculio Sp. Cassij, quē regnū affectantē pater ipsius interemerat. Postea à dijs ad homines statuæ transierunt, & id quidem, cū excellentium uirorū memoriæ perpetuādæ, tum uirtutis imitandæ causa: quod Sallust. in initio sui Iugurth. plenè testificatur, scribens, Nam sæpe audiui Q. Maximum, P. Scipionem, præterea ciuitatis nostræ præclaros uiros, solitos ita dicere, quū maiorū imagines intuerentur, uehementissimè sibi animum ad uirtutē accendi, scilicet nō ceram illam, neq; figurā tantam uim in sese habere, sed memoria rerū gestarū eam flāmam egregijs uiris in pectore crescere, neq; prius sedari, quàm uirtus eorum flāmam atq; gloriā adæquauerit. Quare Atheniēses primi statuas publicè posuisse Harmodio & Aristogitoni tyrannicididicūtur, id quod haud prorsus Plin. scire affirmat. Statuam aureā & solidam primus omniū Gorgias Leōtinus Delphis in tēplo sibi posuit, LXX. circiter Olympiade: quāuis, ut idem ait, statua ex auro solida, quā Græci bolosphyraton uocāt, omnium prima in templo Anaitidis posita dicatur, Argenteam quidam primam fuisse

fuisse uolunt, quam sibi fecit Pharnaces, quam Magnus Pomp. in triumphis transtulit. auctor Plin. In Italia, teste Valer. Max. lib. 2. M. Attilius Glabrio primus statuam equestre auream patri suo posuit. Fiebant etiam ex ære, ebore, ligno, & marmore. Romanis antiquitus, quod non est prætereundū, statuas uelare, contra Græcis nudas ponere mos fuit. Illi item solebant ad eas thus & cereos incendere: testis Cic. qui lib. 3. Offic. de statuīs C. Mario à multitudine positis, ita scribit, Omnibus uicis statuæ factæ sunt, & ad eas thus & cerei. Quem morem nos retinemus: id quod non fuerat olim, auctore Plinio lib. 13. ubi inquit, Iliacis temporibus, thure non supplicabatur. Thus autem in Arabia nascitur, cuius aliò uesti mercaturam primi Arabum Minæi, uelut idem scribit, fecerunt. In hac statuaria arte plurimi olim floruerunt, quos Plin. in 34. luculenter explicat: ante omnes tamen Phidiam Athen. magnis ad cælum fert laudibus, de quo Fab. itidem lib. 12. meminit. Occurrit hîc mentorandum, uti Romæ Macrianorum familia solenne semper habuit, ut Alexandrum Magnum, uiri in auro & argento, mulieres in reticulis & annulis exculptum gestarent, quòd, sicut Iulius Capitolinus in uita triginta tyrannorum testatur, diceretur iuuari in omni actu suo, qui Alexandrum sculptum aut auro aut argento gestaret. Quare, ut opinor, Augustus Cæsar in signandis epistolis, Magni etiam Alexandri imagine diu usus est. auctor Tranquillus.

De origine picturæ, & quis primus colores inuenit, aut penicillo piuxerit. Cap. XXI III.

Roximū est, ut post statuariam artē de picturæ initijs primū dicatur, quādo illa, effigies rerū lignis, ebore, metallis, ut dictū est, fingit, hæc imagines colorū uarietate, aut lineamētis quibusdam similitudines reddens facit. Picturā itaq; teste Plin. lib. 7. Gyges Lydius omnium primus inuenit in Aegypto, in Græcia uerò Pyrrhus Dædali cognatus, ut Aristoteli placet: ut Theophrasto, Polygnotus Atheniensis. quod haudquaquā idem Plin. lib. 35. cap. 9. approbare uidetur, sic scribens, Sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida ueste pinxit, capita carū mitris uersicoloribus operuit, plurimumq; picturæ primus contulit: siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, uultum ab antiquo rigore uariare. Incerta igitur de picturæ initijs quæstio est: nam & Aegyptij, eodem Plin. teste, ante sex millia annorum apud se inuentā, quā in Græciam transfret, affirmant. Græci autem alij apud Sicyonios, alij apud Corinthios repertā dicūt: omnes ab umbra hominis lineis circūducta. Quod Fabius apertè testatur in 10. dicens, Nō esset pictura, nisi quæ lineas modò extremas umbræ, quam corpora in sole fecissent, circumscriberet: ac, si omnia percenscas, nulla sit ars, qualis inuenta est, nec intra initiū stetit. Quintilianus hætenus. Talis itaq; prima fuit pictura. Altera, singulis coloribus postea operosior inuenta est, duratq; talis etiamnum. Linearis, ut Plin. in 35. tradit à Philocle Aegyptio, uel à Cleanthe Corinthio inuenta est. Primi eam Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius exuerunt, sine ullo etiam colore. Cleophantus Corinthius colores

colores inuenit. Idem auctor. Penicillo gloriam primus Apollodorus Atheniensis cōtulit. In hac illustres fuerūt Timagoras Chalcidensis, Pythis, deinde Polygnotus, Anglaophon: alij quoq; post hos, de quibus Plin. & Fabius Quintil. in 12. affatim scribunt, quos studio breuitatis omitto, quum præsertim tale minimè sit instituti operis munus. Non silebo tamen de ciue meo, qui nobis sua industria & ingenio picturam uelut de integro in præsentia restituit, atq; illos qui in ea olim maximè claruere, gnauiter uel arte refert, uel peritia æquat, adeo pprios ducit de coloribus uultus. Is est Raphaël cognomine Sāctus, unde eius quoq; metiri posses & mores, & uitam. De primis plastices inuentoribus, & quis rotam figurariam repererit. Cap. xxv.

Inuenit picturæ contexere plasticen, hoc est, figurinam artem, quæ ex terra similitudines uidem fingit. Hanc, ut Plin. in 7. ait, Choræbus Atheniensis inuenit: sed idē lib.

35. Dibutadi hoc assignat, dicens, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi, filiæ opera, quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circumscripsit, quibus pater eius impressa argilla, typum fecit, & cum cæteris fictilibus, induratum igni proposuit, eumq; seruatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plasticen inuenisse Rhœcum & Theodorum prodant, Demaratumq; Corinthium profugum, qui Tarquinium Priscum populi terrarū principis regē in Hetruria genuit, comitatos

factores Euchiram, & Eugrammum, & ab ijs Italiae deinde traditam plasticen. E proplastiche, id est, forma, quæ ad fingenda alia opera adhibetur, effigiem formare primus inuenit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi: idem hominis figuram gypso è facie ipsa primus omnium expressit. Sic res usq; eò creuit, ut nulla signa statuæ uel sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quàm fundendi æris. Hæc ex Plinio. Hinc insuper plurima uasorū fictilium genera reperta sunt, quæ modò humane uite usui sunt, Rotam figurariã, auctore Euphoro, ut ait Strabo lib. 7. Geograph. & Laërtio lib. 1, & Plinio in 7. Anacharsis Scythes philosophus primus inuenit. In quo tamen ipse Strabo Ephorum arguit, Hæc, inquit, ipsa autem loquor aperte, haud ignarus, quòd hic ipse non omnia uerissimè proferat, & illud præcipuè de Anacharside: nam quomodo rota ipsa ex eius inuentione est, quam Homerus antiquior illo no uerit? Ceu figulus cui dextra rotã quatit, ocyus aptam, & reliqua. Hyperbios Corinthius, ut alij uolunt, inuenit. Diodorus uerò libro 5. dicit Talaum Dædali sororis filium reperisse. Figuli autem, teste Plinio, laudatissimi fuere, Dimophilus & Gorgasus.

LIBRI SECUNDI

FINIS.

POLYD

POLYDORI VERGI-
LII VRBINATIS DE INVEN-
TORIBVS RERVM LIB. III.

A quibus primū inuenta agricultura, & quot
ea redundet bonis. Cap. 1.

On sum equidē nescius quosdam fore
qui uehementer demirabūtur, nos po-
stremo serē loco de inuētoribus agri-
culturæ aliquid tradere distulisse, quū
presertim, uti Cic. in Offic. inquit, o-
mniū rerū ex quibus aliquid exquiritur, nihil sit agri-
cultura melius, nil uberius, nihil dulcius, nihil homine li-
bero dignius. Verū nec eo mihi succenseant, quatenus
hoc ipsum consultō, uel, ut uerius dicā, ex industria feci-
mus, ut longo legentes itinere defatigati, nouum tādē
pastū, siue, ut ita dixerim, nectar offenderent, quo uires
recreare, & ueluti diutinā famē explere possent. De hu-
iusce igitur rei initijs hīc cōmodē dicemus, postquā de-
monstrauero, quantis eā laudibus iure ac meritō præ-
stantissimi auctores efferant, utpote quæ multis abūdat
bonis. Columella itaq; in 1. De re rust. conquerens sui tē-
poris mollitiē, ait, At mehercule uera illa proles Romu-
li assiduis uenationibus, nec minus agrestibus operibus
exercitata, firmissimis præualuit corporibus, ac militiā
belli, quū res postulauit, facillē sustinuit, duratā pacis la-
boribus, semperq; rusticā plebē urbanæ præposuit. Ca-
to itidē de agricultura inquit, Fortissimi uiri & milites
strenuissimi ex agricolis gignūtur, minimeq; malē cogi-

tātes. Ex quo, teste Cic. De senect. in agris senatores erāt, ut L. Quintius Cincinnatus, qui dū agrū arabat, renuntiatus est Dictator: ut Curius, & cæteri senes. Quare qui eos accersebāt, uiatores nominati sunt. Quid, quòd etiā teste Plin. lib. 17. agrum malè colere, censoriū probrum iudicabatur, atq; ut inquit Cato, quem uirū bonū colonum dixissent, amplissimè laudasse existimabant? Et id sanè, quia (quemadmodū Cic. pro Roscio Amerino docet) rustica uita parsimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est: at urbana non item, quā luxuries facillè inficit: ex luxuria necesse est existat auaritia, ex auaritia erūpat audacia, inde omnia maleficia gignantur. Sed ne putes hoc tantū in Romana Repub. cōtigisse: de cultura agri præcipere principale etiam, ut Plin. dicit, fuit apud exteros, siquidē & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus. Vnde nō iniuria Xenophōi, quæadmodū testis est M. Tullius in Catone, nihil tā regale uidebatur, quàm studiū agri colēdi. De laudibus hæctenus. Agriculturam primū omniū, teste Diod. in 1. Osirim, qui & Dionys. dicitur, reperisse ferūt. Affirmat itē Tibul. ita scribens,

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitauit humum.

Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomaq; non notis legit ab arboribus.

Sed hoc, ut opinor, apud Aegyptios tantummodo, sicut Triptolemus primus in Græcia, & Asia, teste Iustino in 2. inuenit, (de quo Ouidius in 4. Fastorum,

Iste quidem mortalis erit, sed primus arabit,
Et feret, & culta præmia tollet humo.)

Et in Latio Saturnus, ut suo loco dicemus. Sed omnium primam Cererem, (quæ uti Cic. lib. 2. De natura deorū placet, à gerendis frugibus, quasi Gerēs, nominata est) mortales agriculturam docuisse testatur Vergil. in primo Georgicorum, sic scribens,

Prima Ceres ferro mortales uertere terrā Instituit.
Testatur Et Ouid. lib. 5. Metamorph.

Prima Ceres unco glebam dimouit aratro,

Prima dedit fruges alimentaꝫ; mitia terris.

Verum hæc haud scio quantum fide digna sint, quando illud uerius esse duco quod Ioseph. in 1. Antiq. tradit: dicit enim Cain Adam filium omnium primum comperisse terrā colere, primumꝫ; terræ terminos posuisse. Atq; hoc agriculturæ initium haud dubiè fuit. Quapropter, ut dubium non est, ex illis quos cōmemorauimus, deinceps agriculturam alios alijs primos monstrasse credere par est. Sed iam ad alia quæ pertinent ad cultum agrorum, transeamus.

Quis primus mortalibus fruges & eas molen-
di, aut stercorendorum agrorum, uel pinsendi fru-
menti usum monstrauerit, & boues aratro iunxe-
rit, aut ferramenta rustica inuenerit, uel cri-
bra diuersi generis. Cap. 11.

Erum naturam primùm homines glādibus
aluiffe Plin. in proœmio 16. lib. auctor est.

Item Et Naso testatur in 1. Metamor. dicēs,

Contentiꝫ; cibus nullo cogente creatis,

Arbuteos foetus montanaꝫ; fraga legebant,

Cornaꝫ; Et in duris hærentia mora rubetis,

Et quæ

Et quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.
Deinde inuentum est frumentum. Vergil. in 1. Georg.

—Quum iam glandes atq; arbuta sacræ
Deficerent syluæ, & uictum Dodona negaret,
Mox & frumentis labor additus.

Quod, ut Plin. lib. 7. dicit, Ceres, quū antea, uelut dictū est, homines glande uescerentur, inuenit. Eadem & molere, & conficere docuit, in Attica, Italia, & Sicilia, ob id dea iudicata. Idem quoq; Maro affirmat, & Diodor. uol. 6. scribens, Cererem primam inuenisse usum frumenti, quod fortè inter alias herbas nasceretur ignotū cæteris, docuisseq; homines seruandi ac serēdi modū. Sed eadem in Sicilia tantum placet esse inuentū, quoniam ijs in locis agreste triticum oriretur. Strabo etiam lib. 15. quū de Indiæ fœcunditate loquitur, dicit in Musicanī regione frumentum sua sponte nasci tritico persimile. Atqui idem Diod. in 1. huius frugis inuentionē Isidi tribuit. Nec eò tamen, ut opinor, à priore sententia discrepat, quandoquidem ipse paulò superius Isidem dicit eandem esse quam Cererem nuncupant. Huic deæ Ouid. non modò frumenti, sed omnium frugum usum assignat,

Prima dedit fruges alimentaq; mitia terris.

Verū Iust. lib. suæ epit. 2. scribit sub Erichtheo Athenarum rege, frumenti sationem apud Eleusin à Triptolemo repertā, cui scilicet, teste Diod. lib. 6. à Cerere mandatum fuit, ut id ab ea antè inuentum homines doceret. Sed idem Iustinus inibi diuersum sentiens, hoc potius Atheniensibus adscribere uidetur, dicens, Primi lanificij & olei & uini usum docuere, arare quoq; & serere frumēta

menta, glande uescantibus monstraerunt. Cui Aristot. consentit: aiebat enim, Athenienses (sic eos reprehendebat) frumēta & leges inuenisse: uerum eos frumētis quidem uti, non item legibus. Quod Diod. probè declarat in 6. scribens, Cererem post Siculos, usum frumenti primos Athenienses docuisse. Quo fieri potest, ut secūdum Cererem, & Siculos, ipsi primi hoc alijs ostenderint. In Latio autem, teste Macrobo. Saturnus omniū primus docuit: de quo Eutropius ipse inquit, Saturnus adhuc rudes populos, domos edificare, terras colere, plantare uineas docuit, atq; humanis moribus uiuere, quum antea semiferi glandium tantūmodo alimentis uitam sustentarent. Vsum autem stercorendorum agrorū, teste Seruio super 9. Aen. Pitumnus inuenit, unde & Sterquilinus dictus est. Pilmnus uerò eius frater, pinsendi frumenti, propter quod à pistoibus colebatur. Pistoires autē siue pisores à ueteribus uocabantur, qui tam in pistrino farinam pinsabant, quàm ij qui panē faciebāt, coquebantq;. Hos Romani tardè publicè habuerunt. Plin. lib. 18. cap. 11. Pistoires Romæ non fuerūt ad Persicum usq; bellum, anno urbis cond. super DLXXX. Ad rem reuenio. Quauis Plin. in 17. hunc stercoreandi usum iam Homeri ætate fuisse, & Augeam regem in Græcia excogitasse, diuulgasse uerò in Italia Herculem tradat. Boues ad aratrum, Diodor. lib. 4. & 5. ait Dionysium secundum ex Ioue & Proserpina genitum, uel, ut alij sentiunt, ex Cerere, primū iunxisse, quum terra prius manibus hominum coleretur. Plin. uerò lib. 7. teste, aratrum Briges Atheniensis inuenit, ut alij tradunt, Triptolemus, de quo Poëta in 1. Georg. intellexit, quum dixit,

—Vnciq; puer monstrator aratri.

Quo in loco Seruius, Alij, inquit, Triptolemũ, alij Ostrim, quod uerius est: nam Triptolemus frumenta diuisit. Tacuit autẽ de nomine, quia non unus in orbe aratri mōstrator fuit, sed diuersi in diuersis locis. Ex quo Trogus prodidit Habidẽ Hispaniæ regem barbarũ populũ primò docuisse boues aratro domare, frumẽtaq; sulco serere. De Osire, ut ostendimus, sentit etiã Tibullus. Caterũ omnia ferramenta rustica, quibus terra uertitur, simul, ut puto, cum aratro Cererem cõperisse, Vergilius proculdubio hoc uersu demonstrat,

Prima Ceres ferro mortales uertere terrã Instituit.
 Quod uel Seruius approbat, dicẽs, Ceres prima omne genus agriculturæ hominibus indicauit: nam quanuis uel Ostrim, uel Triptolemũ aratrũ inuenisse dicant, illa tamen omnem agriculturã docuit: quia ferrum dicendo omnia agriculturæ ferramẽta expressit. Verũ aut illi quos commemorauimus, nouissimi, uel alij alibi hæc cõmonstrarũt: nã, ut Eusebij atq; Lactantij testimonio cõstat, ante multas tẽpestates, quã esset Ceres, Dionysius, Saturnus, Triptolemus, frumenti usus apud mortales erat, præsertim apud Hebræos & Aegyptios, uti ex Iosepho cognoscere licet. Ille enim in secundo, ubi, ne altius repetã, tradit, quẽadmodũ Iudæa caritate annonæ laborãte, Iacob ad emẽdũ frumẽtũ filios in Aegyptũ miserit. Ex quo quũ Hebræi, ut superiore cap. indicauimus, primi omniũ terrã coluerint, porrò extra omnẽ cõtroversiã credibile est, ab eis tũ agrorũ culturã, tũ fruges ac molẽdi usum, tũ & ferramẽta rustica ad posteros manasse, & hos

Et hos ea ipsa (nulla enim ars, ut Fabius ait, intra initium suum stetit) deinde adauxisse. Cribrorum genera, teste Plin. lib. 18. è setis equorum Gallia inuenit. Hispania ex lino excussoria ad excutendam farinam, et pollinaria ad purgandum pollinem, id est, crassiusculum puluerem. Aegyptus uerò ex papyro, iuncoque; postea ex pellibus suillis Italia.

Quis primus uites & alias arbores plantauerit, earumque insitionem docuerit, & usum uini repererit, & uino aquam miscuerit, deque nouo uitandae ebrietatis modo, & qui caupones primi, uel quis oleam & usum olei & mel adinuenerit, uel ex hordeo porum fecerit, atque lac coegerit. Cap. III.

Tsi abunde uidetur natura homini suppeditasse, quum cum principio talem procreauerit, ut ipse ex omnibus animantibus, unus ratione, sicut ait Cic. ad Deum quamproxime accedere posset, tamen quum statim genitus nullo foret subsidio sultus, (carebat enim indumentis, edibus, igne, cibo, praeterquam in diem quaesito, multis denique rebus uitae necessarijs, quas deinde urgente necessitate, quae rerum magistra est, ipse inuenit) non facile est, ut Plin. in initio 7. libri perhibet, aestimare, natura homini melior parens, an tristior nouerca fuerit. Fatendum est tamen, si nos his quae illa nobis tradidit, contenti essemus, longè melius res sese habituras. Nam, ut de caeteris sileam, equis modò fieret temulentus, quod foedissimum est uitae debonestamentum, sexcentorumque uitiorum origo, si aquam primum à natura potum homini datum, non uinum potaremus, cuius uim, ut infra dicemus, eius

eius etiã primus inuentor turpiter perpeffus est? Quare diuus Hieron. ad Eustoch. De uirginitate feruanda, inquit, Sponfa CHRISTI uinum fugiat pro ueneno: hæc aduersus adolescentiã prima arma sunt dæmonum: non sic auaritia quatit, inflat superbia, delectat ambitio: facillè alijs caremus uitijs, hic hostis nobis inclusus est. Et infra subdit, Vinum uoluptatis incendium est, unde proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit. Propter quod, matronæ Romanæ uino se abstinebant: quod tamè haud obesset, si esset, ut par est, modus in rebus: nam, auctore Plin. non est quicquã aliud uino modicè sumpto utilius. Quinetiam Persæ existimabant fomitem esse quendam & incitamentum ingenij uirtutisq; , si mens & corpus hominis uino flagraret, qui, teste Strab. lib. 15. Geograph. de rebus maximis inter uinũ cõsultabant, quas ipsi firmiores putare, quàm quæ in sobrietate fuissent deliberatæ. Cæterum Plato uinũ magis senibus utile esse ducebat, qui illud in dialogo 2. de Legib. non facillè utendum concedit iuuenibus, itẽ militibus in castris, seruis, magistratibus, gubernatoribus, iudicibus, consiliarijs & liberis operã daturis, quia partus gigni debet ex moderato puroq; semine, quòd uino refertus, quasi rabie concitatus, serere minus potest, unde filij sæpe fatui & amentes procreantur. Sed iam ipsum uini inuentorẽ indicemus. Vites & uini usum, atq; cæterarũ arborũ fructus Dionysiu inuenisse Diod. lib. 4. auctor est, ubi dicit, Dionysiu orbẽ cũ exercitu perambulantẽ, & uitẽ plantare, & ex racemis uinũ torculari, ex quo ipsum Lenæũ appellat, educere monstrasse.

strasse. Et alibi uinū reperisse, & arborum fructus testatur. Quinquā idem alibi dicit, uites ab eo non esse satas, uerū terram cum cæteris plantis spōte sua tulisse. Item Verg. hunc uitium ac reliquarum arborum inuētorem fuisse, asserere uidetur, quum de uitibus & alijs arboribus scripturus, statim in principio 2. lib. Georg. dixit,

Nunc te Bacche canam. Ceterū Capella de nuptijs Mercurij, tradit eū apud Græcos tantum primum uini usum edocuisse, sicuti Saturnum apud Latinos, Seruius in 8. Aeneid. & Eutropius testimonio sunt. Alij Icarium Penelopes patrē apud Athenienses id reperisse tradunt, eumq; post dedisse pœnas, à colonis ebrijs interemptum. Propertius in fine lib. Eleg. 2,

Icare Cecropijs meritò iugulate colonis, &c.

At Athenæus ait apud Aetnā montē Siciliae uitē inuētā, quòd quū Orestus Deucalionis filius eò regnatū uenisset, eius canis ramū fortē euellit, quē ille defodi iusserat, & inde uitium germina nata, quæ à nomine canis cœnō appellauit. Vnde apud Veteres Græcos uitis *κύνη* uocabatur, & *κύνος* uinū dicitur. Idē in Aegypto apud Plinthinā ciuitatē, uinū primò repertū tradit. Ad Gallos primum ferunt uinum detulisse Aruntem Tyrrhenū. Is uir nobilissimus à Lucumone alūno suo domo pulsus, ad Gallos confugit, eisq; dulcedine uini allectis facillè persuasit ut sibi auxilio in Italiā uenirent, qui illuc factō agmine concurrētes, postea pulsus Tyrrhenis, ea terra potiti sunt. auctor Plutarch. in uita Camilli. Quidā autē ex arboribus alimenta hominibus à Seculo Ventj filio reperta uolūt. auctor Euseb. in 1. De præpar. Euang. Culturas earū uel

aliarū arborū, teste Plin. in 7. Eumolphus Atheniensis docuit: quāuis uerisimilius sit, id Dionysiu priorē præsistisse mortalibus, qui eas, ut ferūt, arbores plātavit. Inserendi autē arbores modū primus docuit Saturnus, testis Macrobi. lib. Saturn. 1. ita scribens, Huic Deo insitiones surculorū, pomorumq; educationes, & omniū eiusmodi fertiliū arborum tribuunt disciplinas. Insitionū uerò, ut Columella libro suo de arboribus tradit, tria sunt genera: aut enim fissam in arborē surculi inserūtur, aut inter lignū & corticem ponuntur, aut gemma alterius arboris, sed æstiuo duntaxat tempore in cortice alterius intercluditur. Sed hæc apud posteros inuenta, quum satis constet Noë statim atq; egressus est ex arca, terrā studiosè coluisse, atq; uineam primū omnium sua manu seuisse. Vnde arguuntur, qui auctorem uini Liberū putant. Qua ex uinea quum primū fructū cepisset, letus factus bibit usq; ad ebrietatem, iacuitq; nudus, id quod Ioseph. in 1. Antiq. tradit. Cauponam, id est, tabernā uinariam, primi aperuerunt Lydi populi Asiæ, ut ait Herodot. quò, credo, suis ludis locū idoneum haberent: nam, quemadmodum suprā demonstrauius, uaria ludorum genera inuenerant, quippe tale opus in cauponis maxime semper feruet. Vino aquā admisceri, Staphilus Sithe ni filius, ut prodit Pli. in 7. instituit. Cuius rei Diodorus luculenter in 5. quum de Dionysio loquitur, rationē reddit, Aiunt quum purum in coenis uinum detur, omnes Deum sospitem optare bibenti: quum uerò post cœnam aqua mistū sumitur, Iouē uocare seruatorem: nam puri uini potus ad insanā redigit, aqua uerò mistus, uoluptatem læ-

tem letitiãq; affert, & prohibet insaniã. Vnde in conui-
uijs aquã uino admiscēdi mos fluxit, medicamentũ utiq;
præcipuũ ad ebrietatẽ uitandã: sed aliud ponit Plin. lib.
30. cap. 14. scribens, Hirundinis rostri cinis cũ myrrha
tritrus, & in uino quod libatur inspersus, securos præsta-
bit à temulētia. Inuenit hoc Horus Assyriorũ rex. Potũ
ex hordeo, ut idẽ ait, Dionysius, id est, Liber pater, pri-
mus cõficcit, quem, teste Euseb. in 2. De Euang. præpar.
ceruisiã uocant: secundũ Diod. zythũ dicũt, paulũm à ui-
ni sapore differentē. Olim in primis fuit cõmunis Aegy-
ptiorũ potus. auctores Herod. & Strabo. Quod Diony-
sius potionis genus eos potissimũ cõficere docuit, quorũ
regio uites nõ ferret. Quapropter hodie Angli, Scoti,
Hyberni, itē Galli, Germaniq; omnes Oceani occidentalis
septētrionalisq; accolæ, eo utũtur potu, qui aduectitij tã-
tũ uini copiam habēt. Sed Germani dum ceruisiã faciũt,
admiscēt frugibus herbam lupũ, quam uulgò lupulũ uo-
cãt: hæc enim reddit potum salubriore. Quanquã Dios-
corides non ualde potionẽ probat, ita lib. 2. scribens, Ex
hordeo potus fit qui ^{sũdã} nominatur: is urinam cit, renes
& neruos tētat, mēbranis præsertim cerebrũ uestiētibus
officit, inflationẽ parit, uitiosum succũ creat, elephantia
sin gignit. qui eo potus genere perluitur, agilis & ad o-
pus obeundũ expeditus euadit. Hæc ille. Sed cam uim zy-
thus in eos minus habere uidetur, qui à pueritia eo sunt
usi. Oleam autem Minerua Athenis inuenit. Verg.

— Oleãq; Minerua Inuentrix. in hunc sanè modum:
quum enim Neptunus atq; Minerua, teste Seruio, de A-
thenarũ nomine contenderent, placuit dijs, ut eius no-

mine appellaretur urbs, qui munus melius mortalibus attulisset. Neptunus percusso litore, equum animal bello aptum produxit. Minerua iacta hasta, oleam creauit, quae melior iudicata fuit, propterea quod est insigne pacis. At Diod. in 6. dicit Mineruam non creasse primum oleam, sed inter alias arbores nata monstrasse mortalibus, quibus ignota esset. Etenim, uti nos infra aperte ostendemus, ante huius deae ortum, erat haec arbor cum alijs syluestribus immista: olei tamen usus, ut Diod. ait, aberat, quum esset ignota: & eo pacto illam olei exprimendi modum comperisse ferunt. At Cic. lib. De nat. deorum 3. Aristaeum Apollinis filium oleam inuenisse tradit. Oleum uero quamquam ipse Diod. ut monstrauimus, dicit Mineruam reperisse, tamen lib. 5. hoc Aristaeo assignat, sicut lac coagulare, atque mel conficere: quod Iust. in 13. etiam tradit, quamuis in 2, uti antea diximus, olei usum Athenienses inuenisse prodat. Plin. uero in 7. scribit oleum & trapetes, hoc est, molam oleariam, Aristaeum Atheniensem, item mella inuenisse. Oleam praeterea longo tempore Athenis tantum reperiri, testatur Herodot. qui lib. 5. dicit, Epidaurios, quum eis de agrorum sterilitate oraculum consulentibus, Pythia iussisset ut Damiae & Auxesiae simulachra ex ligno oleae erigerent, quoniam ferebatur nusquam gentium, nisi Athenis, illa tempestate oleam esse, rogasse Athenienses, ut sibi permetteret oleam incidere. Quod aequum falsum esse ex Iosephi testimonio deprehenditur, ac illud, Mineruam uel Aristaeum hanc arborem, aut olei usum primo monstrasse: is enim in 1. Antiq. scribit, Noe, quum iam recedentibus aquis, arca in Armenia super uerticem cuiusdam

cuiusdam montis resedisset, emisisse columbam, & eam
 mox oleæ ramū ferentem ad illum redisse. Quo quidem
 tempore, ut palàm est, nondum erant Athenæ. Deinde
 in 3. eiusdem operis, docet Mosen in sacrificijs oleo esse
 usum, ad lumina seruanda: post quem, auctore Euseb. in
 10. De prepar. Euāg. Apollo Aristæi pater genitus est.
 Ex quo credere conuenit, Mineruā & Aristæū in Græ-
 cia duntaxat hæc primò monstrasse. In Italiam olea om-
 nino tardè peruenit: nam Theophrastus, teste Plin. in
 principio 15. libri, urbis Romæ anno circiter CCCC XL.
 negauit, nisi intra XL. millia passuum à mari nasci. Fe-
 nestella uerò dicit, hanc arborem omnino non fuisse in
 Italia, Hispania, atq; Africa, Tarquinio Prisco regnate,
 ab anno pop. Rom. CLXXII. Mel & lac cogere Ari-
 stæū omnium primum comperisse, Diod. & Plin. aucto-
 res sunt, cum quibus consentit Iustin. in 13. licet lib. 4.4.
 usum mellis colligendi Gargori regi Curetū attribuat,
 qui in Hispania saltus Cartesiorū incoluit. Sed hic, ut opi-
 nor, tātū in Hispania primus fortasse huius rei auctor
 fuit. Verū hæc Hebræis potius assignauerim: siquidē,
 teste Iosepho, & mortalium omnium primi pastores fuerūt,
 & apud eos multò ante Aristæum mellis usus fuerat.

A quibus quædam peregrinæ arbores in Ita-
 liam translata. Cap. IIII.

Arbores tam magno sunt mortalibus usui,
 ut sine queis uita degi non possit: arbore
 enim, ut Plin. ait, sulcamus maria, terram
 uertimus, tecta edificamus, simulachra
 deorum conficimus: arbores præterea communem ani-

mantibus uictum suppeditant, quarum aliæ peregrinæ sunt, de quibus hoc loco carptim ac breuiter dicemus. Hæ aliæ alibi nascuntur, quia nō omnis terra, sicuti Poëta inquit, omnia ferre potest. Ex quo multæ in Italiam aliunde translatae sunt, sicut cerasus, quā L. Lucullus post uictoriā Mithridaticam, teste Plin. lib. 15. anno urbis DCLXXX. primus uexit è Ponto. Testatur etiā D. Hieron. ad Marcellā, sic lepidissimè scribens, Accepimus & canistrū cerasijs refertū talibus, & tam uirginali uerecūdia rubentibus, ut ea nunc à Lucullo delata existimarem: siquidem hoc genus pomi Ponto & Armenia subiugatis, de Cerasunto primus Romā pertulit, unde & de patria arbor nomen accepit. At annis CXX. post, trans Oceanū, in Britannia usq; peruenit. Et zizipha & tuberes malorum genera, hæc ex Africa, illa ex Syria, Sext. Papinius nouissimis diui Augusti tēporibus primus attulit. Et Armeniacus & Persicus arbores, quæ ex nomine ipso peregrinæ esse apparent, quis tamen eas transtulerit, nō faciliè dixerim. Multa etiam ficorū genera sunt, quæ ex alijs gētibus ad nos peruenerūt, incertis prope modū auctoribus, testis Plin. Sed platanus in primis ex ijs quæ aliunde uectæ sunt, mirū in modū celebrata est: quæ ut ad nos uenerit, aut quantū ei honoris accesserit, Plin. in 12. docet, sic scribēs, Sed quis nō iure miretur arbore umbræ gratia tantum ex alieno petita orbe? platanus ea est. Hæc per mare Ioniū, in Diomedis insulā eiusdem tumuli gratia primū inuecta, inde in Sicilia trāgressa, atq; inter primas donata Italiae, etiā ad Morinos usq; peruecta, ad tributariū etiā pertinens solū, ut gētes uectigal

uestigal & pro umbra pendat. Dionysius prior Siciliae tyrannus Rhegyum in urbem transfudit eas domus suae miraculum, & reliqua. At nihil ad nostram laurum, quae nonnullis in locis aliquando in peregrinis arboribus fuit, dicente eodem Plin. Notatum antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse, quod nunc satum & ibi prouenit, &c. Haec, inquam, post hominum memoriam, felicissima arbor est, ad cuius comparationem platanus nihil: quippe non unam habet laurus dotem: dicatur enim triumphis, quando triumphantes ea coronati erant: ualet aduersus fulmina, quare ante limina excubat. Quapropter ferunt Tiberium Caesarem tonante caelo, consueuisse laurea uti corona. Item exornat domos, & idcirco Caesarum pontificumque olim ianatrix erat, quin & pacifera habetur, quam praetedit inter armatos hostes, quietis sit indicium. Romanis praecipue letitiae uictoriarumque, nuntia, addebatur lituis militumque lanceis, ac Imperatorum fascis decorabat: abdicat insuper ignes crepitu, & detestatione quadam, & denique Apollinis est arbor. Quas ob res, tantum est huic arbori semper honoris habitum, ut eam profanis usibus pollui fas minimè esset, uel quod fortasse unius arborum Latina lingua nomen uiris imponatur, & cuius folium uocetur Laurea. Appellauimus supra nostram Laurum, utpote quam nostrae Vergilianae familiae nomini sacram mei maiores unam cum duobus lacertis, insigne gentis, ratione non inani habuere: id quod carmen illud indicat,

Sum Laurus uirtutis honos pergrata triumphis,

Ianatrixque domus, fulmina dira fugo.

Hostibus immissa & pacem, requiemque laborum,

Victori palmam lætitiãq; fero.

Phœbus amat Laurum, & capitis nos illius instar,
Formosam gerimus tempus in omne comam.

Ecce mea gemini ludunt sub fronde lacerti,

Qui mecum quare hæc, accipe, signa colant.

Ver ago perpetuū, hi primo uer tēpore monstrant,

Vnde tenet nomen Vergiliana domus,

Quæ tam immota diu casurãq; tempore nullo

Stabit, quàm uiridi fronde perennis ero.

Quid, quòd præterea malorū pyrorumq; genera pene infinita quotidie, atq; huc atq; illuc deferuntur, quarum nonnullæ ab auctoribus, ut appia, & pipina, quædã à sapore, ut quæ frūt melimela, aliæ ab odore, aliæ à colore nomina habet? De his satis superq; nõ est enim suscepti operis munus, peregrinas arbores describere: sed hæc quãdo ad agriculturã attinēt, perstrinximus, ut illi quos res rustica delectat, plurimas arbores quæ modò ubique gentium abūdant, aliunde originē habuisse intelligerēt.

Quis primis animalibus, rebusq; aliis nomen imposuerit, & de primo immolãdi instituto, ac carniū esu, usuq; uictus delicatioris, & more nominãdi eū cui in conuiuio poculū tradatur, ac de usu uenãdi, piscãdi, & salis inuentione, & quis apud Rom. auitaria fetarumq; uiuaria instituerit, aut quæ animalia legionum insignia fuerint. Cap. v.

Quoniam rus diuersi generis animalibus abundat, quæ ueluti humanæ uitæ necessaria Deus finxit, cõsentaneū est ut summam de ijs aliquid dicatur. Animalibus

itaq;

itaq; simulac creata sunt, Adam, teste Ioseph. in 1. Antiq. & Euseb. in 11. De preparat. Euang. nomina imposuit, quibus etiã nunc uocantur: imposuit & rebus alijs, quibus iam tum uti cœperat, quod à uero non utiq; abhorre-
 rere existimandũ est: nam multis rebus cùm ipsi Adam, tũ eius filijs opus fuerat, quæ sine nomine, internosci mi-
 nimè potuissent. Istuc autem facere, teste Cicer. in Tusc. summæ sapientiæ uisum est Pythagoræ. At animalia se-
 cundũ Plin. uol. 7. Hyperbius Martis filius occidere pri-
 mus instituit, sicut Prometheus bouẽ. Quod magis Abel Adã filio tribuerim, qui omnium primus, ut Iosephus est auctor, primogenita suorũ gregum Deo immolauit. Ma-
 nauit postea iste immolandi mos tã ad Abel posteros Iu-
 deos, quã ad alias quoq; gentes, reiç; apud eas initium fecit suillum pecoris genus, si Varroni credimus, qui lib. De re rust. 2. eius opinionis argumẽtũ sumit ex eo, quòd
 inijs Cereris, porci immolabantur, quòd in fœdere fe-
 riendo porcus occidebatur, quòd in cõiunctione nuptia-
 li, noua nupta & nouus maritus primũ porcũ immo-
 labat, quòd deniq; prisca Latini, & etiã Græci in Italia idem fãctitabant. Et illi porci ad sacrificiũ electi, eximij porci dicebantur, quòd ut maiores & optimi de grege eximerentur. Ritus uerò sacrificandi talis erat: primũ lotis manibus, hostias pura aqua purgabãt, fruges capi-
 tibus carũ inspergentes: deinde precabantur, uotaç; nũ-
 cupabant, postea hostiarum tempora uectibus percutie-
 bant, ac occidentes membratim diuidebãt, ita primitias ex omnibus membris & exta collecta postquam farris inuoluissent farina, projiciebãt dijs, in altaria, focũmue,

aut aras, hoc est, uasa, quæ tripodes dicebantur, atq; postremò succendebant, uina fundentes. Huius moris meminit Vergilius, quum dijs marinis sacrificium fieret,

Dij quibus imperiū est pelagi, quorū æquora curro,
 vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
 Constituam ante aras uoti reus, extaq; salso
 Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

Qui uerò immolabant, non deos modò uoce precabantur, sed etiam aras manibus prehendebant. Idem,

Talibus orantem dictis arasq; tenentem. Quapropter Varro scribit, aras primò ansas dictas, quòd à sacrificantibus tenerètur, quæ deinde mutatione literarū, aræ uocatae sunt. Et is hostiarū etiā humanarum dijs immolandarū modus, quē Homerus in sua poësi posuit, & Romani quoq; , teste Dionysio Halic. lib. 7. usurparunt. Carnes autem sub Saturno, hoc est, in aureo seculo quū omnia humus funderet, nullū comedisse, sed uniuersos uixisse frugibus & pomis, quæ sponte terra gigneret, auctore diuo Hieron. aduersus Iouinianum, testatur Dicæarchus in libris antiq; & descriptione Græciæ: & Asclepiades Cyprius, ætate quā Pygmaleon in Oriēte regnauit, scribit usum comedendarū carnū nō fuisse. Chæremò Stoicus de uita antiquorū Aegypti sacerdotū scribens, narrat eos ex eo tempore quo cœpissent diuino cultui deseruire, carnibus & uino se abstinuisse: ouū quoq; pro carnibus uitauisse, & lac, eorū alterum carnes liquidas, alterū sanguinē esse dicentes colore mutato. Brachmanæ apud Indos, teste Euseb. lib. 6. De præp. Euang. nihil animatū edebant. Ioseph. lib. 2. de bello Iudaico, &

in 13, & 18. Antiq. tres describit sectas Iudæorum, Phari
 sæos, Sadduceos, Essenos: quorū nouissimos fert ad calū
 laudibus, propterea quòd ab uxoribus, & uino, & ut
 Hieronymo placet, carnibus semper abstinuerint. Nec
 etiam, sicut idem sentit, Hebraico populo statim post pec
 catum Adam, ut carne uesceretur, à Deo concessum est,
 hoc est, non ante tēpora Noë. In Creta, ut Euripides tra
 dit, Iouis prophetæ non solūm carnibus non uescaban
 tur, sed ne coctis cibis quidem. Herodot. uerò in 1. Baby
 lonios piscibus olim tantūm uictitasse dicit. Xenocrates
 aut philosophus ex Triptolemi legibus, apud Athenien
 ses, tria duntaxat præcepta in templo Cereris Eleusina,
 remāsisse scribit, Honorandos patres, uenerādos Deos,
 carnibus non uescendum. Lacedæmoniorū etiam mensæ
 summæ frugalitatis erant. Multa deniq; huiuscemodi
 continentia exempla referre possem, quæ in præsentia
 non inuitus cōsultò omitto, nonnulla post ad hæc additu
 rus, quum de modo Christianæ abstinentiæ tractabitur
 in libris insequentibus. Secundas mensas, quæ bellaria
 nuncupantur, Iones primi omnium, teste Val. Max. in
 uenerunt. iidem & unguenti & coronarum in cōuiuio
 dandarum consuetudinem, haud parua luxuriæ inui
 tamenta reppererunt. Quamobrem Spartana ciuitas, ut
 idem auctor est, seuerissimis Lycurgi legibus obtempe
 rans, aliquandiu ciuium suorum oculos à cōtemplanda
 Asia retraxit, ne illecebris eius capti, ad delicatius uitæ
 genus prolaberentur: utpote quæ audierat lautitiam in
 de etiam immodicos sumptus, & omnia non necessaria
 uoluptatis genera fluxisse. Quæ ea omnia ipsa tamen
 Sparte

Sparte nõ potuit ita abstinere, quin postremò receperit: siquidẽ apud Græcos passim cõuiuia magnificè & splendidè cõcelebrabantur, quorũ moris fuit nominare eum cui poculum tradituri erant, quò unà biberent. Mos iste hodie ubiq; propè gentium retinetur, sed certè quidem nescio quàm salubriter, ne dicam quàm prudenter, ut quis edendo cogatur pro alterius arbitrato bibere. Nã idcirco cibum potumq; capimus, ut corpus nutriatur: quare æquè debemus cibum potionem temperare, atq; fabricator murorũ temperationẽ facit aquæ, arenæ & calcis, quæ si nimis dura aut liquida sit, ut tenacior non est ad cõsolidandum murum, sic cibus multo liquore in stomacho fluctuãs, minimè alit. Fuit alius ipsorum Græcorum mos ualde quidem honestus, ut in cõuiuio uirorum non accumberent mulieres. auctor M. Tullius in Tusc. & in Verrem. Redeo rursus eodem. Vnde postea ad Romanos hanc mali contagionem transisse uerisimile est, apud quos in dies magis magisq; latius serpere: nam tanta erat conuiuiorũ luxuria, ut facilè una mensa patrimoniũ, etsi amplũ, absumeretur, magnumq; sæpius respub. detrimentum pateretur. Quare Cato uerus in hac parte uates, teste Plutarcho, aiebat, difficile esse eã Rempub. saluam fore, ubi pisciculus pluris quàm bos uenit. Quod Iuuenalis Satyra 11. conquerens inquit,

Multos porrò uides, quos sæpe elusus ad ipsum
 Creditor introitum solet expectare macelli,
 Et quibus in solo uiuendi causa palato est.
 Egregius coenat meliusq; miserrimus horum, &c.
 Ex quo multæ leges, quas Cato cibarías uocat, de cõer-

ccendis

cēdis sumptibus late sunt. Sed quid de Romanis loquor? nonne illa Cleopatra luxuriosissima centies sestertiū, ut testis est Plin. in 9. hoc est, centies centenīs sestertijs, quæ faciūt CCL. millia aureorū nostrorū, cœnata est, hausto unione pretiosissimo? At, ut ueterum mores omittamus, quæ ætas unquā maiore aut cura aut luxu gulæ indul- sit, quā nostra? palati enim causa totū percurrimus æ- quor, & ut ait Hieron. propter breuem gulæ uolupta- tem, terram lustramus & maria, & ut multum uinum pretiosusq; cibus fauces nostras trāseat, totius uitæ ope- ra desudamus. Iuuenalis,

Interea gustus elementa per omnia quærit. Verius uero igitur est quod Socrates dictabat, multos propter ea uelle uiuere, ut essent & biberent: se autē bibere atq; esse, ut uiueret. Possē in hoc loco multorū inuitamen- torum gulæ inuētores prodere, quos tamē malo in tene- bris iacere, quā eos nominando, tot cōuitijs obnoxios reddere. Vsum uenādi & piscandi, quidam, teste Euseb. in 1. De præparat. Euang. apud Phœnices repertum uo- lunt: ueluti salem & eius usum Misor & Selech inuenis- se dicūtur. Romæ pauonē Q. Hortēsius augurali cœna primus posuit. auctores Varro in 3. De agricul. & Plin. in 10, & Macr. lib. Satur. 3. Auiaria, hoc est loca in qui- bus domi aues educantur, primus, teste Plin. instituit, in- clusis omniū generū auibus, M. Lælius Strabo Brūdisij equestris ordinis. Habuit etiam Romæ Alexander Imp. uoluptatis gratia. auctor Lamprid. Ex quo cœptum est animalia carcere coërceri, quibus natura cælū aut ter- ram assignauerat. nam & leporaria, id est, uiuaria fera-
rum,

rum, muris undiq; septa, auctore Plin. in 8. à Fulvio Hirpino primùm cōdita sunt, ut etiam hodie nōnulla in Italia extant: diuus enim Federicus dux Urbini duo equidē fecit, in quibus omne ferarum genus inclusit, ut quoties per negotia liceret, animi causa, se honestissimo huiusmodi uenationis genere exercere posset. At alibi, & præsertim in Anglia, passim eiusmodi uiuaria sunt, quæ quū roboreis sudibus septa sint, rectè ueteri uocabulo roboraria dici possunt. Et hæc loca Angli in summis cum uoluptatibus tum opibus habēt, quādo nulla apud eos uideatur magnifica uilla, quā uiuariū ferarū, ceruorū & damarū nō ornarit. Nō est insuper ab re demōstrare, tātū honoris quibusdā accessisse animalibus, ut legionū Romanarū insignia frēt: erāt enim signa, lupi, minotauri, equi, apri, & aquila, quā legionibus C. Marius in secūdo cōsulatu suo propriè dicauit. auctor Pli. li. 10. Nat. hist.

Quis primus inuenerit linum, retia, nendi texendiq; modum, uel artem fulloniam, & saponem: aut qui lanas infecerint, aut repperint lanificij uestiumq; uariarum ac pellium usum, fusos, aulæa, sutoriam artē, sericum, & quando eius copia per Europam fieri cœperit, ac bombycinam uestem atq; purpuram, & quid ipsa sit purpura, ac quanto in honore olim & pretio fuerit. Cap. vi.

Ille lini usus sunt, sed præsertim in uelis faciundis, quod execratione dignum est, ad perniciem hominum. Quod enim maius miraculū uideri potest, quàm ut herba sit hoc linum, quæ eatenus Aegyptum, Syriam, Africam,

cā, Hispaniā, Galliā Italiæ admoueat, ut multi paruo quī dem tēporis spatio, ad ea ipsa loca leuissimo etiā uētorū flatu perueniāt? Audax itaq; uita & scelerum plena, ut Plin. ait, aliquid serere uoluit, ut uentos procellasq; reci peret: ita enim tā paruo semine nascitur, qd' orbē terrarū ultro citroq; portat, hominēq; ipsum, perinde quasi parū fuisset in terra mori, cogit perire in aquis, ubi inse pulius à mōstris marinis uoretur. Propter quod Plin. ait, haud se scire quæ execratio satis esset cōtra inuētorē. sed ad rem ueniamus. Linū Arachne uirgo, quæ Lydia fuit, omnīū prima, teste Plin. lib. 7. inuenit: quāquā eius usus apud Hebræorū antiquissimos multò antè fuisse cōperimus. Hæc lanificij peritissima Mineruā in certamē pro uocauit, à qua in bestiolā, quæ araneola dicitur, conuer sa est. auctor Ouid. in 6. Metamorph. Hæc eadē retia in uenit, quæ fēris auibusq; atq; piscibus capiūdis tendun tur. Nendi autē texendiq; artē Palladē instituisse nemo ambigit, quippe quæ Mineruæ ars nominatur. Quod innuere uidetur Naso in 1. De arte amādi, his uersibus,

Quid facis Aeacide? non sunt tua munera lanæ,

At titulos alia Palladis arte pete.

Et Ausonius libro primo,

Litia qui texunt, & carmina, carmina musis,

Litia contribuunt casta Minerva tibi.

Plinius tamen in 7. dicit Aegyptios textilia comperisse, qui etiam plurimis litijs texere, quæ *πολύμιτα* uocant, simul instituerunt. idem auctor libro 8. Fulloniam artem Nicias Megarensis inuenit, quam qui exercent, fullones nominantur: ij uestimenta curant, poliuntq;, & ad id saponē

id saponem utuntur, quem Plin. lib. 28. cap. 12. à Gallis inuentum tradit, Græcè dicitur $\sigma\mu\gamma\gamma\alpha$ quicquid purgat. Idem lib. 27. quum de osyris herbæ folijs & semine tractat, Smegmata, inquit, faciunt mulieribus ex his. Lanæ infecere primùm Sardibus Lydi, auctor Plin. Vsum uerò lanificij Iust. lib. 2. Athenienses primos docuisse tradit. Quod ego Mineruæ potius tribuerim, siquidē illa erat antiquā Athenæ cōditæ forēt: & quoniā lanificiū callebat, credibile est eā primò lanificiū monstrasse, præsertim Atheniēsis, apud quos castissimè colebatur. Quapropter Iustinus, ut puto, facile intelligit Athenienses lanificij usum primos post Mineruam docuisse, ueluti eos, auctore Diodoro, primos secundū Cererē, uel Siculos, frumentū monstrasse probauimus. Fusos in lanificio reperit Closter filius Arachnis, testis Plin. Illud quasi præteriens non omittā, olim in plerisq; Italiæ locis, lege pagana sancitū fuisse, ut ne mulieres fusos per itinera ambulantes torquerent, neue detectos ferrēt, quòd id aduersaretur omniū spei, præcipueq; frugū. Hinc cognoscere licet, quàm uana fuerit ueterū religio: hodie enim Italicæ mulieres illud passim faciūt, sine tamē alicuius rei maleficio. Aula ornamenta quibus parietes & aula teguntur, primùm, teste Seruio super 3. Georg. in aula Attali regis Asiæ, unde nomē habent, inuēta sunt, postquā is populū Romanū fecit heredē. Sutoriæ artis inuentionē Plinius nescio cui Boëthio assignat: ego uerò dixerim Hebræos primos sutores fuisse, quando satis cōstat Mosē calceatum extitisse, cui, uelut in Exod. cap. 3. patet, dictū à Domino fuerit, Solue calceamentū de pedibus tuis. Vestium

usum

usum Palladē inuenisse Diod. lib. 6. auctor est. Sed, ut ait Euseb. quū de rebus Phœnicū in 1. De Euang. præpar. scribit, Vso ex Siculi genere ortus, traditur primus corporibus tegmina ex pellibus ferinis cōfecisse. Quod ego illi apud Phœnices dūt axat tribuendū duco, quādo Adā primus à Deo creatus, pelliceā sibi uestē fecit, quod proculdubio uestes faciundi posteris exemplar extitit. Præterea, quoniā de uestibus facta est mentio, uidetur locus exigere, ut singulorū uestimentorum inuentores prodamus. Latus clauus primū repertus est ab incolis Balearium insularū, quo Caius Cæsar, auctore Trāquillo, ad manus simbriato usus est, & à latis clauis, qui eius uestitus tunicæ inferti erāt, nomen habet: unde tunica lati clau palmata à genere picturæ dicta. Auri intexēdi modū, uti Plin. in 33, & in 8. est testis, Attalus rex Asiæ inuenit, unde Attalicæ uestes pictæ. Acu facere excogitauerunt Phryges Idæi, ideoq; phrygiones uocati sunt, & uestes ipsæ phrygianæ. Rectam tunicā Tanaquil prima contexit. Apud Græcos inuentū est palliū, sicut apud Hetruscos prætexta, ita nūcupata, quod eius circuitus & oræ purpura prætexta essent: & magistratuū uestitus erat. Contrā toga alia pura dicebatur, cui nihil purpuræ foret prætextū, qua teste Plin. in 8. tyrones ac nouæ nuptæ induebantur. Item colores diuersos intexere Babylonij cœperūt. Martial. Veste Semiramia, quæ uariatur acu. Undulatam uestem, quæ toga regia dicebatur, qua Seruius Tullus usus est, fecit Caia Cæcilia, quæ eadem Tanaquil uocata est. auctor Pli. in 8. & undulata dicta, quod undis aspersa foret, quæ fit ex pilis hircorū caprarūq;.

Hoc genus panni, nos *symballoton* uulgò uocamus. *Dalmatica* uestis longa, nò admodum lata, à *Dalmatis* primum confecta. *Gabanium* à *Græcis* inuentū eiusdem forme, ac *Dalmatica* est, manicis eius longitudinem æquantibus, quo *Itali* etiā nunc unā cum *Græcis* utūtur. Eorundē *Græcorū* inuentū fertur *mantæle*, quod est genus *penulæ*, quā ipsi *μαυδιαν* uocant, nos uerò *mātælū*, at uulgò *cappā*, cuius nūc ubiq; gentiū usus est perquam celebris. *Braccæ* *Gallorū* uestitus fluxus intōsusq; ac uarij coloris, unde pars *Galliæ* frigidior, *Braccata* appellata est. *Sindonē* ex lino amictū primum in urbe *Sidone* factam constat, qua corpus *Seruatoris* nostri inuolutum *Matth.* tradit. Hæc de uestimentis, quorū auctores produntur, dicere habui. Erāt uestes aliæ alijs peculiare, ut *toga* *Romanis* & *Gallis*, ex quo *Gallia* *Cisalpina* *Toga* ta nūcupata est. *Togam* autē ipsam *Tertul.* lib. de pallio scribit à *Pelasgis* inuentā ad *Lydos* primum, à *Lydis* deinde ad *Romanos* delatam fuisse, apud quos diuersa eius fuerunt genera. *Tunica* interior uestis sine manicis, senatoria, eadem nobis *linea* proxima carni est, quam *camisiam* uocamus. *Bulla* aurea puerorum nobilium *Romanorum* erat, *trabea* triumphantiū, *lacerna* ludorum spectantiū: militū uerò, *paludamentū*, *chlamys*, quæ & *Macedonum* *Græcorum*q; *abolla*, *læna*, & *sagū*, quod uulgò *sayon* uel *cotta* dicitur, à quo milites nostros *sagatos* appellamus. At *stola* *matronarum* erat ad pedes usq; demissa, extremaq; in parte infita, *fasciola* exornata. Atque hæc *Romanorum* aliorumq; populorum uestimēta propria, quæ uno alteroue tempore ab illis ipsis inuenta dixerim.

dixerim. Est & cilicium uestis genus, confectū ex uillis hircorum atq; caprarum, quod, teste Varrone, Cilicia, unde nomen habet, primum inuenit, ut illud dense duplicatū adhiberetur, ad sagittarū ictus excipiēdos. In eo apud nos summa est sanctitatis tutela, quādo uiri sanctissimi ad domandum corpus proximē carnem utuntur. Pellium usus frigoris uitandi causa, olim apud Britānos fuit, quemadmodū in nostra Anglica historia ostēdimus. Item apud Scythas. Ouidius de Trist. libro tertio, inter quos exulauit,

Pellibus & laxis arcent mala frigora braccis,

Orāq; de toto corpore sola patent.

Apud ueteres Romanos nō fuisse testatur Tranquil. scribēs Augustū solitū esse hyeme se quaternis tunicis munire aduersus uim frigoris: quod utiq; nō fecisset, si pellibus longē mollioribus uti mos fuisset. Postea Neronis tēporibus ea mollitia ad ipsos quoq; Romanos irrepfit, quādo Seneca in epist. frigoris causa, meminit de pelliculis uulpiū & muriū Ponticorum, quas Itali zebellinos, & alij praesertim Angli sables uocāt, quae ut quādam aliā molliores, ita pretiosiores multō sunt. Sed longū est si nimis facimus, nō praeferibo tamē sericū, scēminarū uirorumq; luxuriae uberrimū alimentū. Hoc Seres Scytharū populi, à quibus nomē habet, primū inuenerūt, dicēte Plin. in 6. Primi sunt hominū qui nascātur, Seres, lanicio syluarū nobiles, persusam aqua depectentes frondiū caniciē: unde geminus scēminis nostris labor, redordiēdi fila, rursumq; texēdi: tā multiplici opere, tā lōginquo orbe petitur, ut in publico matrona trās luceat. Itē Ver. in 2. Geor.

Velleraq; ut folijs depectant tenuia Seres.

Ex his autem Vergilij uerbis multi suspicantur huiusmodi uellera nō à uermibus, ut apud nos fiunt, confici, sed sua sponte in frondibus illarum arborum nasci. Cui opinioni Solinus etiam suffragari uidetur, quū scribat, Seres aquarum aspergine inundatis frōdibus uellera arborum adminiculo depectere, liquoris & lanuginis teneram subtilitatē humore domātes. Verūm Seruius hoc non minus scitē quā eleganter declarat super 2. Georgic. ubi Maro ostendit apud alias quoq; gētes lanigeras arbores nasci, dicens,

Quid nemora Aethiopum molli canentia lana? &c.
Ait enim, Apud Indos & Seres sunt quidam in arboribus uermes, qui bōbyces appellantur, qui aranearū more, fila tenuissima deducūt, unde est sericū. Hęc Seruius. cui Plinius suppetias ferre uidetur, quū in 11. de bombyce Coa loquitur, scribēs, Et in Co insula nasci traduntur cupressi, terebinthi, fraxini, quercus, florē imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autem primò papiliones paruos nudosq;, mox frigorū impatiētia uillis inhorrescere, & aduersus hyemē tunicas sibi instaurare densas, pedū asperitate radente foliorū lanuginē in uellera. Hanc ab his quoq; cogi, subigiq; unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. & reliqua. Bombycinas igitur uestes à sericis non distinguūt, quas in filū retorquere, ac inde texere, in Co insula Pamphila Platis filia inuenit. auctor Aristoteles De animalibus, & Plin. in 11. At serici usus tardē omnino ad nos accessit, magniq; fuit pretij: nā, uti Vopiscus testatur, Aureliano

reliano principe, qui regnare cœpit anno circiter salutis humanæ CCLXXIIII. serici libra auri pōdo, id est, libra uēdebat: quare is princeps modestissimus nunquā holosericā uestē, quæ tota ex serico intexta erat, induere uoluit, qua paulò antè primus Romanorū Antoninus Heliogabalus homo luxuriosissimus usus est, auctor Lāpridius: quū id tēporis tantum in usu esset uestis subscrica, cuius stamē ex serico foret, trama autē ex alia materia, cuiusmodi hodie pannū in primis conficiūt Flādri, quæ Satin de Bruges uulgò appellāt. Posthac, circiter annū salutis DLV. ingens serici copia per totam Europam fieri cœpit, quū per idē tempus duo monachi, uelut Procopius auctor Græcus tradit, uermiculorū semē, hoc est, oua ex Serinda Indiæ urbe, ad Iustinianū Imp. Constantinopolim attulerint. Fit autem ex puro serico panni in primis triplex genus, unū uulgò dicitur rasum, quòd in eo nullus utrinq; sit pilus, apud alios uocatur satin: alterū damascū floribus intextū, quòd Damasci in Syriæ oppido primò cōfectum sit: tertiuū uillutū, id est, uillosum, quod ex altera parte uillos habet. Purpura uerò quo pacto, & quādo sit inuenta, est apud Pollucē lib. de uerbis idoneis ad Commodū 1. qui inquit, Tyrij ferūt captū amore Hercule cuiusdā Nymphæ indigenæ, cui nomē Tyros, quem sequebatur canis, qui irreptantē scopulis purpurā cōspicatus, peresa carūcula, sua sibi labra cruore puniceo infecit. Quū igitur ad puellā adisset Hercules, delectata illa insueta tinctura, affirmavit sibi cū illo post hac nihil fore, nisi ad se uestē afferret, etiā canis illius labris splēdidiorē. Quocirca Hercules inuēta animāte,

collectoq; sanguine, munus puellæ detulit, primus, ut Syrii dicunt, puniceæ infecturæ auctor. Sunt aut purpuræ, teste Plin. lib. 9. cap. 36. pisces ex concharū genere, quæ septem ut plurimū uiuunt annos, cōgregantur uerūno tēpore, mutuoq; attritu liquorē quendā ueluti ceræ emittunt: sed nobile illum succū, quo uestes tinguntur, in medijs habent faucibus, quem cum uita euomūt, ideo uiuæ capiendæ sunt. Hinc purpureus color, qui migrantis rosæ splēdore sublucet. Est eiusdē concharū generis, sed non idem murex piscis, qui & conchylīū dicitur, cuius cruore cōficitur color etiam purpureus, quē ostrum appellant. Ex quo à bonis auctoribus eiusmodi piscium, purpuræ, muricis, conchylīj nomina, pro ipso colore passim usurpantur. Fuit Romæ purpuræ usus, iam inde ab initio urbis cōditæ, distinguebatq; ab equite curiā, id est, insigne erat Romanorū magistratuum, quæ idcirco quam plurimo uendebatur: nā uiolaceæ purpuræ libra tēpore Augusti Cæsaris cētum denarijs uenibat, hoc est, decē nostris coronatis aureis. Postea dibapha Tyria, ita dicta quòd bis tincta esset, & apud Tyrios infectores optimos, in libras, ut inquit Plinius, non poterat emi mille denarijs, id est, centū coronatis. Quapropter quū posteritas semper luxuriosa fuerit, mirū profectò est, purpuræ usum tā rarū, uel potitus nobis penitus esse ignotū.

De origine architecturæ. Cap. VII.

Omines primū more ferarū, in syluis & speluncis nascebantur, ciboq; agresti uescendo ibi uitam agebant: postea reperto igne, ut Vitruuius De architectura placet,

cet, cognitaq; eius cōmoditate, ad teporem propter uim
 frigoris arcendam, propius accedentes, in unum plures
 conuenire cœperunt, & in eo cōgressu, quicquid uellēt,
 iam tum facillè tractare, ut qui rationis participes erant:
 alij ex fronde tecta facere, alij speluncas sub montibus fo-
 dere, uti Troglodytæ & Libyæ quidam populi Hesper-
 rijs Aethiopicibus uicini, teste Strab. in 17. Geogr. factita-
 bant: nōnulli hirūdinum nidos imitantes, ex luto & uir-
 gultis cōdere loca quæ subirent. Et sic usu uenit, ut homi-
 nes, quorum ad quiduis intēditur ingenium, ualet, nouis
 inuentionibus gloriantes, & alij alijs deinde ostendētes,
 ædificia in formare, parietes furcis rectis, & uirgultis
 interpositis luto texere, luteas glebas arefacientes strue-
 re, & ut umbres & æstus uitarent, arundinibus uel fron-
 de tegere, uel ex ulua palustri tuguria cōponere cœpe-
 rint. Quæ ædificia Vitru. testatur, sua etiam ætate con-
 struxisse Galliam, Hispaniam, Lusitaniam, Aquitaniam,
 Phrygiam. At etiam Aegyptus posuerat, secundum Dio-
 dorum: imò apud omnes ferè gētes, talia hodie uisuntur:
 nec mirum, quum sint qui etiam nunc sine ædificijs, sub
 dio uitam ducant, pars in curribus, ut Scythæ propè o-
 mnes, pars in campis, ut Nomades & Saraceni, in Afri-
 ca, qui Syluestres nuncupantur. Atq; eo pacto rem pau-
 latim ad artem, id est, architecturam, deductam ferunt,
 quæ ædificandi rationem docet, quam, auctore Diod. in
 6. Palladi assignāt. Quod ego ex Iosephi testimonio, aut
 Cain Adam primi hominis filio, aut Iobal ex Lamech
 genito potius attribuerim, quorum alter primus, sicut
 infra dicemus, oppidum, alter tabernaculum condidit.

Vnde deinceps non modò casas, sed domos ex lateritijs parietibus & lapide structas, tum deorũ templa quam ornatißima facere cœperunt. Sed iam ad ædificiorum diuersi generis auctores transeamus.

Qui primi luteas aut lateritias domos ædificauerint, & tegulas & lapidicinas inuenerint, & de prima columnarũ origine, & quãdo primũ mar morum usus Romæ in ædificiis. Cap. VIII.

Domos luteas, teste Plin. lib. 7. Doxius Gelij filius primus ædificauit, sumpto ab hirudinũ nidis exẽplo. Lateritias uerò, hoc est, ex lateribus cõstructas, eodẽ auctore, Euryalix & Hyperbius fratres Athenis primũ fecerũt. Earũ structuras Diod. in 6. dicit Vestã Saturni ex Rhea filiam primã inuenisse. Domos ipsas & agros, teste Laertio, Epimenides Cretensis primitus expiãsse dicitur. Tegulas quibus domus teguntur, Cinyra Agriopæ filius in Cypro insula inuenit. Lapidicinas, hoc est, loca ubi lapides effodiuntur, Cadmus Thebis, aut sicut Theophrasto placet, in Phœnicia. auctor Plin. Verũm ego huiusmodi rerum inuentionẽ uerius, ut opinor, Cain, aut Seth eius fratris filijs assignarim, quando ille, teste Ioseph. in 1. Antiq. mortalium omnium primus oppidũ cõdidit, de quo infrã mentionem planiorẽ faciam: isti uerò, ut in primo huius operis uolumine demõstrauimus, columnas duas, id est, unam lateritiam, alterã lapideam, ut in eis rerum cœlestium disciplinam inscriberent, cõstruxerunt, quam primam columnarum atq; laterum originem esse dixerim. Quo apparet, in ipso serẽ mũdi primordio domos
aliaq;

aliaq; ædificia ex diuersis materijs cōstruendi usum fuisse. Non eo tamen inficias, eos, quos ex auctoritate Plin. prodidimus, uspiam deinceps hæc primos docuisse. De marmore restat dicere, cuius fodendi causa (tantū enim deliciarū olim mortalibus obrepsit) natura ipsa rerū pene acta est in planum, mōtes ipsi cæsi, promotoria mari aperta, uiscera deniq; terræ in sexcentas partes dilacera ta sunt. Vnde, ut de cæteris sileā, ad Romanos tāta marmoris, cuius cōuchendi gratia naues etiam fiebāt, copia uenit, ut M. Scauri ædilitate, ductore Plin. lib. 36. Nat. hist. trecentæ sexaginta columnæ marmoreæ ad scenam theatri nō diutius ludorū celebritate duraturi, portatæ sint. At L. Crassus orator primus peregrini marmoris colūnas habuit. M. uerò Lepidus primus omniū limina ex Numidico marmore in domo posuit, magna reprehē sione, qui Cōsul fuit anno urbis DCLXXVI. Crusta marmoris primus, teste Cornel. Nepote, totius domus parietes Mamurra eques Roman. operuit, qui fuit præfectus fabrorū C. Cæsaris in Gallia. Marmore autē scalpendo primi omniū inclaruerūt Dipœnus & Scylus, geniti in Creta insula, prius q̄ Cyrus in Persis regnare inciperet.

Qui primi condiderint oppidū, muros, turres, tabernacula, delubra, aut quis primus Deo omnipotenti templum posuerit, & qui puteos foderint. Cap. I X.

Ortales ab initio conditis per rura castis, ut dictum est, paulatim inter se coëundo è fera agrestiq; uita ad māsuetiores mores perueniunt, tuncq; primū uinculo quodam

societatis simul uiuentes, oppidum, hoc est, locum muris munitum, ædificarunt, ut eò opes suas cõferrent, ubi nulum esset hostium periculum: qui inde ciues à cõeundo uocati sunt, & ipsum oppidum urbs, quam colit ciuitas, id est, ciuium cõetus, dicta ab uruo parte aratri curua, quo illi antiqui homines ritu Hetrusco, sulcum ducebãt, intra quem oppidum posituri essent, ut illud fossa muroq; munitum foret. Hoc primus omnium, teste Plin. Cecrops condidit, qui fuit, ut Iustinus ait in secundo, ante Deucalionis tempora, idq; à se Cecropiam nominauit, quæ deinde arx fuit Athenis. Aliqui Argos, quod Pelasgicum, auctore Strabone lib. 8. Geograph. Homerus uocat, à Phoroneo rege antè conditum uolunt, de quo Lucanus in sexto,

—Vbi nobile quondam, Nunc super Argos arant.
Fuit alterum Argos in Attica: aliud, ut Plin. in 4. est testis, in Achaia Hippium cognominatũ. Quidam etiã Sicyonem prius constructam dicunt. Aegyptij uerò multò antè apud se Diospolin, id est, Iouis oppidũ, ædificatam asserũt: quod fidem propius est, quum ipsi omnino antiquissimi sint. De hoc oppido Strab. lib. 17. meminit. Muros Thrason fecit primus omniũ. Turres, ut Aristot. ait, Cyclopes inuenerunt: ut Theophrastus, Phœnices. Quod Verg. Palladi assignare uidetur in Bucolicis,

—Pallas quas condidit arces Ipsa colat.

Quæ quidem omnia postea inuenta puto, quum Cain Adam filius, qui, sicut palàm est, in ipso propemodum orbis principio fuit, auctore Iosepho in primo Antiquitatum, mortalium omnium primus urbem condiderit,
murisq;

murisq; muniuerit, quã ab Enoch filio suo seniore Enochiam appellauit. Turrim uerò quæ præ altitudine uix oculis terminari poterât, in eo loco quæ deinceps Babylon uocata est, ut idẽ testatur, iuuëtus post diluuiũ Noë, rursum uim aquarũ formidans, id suadete Nemroth, primum cõstruxit. Quare Cecropiã, Argos, Sicyonẽ, Diopolin, urbes unã cũ turribus postea conditas fuisse, iam meo iudicio liquidò constat. Tabernacula, teste Iosepho in 1. Antiq. Iobal filius Lamech fecit, quauis Phœnices Seculi nepotibus attribuant. auctor Euseb. De præpar. Euang. Delubra Epimenidem Cretensem primum ædificasse. auctor est Diogenes Laërtius lib. 1. At Vitruuius Pythium architectũ primũ omnium Priene ædem Mineruæ fecisse tradit. Herodot. tamen lib. 2. Aegyptios, ut nos in primo huius operis uol. scripsimus, primos dijs delubra statuisse prodidit. Romæ, teste Liuius, Romulus templum locauit Ioui Feretrio, quod primum omnium more gentis sacratum fuit. Deo autem omnipotenti Solomon rex Hebræorum ab ortu Adam primi hominis, tribus millibus centum & duobus post annis, primus omnium, auctore Iosepho lib. 8. Antiquit. Ierosolymis templum condidit, quod Dauid illius patrem extruere parantem, Deus per Nathan prophetam ab opere, propterea quòd manus hostium sanguine pollutas haberet, reuocauit, eiq; iussit, ut id Solomoni filio condendũ relinqueret. Quod quidem templũ cum miro opificum artificio, tum ingenti auri copia quo ornatũ erat, omnium profectò operum quæ tunc in orbe terrarum extabant, celeberrimum fuit. Secus tamen sc̃titauit Alexander

Romanus

Romanus Imperator, uir in hac parte haud mehercle cōtemnendus, qui, teste Lampridio, in templis nūquam præter quatuor aut quinq; argenti libras, auri ne guttu lam quidē, aut bracteolā posuit, identidem uersum Persij repetēs, In sacro quid facit aurū? Puteos, auctore Pli. in 7. Danaus ex Aegypto aduectus in Græciam quæ uocabatur Argos Dipson, fodit. Quod sanē absurdum est: nā ut ab ouo, ueluti dicitur, incipiā, constat primò Abraham & Isaac, sicut patet in Gen. lib. cap. 26. ac deinde alios Hebræos de Aegypto egressos, duce Mose, per solitudines multos fodisse puteos, quo tempore nondū Danaus erat: dicente Iosepho contra Appionē, iam palām uerò est ex prædictis annis, tēpore cōputato, quia hi qui uocabātur pastores, id est, nostri progenitores, ex Aegypto liberati, ante tres & nonaginta atq; trecētos annos hanc prouinciā inhabitauere, quā Danaus Argos accederet. Sed nec Argis quidem Danaus puteos fodit, uerū eius filie: poëtæ enim aiunt, ut testis est Strabo lib. 8. Argos aquis carere. Vnde Homeri uersus,

Θεοὶ δ' αὖ θεῶν ἀγροῦ ἀνυδροῦ.

Dij posuere Argos lympharum protinus experts. Sed nō ipsam regionē, quæ annibus irrigua est, aquarū inopia laborare uolunt, uerū oppidū. Urbem uerò illam, ut Strabo ait, in loco iacuisse arido ferūt, in qua magna erat puteorum copia, quos non Danaus, sicut Plin. placet, sed eius filie fecerunt, testificante hoc carmine,

Αγροῦ ἀνυδροῦ ἰδὺ Δαναὸν θεῶν ἀγροῦ ἔνυδροῦ.

Argos aquis uacuum Danae struxere redundans.

De primis labyrinthorū, pyramidumq; auctoribus,

ribus, & de mausoleo sepulchro, ac de uario apud gentes olim sepeliendi usu, & unde apud Romanos mos cremandi cadauera, consecrandorumq; Imperatorum post mortem, atq; de origine

funeris orationis. Cap. x.

Peræpretium est, ut antequam hinc digrediamur, labyrinthos dicamus portetosisimum humani ingenij opus: in se enim continet mille itinerum ambages, occurfus ac recursus inexplicabiles, crebris foribus inditis, ad fallendum occurfus, redeundumq; in errores eosdẽ. Quatuor fuisse cõmemorantur: primus in Aegypto, quem alij regiam Mothærudis principis fuisse existimant: alij sepulchrum Meridis, quod etiã Diodor. sentit, plures alij Solis honori extructum ferunt. Hunc Plin. lib. 36. ait, à Petefuco rege, siue à Tithoẽ esse cõditum. At Herodot. lib. 2. cõmune Aegyptiorũ regum opus appellat, seq; illum uidisse paulò supra stagnum Myrios, uersus Crocodilorum urbem conditũ testatur, de quo Strabo etiam in 17. meminit. Hinc sumpsisse Dædalum exẽplar illius quem fecit in Creta, non est dubiũ, sed cõtẽsimam tantũ eius portionẽ imitatum. Alter hic ab Aegypto labyrinthus fuit, de quo intellexit Poëta in 6. Aeneid. dicens,

Hic labor ille domus, & inextricabilis error,

Et Ariadne apud Ouidium epistola 10,

Quum tibi, ne uictus tecto morerere recuruo,

Quæ regerent passus pro duce fila dedi.

Idem Naso in 8. Metamorph.

Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis,

Ponib

Ponit opus, turbatq; notas, & limina flexu
 Ducit in errorem uariarum ambage uiarum.

Plin. quoq; & Plutarch. in uita Thesei, & Strabo atque
 D. Hieron. mentionē faciūt. Tertius in Lemno fuit, quē,
 eodem Plin. auctore, fecere architecti Zmilus & Rholus
 & Theodorus indigena, cuius Plin. etate, ut ipse est te-
 stis, reliquæ extabant. Quartus in Italia: omnes lapide
 polito, fornicibus tecti. Italicū Labyrinthum, sicut testa-
 tur Plin. sibi fecit Porsena rex Hetruscorum, sepulchri
 causa: de quo Varro, Sepultus est Porsena sub urbe Clu-
 sio, in quo loco monimētū reliquit lapide quadrato, sin-
 gula latera pedum lata tricenūm, alta quinquagenūm,
 inq; basi quadrata, intus labyrinthū inextricabilē, &c.
 De labyrinthis satis est dictum. Sequuntur pyramides,
 quarū auctores minimē sunt sua laude fraudandi, pro-
 pter uidelicet earum magnitudinē: tam altæ enim in Ae-
 gypto fuisse traduntur, ut magna omnium admiratio fue-
 rit, qua ratione in tātam altitudinē subuecta forent cæ-
 menta. Tres autem pyramides, auctore Plin. inter Mem-
 phim & Deltam fuisse constat, quarum unā ac reliqua-
 rum maximā, teste Diod. lib. 2. CCCLX. hominū millia
 annis xx. cōstruxisse produntur: quā, ut idem dicit, sibi
 fecit ut in ea sepeliretur, (quando istæ pyramides aliud
 nihil erant nisi sepulchra) Chemis rex, quem Herodot.
 Cheopem appellat. Post hunc regnum obtinuit, sicuti
 Diodor. ait, Cephus eius frater: quidam non fratrem, sed
 filium nomine Chabreum regnū tenuisse asserunt, quod
 similis uero Diodorus autumat. At Herodot. non Cha-
 breum, (nisi codex mendosus est) sed Chephrenem, &

non filium, uerum fratrem illius qui primam cōdidit pyramidem, uocat. Cōueniunt tamen ut hic, siue filius eius, siue frater fuerit, alteram pyramidem ædificauerit, arte priori similem, magnitudine quidem imparē. Et hæc duæ, auctore Strab. inter septem spectacula mundi numeratæ sunt. Martialis,

Barbara pyramidum fileat miracula Memphis.

Hunc regem, ut Herodot. & Diod. producit, sequutus est Mycerinus rex, prioris pyramidis auctoris filius. Is tertiam pyramidem longè minorē paterna uicenis (uelut testatur Herodot. in 2) pedibus, ex omni parte reliquit. Hanc quidam, teste Strab. Rhodopæ meretriculæ ab amantibus positam uolunt, narrantes huiusmodi fabulam, Quæ aliquando lauaretur, aquila alterū calceū è manu ancillæ rapuit, & in gremium regis iura Mēphi dantis dimisit: rex demiratus, perquiri mulierē iussit, quā in urbe Naucratitarū inuentam uxorem duxit, & mortuæ inde pyramidem cōstruxit. Quod Herodot. prorsus falsum esse dicit, quū Rhodope mulier longè post fuerit quàm reges qui pyramides fecissent. Isti igitur reges quos commemorauimus, pyramidū auctores traduntur: etsi Diod. lib. 2, & Plin. in 26. Natur. hist. à quibus factæ sint, nō satis cōstare dicunt, iustissimo casu oblitteratis tantæ uanitatis auctoribus. Pyramides autem faciendi, teste Plin. causa à quibusdā traditur, ne plebs esset otiosa. Quare Ioseph. in 2. Ant. dicit, Aegyptios coëgisse Heb. pyramides ædificare, ut eos huiusmodi labore attererēt, aut ne reges pecuniā successoribus, aut æmulis insidiatibus relinquerēt uel præberent. Propter quod ipse Plin. hæc opera, regū pecuniæ

pecuniæ otiosam ac stultā ostētationē uocat. Verūm ego hanc potius fuisse causam opinor, quōd Aegyptij, ut ait Diod. domos nostras diuersoria appellabāt, tanquā breui tempore à nobis inhabitādas: mortuorum uerò sepulchra sempiternas domos, quoniā apud inferos infinitum sit tēpus: idcirco domus edificāde curā contēnebant, sepulchrorū magnificētiæ (ut stultissimè fit etiā apud nos hodie) summum studium operamq; tantum impendētes. Quāuis nōnulli, teste Diod. Aegyptios huiusmodi sepulchrorū præcipuū studiū ab Aethiopicibus esse mutuatos asseuerēt. Nemo tamē rex ex ijs qui eas pyramides cōdidērāt, in illis sepultus est. auctor Diod. in 1. Mausoleū autē, id est, Mausoli regis Cariæ monumētū, auctore Stra. lib. 14. Geogr. Artemisia eius uxor extruxit, quod, teste Plin. lib. 36. inter septē miracula adnumeratū est. Mart.

Aëre nec uacuo pendentia Mausolea.

De quo etiam meminit Cicero, Lucanus, Gellius, & Vitruuius. Varius præterea apud gētes olim usus sepeliendi cadauera fuit: mortui enim Persarū non prius humabantur, quā aut ab alite, aut à cane traherentur. Massagetæ & Derbicæ miserrimos putabant qui ægrotatione morerentur: & parentes, cognatos, propinquos, quum ad senectutē peruenissent, iugulatos deuorabant, rectius esse ducentes, ut ipsi potius quā uermes comessent. Tibareni quos dilexissent, senes suspendebant patibulis. Albani Caucaſi mōtis accolæ, mortuorum curam habere, aut meminisse, nefas putabant, quibuscum etiam pecunias defodiebant. Aegyptij statim mortuo homine, ferro incuruo cerebrum per nares educebāt, locū illum
medica-

medicamentis explētes, dehinc acutiſſimo lapide Aethio
 pico circa illa cōſcindebant, atq; illac omnē aluū protra
 hebant, quā ubi repurgauerant, rursus odoribus cōtuſis
 reſarciebant, inde iterum conſuebant: ubi hæc feciſſent,
 ſaliebant nitro abditum LXX. dies: nā diutius ſalire nō
 licebat: quibus exactis, cadauer ſindone inuoluebāt, gū
 mi illinentes. Eo deinde recepto, propinqui ligneam ho
 minis effigiem ſaciebant, in qua inferebant mortuū, in
 cluſumq; ita reponebant. Et id, ut arbitror, ideo factita
 bāt, ut eo pacto cōdita cadauera diuturnius incorrupta
 ſeruarentur: nā Aegyptij, teſte Seruio in tertium Aenei
 dos, ſequuti Stoicorum ſententiam, perſuaſum habebant
 tandiu animam durare, quādiu duraret & corpus. Ae
 thiopes Macrobij, id eſt, longæui, in uitreis ſepulchris
 mortuos cōdere. Scythæ eos qui à demortuis amati fuiſ
 ſent, uiuos infodiebant cum oſibus mortuorum: regē au
 tem ſuum ubi mortuum ad eas gētes quibus imperaſſet,
 circumtuliffent, ſimiliter humo tegebant, atq; cum eo ſe
 peliebant aliquam eius pellicum ſtrangulatam, & cum
 qui uina miſcuiffet, aut qui præſuiſſet nuntijs, necnon
 omnium rerum primitias. Naſamones ſedentes mortuos
 humabant, obſeruantes, ut dum quis cœpiſſet agere ani
 mam, eum ſedentem conſtituerent, ne ſupinus ſpiritum
 efflaret. Hyrcani uolucris & canibus ſemiuiuos proij
 ciebant. Thraces mortuos ſuos per luſum & lætitiā
 terræ demandare, prædicantes in qua tot malis liberati
 eſſent felicitate: contra edito puero, propinqui cum plo
 ratu proſequebantur, exponentes quaſcunque neceſſe
 foret illi, quod uitam ingreſſus eſſet, perpeti humanas

calamitates: institutum mehercule inter tot uitæ mala, sapientiæ plenū. Eorum autē optimates simulatq; cōbusti essent, sepeliebantur. Quidam Aethiopū demortuos in flumē proijciebant, existimantes id optimū sepulchrum esse: aut uitro circumdatos domi seruabant: aliqui fictilibus cōdebant, atq; infodiebant. Assyry melle condebāt, ac cera oblinebant. Nabathæi cadauera pro stercore habebant, regesq; suos in sterquilinijs defodiebant. Taxilli mortuos uulturibus nō secus proijciebāt, atq; Caspij cæteris bestijs. Quædā Indicæ fœminæ cum uiris cremari sibi felicissimū gloriosumq; putabant. Bactriani canibus ad hoc ipsum nutritis obijcere senes. Quod, ut diuus Hieronymus est testis, quum Alexandri præficus Nicanor emēdare uoluisset, pene amisit prouinciam. Parthorum sepultura, aut auium aut canum laniatus erat. Issedonū Asiaticæ Scythiæ populorū mos erat parentum funera cantibus prosequi, & proximorū congregatis coctibus, cadauera ipsa dētibus laniare, pecudumq; carnibus mista comedere, ac capitibus auro incinctis pro poculo uti, quæ, auctore Plin. lib. 4. ultima erant pietatis officia. Herodotus tamen in 4. dicit, illos parentum capitibus nō loco poculi, sed pro simulachro usos esse, immolātes illis quotannis maiores hostias multis cū cæremonijs. Hyperborei hoc sepulturæ genus optimū arbitrabātur, ut siquos satietas teneret uitæ, epulati delibutiq; de rupe nota præcipitarent sese in mare profundū. Romani teste Plin. in 7. postquam lōginquis bellis obrutos erui cognouerunt, cadauera cōburere cœperunt. Primus omnium in Cornelia domo, Sylla dictator crematus est, ueritus talionem, id

tiem, id est, timens ut suum corpus è sepulchro extraheretur, perinde ac ipse Marij cadaver eruiisset. Hinc igitur apud Romanos cremandorũ cadaverũ usus increbuit: sed hũc magis foris quàm domi seruaturũ esse duco, nec tamen semper cõbusta sunt. Illud uel scire licet, apud Rom. consueuisse filios & propinquos mortuorum corpora in rogam inijcere. auctor Cicero, qui lib. Tuscul. 1. ita de ea re scribit, Metellum multi filij, filie, nepotes in rogũ imposuerunt. Fuit & apud alios huiuscemodi mos comburendi. Plin. enim testatur in 19. quum de lini generibus loquitur, scribens, Regũ inde funebres tunicæ corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Optimates etiã Thracum, ut diximus, comburebantur. Sed de hac re funerea plura alibi dicemus, quũ de anniuersarijs nostrorum exequijs differetur. Non est tamen silendum de more Imperatorum consecrandorum, qui Romanis talis fuit, Sepulto corpore, Imperatoris imaginem fingebãt, eamq; in regiæ uestibulo supra lectum eburneum ponebãt, ad ægroti speciem pallidam, quam circumstantibus utrinq; senatu & matronis nobilioribus, medici inuisebant quotidie, septimo autẽ post die ubi uisus erat obijisse mortem, iuuenes utriusq; ordinis lectum humeris in uetus forũ primò, dein in campũ Martiũ perferiebãt, ibiq; in tabernaculo ad exemplũ turris structo, ac aridis fomitibus oppleto locabant, cum ingēte aromatũ aceruo. Hic ceremonijs patrio more concelebratis, successor imperij facē tabernaculo admouebat, cæterisq; ignē subijciētibus, cũcta cõburebantur: mox è fastigio quodã aquila dimittebatur, quæ in cælũ credebatur ipsam principis

animam deferre. Ac iam ex illo, unà cum cæteris numi-
 nibus, Imperator colebatur. De hac re Herodianus sta-
 tim in initio 4. libri latius meminit. Cæterū hanc conse-
 crandi rationem posteritas sumpsisse uidetur ex Cæsa-
 ris dictatoris funere, cuius forma non multū ab ista fuit
 diuersa. Funebrē orationē de Bruti laudibus primus Va-
 ler. Publicola habuit, quæ adeo grata iucundaq; Roma-
 nis fuit, ut ex eo cōsuetudo manserit, ut qui strenuē pu-
 gnando interijisset, ab optimatibus laudaretur. Dicitur
 etiam funebribus Græcorum orationibus illa uetustior
 fuisse, nisi iam Solon, qui teste Gellio lib. 17. Tarquinio
 Prisco Romæ regnante, leges Atheniensibus dedit, hu-
 ius rei auctor, ut Anaximenes orator dicit, antea fuerit.
 testis Plutarch. in uita Valerij. Apud Romanos deinde,
 auctore eodem Plutarcho in uita Camilli, quū mulieres
 ornāmēta aurea, quibus utebantur, ad conficiendam pa-
 teram in Delphum mittendam cōtribuerint, senatus de-
 creuit, ut quemadmodū pro uiris, ita etiā pro scæminis,
 in funere orationem haberi liceret. Hinc igitur demor-
 tuos laudandi mos fluxit, quē nos hodie seruamus: serua-
 mus autem, in laudandis illis, si ne quid falsi dicere aude-
 mus, qui dū uixere, summopere curarūt, ut ab omnibus
 bene audirent: nā hoc unū in primis indicatiū uirtutis &
 uitij in homine existit. Quippe natura quadā optimus
 quisq; inuigilat, ut de se reliqui mortales nō malā imbi-
 bant opinionē, & post mortē omni tēpore bene loquā-
 tur: at ignauissimus nō itē. Cuius sanē rei cōiectura, Pla-
 to in epist. 2. ad Dionys. tyrannū, se duci affirmat, ut cre-
 dat esse aliquē sensum ijs qui mortui sunt, rerū nostrarū.

Qui

Qui primi obeliscos fecerint, aut Romam inue-
xerint, & inibi locus Plinij emaculatus, & de no-
tis obeliscorum, & quales essent Aegyptio-
rum literæ. Cap. XI.

Abyrinthos ac pyramides regum opera
omni admiratione digna, superiore capite
descripsimus, eorum simul proditis aucto-
ribus. Sequuntur modò obelisci, quos reges
iuxta certatim fecerunt. Sunt autem obelisci trabes lapi-
dæ Solis numini sacratæ, propter quod ad radiatorum simi-
litudinẽ fiebant. Apud Aegyptios nomen habet à radio,
& planè talis est radij forma, dum per fenestram intrat.
Græci à uerũ similitudine nuncupant, apud quos ὀβελὸς
uerũ est. Obelisci primũ in Aegypto, inde Romæ plu-
res erecti sunt. Primus omnium, teste Plinio libro 36. hoc
opus instituit Mitres, qui in Solis urbe regnavit, somnio
iussus: hoc enim ipsum in eo inscriptum erat. Postea &
alij Aegyptiorum reges in eadem urbe fecerunt. Sochis
enim quatuor erexit, quadragenorũ & octonũ cubi-
torum longitudine. Rameses autem is quo regnante Iliũ
captum est, 40 cubitorum: idem & alium posuit longi-
tudine undecẽtenis pedibus, per latera cubitis quatuor.
Erant & alij duo, unus à Myrne positus, alter à Phio.
Hec ex Plinio uolumine 36. Verũ quidam cõdices non
à Myrne, sed à Smarre, & nõ à Phio, sed ab Eraphio ha-
bent, ut in alterutris mendum sit. Vnum Alexandriae sta-
tuit LXXX cubitorum Ptolemæus Philadelphus. Phe-
ron etiam duos in æde Solis posuit, hanc ob causam: fe-
runt enim hunc regem, teste Herodoto libro 2. facinus

admisſe, quòd ſpiculũ in medios fluminis uortices con-
torſerit, & propter id eueſtigio amiſſo uiſu, decenio cæ-
cũ fuiſſe: undecimo autem anno ab urbe Buci oraculum
accepiffe, uiſum eſſe ſibi rediturũ, ſi oculos abluiſſet lotio
mulieris, quæ cæterorũ uirorũ expers, ſuo tantũ uiro cõ-
tenta fuiſſet: & ante omnia, quum lotiũ uxoris tentafſet,
ac nihil amplius cerneret, reliquarũ deinde urinã exper-
tũ tandẽ uidiſſe, ibiq; omnes mulieres quas fuiſſet exper-
tus, præter eã (uxorẽ enim duxit) cuius lotio lotus uiſum
recepiffet, concremaſſe: atq; ea calamitate liberatũ, cùm
alia in alijs templis donaria poſuiſſe, omnia egregia ad
diuturnitatẽ memoriæ, tũ maximè memorabilia ac ſpe-
ctaculo digna in templo Solis gemina ſaxa, quos obelos
uocant à figura ueru, centenũ cubitorũ longitudinis,
oñtonũ latitudinis. Fuerunt & plures alij in ipſa Ae-
gypto, quapropter Auguſtus Cæſar, teſte Ammiano,
duos Romam ex Heliopoli urbe Aegyptia transporta-
uit, quorũ unus, qui, ut auctor eſt Plinius, exciſus fuit à
rege Semneſerteo, in circo maximo, alter qui à Seſoſtri-
de factus eſt, in campo Martio poſitus fuit. Tertius in Va-
ticano erat, à Caio principe inuectus, qui etiam nunc eo
loci ſtat: de quo Plinius lib. 16. cap. 40. quum de arborũ
magnitudine loquitur, Abies admirationis præcipuæ ui-
ſa eſt in nauì, quæ ex Aegypto Caij principis iuſſu, obe-
liſcum in Vaticano circo ſtatutum adduxit. Hunc, ut idẽ
in 36. teſtatur, fecerat Seſoſtridis filius Nũcoreus. Et de-
inde ſubdit, Eiuſdem remanet & alius centum cubitorũ,
quem poſt cæcitatem, uiſu reddito, ex oraculo Soli ſa-
crauit. Hæc Plinius. Ex his uerbis facîle conijcere poſ-
ſumus,

sumus, Plin. intelligere de altero obelisco, quæ, ut supra ostendimus, ex testimonio Herod. Phæronem, nō Nuncoreum, ut apud Plin. legitur, recepto oculorū uisu, Soli sacrasse constat. Ex quo extra omnem cōtrouersiam, Plin. locus deprauatus est, qui ut emaculetur, loco Nūcoreus, legendū esse duco Phæron, ne duo inter se grauissimi auctores certare uideantur, quū haud difficulter fieri potuit, alterū ex ijs quos Phæron fecerit, eūdem esse, quem Caius Romam portarat. Quod demiror Hermolaū Barbarū, uirū utiq; sagacissimi ingenij, non animaduertisse, præsertim quum paulò superius admonuisset undecimo capite, eiusdem 36. Plin. uoluminis, ubi Nuncoreus inscriptus est, legendum esse Sesostridis, nō Sesothis: qui, teste Herodoto, fuit huius Phæronis pater, de quo Plin. lib. 6. cap. 29. meminit, & Strabo lib. 7. & Iosephus contra Appionem uolumine 2. Non est etiam tacitum relinquendum, obeliscos quamplurimum notis quibusdam, id est, uariâ animalium effigie, insculptos fuisse, quæ uel regum gloriam, uel eorum persoluta uota sequentibus ætatibus monstrarent, quæ loco literarum erant, dicente Plin. lib. 36. Etenim sculpturæ illæ effigiesq; quas uidemus, Aegyptiæ sunt literæ. Et Cornel. Tacitus lib. suarum histor. 13. Primi, inquit, Aegyptij per figuras animalium, sensus mentis effingebant, & antiquiss. monumenta memoriæ humanæ impressa saxi cernuntur. Strabo etiam lib. 17. ait, In obeliscis quibusdam literæ sunt, quæ regum illorum diuitias ac potentiâ declarant: nam per speciem apis mella conficientis, regem indicabant, cui cū iucunditate moderante, aculei inesse debet.

Per accipitrē, rem denotabāt citò factam, quoniam hæc aliarū ferme omnium auis sit uelocissima. Per instrumenta etiam quædam membræue humana scribebant: quod Diodor. statim in principio 4. lib. planè demonstrat.

A quibus primò asylum constitutum fuerit, & quo nos pacto asylis utamur. Cap. XII.

Ostquam Hercules migravit è terris, nepotes eius, auctore Seruio in 8. Aeneid. timentes insidias eorum quos auus afflixisset, Athenis sibi primi omnium asylum, hoc est, templum misericordiæ, collocarūt, unde nullus per uim posset abduci: nam cõponitur ex α, quod est sine, & ὀψω traho: quod Statius affirmat in 12. Thebaidos, dicens,

Fama est defessos acie post busta paterni

Numinis, Herculeos sedem fundasse nepotes,

Sic sacrasse loco communc animantibus ægris

Confugium. Cuius Plutarch. etiam in uita Thesei

mentionem facit. Verùm ego hoc primum inuentū Mosi uerius, ni fallor, assignauerim, qui, ut auctor est Eusebius, longè ante Herculem fuit. Is enim, teste Iosepho lib. Antiquit. 4. in tribus ex ijs urbibus quas ipse cõdiderat, dum Hebræum populum in patrium solum reduceret, asylum constituit, quod illis tantum profugio foret, qui minimè scientes homicidium commisissent. Secundum hæc, longo deinde tempore Romulus, ut haberet aduenas plures, cum quibus cõderet Romam, ad imitationem Atheniësis, ut Seruius tradit, asylum (teste Liuius in 1. ab urbe cõd. & Dionysio li. 2.) aperuit, quò quisquis proficisceretur, ab omni noxa liberatus esset. Ouid. in 3. Fast.

Romulus

Romulus ut saxo lucum circumdedit alto,
 Quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.

Vergilius quoq; in 8. att,

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum
 Rettulit. Fuit & aliud asylum, auctore Strab. in 8.
 Geogr. nō procul Trœzene, in insula nomine Calauria,
 Neptuno dicatū. Tum aliud quoq; in Aegypto, ad Cano-
 picum Nili ostiū, Herculi consecratū, de quo Herod. lib.
 2. meminit, Erat, inquit, & in eo litore quod nūc quoq;
 est, Herculis templū, ad quod siquis cuiuscunq; hominis
 seruus cōfugiens capiat sacras notas, sese Deo tradēs, cū
 nefas est tangere. Quæ sanctio ad meam usq; ætatē, pror-
 sus immota perseueravit. Fuit etiā in ipsa Aegypto, sicut
 cōmemorat Strab. lib. 17. & ult. Geogr. Osiris asylum,
 & in Syria Apollinis. Sunt hodie in orbe nostro Chri-
 stiano, præsertim apud Anglos, passim asyla, quæ non
 modò insidias timentibus, sed quibusuis fontibus etiā ma-
 iestatis reis patent: quod facit ut manifestè appareat, nos
 id institutū non à Mose, qui illis duntaxat qui nolentes
 hominē occidissent, asylum posuit, sed à Romulo esse mu-
 tuatos. Quæ nempe res haud dubiè in causa est, cur be-
 ne multi à maleficijs minus abstineant manus. Quid,
 quòd templa nostra ubiq; gentium istiusmodi sceleratis
 hominibus instar asylorū sunt? & id cōtrā quàm Moses
 etiam constituerit, qui in Exod. cap. 21. ita sanxit, Siquis
 per industriam occiderit proximum suum, & per insi-
 dias, ab altari meo auelles eum, ut moriatur.

De origine theatri, & in eo recitandi comœdias
 tragœdiasq; modo, & qui primò Romæ theatrū,

& amphitheatrum ac circū construxerint, & quare amphitheatrū arena spargeretur, & inibi de frequenti apud ueteres lauandi usu, ac thermarum origine. Cap. XIII.

Theatrum (quod hemicycli specie constructū erat, ἀπὸ τῆς ἡμίκυκλου, quod est uideo, appellatū, Latine dici spectaculum potest) consuetudo, teste Cassiod. in epist. à Græcis sumpta est: nam quū agrorū cultores feriatibus diebus sacra diuersis numinibus per lucos uicosq; celebrarēt, Athenienses primū hoc in urbē spectaculum transtulerunt, theatrum Græco uocabulo appellantes, quod in eo eminens astans turba cōueniens sine aliquo impedimento conspiceret: apud quos, auctore Euseb. in 2. De præpar. Euāg. Dionysius primus theatrum fecit: propter quod, ut meafert opinio, Seruius ait theatrales ludos in honorem dūtaxat apud ueteres Liberi patris fieri cōsueuisse. Plutar. similiter Athenis theatra fuisse, in uita Thesei apertè ostendit. Sanè apud Alexandriam, in Antirrhodo insula theatrum etiam fuisse, Strabo in 17. auctor est. Hūc morem Romani quoq; ut pleraq; alia, in urbem cōstruendi theatri transtulerunt, quod ita dispositum erat, ut à fronte inter duo cornua, scena esset, dicta ἀπὸ τῆς σκηνῆς, quod apud Græcos tabernaculū significat, ita appellatum à facienda umbra. Scena primò inuenta est umbræ gratia, in qua ludi ab eo loco scenici nuncupati, à principio facti sunt, qui, teste Liuius, anno urbis cond. CCCXC I. C. Sulpitio Petico, C. Licinio Stolone COSS. pestilentie sedandæ causa instituti sunt. Porro quum uis morbi

morbi nec humanis consilijs, nec ope diuina leuaretur, inter alias iræ cælestis placationes eiusmodi ludos intro ducere placuit, insanis certè hominũ mètibus, qui putarent Deũ lasciuis saltationibus sibi placatũ iri. Itaq; ex Hetruria ludiones acciti, qui sine carmine ullo, sine imitandorũ carminũ actu, ad tibicinis modos saltãtes, haud indecoros motus dabant. Res noua sic bellicosum populũ delectauit, ut iuuetus inde iocularia simul inter se uersibus incõditis fundentes, eos imitari cœperint. Hæc ridicula carmina sine cãtu iactitata, Græcè exodia appellabãtur, sicut epodia quæ cãtabantur. Et quia hister Thusco uerbo ludius uocabatur, id nomẽ histrionibus est inditũ. Post annos deinde cẽtũ & uigintiduos, qui fuit annus ab urbe cond. DXII I. Lilius Andronicus fabulã uersibus intextã primus recitandã dedit. Ac ita ludus paulatim in artẽ uersus est, quũ in scena comici tragicicq; & ceteri poëtæ sua recitarẽt poëmata: in ea etiã erãt præcones, tibicines, citharœdi & huiusmodi, qui uel in fine cuiusq; actus canerent. Hoc sanè loco non abs re uidetur esse aliquid dicere de modo in primis agẽdi comœdias, tragœdiasq;. Nam quũ Cic. lib. 3. De orat. de Roscio, qui fuit homo Gallus, & comœdus peritissimus, ac eius præceptor in pronuntiationis gestuũq; exercitatione, dixerit, Nũquã agit hũc uersum Roscius eo gestu, quo potest: nõnulli suspicati sunt comicos & tragicos sua poëmata recitare solitos, & mimos, hoc est histriones, præstò fuisse, qui personarum inductarum facta dictaq; exprimẽdi causa, eorũ uoces gestibus tãtum persequerẽtur: id quod alibi Cic. in Parad. falsum esse demõstrat, quum inquit,

Histrion

Histrionum si paulò se moueat extra numerum, aut si uersus prouertitatus est syllaba una breuior aut longior, exhibetur & exploditur. Si igitur histrio gestu, non itè uoce agebat, quàm fieri potuit, ut mutus in pronuntiatione reprehederetur? Theatralis autè scena apud antiquissimos parietem non habebat, sed frondibus atum tegebatur: postea tabulata coeperunt componere instar parietis, & sic binis & sepe pluribus cōtignationibus cōstabat. Deinde erat proscenium, suggestum in quo ludi exercebantur. Verg.

— Et ueteres ineunt proscenia ludi. In medio orchestra, in qua senatorum sedibus erant loca designata, unde omnium agentium gestus spectari possent: dicta orchestra, quòd in ea saltationes fieri consueuerunt: ὄρχησις enim Græcè saltatio dicitur. In cauea uerò, quæ pars media theatri erat, subsellia equitum erant in cuneos eodem modo diuisa. In circuitu hemicycli erant gradus ita dispositi, ut altiores in ambitu semper excrescerent, in his plebs promiscuè sedebat. Quibus non erat locus sedendi, ij stantes in cauea spectabant: nam senatus à populo secretus ludos spectare. Cuius rei, teste Liuius in quarto de bello Macedonico, & Plutarcho, Scipio ille Africanus, & Valer. Sempronius Longus cōsules, primi auctores fuerunt, quod & uulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. Valerius autem Max. hoc ex sententia posterioris Africani actum esse narrat. Caueæ theatri nullis fornicibus obductæ, uelis tegi solebant. Ex quo primus omnium Q. Catulus, teste Plin. in 19. linteis theatro umbram fecit, primusq; byssina uela duxit. In hanc sanè formam, theatrum M. Scau-

rus in

rus in sua ædilitate, nõ quidẽ perpetuò duraturũ, sed in triginta tãtũm dies scenicorũ ludorum (principio enim ad tẽpus fiebant theatra) primus omnium Romæ extruxit, dicente Plin. lib. 36. cap. 15, Hic fecit in ædilitate sua opus maximum omnĩũ, quæ unquam fuere humana manu facta, non tẽporaria mora, uerũ etiam æternitatis destinatione, & reliq. C. autẽ Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obiit, in patris funere theatra duo è ligno construxit, quibus inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repẽte circumactis, ac cornibus inter se coẽũtibũs, faciebat amphitheatrum, & gladiatorũ spectacula edebat. Mansurum theatrum è quadrato lapide, ut ait Cornelius Tacitus, primus Romæ construxit Pompeius Magnus, cuius exemplar ex eo quod Mitylenæ erat, post deuictum Mithridatem sumpsisse, testis est Plutarch. Amphitheatrum autem, qui locus erat spectaculorum gratia, forma rotunda, & ueluti, ut supra ostendimus, ex duobus constans theatris, primus omnĩũ, teste Cornelio de gestis Neronis, in campo Martio posuit C. Iulius Cæsar, quod paulò post, auctore Tranquillo, Augustus mausoleũ ædificaturus destruxit, qui & ipse amphitheatrum destinauit media urbe, quod à Vespasiano conditũ fuit, & à Tito consecratũ. auctor Suetonius in eorũ uitis. Sed quoniã Domitianus, ut idem est testis, omnibus operibus quæ post mortẽ illorũ uel restituit uel perfecit, suũ dũtaxat titulũ addidit, sine ulla pristini auctoris memoria: hinc, ut opinor, illi de hoc amphitheatro Mart. statim in principio sui operis adulatur, dicẽs,

Omnia Cæsareo cedat labor amphitheatro,

Vnũ

Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Augusto etiam Cesari Herodes Ierosolymis theatrū & amphitheatrum condidit, auctor Ioseph. in 15. Antiq. In amphitheatro autē bestiarum & gladiatorum ludi celebrabantur: nā permulti capite dānati, aut in bellis capti, illic cū feris pugnādo mortē oppetere cogebātur. Quod epigrammaticus poëta affirmat, de delatoribus dicens, —Nec cepit arena nocentes. Seneca testatur duos qui ad id certamē destinati erant, sibi prius mortem consciuisse. Arena, ut hoc cōmodū moneamus, aliquādo pro amphitheatro, id est, contentum pro continente, ab auctoribus eleganter ponitur. Martialis rursus,

Quicquid fama canit, donat arena tibi.

Et id, quoniam amphitheatrū spargi arena solebat, uel ne pugnautes foedarentur cruore occisorū, uel ne cruor sparsus spectātibus esset horrore, propter quod iuuenū multitudo arenam uertendo cruorē obtegebat. At quidam aliam spargendæ arenæ causam cōmentati sunt, tradentes eā sterni, ne gladiatores diffuerēt. Circo (de cuius forma lib. superiore, cap. 14. affatim diximus) regnante Tarquinio Prisco, locus primū designatus est, atq; simul patribus equitibusq; loca diuisa, unde spectarēt ludentes. Certamen fuit equorum pugilumq; , qui ex Hertruria accersiti fuerant. Is Maximus circus dictus est. Postea duo alij positi sunt, Flaminius & Neronis. In hoc obeliscus olim fuerat, qui nunc Romæ in Vaticano extat. In circo item, teste Dionysio, athletæ certabant, qui aut pugnabant, aut currebant, uel luctabantur: quorum certamen tum primò Romanis spectaculo fuit, quū Sp. Posthumius

Posthumius Albinus, & Q. Martius Philippus consules
 fuere, anno urbis conditæ DLXVIII. auctor Liu. lib. 9.
 dec. 4. Sed horū operū magnificētia iam iungatur ther-
 marum luxuria: fuit enim mos priscorū quotidie lauari,
 quòd ea res, credo, teste Celso, ad prosperā ualet conser-
 uādā ualeudinē. Ex quo usu uenit, ut ciuis quisq; pro
 opibus, priuata haberet balnea: sed postea crescēte prin-
 cipum luxuria, publicæ balneæ haberi cœperc: quippe
 loca assignata erant, quæ aut aquis calentibus, aut igne
 calefactis, lauandi sudandiq; usum præberēt, quæ Græ-
 cè thermas appellarunt. & cū alibi, tum Romæ in mo-
 dum prouinciarū, ut ait Ammianus, uidebantur extru-
 ctæ, in quibus plebs etiā lauaretur: fuitq; adeo populare
 principibus id cū ea promiscuè facere, ut Cōmodū, Gor-
 dianū, & Galenū iuniores, alios ter, alios quinquies uel
 septies æstate, bis uerò hyeme in diē lauasse Capitolinus
 tradat, in thermisq; cœntasse. Admittebantur & mulie-
 res, idoneū uoluptatis instrumentū. Thermæ in primis
 celebres Romæ fuere, Agrippinæ, Neronianæ, Titi Ve-
 spasiani, Domitiani, Antonianæ, Alexandrinæ, Gordia-
 næ, Seuerianæ, Diocletianæ, Aurelianæ, Cōstātinianæ,
 Nouatianæ. Hæ magno sumptu edificatæ sunt instar fe-
 rē urbium. Erant in his arcæ amplissimæ, erāt porticus,
 in porticibus exedræ habentes sedes, in quibus philoso-
 phi, rhetores, reliquiq; quibus studia erant cordi, sede-
 bant disputātes. Erat & palæstra, in qua se athleteæ exer-
 cebant. Erant præterea multa intus loca ad fouendā lu-
 xuriam faberrimè extructa. Adeo uesana dementia, o-
 mnium uoluptatum quæsisse tentamenta uidētur Romæ
 principes, cum tanto impendio tam paucis profuturo.

Quis primus inuenerit fabricā materiariam, & in ea ferram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, normā, libellam, tornum, clauem, circinum, securim, dolia & uasa uiminea. Cap. XIIII.

Fabricam materiariam, hoc est, lignariā, Dædalus, ut Plin. lib. 7. scribit, primus omnium inuenit: & in ea ferram, asciam, perpendiculum, id est, instrumentū quo plūbo à filo & gnomone pēdēte, rectio siue obliquitas operis perpenditur, hoc est, examinatur: & terebrā & glutinū, (quod Græci collā nominant) quo ligna cōiunguntur & cōglutinantur. Normā autē & tornū atq; clauem Theodorus Samius reperit. Ouid. tamē lib. 8. Metamor. dicit Perdixem Dædali ex sorore nepotem, circinū, hoc est, instrumentum quo circuli uertendo designantur, & ferrā inuenisse. traxerat enim in exemplū spinas in medio pisce notatas, de quo etiā in Ibim ait, Ut cui causa necis serra reperta fuit. At secundū Diod. lib. 5. Talauis, non Perdix, adolescens filius sororis eiusdē Dædali, qui ab eo erudiebatur, reperta serpentis maxilla, paruulum quum secuisset lignū, imitatus postea dentium serpentis spissitudinē, ferram ferream primus omnium fecit: reperit etiam tornū, & rotam figuli, ut antè monstrauius: ita quū pluribus rebus hominibus profuisset, magna laude celebratus est. Hunc puerū Dædalus inuidia motus, existimans turpe esse, magistrū ab adolescente gloria uinci, dolo interfecit. At normam, (cuius ratio ut longē alia sit, ac cōmunis normæ, non modò in mensuris, sed etiam in ædificijs utilis est) inuētum Pythagoræ esse Vitruuius lib. 9.

lib. 9. dicit, eiusq; formã ualde artificiosam ponit. Secu-
rim Pãtesilea Amazonũ regina inuenisse fertur. Ceterũ
ego huius lignariæ artis, uel eiusdẽ instrumẽtorũ, quã-
uis alia aliubi usurpentur, inuẽtionẽ potius Hebræis tri-
buerim, apud quos multò ante Dædalũ optimi opifices
fuerũt, præsertim in cõstructione tabernaculi, quod Mo-
ses, qui etiã Dædalo, ut auctor est Euseb. antiquior fuit,
Deo dicauit. Vel assignauerim Tyrijs, qui, teste Ioseph.
in 8. Antiq. in ea arte Hebræis lögẽ excellẽtiores fuerũt,
propter quod Salomon Deo templũ conditurus, ab re-
ge Tyri per literas fabros lignarios, sicut idem Ioseph.
& Euseb. testimonio sunt, petijt. Quo pacto autẽ ex gra-
cilioribus lignis capacia & in uentrẽ tumentia uascula,
ueluti sunt dolia, fierẽt, Pseusippus, auctore Laærtio, do-
cuit. Vasa ex uiminibus facta, ut quallos, corbes, &c. te-
ste Ser. in primũ Georg. Ceres omniũ prima mõstrauit.

Quis primus mari imperauerit, & ut primò na-
uigari cõceptũ sit, & qui inuenerint artem nauigan-
ti, nauigia diuersi generis, remũ, uela, anchorã, gu-
bernaculum, & pugnam naualem. Cap. xv.

Vis nõ fatetur humanũ genus merito suo
insaniæ audaciæq; coargui, quũ sese intra
suos fines minime sciat tutũ cõtinere? Nã
quãuis Deus opt. max. ei abunde cõsulue-
rit, sua tamen spõte in pericula ruit. Ille enim nobis ter-
ram ueluti solidũ & ad nos sustentandũ idoneum elemẽ-
tum dedit, at nos cælũ atq; mare tẽtamus. Nõnne Dæda-
lus fabricatis alis, cælum ipsum adiuit? nõnne modò se-
ua pecuniæ cupiditate obcæcati, tenui ligno freti mare

non dico sulcamus, sed propemodum habitamus? Quod
Flac. Horatius dolens, in primo Carminum inquit,

Nequicquam Deus abscidit

Prudens Oceano dissociabili

Terras, si tamen impiæ

Non tangenda rates transiliunt uada.

Audax omnia perpeti

Gens humana, ruit per uctitum nefas.

Et in eum paulò superius qui hoc primùm tentauit,

Illi robur & æs triplex

Circa pectus erat, qui fragilem truci

Commisit pelago ratem Primus.

Et Propertius libro 3. de Peti naufragio dicit,

Ergo sollicitæ tu causa pecunia uitæ æs,

Per te immaturum mortis adimus iter.

Tu uitij hominum crudelia pabula præbes,

Semina curarum de capite orta tuo.

Et deinde subiungit,

Ite rates curuæ, & leti quoq; texite causas,

Ista per humanas mors uenit acta manus. Idem,

Natura insidians pontū substrauit auaris. & reliq.

Quid deniq; ut Poëta ait, non mortalia pectora cogit,

Auri sacra fames? Itaq; adeo ab initio mare à mortalibus

frequentatum est, ut deinceps omiſſis ratibus, quibus pri-

mùm est nauigatum, naues instar domorum ædificaue-

rint, quibus etiam nunc totum ferè pelagus sternitur. Et

ita nauigandi arte comperta, maris imperium sibi pro

se quisque uindicare ausus est, in eoq; non secus ac in ter-

ra bella gerere. Sed iam ad rem ueniamus. Minos, teste

Strab.

Strab. li. 10. Geogr. mari primus imperavit: quod Diod. in 6. Neptuno assignat, qui primus nauigandi artē inuenit: ait enim, Neptunus secundū Cretenses, primus nauigandi arte inuēta, classē instituit, eiusq; præfectus est à Saturno factus. Quapropter traditū est posteris, Neptunū imperasse mari. Cretēses omnino iam pridē, ut Strabo demōstrat, nauigandi principatū tenuerūt, à quibus propter id fluxit prouerbiū, Cretensis nescit pelagus, in eū, qui ea quæ probè nouit, se ignorare dissimulat, ut in nostris adagijs exposuimus. Primū autē, auctore Plin. in 7. inuētis ratibus, in mari rubro, inter insulas ab Erythra rege nauigari cœptū est. Quod etiā testatur Quintil. in 10. dicens, Si nemo plus effecisset eo quod sequebatur, nihil in poētis supra Liuium Andronicum, nihil in historijs supra pontificum annales haberemus: ratibus adhuc nauigaremus, &c. Ipsas uerò rates sunt qui non Erythrā regem, sed Mysios & Troianos priores inuenisse in Hellepōto putent, quū trāsirent aduersus Thraces. Alij in Britannico oceano primò inuentas prodūt corio circūsutas. Nauē, sicut Plin. lib. 7. scribit, primus in Græciā ex Aegypto inuexit Danaus: at alij, teste Euseb. in 1. De Euāg. præpar. à Samothracis inuentā dicunt, aut, ut Clemēti placet, ab Atlante: alij uerò, uelut ostendimus, à Neptuno, alij à Minerua. auctor Tertul. lib. De militis corona. Verū ego hoc aliquāto uerius, ut par est, Noë tribuēdum iudico, qui ex testimonio Eusebij lib. 10. De præpar. Euang. per diu ante Danaum & Neptunū fuit. Is enim uir sanctus & innocens, auctore Iosepho in 1. Antiq. quum à Deo diluuiū ad perniciē humani generis

futurum esse cognouisset, ut aquarum uim euaderet, arcã sibi ligneã fabricatus est, quæ haud dubiè nihil aliud fuit, nisi nauis, & condendorũ diuersi generis nauigiorum primũ ac unicũ posteris exẽplar. Berosus itidem Chaldaeus, ut Iosephus est testis, eam ipsam arcã nauim appellat. Ac non iniuria igitur & nauigandi & condendarum nauium usum primum à Noë, ante quem, quod memoriæ proditum sit, nemo mare tentauerat, fluxisse credere cõuenit, quum præsertim ab eodem Iosepho accipiamus, illius nepotes, dum alij aliam orbis regionẽ ad habitandum peterent, multis nauibus esse usos. Tibullus autem hoc Tyrijs assignat, Eleg. 7. dicens,

Vtq; maris uastum prospectet turribus æquor,

Prima ratem uentis credere docta Tyros.

Ob hoc hercle, ut puto, quòd Tyrij, teste Strab. li. 16. diu nauigãdi arte excelluerũt. Ex quo fit, ut etiã qui post tẽpora Noë, ad hanc usq; ætatẽ, huiusmodi artẽ exercuerũt, nonnihil bene meriti sint: nam quũ nulla ferè ars intra initiũ suũ steterit, multa idcirco cùm nauigiorũ, tum cæterarũ rerũ nauticarũ genera reperta sunt, quæ plurimum artẽ illustrarũt, quorũ proinde auctores cõmemorare haud omnino alienũ instituto nostro ducimus. Lõgam itaq; nauem Iason primus ædificauit, qua apud Aegyptios, ut puto, Diodoro li. 1. teste, Sesostris rex Aegyptiorum primus omnũ postea usus est. Biremẽ Erythræi fecerunt. Triremem Amoclem Corinthiũ inuenisse prodit Thucydides. Quadriremẽ Carthaginenses, secundũ Aristotelẽ. Quinqueremem instituit Nefichthon Salaminius, quod nauigij genus, teste Polybio uol. 1. Romani

mani primi omnium in Italia, in apparatu primi belli Punici edificarunt. Sed ab ea ad decirem Nefigitō, ad XII. ordines Alexander Magnus, ad XV. Ptolemæus Soter, ad XXX. Demetrius Antigoni, ad XL. Ptolemæus Philadelphus, ad L. Ptolemæus Philopator, qui est Tryphon cognominatus. Onerariā nauem Hippius Tyrius inuenit: lembū Cyrenēses, cymbā Phœnices, celocē Rhodij, circe rū Cyprij, lintres Germani circa Danubiū habitātes, scaphas Illyrij, quæ nauiculæ maiores sequuntur naues. Remum autē Copæ inuenerūt, latitudinē eius Plateæ, uela Icarus: Diodor. tamen dicit Aeolum uelis uti nautas primum docuisse. Malū, id est, arborē nauis, & antennam Dædalus: hippagines, (hoc est, ut Festo placet, naues quibus equi uehūtur,) Salaminij uel Athenienses, testas longas Thasij: rostra addidit Piseus, Tyrreni anchorā. Eupalamius eandem fecit bidentē. Quod inuentū quidam, auctore Strab. lib. 7. Anacharsidi adscribunt, qui inuenit harpagonas, id est, telum in summitate aduncū, quo nauigia capiuntur, ab ἀπαγάγο, quod est rapere. Adminicula gubernandi Tiphys, sumpto à miluo aue exemplo: hæc enim auis, teste Plin. lib. 10. uidetur artē gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cælo monstrante natura, quod esset opus in profundo. Classe uerò primum depugnasse Minoem, auctor est Plin. Hæc de nauigijs dicta satis sint, quæ quū potissimum merces ultro citroq; conuehendi causa reperta sint, eis utiq; conuenire uisum est mercaturæ inuentores quamprimum subtexere.

Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis institoribus.

Cap. XVI.

p 3

Mercatura haud equidem paruo mortali-
bus auxilio est, quādo in assortādis mer-
cibus, uitæ humanæ necessaria ubiq; loco-
rum suppeditat, multarū quoq; ac maxi-
marū rerū usum experiētiamq; homines edocet, ad bar-
barorum insuper necessitudines regumq; amicitias con-
trahendas plurimū ualere censetur. Quapropter Plin.
in 33. haud temere putat cōmercia uictus gratia esse inuē-
ta: sed ibi, ut opinor, de rerū commercijs loquitur, quæ,
ut ipse tradit, Troianis temporibus in permutādis rebus
ad uictū necessarijs, mortales inter se exercebāt, propter
quod cū illis tūc haud dubiè multò præclarius agebatur.
Posthac autē reperto, sicut idē sentit, aureo numo, tanta
hominibus lucri cupiditas incessit, ut merces assortandi
causa, sese ad omnia pericula, uel, ut ita dicā, ad alcā, ue-
luti etiam hodie fit, exponerent. Ex quo uerissimè Flac.
Horat. de his ait,

Impiger extremos currit mercator ad Indos

Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

De huiusmodi mercatura Cic. quoq; in 1. De offic. Mer-
catura autē, inquit, si tenuis est, sordida putanda est: sin
magna & copiosa, multa undiq; assortās, multisq; sine
uanitate impertiēs, nō est admodū uituperāda: atq; etiā
si satiata quæstu, uel contenta potius, ut sepe ex alto in
portū, ex ipso portu se in agros possessionesq; cōtulerit,
uidetur iure optimo posse laudari. Mercaturā etiā, teste
Plutar. uiri præclariss. exercuerunt, Thales, Solon, Hip-
pocr. & Plato. Hęc, auctore Plin. lib. 7. Pœni inuenerūt:
uerū Diod. in 6. Mercurio assignat, id quod Galli quōdā
sibi persua

sibi persuasum habuere, qui, ut Cæsar ait, deũ maximè Mercurium colebant, cuius plurima erant apud eos stimulachra: hunc enim omnium inuentorem artium ferebāt, hunc uiarum atq; itinerũ ducem, hunc ad quæstum pecuniæ mercaturasq; uim maximã habere arbitrabantur. Sed Plin. sibi omnino repugnare uidetur, quum in eodem lib. dicat, emere ac uendere instituisse Liberũ patrem, præsertim quum mercatura, quam ait Pænos inuenisse, nil aliud sit, nisi actus quidã emēdi uēdendiq; merces. Quare ita fortasse intelligendũ est, ut Pœni mercaturam à Libero patre institutam primi exercuerint. Ceterũ neq; hoc primò Pœnis, aut Mercurio, uel Libero patri assignãdum ducimus, quãdo ex testimonio Iosephi lib. 1. Antiq. usum uendendi & emendi multò antè apud Hebræos, hoc est, Noë temporibus fuisse constat. Institores uerò primi, teste Herod. in primo, Lydi fuerunt. Sunt autem institores, non qui egregiè mercaturam exercēt, sed qui à mercatoribus emunt, ut deinde emptas merces minutatim uendant: de quibus M. Tullius libro Offic. primo ita sentit, Sordidi etiam, inquit, putantur, qui mercantur à mercatoribus, quod statim uendant: nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. His item hodie uestium linteorumq; uenditores dare solent uestimenta circunferenda, ac ipsi ab alijs opificibus mercari res minusculas ad uendendum, qui idcirco omnes urbis uicos ruriq; ex mercatu mercatum circuire parati sunt, suas pariter merces ac amicorum uendendi causa: unde uulgò circuitores uocamus, & institores, teste Vlpiano, dicuntur, quòd negotio gerendo instent. At Labeo iurif-

cōsultus muliones quoq; stabularios, tabernarūq; præpositos loco institorum habet. Quanquam sunt institores ijdem, atq; mercatores & negotiatores, sed ut isti honesti, sic illi sordidi habentur: quemadmodum Cic. sicut supra dixi, eorum conditionem rectè tenuerat.

Quis primus instituerit artem meretriciam, & Bacchanalia sacra, ac qualis pœna adulterij, aut inuenerit tincturam capillorum, uel usum tōdendi, & quando primùm tonsores Romæ. Cap. xvii.

Venerem, quam ex spuma maris procreatā, princeps apud nos poëtarum, & Ouid. testimonio sunt, impudicam, ad omnesq; diuulgatam libidines fuisse propalā est, quippe quæ plures ex adulterio filios procreauit: nam ex famoso Martis stupro, genuit Harmoniā, de qua Plutar. in uita Pelopidæ affatim meminit: ex Mercurio Hermaphroditū, ex Ioue Cupidinē, ex Anchisa Aeneam, & ex Bute Erycem: quas ob res, amorum gratiarumq; itē pulchritudinis & deliciarū & uoluptatū omnium, & libidinis atq; coitus dea habita est. Hæc autē ne sola impudica uirorumq; appetens uideretur, omniū prima, teste Lactant. lib. i. ut est in historia, quam prisca sacrā appellabant, meretriciam artē instituit, auctorq; mulieribus in Cypro insula fuit, uti uulgato corpore quæstū facerēt. Ex quo apud Cyprios, teste Iust. lib. 18. mos inoleuit, ut uirgines ante nuptias statutas, dotalem pecuniam quæsituras in quæstum ad litus maris mitterent, pro reliqua pudicitia, libamenta Veneri soluturas. Harū ex numero LXXX. admodū uirgines rapi, & in naues imponi iussit Elisa,

Elisa, quū illac trāsiret è Tyro fugiēs, ut iuuetus matrimonia, & urbs sobolē haberet. Apud Babylonios etiam consuetudo fuit, ut quum rem domesticā cōsumpsissent, unusquisq; plebeius ob uictus inopiam, filias suas adigeret ad quæstum corpore faciūdum. Item mulieres semel in uita omnibus indigenis cōmunes erant: sanè ad templum Veneris sedebāt, nodis corollisq; tēpora reuinctæ, è quibus aliæ ad diuerticula, quæ aditū externis præbebant ad mulieres, dum se cōferebant, aliæ regrediebantur. Etenim quum semel illic federant, non prius domum redire fas erat, quàm hospitū aliquis pecuniam in sinum mulieris iecisset, ac cum ea consuetudinē habuisset. Mulier acceptam pecuniā ad sacrū usum reseruabat, hospes uerò dans dicebat, Tanti ego tibi deam Mylittam implo-ro: ita Assyrij Venerē uocant. At pulchriores citò expediebantur, de formiores non item, quas sæpe uno uel altero anno expectare oportebat. Ac talis erat lex, honoris deæ Veneri habēdi gratia. auctor Herod. uol. 1. Sed Bacchanalia sacra uberrimum apud cunctas ferme gentes libidinis seminariū fuisse, quorū, ut idem testatur Herod. auctor fuit Melampus Amytheonis filius, primusq; ad Græcos detulit ex Aegypto, ubi ea sacra fieri cœpere: fœminæ enim statuas cubitales è neruis cōpactas, quibus ingens mentula in uētre extabat, per pagos præeunte tibia circūferebant, Bacchum canentes. Deinde in Parnaso monte Bacchanalia, quæ Græcis Dionysia dicuntur, alternis annis acta sunt, magno cūm hominū multo mero incalentium clamore, tum tympanorū crepitu. Haud ita multò post, Græcus quidā homo ignobilis eiusmodi

sacrorū antistes in Hetruriā uenit, docuitq; ritus. Ex He-
 truria ea mali labes mox Romā penetrauit, ubi mirādū
 in modū morbi contagione matronarum pudicitia cor-
 rumpit: primò sacrariū scēminarum fuit, nec quisquam ui-
 rorum admittebatur: tres in anno statutos dies habebāt,
 quibus interdū bacchis initiarentur, sacerdotes inter se
 matronæ creabantur: quum demū Paculla Minia Cāpa
 na facta est sacerdos, hęc omnia tanquam deorum moni-
 tu immutauit, sanè uiros & cū primis filios initiauit, no-
 eturnumq; sacrum ex diurno, & pro tribus in anno die-
 bus, quinos in singulos mēses dies initorum sacros fecit.
 Tum promiscuò sacra uiri scēminis permisti facere cœ-
 perunt, ubi quum per noctis licentiam quiduis scelerum
 unicuiq; edere liceret, nihil facinoris, nihil flagitiij præ-
 termittebatur: siquidem eo loci supra pariter atq; cæ-
 des redundabant, quando qui aut ad Venerem pigri-
 ores, aut dedecoris minus patientes erāt, (nam postremo
 nemo maior uiginti annis initiabatur) morte afficieban-
 tur: nec id multis cognitum: quum nulla uox queritan-
 tium præ ululatu, tympanorum cymbalorumq; strepi-
 tu exaudiri posset, & mortui ex conspectu illico in spe-
 cus abderentur. Summa religionis erat inter eos, uiros
 uelut mente captos, corporis iactatione fanatica uatici-
 nari, matronas Baccharū habitu crinibus passis cū faci-
 bus ardētibus discurrere, & mactatos dici à dijs raptos.
 Verūm ad extremū tantorū scelerū indicio ad Sp. Post-
 humium Albinum, & Q. Martium Philippum c o s s.
 delato, religio pestifera extincta est, anno urbis conditæ
 DLXVIII. Atqui nō est quòd plura ueterū probra uite
 repetamus

repetamus, quum nos forsitan magis reprehendendi simus, quando apud nos præ Veneris institutis, parū Dei opt. max. præcepta rite seruātur. Moses enim mulierem adulterā cum adultero, ut in Leuit. cap. 10. est, morte mandandā statuit: apud Romanos & Græcos, adulteriū crimen etiam capitale fuit: Arabes qui Felicem Arabiā incolunt, uirū etiam adulterū capite mulctabant. Quin & diuus Clemens epistola sua prima dicit, secundū hæresin adulteriū omnium grauisimum esse peccatū, atq; apud iustum iudicē maiore pœna lui: & tamen ioco habetur. Quid, quod uxores & uiri palām multis adulterijs inquinati, eò quod aut ad nullā aut ad minorē pœnā quāmculpa sit, uocantur, nihil pensi habēt sacrosanctū matrimonij fœdus uiolare? ita apud nos mansuetudo puniēdi, illecebra est peccandi. Non sola igitur, ut ipsa cupiebat, Venus impudica est, nec tamē prima fuit, siquidē satis cōstat iā inde ab initio ferme orbis conditi, fuisse mulieres quæ uulgato corpore quæstū fecerint. Legimus enim in Genes. lib. Iudā Iacob filium eò rem habuisse cū Thamar nuru sua, quod suspicatus esset illā esse meretricē, prout mulier talē se esse uestitu pariter atq; arte simularat. At quāto Venere præstantior Lucretia fuit, quæ nō pudicitiae omnibus peruulgandæ, sed cōstanter seruandæ unicū edidit exemplū, sibi ipsi mortē consciscens? Hæc tamē nō facillē multas sui similes habet, adeo libido creuit, quamehercule nihil in uita mortaliū turpius fœdiusq; esse potest, quando hæc nobis cum belluis communis est, & hac una tantūm humanæ uitæ internoscitur infirmitas. Quapropter Magnus Alex. ut testis est Plutar. se

duabus

duabus potissimum rebus mortalitatē intelligere aiebat, sopore ac coitu, quas sola natura infirmitas pareret. Pythagoras uerò rogatus quando cōcumbendum esset, Tūc, inquit, quum teipso infirmior fieri uis. auctor Dio genes lib. 8. Quod nos etsi rectē scimus, nihilominus tamen muliebrū illecebris in libidinē trahimur, ueluti canis, ut dicitur, ad uomitū suum reuertitur. De his satis. Tincturam capillorum, teste Clemente, Medea primū inuenit. Vsum autē tōdendi ab Abantibus fluxisse ferūt: ita enim huiusmodi populi quum natura bellicosi fūrēt, expeditius cum hostibus cominus cōgrediebantur. Testatur utrunq; Plutar. in uita Thesei, scribens, Vigebat etiā illis tēporibus cōsuetudo, ut qui ex ephebis excessissent, delati in Delphos, de comis Deo primitias darēt. Accessit igitur in Delphos Theseus, & anteriore partem capitis arrasit. At Abantes primi hoc tondendi more usi sunt, quem quidē nō ab Arabibus, ut quidam existimāt, didicerūt, nec Mysios imitati, sed quod natura bellicosi essent, & propē pugnādi ac præter cæteros manus cum hostibus cōserendi peritiā tenerēt. Et post paulò infert, Ne igitur ullas hostibus ad capiendū ansas darent, tondebantur. Hæc ille. Ea etiā de re Magnus Alex. suis ducibus imperasse dicitur, ut Macedonū barbas arraderent. Tonsores in Italiā ex Sicilia primū uenēre, anno post cond. urbē CCCCLIIII. adducēte P. Ticinio Mena, testis Varro: antē intōsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus, sequens diuus Augustus cultris iugiter usus. auctor Plin. uol. 7. Natur. hist.

Multa cū uetera tum noua inuenta esse, quorum auctores ignorentur. Cap. XVIII.

Vanquã probè scimus, quantũ laudis præ-
 mijq; debeat illis qui olim aliquid suo in-
 genio, uel ad usum uitæ, uel ad animũ exco-
 lendum utile, nihil nõ necessariũ excogita-
 rint, eoq; huiuscemodi rerũ auctores hoc uno opere o-
 mnes cõplecti, ne quempiã sua laude fraudasse uideremur,
 diligentius elaborauit: attamen nobis per uetustatẽ,
 quæ, ut Varro, inquit, multa tollit, pauca non deprauat,
 id præstare minus licuit, quòd multis utimur, quæ aut
 ad suos minimè referũtur auctores, aut omnino ad nul-
 los, utpote qui non produntur. Quapropter si scripto-
 res quos sequeremur nullos planè habuimus, nemini sa-
 nè mirum sit, nos quædã silentio præterisse: quãdo illud
 admiratione dignius est, ut plurima noua inuenta sint,
 quorũ inuentores non tradantur, & ex ijs quædam nec
 scripta habeamus, quo nomine uocari possint. Nã quid
 iucundius reperiri potuit horologio? quo nobis, etsi oc-
 cultato sole, per tintinabulũ sua, ut ita uidetur, sponte so-
 nãs, horæ nuntiãtur? Aut quid gratius ipso tintinabulo,
 quod alij cãpanã, nõnulli nolã nũcupãt, inueniri potuit?
 quod licet recens inuentũ non sit, Moysi enim tẽporibus
 teste Ioseph. in 3. Antiq. eius usus erat, de quo Mart. ait,
 Redde pilam, sonat æs thermanum, ludere pergis?

Virgine uis sola lotus abire domum?

Vtriusq; tamẽ pariter auctor latet. Sed & aliud meo iu-
 dicio admirabilius fuit, inuenire pyxidem illã qua nau-
 tæ admodum peritissimè nauigationẽ moderantur: quis
 tamen eam repererit, omnino in aperto non est. Adde
 præterea illud tormentum ancũ, quod bombardam uo-
 cant,

cāt, omni admiratione execrationeq; dignū, ad perniciē
 hominū excogitatū, quod haud adduci possum, ut huma-
 nū ingeniū inuenisse credam, sed mehercule potius ma-
 lū quēpiā dæmonem mortalibus monstrasse puto, ut
 inter se nō modò armis, uerum etiā fulminibus (est enim,
 ut alio loco diximus, quāsimillimū fulmini) pugnaret,
 cuius auctor Perilli exēplo, sicut opinor, monitus, non
 temere nomen suum occultauit, ne in se, uti merebatur,
 primum huiusmodi tormentū experiri cogeret. Peril-
 lus enim, teste Plin. lib. 34. uir Atheniensis, ut Phalaridi
 Agrigentinarum tyranno post hominū memoriam cru-
 delissimo placeret, ex ære taurū artificiosissimū fabrica-
 uit, cui ianuā in latere posuit, ut quū reus inclusus subie-
 ctis ignibus torqueretur, mugitū, nō hominis uocem ui-
 deretur emittere: pro quo opere quū à tyrāno pretium
 postulasset, in illo ipse includi omniū primus à Phalari-
 de iussus suppositis ignibus, artificij sui uerū experimen-
 tū præbuit: de quo Ouid. in 1. De arte amādi ita cecinit,

Et Phalaris tauro uiolenti membra Perilli

Torruit, infelix imbuit auctor opus.

Iustus uterq; fuit: neq; enim lex æquior ulla est,

Quam necis artifices arte perire sua.

Est & illud nouum inuentum, in quo uterq; pes utrinq;
 eius quiescit, qui equo insidet: nā ut in marmoreis sta-
 tuis Romæ cōspicitur, antiqui non utebantur, nec quo
 nomine appelletur, apud auctores legitur: uulgò staffa
 nominatur, quòd in eo pedes commodè stent. Sunt &
 huiusmodi plurima, sed illa in primis incitamenta gu-
 læ, quæ hodie tam diuersi generis ex saccharo fiunt: uel
 etiam

etiam pars maxima armaturæ, quæ quum suis uocabulis haud aptè explicari queât, nihil est quod proferā. Est uel nouitiū inuentū illud laneū tegmē capitis, quod biretrū uocāt: ueteres enim omnino caput nō uelabāt, sicuti testantur numismata, uel ipse statuæ, quæ, ut Romæ uidimus, apertū caput habent, præsertim quū propalam sit, nos patrio more eo fingi uestitu, quo prorsus utimur. Sed hoc omnino C. Caesaris exemplo significātius cōprobatur: is enim, auctore Tranquillo, quū caluitij deformitātē iniquissimè ferret, obtrektorū sæpe iocis propositā, deficientē capillū reuocare à uertice cōsueuit, ut illam obtegeret. Quod quidē quis nō uidet, ab eo fieri subabsurdū fuisse, si more patrio, cōmodius decētiusq; caput, hoc est, dehonestamentū illud caluitij, obnubere potuisset? Ex quo apparet, recēs esse inuentū hoc operimētum capitis, quo nūc passim utimur: auctor tamē ignoratur. Et sic huiusmodi sexcēta sunt, quorū iuxtā auctores non pduntur. Acutius est etiā inuenisse, & multò utilius, quæ ratione frumētū ad decurrētis aquæ impetū molere possemus, quāuis nō utiq; recens sit, tamē apud idoneos auctores suo nomine caret, uulgus molēdinū uocat. Multa insup nouissimis tēporib. instrumēta musica inuēta sunt, quorū auctores iā in obliuionē uenerunt: ex quib. ppter suauitatem cōcentus, omni admiratione & laude digna sunt illa, quæ organa nuncupāt, ualde quidē ab illis distimilia, quæ Dauid Iudæorū rex, ut in 1. huius operis uol. memorauimus, fecerat, quib. Leuitæ sacros hymnos cōcinerēt, sicut nos his pariter canimus. Itē alia id genus sūt, quæ monochordia, clauicymbala, uariēq; nominantur:

eorum

eorū tamen æquè inuētores magno quidem suæ gloriæ dāno, in nocte densissima delitescunt. Non proditur itidem, quis primus fecerit candelam ex sæuo, rē etsi sordidam, attamen apprimè utilem: neq; is qui primum aues ad uenandū domuerit, quod similiter recens inuentū est. Nec memoriæ proditum est, quis annulos primò repere rit, quibus apud Romanos, ut demonstrauius, magnus honos accessit. Sed quid miramur eiusmodi rerum admodum tenuicularum inuētores, diuturnitatem temporis obliterasse, quum imprimendarum literarū artis nuper diuino quodam ingenio excogitatæ, ipse auctor prope modum in tenebris iaceret? nos tamen pro uirili parte operam impendimus. quemadmodū alibi appositè ostendimus, ut ab omni obliuionis iniuria uendicaretur. Est uel memoria nostra tegumentum crurum tam commodissimè quàm decentissimè confectum, quod nos caligas dicimus, etsi caliga calceamenti genus fuerat apud ueteres. ast auctor tam necessarij uestitus tamq; honesti, iam iam in occulto latet. Extant plures præterea artes, quæ intra suum initium tanquam humile quum minimè steterint, deinde ab insequentibus auctæ, neutiquam ad suos priores auctores, sed ad eos à quibus incrementū acceperint, perperam, ut in plerisq; locis huius operis docuimus, referuntur. Quare proinde si uetera quædā inuenta aut noua minus attigimus, id profectò in causa fuit, quòd maluerim paucis uerbis certa tradere, quàm multis incerta persequi.

LIBRI TERTII FINIS.

Polydori

POLYDORI VERGILII VRBI-
natis in quinque libros de initiis institutorum
rei Christianæ, ad Ioannem Matthæum
Vergilium fratrem, proœmium.

Christus seruator noster, qui, quemadmo-
dum ipse testatur, ad nos mortales uenerat,
haud Legis rescindende, sed atque adeo com-
firmande causa, iam inde à principio om-
nia pura, nuda, apertaque reddidit, quæ antea Iudæi
umbram ipsius Legis sequuti suffecerant, colorarant, fu-
cosaque fecerant, et denique quicquid isti laxarant, ac quod
minus pietatis plusque cæremoniarum introduxerant, ille
astrinxit, atque plus pietatis, minusque cæremoniarum esse
uoluit. Quod Esaias fore prædixerat, in clamans, Quo mi-
hi multitudinem uictimarum uestrarum, dicit Dominus? Cæ-
terum deinceps sylua hæc Iudaicarum cæremoniarum sic
paulatim agrum Dominicum occupauit, ut periculum sit, ne
aliquando ipse Dominus illud agricolis crimini det, ab
eisque petat, Quis enim quæsiuit hæc de manibus uestris?
Verum ut non parum multa à Iudæis, ita non modica ab
alijs gentibus instituta, aut casu, ratione uel accepta, tam in-
frequentem usum et consuetudinem uenere, ut pro nostris
habeantur. Quod equidem fecit, ut putarim me operæ pre-
tium facturum, si origines eiusmodi rerum omnium quæ ad
religionem pertinerent, proderent, quod luculentius consta-
ret, quas Seruator, quas Apostoli, quas deinde episcopi,
quas uel alij introduxissent. Et id, amantissime frater, tuo
presertim rogatu, mihi officium præstandum duxi, ut dum
tu, qui Græcis pariter atque Latinis literis es longè eru-

ditissimus, Patauij, quò nuper à senatu Veneto philosophiæ docendæ causa accitus es, negotiaris, ne ipse otia-
rer. Itaq; omnes nostræ religionis ritus, eorumq; initia,
quinq; libris exposui, etsi nescio quàm bene, tamen accu-
ratè, quos ad tres illos de rerum inuentoribus libellos ab
hinc xviii. annos, à me & ætate & fortasse doctrina
tyrone cõpositos adiunxi, demonstrauiq; patres olim in
bona illorum parte recipienda, piè ac cum causa fecisse,
quippe qui gentes etiã barbaras ad ueræ pietatis cultũ
ducere auentes, arbitrati sunt humanitatis condimentis
tractãdas, quũ earũ instituta haud prorsus horruerint,
nec sustulerint, sed meliora fecerint, quò ne ullũ religio-
ni periculũ crearetur, si uel minus admisissent, minus uè
mutassent, quemadmodum locis per appositis cõmodũ
demonstrauimus. Atq; isto ipso labore quem religionis
causa non inuitus suscepi, Deũ opt. max. nobis propitiũ
reddidisse cõfido. Vale, Nonis Dec. Lõdini, M. D. xvii.

POLYDORI VERGI-
LII VRBINATIS DE INVEN-
TORIBVS RERVM LIB. IIII.

De principio Ecclesiæ, Christianæq; religiõis. Cap. I.

QVæ ab urbe cõdito, ad nostrã usq; ætatem,
quisq; ad usum humanæ uitæ necessaria pri-
mus inuenerit, tribus superioribus libris
explicauimus: dehinc uerò de principio Ec-
clesiæ Dei, ac institutis, & eorum initijs Christianæ reli-
gionis agetur, quæ sola est quæ possit hominẽ facere ac
seruare

Seruare beatum. Ecclesia uox Græca, apud nos significat
 congregationē, cœtū, concilium, multitudinē, concionē,
 & ut plurimū accipitur pro hominū cōgregatione cre-
 dentium uni uero Deo, quos uocant fideles: ac eo pacto
 Apostolus epistola ad Ephesios capite quinto appellat
 Christi Ecclesiæ caput. At uulgus omne, Ecclesiam uoci-
 tat cunctorū sacerdotum ordinē, singulaq; templa Deo
 atq; diuis eius dicata. Hæc igitur Ecclesia hominū Deo
 uero credentium, ac summo cultu eundem sancte q; uene-
 rantium esse cœpit iam inde à primordio mundi creati,
 quum Adam ac eius filij Cain & Abel Deum colere cœ-
 perunt: iuuenes enim statim Deo sua obtulere dona, ue-
 lut lib. Genes. extat. Deinde crescēte hominū genere, Ec-
 clesia magis fuit celebris, usq; ad Noë temporā, quum
 exigua admodū facta, ex familia tantū ipsius Noë consti-
 tit: postea pene extincta est, sed paulò post per Abrahā
 & eius familiam resūtuta, in suo tandiu stetit mediocri
 statu, donec cœperit maiorem in modū florere per Mo-
 sen, qui eam mādatis diuinis, legibus cæremonijsq; adau-
 xit, stabiliuit, ornauit. Postremò eam ipsam Ecclesiam
 populo Hebræo per suos impios reges, & in primis A-
 chaz ad idololatriā impulsio, uti est lib. Paralip. 2. iam iā
 cadentem Prophetæ eatenus sustentarunt, quoad præstò
 ei fuit Christus: de cuius aduentu causaq; adueniēdi di-
 cturis, aliquanto altius rursus nobis exordiendum est,
 prodito iam Ecclesiæ Dei ortu. Hebræi itaq; ab Heber,
 à quo Abraham originem duxit, auctore Eusebio De
 Euāgel. præp. lib. 7. dicti, qui post Mosen, teste Lactātio
 lib. Diuin. inst. 4. à Iuda, qui illorū fuit dux cōtra Chanā

n.æum, Iudæi appellati sunt, ante multa secula, quàm es-
set Moses, absq; lege aliqua scripta, piè sancteq; uixerūt,
utpote qui naturali quadā ratione, ac mentis acumine,
magnitudineq; animi, ueritatem ueramq; pietatē conse-
quuti essent. Quorū principes fuerūt Enos, qui primus,
sicuti supra ostendimus, nomē Domini Dei inuocauit, E-
noch, Noë: item post istius tēpora, Abrahā, Isaac, Iacob,
qui quòd Deum uidisset, Israël est ab ipso Deo appella-
tus, & ab eo Hebræi Israëlitiæ nuncupati. Ab hoc 12. tri-
bus Iudæorū profectæ sunt, singulæ à singulis eius filijs
denominatæ. Præter hos Iob, qui etsi homo alienigena,
(erat enim è terra Hus, in Arabiæ Idumææq; finibus si-
ta) pietate tamen & innocentia Hebræis comparandus
est. Sed Ioseph Israëlitis filius in primis uitæ castimonia
excelluit. Iis igitur ob iustitiam cōmissa sunt, ut Apost.
Paul. ait, eloquia Dei. Verūm non diuturna fuit in gente
integritas: nam posteaquam famē declinaturi primū
Abraham, deinde Israëlēm sequuti, in Aegyptū migra-
uere, sensim ex pestilenti illius populi cōmercio patriæ
pietatis obliti, adeo sese maleficæ superstitioni addicere,
& demonibus seruire cœperunt, ut nihil ab ipsis Aegy-
ptijs, nihil serè à reliquis gētibus, quæ olim ab eis, prout
alibi appositè demōstrauimus, oriū habuerant, religio-
ne differrent. Deus tamē misertus post annū cccv. ut Io-
sepho placet, quàm Israël cū filijs in Aegyptū uenerat,
& quàm Abraham in eam terrā accesserat cccxxx.
duce Mose, per quē illis deinde Lex data est, eos eduxit, li-
berauitq; seruitute, qua ab Aegyptijs premebantur. Pro
ijs diuinis beneficijs, honorē Deo non habuerūt, sed de-
pulsa

pulsa iam seruitute, in luxuriã delapsi, ad profanos Aegyptiorum ritus animũ adiũxerunt, atq; deinceps nunquam peccare cessarunt, ueluti ceteræ gentes factitabant. Quocirca summus Deus ac parẽs omnium, quum uideret malitiã & falsorũ deorum cultus orbẽ terræ occupasse, ac iam nomen suũ ex hominum memoria pene sublatum, appropinquante iam termino, quo religionẽ suã transferre uoluisset ad nouos cultores, secundum illud Dauid oraculum, Populus quẽ non cognoui, seruiet mihi: misit in mundum unigenitũ Filium suum nuntium & doctorẽ, ad erudiendos mortales præceptis iustitiæ suæ. Nam scire licet Adã qui noster primus parens fuit, fecisse contrã quã Deus mandauerat, ac ob id incidisse in pœnam ab ipso Deo constitutã, amisisseq; donũ iustitiæ originalis, & illud peccatũ cum pœna in omnem posteritatẽ perpetuatũ, atq; per peccatum mortẽ subisset. Deus igitur misericors uolens homines quos creasset, haud perditos, quippe qui seipsos ita delictis inquinatos liberare non poterant, tandẽ misit Iesum Christũ, in quã, Filium suũ, qui per sanguinẽ suum ipsius, redimeret nos, Deumq; Patrem placaret, & idem Pater sibi genus humanũ reconciliaret, quando idem Deus, ut ait Paulus ad Corinth. epist. 2. cap. 5. erat in Christo, quem propterea uoluit mortali carne indui, & in crucem tolli, & morte mactari, qui, ut uiua lex, nomen ac templum nouum conderet, pium cultum uerumq; per omnem terram uerbo & exemplo doceret. Sed tamen quò certum esset à Deo missum, oportuit illum non ita nasci, sicut nascitur homo ex utroq; mortali genitus, qui ut caelestis appareret,

crearetur sine opera genitoris, & tunc cōciliator inter Deū & homines, ad immortalitatē duceret ipsos homines, & sicuti homo præcepta suis factis approbando, ceteros parēdi necessitate cōstringeret. Idcirco uoluit morti & afflictionibus cunctis esse expositus, ut ea tolerādo uti bonus doctor, doceret illa quoq; posse perferri à quo cunq; mortali homine, qui non ut humanus corpori seruiret, sed ut, quemadmodū Origenes ex Apostoli sententia super Genesin pulcherrimē admonet, exercens bona animi, cuiusmodi sunt, uoluptatū fuga, doloris atq; mortis cōtemptus, cælestis effectus, imaginē cælestis Dei acciperet. Venit ergo ad nos similiter diuinus ac humanus doctor, id est, perfectus Deus, perfectus homo, qui uerbū Dei, qui cū Patre semper, & Pater cū eo est unus Deus. Ille tanquā sol, hic tanquā radius ex sole porrectus: ille quasi fons, hic riuus: quia æquē una utriq; mēs, unus spiritus, una substātia est, sicut solis lumē in radio, & aqua fontis in riuo. Sed quomodo ad nos uenerit, & Verbū caro, ueluti euangelista Ioānes ait, factū sit, audiamus Lucā ita intonantē, Missus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad uirginē desponsatā uiro, cui nomē erat Ioseph, de domo Dauid, & nomē uirginis Maria. Et ingressus Angelus ad eam, dixit, Ave gratia plena, Dominus tecum. Benedicta tu inter mulieres. Et parum infrā, Ecce concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius Iesum. Is erit magnus, & Filius Altissimi uocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, &c. Dixit, Dauid patris eius, quoniam

tam Ioseph, qui putabatur eius pater, quàm Maria uirgo ex regia stirpe Dauid orta erat, sicuti ex genealogia utriusq; aperte liquet, quando Ioachim, qui ex Anna uxore hanc puellã genuerat, suum pariter genus ad Dauid referebat. Dum igitur pax in terra post hominũ memoriam summa erat, dum Augustus Cæsar uniuerso orbi imperabat, dũ edicto ipsius Cæsaris, Iudæi, ut in alijs quoq; gentibus fiebat, à Cyrino qui Syriæ præerat, uocãtur, ut tributim dent nomina, dũ deniq; Ioseph ex Galilæa profectus cum coniuge, ut in tribu Iuda cum suis profiteretur, in Bethleẽ oppido Iudæe morabatur quæ terrarũ serè media est, contigit ut uirgo quæ diuini Spiritus haustu cõceperat, filiũ páreret, sine ullo uteri accpto incõmodo, quòd partus diuinus esset, de quo iã multò antea ueteres cecinerãt Propheta. Esaias, Ecce uirgo concipiet, & pariet filium. Et rursus, Egredietur uirga de radice Iesse. Fuit Iessa Dauid regis pater, qui & Isai dictus est, uelut in extremo 10. cap. lib. 1 Paralipomenõ legitur. Extiterunt & alibi argumenta quædã mysterij huius. Romæ regione transtiberina, oleũ, ut Euseb. scribit, per idem tempus terra erupit, perq; integrũ diem, perpetuo manauit fluuio. Itẽ Orosius tradit Augustum eodem die uetuisse edicto, se dominum appellari, manifesto præfagio maioris dominatus, qui tum in terris ortus esset. Fuit hic annus in quẽ ille sacratissimus incidit partus, alter & quadragesimus imperij Augusti principis, mundanæ uerò originis x c i x. supra centesimum ac quinquies millesimum. Octauo deinde die, puer ad templũ delatus, patrio more circũciditur: nõ enim uenerat

ut Legem abrogaret, sed ut consummaret: uocaturq; Iesus, quod idem Hebraicè significat atq; seruator. Haud ita multò post colitur à Magis, pretiosisq; munerib. donatur. Magos Persæ sapientes uocant, & Chaldaei, quos Græci philosophos. Deinde matris sequuta est purgatio, ut magis Lex seruaretur, quàm quòd lustratione aliqua opus esset, unde omnis labes absuerat. Tulit uirgo secū puerum ad templum, quem Simeon uir iustus miro perfusus gaudio cupidissimè cõplectitur, ac regē, & seruatoreū suum prophetico spiritu profitetur. Vnde Christus ex mystico chrismate dictus, quod certo argumento potestatis & regni unctus est. Christus etiam dicitur unctus, quem Hebræi Messiam uocant. Sic Iesus, id est, seruator, & Christus, hoc est, rex dictus est. Anna itidem prophetica mulier Iesum Christum uidit & agnouit. Herodes uerò audito nomine noui regis, eum perdendum statuit. Quo cognito, Ioseph diuinitus ante monitus in Aegyptum cum puero & matre aufugit, ubi septem fuit annos. Interim Herodes oraculi nescius, omnes pueros qui tum in Bethleem erant occidit, qui propter id scelus tabo & sacro igne correptus, cruciabiliter uitam amisit. Tum Ioseph iterum per quietem monitus in patriam redijt, & quum audisset Archelaum regnare in Iudæa, loco Herodis patris, in Galilæam diuertit, & Nazareth oppidum incoluit, unde puer Nazaræus est appellatus. Secundum hæc, quum iam puer 12. esset annos natus, Ierosolyma cum parentibus de more ad diem festum agendum proficiscitur, ibiq; in tēplo cœpit cum doctoribus, cum percontando, tū respondendo, supra ætatem disputare:

tare: mox parētes domo sequutus, usq; ad 30. uitæ annū contentus mansit gratia Dei & uirtute quæ in eo maxima erat. Tum demum Christianæ rei fundamentū iacturus, & suū negotiū, propter quod uenerat, gesturus, tinctus est à Ioāne propheta in Iordane flumine, ut ea aqua spiritali peccata non sua, quæ utiq; non habebat, sed carnis quā gerebat, aboleret, & quemadmodū Iudæi suscepta circumcissione, sic etiā Gētes per baptisma, id est, salutaris roris perfusionē seruarētur. Delegit Apostolos 12. & discipulos 70. quibus deinde mandaret concionandi munus: seu is delectus paulò post quàm prædicationem inchoauerat, ab eo habitus est, quod parui refert. Cœpit docere homines, unū esse Deum, & illū solum coli oportere: quòd diligentibus se hæreditatē cælestem donaret, quò sic eorū mentes à stultitia, qua tenebantur, ad sapiētiam, ab iniquitate ad iustitiam reduceret: item debere omnium maximè mutuā charitatē habere, ac cætera præcepta Dei sincera mente seruare: se uerò non Deum, sed nuntiū Dei profitebatur, qui non suum, sed Patris honorem quæreret: inde maxima simul miracula edere cœpit, non præstigijs magicis, quæ nihil ueri ostentāt, sed ui ac potestate cælesti, quæ iam pridē Prophetis nuntiantibus canebantur: sic uiam ostendebat olympo. Quo fiebat, ut populus ex tota Syria ad eum ob eius iustitiā, uel ob huiusmodi miracula conflueret, & præcepta eius audiret, ac à Deo missum, Deiq; Filiū crederet. Docuit præterea modū orandi atq; sacrificandi, ut nihil omitteret quod ad ueram religionem faceret, in qua demum cuncti mortales acquiescerent. Hæc sunt facta Iesu Christi præce-

ptoris nostri, quæ miraculis cōstant: hæc eius doctrina, quæ cōtinetur decretis, quæ ipse Euāgelium, hoc est, bonum nuntiū, appellauit. Ceterū quò magis hæc à pluribus recipiebantur, hoc acriores inuidiæ stimuli exagitantabant iudæorū primores & sacerdotes uociferantes, legem Dei ob hanc nouā superstitionē (sic enim Euāgelium uocitabant) uiolatū desertumq; iri, qui usq; eò ira obcæcati sunt, ut omnium Prophetarū oraculorum immemores, non prius machinari cessauerint, quàm ipsum Christum in crucem sustulerint, quò sic per eius mortē, ueteris instrumenti mysteriū aperiretur, intelligereturq; ac nouum instrumentum, quod ab eo est cōpositum, ueteris fieret perfectio, quia ille in utroq; testator est. Sed frustra opponuntur diuinæ uoluntati humana cōsilia: nam Christus post tertiū diē quàm passus fuerat, resurrexit, obtulitq; gloriosum corpus suis discipulis cōspiciendū. Qui fuit annus principatus Tiberij Cesaris xviii. Illis per hæc cōfirmatis, quos iussit Spiritum sanctum expectare, qui ad eorū mentes instruēdas esset è cælo mox paulò uenturus, post quadragesimū diem quàm resurrexerat, & uidentibus ad Patrē ascendit, post annū trigessimūtertium, ac menses tres quàm ad humani generis instaurationem in terrā descēderat. Verū prius quàm in cælum rediret, potestatem dedit Apostolis, qua rempublicā Christianam cōderent, dicens, uti testis est Matthæus euangelista, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: docentes eos seruare omnia quæcunq; mandauimus uobis. Et,

bis. Et, Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Et secundum Marcum, illud ipsum repetens, Ite in mundum uniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uerò nõ crediderit, cõdemnabitur. Ioannes uerò euangelista nihil diuersum cõmemorat, quum inquit, Venit Iesus, & stetit in medio, & dicit eis, Pax uobis. Et quum hæc dixisset, ostendit eis manus & latus suum. Gauisi sunt ergo discipuli uiso Domino. Dixit ergo eis iterũ, Pax uobis, sicut misit me Pater, & ego mitto uos. Et quum dixisset, flauit in eos, & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum, quorumcunq; remiseritis peccata, remittentur eis, & quorumcunq; retinueritis, retenta sunt, &c. Et hanc Christus æquam omnibus Apostolis auctoritatem fecit, postquam Spiritũ dederat, ut qui ea deinceps uterentur, scirent oportere se retinere etiã Spiritũ. Deinde Christus in cælum se contulit, qui post decimum diem quàm ascenderat, Spiritum sanctũ ad Apostolorũ mentes diuinitus illustrandas misit, qui Ierosolymis unã erant, & eũ paracletũ expectabant, quo repente afflati, cœperunt loqui alijs linguis, prout Spiritus dabat ut loquerentur. Atq; ipsum Christianæ religionis principium tale fuit, taleq; fundamentum, quod Seruator noster iecit & deniq; tale frumenti granum, quod ille solo condidit. Sed agè, iam dicamus ut illud enatum sit, quasue paulatim protulerit opes.

De Christianæ reipublicæ origine, eiusq; miro à primo incremento, ac Apostolorũ Petri &

Pauli martyrio. Cap. 11.

Apostoli

Postoli Spiritu supernè accepto, ut ualido muniti præsidio nihil formidantes, audacter incipiunt Christū Ierosolymis prædicare, ubi ille paulò antè datus fuerat neci.

Sed Petrus in primis Iudeos tanti parricidij intrepidè coarguit, hortaturq; ut eos pœniteat, ac ueram religionem quamprimū cõplectantur. Ea concio ita mouit, ut tria millia sexus utriusq; eodē die baptizata sint. Confirmat Petrus statim animos istorū miraculo, qui in aditu tēpli, ad Speciosam portā, claudū ex utero matris, Iesu Nazareni nomine in pedes erexit. Quo uiso, totus populus ad Petrum & Ioannē qui aderat, cucurrit, & ille rursus concionatur. Post hæc à principibus Iudeorū interrogatus, qua arte id miraculū cõdidisset, aperit illud nomine Iesu Christi gestū, quem illi iniquè crucifixissent. Ad hæc indignati principes, iubent, ut ne id nomen amplius apud populum diuulgēt: quibus Petrus & Ioannes respōdent, se non posse quæ de Iesu uidissent, non loqui: qui quū perseuerarent in ea prædicatione, unà cum alijs Apostolis in custodiā conijciuntur, sed statim noctu apertis diuinitus portis in templū se conferunt, ibiq; docent. Tum iterum à principibus prohibiti ne concionarentur apud populum, respondit Petrus sic, Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Quare principes indignati, quum non auderent in Apostolos seuire, ueriti si id tentarēt, ne in plebe tumultus fieret, Stephanū unum ex septē diaconis, lapidibus confectū interemerūt, cuius cædes nihil minuit piorum alacritatē, quum audissent illū dicentem, Ecce uideo cælos apertos, & Filium hominis stantem

stantem à dextris Dei. Interea cōueniebat multitudo uicinarum ciuitatum Ierosolyma, ad eos afferentes ægrotos, & uexatos à spiritibus immundis, qui sanabātur omnes. Per hæc crescebat cœtus Christianorū, quibus erat cor unum & anima una, atq; omnia cōmunia. Apostoli autē cōmuniter uiuebant, & quod illis piè offerebatur, (offerebantur autē ad illorum pedes à credentibus pretia agrorum) id extra naturæ usum, pauperibus erogabant. Philippus inter hæc, unus ex septē diaconis, Samaritanos ad religionē trahit, Simonem magum baptizat. Cucurrit illuc Petrus cū Ioanne, qui eam gentē corroboret. Paulus non multò post nominis Christiani acerrimus hostis, in piorum cœtum ope diuina ducitur. Sed ut illud Dauid carmen euento probaretur, In omnē terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum uerba illorum: haud multò post eiusdem Philippi opera, euangelicus sermo usq; etiam ad Aethiopes penetrauit. Philippus porrò postquam Samaritanos uera religione imbuerat, quū Dei monitu Gazam pergeret, quemadmodum in Apostolorum actis extat, Eunuchū Candaces reginæ Aethiopū præfectū baptizauit, & Eunuchus deinde reginā ipsam, cum tota familia, bonaq; populi parte, sic, ut Christiana religio in gente semper uiguerit. Sane memoria nostra quū Clemēs VI I. Rom. pōtifex, & Carolus V. Imp. Bononiā negotij causa cōuenissent, accidit ut Franciscus Aluarez legatus Dauid uulgò Prætogia dicti, regis Abissinorū Aethiopū, qui mediterraneā Africæ partē tenet, eò Ioānis Lusitaniæ regis oratore duce, accesserit, atq; in senatu sui regis nomine, promissum fidei

fidei obediēti. e. q. Clemēti fecerit, anno salutis MDXXX. III. mēse Februario. Ad rem reuertor. Petrus oraculo admonitus Ioppe, ubi Tabithā uita priuatam à morte suscitauit, Cæsaream proficiscitur, ibiq; Corneliū Centurionē cum tota eius familia, primū ex gentibus externis, sacri roris unda eluit. At Paulo id in primis negotiū inter Gentes deinde datū est. Dum hæc alibi fiunt, Antiochiæ interim prædicatione discipulorum, qui post cædē Stephani Ierosolymis factā aufugerant, multus numerus credentium adiunxit se ad Christum, ita ut illi primū eò loci cognominarentur Christiani. Felix Antiochena ciuitas, quæ prima omnium ausa est Christianū proferre nomen, atq; nascentis Euāgelij celebrare gloriā. Nostræ hæc demū religionis origo est, quæ uitiorū omnium expultrix, Deo nos cōciliat, & uinculo connectit arctissimo, cuius auctor non Saturnus, aut Iupiter, sed uerus Deus, rerū omnium origo. Accepit sensim suū deinde incrementū respublica Christiana: nam Apostoli partiti inter se prouincias, Thomas Parthos sortitus, Matthæus Aethiopiam, citeriorē Indiam Bartholomæus, Andreas Scythiā, Ioannes Asiā, Petro Galatia, Pōtus, Bithynia & Cappadocia obtigit. Erat Petrus Galilæus ex Bethsaide urbe, Ioannis filius, & Andreæ apostoli frater, qui septem inde annos Antiochiæ episcopus Tiberio principe fuit. Quo tempore Iacobus iunior Ierosolymitanæ diocepsi præerat, & is Christi frater dictus, quòd ortus esset ex sorore uirginis, & Apostolus, non quòd de numero XII. fuerit, sed quia, teste Hieron. in cōmentarijs in epist. Pauli ad Galatas, uiderat Christū, & postea

Et postea prædicarat: quando omnes, qui eo pacto de Christo prædicauissent, Apostoli nūcupati sunt: item sanctus, qui, ut Egestp. ait, nullum nouit aut uini aut carnis usum, in tonsus, unguēti et balnei expers, et cui ob assiduū orādium, genua in camelorū speciē occalluissent, quē demū Iudæi è pinnaculo tēpli præcipitatum, quod Christū prædicasset, sillonū fuisse mactarūt. Petrus uerò pluribus in Asia ciuitatibus nouo religionis ritu institutis, et in ijs Antiochena, ad maiora inde rerū initia, Romā anno Claud. Cesaris secundo, proficiscitur, docēsque Euangeliū sacri pōtificatus fundamentū iacit, cuius plures inde annos custos fuit. Atque ita respub. Christiana passim augebatur, quū Maria uirgo mater Christi in cælū assumpta est, qui fuit annus VII. et XL. humanæ salutis. Ducitur haud multò post Romā Paulus, qui à Iudæis ad supplicium petitus, Cesarem ut Romanus ciuis appellauerat. Is etiā ad rē Christianā propagandā mirè intentus, utcūque in custodia potuit, salubriter docere nō prius destitit, quàm iussu Neronis, eodē die capite obtruncatus, quo et Petrus pedibus in sublime elatis, cruci affixus est. Sic ambo iactis iam ualidis religionis fundamentis, sunt martyrij coronam adepti: quod uerum esse testatur Tertull. auctor antiquissim. qui florere coepit anno post Christū CLX. Is itaque lib. 4. aduersus Marcionē, scribit, Videamus quod lac à Paulo Corinthij hauserint, ad quā regulā Galatæ sint recorrecti, quid legāt Philippenses, Thessalonicēses, Ephesij, quid etiā Romani de proximo sonēt, quibus Euāg. et Petrus et Paulus sanguine quoque suo signatū reliquerūt. Et lib. de præscriptionib. heret. ait Cle-

ait Clementem à Petro initiatū, quò nemo homo possit ambigere, eos Apostolos apud Romanos auctores religionis fuisse. Ac ista est origo reipublicæ Christianæ, quæ etiã Græcè ecclesia dicitur, quæ Christi seruatoris nostri documētis præceptisq; instituta est, atq; per mortem eiusdem & resurrectionem fundata, munita, conseruata, sed Apostolorū opera mirificè aucta: cuius qui ciuis non est, iam ille amissa omni benefaciendi facultate, sese tota iuxta errare uia, ac perditum ire certò sciat.

Quando primùm circumcisio instituta, ac de eius duplici genere, & quàm graue uisum sit eius rei præscriptum. Cap. III.

Nos, sicut Orig. super Genesin sciēter disse-
rit, ut incorporeū esse Deū, & omnipotē-
tē, & inuisibilē profitemur, ita eū cura-
re mortalia, & nihil absq; eius prouiden-
tia geri, neq; in cælo, neq; in terris, cōfitemur. Secundū
hoc itaq; quòd prouisorē omniū dicimus Deum, conse-
quens est, ut quid uelit, uel quid hominibus expediat, in-
dicet. Sed quomodo id fiat, Plato in magna epist. perspi-
cuè docet, scribens, Deus fabilis nullo modo est, sed ex
multa inhæsiōe hærentiaq; , ut ita dixerim, circa rem
ipsam, & uitæ integritatē, repente quasi ab igne accen-
sum lumē animo innascitur, quod seipsum alit. Ita innuit
Deū intellectu percipi, quod Propheta multò antè pro-
tulit, dicēs, Signatū est super nos lumē uultus tui, Domi-
ne, dedisti letitiam in corde meo. Et rursus, Et in lumine
tuo uidebimus lumē. Sic igitur Deus dicitur esse loquu-
tus, quū nobis nota sūt oraculo ea, quæ eius sunt uolun-
tatis

tatis indicia. Ad hūc modū Abraham inquit, Ego sum, ecce testamentū meū tecū, & eris pater multitudinis gentiū. Et hæc post addidit, Circuncidetur omne masculinū uestrū, & circūcidetur caro præputij uestri, ut sit in signū fœderis inter me & uos, infans octo dierū circūcidetur in uobis. Abraham credidit Deo, uti solebat: quia illi attributū est ad iustitiā, & statim ipsa die 99. natus annos, se & Ismaële filiū ex Agar ancilla susceptū, 13. agentē annū, & omnes uernas suos circūcidit, quò deinceps secundū præceptū Domini, præputiū carnis sobolis ex se futuræ circūcideretur. Cuius rei D. Cyprianus rationem reddēs, ita scribit, Quū iam fidei tēpora appropinquarent, imperata est circūcisio, & pars illa corporis in qua est uoluptatū seminariū, & libidinis officina, iussa etiā in paruulis amputari, ut proprii primitias sanguinis ei, qui totū sanguinē suū oblaturus erat, offerret. Fiebat autē circūcisio ad hunc modum: Præputiū, hoc est, pellis quæ glādem, id est, partē uirilis membri summam tegit, præputabatur machæra petrina: est enim μάχαρις uox Græca, & Latine gladius dicitur. Atq; Deus ita fieri iussit, Iosue dicens, Fac tibi cultros lapideos, & circūcide secundò filios Israël. Atq; hoc fuit circūcisionis initium, quando quidem non modò ante Abraham, sed nec prior Mose, de uitæ institutis inter gētes sanxit quisquā. testis est Iosephus aduersus Appionem. Et propterea D. Ioannes Chrysost. homil. 52. in Matt. ait circūcisionem omnium aliorum mandatorū longè antiquissimam esse. Hinc igitur cōsentaneū est ad alias nationes morē circūcidendi postea mansisse: Phœnices enim & Arabes, sicut

diuus tradit Cyprian. itē Saraceni, ut Iudæi, ueteri ritu
 circūcidebantur. Plin. Iudæorū, Aethiopū, & Aegyptio
 rū id fuisse institutū, auctor est Herod. simul & Colcho-
 rum ait, sed ex Aegypto translatus. Et quia per id Dei
 præscriptio seruabatur, ideo circūcisio perinde, uti te-
 stis est diuus Greg. ualebat apud Hebræos. uel ad tollēdū
 originale peccatū, atq; apud nos unda baptismi: hoc dif-
 ferebat, quod per mysteriū circūcisionis nō cōferebatur
 gratia bene agendi, sicut fit in baptisate. Proderat igitur
 circūcisio, prout ait Apostolus, quū Legē seruarent,
 quū erga carnis motus nō importuni existerent, nec sta-
 tutos legibus terminos superarent, nec aliarū fœminarū
 nisi cōiugū legitimarū notitiā haberēt, & ea quoq; ipsa
 posteritatis tantūmodo causa, certis & legitimis tempo-
 ribus facerent. Isti circuncisi præputio carnis suæ dicēdi
 erant. Hæc prima, & carnis circūcisio. Altera erat spi-
 ritus, & perfectior habebatur, quæ nō solū à uetitis to-
 ris, uerū etiam à cōcessis & licitis tēperabat, de qua Mo-
 ses ita uaticinatus est, Ipse in nouissimis diebus circuncid-
 det Deus cor tuum, ad Dominum Deum tuum amādum.
 Et prima circūcisio, teste Lactan. huius secundæ figurā
 fuit, significans nudandum esse pectus, id est, aperto &
 simplici corde oportere nos uiuere, quoniam pars illa
 corporis quæ circūciditur, habet quandam similitudi-
 nem cordis, & est pudenda. Vtrāq; Apostolus innuit,
 dicens, Non is qui in manifesto Iudæus sit, Iudæus est, nec
 ea quæ in manifesto sit carnis circūcisio, circūcisio est:
 sed qui in occulto Iudæus fuerit, is Iudæus est: & circū-
 cisio cordis, circūcisio est quæ spiritu constat, non li-
 tera,

terra: cuius laus nō ex hominibus est, sed ex Deo. Quod
 & Origenes explicat: Qui uerò purā fidē in consciētiā
 sinceritate custodit, iste circumciscus est corde. Et diuus
 Hieron. super illud Hieremię, Omnis autē domus Israēl
 incircūcisi sunt corde, ait, Omnis domus Israēl incircū-
 cisa est corde, nō carne, quę incircūcisio ducit ad mortē:
 illa enim carnis, hęc spiritus est. Hanc, ut dicit Cyprian.
 Christus à carne mortali ad animā trāstulit, quę sola mā-
 sura est. Ceterū uisum est præceptū minimē æquū, quū
 ita præscriptū esset, Masculus cuius præputij caro cir-
 cūcisa nō fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia
 pactū meum irritū fecit. Siquidē id accidere nō poterat
 culpa pueri, sed parētis: quare admodum graue uideba-
 tur, ut negligentia patris deberet malo esse filio. Qua-
 propter putāt illā pœnā indictā esse patri, quū subijce-
 retur, Delebitur anima illa. At cōtrā plures ad filiū refe-
 rēdum ducūt, quò uiolatio præscripti maiori sit timori,
 quādo innocēs ob alterius culpā pleclitur. Verūm D. Am-
 brosius neutram opinionē satis probat, qui masculi no-
 mine mentē significari autumat, quòd ut sexu potior ille
 est, ita eius mentis uigor sit ualidior. Ergo ait, hęc ratio
 est, quòd omnis mens quę nō fuerit circūcisa à superfluis
 corporalibus & purgata solēni munere, ut exuat se pas-
 sionibus & uitijs, interibit. Nō caro, inquit, interibit, nō
 homo, sed anima illa peribit, quia potuit salua fieri, si ha-
 buisset purgationem.

De primo baptismatis usu, & baptizandorū infan-
 tiū instituto, & de baptismo non iterādo, ac modo
 baptizandi adultos, & quibus diebus. Cap. IIII.

Christus, qui æquè mortalium omnium negotiū gerebat, uolens uitæ ac salutis nostræ pro æterna sua pietate consulere, docuit, quemadmodum si cor nudaremus, si peccata confessi satis Deo faceremus, ueniam consequeremur. Et ne aberraremus, nobis statim natis gratiã suã per baptismum impertiuuit, ut eã aduersus demonũ insidias muniti, recto itinere ad celestẽ patriã tenderemus. Quapropter Prophetam ante se misit, qui nos instrueret ad eam gratiã promerendã. Is fuit Ioannes Zachariæ filius, quomaior surrexit nemo, ut ueritas testata est, ad quẽ anno 15. imperij Tiberij Cæsaris, sicut Lucas perhibet, factũ est uerbum Domini, et uenit in omnẽ regionẽ finitimã Iordani, prædicãs baptismũ pœnitentiæ in remissionem peccatorũ, sicut scriptũ est in libro sermonũ Esaiæ prophætæ dicentis, Vox clamantis in deserto, Parate uiam Domini, rectas facite semitas eius. Tunc, ut Matth. testatur, egressa est ad illum ciuitas Ierosolymitana, et tota Iudæa, totaq; regio undiq; finitima Iordani, et baptizabantur in Iordane ab illo, cõfitemtes peccata sua. Hoc fuit initium baptismi, uel potius gradũ faciendi omnibus, qui sese factorũ pœnitentes, mox digni essent, qui ad baptismum Christi percipiendum accederet. Quod Cyprianus comprobatur, ita differens, Præparabat uia Dominum Ioannes, lauãdo exterius corpora, ut præcederet exterius lauacrum sequuturũ baptismum, in quo conferretur animarũ ablutio, et peccatorum remissio. Præcessit quod erat ex parte, ut cõsummatio sequeretur. Et Chrysostomus paria testatur, scribẽs, Aptè ergo quũ dixisset, quòd uenit prædicans

dicans baptismum pœnitentiæ, adiecit, In remissionē peccatorum. Idcirco suadebat, ut illos pœniteret, quò subsequenti ueniā facilius impetrarent, credentes in Christum. Vnde baptisina illud nullam aliam habuit causam, nisi ut instrueret ad fidem. Hæc ille. Sed ipse Ioannes illud ipsum planū facit, quum inquit, Ego quidē baptizo uos in aqua ad pœnitentiam: qui autem post me uenturus est, (de Christo loquitur) fortior me est, cuius nō sum dignus ut calceamēta portē: ipse uos baptizabit in Spiritu sancto & igne, & reliq. Ego uerò dixerim, Mosē primitus baptizādi rationē ostendisse, quippe qui baptizauit, sed in aqua solū, id est, in nube & mari: quod, teste Greg. Nazianzeno, & baptismi Ioānis & Christi exemplar fuisse cōstat, quādo ista omnia à Deo proficiscebantur. Quòd autē baptizati à Ioanne, rursus admouerentur ad lauationē, hoc est, baptizarentur, illud perspicuè cōstat testimonio Lucae in Apost. actis, in hūc modū scribētis, Factū est autem quū Apollo esset Corinthi, ut Paulus peragratis superioribus partibus, ueniret Ephesum, & inueniret quosdā discipulos, dixitq; ad eos, Num Spiritū sanctū accepistis, quū crederetis? At illi dixerūt ad eū, Imò neq; sit ne Spiritus sanctus, audiuimus. Et ait illis, Quo ergo baptizati estis? Qui dixerūt, Ioannis baptisinate. Dixit autē Paulus, Ioānes quidem baptizauit baptismō pœnitentiæ, populo dicēs, in eum qui uēturus esset post se ut crederēt, hoc est, in Iesum Christū. His auditis baptizati sunt in nomine Domini Iesu. Et quū imposuisset illis manus Paulus, uenit Spiritus sanctus super eos; & loquebātur linguis, & prophetabant, &c. Hac

igitur de causa Christus uenit ad Ioannē, uoluitq; ab eo baptizari, ut suo baptismo illius baptismū approbaret, corroboraret, ac demonstraret neminē esse quāuis iustum & sanctū, quin ea foret salutari aqua abluendus, quū ipse nullius purgationis egēs sic lustrari uoluisset. Cuius nepe rei Ioānes optimē gnarus, etsi in materno sanctus habitus fuerat utero, prohibebat illū à se, aiēs, Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me? Christus autē respōdēs, dixit ei, Sine modō. quasi diceret, Postea te Spiritu baptizabo, quod secundū Chrysostr. & fecit. Quin & alios baptizasse satis cōstat, teste Ioāne euāgelistā cap. 3. ubi ait, Post hęc, uenit Iesus & discipuli eius in terrā Iudēā, & illic morabatur cū eis, & baptizabat. Atq; hoc demum baptismatis initiū fuit, hęcq; est unda salutis, qua persusi innocētes efficiuntur, sine cuius roris lustratiōe, nulli fas in regnū intrare cęlorū. Primus autē ex gentibus externis, Cornelius cęturio cū sua familia, Cæsareā à Petro, ueluti proximo capite est dictū, baptizatus fuit, qui propterea quōd primus ex Gētib. credidit, primusq; gratiā baptismi suscipere meruit, iure primitiæ Gentium dici potest, uel Origenis testimonio, qui super Numeros de eo sic loquitur, Ex quibus esse arbitror etiā Cornelium illū, qui Cæsariēsis ecclesię, cum ijs, cū quibus Spiritū sanctū meruit accipere, primitiæ meritō dicitur: & nō solū huius ecclesię, sed fortassis & omnium Gētium primitiæ Cornelius appellandus est: primus enim credidit ex Gētibus, & primus S. Spiritu repletus est, & ideo rectē primitiæ Gētium appellabitur. Haët. Orig. Quōd autē infantes baptizātur, id institutū uetus est, & ab Apost. introductū, uti affirmat

uti affirmat idē Orig. omnium theologorū multō sciē-
 tiſ. is enim in cōmentarijs ſuis in epiſt. Pauli ad Rom.
 cap. 6. de ea re ita diſſerit, Corpus peccati eſt corpus nō
 ſtrū, quia nec Adā dicitur cognouiſſe Euā uxorē ſuā, &
 genuiſſe Cain, niſi poſt peccatū. Deniq; pro illo, qui na-
 tus fuerit, ex lege offeritur hoſtia, par turturum, aut duo
 pulli colūbini, unus pro peccato, alter in holocauſtoma-
 ta. Nunquid nuper editus puer peccare potuit? & tunc
 habet peccatū. pro quo hoſtia iubetur offerri, à quo mū-
 dus negatur eſſe aliquis, etſi unius diei fuerit uita eius.
 Vnde Dauid, In peccato cōcepit me mater mea. Secūdū
 hīſtoriā enim nullū matris eius declaratur peccatū. Pro
 hoc & eccleſia ab Apoſtoliſ traditionem ſuſceperat, ut
 etiā paruulis baptiſmum daret: ſciebant enim illi quibus
 myſteriorū ſecreta cōmiſſa fuerant diuinorum, eſſe in o-
 mnibus ſordes peccati, quæ ab initio per aquā & ſpiritū
 ablui deberent. Vt uerò infantes apud Iudæos octauo ab
 ortu die circūcidebantur, ſic apud nos ut plurimū bap-
 tizantur: quod tamen Angli in ipſo natali die faciunt, id
 quod D. Cyprian. lib. epiſt. 3 ſcribēs ad Fidū, multis ra-
 tionibus eſſe faciēdū probat, & in primis, quòd homo id
 ætatis lōgē innocētiſſimus ſit. Porrò nō ab re 7. diē præ-
 teriſſe expectabāt Iudæi, quòd is, Plutar. in Probl. & Fe-
 ſto teſtificātibus, maximè periculofus ſit infantibus, ſi ue-
 xentur, nec ante eū terminū umbilicus reſoluatur, ante
 quē homo propior eſt plantæ quàm animali. Hūc quoq;
 diē Rom. Hebræos imitati obſeruabāt, uocabātq; luſtri-
 cū, quo infantes luſtrabātur, hoc eſt, expiabantur, & ijs
 nomina imponebāt, marib. qdē nono die, unde Nūdina

dea apud eos colebatur: foeminis octauo, quia in maris cõceptione plus esset temporis. Baptismo in super uel cõfirmationi, de cuius initio post dicetur, ne hæc sacra forent iteranda, quod per patrũ decreta fieri non licebat. Iginus Romanus pōtifex statuit, ut unus quem cõpatrẽ uocant, uti testis interesset. Hodie ut plurimum si mas baptizetur, duo uiri cum una muliere, quæ uulgò commater dicitur, adhibentur, ueluti rei gestæ testes: cõtrã si foemina, duæ mulieres, cum uno uiro: ij uel susceptores nuncupantur, quòd infantem de fonte sacro suscipiant. At in cõfirmatione unus duntaxat uir seu mulier testis admittitur, qui puerum uel puellam brachijs sustentet. Quòd autem baptisma cum cõfirmatione (alterum enim ab altero pendet) haud iterãdum esse patres sanxerunt, id ab Apostolo profectũ esse existimant, qui illud colligunt tam ex eius epistola ad Hebræos, ubi inquit, Nam fieri nõ potest, ut qui semel fuerint illuminati, gustauerintq; donũ cælestẽ, & participes facti fuerint Spiritus sancti, si prolabantur, denuò renouentur per pœnitentiam: quàm ex alia epist. ad Roman. Nam Christus quòd mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel, &c. Ac ita disputant, Quẽadmodum Christus semel mortuus, & semel resurgens iam nõ amplius moritur, ita semel per pœnitẽtiam, gratia baptismatis nobis collata, iterari nõ potest, quia per baptismum peccatis pristinis morimur. Vnde Propheeta, Renouabitur ut aquilæ iuuentus tua. Præterea quum Seruator, teste Marco, dixisset, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, iam tum unumqueng; oportebat & credere & baptizari, si cupisset se saluum fore.

Sed ut

Sed ut illud per se quisq; poterat præstare, ita hoc sine aliena ope fieri non poterat. Quapropter Victor pontificum Rom. ordine x v. decreuit, ut à quocunq; uirilis uel foeminei sexus Christiano, & in quauis natiua aqua, baptismum petentes baptizarentur, si necessitas instaret: instabat autem necessitas, causa præsertim infantium, quibus quum per ætatē non liceret de sua fide testari, à principio, sicut tradit Cyprianus, prouisum fuit, ut per alios credere profiterentur, quò, quemadmodum aliena culpa, id est, Adam primi parentis delictum eis quoq; malo fuit, quòd statim nati originali peccato obligarentur, sic aliena opera bono esset, qui idcirco, uelut ait Ambr. lib. De uocatione Gentium secundo, ex aliena cõfessione credunt, & baptizantur. Atq; hoc pacto cunctorum saluti consultū est. Atqui ex Euangelio discimus, homines alios aliorum pietate apud Deum iuuari, quod Matth. cap. 9. præclare demonstrat, ita scribens, Et ecce uiri adduxerunt illi paralyticum in lecto decubentem: quumq; uidisset Iesus fidem illorū, dixit paralytico, Bono animo esto, fili: remittuntur tibi peccata tua. Atq; paralyticus per fidem baiulorū saluus factus est. Ita perseuerabat in hunc modum celebre baptismatis institutum, cuius triplex est genus: fluminis, quò Ioannes primitus baptizauit: item fluminis, hoc est, Spiritus sancti, quod Christus instituit: & sanguinis, quò infantes ab Herode occisi, sunt initiati. Cyprianus, Hi nuper cruore lacteo loti, primitias baptismi martyrio cõsecrarunt, tradetes posteris formam, ubi necessitatis articulus excluserit moram, nō minus ad lauacrū animæ sanguinem efficacē, quàm sanctificatiōem

uerbis aquas, maximè quum nec sanguis hoc elemento careat, sed aquarum motu per totum corporis alueum fluat. Spiritus uerò sanctus & aquis & sanguini superfertur, qui subiectos sibi fouet & abluit, quo baptizate, idem occisio quod mersio operatur. Hæc Cyprianus. Illud hîc admonuerim, in usu ueterum fuisse, ut adulti frere baptizarentur, induti uestibus albis. Lactantius,

Candidus egreditur nudis exercitus undis,

Atq; uetus uitium purgat in amne nouo.

Et id fiebat in pascha, & pentecost, nisi necessitas urgeret. Interim autem dum dies statutos expectabât, de mysterijs religionis erudiebantur, ac ob id catechumeni dicebantur, quòd *κατηχῆν* Græcè, sit uoce erudire: qui ita mysterijs initiati, & postea aqua tincti, lac & mel degustabant, teste Tertulliano, in libro De militis corona, ubi ait, Aquam adituri, & subiicit, Dehinc ter mergitamur, inde suscepti lactis & mellis concordiam prægustamus. Item oleo ungebantur baptizati, sicut idem lib. primo aduersus Marc. tradit. Vinum quoq; eis dabant bibere: id quod diuus Hieron. testatur, qui explanans illud Esa. Venite, emite uinum & lac: inquit, Prouocat nos Esaias non solùm ut uinum emamus, sed & lac, quod significat innocentiam paruulorum: qui mos ac typus in Occidentis ecclesijs hodie usq; seruatur.

De sacerdotij eiusq; graduum apud Hebraeos initiis, ac magno pontificis minorisq; sacerdotis consecrationis mysterio, & quibus uterq; amiceretur indumentis sacris, & quantum temporis daretur Leuitis ad ministrandum.

Cap. v.

Rempubli

Reipublicā Christianā duplex genus hominū habet, unum quod profanorū nomine censetur, & ijs soboli procreandæ ac imperio administrando fas est operā

dare: alterum sacerdotū, quod sacrificijs faciendis, precibus, & religioni deniq; rite procurandæ uacat. Apud Hebræos idē fuit institutū: siquidē principio duces cū populo, deinde Reges reipublicæ curā habebāt: sacerdotes uerò sacra curabant, penes quos, teste Iosepho lib. 3. Antiq. sacerdotium cœpit ab Aarō, qui primus unctus atq; cōsecratus fuit per Mosē fratrem, dicēte illi Domino, Summe Aaron, & filios eius, & stolas, & oleū unctionis, & uitulū qui est pro peccato, &c. Quare Mosēs cōuocato populo, dixit, Hoc est uerbū quod mādauit Dominus facere, & applicuit Mosēs (sicut etiā est in Exodo ca. 29.) Aaron fratrem suum, & filios eius, & lauit eos aqua, & uestiuit eum tunica altera summa, altera interiore, & præcinxit zona, & imposuit ei humerale, & cinxit eū secundū formam humeralis, & imposuit super eum logium, & imposuit super manifestationē & ueritatē, & imposuit mitrā super caput eius, & posuit super mitrā, ante faciē eius, laminam auream sanctificatam, sanctā, sicut præceperat Dominus. Hæc fuit sacerdotis primi cōsecratio, & ea quidē nō sine mysterio. Mosēs enim, id est lex, ut Orig. placet, quā pōtifex ignorare nō debet, lauit & unxit Aaron summū pontificē cū filijs, hoc est, pueros reddidit coram populo, quia oportet illū & testimonium habere bonū ab ijs qui furis sunt, sicut Apostol. dicit: postea uestiuit eum duplici tunica, altera ministerij humani,

humani, altera intelligentiæ spiritualis: & præcinxit eum zona, antequã talarẽ tunicam imponeret: hanc stolam nuncupant. Induit eum humerali, quod est humerorum quidam ex circũductione uectis ornatus: humeri autem operũ figuram tenent, ac laboris indicia. Et cinxit eum rursus secundũ formam humeralis, ut cõstrictus esset in uerbo, cõstrictus in facto. Post hæc imposuit logiũ, quod rationale dicitur, & est sapientiæ indicatiũ, quia sapientia in ratione cõsistit, super manifestationem & ueritatem. Dabantur & femoralia tanquã indicatiũ castitatis: sed quia licebat sacerdotibus filios generare, ideo Origenes uult per femoralia innui, non esse prædicandum uerbum Dei hypocritis, ne illud semen pereat, quasi tũc sit utendum femoralibus, ne in sterilẽ terram semina iaciantur. Hæc erant pontificis ornamenta, quorum ordo haud mysterio etiam caret: nam humeralis facta præcedunt, logij sapiẽtia sequitur, quia post facta querẽda sapientia: deinde post rationale, manifestatio, quoniã non antè alios docere, quã nos instruere debemus. Itẽ additur ueritas, quia ueritas est summa sapientia. Postremò Moses ornauit caput Aaron corona, in quo esse debet iustitiæ Dei sedes: propterea accepit cidarim, quod est operculũ uel ornamentũ quoddam capitis, cui superimposuit mitrã, hoc est, indicatiũ scientiæ utriusq; Instrumenti. Ante faciẽ, id est à fronte põtificis, laminam aureã sanctam locauit, in qua sculptũ erat uocabulũ Dei. Hinc nostri põtifices indumenta bona ex parte, sicut mox dicemus, mutuati sunt. Ita Aaron põtifex summus, est à Deo creatus: filij uerò eius, Nadab, Abiud, Eleazar, & Ithamar,

in ar, lōgè minorib. cæremonijs initiati sunt, quippe qui-
 bus neq; bina indumēta tradita, neq; humerale, neq; ra-
 tionale, neq; capitis ornatus, nisi tātūm cidaris, qui pro-
 pterea loco minorū sacerdotū sunt habiti, quales hodie
 apud nos sunt qui presbyteri uocātur. Cæterū libet di-
 stinctè ex Iosepho & Hieronymo ad Fabiolā, de his ex-
 ponere indumētis. Octo enim genera fuere, quorū qua-
 tuor cōmunia pōtificibus pariter atq; sacerdotibus erāt:
 feminalia, quæ linea erant, & usq; ad genua & poplites
 uelabāt uerēda: nos ea uocamus braccas: poderis ex lino
 etiā tunica talaris, quam interulā dicunt: cingulū textū
 sub tegmine triū colorū, cocci, purpuræ, & hyacinthini
 byssino stamine: & tyara ex byssino cōfecta rotunda, ut
 pileus, quasi sphaera media sit diuisa, ut pars ponatur in
 capite affabre laborata: fuit olim Persarū mulierū capi-
 tis ornamentū. Pontificū uerò reliqua quatuor propria
 indumenta erant: tunica talaris tota hyacinthina, & ma-
 nicata, in cuius extrema parte circa pedes, 72. pende-
 bāt tintinabula, cū totidē malis punicis, quò pōtifex in san-
 cta sanctorū uocalis incederet, moriturus statim, si hoc
 nō fecisset. Superhumerale, quod Hebraicè Ephod dici-
 tur, ex bysso, cocco, purpura, hyacinthino, in cuius u-
 troq; humero erant duo lapides onyches, seu smaragdi:
 Ioseph. Sardones uocat. In singulis autē inscripta erant
 sena nomina patriarcharū, hoc est, in dextro humero fi-
 lij maiores natu Iacob, in sinistro minores, ut pōtifex in-
 grediens sancta sanctorū, nomina populi pro quo erat
 Dominū oraturus, portaret secum. Itē rationale, quod
 erat pānus breuis, auro & quatuor, haud alio modo ac
 Superhumer

superhumeralē cōtextus coloribus, cū duodecim lapidibus, quaterno distinctis ordine: in primo enim ordine inserti erāt, sarda, topazius, smaragdus: in altero carbūculus, sapphirus, iaspis: in tertio lyncurō, iachates, amethystus: in quarto chrysolithus, onyx, berillus. Vltimum uestimentum, lamina aurea, cum uitta, qua pontifices tantum utebantur. Isti duodecim lapides uidentur significasse, ut ait Hieron. Apostolos duodecim, sicut illi duo superhumeralis portendisse Christum & eius populū, & quatuor colores retulisse quatuor elemēta. Atqui byssinum, quod est genus lini subtilissimi, terræ cōparari potest, quia ex terra gignitur, sicut purpura mari, quod ex eius cochleolis tingitur: itē hyacinthus aëri, propter coloris similitudinē: coccus igni & ætheri. Sed ad reliqua persequenda iam recurrat oratio. Fuit tamen ante Aaron, Noë, qui dicitur altare erexisse, & super illud holocaustū Domino obtulisse: itē Melchisedech, qui primus sacrificauit: & Abraham, Isaac, & Iacob, qui secundum eum itidē fecerunt: sed illos quadā naturali pietate, non sacerdotali auctoritate rem diuinā fecisse constat. Alij deinde ministri ab alijs cōstituti sunt, qui in tabernaculo, hoc est tēplo, in ministrādo hærerent. Leuitæ ex tribu Leui filij Iacob, statim post datū sacerdotiū Aaron, & eius filijs, iubente Domino, à Mose eliguntur, qui semper adessent Aaron sacrificiū facienti, excubarent dies ac noctes in tabernaculo, gestarent arcā & tabernaculum, item uasa, ac in circuitu tabernaculi locum castris statuerēt. Hos Græca uoce Diaconos appellamus: siquidem Moses præcipiente Domino, uti Ioseph. eodem lib. testatur,

testatur, tribū Leui à profānis officijs segregans Deo cōsecrauit, eiq; negotiū custodiēdi tabernaculi dedit. Diaconis ad iumēto dati sunt ministri, qui illorū dictis audientes essent, & oblationes caperent. Ii apud Hebræos Nathinnei appellantur, hoc est, dati aut donati, uel in humilitate Domino seruiētes: nunc Subdiaconi, quōd Diaconis subsint, nuncupantur. At Leuitis istis administrandū tēpus terminatū erat per Legē, quæ, ueluti in extremo 8. cap. Numer. est, talis fuit, A xxv. annis, & supra, Leuite ingredientur, ut ministrēt in tabernaculo fœderis, quumq; quinquagesimum annum cōpleuerint, seruire cessabunt, ut postea custodiant quæ sibi commendata fuerint: tum enim uasa ac alia tabernaculi instrumenta seruanda curabāt. Item nōnullos alios delegit, qui lucernas semper in tabernaculo ardentes curarent. Hos nostri ce-roserarios interpretantur, uel Græcè Acolythos, seu potius Acoluthos, qui res corporis ministrant. Postea cōstituti sunt Ostiarij, qui æditui siue ianitores uocātur, ut ex præscripto Legis præessent tēplo custodiendo, ne impius quisquā ingrederetur. Itē Lectores, quorum ordo à Prophetis initiū sumpsit, qui cōcionarentur, & legerēt: quibus dictū erat, Clama, ne cesses. Præcētorū, qui Psal. canerēt, auctor David, siue Asaph fuisse dicitur, qui post Mosē primi Psal. cōposuerunt. Erat eorū ordo per successionē generis, sicuti sacerdotiū, qui assiduē in templo canebant, ad uocem unius respōdente choro. Exorcizatores, id est, adiuratores (sic enim nostri interpretātur) aut increpantes, Salomon instituit, qui inuocarent super Catechumenos, uel super eos qui spiritibus malis

uexabatur, nomē Domini, ita dæmones subigētes, ut ab eis egrederetur, sicuti ex Iosepho alibi demōstrauimus, ipsum Salomonē effugādorū dæmonū inuenisse modū. Hæc suo ordine, quo apud Hebræos instituta sunt, exposuimus, ut initiū cuiusq; rei, qd' nostri in primis ppositi est, per appositē pderetur. Quæ oīa quū umbra dūtaxat futurorū fuerit, iā quæ inde cōsequuta sint, explicemus.

A quo noster primū institutus fuerit sacerdo talis ordo, & quod duplex esset sacerdotium, & quid sit sacerdotis manuum impositio, ac quis episcopus pontifex uē, atq; quale eius munus, & quemadmodum presbyter uel diaconus quondam dictus fuerit episcopus. Cap. VI.

Iesus Christus præceptor noster postremō, auctore Eusebio in Ecclesiastica histor. & rex & pōtifex fuit, & utrunq; ex testimonio Prophetarum probat. quum enim de Iesu meminit, qui Mosi successerat, inquit, Sed & idem Moses longē per Dei Spiritū præuidens qui sibi præpararetur successor, & prænoscens eum qui post se regnū susciperet, maioris sacramenti ministrum esse futurum, Iesum cognominauit eum, qui prius Ause parentum fuerat appellatione uocitatus, sciens in huius uocabuli sacramento, maioris cuiusdam gloriæ regē, quā mortalibus natura recipit, esse ponendum. Ita igitur per gemina hæc appellationis indicia, in altero pontificatus, in altero regalis formæ exprimentur insignia, & Iesus Christus tanquam qui rex & pontifex esset, pariter nominatur. Et paulō post infert, David quoq; de Christo testatur,

tur, dicens, Sedes tua Deus in seculū seculi, uirga æquitas, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitie. In quib. uerbis primū quidē eū Deū designat, deinde per æquitatis uirgā, sceptrū in eo regale cōmemorat. Hactenus Euseb. Hic illud appositē admonendū duxi, nō rectē in Eusebiano codice scribi Aufe, teste diuo Hieron. qui statim in princ. lib. 1. comment. in Osee prophetam, inquit, Osee enim lingua nostra seruatorē sonat, quod nomen habuit etiam Iosue filius Nun, antequā ei à Deo uocabulum mutaretur: non enim (ut malè in Græcis codicibus legitur & Latinis) Aufe dictus est, quò nihil omnino intelligitur, sed Osee, id est, seruator, & additum eius nomini Dominus, ut seruator Domini diceretur. Hæc Hieron. Sed domum redeamus. Is igitur pontifex noster primus fuit, qui nobis sacerdotium instituit, idq; duplex esse uoluit, alterum spirituale, alterum ministerij plenū. Sed de hoc postea. Spirituale dedit, quum se pro nobis obtulit, dicente apostolo Petro, Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo: mortificatus quidem carne, uiuificatus autem spiritu. Et sacerdotium istud omnibus iuxta Christianis commune est, ea de causa institutum, ut Christum imitemur, teste Apost. ad Rom. scribente, Obsecro uos per misericordiā Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, placentem Deo, rationabile obsequium uestrum. Sacerdotij autem huiuscemodi partes Christianus homo etiam profanus agit, quū lætus ex animo Deū uti patrem amat, in omni loco inuocat, precatur, colit, latt-

dat: quod officium uel sacrificiũ laudis dicitur: itẽ gratiã pro donis acceptis habet: cõtrã idem tristis pœnitendo Deũ ipsum uelut iudicẽ timet, ueniã precatur, orat, corã dolet, delicta spõte deplorat, ut est in Psal. 53, Volũtariẽ sacrificabo tibi. Idẽ nostr Seruator alterũ sacerdotium ministerij instituit, quũ dogmata Legis sequutus, quã nõ soluendi, sed cõsummandi causa uenerat, ut postquã cœlum ascendisset, nobis non deessent qui in terris sacerdotium uerum haberent, **XII.** elegit pontifices, quos nouo uocabulo Apostolos nominauit, ut qui mittẽdi essent in diuersas orbis partes, qui nouum dogma, hoc est, Euãgelium, cui etiam uocabulũ innouarat, mortales docerent. Itẽ septuaginta discipulos, quos etiã ad concionãdi munus delegerat, sacerdotes fecit, qui uice filiorum Aaron, sicut Orig. probatur. apud nos, minores haberentur sacerdotes, quales nunc Græcẽ presbyteri uocãtur, hoc est Latine, seniores, quòd canities quæ homini prudẽtiam afferre solet, digna sit honore & munere. Ab his igitur presbyterorum, sicut ab illis episcoporum cœpit ordo, quippe qui in eorum locum successere: quod uel Cypriani testimonio constat, dicentis, Meminisse autem diaconi debent, quoniã Apostolos, id est, episcopos & præpositos Dominus elegit. Et post eũ, idem Hieron. testatur in epist. ad Marcellã, aduersus Montanũ ita scribẽs, Apud nos Apostolorũ locũ episcopi tenent. Hos autem Apostolos ac discipulos mysteriorũ Dei ministros, nõ alijs constat initiatos sacris, nisi sola Christi electione, seu uocatione: quod ipsis deinde Apost. & postremò Rom. pãticipibus, sicut infra explicabitur, exẽplo fuit eligẽdorum sacerdo-

sacerdotum: sed ut hæc multis cæremonijs alioq; longè ritu, ita illi simpliciter, prout à Christo docti erant, illud institutū seruauerunt. Ad hunc quoq; modum Matthias fr̄ctus est Apostolus, sic ipsi Apostoli septem sibi diaconos instituerūt, dicēte Luca in Actis, Et elegerunt Stephanū uirum plenū fide ac Spiritu sancto, & Philippū, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonē, & Parmenam, & Nicolaū profelytum Antiochenū. Hos statuerunt in conspectu Apostolorū, & quum orassent, imposuerunt eis manus. Sic Titus in Creta ad præscriptū Pauli presbyteros cōstituit. Sed Bedas rem multò luculentissimè docet, Erant, inquit, baptizati Apostoli, at non erant sacerdotes, nisi quum Christus in cœna fecit illos sacerdotes, dās eis potestatem cōsecrandi corpus ipsius uerum, & post resurrectionem, absoluendi. Cæterum quum Apostolus epistola priore ad Timoth. cap. 5. sic præceperit, Manus citò nemini imponas: aliquis posset conijcere eum cuiuspiam mysterij sacerdotes initiandi formulam dedisse, id quod Chrysost. homilia in eam epist. 16. affirmare uideatur, ita scribens, Vbi uerò hæc dixit, illud intulit, quod omnium maximè periculosum est, & in primis Ecclesiam cōtinet, de ordinationibus scilicet. Quid sibi uult? nō ex prima statim probatione, sed ubi consideratio diuturna præcessit, tunc imposito manus. Et Ambr. hunc quoq; locū ita interpretatur, Gratiā dari ordinatoris significat, per prophetiā & manuum impositionem. Prophetia est, qua eligitur quasi doctor futurus idoneus. Manuum uerò impositiones, uerba sunt mystica, quibus cōfirmatur ad opus electus, accipiens auctoritatē, teste conscien-

ta sua, ut audeat uice Domini sacrificiū Deo offerre. Sed ipse Paul. epist. 2. ad eundem Timoth. quid esset manuū impositio, apertè declarare uisus est, quum scripserit, Quā ob causam cōmonefacio te ut suscites donum Dei quod in te est, per impositionē manuū mearum: nō enim dedit nobis Deus spiritū timiditatis, sed potentiae, ac dilectionis, & sobrietatis. Quae omnia Chrysost. ita explanat, Admoneo te ut excites gratiā Dei quae est in te, per impositionē manuū mearum: hoc est, gratiam Spiritus, quam accepisti ad Ecclesiae institutionē, ad edenda miracula, ad omne religionis obsequiū: quippe hāc uel extinguere, uel excitare, in nobis est. Haftenus ille. Ac ita per impositionē manuum, uidetur dari sacerdoti electo Spiritus sanctus, quē admodum teste Luca in Actis, quū de Samaritanis loquitur, baptizati afflantur eodē spiritu, quo Christus suos in primis ornauit, illustrauit, muniuit, dicēs, Accipite Spiritum sanctū: quorumcunq; remiseritis, & reliqua. Fuit enim ille solennis ipsius Seruatoris modus benedicendi manu pariter atq; uoce, teste Hieron. in Matth. quum apud eum oblatis fuerint pueri, ut manus imponeret, & oraret, hoc est, benediceret. At reuertamur eodē. Atq; hinc olim factum uidetur, ut in consecrando episcopo, nil amplius caeremoniarum esset, nisi ut multitudo, quae eius quoq; rei gratia, auctore Cypriano non uno in loco, & praesertim in epist. 4. ad Felicem presbyterum, semper episcoporum electioni intererat, precaretur, & presbyteri manus imponerent. Et haec dicere habui de prima sacerdotum cōsecratione ab Apostolis & patribus usurpata. At post Christum, Petrus in
sacerdot

sacerdotio prerogatiuā habuisse dicitur, quòd primus Apostolorum ordine, & eius sacrosancti collegij caput fuisset. Quapropter diuus Cypr. epist. 3. ad Cornelium, cathedram Petri principalem uocat: nam, ne quis erret, nulla alia ratione sacerdotalis ordo à Romano episcopo profectus esse dici potest, nisi apud Italos duntaxat id factum intelligatur, quum per diu ante aduentum Petri in urbē Romam, apud Ierosolymos sacerdotium rite institutum fuisse liquidò liqueat: quanquā Chrysof. homilia ult. in Ioan. arbitratur Iacobum primū Ierosolymitanū episcopum à Petro factum fuisse, id quod tamen alij non Petro solūm, sed Ioanni quoq;, ac alteri Iacobo assignāt. Imò nemo eorū illud fecit officiū, si ipsi diuo Petro credimus, qui apud diuū Clementem, lib. Recognitionum 1. de ea ipsa re ita testatur, Septimana iam una ex passione Domini cōplebatur annorum, & ecclesia in Ierusalem constituta, copiosissimè multiplicata crescebat per Iacobum, qui à Domino ordinatus est episcopus, rectissimis dispensationibus gubernata, &c. Igitur ita Petrus Apostolorum princeps fuit, ita Romani pontifices, iam inde ab initio magnæ habiti sunt auctoritatis. Itē apud eosdē Ierosolymos episcopalis cathedra locata ab initio est, & utrunq; attestatur Euseb. lib. Ecclesiasticæ hist. 7. ita scribens, Deniq; Iacobi cathedra usq; ad hodiernum diem inibi (de Ierosolymis loquitur) seruatur, atq; in ea sedent omnes, qui usq; ad præsens tēpus sedis illius sacerdotium sortiuntur, & cū magna ueneratione habetur, uel uetustatis uel primi sacerdotij sanctificationis obtentu. Hæc Eusebius. Illud idē posita à diuo Petro Romæ factū

esse, testimonio est cathedralis celebritas eius diei, qui nunc ubiq; gentiū solennis est. Veruntamen existūt etiā nunc, qui cōtendant Petrum in omnes Apostolos ius habuisse: de qua re nostrum non est quicquam decernere, qui sacerdotij originem tantum quærimus: tametsi contra nonnulli aliter censent, quia id uidetur Paulus ad Corinth. epist. 2. cap. 10. negare, scribens, Nam si & amplius quippiā gloriatus fuero de potestate nostra quam dedit nobis Dominus, non erubescam. Non enim dicit, quam dedit Petrus, sed Dominus. Et subiicit, Quam nobis potestatem dedit Dominus in ædificationem, & non in destructionem uestri. Ponit Paulus ædificare, ut alibi sæpe facit pro prodesse, quò demonstrat officium sacerdotis esse, æquè omnes iuuare, si uelit potestate sibi data uti. Episcopus uerò Græca uox est, & plus oneris quam honoris significat: Latine dici potest speculator: & propriè, ut Martianus scribit, ij dicuntur episcopi, qui præ sunt pani, ac cæteris uenalibus rebus, quæ populis ciuitatum ob quotidianum uictum necessariae sunt. Vnde pontificibus id nomen inditum par est credere: quia quemadmodum illi quæ ad uitam humanam sustentandam pertinent, procurare debent, ita horum uigilando, docendo, bene agendo, animarum saluti cōsulere interest, id quod uel Clementis primi pōtificis declarat præscriptum, qui decreuisse fertur, ut episcopalis cathedra in eminentiore templi loco collocaretur, sicut hodie ser uatur, unde episcopus undiq; speculari posset. Ex quo quandiu episcopus suum eiusmodi facit officiū, non imperare, non regnare, sed tam aptè quam elegāter dicitur sedere:

sedere: quo porrò loquendi modo nos quoq; scribendo utamur licet. Hinc certè apparet, ut nihil potius esse debeat curæ episcopo, quàm incolumitas gregis sibi crediti: quo fit, ut in ciuitate hoc sit episcopus, quod in nauì gubernator, in curru rector, in exercitu dux, utpote cuius, sicut ait Cyprianus, quantum perniciosum est ad sequentium lapsum ruina, tantum contrà utile est & salutare, quum se per firmamentū religionis, fratribus præbet imitandum. Væ igitur episcopis, si qui sint muneris huius oblitī: quia, ut dicitur, cui multum datum est, multum quæretur ab eo. Atq; officium ab Apostolis inchoatum ac expletū, uti supra passim demonstratur: episcopi est regere Ecclesiā, concionari, populū uerbo Dei pascere, baptizare, & baptizatos cōfirmare, ordinibus sacris initiare ministros Dei, obire, circuire, circumspicere sepius suam prouinciā: cuius rei causa, à principio ipsi Apostoli prouincias inter se partiti sunt, ut in eis nomen Christi disseminaret, ex quo fructus charitatis, pietatis, iustitiæ ubiq; abundaret. Res hæc postea Paulo in primis Apost. curæ fuit, qui teste Luca in Actis, eas regiones reuisebat, in quib. antè multa sanctissimè de Christo prædicasset, ut cognosceret quo essent statu fratres: & sublati erroribus, si qui irrepissent in hominū mētes, religio non uiolaretur. Cæterum olim episcopi uocabātur presbyteri, teste non uno in loco diuo Hier. & præsertim in epist. ad Euagriū, ubi dicit, qua de causa episcopi posthac esse cœperint, ita scribēs, Quòd autem postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remediū factū est, ne unusquisq; ad se trahēs Christi ecclesiam

rumperet: nam & Alexandria à Marco usq; ad Dionysium, presbyteri semper unū ex se electum episcopū nominabant: quomodo si exercitus imperatorē faciat, aut diaconi eligant de se, quem industrium nouerint, & archidiaconum uocant, Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat: &c. Quid, quod & Chrysostr. homil. 2. in epist. ad Philipp. demonstrat episcopum dictum etiam esse diaconum, hoc est, ministrum? De episcopi nomine & officio satis dictum habeo: idem uerò pōtifex uocatur, à posse & facio, ut Scæuola affirmat; ut autem Varroni placet, à ponte; nā pōs in Tyberi nomine sublicius, primū à pōtificibus factus est, postea sepe restitutus, quòd ligneus esset, nec non cæterorum pontium sarcinendorum cura ad eos delata est. De primo ritu sacrorum quibus iniantur ij qui sacerdotes fiunt, & amiciendi usu, ac ibidem de sacerdotis officij initio. Cap. v i i.

Romani pōtiffices Hebræorum sequuti institutum, primi omniū sacris quibusdam initiare coeperunt ostiarios, siue ianitores, lectores, exorcizatores, acoluthos, subdiaconos, diaconos, hoc est, Leuitas, quos numero septem ipsi Apostoli delegerant, presbyteros, & episcopos, quò sic per gradus ad sacerdotium unusquisq; promoueretur. Quos quidem ordines Caius Romanus pontifex, qui ex Diocletiani Imperatoris genere ortus erat, primus distinxit, quibus tanquam quibusdam gradibus ad episcopatum ascenderetur. Non nemo id Iginio pontifici, qui diu ante Caium sedit, assignat: cū quo me consentire mi-

nus poenitet : nā sic fieri potuit, ut quod Iginus inchoa-
 uerat, Caius rite perfecit. Atq; tum primū cœperūt
 apud nos sacerdotes nouis & sacris initiari ordinibus,
 quod uel colligere licet ex Tertull. auctore longè anti-
 quissimo, qui lib. De exhor. castit. eam rem planam facit,
 scribēs, Nonne & laici sacerdotes sumus? scriptū est, Lai-
 ci sacerdotes sumus, regnū quoq; nos, & sacerdotes Deo
 & Patri suo fecit. Differentiam inter ordinem & plebē,
 constituit Ecclesiæ auctoritas. hætenus Tertull. Illud idē
 constat, alio apud nos, ac apud Hebræos modo, istos or-
 dines distribui: Illi enim in eo ordine perpetuò erant, in
 quē à principio recepti fuissent: nostri aut̄ gradatim per
 omnes ordines ad sacerdotium ueniunt. Fuit iam inde ab
 initio sacerdoti in primis negotiū à Christo datū, ut do-
 ceret, baptizaret, cōsecraret eucharistiam, ministraret
 alijs, ligaret, solueret : quod fit quum sacerdos ut custos
 & rector, scit qui apud Deum aut ligandus aut absoluē-
 dus sit. Item iudicaret de dogmatibus, oraret pro alijs,
 ac sacrificium laudis, quod alibi tractabimus, pro salute
 populi offerret. & hæc ex Euāgelij, atq; Apostolorum
 testimonijs cognoscamus licet. Videant igitur qui sacer-
 dotes faciunt, quo se crimine obligent, si sint sacerdotes
 ad ea obeunda munia minus idonei. Sunt autem infiniti,
 qui tantū celebrandis Missis, quas dicunt, operā dant,
 & eius rei causa sacerdotes sunt, perinde quasi in ea om-
 nne consistat officium. Vestes uerò sacras quibus nostri
 amiciuntur sacerdotes, ab Hebræis, uti suprā cap. 5. di-
 ctum est, habent: cuius nempe rei argumentum est, quòd
 nostri tum pontifices, tum sacerdotes, partim eadem in-

duunt uestimenta, utputa zonam, seu cingulum, tunicam talarem, quam uocamus albam, tunicam hyacinthinam, ac mitram, partim non longè forma aut colore differentia, cuiusmodi sunt amictus capitis tegmen, qui loco cidaris usurpatur, planeta siue casula, quam uocant, fabrefacta instar rationalis, hoc est, logij, pallium haud dissimile superhumerali, & caligæ uice feminalium. Vnde deniq; liquidò apparet, pleraq; omnia ab ipsis Hebræis uno uel altero modo sacerdotes nostros esse mutuatos, sicut illos ab Aegyptijs principio sumpsisse uerisimile est. Porrò Aegyptij sacerdotes ex Pythagoræ præcepto, linteo tantum uestimento, ut purissimo mundissimoq; in rebus diuinis utebantur: laneum uerò ut profanum uituperabant, quia ab animato decerpitur, conficiturq; ex mortali materia. Contrà linea ideo pura uidebantur, & sacrificantibus accommodata, quoniam linum ex terra oritur: quæcunq; autem ex terra nascuntur, munda & pura existimarunt. Hæc & id genus alia Herodotus lib. 2. tradit, & apud Philostratum memorat Tyanæus Apollonius. Atqui pari etiam ratione Hebræi Aegyptiorum institutum imitati esse uidentur. Iosephus enim lib. 6. Iudaici belli, scribit sacerdotes ad altare templumq; accedere solitos omni uitio carentes, ueste byssina, id est, linea amictos. Et Hieronymus in lib. de ueste sacerdotali ad Fabiolam, dicit tunicam poderin, hoc est, talarè, superhumeralè, quod & orarium dicitur, feminalia, cingulum, & tiaram, linteà esse indumenta. Adde & quod scriptum legimus in Ezechiele, cuius uerba subiiciam, quæ sunt huiusmodi, Quæ ingrediuntur

dientur portas atrij interioris, uestibus lineis induētur, nec ascendet super eos quicquam laneum, quando ministrant in portis atrij interioris intrinsecus. Vittæ lineæ erunt in capitibus eorū, & feminalia lineæ erūt in lumbis eorū, &c. Sic nostri sacerdotes linteis uestimētis amicti, templum & altare adeūt, in sacrorumq; pompa incedunt, ritu dubio procul ab Aegyptijs per manus Hebræorū usq; ad nos translato: & id, credo, quia, teste Cicer. De legibus, color albus præcipuè decorus Deo est habitus. Verū quia splendidus cultus facit auctoritatē, placuit propterea patribus & bombycinas introducere uestes, ut qui arbitrati sunt, opinor, nequaquam id luxuriæ uitio dari posse, quod ad diuini cultus magnificentiam adhiberetur. Insignia pontificatus ab ipsis etiā Hebræis omnia serè accepta, id est, lineæ uestis summa, quæ niueo candore insignis uitā undiq; puram admonet: uelut mitra bicornis noui pariter ac ueteris Instrumenti scientiā. Addūtur bina cornua, quoniam Moses acceptis tabulis, quibus mādāta Dei inscripta erāt, uisus est suis cornutus. Aureū diadema gemmis distinctū, Cōstantinus Imp. primus Syluestro pontifici Romano obtulit, quod ille nō recepit, ueluti parū religioni idoneū, phrygia mitra cādida cōtentus: sed pontificū posteritas donū deinde principis haud aspernata est. Baculus instar Moysi, seu Aaron uirgæ datus, populi uitia castigandi potestatē attribuit. Annulus, Christi & Ecclesiæ copulationis, ut pignus habetur: sicuti chirothecæ purū manuū ab omni humanarū rerū contagione officiū, diuinarumq; administrationem, & pedū tegumēta crediti gregis uigilantissimam

tissimam curam indicant. Atq; hæc ferè omnia ex decreto Clementis accepta ferunt, quæ undecunq; manarint, magis omnino Hebraica quàm Apostolica instituta referunt. Quædam quoq; alia sunt ad usum sacerdotũ, mysticè ab insequentibus quæsitæ, de quorum initijs nihil omnino certi habeo tradere.

Vnde mos natus, cur omnes initiati uerticè de-
radant, ac quàm illud facere olim probrosum fue-
rit, & ibi de Nazaræorũ secta, & quando lege exce-
ptum sit, quibus initiari non liceret, præsertim per
bigamiam, & quomodo liceret, ac unde ipsa
bigamia introducta sit. Cap. VIII.

Commune initiatis omnibus insigne est uer-
tex rasus, præcipuũ sacri profaniq; capi-
tis discrimẽ, qui admonet sacerdotes, spre-
tis omnibus humanis uoluptatibus, oportere celestia tantùm meditari. Hoc auctore Beda in Eccle-
siastica historia Anglorũ, ideo per patres in consuetudi-
nem uenit, legeq; sancitũ, ut quod à principio ab inimi-
cis probro & ignominie est datũ, hoc honori deinceps
decoriq; haberetur. Siquidẽ quũ Petrus, prout idẽ prodi-
dit, Antiochiæ cõcionaretur, fuit illi ab improbis sum-
mum capitis abrasum, ut ludibrio cunãtis impendiõ ma-
gis foret. Fuisse aut radere caput probrosum, hoc arguit
quòd quũ David misisset nõnullos ex suis ad Hanõ regẽ
filiorũ Ammon, qui cũ patris mortẽ grauiter moerentẽ
suo nomine cõsolarẽtur, ille suspicatus eos uenisse ad ex-
plorandũ terræ situm, rerumq; statum, rasit illis capita,
præciditq; tunicas usq; ad nates, atq; ita ignominia nota-
tos domum

tos domū dimisit. Vnde graue mox ortum est inter reges bellū. Extat historia lib. Paralip. priore, cap. 19. Item apud Romanos cōsuetudinis fuit, captiuitate liberatos currum triūphantis sequi, raso capite, & pileatos, et si illud nota erat adeptæ libertatis. Sed apud Lōgobardos id in rebus longè post homines natos fœdissimis habitum: sic enim Archpertus inuaso per uim regno, Rhotarim ducem qui Linthperto regio puero fauebat, captū totōdit. Ego dixerim à Nazaræis, quorū secta apud Iudæos celebris erat, initiū huius rei ortū, quòd illi prius seruato pilo, denuò post magnam uitæ continentia, caput abraderent, capillosq; in sacrificij ignem iniicerent, ut eo modo suæ pietatis perfectionē Domino cōsecrarent. Meminit & Iosephus de huiusmodi more dedicādi capillos, quem Nazaræi obseruabant, lib. 4. Antiq. scribēs, Siquis eorū nouerit, quos Nazaræos appellāt, comam nutrire, & uino non uti, isti dum capillos suos dedicāt, propter sacrificia, uenientes ad sacerdotes corbā offerunt, quod significat munus. Erant Nazaræi, teste Orig. super Numeros, qui semetipsos deuouebant Deo, de quibus lex per Mo- sen data fuit, ut in iisdē Numeris extat. Sacerdotes uerò Dominus per Mo- sen, ut in Leuit. patet, capite & barba raso esse uetuit: & apud Ezechiel. præcepit illud idē, dicēs, Sacerdotes caput suū nō radant, neq; comā nutriāt, sed tōdeant. Ceterum Herodot. in Euterpe, & Plin. scribunt, sacerdotes Aegyptios consueuisse derasis capitibus mœrere, & in luctu esse ex morte Apis, qui in Aegypto numinis uice colebatur, ac demum totum corpus eradere, ut nequid eis inter deorum cultum, aut pediculi alia-
rūmue

rumue sordium crearetur. Meminit & Apuleius libro Asini sui aurei 2. de huiusmodi sacerdotib. derasis. Hinc igitur, opinor, fluxit ritus Nazæorum, & ab ijs nostrorum sacerdotũ, qui iubentur caput radere, & comã nutrire prohibentur. Hieron. uerò, quod & in decretis canonicis scriptũ leges, rasum caput & coronam quam appellant, significare autumat diuitiarũ omnium derelictione: at capillos qui remanent, aliqua sacerdotibus esse retinenda ad sustentationẽ. His autem perbellis interpretationibus bene multi sacerdotes gaudent, ritusq; seruandi causa, latè uerticẽ radunt, sed ex magnis opibus, quas habent, nihil impertire, nihil deponere, nihil relinquere uolunt. Et hæc est cæremoniarum summa. Paulus apost. in Cenchreis (Cenchreæ enim portus est Corinthiorũ) nutriuit & totondit comam, rasit caluitium, exercuit nudipedalia. auctor idem Hieron. aduersus Iouinianũ lib. 1. Quæ uerò qualiãue essent nudipedalia sacra, dicitur lib. 6. cap. 11. quum de uouendi usu agetur. Barbam itidem aut comam ne præsul, nèue reliqui sacris initiati nutrent, ex Mosis præcepto, secundũ Apost. præceptũ, primus uetuit Anacletus quintus à Petro Pontifex Romanus. Fuit & eiusdẽ decretum, ut episcopus à tribus initiaretur episcopis, sacerdos uerò ab uno tantũ, cui subesset. auctor Gratianus. At Romanus episcopus à tribus quoq; sed certis episcopis apud Lateranum consecratur, hoc est, Ostiensi, Portuensi & Veliterno. Sic Ioannes quintus, primus cõsecrari uoluit, quem ritum postea successores seruauerunt. Quin iam tum mos inoleuit, ut pontifici renuntiato ipse Ostiensis præsul inter sacra

coronam

coronā imponeret, quum satis constet antea Pontificem uel Imperatoris Cōstantinopolitani, sicut infrā dicitur, auctoritate electum, cōsueuisse duci ad cathedrā diui Petri, & postquā in ea sedisset, tū ut rite factum pōtificem haberi, alijs cūctis cæremonijs neglectis. Digamus uerō ne ad officiū sacerdotis admitteretur, Syricius decreuit, ac, si iam admissus esset, ut ab eo pelleretur, quòd Apost. illud antea prohibuisset, qui ad Timotheū scribens, uoluit episcopū unius uxoris esse uirū. Sicut ne debiles mēbris aut manci in sacerdotū numerū reciperētur, Anastasius primus cōstituit, & utrunq; ex Mosis legibus esse dixerim, qui ut mancos procul à sacerdotio esse uoluit, sic ea ratione iussisse uidetur, ut pōtifex uirginē tantū duceret uxorem, quò ab eo digamiam excluderet, quæ iam inde ab initio apud priscos quoq; impedimento esse consuevit sacerdotium petere uolentibus: quod testatur Seruius, enarrans illud quarti Aeneidos,

Huic uni forsā potui succumbere culpæ.

ubi ait, Culpæ, propter antiquum ritum, quo repellentur à sacerdotio bis nuptæ. Præterea ne quisquam minor triginta annis presbyter fieret, Bonifacius primus censuit, quia, credo, ea fuit apud Hebræos, teste Hieronymo in procemio in Ezechielem, ætas sacerdotalis ministerij. Illud deinde decretum Lateranensis concilij auctoritate, ad episcopos eligendos translatum constat, estq; statutum, ut uiginti quinque annos natus duntaxat presbyter creari posset, atque hoc ad imitationem, opinor, Leuitarum, qui, uti in Numeris extat, & suprā cap. 5. ostendimus, non antè incipiebant famulari
in taber-

in tabernaculo, quàm totidem nati essent annos. Et illa episcopis, hæc presbyteris legitima ætas, quò utriq; iam consilio boni, sacros canones rectè prius nossent, quemadmodum Celestinus primus iusserat, quàm alios regere, uel docere inciperent. auctor Gratianus.

Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac episcopis diœceses diuiserint, ac quale fuerit parochorum officium, & de cardinalium ordinis origine. Cap. I X.

Acerdotio rite instituto, uisum est patrib. in primis cõducibile, ut munera diuiderentur, quò pro se quisq; suum & officiũ nosceret, & impigrè faceret. Itaq; summum rerũ, id est, animarũ curandarũ negotiũ presbyteris datur: & id præcipuè Romæ, ubi Apostolica sedes iam locata erat, institutũ cœpit. Et ne ea administratio in promiscuo esset, Euaristus pontifex primus omnium titulos ipsi presbyteris diuisit, septẽq; diaconos instituit, qui ueritatis gratia cõcionatorẽ obseruarẽt, imitatus Apostolos, qui, ut suprã ostẽdi, totidẽ sibi diaconos ministros creauissent. Secundo deinde loco, circiter annum salutis CCLXVII. Dionysius tã presbyteris urbis Romæ, quã aliarũ getiũ tẽpla, cœmeteria, & parochias quas dicũt, diuisit: præterea episcopis diœceses distribuit, mandauitq; ut unusquisq; suis finibus ac limitibus cõtētus esset. Parochias, ut hoc demõstremus, nostri appellãt singula tẽpla diœcesis, & eorũ territoriũ certis terminis distinctum, quod qui terunt, hoc est, incolunt, parochiani dicuntur, à parochis puto dictas: erãt enim parochi magistratus

stratus apud Romanos, qui publicis legatis ligna & salem præbenda curabant. Horat. lib. i. Sermonū, Et parochi quæ debent ligna, salemq;. Et quia sine igne & sale, apud Hebræos, uti infra dicitur, nullū fiebat sacrificiū, & ut parochi legatis usui necessaria prouidebant: ita sacerdotes templorū præfecti suppeditant suis parochianis, quæ ad salutē animarum pertinent, non ab re parochias uocamus. Ad propositū redeo. Nec ita multò post Marcellus titulos urbis ab Euaristo primū presbyteris datos numero limitauit, decreto statuēs quinque & uiginti, ac quasi dioceses esse, ad baptizandum eos, qui ex gentibus externis in Christianorum cœtum quotidie uenirent, & sepeliēdum mortuos. Hæc ex Bibliothecario, Damaso, Platina, ac alijs uel recētioribus sacræ historiæ scriptoribus, quos miror neq; hoc neq; alio, quod sciā, loco nō explicuisse, qui essent ij presbyteri, quibus titulos in urbe datos tradunt, unde haud dubiè prima cardinalium origo est: sed ueluti par est cōiectare, illi rem, ut ab initio parum claram, silentio prætereundā fortè duxerunt, quam Iurisperiti quidā posthac inuestigare tentarunt. Verū & illi quū nihil certi haberēt quod proderent, more eorū qui quum obscuri sint, inani nobilitatis nomine sibi blandientes, alius ad Achillem, alius ad Aeneā, alius ad Numā Pōpiliū, suū genus referūt, magno opere conati sunt ostendere cardinaliū ordinē ab Hebræis esse profectum: & ante omnes, id fecit Siculus Andreas, cognomento Barbatius, qui ut à Bessarione antistite seculi nostri, uerè ultra alios & animi & corporis dotibus cardinale, gratiā iniret, de ea re cōmentariolū pri-

mus edidit. Sed ne hominē sæpius citando defatigemus,
 ipse suū iam incipiat narrare cōmētū. Occurrit, inquit,
 illud quod in 1. Reg. lib. cap. 2. pulcherrimē scriptū est,
 Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos
 orbē. Quā auctoritatē Hostiēsis doctor excelsus figura-
 uit ad cardinales: sicut enim ostiū regitur cardine, ita &
 ecclesia Romana regitur consilio cardinalium. Hæc ille.
 Vide, non secus isti Iuriscōsulti aliquoties detorquent sa-
 cras literas quò uolunt, ac sutores sordidas solent denti-
 bus extēdere pelles. Si fuit id oraculum, ut quandoq; illi
 qui Cardinales appellarentur, regerent apud Romanos
 Christianam rempublicam, etsi reor nunquam tale quid
 somniatū esse ab Anna, quæ inibi loquitur, cur non po-
 tius illud referendum est ad episcopos & presbyteros,
 qui per diu antea cardinales, id est, præcipui siue prima-
 rij, & nuncupati sunt, & res religionis gesserunt? quod
 ipse testimonio Guidonis archidiaconi Bononiēsis, Iuriscō-
 sulti nō contemnendi cōprobat, dicens, Olim autē in
 quacunq; ecclesia principales sacerdotes seu episcopi, di-
 cebantur cardinales, id est, principales. Et inde pergit,
 Scriptum est in Deuter. Si difficile & ambiguū apud te
 iudiciū esse perspexeris, recurre ad sacerdotes Leuitici
 generis, & ad iudicē qui fuerit illo tēpore: ipsi enim iu-
 dicabunt tibi iudicij ueritatē. Et subdit, Ecce nūc quòd sa-
 cerdotes Leuitici tēpore ueteris Testamēti erant cōsilia-
 rij, & sic fuerūt de iure diuino, licet nō sub nomine cardi-
 naliū: sed huiusmodi sacerdotes consiliarij sunt Domini
 cardinales hodie, sic appellati, &c. Nō animaduertit Si-
 culus illū locū apud nos, iam pridē ab episcopis & alijs
 sacerdotib

moris

sacerdotibus inferioribus occupatū esse, qui unā cū episcopo Romano, amplius mille annis gubernarūt Romanā diocesim, antequā quisquam illud sublime cardinalis nomē, quale nunc ubiq; latē resonat, tulisset, ac propterea suos dominos cardinales tardē uenisse, ut iure dici possint apud nos in locū Leuitarū sacerdotū successisse. Hactenus de ioculatoria Siculi disputatione. Ceterū Guido archidiaconus proximē uerum accessisse uidetur, qui in cōmentarijs, quos in sextum iuris Pontificij librū scripsit, & Franciscus Zabarellus cardinalis ex testimonio Martini Cisterciensis historici, qui Innocentij quarti pontificis æqualis fuit, unā produnt, anno circiter humanæ salutis ducentesimo trigesimo altero, sedente quodā Pontiano, qui in ordine Romanorū pontificum nō ponitur, fuisse Romæ ducētos triginta sex sacerdotes cardinales, & sexagesimo septimo deinde anno, Marcellum quem nos diximus diuisisse titulos presbyteris, cōstituisse quindecim cardinales, qui mortuos sepelirēt, & infantes baptizarent. Hæc non multum discrepant ab ijs quæ ex Bibliothecario, Damaso, & Platina suprâ commemorauimus. Sanè hi Marcellum aiunt quinq; & uiginti dioceses constituisse, ad usum baptismi, & sepulturæ: illi uerò scribunt eundē pontificem quindecim fecisse cardinales, qui baptizandi infantes, atq; humandi demortuos curā sustinerent. Atq; hæc uera cardinaliū ordinis origo est, non fuitq; ab initio aliud cardinalium nomen, nisi excellentioris epitheti notatio, perinde ac id usurpamus, quum dicimus, solanum, fauoniū, austrū, & septentrionem, quatuor esse uentos cardinales, id est, primarios

iste Marcellus fuit
mgn 2

ueluti altissimæ partes cæli uocitantur cardines, quòd circa illos mundus circumferatur, & ad similitudinẽ eorum nũcupentur cardines, circa quos ualua uoluuntur. Nõ fuit itẽ aliquãdiu deinde aliud esse cardinalẽ, nisi ante alios habere curã animarum: quod ut alijs post iudicãdum melius relinquã, testimonia quæpiã etsi recetiora, ex diuo Gregorio subijciã. Is enim lib. epist. primo, Corsica insulæ sacerdotũ coetui, & nobilibus ita scribit, Ea de re quoniam ecclesia Alariensis, Sagonensis sacerdotis diu est auxilio destituta, necessariũ duximus Martinum episcopum fratrẽ nostrum, ibidẽ cardinalẽ constituere sacerdotẽ, Leoni uerò fratri nostro operam uisitationis iniungere. Ibidẽ ad Ianuarium archiepiscopum Carallis Sardinia, Liberatus igitur de quo uobis significasti, quia diaconi fungeretur officio, si antea non est factus cardinalis, ordinatis à te diaconis nulla debet ratione præponi. Et infrã subdit, Si eius obedientia fueris inuitatus, & eum post hæc cardinalẽ facere uolueris, &c. Itẽ ad Ioannem episcopum Squillatinum, Pastoralis officij cura nos admonet, destitutis ecclesijs proprios cõstituere sacerdotes, qui gregẽ Dominicũ gubernet. Propterea te Ioannẽ Lissitanæ ciuitatis episcopũ nostrũ in Squillatina ecclesia cardinalem duximus cõstituere sacerdotẽ, ut animarũ curã spe futuræ retributionis susceptam impleas, & reliq. Verũ quum postea Bonifacius tertius ab Imperatore Phoca impetrasset, ut in omnes episcopos prærogatiuã haberet, omniumq; caput perpetuò foret, uti infrã subtilius dicetur, iam tum Romanus pontifex multò quam antea unã cum suo urbano sacerdotũ senatu, cun-

Etis sine

Et sine cōtrouersia præstare auctoritate cœpit, ac simul illi presbyteri, quibus olim tituli dati, quibus Christiano rû animas curâdi munus delatum fuerat, eo cardinaliû nomine uelut supremæ illius dignitatis proprio, cû primis honestari cœpere. Ac ita quod principio prorsum oneri fuit, summo tãdem honori esse cœpit: nec immeritò, quãdo illi in administrãda repub. Christiana, suo pōtifici semper præstò aderãt, sic uel ijs paulatim decus accessit, paulatimq; inter cōtentiones Imperatorum, ac populi Rom. de pontifice creando sæpius ortas, prærogatiua iusq; ipsius pontificis eligendi partum est: adeo ut Innocentius quartus, qui circiter annũ salutis MCCXLIII. Apostolicam tenere cœpit sedem, postremò publico decreto sanxerit, ut equo deinceps insidetes rubro uterentur galero, quò maior adhuc ordini accresceret maiestas: argumento tamen manifesto oportere eius ordinis antistes semper esse paratos, pro religionis defensione offerre se in discrimen, & sanguinẽ effundere. Ita deniq; cardinalis nomen celebre reddidit, ita ordinẽ instituit supremũ. At istuc insigne ad imitationẽ Hebræorum sacerdotũ datum esse uidetur: nam illi tiara utebantur, uti suprà diximus, quæ teste Hieronymo rotũda erat, ut pileus. Inde ad differentiã ordinis, episcopi quoq; petasum ferre cœperũt, qui extrinsecus niger, intrinsecus uerò uiridis esset. Dedit postea Paulus secũdus uestẽ coccineã cucullo insignem, hoc est, lacernã (ita ueteres appellasse iudicamus) ut hæc etiã cum rubẽti petaso ordinis insignia forent, quæ pictores deinde nostri nimirũ ualde pij, uel diuo Hieronymo impertiti sunt, quibus nunc eius simu-

cardinalis cur
rubro utuntur
galero

lachrum passim in sacris ædibus ornatū uisitur, quia dicitur presbyter Romanus fuisse, etsi per id tempus quo ille uixit, ne nomē quidē tam sublime cardinalis erat auditū. Faciūt præterea fidē tituli quos hodie habent cardinales, quos uocamus, in locū illorum perpetuo tenore successisse presbyterorū, quibus, prout declaratum est, Euaristus primū titulos, deinde Marcell. uelut dioeceses digesserat. Testificatur & illud, quòd fertur Anastasius presbyter cardinalis S. Marcelli à Leone IIII. damnatus, reiectusq; ab ordine, quòd cōtra canonum sanctiones, quinq; annis parochiam non adisset suā. Quinquā uel me minimē fugit Innocentium III. in suis decretalibus epistolis appellare sacerdotes Leuitici generis, fratres suos in ministerio sacerdotali adiutores: at ea uerba plures Iurisconsulti rectē sentientes ad episcopos, nō ad cardinales attinere affirmant, quò locū uel sic tueantur, uel emēdent. Sed iam satis de initio ordinis, qui nūc supremus habetur, cardinaliū, à pio orti ministerio, qui tanto deinde incremento auctus est, ut omni illo quondā onere leuatus, solus sit totius reipublicæ Christianæ senatus. Quo factum est, ut urbs etiam Roma, lux olim orbis terrarū, atq; arx omnium gentiū, suum recepisse senatū, quo latē regebat, meritò sibi uideri possit, simulq; gaudere quòd hi senatores nō cēsu, sicuti prisca illi Romani, sed uitæ sanctimonia, doctrina, moribusq; tēperatis ac moderatis ornati iam inde ab initio, de concilij sententia cooptari cœperint. Quinquam inficias ire non licet, & huic sacrosanctæ legi aliquoties derogari: nā pinguis est ut iam uulgò dicitur, panis Christi, cuius dulcedo iuxta probos

probos ac improbos allicit, & ut illi bono modo, ita hi malo ad eam degustandam non raro aspirāt. Quare periculum est, ne aliquando sacerdotalis ordo inde labefactari incipiat. Is autem ordo ex triplici initiatorum genere constat: sunt enim aut episcopi, & ij quidem numero sex, Ostiensis, Sabinēsis, Portuensis, Tusculanus, Prænestinus, & Albanensis: aut presbyteri, aut diaconi, neutrorum tamen certo præscripto numero.

De origine honorum qui Romano pontifici habētur, & de eius auctoritate in omnes ecclesias, atq; quibus illius & episcoporum ac Imperatorum occidentalium eligendorum

ius à principio fuerit. Cap. x.

Rimus honos Romano pōtifici habetur, ut si minus pulchro honestetur nomine, ei statim creato liceat illud mutare. Verbi gratia, non extra iocū dictum sit. Si homo maleficus antea fortè fuerit, ut Bonifacius appelletur: si timidus, Leo: si rusticus, Urbanus: si improbus, Innocentius: si ferox, Clemens: si malè audierit, Benedictus, ut saltem nomine pōtifex ornamento sit dignitati. Eius autem rei auctor fuisse dicitur Sergius secundus, cui quum Os porci diceretur, ad obscenam nominis uocem tollendā, datū est, ut aliud sibi nomen optaret. Et illud aūt ex imitatione Christi esse factum, qui Simoni Bar-ionæ nomen Petrum indidisset. Manauit dein mos ad posteros, ut qui pōtificates crearētur, omisso priore nomine, eligerent sibi unū aliquod ex pōtificū qui antè fuissent, nominibus. Itē 2

Roman. pōtifex humeris hominū circumfertur: hoc inde

(Honor
) Homm mutatis

natū quidā arbitratur, quòd Stephanus secūdus, ut populo Romano ob insignes animi uirtutes uitæq; integritatē charissimus statim factus, pōtifex humeris omnium præ gaudio exultantiū fuerit sublatus, atq; in ædem Seruatoris ad Lateranū deportatus. Quē ritū deinceps seruauerunt successores, adeo semper ueterū honorū ac pōparum magis quàm morū tenax est postritas. Ego tamē dixirim illud ab ethnicis pontifices esse mutuatos, quando apud Romanos cū primis mos fuit, ut præ diuites ac primarij uiri lectica seruis gestata ueherentur. Iuuenalis,

Quadriuius? quum iam sexta ceruice feratur,

Hinc atq; inde patens, ac nuda pene cathedra.

Et lectica hæc Græcè dicitur hexaphorus, quia sexta ceruice, hoc est, sex seruis, sicut ait Iuuenalis, ferri solebat.

Martialis lib. Epigram. 4.

Quum tibi non essent sex millia Ceciliæ,

Ingenti latè uectus es hexaphoro.

Ius autē creandi Romani pontificis usq; ad tempora Cōstantini Imperatoris, quum pontificatus potuit cruciatus potius dici quàm dignitas, haud dubiè penes collegium Romanorum sacerdotum fuit. Postea paulatim cepit eiusdem collegij, cum populi suffragio, ea electio firma esse, quā Cōstantinopolitanus probasset Imperator: idq; institutū durauit usq; ad annū salutis DCLXXXV. Quo quidem tempore Cōstantinus quartus Imperator, sanctitate Benedicti secundi permotus statuit, ut quem iam inde sacerdotum senatus populusq; Romanus pontificem creasset, is uerè successor Petri haberetur, quū ante id tempus, Constantinopolitani principis & Italiæ
exarchi

exarchi auctoritate, ea sit dignitas rata habita, id quod postea haud diu est seruatum: nam quum paucis post annis Gregorius tertius, ac nonnulli alij deinceps pontifices Longobardorum iniurijs pressi, nihil auxilij à Constantinopolitanis principibus haberent, ad Carolū primò Marcellum, & Pipinum, deinde ad Carolum Magnum ipsius Pipini filium Francorum reges confugere coacti sunt. Quas ob res, Leo tertius ipsum magnum Carolum fecit Imperatorē, cuius successores consueuerunt itidē pōtificis electionē confirmare. Atq; sic usu uenit, ut tū primum tutela Romani pontificis ab Imperatoribus Cōstantinopolitanis ad alios translata sit. Postremò circiter annū salutis MLIX. Nicolaus secundus cōcilio celebrato, pontificum electionē ad cardinales illos, qui, ut supra diximus, animarū curam gerebant, tantūm reduxit, idq; hodie seruatur. Quod autem per Nicolaum factum est, scriptū leges in canonicis decretis, dist. XXIII. Sed ea electio tam à reliquis sacerdotibus, quàm à populo Romano comprobanda erat, poteratq; optari, qui etiam illius non fuisset collegij. At utrunq; breui post tempore pene est antiquatum: nunc enim cardinales, & sine populi sacerdotumq; cōsensu, & cardinalem tantūm faciunt pōtificem Romanum: quāuis nulla lege exceptum sit, quin iure queant cuiusuis ordinis uirum pontificem creare. At ea prima, deinde altera tertiāue electionis immutatio causa fuit, suspicor, quamobrem nonnullæ ecclesie posthac conatæ sint pro suo iure, sine Romani pontificis auctoritate, agere: quæ tamen paulatim ad officiū rediere: nā Græci antistites, Simplicio sedēte, Romanum

1049
Anno MCLIX
1409

pontificem omnium caput esse ultrò declararunt: qui fuit
 annus salutis CCCCLXXV. Is dein Ioanni Constantinopo
 litano episcopo id ad se honoris reuocare conati, etiam
 iuuante Mauritio principe, gnauiter restitit, ac breui post
 recuperata prorsus dignitate, Phocæ Imperatoris iussu,
 est rursus princeps omnium declaratus, etsi Græcis argu
 mētantibus eo loci debere esse Christianæ pietatis arcē,
 quo & imperij. Idē ut pater Rauēnates episcopos ad of
 ficiū reuocauit, quos iam pridē Longobardorū ac exar
 charum temeritas alienauerat. Item & Mediolanenses
 eisdē furoribus actos, post CC. annos quān descuerant,
 ad sanitatem reduxit. Quin uel Aquileiēses nōnihil sub
 Gregorio aberrantes, breui ad obsequiū retracti, & pal
 lij usus post centū & quinquaginta annos, quān eo fue
 rant priuati, restitutus. Atq; sic Romanus pontifex cun
 ctarum est ecclesiarū caput, & id quidē summo omnium
 gentiū consensu, ita ut nō sit uel impijs hominibus locus
 iam ullus aliter somniandi, nedū disputandi relictus. Ius
 autem eligendorū episcoporū, sacerdotum, ac diacono
 rū, iam inde à principio penes Apostolos, & dein apud
 sacerdotes ciuitatū, non sine tamen suffragio plebis, atq;
 iudicio uicinarum episcoporū fuit. Et hunc ritū diu ser
 uatum esse diuus Cyprianus non uno in loco, & in epi
 stola præsertim quarta ad Felicem presbyterū testatur,
 atq; inibi de ea re luculenter edisserit. Sed quum ista lex
 iam pridem refrixerit, nihil est quòd hīc Cypriani uer
 ba ponamus. Episcopum uerò ita electum cæteri pro
 uinciæ episcopi initiabant, idq; fiebat decreto Niceni cō
 uentus, quo sancitum erat, ut episcopus, si fieri posset, à
 totius

475
 s^m Sabrich
 prakoln

totius prouinciæ, sin' uerò difficile foret, tum non minus quàm à tribus initiaretur, & id non sine metropolitani auctoritate. Vtrunq; hodie penes Romanũ pontificẽ est: ille enim creat episcopos, & initiat, uel secundũ Nicenũ præscriptum, initiari, id est, consecrari mandat. At post hæc, creatio episcoporum in aliam formam mutata est à Bonifacio tertio: is enim decreuit, ut ab urbium populo sacerdotumq; cœtu eligerentur, nõ refragante loci principe, & p̄tifice Romano annuẽte his uerbis, Volumus, & iubemus. At illud decretum uelut nimis utiq; laudabile citò obsoleuit, cunctis semper in peius nostris delabentibus rebus. Postea Imperator de ea re consuli cœpit, sed id ius Ludouicus Caroli Magni filius Paschali p̄tifici restituit, paulò antè Carolo patri ab Hadriano concessum. Veruntamen hodie bona principum nostrorum pars illud mordicus tenet, imò non modò episcopos passim quos uolunt, declarant, renũtiant, dicunt, sine sacerdotum populiq; suffragio, sed sunt, qui suis duntaxat diplomatibus possessionem minorum sacerdotiorum tradant, quod modis omnibus Simplicius ac Gregorius uetuerunt. Imperatores uerò nostros, occidentales dico, iam inde ab initio penes Romanũ Pontificem creandi potestas fuit, quando Leo tertius, sicut supra tradidimus, Carollũ Magnum Imperatorem fecit, coronaq; qua honestatur Imperatores, donauit, quam Platina diadema uocat: est enim fascia linea, qua insigni reges utuntur. Postea Ioannes duodecimus Othonem Germaniæ regem Imperatorem creauit. Et postremò Gregorius quintus, ut suam gentem (fuit enim homo Germanus) singulari

singulari quopiã beneficio afficeret, auctoritatẽ in poste-
rũ tempus eligẽdi Imperatoris fecit archiepiscopis, Mo-
guntino, Treuerensi, & Coloniensi, item marchioni Brã-
deburgensi, comiti Palatino, duci Saxonie, & regi Boë-
mie, ut qui ab eis renũtiatus esset, Cæsar & Romanorũ
rex diceretur. ac deinde Imperator statim, ut electionem
huiusmodi Romanus p̄t̄ifex cõprobasset. Fuit is annus
humane salutis MII. Atq; sic Germani principes ius il-
lud acquisuerũt, quod etiãnum habet, retinet, cõseruat.
Qui primi notarios in urbe Roma constituerint,
qui res martyrum gestas scriberent, & ibidẽ de
protonotariorum ac cubiculariorum

origine. Cap. XI.

Ugebatur principio assidue inter seuas
Romanorum principum persecutiones,
piorum numerus, & quò magis illa feri-
tas debacchabatur, hoc plures quotidie
eiusmodi tormenta subire non formidabant, ut iam mul-
tudo Christianorum multò esset ipsis Imperatoribus
suspectior quàm religio. Ne igitur memoria tot fortium
factorum, quibus nunc fulget religio, instar solis & lu-
næ, ullo unquam tempore hominũ mentibus excideret,
neue posteritatem quandoq; lateret, quonam pacto illa
ubiq; gentium propagata fuisset, Iulius primus Roma-
nus pontifex, omnia ad rem sacram pertinentia per no-
tarios literarũ monumentis mandanda curauit. si ab ini-
tio fuisse uideri possunt, quos hodie protonotarios uo-
cant, quorum officium est, res præcipue gestas cõscribere.
Ab hac opinione sunt qui dissentiant: ego tamen tam
pium

pium factū Clementi malim assignare, quem constat regiones septem notarijs diuisisse, qui diligenter res martyrum gestas scriberēt: sed illud postea Antherus stabilius reddidit. Quod sicut Clementis & Antheri fuit institutū, ita fieri potuit, ut successorum incuria intermissum, à Iulio postremò fuerit renouatū. Atq; tale nostri protonotarij habuere principiū. Reperio etiam Fabianū, qui Anthero successit, & Caiū deinde regiones diuisisse diaconis, qui itidē gesta martyrum literis mandarent. Verū hoc munus tempestate nostra, excusso scribendi onere, in ordinē abiit haudquaquā indecorum, etsi uenalis est. Sūt hodie protonotarij Apostolici numero septē, qui, ut dictū est, in illud collegium pretio cooptātur. Sunt præterea extraordinarij sine numero à pontifice gratuito creati, qui eius dignitatis priuilegijs perinde gaudēt, atq; alij, cōmodum aliud non cōsequuntur. Omnes equitādo pileo utuntur nigro, quod inductū dixerim, ut à cardinalibus & episcopis, per hoc insigne internoscerētur, quando æquē omnes linteam togā induunt. Ita cōiectura percipiamus licet, quum minimē tradatur, quando primū petasati incedere cœperint, & eorum collegia à quo fuerint primū uenalia facta. Leo primus ad res diuinas intētus, quū populus frequēs ex omni parte orbis Romæ uenire causa concurreret, Apostolorū sepulchris custodes ex Romanis addidit sacerdotibus, & eos cubicularios appellauit. Illud bonus pōtifex ea de causa fecisse uideatur, quò augeretur pietas eo loci orantiū, quū animaduertēt diuorum reliquias nō sine ueneratione seruari. Sed memoria nostra obsoleuit ista cōsuetudo, quū pauci
certo

certò sciant ubi loci ipsa Apostolorum ossa iaceãt. *Quare à sepulchris ad cubiculum pontificis custodiendum, cubicularij huiusmodi traducti dicuntur, quos Leo X. in collegium redegit.*

Vnde natum, cur sacerdotum ordo in uarios abierit munerũ gradus: & de primo pallij usu, eiusq; forma, ac primordio collegij residentiariorum apud Anglos, & de antiquo iurandi modo, interdiciq; contumacibus sacris, hoc est, eos excommunicandi, ut dicitur. **Cap. XII.**

Am inde ab initio, quum ubiq; ferè gentiũ flamines sacerdotes præessent, & illis alijs, qui archiflamines, id est, primarij sacerdotes nuncupati sunt, ad quos sacrorũ omniũ ratio referebatur, placuit, auctore Apostolo Petro, sicut D. Clemens in suo Christianæ religionis compediario libello perhibet, ut similiter in singulis gentium quæ religionem in posterum complecterentur, urbibus, in locũ flaminũ episcopi substituerentur, & in qualibet prouincia, archiflaminis uice, unus archiepiscopus cõstitueretur, cui reliqui illius regionis episcopi subessent, id quod nos in historia nostra Anglica ostendimus in Britannia, quæ nũc Anglia est, auctore D. Gregorio, esse factũ. Innocent. quoq; ut in decretis canonicis est, hinc nostrorũ sacerdotũ & episcoporũ differentiã introductã affirmat. Ii archiepiscopi modò primates, modò Graia uoce patriarchæ, hoc est, patrũ principes dicti, quatuor principio fuere, Romanus, Antiochenus, Alexãdrinus, Ierosolymitanus: postea translata Byzantiũ imperij sede, additus

ditus est Cōstantinopolitanus. Verūm posthac ambitio-
ne paulatim modestiā è pectoribus hominū detrudente,
plures creati sunt, usq; uenit ut huiusmodi ordini plus
aliquid dignitatis ac maiestatis accesserit. Et quoniam
hisce pontificibus sedes in ijs præsertim locis, qui insi-
gniores essent, datæ sunt, idcirco & metropolitanos uo-
camus, quòd unusquisq; hodie in ea præsit urbe, quæ e-
iusdem prouinciæ metropolis, id est, mater ac caput est.
Primates tamen ac patriarchæ antecellunt auctoritate
archiepiscopis metropolitanis, sicut patet ex decreto A-
niceti, qui statuit, ne episcopus crimen metropolitani sui
ad aliū nisi ad primatē, aut ad sedem Apostolicam defer-
ret. Eiusdem etiam decretū fuit, ne archiepiscopi nisi ex
singulari titulo, primates nominarētur. li autem merito
patriarchæ uocantur, cæteri archiepiscopi nominātur,
uel, ut quidam uolunt, metropolitani. Hos Clemens pri-
mus pallio, cuius usum introduxit ipse primus, ornauit,
uoluitq; ut eis crux præferretur, quibus nunc potissi-
mū insignibus, ab reliquis episcopis distinguūtur. Mar-
cus tamen pontifex instituit, ut episcopus Ostiēsis, quòd
ab eo Romanus cōsecraretur, pallio quoq; uteretur. Est
autē pallium uestis summa lanea & candida cui utrinq;
pendent duæ fasciæ, & ad humeros circulus ductus, ac
quatuor purpureis crucibus insignita est. Huius sanè in-
signis rationē D. Gregor. ad maximū episcopū Salonita-
nū scribēs, sciēter reddit, qui dicit illud humanitatem &
iustitiā significare, ut ij qui illo utūtur, foris summissè se
gerāt, id est, mites sint, & intus animū æquum habeant,
hoc est, iustitiam colāt. Ex eodem quoq; fonte manauit,
inter

inter reliquos initiatorū ordines, diuisio officiorū, ut archidiaconi diaconis, archipresbyteri presbyteris, & ijs omnibus præpositi uel decani quos uocant, præessent, quibus par quoq; creuit honor. Hinc etiā instituta sunt collegia sacerdotū, qui in templis præsertim cathedralibus, omni tēpore sacris operā darent. Hos Græcè canonicos, hoc est, regulares uocamus, ut qui rite instituti, cæteris uiuendi normā præberent. Istorū autem collegiarū abhinc ccc. & eo amplius annis, apud nostros Anglos, tempore regis Ioannis, quū humana pariter, ac diuina permista forent, diuortii factum est: sed auctor sectæ nō traditur, quod sciā, si non fuit discordia, quæ fortè uoluerit aliquot ex collegio pecuniosos sacerdotes pretio seiūctos alijs dominari. Id enim tēporis quū regis Ioānis edito cuncta passim tēpla spoliarentur, aliqua diruerētur, sacerdotū bona prædæ darētur, facile omnis administrorum grex dissipatus est: postea mortuo rege accidit, ut canonici ad sua redierint collegia, & eos qui primi fuerūt, oportuerit erogare pecuniā, tam ad ædes sacrās faciendas, quàm ad ea cōparanda quæ ad cultum pertinerent diuinum. Hinc igitur factum est, ut nōnulli canonici curam rerū omnium collegij susceperint, reliquis collegis forsitan suæ causæ indormientibus, soli q; emolumenta capere cœperint, quæ patres olim cunctis iuxta collegis canonicis cōstituerint, qui suo tempore sacris operā dedissent. Ita republica collegiarum in paucorum potestate deducta, aut tunc, aut statim post, ij noui principes canonici nullos ex canonicis ab episcopo factis, in suā societatem admittebant, nisi pretio, quod partim ad sarta templo-

templorum teſta tuenda, partim ſibi, partim uerò tēpli
 miniſtris particbātur: & ut ea emptio non uideretur ſie
 ri contrā ac liceret, à Romano pontifice impetrarūt, ut
 à uenientibus in ſuum nouū collegium, ſine criminis no-
 ta, pecuniam acciperent. Hodie qui in collegijs ſacerdo-
 tum ita dominantur, uulgò reſidētarij uocitātur, quòd
 ad tēpla ſoli maneat: nā licet alij canonici dies nocteſq;
 in templis, ad reſ ſacras laborem, curam & operam im-
 penderent, nihil tamen lucrifacerent. Durat inſtitutū ua-
 rijs legibus ab ipſis reſidentibus corroboratum: ſed una
 quidem lex illa primaria eſt, ut domos maximè hōſpita-
 les habeant, & præſertim diuitibus qui ad eos pro ſuo iu-
 re continenter confluunt, id quod inuidiā illis reprimat,
 quum ita menſis ſeruire cogantur. Atq; ex eo inſtituto ſe-
 quutum eſt, ut bona pars canonicorum ex ſuis collegijs
 expulſa ſit, quādo multi illorum ſeu religionis, ſiue pau-
 pertatis cauſa, nolūt, neq; poſſunt pretium dare, qui nō
 prohibiti dubio procul, in obeūdis ſacris tam libentiſſi-
 mē quā diligentiſſimē ſuum officiū præſtarent. Qua-
 propter haud fortāſſe ab re eſſet, ſi patres præſcriptum
 canonicis quondā à collegiorum fundatoribus datū, tan-
 dē aliquando ſeruandū curarent, prout alibi ubiq; gen-
 tiū, illud ipſum inuiolatū eſſe conſtat. Item ut homo ho-
 mini facilè ſemper præſtat, ita expedit ut maiora munia
 præſertim ſacra illis deſerātur obeūda, qui doctrina &
 uite ſanctimonia alijs antecellunt, id quod Chriſtus ad-
 monuit, quū dixit, Homo quidā peregre proficiſcens uo-
 cauit ſeruos ſuos, & tradidit illis bona ſua, & huic qui-
 dem dedit quinque talenta, alij autem duo, alij uerò unū,

unicuiq; secundum propriam uirtutē. Quapropter Antherus pōtifex censuit episcopū, omisso primo episcopatu, ad alterū necessitatis causa & utilitatis, nō suūpsius, sed creditarū ouium, posse trāferri: quod antea per decretum Nicenæ synodi, fieri minimè licebat. Et Antherū illud mouisse crediderim, quòd Petrus ea de causa, relicta episcopali sede Antiochena, se Romā cōtulerit, ibiq; aliquot annos episcopatum obiuerit. Cæterum hodie à plerisq; contrā fit, ad utilitatē suam, non ad susceptū munus respicientibus, ut habeāt unde se mollius curēt, quibus haud dubiè Dominus tempore suo dicet, Serui mali: tollite itaq; seruos inutiles, & eijcite in tenebras exteriorum: illic erit fletus & stridor dentium. Quum per hunc modum episcopi, & archiepiscopi dati essent, qui in ea incumberent, quæ in suorum sacerdotū rē esse ducerēt, iusq; dicendo, reddendoq; illos regerent, Caius primus statuit, ut sacerdos ne coram iudice profano conueniri posset, quò sic cūctos deterreret, ne Christos Domini tāgerēt. At ne quisquā fraude doloue circūueniretur, Eutythianus sanxit, ut accusatio coram iudice scripto constaret, sicut Cornelianum decretum est, ne quis à sacerdote, nisi religionis causa, exigeret iusiurandum, quod non credentibus & suspiciosi faciēdæ fidei causa, institutum constat, cuius apud ueteres talis fuit forma. Cicero ad Appium Pulchrū, De me tibi sic contestans omnes deos, promitto. Et Aeneas ad Didonem, apud Vergil.

Funeris heu tibi causa fui, per sydera iuro,

Per superos. Aut per rem charam mos fuit iurare.

Ouidius ad amicam quæ peierauerat,

Perq;

Perq̄; suos illam nuper iurasse recordor,

Perq̄; meos oculos, & dolere mei.

Item, teste Festo, lapidem silicē tenebant iuraturi per Iouem, hæc uerba loquentes, Si sciens fallo, tum me Diespiter salua urbe, arceq̄; bonis eijciat, ut ego hunc lapidē. Præterea nulli, quemadmodū testatur Liuius, licebat magistratū plus quinq̄; dies, nisi qui iurasset in leges, gerere. Hunc pene morē, pōtiffices nostri, Reges, sacerdotes, Prætores ac cæteri omnes præfecti seruāt, qui ita iurāt, antequam ad ea munera obeunda admittātur. Sed illud maximū ius erat iurandū, quod quisq̄; nomine fidei dabat, ita ut, teste Dionysio, magistratus plurimas litium disceptationes ex fide dijudicarent. Quapropter Numā Fidei deæ templū posuisse, sacraq̄; fieri instituisse idē tradit. Apud Hebræos talis fuit usus. Hierem. Et iurabis, Viuit Dominus, in ueritate, & iudicio, & iustitia. Hos enim, ut ait Hieron. iusiurandum habet comites, quibus si caruerit, periurium erit. Et Abigail uxor Nabal ad Dauid, Nunc ergo, domine mi, uiuit Dominus, & uiuit anima tua. Historia est in 1. Reg. lib. Apud nos ita iurat Apost. Testis est mihi Deus. Sed longè ustitatissimus iurandi modus est, per Euangeliū, quē Iustinianus Imp. uti in eo lib. est quem Authenticū appellauit, titulo De sanctissimis episcopis, instituit. Postea ita usu uenit, ut hodie qui iusiurandū iurat, corā magistratibus ut plurimū Euangeliōrū librū aut dextra manu tangat, aut osculetur, dicens, Ita me Deus, & hæc sancta Euangelia iuuent: quòd quemadmodū Euangeliū nostræ religionis fundamentū nulla de causa uiolari debet, ita iusiurandum nullo pacto

frangendum sit. Quòd autē nostri pontifices solent contumaces, hoc est, superbos, ac idcirco iuris cōtemptores minimeq; obediētes, aut delictū aliquod delinquentes excōmunicare, ut uulgò dicunt, illisq; simul interdicere sacris, hoc ex Iudæis sumptū est, quorum moris fuit, eos ignominia causa extra synagogam, id est, congregationem eijcere, qui dicto minus audientes, contra Legē, uel pontificū seu populi mandatum aliquid fecissent, quod perinde erat atq; apud nos interdicere sacris: illudq; uerum esse Euangelista Ioānes affirmat, scribens, iam enim cōspirauerant Iudæi, ut si quis eum cōfiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Alludit ad illud & Paulus ad Corinth. epistola priore, cap. 5. quum iubet, ut stuprator suæ noueræ exterminetur, quò sic pœnitendo tanti sceleris animā non amittat, ita scribēs, Tradatur satanae ad interitum carnis, quò spiritus saluus sit in die Domini Iesu. Hos religionis hostes diuus Cyprianus abstentos passim appellat, quòd reliqui homines ab eis abstinere debeant: qui tamē utitur supino istius uerbi abstineo, minime usitato. Reperio hunc puniendi morē à Druidibus Gallorū sapientibus quondam usurpatum: illi enim, uti Cæsar in suis Cōmentar. testatur, si quis aut priuatus aut publicus eorū decreto non stetit, sacrificijs interdicebant. Et hæc pœna apud eos grauissima, quoniā quibus ita erat interdictū, ij numero impiorū ac sceleratorū habebantur, ab ijs omnes decedebāt, aditū sermonemq; defugiebant, nequid ex contagione incōmodi acciperent, neq; ijs petentibus ius reddebatur, neq; honos ullus communicabatur. Hæc omnia ita cum nostra religione consentiunt,

sentiunt, ut non temere quis crederet, nos huiusmodi deuouendi execrãdiq; modum potius ab ipsis Druidibus, quã à Iudæis esse mutuatos. Atq; hoc unicum telũ, terrificumq; fulmen est, quo p̄tiffices nostri solo nutu, mortaliũ animas etiã ultra tartara mittũt, propter quod minus utiq; est in quenquã præcipitanter torquendũ. Istud censura, id est, correctionis genus apud ueteres Christianos in usu fuit, id quod Tertul. in Apolog. apertè demonstrat, quũ meminit de eorum cõuentibus, ita scribēs, ibidem etiã exhortationes, castigationes, & cēsura diuina: nam iudicatur magno cum p̄dere, si quis deliquerit, ut à cõmunicatione orationis, & cõuentus, & omnis sancti cõmercij relegetur: præsidet probatissimi quiq; seniores, honorẽ istum non pretio, sed testimonio adepti.

Qui primi instituerint ut uirgines consecrarentur, & unde fluxerit mos uelandi caput, illudq; aperiendi uiris principibus, atq; osculandi p̄tifficum pedes & manus, item osculo salutandi, ac ipsos pedes mutuò lauandi. Cap. XIII.

Vòd uirgines sacrantur, id est, uota castitatis, facientes religioni addicuntur, Pij primi præscriptũ esse uidetur, quod in decretis canonicis est, Virgines non uelentur ante xxv. annos, nisi fortè necessitate periclitantis pudicitie uirginalis. Et non sunt consecrandæ, nisi in Epiphania, & in sabbato Paschæ, & in Apostolorũ natalitijs, nisi mortis causa urgente, & reliqua. Porrò eam prærogatiuam Apostolorum festis diebus datam aiunt, quòd illi ante omnes, uirginitatis amatores, cultoresq;

fuiſſent. Id initiũ fuiſſe monacharũ, ac incrementũ inde ſuum ſenſiſſe, declarat decretũ Soteri, qui ſecundo loco ſucceſſit Pio. Is inſtituit, ne monacha ulla palam, quã uocant, attrectaret, neue thus in acerram poneret, dum ſacrificia fierent. Fuit ille annus ſalutis circiter CLXXV. Vnde uidetur monacharũ inſtitutum iam tum apud Romanos non fuiſſe ignotum. Quare miror quosdam eſſe, qui tradant Marcellam, quæ cum Hieronymo familiaritatem habuit, primã fœminarum auſam eſſe illud Romæ profiteri. Verũ ab iſſis Apoſtoliſ ortũ uidetur, ut mulierum ſacrarũ congregatio in Chriſtiana religione eſſe cœperit: quum enim Paulus priore epiſt. ad Timoth. ſcribat, Viduas honora, quæ ueræ uiduæ ſunt. Porrò quæ uera uidua eſt ac deſolata, ſperat in Deo. Et ſubiſciat, Vidua eligatur, nõ minor annis ſexaginta, quæ fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis hominũ teſtimonio comprobata, ſi filios educauit, ſi fuit hoſpitalis, ſi ſanctorũ pedes lauit, ſi afflictiſ ſubminiſtrauit, ſi in omni opere bono fuit aſſidua. Item pergat, Quòd ſiquis fidelis, aut ſiqua fidelis habet uiduas, ſuppeditet illis, & non oneretur eccleſia, &c. Apparet uiduas ueras & deſolatas, hoc eſt, ut Chryſoſt. ſentit, rerũ omnium humanarum curas negligentes, ſpesq; ſuas in Domino ponentes, iam tum electas, ac eccleſiæ, id eſt, cõmunitatiſ ſumptibus nutritas, & deniq; tales propemodũ fuiſſe, quales nos hodie habemus monachas, excepto quòd noſtræ nõ modò ſecundũ Apoſtolicũ præſcriptũ, ſexaginta annis, ſed ut plurimũ uiginti minores eligũtur, quæ quũ aliquãdo carniſ titillatione impulſæ à cõtinentiæ legibus aberrèt, proſectò religio
non

non mediocre inde dānū sui honoris facit. Quippe ideo Apostolus, teste Ambr. in lib. De uiduis, iuniores uiduas minus recipiendas in numerū ecclesie uiduarum decreuit, quòd illæ haud facillè possent præstare officia quæ ad ueras uiduas pertinerent. Hinc perspicuè intelligere licet, iam tum cœpisse fœminas per hunc modū Deo dedicari, & Apostolos primū, ac deinde nostros pontifices exemplo Vestalium uirginū, induxisse fœminarum religionem in ecclesiam Dei, ut uterq; sexus Domino in castitate seruiret. Sicuti uelare caput, secundum Apostoli sententiam est, qui ad Corinth. ait, Omnis uerò mulier orans aut prophetans, non uelato capite, de honestat caput suum. Vnde Linus ex mādato Petri cōstituit, nequa mulier nisi uelato capite, templū ingrederetur: quod uidetur ab Hebræis accepisse, quorum fœminis, sicut ait Tertull. lib. De corona militis, tam solenne fuit uelamen capitis, ut inde internoscerentur. Item pōtifici non licebat caput aperire, dicente Mose, Pōtifex caput suū non discooperiet. Vel à Latinis sacerdotibus mutuatus, ut per hoc quoq; sic eorum ritus ad honestiores uerteret usus. In sacrificijs enim, quemadmodū ait Plutar. in Problemat. Itali, auctore Aenea, obnubebant caput, quòd is quum rē diuinā faceret, prætereunte Diomede, qui, teste Seruio, Palladium quod ex oraculo iussus erat reddere Troianis, tunc referebat, ne cognitus interrumperet sacrificiū, caput uelauit, atq; ita conspectū hostis euitauit. Cōmemorat rē hanc Maronianus Helenus in 3. Aeneid.

Et positis aris, iam uota in littore solues,
Purpureo uelare comas adopertus amictu,

Ne qua inter sanctos ignes, in honore deorum
 Hostilis facies occurrat, & omnia turbet.
 Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto,
 Hac casti maneant in religione nepotes.

Cæterum apud Arabes & Carthaginenses, fœminæ non
 modò religionis, sed honestatis causa, caput & faciẽ ue-
 labant, quod uelamẽ pro galea illis esset. auctor Tertull.
 qui de ea re librũ scripsit. Magistratibus uerò & alijs po-
 tẽtioribus caput aperimus, tanquã omnia nostra illis pa-
 tẽre debeãt. Idem Plutar. auctor. Hinc haud dubiẽ nobis
 mos est, & orare aperto capite, & superiores reuereri:
 id quod Apost. uoluit, dicens, Omnis uir orans, aut pro-
 phetans uelato capite, probro afficit caput suũ. Hæc ille.
 Sed ad rẽ redeamus. Est igitur sacrãdarũ monacharum
 institutũ multò uetustius, quàm quæuis alia monachorũ
 religio: est item excellẽtius: quippe nulla, ut ait Aug. De
 bono uirginali, uirgo sacra nascitur, nec est hæc proles
 carnis & sanguinis. Si harũ quæritur mater, religio est.
 Non parit uirgines sacras, nisi uirgo sacra, uirgo illa
 quæ despõsata est uni uiro, id est Christo. Talis uirgo sa-
 cra fuit Petronilla, talis Cæcilia, talis Agnes. Postea in
 collegia coiungere, ac sanctissimis uiuendi legibus à patri-
 bus acceptis, uitã uirginitate dignã agere cœperũt. Mos
 deosculandi pedes pontificũ, ne longè exẽpla petamus, à
 Christo præceptore nostro cœpit. Is summus sacerdos
 & põtifex maximus tulit, ut mulier quæ erat in ciuitate
 peccatrix, sicut testis est Lucas, sibi pedes primũ flens
 lachrymis rigaret, capillisq; tergeret, ac deinde deoscu-
 laretur, ueluti apud Hebræos mos fuerat Christos Do-
 mini

mini uenerari. Voluit item proculdubio Cornelius Centurio pedes apostoli Petri osculari, sed pater māsuetudinis plenus id fieri non est passus, qui eleuans eum sibi ad pedes iacentē, dixit, Surge, & ego ipse homo sum. O uocem memorabilē, atq; salutare! si bene multi hodie sese quoq; homines tantum esse perpenderēt, qui propterea quòd sacerdotio præditi sint, planè se reliquorū mortaliū, longè post hominum memoriam imperiosissimos dominos præbent, nō cōmunes patres, uti fieri deberet. Ita usu uenit, ut nos pontificum nostrorū pedes exosculeremur: illudq; institutum à Romanis pōtificibus dixerim, quò mos ille osculādi antiquus à deorū etiam cultoribus seruatus, ad ueram pietatē usurparetur. Perinde quandoq; expedit, ad alliciēdos hominum animos ad ueram religionem, ut quod apud illos honori antea fuerat, non tollatur penitus, sed sanctiore instituto ad consimilē adhibeatur cultum. Nam, ut Plutar. testatur, sacerdotibus Romanis nec habere nec petere magistratum permittebatur, lictore tamen & sella curuli utebantur, ut ijs deliniti ultra non quærerent: in templis prope ianuam lecticam habebant, tanquam custodes & refugium: pedes ijs reliqui osculabantur. Quin & alijs summis uiris id genus honoris habebatur, cuius rei testis est Seneca, scribens Caium Cæsarē porrexisse ad osculandū sinistrum pedem Pōpeio Pœno, ut ita ostenderet socculū auratum, margaritisq; distinctum. Idem Pomponius Lætus affirmat, ita scribens, Imperatores antea manus exosculādas nobilibus præbebant, pōst suis manibus subleuabant ad oris osculū, uulgus genua exosculabatur. Diocletianus

edicto sanxit, uti omnes sine generis discrimine, prostra-
 ti pedes sibi exoscularētur, quibus etiam uenerationem
 quandā adhibuit, exornans calceamenta auro, gemmis,
 & margaritis, quod fecisse antea Caium Caligulā me-
 morant. Is honos hodie Romano pontifici fit, qui adēu-
 tes se ad sacra pedum oscula admittit: cæteri uerò antisti-
 tes dexterā manū auersam adeuntibus religiosē osculan-
 dam porrigunt, quod uel ab ethnicis sumptum constat.
 Plin. enim lib. 11. dicit religionem aliquam esse in dexte-
 ra, quæ in fide porrigitur, quæ osculis auersa appetitur.
 Testatur idem Apuleius libro astini sui secundo, ubi quū
 de propheta Aegypto meminit, ait, Et cum dicto iuue-
 nem quēpiam linteis amiculis intectū, pedesq; palmeis
 baxeis indutū adusq; , derafo capite producit in mediū,
 huius diu manus deosculatus, & cætera. At contrā facie
 bant Numidiæ reges, qui teste Valerio Max. more gētis
 suæ, nulli mortaliū osculum ferebāt. Solemus insuper &
 osculo salutare, id quod antiquum est, quando satis con-
 stat Hebræos sic consueuisse in osculum excipere hospi-
 tes, atq; hoc pacto salutare adeuntes se. Ad hunc modum
 Iacob ut uidit puellam Rachel, ore est prius osculatus
 quàm illi indicaret se eius esse amitinum. Et Labā pater
 ipsius Rachel ut nouit Iacob filiū Rebecca sororis suæ,
 cōplexus est eū ruens in osculum. Sic Christus salutantes
 se osculari solitus erat: sic Paulus beneuolentiæ animo-
 rumq; charitatis osculo salutandū censuit, qui in extre-
 ma secūda epist. ad Corinth. scripsit, Salutate uos mutuò
 sancto osculo. Hinc ego dixerim apud Romanos institutu-
 tum fuisse, ut mulieres cognatos ore oscularentur: cuius
 rei etsi

rei etsi Plutar. in Problem. alias ponit causas, quòd mulieribus Romanis uini usus interdictus esset, & idcirco ne bibètes laterèt, sed domesticorũ congressu redarguerètur, osculãdi cõsuetudinẽ introductã. An quòd mulieres Troianæ quum ad Italiæ litus accessissent, & uiri ad ad unũ omnes in terrã descendissent, naues incenderũt, quia se iã diuturni laboris pertæsas maris tæderet, quæ metu deinde uirorũ pavidæ, osculãdo ac blãdè appellãdo mitigassent eorũ animos, sibiq; reconciliassent? Hinc mãsit postea cõsuetudo, ut hac inter se comitate uterentur, fuitq; præcipuũ cognationis signũ, post cognatorũ cõnubia lege prohibita, quod nũc ubiq; gẽtiũ seruetur, & præsertim apud Anglos, quorũ mulieres non cognatos modò, sed quoscũq; generatim osculo tãtũ salutãt, resalutantq; & illud quidẽ prioribus uti dicitur, labris, tam decetissimè q̃ honestissimè faciũt. At quæ regio sunt sanguine editæ nõ oscula inferiorib. libãt, sed manũ auersam porrigũt, perinde ac uiri inter se salutationis causa, solèt dextrã iũgere dextræ. Quòd sacerdotes ante diẽ festũ Paschæ sibi inuicẽ, quodq; profani q̃ superiores sunt, inferioribus pedes lauãt, id fuit etiã Christi institutũ, qui ut humanitatis documẽtũ omnibus præberet, Apostolis pedes eodẽ die lauit, quibus prout Ioã. cõmemorat, & dixit, Vos uocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego laui pedes uestros dominus & magister, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exẽplũ enim dedi uobis, ut quemadmodũ ego feci uobis, ita & uos faciatis. Quod institutũ mãsit postea cũ osculãdi ritu, & utrũq; cõmemorat Tertul. lib. ad uxorẽ altero.

Qui

Qui primi apud Romanos instituerint sacerdotes, flamines, uirgines Vestales, pontificem maximum, salios, feciales, patrem patratum, regem sacrificulum, augures, epulones, sodales, Titios, & aruales, ac singulorum officia, & quæ procurarēt sacra, & de primo lectisternio, atq; librorum Sibyllinorum origine. Cap. XIII.

Lamines, id est sacerdotes, Numa Pompilius secundus Romanorum rex instituit: is enim Rex creatus nihil prius habuit, quam præferocem populū ad pacis & iustitiæ cultum à rei bellicæ studijs auertere, sacrisque obligare. Itaque primū constituit annū ad cursum lunæ, digestū in duodecim menses, uti alio est loco à nobis dictū, festosq; deinde dies: flaminem unū Ioui creauit, qui dialis est dictus, eum insigni ueste curuliq; sella ornauit. Is mortua uxore, ut ait Plutarch. in Problem. sacerdotio se abdicabat, uelut alter censor uita priuato collega, magistratu abibat. Nō uehebatur equo, neq; noctem unā extra urbē manebat, ut si longius profectus esset, ne sacra, eius absentia negligerentur. Itē iurare eidem minimè licebat, eò quòd tormenti quoddam genus sit homini libero iusturandum, præsertim sacerdoti, cui quū diuina credita sint, paruā habere fidem, absurdum censetur. Utinam utrunq; nostri attenderent episcopi in primis, qui ad suum munus fungendum haud semper præstò sunt, propter quod res religionis meliore in casu minus sunt: & nostri magistratus, qui uolūt pro re etiā minima, sacerdotes iurcirādo adigere, quū ijs in primis illud tātū fari liceat, Est, est, Non

est, Nō, nō. Sed domū repcedemus. Duos deinceps Numa adiecit flamines, Marti unum, alterum Quirino. Plutar. huius rei auctorem facit Romulum, aitq; ab eo flamines Ioui & Marti, non à Numa creatos: cui opinioni Livijs minimè assentitur. Hos ab insigni quod capite gestabāt, quasi filamines dictos existimāt quidā, alij à pileis quasi pilamines: sed insula quæ illorū capitibus hærebat, quæ flamina, ut Dionysius scribit, est dicta, ijs uerius quàm uox alia nomē dedit. Item uirgines Vestales Numa legit. Quæ sacra in Italiam per Aeneā adducta fuerunt. Verg.

Sic ait, & manibus uittas Vestamq; potentem,

Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Vestam matrem Saturni, & alteram ex Ope filiam ferunt: de hac uirgine Ouidius in Fast.

Semine Saturni tertia Vesta fuit.

Et modò eam ignem ponit, dicens,

Nec tu aliud Vestam quàm uiuam intellige flāmam.

Modò terram,

Sic incesta perit, quia quam uiolauit, in illa

Conditur, & tellus Vestaq; numen idem est.

Bene conuenit, ut Vesta terra sit, & ignis, quia terræ inclusus est ignis, id est, naturalis calor, quibus cūcta producuntur. Posuit illi templum Albæ Ascanius. Fuit & Romæ ædes inter Palatium & Capitolium, forma pene spherica, qua terra pingitur, cōstituta. Tradit Aulus Gellius, primæ quæ huiusmodi sit adhibita ministerio, Amatam nomē fuisse, ac propterea reliquas deinceps omnes Amatas appellatas: diciq; nō electas, neq; creatas Vestales, sed captas, eò quòd capiebatur à pontifice de manu patris Vestalis

Vestalis uirgo: neq; capi poterat minor annis sex, neq; maior decē, & quæ ex seruis nata, aut corpore manco, sensūue diminuto foret. Romæ primò Gigania & Berenia captæ, mox totidē additæ, Camilia & Tarpeia. Huic numero Seruius Tull. duas nouissimè adiecit. Hæ decem primos annos sacrorū ritum perdiscebāt, totidem deinde operam dabant sacris, tertio decēnio rudes & nuper captas instruebāt: postea uerò si qua id ætatis nubere uoluisset, fas erat alterū mallet sequi. Cæterum quando illis quæ coniugiū sequutæ fuissent, malè uertisset, plures ad mortē usq; in religione perseuerabāt. Stipendiū ijs Numma de publico statuit, & eas deniq; perpetua uirginitate alijsq; cæremonijs uenerabiles fecit: carpento uehebantur, magistratusq; illis assurgebant, ac fortuito occursu, fontē supplicio eximebant: ignem perpetuū seruabant, qui si per incuriā extinctus esset, custos flagro à pōtifice maximo, cui suberant, cædebatur. Si qua incesti cōuicta esset, ante ora ciuium, mœsto silentio efferebatur, uiuaq; circa Collinam portā, in subterraneum specum dimissa, terrāq; statim superiniecta necabatur. Atq; hoc sacerdotium Alba oriundū per hunc modum fuit Romæ institutum. Pontificē præterea maximū Numa Martiū Marci filium ex patribus creauit, cuius potestati omnia sacrorum iura subiecit, ac quibus hostijs, quibus diebus, ad quæ templa, sacra fieri oporteret, formulam docuit, constituitq; eum, teste Festo, iudicem ac arbitrum rerum æquè diuinarum ut humanarū. Fuit id, credo, certū portentum, quo est significatū, urbem Romā postremò perinde pontificia maiestate, qua nunc latè patet, gentibus modera-

moderaturam, atq; olim potentia imperasset. Idem Gradivo Marti duodecim sacrauit salios, tunicæq; pictæ insignem dedit, & super tunicam, æneum pectori tegumentum, cælestiaq; arma, quæ ancilia appellantur, ferre, ac per urbem ire canentes carmina, cum tripudij solenniq; saltu, unde nomē traxerūt, iussit. Videtur Numa in hoc, uelut in plerisq; alijs, Hebræos æmulatus: legimus enim David ante arcam fœderis saltando processisse. Ancile scutum breue ac rotundum, regnante ipso Numa, è cælo lapsum in seuiantis pestis remedium, uulgò crediderūt. Ouidius in Fastis,

Ecce leui scutum uersatum leuiter aura

Decidit, à populo clamor ad astra uenit. Et infert,

Atq; ancile uocant, quod ab omni parte recisum est,

Quaq; oculis spectes, angulus omnis abest.

Et quū aruspices respondissent, illic fore orbis imperiū, ubi ancile illud cōsisteret, diligentia Numæ ne ab hominibus unquā auferri posset, à Mamurio fabro multa similia facta sunt, & in tēplo Martis posita. Inter tot sacros ordines, posuit & fœciales sacerdotes, quibus id dedit negotiū, ut Romani nullū iniuste bellum inferrent cuiquā. Cneus Gellius Annaliū scriptor id ab Ardeatibus prodi dit acceptum, alij ab Equiculorum gente. Satis constat Numam bellum Fidenatibus indicturum ob excursiones in Romanum agrum factas, ne non omnia rite fierent, fœciale eius, & collegiū postremò cōstituisse. Ij si qua per iniuriam Romanis adempta essent, repetebant ab hoste: quæ si minus reddita essent, bellum composito ad id carmine indicebant. Pari potestate petentibus iuste res, dabant

dabant fontes ad supplicium, legatorum iniurias uindica-
bant. Ad hos itē pertinebat, fœderis iure percussa tueri,
pacē sancire, eādē si minus legitimè pacta esset, irritā fa-
cere, & siquid Imperator uel exercitus deliquisset, sce-
lus expiare. Feciales autē à fero siue à facio dicti, quòd
apud eos belli pacisq; ferēdæ seu faciēdæ ius esset. Fuit &
sacerdotiū Patris patrati, qui Romæ ad iusiurandū pa-
trandū, hoc est, ad fœdus sanciedū eligebatur: fecialis eū
faciebat, uerbena caput capillosq; tangēs. Primus Romæ
fecialis Marcus Valerius Patrē patrātū Spuriū Fusium
fecit. Post exactos reges, cœpit rex sacrificulus creari: is
primus fuit Manius Papyrius, q̄ ne in re ulla Regis præ-
sentia desideraretur, ea sacra obibat, quæ Reges facere
consueuissent. Et id sacerdotiū pōtifici maximo subiece-
re, nequid regiū nomē recenti libertati officeret. Erant
præterea augures, de quorū origine alibi diximus. Epu-
lones qui indicēdi Ioui cæterisq; dijs epulas potestātē ha-
bebant, ueteres pōtifices instituere: nā, ut inquit Cic. pon-
tificates propter multitudinē sacrificiorū, tris uiros epulo-
nes esse uoluerunt, qui triuuii epulones appellabātur.
Iis postea præpositus est rex sacrorū, id est, sacrificulus.
Additi deinde fuerūt alij tres uiri, qui sacris libris legē-
dis, carminibusq; Sibyllæ præessent. Isti, quoties prodi-
gia magnos aliquos rerum euentus auspicantia emerge-
rent, lectisternijs ad puluinaria deorum factis, sacris sup-
plicijsq; placabant, qui & sodales Titij uocabantur, sic
septemuiri epulones dicti sunt. Hos Titios sodales, au-
ctore Cornelio Tacito, Romulus inita cum Tito Tatius
societate, primus creauit. Idē primus, uti Plinius perhi-
bet,

bet, aruales sodales instituit, seq; inter alios, duodecimū fratrem appellauit, ut arua fruges ferrent: & propterea eius sacerdotij insigne fuit spicea corona. auctor Gellius. Sacra quæ istiusmodi sacerdotib. in primis curæ essent, hæc fuisse reperio, lupercalia, Saturnalia, de quibus alibi meminimus. Bonæ deæ (quam alij aliam fuisse dicunt) sacra in Auentino in eius templo fiebant, ad quæ uiri nō ingrediebantur. Floralia deæ Floræ pridie calēdas Maij dicata. Hanc Liuius & Dionysius meretricem fuisse tradūt, cui ut deæ ob id magnus est habitus honos, quod populum Romanū fecisset hæredem, quæ & fructibus cunctis præesse credebatur: colebatur autem à meretricibus cum coronis & uestium uarietate, temporis letitiā florumq; significātib. Terminalia, quod Numa rex Ioui Terminali lapides sacrasset, terminosq; posuisset in agris, quo unusquisq; suis finibus cōtentus esset. Romani postea eius pietatis monimenta diu seruarunt, terminos ipsos deos uocātes, ut fidos agrorū finiū custodes: quibus sacrificabant, non animal ullū immolātes, (nam impium ducebant sacros cruentare lapides) sed liba fructuumq; primitias offerentes. Vinalia, quæ causa uini, sicut robigalia cunctorū, circiter vii. calēdas Maij celebrabantur, quia tunc robigo segetes soleat occupare. Bacchanalia, quæ nos suprā lib. 3. & Liuius dicit ex senatusconsulto, ut bonis moribus pestifera, Roma expulsa fuisse: noctu enim fiebant, ubi nudus uterq; sexus impurissimè cōmiscbatur. Cerealia Cereris deæ sacra, quæ Triptolemus primus instituit. Sacerdotes uestibus utebātur albis, & noctu cū facibus currebāt, uinū nō bibebant. Insuper

Et ieiuniū institutū quinto quoq; anno, prodigiorū causa. Ouid. etiam à Venere abstineri dicit, quòd castitati præsit. Solitaurilia, quum tribus hostijs diuersi generis, tauro, ariete, & uerre, immolabatur. Festum diem septimontium Plutar. in Problematibus ponit, quū septimus mons est urbi quasi tum demum finitæ additus. Quinquatria, quæ Mineruæ calendis Martij quinq; dies fiebant, quo tempore, ut testatur Hieron. munus Minerual appellatum, pueri quando uacabāt, magistro offerebāt. Item quinquatres minores eidem Mineruæ sacri, Idibus Iunijs, quando tibicines personati per urbem incedebāt, ut illi qui aliàs ebrij Tybure Romam reducti fuissent, indicarentur personati esse inter alios ignotos. Ouid.

Cur uagus incedat tota tibicen in urbe,

Quid sibi personæ, quid toga longa uelint?

Callidus ut possit specie numeroq; senatus

Fallere, personis imperat ore tegi,

Admiscetq; alios, ut & hunc tibicina turba

Augeat, in longis uestibus ire iubet.

Ac plura alia festorum dierum genera uana superstitione obseruabantur, quæ exponere nimis omnino otiosum foret. Erant & ludorum uaria genera, ut Circenses, gladiatorij, Megalenses, ita dicti quòd in honorem Magnæ matris deorum fiebant: Græci enim *μείγα* magnum dicunt. De ijs Herodianus in Commodò ita scribit, Veris initio stato solenniq; die, pompam Matri deūm Romani celebrabant: in ea quæ apud quenque sunt diuitiarum præcipua, supellexq; pleraque imperatoria materiæ aut artis spectandæ præferri ante deam solent, passimq;

simq; omnibus ludendi licentia permissa, sic, ut personas induant quas cuiq; libitum, nullamq; non magistratum quoq; imaginem, prout cuiusq; studium representent, ita ut non temere à falsis ueros dignoscas, &c. Sed pro hominum salute, ludi in primis seculares celebrabatur, cum lectisternijs, quorum initium dæmonum utique malorum operatione factum constat. Siquidem Valesius quidam uir locuples, tribus quos habebat filijs pestilentia laborantibus, dum ante focū suos penates orat, ut saluis pueris in suū caput id mali uertatur, ecce tibi, uox repente audita, filios saluos fore, si Terentū duxerit, ibiq; ex Ditis patris & Proserpinæ ara petita aqua recrearit. Pater quanuis anxius, quòd longius sibi eundū esset, tamen ex sua uilla ire pergit, alteraq; nocte ad campum Martium per Tyberim delatus, quum in naui non esset ignis, iubetur à gubernatore ire Terentū ad locum proximū: qui audito Terenti nomine, iam certò sciens eò se peruenisse quò deorum uocaret oraculū, aquā calefacit, datq; bibendā pueris. Illi epota aqua, salutari quiete sopiti, continuò omni morbo liberatur, uocatoq; parenti narrāt se à dijs adiutos, admonitosq; ut eo loci mactatis furuis, id est, nigris hostijs, lectisternia ac ludi nocturni ad aram Ditis & Proserpinæ fierēt. Valesius maiorē in modū gauisus incipit primo quoq; die terrā fodere aræ erigendæ causā, sed ibidem reperta sub terra ara, Diti patri & Proserpinæ inscripta, hostias mox immolat, tribusq; cōtinuis noctibus, quia totidem filij morbo leuati fuerāt, lectisternia atq; ludos facit, aramq; terra obruit, prout ante fuerat. Post hæc Val. Publicola, qui primus

fuit Romæ Consul, idem sacrū ægrotantibus succurrendi gratia celebrasse dicitur, sed non solenni pompa. Ex quo Liius lib. 5. de ijs ludis ita scribit, Tristē hyemē grauis & pestilens omnibus animalibus æstas excepit, citius insanabilis perniciæ quando nec causa nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex senatuscōsulto aditi sunt, duumviri sacris faciundis lectisternio tunc primū factō, per dies octo, Apollinē, Latonamq; & Dianam, Herculem, Mercurium, atq; Neptunū, tribus quā amplissimē tum apparari poterat, stratis lectis, placauere. Priuatim quoq; id sacrū celebratū. Lectis enim antiqui cubantes, epulabantur, aut deorum iræ placandæ causa, in templis cōiuiua cōcelebrabantur tribus dijs, Ioui, Iunoni & Mineruæ: & simulachrū Iouis in lectulo ponebatur, Iuno uerò & Minerua in sellis confedebāt: siquidem fœminæ cum uiris cubantibus, auctore Valerio, sedentes cœnabant. Ita septē epulones conuiuia celebrabant ad deorū puluinaria, quæ lectisternia appellata sunt. Et hæc origo lectisterniorū, atq; ludorum seculariū, qui ita uocati sunt, quòd semel in uno seculo (est enim seculum centum annorū spatiū) fierent, tametsi mos non semper seruatus est. Iam oportet demonstrare, & unde illi libri Sibyllini, de quibus supra facta est mentio, ad Romanos allati fuerint, quos summa religione iuxta ac obseruātia custodiebāt, & quū dij publicè consulēdi essent, ad eos libros tāquā ad oraculū quindecim uiri adire solebāt. Itaq; Dionysius libro 4. scribit anum quandā incognitā tulisse libros nouem ad Tarquiniū Superbū, affirmātem esse eos deorum oraculis plenos, dixisseq; uelle se uendere non minus

minus trecentis Philippeis aureis, & Rege rem ludibrio habente, illam tres coram combussisse: ac rursus pro reliquis idem pretium postulante, rege tum magis anus insaniam deridete, tres alios exussisse, atq; iterum rogasse ut pretium daret, tum regem miratum constantiam mulieris emisse libros tres: & quia anus accepto pretio nusquam postea uisa est, iam tum creditum, eam Sibyllam fuisse, cui, quemadmodum Poeta ait, magnam mentem animumq; Delius inspirasset uates: nam Sibylla dicta est, quod Dei nosset consilium: *οἷ* enim lingua Aeolica Deus uocatur, *βου* autem consilium. Curabant & Apollinares ludos, qui, teste Liuius, libro decadis tertiae quinto, primum instituti sunt bello Punico secundo, uoti Apollini ob uictoriam adipiscendam, hoc est, ad expellendum Annibalem ex Italia. Data sunt Praetori duodecim millia aëris, ad rem diuinam, & duae hostiae maiores, ac iussum ut Graeco ritu sacrum faceret Apollini, boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latona boue foemina aurata, & in circo maximo populus coronatus ludos spectaret, atq; matronae supplicarent, uulgoq; apertis ianuis, in propatulo epularentur, quod dies celebris omnium caeremoniarum genere fieret. Plebei constituti post exactos Reges, pro plebis libertate, seu pro reconciliatione, post secessum ab ea factum in Auentinum montem. Et demum id genus permulti fuerunt, qui penitus obsoleuerunt. Tatum ex omnibus, usq; ad hunc diem, durant taurij siue taurilia ludi apud portam Tergeminam quotannis celebrati, qui prius, sicut tradit Varro, in circo Flaminio edebantur, & auctore Festo, instituti dicuntur, quod regnante Tarquinio Superbo,

incidisset pestilentia in mulieres grauidas, quæ contracta fuerat ex carne taurorum diu uendita populo: ob hoc ludi taurij dicti, & dijs inferis dicati sunt. Habebãt insuper & conuiuiorum celebrationes, quæ aut erant cõuiuia pōtificialia, quæ in sacrificijs à sacerdotibus parabantur: aut triumphalia, quæ post uictoriam Imperator uel dux populo dabat: aut funebria, ut ita honor haberetur demortuo. Dabantur item uiscerationes, id est, caro cruda, congiaria, & misilia, quæ spargebantur, ut puta linea, odores, unguenta, cùm alijs temporibus, tum maximè Saturnalibus in theatro, ut Suetonius in Caligula, Sparsit & misilia uariarũ rerum. Atq; tale fuit apud Romanos rerum sacrarum initium, quarum bonam nos partem accepimus, uti appositè per nos explicatur.

POLYDORI VERGILI-
LII VRBINATIS DE INVEN-
TORIBVS RERVM LIB. V.

Vnde nostris consuetudo sit festis diebus exornare tēpla, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasq; miraculorũ ponere, itē cõuiuari, quum quis præsertim sacerdos primam celebrat missam. Cap. I.

Vperiore uolumine, quo deniq; pacto Christiana religio propagata fuerit inter mortales, & de initio sacerdotij apud Hebræos & Romanos, ac nouissimè apud nos, & illud in quot officiorum

rum gradus abiuerit, abunde explicauimus: nunc autem peregrinos ritus ab ethnicis, id est, gentibus non Christianis (ἐθνικῆ enim gens dicitur) acceptos, atq; reliqua persequemur, quæ nostri iam suscepti sunt muneris. Quum igitur multa ab Hebræis, & non pauca ab Romanis cæterisq; ethnicis ad nos instituta manauerint, poscit locus ut appositè ea perinde cõmemoremus, quæ ab his acceperimus: atq; minimè conuenit tacita relinquere quæ ab illis simus mutuati, quum præsertim illa ipsa meliora fecerimus, ad melioremq; usum adhibuerimus. Sunt itaq; multi ritus propè germani, ex quibus & hic est. Porrò apud nos festis diebus templa & domus nuptiales aulæis exornantur: lauro, hederâ, alijsq; festis frondibus uestiuntur fores, ac uestibula decorantur coronis, spargunturq; floribus. Quæ hercle omnia ipsi idolorum cultores antea seruabant. Vergilius,

Nos delubra deûm miseri quibus ultimus esset
 Ille dies, festa uelamus fronde per urbem. Et alibi,
 —Et uarijs florentia limina fertis.

Item Iuuenalis testatur,

Postibus & densos per limina tende corymbos.

Lauros quoq; adhiberi solitas causa gaudiorû, indicat, quum ait, Pone domi lauros, duc in capitolia magnû

Cretatumq; bouem. Tradit idem Tertull. Quid, quòd Martinus primus Romanus pontifex hæc eadem, quæ in canonic. decretis, cau. 26. quæst. 7. scripta leges, & testatur, & uetat? Consimiliter ritus offerendi cereas imagines, ab iisdem est profectus: quû enim Pelasgi (teste Dionysio Halicar. quæ etiã alibi super hac re citauimus)

sedibus pulsi Dodonam peruenissent, ibi accepto respō-
so, quo admoniti sunt, ut Sicularum cōtinentem terram
quærent, in Latium demum post multos errores ue-
nientes, in lacu Cutilliensi enatam deprehenderunt insu-
lam, quam Cotilliam nominarunt. Hoc igitur quasi o-
mine suscepto, has sibi prædictas esse sedes didicerūt, pul-
sisq; inde Siciliensibus incolis, regionem ipsi tenuerunt,
decima prædæ secundum respōsum Apollini consecra-
ta: erectoq; Diti sacello, & Saturno ara, illum humanis
capitibus, hunc uirorum uictimis placare se existima-
bant, propter oraculum, in quo erat,

Et capita inferno, & patri transmittite lumen.

Saturni sacra, ut quidam uolunt, Saturnalia nominan-
tes. Post hæc ferūt, Herculem cum Geryonis pecore per
Italiam redeuntem, suasisse illorum posteris, ut faustis sa-
crificijs, infæusta mutarent, offerentes Diti nō hominum
capita, sed oscilla ad humanam effigiem formata, quasi
parua ora, ut pars pro toto foret: & Saturni aras non
mactatis uiris, sed accensis cereis excolētes, quia φῶς nō
solūm uirum, sed etiam lumē significat. Inde ergo ualuit
consuetudo, ut Saturnalibus & cerei missitarentur, &
sigilla, id est oscilla, arte fictili fingerentur, ac uenalia
exponerentur, quæ homines pro se ac suis piaculis Diti
& Saturno offerrent. Hæc quodammodo nostra uatici-
nabantur sacra: nam sic & nos eadem ex cera sigillaria,
hoc est, imagunculas templis offerimus, & oscilla: quo-
ties enim pars aliqua corporis læsa fuerit, utputa ma-
nus, pes, mamilla, statim uota facimus Deo, & eius di-
uis, quibus mox recuperata sanitate, illam manū, illum
pedem,

pedem, illam mamillam ex cera formatam offerimus. Quæ consuetudo sic increbuit hactenus, ut istiusmodi sigillaria ab hominibus ad reliqua animalia transcribunt: sanè sic pro boue, sic pro equo, sic pro oue, oscilla tēplis ponimus. In qua re quispiam uerecundè scrupulosus fortassis dicet, se planè nescire, an nos priscorū religionem potius uel superstitionem æmulemur, quum talia Christianæ ecclesiæ rectores etiamnum admittant: quādo, autē Catone De re rustica, sic Romanorum moris fuit, pro bobus, ut ualere, uota facere, cuius rei modum ualde mehercule ridiculum ille ibidem ponit. Hinc etiā consentaneum est fluxisse, ut nos quoq; cereos offeramus, illisq; accensis cælicolas colamus, sicuti ad Saturni aram est factitatum, quod præsertim in festo purgationis Virginis die obseruatur, ut quasi ipsi cerei sint apud nos loco agni anniculi, columbarum & turturum, quæ munera Moses constituit à puerperis lustrico die ad templum deferenda. At usus pensilium lychnorum, siue, ut Seruio placet, lychnorum, hoc est, lucernarum uel lampadum, quas uocant, à lucernis uenisse uidetur, quas Moses in tabernaculo accensas seruari instituerat. Quòd uerò tabellas in templis affigimus, quibus miracula inscripta sunt, ut ea ad posteros testatiora sint, hoc ex Græcis est, apud quos, teste Strab. lib. Geograph. 8. mos fuit in tēplo eius Dei qui auxiliatus esset, & præsertim Aesculapij, quod Epidauri insigne erat, tabellas appēdere, in quibus morbi sanati erant inscripti. Sic à Romanis sumptum est, ut & sacerdotes pariter atq; profani, diebus festis cōuiuia nō ternis aut senis ferculis, sed uicenis, si fieri possit, suis

præbeant amicis. Quinetiam iam ita usu uenit, ut non censeatur esse festa ac solennis dies, nisi sit opiparo comitata conuiuio. Est & illud ab iisdem ethnicis, ut sacerdotes nostri quum primum rem diuinam faciunt, hoc est, primam celebrant missam, consacerdotes & amicos conuiuio accipiât, eundemq; diem nõ minus religiose quàm natalem colant, uti auspiciatò sacerdotalem introitū aduentus: & id quidem non immeritò, quoniam ex illo uita tantum, ex hoc uerò uita sancta producitur. Ita apud ueteres, idem dies quo quis sacris initiabatur, natalis sacrorum appellabatur, religiosoq; ientaculo celebrabatur. Vtrunq; Apuleius lib. Asini undecimo testificatur, quum ita scribit, Exhinc festissimum celebraui natalem sacrorum, & suaves fuerunt epulae, & faceta conuiuia: dies etiam tertius pari cæremoniarum ritu celebratus, & ientaculum religiosum. Cæterum nostri iam inde à principio consueuerunt in tēplis die cœnæ Domini epulari: testis Tertullianus, qui in Apologetico, & libro ad uxorem 2. De ethnico, ait, Quis enim coniugem suam ad Dominicum conuiuium dimittet? Sed de ritu hoc plura mox infrà lib. 6. cap. 4. commemorabuntur.

Vnde apud nostros moris sit spargere pecuniã in populum, dare epulum & strenam, ducere choreas, edere spectacula, exire Calend. Maij in agros, currere Cal. Martijs per arua cum faculis accensis, & per Dominica natalitia ministrum quempiam facere dominum, ac ante initium quadragesimæ inducere personas.

Cap. 11.

Præter

Ræter ea quæ proximè exposuimus, ex eodem ethnicorum luxuriæ fonte manauit, ut quum corona redimitur Romanus p̄t̄ifex, Imperator, & Rex, alijue principes aliquo insigni honestantur honore, mos sit spargere in populū, non uestes, nō unguenta, id quod Romanos Imperatores factitasse superiore capite ostendimus, sed numos argenteos, uel aureos, quò sic futuræ liberalitatis signum ab inita statim dignitate appareat. Solent simul epulū, hoc est, publicum conuiuū ciuibus, & præsertim in nuptijs, dare, quod ueteres præcipuè Romani siue in triumphis, siue in ludis, siue in funere ad sepulchrum, pro hæreditatum facultatibus facere consueuerant. Iuuenalis,

Vnde epulum possis centum dare Pythagoreis.

Et Tranquillus idem passim attestatur. Est haud dubio procul & ab iisdem usus dandi strenam, id est, munus quod in principio anni, boni ominis gratia datur: quādo idem Tranquillus scribit, equites Romanos solitos fuisse quotannis strenam Augusto Cæsari in Capitolio etiam absenti Cal. Ianuar. conferre: quod hodie etiamnum apud nos ubiq; seruatur, diuerso tamen modo, Itali enim summi uiri dant infimis, in Anglia uerò inferiores deferunt strenam superioribus, & Regi cuncti principes, qui tamen dantibus aliquid contrà donat, quò liberalitas, ut boni ominis nuntia mutuò communicateur. Quod etiam sine munere, eum primum anni incipientis diem, more ueterū, ut est testis Plin. lætis precibus nobis uicissim faustum generatim ominamur. Itē imitamur & gnauiter ipsos priscos in psallendo saltādoq;

nam illi ita in statuis ferijs factitabant: testis Vergilius,

Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.

Idem, Inmemores nostri festas duxere choreas.

Morem autē eiusmodi choreas ducendi Livijs ab Hetruscis ad Romanos profectū dicit. Sed & hæc omnia Zacharias pontifex simul testatur, simul prohibet, Siquis Cal. Ianuarij ritu ethnicorū colere, uel aliquid plus noui facere propter nouū annū, aut mensas cum lampadibus, uel epulas in domibus præparare, & per uicos, & plateas cātatores & choreas ducere ausus fuerit, anathema sit. Scriptum leges hoc præscriptū in decretis cano. cau. quam suprā in consimilē rem adduximus. Verūm quā bellē seruetur, ex eo licet existimare, quōd nūc nulla alia de causa sit gratior festus dies iuuentuti, quā ut otii sit ad choreas ducēdas, & id cum primis apud Italos. Solemus uel more priscorū, spectacula edere populo, ut ludos, uenationes, palæstras, cursus hastarū, equorumq; ad metā è carceribus, recitare comoedias, itē in templis uitas diuorū ac martyria representare, in quibus ut cūctis par sit uoluptas, qui recitant, uernaculā linguam tantū usurpant. Sic olim apud Romanos in primis, in theatris poëtarum recitabātur poëmata, in amphitheatris bestiarū, gladiatorū uel ludicra fiebāt, uarijq; per urbem ludi quibus plebs oblectaretur. Est item consuetudinis, ut iuuetus promiscui sexus letabunda Calend. Maij, exeat in agros, & cantitans inde uirides reportet arborum ramos, eosq; ante domorum fores ponat, & denique unusquisq; eo die aliquid uiridis ramusculi uel herbæ ferat, quod non fecisse pœna est, præsertim apud Italos, ut
 madefiat.

made fiat. Hæc uel à Romanis accepta uidentur, apud
 quos sic Flora cunctorũ fructuum dea mense Maio lasci-
 uè colebatur, sicut supra diximus: uel ab Atheniensib.
 sunt, quòd illi in fame in tēplo Delphico, *ἔπεισιώωλω*, id est,
 irefionem ponebant, hoc est, ramũ oliuæ, siue lauri, ple-
 num uarijs fructibus. auctor Herodotus. Sic nos tunc eo
 anni tempore, quum uirent omnia, quasi per hũc modũ,
 fructuũ ubertatẽ ominamur, ac bene precamur. Item in
 Umbria præsertim insigni regione Italiæ, unde nos ori-
 undi sumus, consuetudo est ut quotannis pridie Calend.
 Martias, id est, ea nocte quæ primũ diem mensis Martij
 præcedit, crebros passim faciant ignes, & pueri facibus,
 quæ ex arundinibus iam aridis ut plurimũ fiunt, accēs-
 sis per arua currant, ut præcates fœcunditatẽ agrorũ, tum
 terra iam fœtum parturiente. Quod acceptum dixerim
 ab ipsis quoq; Romanis, qui quasi per manus talia nobis
 sacra, seu celebritates, uel obseruationes tradiderunt: illi
 enim, ut antea ostendimus, Cerealia Cereri sacra colen-
 tes, cum facibus noctu currebant, quòd Ceres ipsa geren-
 dis fructibus, prout Ciceroni placet, & nos alibi docui-
 mus, præsit, & quasi Gerēs nominata sit. Est & illud ab
 iisdem ad posteros profectũ, quamobrẽ nũc per Domi-
 nica natalitia, nostri ministri potestatem in dominos ha-
 beãt, atq; unus eorũ dominus creetur, cui cũcti domesti-
 ci simul lasciui & hilares pareant, unã cũ ipsis dominis,
 hoc est, patribus familiãs. Siquidẽ hanc libertatem serui
 apud Romanos, uti in Iustini epitome est, Saturnalibus
 habebant. Institutũ hoc apud Anglos præcipuè custodi-
 tur. Sed aliud fuit olim apud gentes seruorũ nomẽ, quod
 bellorum

bellorū leges attulerant, ubi capti essent: nos autē Dei be-
 nignitate ac prouidētia liberi ferē omnes ac fratres, au-
 ctore Christo, uniusq; ciuitatis Dei ciues sumus, ac pro-
 pterea quos habemus domi ministros, serui appellandi
 non sunt, nedum habendi, quod permulti impudēter fa-
 ciunt. Atq; hoc libertatis munus uni Christianæ religio-
 ni duntaxat acceptū referre debemus. Post hūc, alijs pa-
 ris propē lasciuiæ ludus ad nos trāsijt: nā ut illi in quin-
 quatrijs minoribus, & megalēsis, personati per urbē
 ludendo incedebant, ita nostri morē induendi personas
 non uno uel altero die, nec sacrorum causa, sed turpi in-
 saniendi studio, duos continuos menses ante quadragesi-
 mæ initiū, stolidē seruāt, sub quibus inueterata iam de-
 lirandi licentia, sexcēta flagitia quotidie faciūt, & illud
 impune, perinde quasi eo modo cuiq; liceat esse scelera-
 to, nihilūe maleficij credatur committi, si uera hominis
 facies nō uideatur, perinde ac non pateamus etiam Deo,
 quem nemo ambigit fandi atq; nefandi iustum esse iudi-
 cem, qui & improbos pœna, & probos præmio semper
 afficiat. Vna omniū regionū Anglia eiusmodi persona-
 tas belluas hætenus nō uidit, nec quidē uult uidere: quā-
 do apud Anglos, in re hac præ alijs certè sapiētiores, lex
 est, ut capitale sit, si quis personas induerit. Et quia sub
 idē tempus illud ieiunium quadraginta sex dierū nobis
 anniuersariū indicitur, ideo quotānis cuncti ubiq; gen-
 tium in nostro Christiano orbe, studiosius solito adipatis
 uescuntur cibis, & non parū multi quibus præcipua uē-
 tris cura est, ad uomitū saturantur, quasi expleturi fu-
 turam famē, quum tamē eorū etiā intemperatior futura
 sit absti

fit abstinētia: nam quāuis ab esu panis & carniūm abstineant, bellarijs se faciūt, & azymum panem pro fermentato deuorantes, de ieiunio gloriantur. Sic peccata undiq; accumulāt, ne aduentante Pascha, uacui aut frustra ad suos sacerdotes adeant, à quibus per cōfessionem maleficiorum onere leuandi sunt. Et hæc omnia ex Romanorum Bacchanalibus ad nos iuuisse dixerim.

Vnde fluxerit mos ungenti sacerdotes & Reges, item baptizatos, id est, confirmandi, ac morbo periculose laborantes. Cap. III.

Vum Moses tabernaculum ædificaret, fuit illi à Deo præceptum, ut sacrum conficeret unguētum, quo ipsum opus unā cum uasis, ac simul sacerdotes & Reges perungi possent, qui uocarentur ad sacerdotium, uel regnum. Quo factō, usus inde increbuit, ut quemadmodū olim Romanis Imperatoribus indumentum purpurae insigne fuit regie dignitatis inite, sic Hebræis unctio sacri unguenti nomen ac potestatem regiā conferret. auctor Lactant. Quapropter Aaron & filij eius primū à Mose, postea Saul primus Hebræorum rex à Samuele propheta unctus est, auctor Iosephus, lib. Antiquitat. 6. Dumq; Saul puerū præmississet, sumēs Propheta (de Samuele loquitur) uas olei super iuuenis caput effudit, cumq; cōplexus ait, Esto tu Rex constitutus à Deo, &c. Ita mos inoleuit, ut hoc deinde modo tã Reges quàm sacerdotes consecraretur, quibus propterea summa ab omnibus haberetur reuerētia, ut chariorib. Deo, dicēte Domino Psal. 104. Nolite tãgere christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari.

malignari. Vocat christos perunctos, hoc est, Reges & sacerdotes. Docet Cyprianus huius rei mysterium, Hoc oleo, inquit, antiquitus sacerdotes sacrabatur, & Reges: & ipsi altariū lapides delibuti, spiritalem intelligi uolebant sacris mysterijs inesse pinguedinem: & sicut oleum fluentibus & humidis quibuslibet superfertur, ita excellentia sacerdotalis & regie dignitatis secundum formam Dei & Christi, sub se omnia continens, regimen & munimen tam actiue quàm cōtemplatiue uitæ obtinet. & reliqua. Manauit & ad posteros huiusmodi Regum atq; sacerdotum consecrationis ratio, qui nunc apud nos similiter sacro perunguntur chrismate, et si longè alijs cæremonijs, prout à patribus institutum est. Sic Christiani omnes quum baptizantur, sic ædes quum sacrantur, unà cum calicibus chrismate linuntur, quod primùm diuus Syluester, teste Innocētio tertio, in epistolis decretalibus, fieri præscripsit. Sed iam ad Christi unctionē ueniamus. Solet à studiosis quæri, quonam pacto Iesus fuerit unctus, & à quo: quā sanè rem quum Euseb. in historia nō minus uerè quàm doctè explicet, idcirco placuit eius uerba subijcere, ut rei plus fidei esset, quæ hæc sunt, Qualiter Christus effectus sit, David testatur dicens, Dilexisti iustitiā, & odisti iniquitatē, ppter ea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Sic indicat, quòd unctus sit Deus à Deo, nō oleo cōmuni, sed oleo lætitiæ: nec sicut participes eius, id est, illi qui in imagine præceserant, sed præ participibus eius. Per oleum uerò lætitiæ in sacris literis, mystico sensu spiritus S. designatur. Sed de pōtificatu eius, idem David alio in loco tale aliquid

quid arcanis designat eloquijs, tanquam ex persona Patris de Filio pronuntiantis, De uentre, inquit, ante luciferū genui te. Iurauit Dominus, & nō poenitebit eū, Tu es sacerdos in æternū, secundū ordinem Melchisedech. Hic autē Melchisedech sacerdos fuisse Dei summi refertur, sed quia non oleo cōmuni perunctus, neq; ex successionē generis suscepit sacerdotiū, sicut apud Hebræos mos erat, ideo secundū ordinem eius sacerdos futurus dicitur Christus, qui non olei liquore, sed uirtute cælestis spiritus consecratur. Hæc Euseb. Diuus quoq; Hieron. differens locū Psal. Nolite tangere christos meos, quē supra citauimus, si modò Hieron. sint cōmētarij in omnes Psalm. scripti, de eadem re perbellè docet, aiens, Erubescant ergo Iudæi, qui dicunt, quoniam si non aliquis unguatur regali unguento, non potest Christus uocari: hoc enim dicunt, quoniam Dominus noster nō est Christus, quia non est unctus unguento regali. Ecce ante legē, patriarchæ non uncti regali unguēto, Christi dicuntur. Christi autem sunt, qui Spiritu sancto unguuntur. Ergo & Dominus noster iustè uocatur Christus, & reliq. Orig. itidē latè meminit de hac Christi unctioe, in homil. 12. super Leuitic. Iam liquidò constat quod exponere polliciti sumus. Chrisma uerò Græca uox est, & idē Latine est, atq; unguentum, ἀνά τῆς χρίσις, quæ est unctio. Fiebat autē ex myrrha electa, ireo, cinnamomo, & calamis, qui, teste Plin. in Arabia, India, & Syria, odorati nascuntur, quæ simul contusa oliuarum oleo miscebantur, sic unguentum suauissimum conficiebatur, quo Moses ipsos sacerdotes & tabernaculum illiniens purgauit. auctor Io-

seph. li. 3. Antiq. At nostri ex oleo & opobalsamo, quod est, ut idem Plin. lib. 12. tradit, balsami arbusculæ succus, chrisma faciunt, quod Fabianus pont. decreuit, ut quotānis renouaretur in cœna Domini, uetus cōbureretur. Quidam qui de ijs rebus minus scitè scribunt, hūc errorem non animaduertunt, arbitranter balsamum succum esse, non arborem, quod omnibus odoribus præfertur, uni terrarū Iudææ concessum. Dioscorides etiā in Aegypto nasci ait. Lignū uerò balsami xylobalsamū nuncupatur. Quòd autem episcopi baptizatos postea chrismate inungunt, id Clementis primi præceptum est, qui iusserat infantes à baptismo statim cōfirmatū iri, ratus non esse perfectū Christianum, qui illud sacrum per incuriā, nō inuitus prætermisisset. Et hoc ea ratione fit, ut in eos per impositionē manus pōtificis, Spiritus sanctus infundatur uberius: quod ab Apostolis fieri cœptum, in Actis testatur Lucas, scribens, Quum autē audissent Apostoli qui erant Ierosolymis, quòd recepisset Samaria sermone Dei, miserūt ad eos Petrū ac Ioannē, qui quum descendissent, orauerūt pro ipsis, ut acciperent Spiritū sanctū, nondū enim in quenquā illorū illapsus fuerat, sed baptizati tantūm erāt in nomine Christi Iesu. Tūc imponebāt manus super illos, & accipiebant Spiritū sanctum. Atq; hoc initiū fuit confirmationis, quæ à solo episcopo administratur in hunc planemodū. Primū quod infantis nomen sit, rogat: postea in frōte eius circūducit suo pollice signū crucis, uniendo chrismate, dicēs, uerbi gratia, Paulle, uel Paula, signo te signo crucis, & cōfirmo te chrismate salutis, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti,

ut replea

ut replearis eodem Spiritu sancto, ac habeas uitam eternam, Amen. Postremò alteram infantis malā leuiter manu tāgit: si uerò sit adultus, grauius uerberat, ut eius mysterij reddatur perpetuò memor, dicens, Pax tecum. Sic quoq; ab ijsdem Apostolis usus ungenti periculosè laborantes manauit, dicente euangelista Marco, quum de discipulis loquitur, Egressi prædicabant ut pœnitentiam agerent, & demonia multa eiiciebant, & ungebāt oleo multos ægros, & sanabant. Hinc igitur apparet natum, ut hodie oleo, non admisto opobalsamo, animas ex morbo agentes ungantur. Cuius rei meminit & beatus Iacobus in epist. sua, unde quidam malunt illum morem ungenti ægrotos manasse. Ea ratione posthac Felix III. mandauit ut morientes ungerentur.

De initio coniugij sacerdotalis apud Hebræos, & quando illud occidentalibus sacerdotibus interdictum fuerit. Cap. IIII.

Oscit locus ut antequam ad alia transeamus, aliquid appositè de initio cōiugij sacerdotalis speciatiim dicamus. Itaque Hebræis studium in primis fuit propagare genus, quòd fortasse orbis, qui post diluuium habitatoribus uacuis erat, oppleretur hominibus. Mansit & ea cura posteris, quamobrem, ut ait Augustinus De bono coniugij, fas ijs esset plures habere uxores. Arguit idem, quòd eorum legumlator Moses omnibus æquè coniugium concessit, ijs etiam sacerdotibus, ne naturali mulierum cōiunctione priuati, ad minus licita temere prolaberentur. Propterea si qua mulier non genuisset, pro-

bro habebatur: quod Anna Helcanæ uxor dolens, sicut in principio primi Regū lib. legitur; uouit Domino Samuelem filiū, priusquā cōciperet. Sed ad Mosē redeo. Is auctore Iosepho, lib. Antiq. 3. cap. 14. constituit, ut sacerdotes uxores ducerēt, etiā uiduas, quæ neq; captiuæ, neq; ancillæ, neq; quibusuis de causis per factum diuortii, repudiatæ à prioribus uiris essent: summo uerò pontifici uoluit uirginē nuptū dari. Et hæc apud Hebræos matrimonij etiā sacerdotalis ratio fuit, quam ab omnibus obseruari oportere Seruator noster demōstrat, dicens, Scriptū est, Propter hoc relinquet homo patrem & matrē, & adheret uxori suæ, & erunt duo in carnem unā. Quod ergo Deus cōiunxit, homo non separet. Nostris autē sacerdotibus Apostolus in primis Paulus (quia Deus, uti Cyprian. ait, continentiam suadet, non iubet) modum contrahendi matrimonij præscripsit, ita ad Timoth. scribens, Oportet igitur episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris maritum. Et paulò inferius, Diaconi sint unius uxoris mariti. Sic cōplexus est omnes sacris initiatos ordinibus. Quod episcopis est cōcessum, illud ipsum & presbyteris datum, quandoquidē ex testimonio Hier. alibi diximus, olim episcopos uocitari presbyteros. De subdiaconis filetur, quorū tunc ordo haud sacer erat. Item Syluester primus, gradus in ordinibus sacerdotalibus cōstituit, ut unusquisq; uno tantū ordine cōtentus esset, & unius solū uxoris uir. Est operæ pretium audire quosdam ex nostris theologis superstitiosè uerecundos, detorquere hunc locum ad rem familiarem moderandam, affirmātes per hæc Apostolū significare, episcopum

episcopum non debere nisi unum habere episcopatū, & presbyterū itidem unū sacerdotiū possidere. Super qua re Hieron. ad Oceanum ita differit, Quidā coactè interpretantur, uxores pro Ecclesijs, uiros pro episcopis debere accipi, & hoc in Nicena quoq; synodo à patribus esse decretū, ne de alia in aliam ecclesiā episcopus transferatur, ne uirginis paupercula societate contempta, ditioris adulteræ quærat amplexus, & reliqua. Sed multò futilius nuptias detestantur atq; perhorrescunt, nec uolūt credere Paulū loquutū esse uxori, quū scripserit, Sane rogo & te cōpar germana, adiuua eas, &c. Id quod rectè quadrat, ut mulieri mulieres cōmendētur. Nec obstat quòd Hieron. ad Eustochiū scribens aliter sentire uideatur, nempe sic decuit, ut uirginis auribus utcūq; multorum exēplis uirginitatem inculcaret. Et deniq; Apostolum uirginē prædicant, ex eo potissimū quod dixit, Nam uelim omnes homines esse ut & ipse sum: quum Apost. per hæc innueret, se iam à cōplexu & cōmercio uxoris abstinere, & mente & corpore castum esse: quod uel August. de bono coniugij declarat, dicens, Sed noui quosdam qui murmurant: Quid, inquiūt, si omnes uellent ab omni concubitu abstinere, unde subsisteret genus humanum? Utinam omnes hoc uellent, duntaxat in charitate, de corde puro, & cōscientia bona, & fide perfecta, multò citius Dei ciuitas cōpleretur, & acceleraretur terminus seculi. Quid enim aliud hortari apparet Apostolum, ubi ait, Velim omnes esse ut & ipse sum? aut alio loco, Hoc autē dico, fratres, tēpus breue est, superest ut qui habent uxores, tanquā non habeant. hæc August

Arguit Paulus ita se fecisse, dicens, Annon habemus potestatem sororē mulierē circūducendi, sicut & cæteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas? Appellat uxorē Paulus sororē, quòd eam iam loco sororis haberet: quanuis Hieron. aduersus Iouinianū, hūc locum magis piē quam ex re ipsa tractet, quippe qui intelligi uult eas mulieres, quæ secundum Iudaicū morem ex suis facultatibus, quod opus erat magistris administrabāt, sicut Sunnamitis Heliseo suppeditarat, quod omnino à sancti uiri mente nō dissonat. Sed propositum sequamur. Testatur idem Clemens Alexandrinus episcopus, quem Eusebius libro Ecclesiasticæ historiæ tertio citat, & ait, Sed & Paulū non tædet Apostolum, in quadā epistola sua mētionem uel salutationem facere cōparis suæ, quam se ideo negat circūducere, ut ad prædicationē Euangelij expeditior fiat. Affirmat illud idē Ignatius Antiochenus episcopus, qui cum Paulo uixit. Si dubitamus adhuc, audi quæ idē Clemēs aduersus hosce scrupulosos sanctos, qui nuptias spernunt, scribat, An & Apostolos improbant? Petrus etenim ac Philippus & uxores habuerunt, & filias etiam uiris nuptū dederunt. Et sequitur, Aiunt beatū Petrum quum uidisset uxorem suam duci ad passionem, gauisum esse electionis gratia, & post eā proprio nomine appellantem dixisse, O cōiunx memento Domini. Sed ecquid est cur in re clara moremur? quando Paulus ita ad Titum scribit, Huius rei gratia reliqui te in Creta, ut constituas presbyteros per singulas ciuitates. Siquis est sine crimine, unius uxoris uir, habens filios fideles. Hæc ille. Hunc igitur Apostolicum contrahendi matrimonij ritum

ritum diu seruatum cōstat. At postea res adstricta est, ea quidem ratione, ut sacerdotibus & diaconis liceret uirginem habere uxore, quæ si prior naturæ concessisset, nequaquã fas esset uiro alterã ducere: sin illa superstes foret, tum uidua perpetuò secundos non contaminaret hymen eos. Sic uirgines nubebant, spem & uotũ uxoris semel transigentes, & adharebant ad unũ maritũ, & maritus ad unã uxore, ut ad unũ corpus, unãq; uitã, ne ulla cogitatio ultrã, neue longior cupiditas esset. Græci eiusmodi nuptiarũ morẽ hodie retinent: nã quum olim, teste Gratiano, dist. 31. habita Niceæ synodo, quæ prima fuit, quã terra uidit Græcia, agitatũ esset, ut sacerdotes, diaconi & subdiaconi, se cum uxoribus non amplius cõmiserent, reclamãte in primis Paphnutio antistite ex Aegypti partibus, uiro sancto ac cælibi, qui iam tum, ut ex historia Ruffini constat, miraculis clarebat, illud non aliud esse, nisi præbere cũ uiris tum mulieribus peccandi occasionẽ: unicuiq; postremò data fuit facultas utrũ mallet sequendi. Ita sacris initiati matrimoniũ cõtinuarunt. Post hæc sextus cõuentus, qui nouissimus & celebratissimus fuit, oriẽtali populo, auctore codẽ Gratiano, uiuẽdi regulã præscripsit, ac demũ permisit sacerdotes, diaconos atq; subdiaconos, uxores habere, quas priusquam sacris initiarẽtur ordinib. duxissent. Verũm quẽadmodũ decet, ut sacerdos manus abstineat ab omni macula peccati, qui semotus intra tẽplũ, usib. sacerdotilibus ac Dei ministerio uacet, quũ præsertim est sacrificiũ facturũ, quò dies & noctes meditetur de lege Domini, q̄ ait, Sancti estote, quia & ego sanctus sum Dominus Deus uester:

ita pari ratione, in eadē synodo decretū fuit, ut sacerdotes cū diaconis & subdiaconis, rem diuinā uicissim facerent, aut in tēplis administrarēt, & unusquisq; suae uicis tempore, religionis causa secubaret. Quod ab Hebraeis sumptū constat, id etiā quod Apost. præcipit, dicens, Ne fraudetis uos inuicē, nisi si quid ex consensu, pro tēpore, ut uacetis ieiunio & orationi, & rursus ad id ipsum cōueniatis, &c. Quin & ethnici religionis causa, à scēminæ cōplexu secubare solebāt, in sacris præsertim Cerealibus. testis est Ouid. At Occidentalibus paulatim est conubiū abrogatū. Syricius enim primus sacerdotibus & diaconis, ut ait Gratianus dist. LXXXII. coniugio interdixit, qui circiter annū salutis humanæ CCCLXXXVII. sedere cœpit. Idē instituit, ut quicumq; aut uiduam, aut secundā duxisset uxore, ab ordine sacerdotali pelleretur: sic per hoc uoluit, ut deinceps digamus ad officiū sacerdotis non admitteretur, prout supra cōmemorauimus. Pelagius secundus deinde statuit, ut subdiaconi uel uxores à se separarent, uel illis contenti, sacerdotiorum possessione cederent, & quum neutrū admississent, iussit ut omnino uxores, exēplo post homines natos importunissimo ab se ablegarent. Verūm id decretum Greg. qui Pelagio successit, iniquum censuit, ut Euangelio contrarium, quod iubet uxore stupri causa tantūm dimitti, & idcirco sanxit, ut nullus amplius fieret subdiaconus, nisi se castè uicturū prius promississet, quò sic cunctis legem continentiae imposeret. Voluit, opinor, Greg. minores coërcere, ut illorum exēplo, maiores ex Syricij decreto mox sua sponte matrimonia spernerent. Eò quoq; pertinet,

net, quum in suo dialogo laudat presbyterū quendā, qui presbyteram suam, id est uxorē, ut sororē abstinento co-
 leret. Cæterum non tenuit quempiam tum primū ista
 Gregoriana lex, sicut antea Calisti decretū nō est serua-
 tum, quē idem Gratianus auctor est, primū sacerdoti-
 bus uniuersis indixisse cælibatum. Alij id Eugenio post
 Greg. attribuunt. Præterea illud ipsum cū Meldensi
 synodo, tum Carthaginēsi est magno omniū cōsensu sta-
 tutū, sicut in canonicis decretis dist. XXXII. & LXXX-
 IIII. legimus. Ita alijs deniq; super alijs promulgatis le-
 gibus, non ante pontificatū Greg. septimi, qui anno salu-
 tis MLXXIIII. est pontifex creatus, coniugiū adimi oc-
 cidentalibus sacerdotibus potuit. Quod uerissimum esse
 testatur Leo nonus, qui paulò ante istum Gregor. sedem
 tenuit Apostolicā, ita aduersus quendam abbatē nomine
 Nicetam, scribens, Omnino confitemur, nō licere episco-
 po, presbytero & diacono propriam uxorē causa reli-
 gionis abijcere à cura sua, sed ut ei uictum & uesitū lar-
 giatur, ac nō ut cum illa carnaliter ex more iaceat, sicut
 & sanctos Apostolos legimus fecisse, beato Paulo aposto-
 lo dicente, Annon habemus potestatem sororem mulie-
 rem circumducendi? Hæc ille apud Gratianū. Sed ne plu-
 ra, ut, cōtrā atq; nostrum est institutum, ne uideamur res
 potius definire, quàm earum initia prodere. Illud tamen
 dixerim, tantum abfuisse, ut ista coacta castitas illam cō-
 iugalem uicerit, ut etiam nullius delicti crimen maius or-
 dini dedecus, plus mali religioni, plus doloris omnibus
 bonis impresserit, inusserit, attulerit, quàm sacerdotum
 libidinis labes. Proinde forsità tam è repub. Christiana,

quàm ex ordinis usu esset, ut tandem aliquando ius publici matrimonij sacerdotibus restitueretur, quod illi sine infamia sanctè potius colerent, quàm se spurcissimè eiusmodi naturæ uitio turpificarent. Quod ne id accideret, summæ etiam ueteribus curæ fuisse constat: quando apud Rom. flamen dialis, uti supra demonstrauimus, ea de causa, mortua uxore, sacerdotio se abdicabat, quia uita sacerdotis nõ modò deberet esse quamcastissima, uerum etiã omni turpioris intemperantiæ suspicione carere.

Qua ratione ab initio inter mortales matrimonium fuerit contractum, & intra quos cognationis gradus tam apud illos, quàm post apud nos: ac ibidem, an ulli unquam per leges licuerit plures simul habere uxores, & ius connubij filiorum esse in potestate parentum, atq; unde mos sit ut puerperæ purgentur.

Cap. v.

T supra de sacerdotali coniugio est non intempestiuè explicatum, sic hoc loco de reliquorum Christianorum, deq; cõtrahendi modo aptè differendum, quò in du-cendis uxoribus pateat, quotus necessitudinis gradus legitimus sit, quando uè uxorum multitudo fuerit interdicta. Itaq; iam inde à principio orbis, cœpere fratres & sorores inter se matrimonio iungere, quum non haberent remotiorem propinquitatem, cum qua copularentur. Vnde cõtigit, ut Adã unus homo, simul pater, simul socer esset: & Eua eius uxor similiter utriq; liberorum sexui & mater & socrus. Durauit usq; eò hæc apud Hebræos cõiugij ratio, dũ paulatim charitas effecit, ut homines

mines quibus cordi esset cōcordia, diuersarū necessitudinum uinculis neſterētur, ne unus in una multas haberet, sed singulæ diffunderentur in singulos, ac sic ad societatem uitæ studiosius conciliandā, plurimæ necessitudines plurimos cōplecterentur. Hinc deniq; ad cōsobrinas & neptes, ad aliasq; minus propinquas transitū est. Sic Abraham Saram ex Aram fratre neptem in matrimonium duxit: sic Iacob Lyam & Rachel filias Laban auunculi: sic alij alias postremò nullo sibi genere propinquas. Fuit tamen illius curæ, teste August. De ciuit. Dei. lib. 11. propinquitatē, ne propaginū ordinibus se sensim dirimens longius abiret, & propinquitas esse desineret, nondum procul locatā rursus matrimonij uinculo colligare, & quodāmodo reuocare fugientē, quòd per id, in una familia uel tribu opes in perpetuum remanerēt. Ac ideo de suo genere uirorū & foëminarū paria iungi uoluit Moses, dicēs, Omnes uiri ducant uxores de tribu & cognatione sua, & cunctæ foëminæ de eadē tribu maritos accipiant, ut hæreditas permaneat in familijs. Hoc scriptū leges in Numeris. At nunquā licuit plures simul habere uxores, uetante Domino ac dicente Adā primo parenti, cui Euā copulauit uxorem, Propterea deseret homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam. Sic Deus per unum par hominū, hoc est, maris & foëminæ, uoluit coniugium confici. Verum uti mulierum inopia in causa fuit, quamobrem fratres à principio sibi sorores coniugio sociarint, sic paucitate populi factum uidetur, ut Hebræorum quidem propagandæ sobolis studio, plures interdum uxores simul habuerint:

primusq;

primusq; eam legē uiolare ausus fuerit Lamech, qui, ut
 in Genes. libro est, duas simul habuit in matrimonio fœ-
 minas, cuius postea cōplures extiterūt imitatores. Quod
 facinus D. August. ita diluit, differens, Obijciuntur Iacob
 quatuor uxores, quia mos erat, crimē non erat. Sicut pa-
 triarchæ coniugibus accipientibus semē suum misceban-
 tur, non cōcupiscentia perficiendæ uoluptatis, sed pro-
 uidentia propagandæ successiōnis: sic Apostoli audito-
 ribus admirantibus doctrinam suam condelectabantur,
 non auiditate cōsequendæ laudis, sed charitate seminan-
 dæ ueritatis. Hactenus ille. Tertull. uerò lib. ad uxorem
 primo, ait id factum, ut esset quod noua lex rescinderet.
 Et Chrysost. homil. 55. in Genesin, de ea re scribit, Tum
 enim quia principia erant, permissum fuit cum duabus,
 uel tribus, uel pluribus uxoribus misceri, ut humanum
 genus propagaretur, & pietas incrementum acciperet.
 At Christus adueniens omnem illam ueterem consuetu-
 dinem aboleuit. Vides, quomodo non oporteat consuetu-
 dinem prætexere, sed quod iustum est inquirere, &c. In-
 de par est credere, ad barbaros eū ritū manasse, qui, ue-
 lut supra ostendimus, singuli binas pluresq; pro opibus,
 uxores ducebāt, quod Saraceni ex Mahumeti præcepto
 turpiter seruāt. Sed ad propositum redeamus. Postremò
 Moses moderaturus nuptijs, statuit, ne quisquam primo
 uel altero cognationis gradu propinquā duceret uxo-
 rem, ut ipsa necessitudo libidine concumbendi nō turpa-
 retur, quam ethnici eo modo maximè inquinabant: nam
 Medi, Arabes, & pleriq; alij, sicut in 1. huius operis uol.
 quū de matrimonij origine prodidimus, est demonstra-
 tum,

tum, sorores cum matribus ductabant uxores. Romani uerò neptes ad ultimū sibi copulabāt, eiusq; rei initium Plutarch. in Problem. ponit, scribēs, Superioribus enim tēporibus qui se aliqua necessitudine attigissent, uxores nō ducebant, quemadmodum nec nunc quidem sorores. Sed nō ita pridem factum, ut neptes uxores ducere permitterent. Vir quidam sanè pauper, ceterū bonus & cum primis popularibus acceptus, quū neptem cui dos ampla esset relicta, in matrimonium accepisset, locuples ex eo & copiosus factus est: eius rei accusatus, iudicio multitudinis absolutus est. Plebiscitum deinde factū, ut in ducendis uxoribus, ad neptes usq; ascendere liceret, superiore necessitudine prohibita. At nostris, quorū iustitia secundū præceptum Christi, plus quàm Phariseorum, nedum aliorū abundare semper debuit, modus contrahendi matrimonij multò honestior est datus, quo per mulieres & honore & potestate auferentur, si multos habere uiderentur affines, ut uē ne barbarico more singuli plures ductarēt uxores, aut nulla habita propinquitatis ratione, cū quibusuis mulieribus sese matrimonio iungerēt, ne uē libidine fortè flagrantes puellas spe connubij ad stuprū illectas uiolarent, ac mox optati cōpotes quæ remotis arbitris fidē dedissent, eas desiderio fraudare uolētes, pacto stare, quod sepe fit, negarēt. Itaq; primò Apostolus uxorū multitudine interdixit, ad Corinth. scribens, Attamē propter supra uitāda, unusquisq; suā habeat uxore, & unaquæq; uirū suū habeat. Deinde Fabianus, teste Gratiano, præter illos duos gradus, primū & secundū per Mosen prohibitos, primus tertio & quarto nostris

to nostris interdixit, quo deinceps nemini fas esset, mulie-
rem affinitate coniunctā citra quintū gradū uinculo si-
bi cōiugali sociare, propterea quòd est nescio quid natu-
ralis uerecundiæ nobis innatū, quòd facile abhorreamus
ab eiusmodi propinquorū colligatione, corporū cōmi-
scendorum causa. At Iulius deinde ut populo Christiano
arctiores paulatim morum limites poneret, prohibuit,
ne usq; ad septimum gradum matrimonia cōtraherent:
quod & D. Gregorius cōprobauit. Ad extremum uerò
quum istiusmodi patrum seueritas efficeret, ut in sua iam
quisq; ciuitate minus connubium sibi inueniret, cogere-
turq; per hoc, aut à finitimis petere, aut illis dare, unde
hereditas sæpenumero distraheretur, placuit Innocētio
III. Christiani populi cōmodo tempestiuè providere. Is
enim Fabiani decretū iam pridem antiquatum reuocās,
statuit ut cūctis dein in perpetuum liceret eas in matri-
monium ducere, quæ neq; cognationis, neq; affinitatis
gradu primo, altero, tertio & quarto ipsos attingerent:
quod hodie rite seruatur. Extat id decretum in lib. De-
cretalium epist. 4. eo cap. cuius principium est, Non de-
bet. Est etiam modus inter cognatione, quam dicunt spi-
ritualē, copulatos, positus à Theodato pontifice, qui pri-
mus sanxit, ne quis eam puellā duceret uxorem, quā ex
baptismi fonte leuasset pater. Est & ex quadā honestate
à Gregorio, & post eum ab Alexandro tertio statutum,
ne sponsam fratris relictam, frater in matrimonio habe-
ret, ne Hebræorum uideretur imitatio, apud quos, ut fra-
ter fratris sine liberis mortui uxorem duceret, sobolis
suscipiendæ atq; perpetuandæ causa fas erat. Item Eua-
ristus

ristus primus decreuit, incestū haberi cōnubiū, cui sacerdos non adfuisse, consecrassetq; illud, ac nisi puella à parentibus solenni more uiro desponsa foret. nō nemo Sotero id assignat. Sic nuptiarū arbitriū iam inde ab initio in parentū potestate fuit, quando Moses de ea re ita sanxerat in Exodo statuens, Si seduxerit quis uirginē nōdū desponsatā, dormieritq; cum ea, dotabit eam, & habebit uxorē: si pater uirginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modū dotis, quā uirgines accipere consueuerunt. Sic filius Tobia Sarā, tradente Raguel patre puellæ, duxit uxorē. Talia ethnici quoq; seruabant, uel teste Terentio, qui in sua Andria facit Simonē patrē paratē nuptias filio Pāphilo ualde inuito. Idē testificatur Apuleius, qui sexto Asini libro facit etiam Venerem argumentantē, nō uideri legitimas inter Cupidinē & Pſychē nuptias, propter disparilē generis conditionē, & quòd res acta esset furtim, sine testibus, patre non cognoscēte. Sed Catullus præclare quidē carmine suo nuptiali, eam ipsam, ut ita dicam, naturæ legem cui parendum sit, edocet,

At tu ne pugna cum tali coniuge uirgo,

Non equum est pugnare, pater cui tradidit ipse,

Ipse pater cum matre, quibus parēre necesse est.

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est,

Tertia pars matri data, pars data tertia patri,

Tertia sola tua est, noli pugnare duobus,

Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Vnde meritò iam pudeat Christiani nominis uiros, qui posthabitis tam nostris quàm priscorum legibus, clandestina quotidie sponsalia faciunt, qui propterea nihil mirentur,

rentur, si matrimonia ipsa minus sibi prospera sint. Ea sponsalia postea utriusq; sponsi & sponsæ cōsensione rata fiebāt. Et illud etiā ab Hebræis acceptum uidetur: ita enim Rebecca quū peteretur uxor Isaac filio Abraham, à Bathuele patre interrogata est, nū uellet nuptum dari ipsi Isaac. Sic nunc apud nos cōsensus in matrimonij fœdere faciundo exquiritur, quia satis constat Christum de ea re nihil innouasse, quū apud Matthæū dixerit, Quod Deus coniunxit, homo non separet. Cæterum haud una est istiusmodi cōsensionis uerba proferēdi formula: nam apud Italos, uir ætate grauis interrogat uirum & fœminam, nū alter alteri uelit nubere. Apud Anglos ipsi pactum faciunt: uir enim ita ait, ut eorum uerbis utar, Ego te mihi uxore accipio: & illa, Ego te mihi maritū. Post hæc, iunctis dexteris, inter se osculatur, & uir anulum insignem uelut rei gestæ testem, ac cōiunctionis pignus, spōsæ digito, qui minimo dexterae manus proximus est, indit. Vtrunq; à ueteribus, qui ante initium nostræ religionis eo ritu utebātur, quemadmodum supra in primo libro demonstrauimus, ad nos manauit, teste Tertull. qui lib. De uirginibus uelands, ita scribit, Si autē ad desponsationem uelantur, quia & corpore & spiritu masculino mistæ sunt, per osculum & dexteram. Et in Apologetico, quum de continentia mulierū Romanarū amissa inquit, Circa fœminas quidē, etiam illa maiorum instituta ceciderunt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinebantur, quum aurū nulla norat, præterquā unico digito, quem sponsus oppignerasset pronubo annulo. Hæc ille. Quod autē puerperæ purgatur, hoc ab Hebræis est acceptū: in
Leuitico

Leuitico enim scriptum legimus, Si mulier suscepto semine pepererit masculum, immūda erit septem dieb. & die octauo circūcidetur infantulus, ipsa uerò triginta trib. dieb. manebit in sanguine purificationis suæ: si in foeminā peperit, immūda erit duabus hebdomadis, & sexaginta sex dieb. manebit in sanguine purificationis suæ. Quum expleti fuerint dies lustrationis eius pro filio, siue pro filia, deferret agnū anniculū in holocaustū, & pullū colūbæ siue turturē pro peccato, & reliq. Cæterū apud nos nō est eiusmodi lustrationi statutū tēpus, ne mulieribus diutius expectādo, ut Innocētius ait, poena qua pariēdo afficiūtur, cōuerti uideatur in culpā. Solēt tamen hodie honestatis causa, non ante mēsem à partu exactū purgari, quæ tūc matronis aliquot comitata tēplū adeunt, & loco agni, colūbæ, uel turturis, cereā cādelā offerunt, & cum alibi tū in Anglia, illud etiā linteū, quo infans ex sacro baptismatis fonte susceptus inuoluitur, quod uulgo chrisinatorium uocat, quōd eo abstergatur chrisma, quo infans est unctus: qui si fortè ante diē purgationis matris moriatur, eo ipso linteo circūseptus ad sepulturā datur.

De principio sacrarum ædium, atq; ubi sit præcipuus orandi locus, ac de altarium & cœmeteriorum initio, & quando primū crux cœperit haberi honori atq; uenerationi. Cap. v i.

Actenus de fundamento templi spiritualis, dein de eius quod est ex materia dicendum. Illius apud nos conditor fuit Christus, qui docuit, ut Deum spiritu coleremus, Apostolo dicente, Orabo spiritu, orabo & mente:

psallā spiritu, psallā & mente. Et quoniā spiritus noster corpore continetur, hinc factum est ut continens corpus dictum sit templū. Vtrūq; affirmat idem Apostolus, suis ita scribens Corinthiis, An nescitis quòd tēplū Dei estis, & Spiritus Dei habitat in uobis? Templū tale ex carne & ossibus cōstans, rerū omnium opifex Deus principio finxit. Is fuit Adam noster primus parēs, uti supra diximus. Ex materia post hęc Moses primo tabernaculum Deo posuit, ubi preces & pia uota illi exoluerentur, & in eo facta est arca, in qua lapideas clausērūt tabulas, in quibus incisę erant leges. Deinde Salomon rex tēplum Ierosolymis magnificētissimo apparatu ædificauit. Hęc fuit synagoge materia, ut uulgò nunc uocatur, spiritua-lem nominat Dominus, ita alloquens Mosen, Sume Aaron & filios eius, & omnē synagogam conuoca, &c. Salomon autē iussu Dei, qui patrē eius Dauid eo opere faciundo prohibuerat, mandaueratq; ut filio condendum relinqueret, templū illud sanctum ac religiosum fecit, cōsecrauitq; ipsi Deo, hostiarum numero pene infinito, cui Dominus nocte apparuit, & ita fatus est, Audiui preces tuas, & elegi locū istum mihi domū sacrificij: Si clausero cælū, & pluuia nō fluxerit, & præcepero locustis ut deuorēt terrā, & immisero pestilentia in populū meū: cōuersus autē populus meus, super quē inuocatū est nomē meū, & deprecatus me fuerit, & eū poenituerit, ego exaudia de cælo, & propitius ero peccatis eorū, atq; sanabo terrā eorū: Oculi quoq; mei erūt aperti, ac aures meę erectę ad preces eius qui in loco isto orauerit. Hęc ex lib. Paralip. 2. quę eò pertinent, ut cuncti mortales intelligant

telligant præcipuū precādi locū esse templū Deo dicatum, id quod Christus apud Mat. cap. 21. comprobatur, usurpās illud Esaiæ, Domus mea, domus deprecationis uocabitur. Et cap. 33. idē affirmat reprehēdendo auaritiā ac impietate Pharisæorū, quibus pluris erat aurū quā sacrosanctū templū, quum inquit, Vae uobis, quia dicitis, Quicūq; iurauerit per templū, nihil est: qui autē iurauerit per aurū templi, reus est. Stulti & cæci, utrum enim maius est, aurum, an templū quod sanctificat aurū? Et subiicit, Qui ergo iurauerit per templū, iurat per illud, & per eū qui habitat in ipso. Post Euangelii dogma inter gentes diuulgatū, ubi loci prima ædes Seruatori nostro dicata fuerit, pro certo ponere nō ausim, ne diuinare potius quā ueritati inherere dicar: sed in re parum nota coniectare licet. Porrò à Christi statim ascensu in cælū, Iudæi cœperūt Christianos crudeliter persequi, deinde Nero princeps, deinde Domitianus, deinde alij, & postremò Diocletianus ac Maximianus acerbissimè afflictarūt. Quo serè toto tēporis interuallo, tantū aberrat ut aliquod tēplū à nostris Christianis publicè ædificaretur, ut etiam omnia essent occulta, & sacella potius, atq; eadē abdita & plerūq; subterranea, quā apertis in locis ac publicis fierēt. Est tamen cōsentaneū credere, in remotis locis, quò nō facile peruaserat ille tyrānorū furor, sana aliqua interim aut ædificata, aut quæ primum demonū fuerāt, Christo dicata ab Apost. fuisse, qui ubiq; gētiū omni tēpore ad propagādā religionē totis uirib. incubuerāt: quod aut in Aethiopia à Matthæo, aut in India citeriore à Bartholomæo, aut in Scythia ab Andrea,

quorū prædicatione ijs gentibus Christianæ pietatis lux ab initio affulsit, factū esse & crediderim, & dixerim. Nō abhorret præterea à fide, aliquā ædem fuisse principio à Iacobo Ierosolymis Deo dicatā, qui ibidem cathedram primus locauit, primusq; rē diuinā ritu Apostolico facere cœpit. auctor Eusebius. Nec mirū alicui esse debet, si talia ac huiusmodi bene multa alia minus literis prodita sint, quod scriptorū inopia factū est. Romæ non reperio, quod sciā, aliud antiquius templū edificatum, aut dictū, uel ad usum sacrorū fuisse conuersum, quàm thermas Nouati in uico Patritio, quas Pius pōtifex Praxedis eximie sanctitatis foeminae rogatu, diuæ Pudentianæ eius sorori consecrauit. qui fuit annus circiter c. l. ab eo qui humanæ salutis fuit primus. Iginus tamen qui Piū præcesserat, auctor fuit ut templa sacris dedicarentur cæremonijs, ut alibi fusius dicitur quum de festorū dierū celebratione agetur: quod fidem facit, iam antea loca aliqua Deo dicata fuisse: sed ubi loci id factū fuerit parum liquidò traditur. Nec ita multo post Calistus iam sese tyrannorū odio sensim remittente, ædem in transtiberina regione, beatæ Virgini struxit, cœmeteriumq; ex suo nomine condidit uia Appia, ubi multorū martyrum repositi erant cineres. Visuntur hodie ijs in locis & sacella quædā, quibus occultò rem diuinā prisca illi pietatis cultores fecisse dicuntur, quòd, uti ostēdimus, publicè nō liceret. Cœmeterij cōdēdi institutū Abrahæ assignāt, qui, sicut patet apud Iosephū, dicitur emisse ab Ephrō Etheo filio Saor prope Hebron, quadringentis siclis speluncā duplicē, & agrū circa eam, sepelisseq; in ea Sarā uxore suam

suam, inibiq; ipse deinde repositus fuisse. De uario apud alias gētes olim sepeliendi usu, alibi suo dictū est loco. Al tare, ut legitur in Genesi, Noë primus omnium fecit, & super illud Domino holocaustū obtulit. Quod institutum etiā hodie seruatur. Bonifacius uerò tertius auctor fuit, ut altaria cādidas operirētur ac linteis pānis. Crux olim fontium supplicium erat, & id quidem infāme: quod ideo Seruator noster subire uoluit, ut qui mitis aduenerat, & humilibus & infirmis opem ferret, & omnibus spem salutis ostenderet, quando nihil ei in morte separatim ab alijs accidisse cernerent. Proinde eo genere mortis afficiendus fuit, quo humiles & infimi solent, nequis esset omnino, qui eum nō possit imitari. Huic rei postea honor accessit. Eusebius libro Ecclesiasticæ historiæ nono, auctor est Constantinū Imperatorē eo die, quo cū Maxētio ad pontē Miluium confligit, sereno puroq; cælo crucem uidisse, eamq; coluisse, ac auditā supernè uocē, Cōstantine, in hoc signo uinces. Nō defuit oraculo euentus: uicit cū hostē insigniter, tū cæteris bellis quæ deinceps gefsit, par felicitas adfuit. Helena post hæc, eius mater, religione insigni ac pietate mulier, per quietē monita, Ierosolyma petijt, quæsitū Dominicā crucē. Ita fortē accidit, ut Veneris simulachrū eodē esset loci ab impijs Christiani nominis inimicis collocatum, quò omne Dominicæ passionis monumentum aboleretur, Christianiq; Venerē loco Seruatoris colerent. Cæterū loco ruderibus purgato, crux reperta est, & cum illa duæ aliæ, unde duo pepēderāt latrones: sed titulus ille, Iesus Nazarenus, rex Iudæorū, etsi uelustate propemodū abolitus, indicio fuit

ut crux uera internoscatur, quæ admota mulieri mortuæ uitã illico restituit. His Constãtinus princeps motus, edicto uetuit quenquã deinceps eo supplicio necari. Sic res quæ antea mortalibus probro fuerat, uenerationi esse cœpit: & ob illud in primis, quòd Christus in cruce uulnera passus est, & eius sanguis propter nostrã salutẽ effusus, in quo qui Dei mandata obseruauerit, is spem certã ponere potest. Idem postea uoluit Theodosius seruari, qui (ut in Codice iuris ciuilibus est) lege prohibuit, signũ Seruatoris in solo uel in silice aut in marmore humi posito insculpi, ne hominũ pedibus tereretur. Vide quã importunum sit, uidere passim hodie in templis signum illud, id est, nomen ipsius Seruatoris, in æs uel lapidibus, quibus mortuorum sepulchra teguntur, incisum, itẽ cruces ac diuorum imagines impressas, quæ assiduis calcantiũ uestigijs obtrita latè resplendent, quò sic nostrã notio-riorem faciunt religionis negligentia, quã præsertim res eiusmodi antiquis etiã religioni fuerint. Sanè Romæ olim locus fuit Doliola uocatus, quia inuadentibus Gallis Senonibus urbem, sacra in eodem loco doliolis reposita fuerunt: quã de causa, eo loci ne spucere quidem alicui licebat. auctor Festus.

De primo ac uetustissimo apud Hebræos sacrificandi ritu, ac festorũ dierũ obseruatione, dedicandiq; tẽpla instituto, deq; ignis mysterio. Cap. VII.

Dam primus parens ex Eua duos suscepit filios, Cain & Abel: pietatis hic cultor, contemptor ille: hic pastor, ille agricola fuit: hic mero lacte & primogenitis gregum,

gum, uelut tradit Iosephus, primùm litauit, ille frugum primitias Deo obtulit. Secundum hæc, sacerdotio instituto, Aaron cum filijs, ac deinde alij uarijs cæremonijs sacrificarunt. Quæ ferè omnia ex Iosepho in unum collecta, operæ pretium duxi quàm breuissimè potero explicare. Tribus ab initio sacrorum generibus Hebræi usi sunt, quorum unum holocaustum dixerunt, quando priores gentis siue bouem, siue agnum, siue aliquod aliud animal, modò anniculū masculumq; fuisset, immolabāt: tum sacerdos uictimæ ali cruore orā altaris perfundebat, inde hostiam membratim dissectam super aram cremabant. Alterum genus plebeium, & pro gratiarum actione fiebat, in quo animalia maiora anniculis offerebant, cruoreq; super arā diffuso, renes, adipē, omenta imponebant flammis: pectora & crura dextera sacerdotibus dabantur: quæ supererant intra biduum illi edebāt, qui sacrificium fecissent. Inopes columbas aut duas turtures offerebant, quarum altera in holocaustum abibat, alteram sacerdotes sortiebantur. Tertium longè perfectissimum omnibus æquè mortalibus cōmune, quod laudis sacrificium dixerūt. In Psalmo 115. Dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiā laudis. Et in epistola ad Hebræos, Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius. Peccata uerò sic expiabant: qui imprudens deliquisset, agnam aut hœdum anniculum offerebat: qui occulti criminis conscius, ariete eum expiari oportebat. Omnibus sacrificijs farina mundissima ex præscripto legis adijciebatur: adhibebatur & oleum, quod sacris infundebatur.

Agnus manè & uesperī immolabatur: sabbatis geminatae hostiae ad aras admouebātur. Principio mēsis, duo boues cū uno ariete, hōdo uno & septē anniculis agnis, piaculi nomine mactabantur. Septimo ineunte mense, taurum, arietem, & septenas agnas cum uno hōdo immolabant. Alij ciebantur bini hōdi: horum unus extra fines missus multitudinem expiabat, alter in suburbanis cum totis uelleribus cremabatur: pontifex taurum in id sacrum, & arietem in holocaustum dabat, &c. quæ ipse Iosephus latè prosequitur. Item habebant & certos dies festos, qui secundum eundem Iosephum, & Origenem super Numeros, ita obseruabantur. Primus solennis Dei erat, qui appellabatur indefinens: de ijs enim mandabatur, quæ sine ulla prorsus interruptione, matutinis & uespertinis sacrificijs offerrebātur, quia iustus debet semper diem festum agere, id est orare. Alter erat sabbatis, quo die nihil agere licebat. Tertius neomeniæ tubarum, primo die mensis septimi, in quo offerbatur & hostia. Neomenia autem dicitur noua luna: erat ergo iste dies festus, quum luna innouabatur. Quarto loco Xantico mēse, unde principium sumebat annus, sub plenilunij diem, id est, circiter XIII. diem lunæ, sole in arietem trāseunte, quia ijs diebus ex Aegypto egredi contigisset, mysticū agnum occidebant, ac pascha dicebatur, id est transitus. Et in eo mense primo aliud solēne paschæ, ut dictum est, aliud azymorum erat: & licet coniuncta uiderētur azymis paschæ solennia sacra, principium tamen azymorū tantum ad finem paschæ coniungebatur. Et pascha ille solus dies appellabatur, in quo agnus occidebatur: reliqui

qui uerò azymorum dies uocabatur: & id solēne septem diebus celebrabatur. Altera die primitias frugum offerre bant, & ex eo dicebatur celebratio nouorum, quæ festa dies ordine sexta habebatur. Post septem autē hebdomadas paschæ, pentecostes, & id tēpus asarca, id est, quinquagesimam uocabant, tum panes frumentatos offerre bant. Deinde sequebantur solennia sacra septimorum: sicut enim inter dies septimus quisq; festus agebatur sabbatum, ita inter menses, septimus quisq; mēsis sabbatum erat, & uocabantur ea sacra, sabbata sabbatorum. Post hæc septimo mēse alij agebantur festi dies. Sanè xv. die, tempore ad hyemem uergēte, tabernacula fiebant, quæ dies Græcè Scenopegia dicebatur, quia in umbraculis essent escas septem diebus, ob id quòd eorum maiores ex Aegypto remigrantes domum, tabernaculis usi essent. Decima uerò die solenne erat repropitiationis: in hac sola die pontifex induebatur omnibus pontificalibus indumentis, & tunc ingrediebatur sancta sanctorum. auctor Orig. super Leuiticum. Die xv. Decembris Encænia, id est, festi dies initiales, hoc est, dedicationis templi, quia tum templum Ierosolymis ab Antiocho pollutum, postremò à Iuda Machabæo expiatum rursumq; dedicatū est: nam antea Salomon circiter decimum diem septimi mensis, id est, Septembris, id fecerat, simulatq; illud edificasset, & dein à Iudæis illis qui illud ipsum instaurarant, circiter diem duodecimum mensis primi, est rursus consecratum, quos seruitute Babylonia liberatos, per Esdram in suas sedes restitutos constat. Sic semper ille dies postremæ expiationis dedicationisq; solennis fuerat a-

pud posteros. Ceterum dedicationis institutū multò anti-
 quissimum est, quando iam inde à principio tabernacu-
 lum à Mose factum ita dedicatū fuit, quum ipse primū
 eo iam perfectō uti cœpit: nā sicut Chrysostomus in epi-
 stola Pauli ad Hebræos ait, dedicare aliud nihil est nisi
 utendi initium facere. Atq; hic tum Iudæorum fuit sa-
 crorum ritus, qui animalia tantū propter conuiuia na-
 ta absumebant. Ignis autem, ut in Leuitico est, semper in
 altari ardebat, quem sacerdos nutrebat, sine quo, nullū
 fas erat sacrificium facere. Sic in igne præter alia elemē-
 ta, sacra omnia cōsistebant, quòd is, credo, proximus cæ-
 lo sit, quòd in specie ignis Deus Mosē primū alloquu-
 tus, quòd de cælo holocausta accepta rapuisset. Apud
 nos itidem nullo magis honore, quàm cereis candelis
 decorantur extrinsecus calicolæ. Eadem in primis ra-
 tione, ita opinor, à Vestalibus perpetuus seruabatur, ac
 ante Romanos Imperatores deferebatur: quoniā deniq;
 Deus noster ignis comburens est, ac propterea merito
 sacer habetur. Ita Persæ, teste Herodoto, ignem Deū esse
 arbitrabantur: contra Aegyptij belluam animatam uo-
 cabant, quòd omnia uoret. Item ex Mosi præcepto, in
 omni sacrificio adijciebatur sal; quia is sit præcipuus
 corruptionis expulsor.

Cunctas ferè gentes quondam dæmonibus malis
 humanas immolasse hostias, & ibidem quid
 esset uer sacrum, & quando primū eo-
 rum oracula obmutuerint, ac de pri-
 mo usu aquæ quam dicimus
 sanctam. Cap. VII.

Ed agè, iam dicamus de dijs gentium, deq; eorum sacrificijs ac mysterijs, qui tamen tantum aberat, ut dij essent, ut etiam caco-dæmones sese præberent, nullaq; alia hostia nisi humana litari uellent: quasi cruoris humani repleti tum demum propitij essent, quū maximè lesissent. Odementiam hominū! ô infelicem uitam! Ecquā erāt isti dij, qui suos cultores parricidijs inquinabāt, omnibus generatim malo erant? Pater filiū unicum, mater dilectam filiam dæmonibus tanquā ouem mactabat. Iudæi qui lege neglecta aberrauerant, in ualle filiorum Hënon, teste Hieron. quam Christus apud Matthæum gehennam nominat, filios igni exustos deuouebant, immolabātq; dæmonio Moloch. Rhodij hominē Saturno immolabant. In Salamine insula, homo Agraualæ Cecropis filiæ cæde batur. Diomedi in templo Palladis, quod etiam ipsi Diomedi & Agraualæ cōmune erat, homo offerebatur, qui ab adolescentibus ter circum aram ductus, tandem à sacerdote hasta percussus, & in rogo impositus cremabatur. Apud Cypros, humanam hostiam Ioui Teucus immolauit, idq; genus sacrificij posteris tradidit, quod postea imperante Hadriano est sublatū. Erat lex apud Tauros gentem inhumanam feramq; ut Dianæ hospites immolarētur, Galli Hesium atq; Teutatē humano cruore placabant. Vnde Lucanus,

Et quibus immitis placatur sanguine diro

Teutates, horrensq; feris altaribus Hesus.

Apud Chios, Dionysio Omadio dicto, homo etiam crudeliter discerptus immolabatur. Apud Aegyptios, Helio poli

poli tres in die homines quos inquirebant, si mundi es-
 sent, Iunoni mactabāt. Lacedæmonios etiam Apollodo-
 rus scribit hominem Marti immolare solitos. Phœnices
 bellorum aut pestilentie calamitatibus laborantes, ami-
 cissimos Saturno solebāt immolare. Histrus, qui res Cre-
 tensiū scripsit, auctor est, Curetas olim Saturno puerorū
 hostijs sacrificia fecisse. Laodiceæ, quæ Syriæ urbs est,
 Palladi uirgo immolabatur. Et apud Arabas, in singulos
 annos puer immolatus sub ara sepeliebatur. Item Thra-
 ces, Scythæ, Carthaginenses, & omnes ferè Græci, quum
 præsertim in bella essent exituri, hominem mactātes sa-
 crificabant. Item Gallis mos fuit, ut qui essent affecti gra-
 uioribus morbis, quiq; in prælijs periculisq; uersarētur,
 aut pro uictimis homines immolarent, aut seipsos im-
 molaturos uouerēt. Germani itidē Mercurio certis die-
 bus humanis litare hostijs fas habebant. auctores Cæsar
 & Tacitus. Quid, quod illud idē omnes cōmuniter bar-
 bari factitabant? At Romani, qui semper mansuetudinis
 & humanitatis gloriā sibi uindicarāt, nōne iisdē sacris
 immaniores reperiūtur? siquidē Saturnus in Latio eodē
 genere sacrificij cultus est, non quidē ut homo ad aram
 immolaretur, sed uti in Tyberim de ponte Miluio mit-
 teretur, quod ex resposso quondā factitatū, Varro au-
 ctor est, cuius respossi ultimus uersus erat, Et capita infer-
 no & patri trās mittite lumen, id est, hominē. Verūm id
 genus sacrificij postea ab Hercule est immutatū, ut pro
 ueris hominibus, imagines ex scirpo iacerentur, sicut su-
 prædemonstrauimus, quod in Fastis Ouidius latè docet.
 Fuit uel mos quōdā cū Italis alijs, tū Romanis, ubi res
 suas in

suas in periculo uersari cerneret, uouēdi quaecunq; proximo uere nata essent apud se animalia immolatu-
 ros: unde id uer sacrum dictum est. Liuius lib. 4. decad. quartae, Ver
 sacrum factum erat priore anno, id quum P. Licinius potifex
 non esse recte factum renuntiasset, patres de integro facien-
 dum censuerunt, & uidentum quod natum esset pecus inter
 Cal. Martias, & Idus Maias. Festus inter ea animalia,
 pueros etiam conuotos ait, scribens, Sed quum crudele ui-
 deretur pueros ac puellas innocentes interficere, perdu-
 ctos in adultam aetatem uelabant, atque ita extra fines suos exi-
 gebant. Quod sane institutum tametsi humano parcebat
 sanguini, non eodem tamen a crudelitate uacuum erat: ecquid
 enim crudelius censeretur debet, quam priuare homines in-
 nocentes patria, qua cunctis mortalibus charius est nihil
 Ita facinus pariter crudele ut impium, deorum causa ede-
 batur. Philo, qui Phoenicum historiam scripsit, priscis mo-
 rem fuisse tradit, ut in magnis periculis princeps dilectissi-
 mum ex liberis, ulciscenti daemone quasi redemptionis pre-
 mium traderet, & sic traditum mystice iugularet. Non erant
 praeterea contenti mali daemones multijugibus hominum
 caedibus, nisi etiam mulieres pro suo iure stupradas cura-
 rent. Sane Alexandriae simulacrum Saturni religiosissime
 colebatur, cuius sacerdos Tyrannus nomine, matronas
 eius ciuitatis quas elegisset, tanquam a Deo accitas, noctu
 ad simulacrum ductabat, ibique extinctis repetere luminibus
 cum eis rem habebat. Sic Tyrannus communis adulter libidinem
 explebat, Dei mentitus personam. testis Ruffinus lib. 11.
 Ecclesiasticae historiae. Item apud Nasamones, uti supra com-
 memorauimus, quum de coniugij origine prodidimus,

mos erat, uti sponsa prima nocte cum singulis conuiujs coiret, deæ Veneris gratia. Cæterum si homines ueluti sapientiores ab huiusmodi truculentissimis fœdissimisque immolationibus paululū abstinuissent, quid præmij cōsequerentur, imò quid noxæ, quid uē supplicij subire cogentur, ostendamus. Dionysius Halicarnassæus in primo Antiquitat. ait Iouem & Apollinem, quoniam decima hominū non fuisset eis immolata, magnas Italis calamitates induxisse, usq; eo ut nulli fructus ad maturitatē usq; permanerent, sed immaturi defluerēt, fontes alij bibi non possent, alij deficerent, mulieres abortum facerēt, homines & pecora passim uarijs morbis perirēt, donec decima reddita sit. Diodorus itidem testis est, Carthaginenses, ut diximus, Saturno humanas hostias solitos immolare, & quum uicti essent ab Agathocle rege Siculorum, iratum sibi Deum putauisse, atq; ut diligentius piculū soluerent, ducētos nobiliū filios, exemplo lōgè post homines natos crudelissimo, etsi reipub. nomine edito, immolasse. Eiusmodi fœda facinora iam antè in Psal. cētésimo quinto prædicta sunt, Et immolauerūt filios suos & filias suas dæmonijs. Possem adducere plura tanti sceleris exēpla, quæ breuitatis studio præterire libuit. Fallebāt præterea mortales eiusmodi demones amphibologijs, nodosis & flexiloquis respōsis, id est, ita ambigujs ut in ambas partes agi possent. Vnde Vergilius,

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroq; remugit,
Obscuris uera inuoluens.

Quale fuit illud Apollinis ad Pyrrhum Epiri regem respōsum,

sponsum, Aio te Acacida Romanos uincere posse.
Et ad Cræsum Lydorum regem,

Intrepidus si Cræsus Halim transmiserit annem,
Imperium perdet magnum regnumq; superbum.

Ambo uicti sunt, hic à Cyro Persarum rege, ille à Romanis, qui ex oraculo se superiores fore sperauerant. Et talia id genus sexcēta sunt. Sed et à nostris recentioribus unū petamus exemplū. Syluester enim secundus Rom. pontifex haud bonis artibus pōtificatū adeptus, ut cupidus regnādi malū demonē de lōgitudine uitæ consuluit, ille respōdit, ut si caueret Ierusalē, diu uiucret. Imprudēs Syluester statuit Ierosolyma urbē Iudææ non adire, sed quū in eade sanctæ crucis dicta in Ierusalē, quarto demū post anno rē diuinā faceret, oraculi statim memor, fato morturū se cognouit. Fessus igitur delictū publicè, iussit moriēs ut suū cadauer equis daretur trahēdū, et quo loci illi demū cōstitissent, eodē humari. Diuino igitur nutu, ad tēplū Lateranēse puenere, ubi et sepultus est. Sic Deus ostēdit apud se locū ueniæ unicuiq; quāuis scelerato relictū esse, si in uita aliquādo pœnituerit. Atq; talis erat inter gētes religio, quæ nō parcebat pijs scelerare manus. Sed meliora canamus. Quis eos deos tā maleficos domesticam suos cultores iugulantes, de medio mortaliū omnium sustulit, nisi Seruator noster? Quippe sic ipse apud Ioan. cap. 12. inquit, Nūc princeps mūdi huius eijcietur foras. Siquidē diabolus ante id tēpus, amplā habebat in homines potestatem. Cōciderūt itaq; post eius aduētum uetustatis tenebræ, et quæ figuris tegebātur, diuina retextit sententia. Nam dū in Aegypto cū Ioseph et matre fuit, eo

fuit, eo tēporis spatio, simulachra deorū quos id tempō-
 ris gēs illa stulta & omnīū errorū mater coluit, sua spō-
 te cecidisse dicuntur. Post hæc, imperāte Hadriano, tum
 demū ubiq; gentiū perniciosæ nefariæq; sublatae sunt im-
 molationes, tū Delphici Apollinis, tum Ammonis, alio-
 rūq; uanorū deorū oracula penitus muta extiterūt: nā,
 teste Cic. lib. De diuinat. 2. iam diu antè sensim silere cœ-
 perant, sic, ut eius ætate, qui paulò ante Christi aduētum
 uixit, ferme conticerent. At tum deniq; potentia dæmo-
 num infracta iacuit: quod Porphyrius, uti Euseb. dicit,
 Christiani nominis hostis, in libro quē aduersus religio-
 nem nostrā scripsit, hoc modo testatur, Nunc uerò mirā-
 tur, inquit, si tā multos annos peste ciuitas uexetur, quū
 & Aesculapius, & alij dij lōgè absint ab ea: postea enim
 quā Iesus colitur, nihil utilitatis à dijs consequi possu-
 mus. Hæc uerba illius sunt. Christus ergo Iesus dijs illis
 potentior est: ita demū sequutū est quod Dominus apud
 Zachariam prophetam per diu antè annuntiarat esse fu-
 turum, dicēs, Disperdam nomina idolorum de terra, &
 non memorabuntur ultra. Ecce magnum ueræ religio-
 nis argumentum, ecce certum ueritatis elogiū, ecce uni-
 uerso humano generi redditam libertatē, ac mundo sul-
 gentissimum lumen: quæ utinam gentes, quæ in tenebras
 paulatim relapse sunt, agnoscerent, ne perpetuò aberra-
 rent: non cessant enim oracula nostra, est Deus nobiscū,
 dum bene agimus, semper. Demoniaci quos uocamus,
 siqui sint, à nostris sacerdotibus nomine Iesu liberantur,
 dæmones procul effugantur, solo etiā sacræ aquæ asper-
 su. Fuit iā olim usus lustralis aquæ in Leuitis cōsecrādīs:

hã sic Dominus, ueluti est in Num. cap. 8. præcepit Mo-
si, Tolle Leuitas de medio filiorum Israël, & purificabis
eos iuxta hũc ritum: Aspergantur aqua lustrationis, &
radant omnes pilos carnis suæ. Quo factum est, ut Ale-
xander primus Romanus pontifex auctor fuerit, ut hu-
iusmodi lustralis aqua consecraretur, & ad dæmones
effugandos in templo domiq; seruaretur.

Qui primus docuerit modum orandi, ac de loco,
assiduaq; precatatione, & cur in oriẽtem uersi ore-
mus, templaq; nõstra eõdem spectent, ac unde
mos concionandi, & de perfecto con-
cionandi modo. Cap. i x.

Roximum est, ut uel de nostrarum cæremo-
niarum ratione dicamus, quæ nõ animalium
cruorẽ, non hominum cædẽ, sed sincerã fidẽ
puramq; mentẽ poscit. Et quia Deus ea po-
tissimum de causa, uti supra exposuimus, nos fecit, ut sta-
tim geniti ipsum coleremus, atq; ut Chrysostr. homil. 23.
in Matth. ait, bonis potiremur æternis, eaq; tantum præ-
cando postularem, ideo à perfecto orandi modo initiũ
faciemus. Duo sunt, Lactantio testificãte, quæ Deo à no-
bis offerri debeant, donum & sacrificium: donũ in per-
petuum, sacrificium ad tempus: de hoc paulõ post. Do-
num est integritas animi: si enim Deus non uidetur, ijs re-
bus coli debet quæ nõ uidentur, cuiusmodi sunt uirtutes
animi, & iustitia, ad quam haud dubiẽ, sicut Cic. De legi-
bus suspicatur, nos esse natos intelligere debemus. Sum-
mus igitur colendi Dei ritus est, ex ore iusti hominis ad
Deũ directã laudatio: quæ tamẽ ipsa ut Deo sit acceptã,

& mansuetudine & timore & pietate maxima opus est.
 Quod in primis illi prisci Hebræi, prout nõ uno in loco
 supra demonstrauimus, factitarunt, atq; ut nos illud i-
 psium faceremus, Seruator noster Christus primus iussit,
 dicēs, Estote ergo perfecti, quẽadmodum & Pater uester
 cælestis perfectus est. Et inde subiūgit, Tu autẽ quũ oras,
 intra in cubiculum tuum, & clauso ostio tuo, ora Patrem
 tuũ qui est in occulto, & Pater tuus qui uidet in occul-
 to, reddet tibi. Orantes uerò nolite multum loqui, sicut
 ethnici faciunt: putāt enim quòd in multiloquio suo ex-
 audiātur. Et subdit, Sic ergo uos orate, Pater noster, qui
 es in cælis, sanctificetur nomẽ tuũ. Adueniat regnũ tuũ.
 Fiat uoluntas tua, sicut in cælo & in terra. Panẽ nostrũ
 quotidianũ da nobis hodie. Et remitte nobis debita no-
 stra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne
 nos inducas in tentationẽ, sed libera nos à malo. Amen.
 Hęc ex euāgelista Matthæo, apud quẽ Hieron. nõ quo-
 tidianũ, secundũ Cypriani sententiã, sed supersubstãtia-
 lem panem legit. Contrã & Cyprianus legit nõ dimitte,
 sed remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus.
 Et hęc admonui, ut utranq; lectionem intelligas haud-
 quaquã ex recẽtioribus esse, & rectius legi remitte, quã
 dimitte. Cyprianus in expositione huius Dominicæ pre-
 cationis non iniuria quosdam admonet, qui plus sapere
 quàm oporteat uideri uolentes, hanc ut uulgarẽ & cur-
 ctis communem minus usurpant, qui inquit, Quæ enim
 potest magis spiritalis esse oratio, quàm quæ à Christo
 nobis data est: à quo nobis & Spiritus sanctus missus est?
 Quæ uera magis apud Patrẽ precatio, quàm quæ à Fi-
 lio

lio, qui est ueritas, de eius ore prolata est: ut aliter orare quam docuit, non ignorantia sola sit, sed culpa: quando ipse posuerit, & dixerit, Reijcitis mandatum Dei, ut traditionem uestrā statuatis. Oremus itaq; fratres dilectissimi, sicut magister Deus docuit. Hæc ille. Quomodo autem orandū sit, Christus ipse apud Ioannē docet, dicens, Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, spiritu ac ueritate oportet adorare. Cyprianus itē secretò orandum esse ex præcepto Dominico demonstrat, quia Deus non uocis, sed cordis auditor est: nec admonendus est clamoribus quī cogitationes uidet. Hoc planū sit exemplo Annæ, ut in 1. Regum est, quæ loquebatur in corde suo, & labia eius mouebantur, & uox eius non audiebatur, & exaudiuit eam Dominus. In Psalmis quoq; legimus, Dicite in cordibus uestris, & in stratis uestris, & trāspungimini. Hieremias itidem admonens, ait, in sensu tibi debet adorari Deus. At precationis locus, cum primis est tēplum Dei, ut suprā cap. vi. memini, quod Christus demonstrat apud Luc. cap. xix. ex Esaia, Domus mea, domus precationis est. Hoc institutum etiā Apostoli cōseruarunt, quando Petrus & Ioannes ascēderunt in tēplū, ad horā precationis nonā, ut est in Actis. Debent item esse assidue preces, id quod testatur parabola Christi de uīdua, quæ orando iniquum iudicem ad iustitiā flexerat. Ceterum ut rationē cum Deo habere possemus, quoties ipsam Dominicā precē cū Angelica salutatione recitauerimus, est modus orādi postremò inuentus, per calculos, ut ita dicā, ligneos, quos uulgus modò preculas, modò pater nostros appellat. li numero quinquagintaquinq; ita

ordine distinguuntur, ut post denos, singuli maiusculi affigantur filo, sunt enim perforati & quot hi sunt, toties Dominicam precem, quot illi, toties Angelicā salutationem ter numerū incundo recitēt, terq; symbolū breuius inferant. Et id diuæ Mariæ uirginis psalterium nuncupāt. Eius rei auctor fertur Petrus eremita, homo Gallus, ciuis Ambianensis, qui abhinc annos c c c c x x x. hoc est, circiter annū salutis humanæ M x c. sanctitate floruit, egitq; cum Urbano Romano pontifice, ut bellum Asiaticū a nostris sumptum fuerit, quo Ierosolyma recepta sunt. Hodie tantus honor eiusmodi calculis accessit, ut non modò ex ligno, succino, & corallio, sed ex auro argentoq; fiāt, sintq; mulieribus instar ornamenti, & hypocritis præcipui fucosæ bonitatis instrumenti. Mos est præterea ut in orando ac salutando Deo, quis in orientē solem cōuertatur. Vtrunq; apud præscos seruabatur, dicente Apuleio in secundo, Tunc in orientē obuersus uel incrementa solis augusti tacitus imprecatus, &c. Quod propriū est ueri oratoris ex mystica religione, quoniā Christus sol est iustitiæ, testis diuus Hieron. in Ezechielē. ea nempe de causa, templa nostra ita ædificata sunt, ut eorum princeps altare in Orientē uersus uergat, in quo sacerdos rem diuinam faciendo semper ipsum Orientem aspiciat, unde preces nostræ iugiter uelut instar solis, orientur. Atqui apud Hebræos hoc fieri non licebat, quibus præcepit Dominus per Moysen in Deuteronom. nequaquā more aliarū gentiū, contra Orientē, sed quoque uersum intuentes contra templum, Deū orarent, ne uiderentur solem, uti factitabant idolorum cultores, colere.

lere. Idem Hieronymus testis. Vnde Daniele apud Babylonios ad eū modū orasse legimus. Itē quū apud Marcū cap. 11. legamus, Et quū steteritis orantes, remittite, &c. uidetur precantiū quoq; moris fuisse, ut stando orarent, quia qui stat, diligentius animū intēdit in rem, quā agit. Idē Seruator iussit, ut præcepta Legis diuinæ à Deo per Mosen populo Hebraico datæ, à nobis itidē seruarentur, quum inquit, Si uis ad uitam ingredi, serua mandata: quorū capita hæc sunt, Vnum Deū colito. Nullius animalis effigiē colito. Per Dei nomen haud frustra deierabis. Festos dies piē & ritē celebrato. Parentes uenerare. Hominē ne occideris. Adulterium fuge. Furtū non feceris. Nil alienū cōcupiueris. Nec falsum dixeris testimoniū. Hæc igitur fuit prædicationis materia, unde est concionādi mos natus. Moses enim postea primus habitata concione, populum de eiusmodi præceptis, & Lege Dei docuit, eumq; per hæc ad bene beateq; uiuendū instituit. Ioānes Baptista exin in desertis Iudææ locis cōcionatus est, cōcionatus & Seruator noster, eiusq; muneris obeundi negotiū Apostolis mandauit, dicens, Ite in mundū uniuersum, & prædicate Euāgeliū omni creaturæ. Quod hodie nonnullos ex nostris theologis, quū cōcionātur, facere pudet, seu tædet: quippe qui ut narrationis uice, cursim ac carptim aliquid in Euāgelio interpretātur, perinde quasi nihil sit, quod de eo amplius doceatur, quo factō, ad suas cōfictas quæstiūculas trahuntur, ibi digladiātur, uelut furoribus acti sese macerāt, detorquentes quō uolunt sacra scripta, in cōuitia rumpunt, omnia clamoribus miscent: dein euanescentē furore, ad hu-

milia ueniunt, rationem annonæ agitant, nunc iocos spargunt, nunc captât, circulatores planè agût, & ob illud ipsum ab insipiète plebe collaudantur. Atq; hic concionandi modus & frequētius usurpatur, & uulgò summus habetur. Sed utinā non peiora crebrò disseminarēt: ut enim nullū hominū genus est salutaris religioni, si uera canant, cōtrā sic nō est pestilentius aliud, si ad gratiā cōciones ad populū habeāt: quippe ubi semel sanctitatis nomen sunt adepti, tum maximè omniū nocent, quia eis maximè creditur. Faceffant proinde, qui docere nihil uolūt quò melius uiuatur. At nōnulli quorū interest hoc fungi officio, nihil omnino docēt, adeo, ut est in prouerbio, canes muti non iniuria appellari possint. Ita aut uanitate aut silentio Christum obsolescere inter piū populū sinunt. Quare lōgè multū religioni utile foret, si doctores nostri tā sepe quā grauiter cōcionando Euangeliiū declararent, ac aliud præterea nihil, nisi quod mater ecclesia firmissimū ueritatis fundamētū iam pridē accepisset, probasset, confirmasset. Sed iam modū ipsum cōcionandi quā breuissimū ponamus. Concionator qui ea docet quæ ad religionē pertinēt, qui debet docendo formulam tenere, per quā sermone, uoce & gestu auditorē facilius instruat, est idem atq; orator causarū forensiū, à quo artem dicendi mutuatur necesse est, si uelit rectè ac ornate dicere. In concionatore itaq; nostro oportet esse eloquutionē, memoriā, & pronūtiationē. Eloquutio est accommodatio uerborū idoneorū, ad inuētionem. Memoria, firma animi uerborū ac rerum dispositionis perceptio. Pronuntiatio uerò, uocis & uultus gestusq; moderatio

deratio. Concionator sic præparatus primum omnium debet inuenire, hoc est, excogitare res ueras. Quæ quidem inuentio in plures diuiditur partes: in exordiū, narrationem, diuisionem, confirmationem, conclusionē & cōsutationem. Exordium est principium orationis, per quod animus auditoris apparatus ad audiendum. Narratio, per quam exponitur res de qua est dicendum, ut auditor fiat beneuolus, docilis, atq; attentus. Diuisio siue dispositio, est distributio ac rerum ordo, qui demonstrat, quid quibusq; locis sit collocandum. Et in partes duas tresue ad summum, res ipsa diuiditur. Ac ita ex ordine, oratio hos duos uel tres habet locos, ad quos eundo contendat, seq; recipiat, quæ in cursum concitata sine his, nusquam consistere poterit, & ob id tam sæpe in medio cursu turbabitur, quàm auditoris animus continenter implicabitur, nec memoria retinebit quæ audierit. quapropter concionator eiusmodi partitionem facere debet, ut nullo ferè negotio reminisci queat, quoto quodq; loco posuerit: atq; idem etiam faciet auditor, qui suo loco expectabit quod scire cupit. Confirmatio, est probatio argumenti, id est, materiæ uel rei tractatæ, cū asseueratione. Conclusio, quæ breuiter colligitur, repetiturq;, quibus de rebus uerba facta sint, quò auditor, si memoriæ mandauerit, ad idē quod ipse meminert, reducat. Atqui cauendum, ne conclusio ab exordio aut à narratione repetatur, quod extra propositū foret: idcirco initium enumerationis repetitionisq; istiusmodi à diuisione faciendū est. Itē uel illud est curādū, ut in partitione nihil omittatur quod ad rē attineat, neq; quicquā redundet:

redundabit autem, si quid ponatur in una parte, quod in
 alia sit cōprehensum. Si, exēpli causa, ponas sic, Primum
 dicā de origine matrimonij, deinde de auctore ipsius ma-
 trimonij. Vide, ista posterior pars superuacanea est, quia
 continetur in superiore: nā ille qui primus matrimoniū
 instituit, eius rei auctor fuit. Est itidē uitiosa, si proponas
 sic, Demonstrabo me hoc non fecisse, demōstrabo me nō
 potuisse, si uoluissē. hoc probato, illud alterum uacat.
 Igitur partitio debet esse clara, aperta, breuis, nullis ful-
 ta inuolucris, aut uerbis superuacaneis. Rursum si de ue-
 ritate religionis cōtra hēreticos agas, & diuidas uarios
 eorum errores in partes, tum partitio nimis implicata
 erit: quare diuidendo generales tantū cōplecti oportebit.
 Confutatio est locorū contrariorū dissolutio, qua no-
 stri theologi in suggestis sermocinando nonnunquā utū-
 tur, magis ad ostentationem doctrinae, quā ad utilitatē
 ueritatis, qui tale quid saepe dedita opera in disceptatio-
 nem quaestionemq; uocant, Vtrum Deus sit causa pecca-
 ti necne; & contrarium quod est ueritati, tantis primo
 corroborant argumentis, tamq; neruose obligant, ut nō
 infundere in aures auditorū modō, sed in animis uidean-
 tur inscribere, qui post non facile dissoluere possunt. Ita
 tantū abest, ut utile sit tales habere quaestiones, quibus
 rudioris ingenij homines sepius in errorem trahuntur,
 in eoq; uersantur diu. Post hęc cōcionatori nostro opus
 est pronuntiatio, quae in uocis figuram, & corporis mo-
 tum diuiditur. In principio itaq; orationis, uox sedata
 demissaq; esse debet: nam si acuta foret, fauces uulnera-
 ret, ac seipsam defatigaret oculus. In narratione, uocum
 uarieta-

uarietate ut edum est, ut quo quidq; pacto gestum actūq; ac scriptum sit, ita narrari uideatur: quare uerba modò clariora, modò grauiora usurpanda sunt, quo omnium personarum sensus atq; animi exprimantur. In diuisione uocem quam clarissimā adhibere oportet, ut auditor plañe intelligat quid sibi sit attendendū. In cōfirmatione argumēti sono uocis mediocriter adaucto uti decet, & strenuè probando quod uolumus, interdū acriter, interdum leniter dicemus. In conclusionē uox continēs & modica sit, ut uoci iam defatigatæ auxiliū ferre queat. Concionator præterea debet hortari, & id quidē plenis faucibus, uoce quam clementissima: item castigare, uoce acriori, raris interuallis, cū uociferatione nō itiq; muliebri, sed uirili, quò magis auditorē deterreat. Itē consolari, uoce lamentabili: itē conqueri, cū uocis mollitudine, ut auditoris animū ad misericordiam perducatur: ac iocari interdū, uoce faceta, cū tenuis significatione risus, ad recreādos animos aliquādiu ad audiendū intentos. Hanc uocis figurā sequi debet motus corporis, qui est gestus & uultus moderatio quædā, quæ pronuntianti concionatori conuenit, ac reddit probabiliora quæ pronuntiantur. Itaq; si erit sermo in exordio, standum est in uestigio, dimissis oculis, recta ceruice: si in narratione, leui dexterae motu, ac collo paululū à ceruicibus dimisso: si in partitione, brachio & digitis celeriter porrectis: si in confirmatione, uultu graui, gestuq; cōstanti: si in conclusionē, aspectu minimè mobili: si in cohortatione, gestu paulò celeriore: si in castigatione, uultu acriori, capitisq; ictu frequenti: si in consolatione, uultu tristi: si in conuestione

mœsto ac turbato: si uerò in ioco, hilariore, uelut à natura ipsa nobis datum est, ut eiusmodi nostras actiones uoce pariter atq; corporis motu iuuaremus. Isthæc autem nature ars eximia, ad nostrum maximè omnium pertinet cõcionatorem religionis patronum, qui id officium facit, ut pietatem, ut charitatem, ut iustitiam in auditorũ animis inserat, eosq; à cunctis simul deterreat uitijs, ac omnes illorum malas præcidat affectiones, quem idcirco, si mouere uelit, oportet in dicendo esse modò graue, acrem, ardẽtem, acutum, subtilem, copiosum, ornatum: modò uerò tenuem, submissum, modicum, temperatum, quemadmodum res postularit. At ea ipsa omnia præstabitne concionator ille, qui dicendo nihil narrat quod proposuerit, nihil probat, nihil concludit, quia sermonem suum in nullas diuisit partes, nihil animum auditoris mouet, excitat, flectit, quòd uno eodemq; uocis sono, sine ullo corporis motu continenter loquitur, sic, ut magis æs sonans, quàm hominem esse iudices? Verùm idem domi officium gnauiter facit: si minister enim paulum peccauerit, eum uultu aspicit acriore, itẽ uoce atrociori reprehendit, corripit, atq; castigat, quò sic ab errore auertat. Ceterum forsitan inquires, Non uspiam est quisquam omnium qui ita concionetur. Imò certè quidẽ cum apud alios, tum apud nostros Anglos, nonnulli minuti theologi haud aliter sermonem habent in celeberrimo etiã hominũ conuentu, qui contra sui prisca rudioris seculi morem & consuetudinẽ facere nolentes, rhetorica, quã et si callent, uti non sibi licitũ esse putant. Bone Deus, quantum in suggesto laborant, sudãt, pugnant, quum aliud ex
 alio ex

alio ex tempore suggerentes, illi ipsi tanquam uolitantes auiculæ, nesciant quò dicēdo sint peruenturi. Hinc profectò scire licet, quā cōmodum tibi, quamq; frugiferum & fructuosum auditori sit, si, uerbi gratia, ex ea Euangelij parabola, Exijt qui sementē faciebat, ad seminandū semen suum, argumentum sermonis habendi sumas, deinde in partes diuidas, dein propositas partes rite declares, subtiliterq; confirmes, & enucleatè explices, atque postremò concludas, id est, breuiter repetas, quid circa eiuscemodi partes docueris. Ac tu per hunc modum, tam facillimè tui sermonis sementem facies, quàm commodissimè auditores eius fructū capient. Atqui ut omnis orationis pars ex suo genere constat, illud in primis nostri Christiani concionatoris interest non ignorare, tria esse genera causarū, demonstratiuū, deliberatiuum, & iudiciale: & se ut illa duo superiora recipere debere, ita in tertio nihil esse quod ipse uersetur. Demōstratiuū enim est, quod in laudē uel uituperationem cuiuspiā attribuitur: hoc cōcionator utitur, quū, uerbi causa, demonstrat quanta sit Dei maiestas, quanta potentia, quāta iustitia, quāta misericordia, ut nequis diffidat eius promissis, nequis existimet aut speret posse se meritas effugere pœnas, nequis desperet, si resipiscat: aut ubi deterret peccātes, cum reprehensione culpæ, & uituperatione facti. Ex huiusce præterea demonstratiui generis fonte manat omnis uis funebris orationis, quæ hodie est in usu, quādo tota in demortui laude uersatur. Deliberatiuū aut̄ positū in cōsultatione, habet in se persuasione & dissuasione: hoc in genere concionator permanet, quando hortatur

populum ad bene beateq; uiuendum, tunc etenim suadet pariter atq; dissuadet, quū castigat, uitiaq; detestatur. In his duobus dicendi generibus uersatus est apost. Paulus, in ea oratione, quum, ut est in Actis cap. 13. ad plebē habuit, ubi primū laudat Deum, ac potentiā eius ostēdit, dicens, Deus populi huius delegit patres nostros, & populū in altum extulit, quum essent incolae in terra Aegypti, & brachio excelso eduxit eos ex ea. Deinde auctores necis Iesu uituperat, quum ait, Principes eorū nulla causa mortis inuēta, petierūt à Pilato ut interficeret eū. Post persuadet, ut Christo credant, quū inquit, Notū igitur sit nobis, uiri fratres, quòd per hunc uobis remissio peccatorū annūtiatur, & ab omnibus à quibus nō potuistis per legē Moſis iustificari, per hūc omnis qui credit, iustificatur. Postremò dissuadet de errore, in quo usq; ad id tēporis fuissent, ubi ait, Videte ergo ne superueniat uobis quòd dictum est in Prophetis, Videte contēptores, & admiramini, & euanescite, quia opus operor ego in diebus uestris, quod nō credetis, si quis enarrauerit uobis, &c. Quòd uocis figura atq; corporis motu dicēdo sit uicēdū, Christus ipse passim in Euāgelio demōstrat: sed ne longū sit, quū Lazarū à mortuis excitauit, illud fecit: primū enim attollēs sursum uersum oculos, dixit, Pater, gratias tibi ago, quoniā audisti me. Deinde uoce magna clamauit, Lazare ueni foras. sic uoce & gestu rē peregit. Hæc breuiter dicere habui de recto cōcionandi modo.

De initio sacrificij nostri, hoc est, eucharistiæ, ac primo eius usu tam specie panis & uini, quàm panis tantūm, atq; cur manè, non uesperis more Christi, ea

sti, ea sumatur: & quibus sacrificij huius faciendi administrandiq; potestas data fuerit. Cap. x.

Sacrificium nostrum est orare & colere Deum, ac eundē semper habere in corde consecratū, quoniā Dei templum sumus. Hoc sacrificiū Seruator noster Deo Patri obtulit pro salute nostra, reliquitq; nobis illud idem faciendum. Et si sunt qui sentiant eucharistiā à Christo institutā non rectē sacrificiū appellari, quòd per hoc aliquid Deo ex rebus nostris offeramus, per illud uerò, beneficium à Deo accipiamus: tamen quia iam inde ab initio ita usu uenit, ut, teste Tertulliano, sacrificium uocaretur, nos religionis morem seruandum ducimus. Ad rē redeo. Is qui omnia quæ uentura erant, ab æterno nouerat, posteaquam appropinquare tempus uiderat, quo pati oportebat, affatur discipulos, quos totius mysterij sibi testes delegerat, qui deinde omnia quæ facta essent, inter omnes gentes pia prædicatione uulgarent: Pascha, inquit, dilectissimi, post biduum, ut scitis, fiet, & iam simul illud futurū est, ut Iudæis traditus patiar: cæterū cupio priusquā hæc fiant, id solenne uobiscum celebrare. Hæc ait, ac eodē momēto duos ex discipulis Ierosolyma mittit, qui locū parēt, nec multò post ipse cū alijs sequutus in urbē uenit. Hic ubi cœptū est discūbi, accepit panē, & quū egisset gratias, fregit, deditq; discipulis suis, & ait, Accipite, comedite, hoc est corpus meum. Et accipiēs calicē, gratias egit, & dedit illis, dicēs, Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus noui testamēti, qui pro multis effunditur, in remissionem peccatorū. Sic sub panis &

nis & uini specie, corpus suū & sanguinē uerbo consecratum singulis sumendū obtulit, mandauitq; ut tale sacrificiū fieret deinceps in sui memoriā: at mox postquā ē morte surrexerat, accubuit incognitus ad Emmaus castellū, cū duobus suis discipulis, accepitq; panē, & benedixit, ac fregit, atq; porrexit illis. Tū discipuli, sicut Lucas perhibet, cognouerūt eum, & ipse euanuit à conspectu eorū. Hic discipuli corpus Christi sub una panis specie sumpserūt, nulla uini ab Euangelista mentione facta. Quem sanè institutū ritū ecclesia deinceps retinuit, quæ ad hūc modū censuit, profanis hominibus eucharistiam administrandā, quòd tū demū nouū instrumentū, id est, mysteria oīa religionis perfecta, consummata, stabilitaq; essent per mortē Christi. Nanq; nō fuerat Euangeliū ante crucē, uti D. Hieron. aduersus Iouinianū affirmat, & Christus testatus est, qui in cruce moriēs inclamauit, Cōsummatū est. Sed reliqua persequamur. Alexāder post hac VI I. à Petro, Pontifex cōsecraturus primus aquam uino miscuit, instituitq; ut oblatio ex azymo nō fermentato, ut antea cōsueuit, fieret pane, & hoc ut purior materia esset, uel quia Christus azymo cōsecrasset, aut quòd Dominus per Moſen præcepisset, ut omnis oblatio absque fermēto fieret, seu quia ex eius latere, dū in cruce pēderet, exisset sanguis & aqua. At D. Cyprianus li. epist. 2. aliā huiusce rei rationē ponit. Legimus enim in Apocalypsi, Aquæ quas uidisti, super quas sedet meretrix populi, &c. Hinc ait in sacris literis sæpe aquas significare populū, & proinde inquit, Sic autē in sacrificādo, in calice Domini offerri aqua sola non potest, quomodo nec

uinum

uinum solū potest: nā si uinū tātum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis: sin uerò aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo quando autem utrūq; miscetur, tūc sacramentū spirituale & cæleste perficitur. Sumpserūt autē eucharistiā Christiani iam inde ab initio in dies singulos manè & ieiuni, quod testatur Tertull. lib. altero ad uxorem de muliere Christiana ethnico homini nupta, Non sciet, inquit, maritus quid secretò ante omnem cibū gustes: Item lib. Definitionū ecclesiasticorū dogmatum, Quotidie eucharistiæ cōmunionem percipere, nec laudo, nec reprehēdo, omnibus tamē Dominicis diebus cōmunicandum suadeo, & hortor, si tamen mens in affectu peccādi nō sit. Hæc ille. Cur uerò manè, & nō uespere, apud nos sacrificetur, quum satis constet Christū post coenam, mysticum calicem obtulisse, id causæ est, quòd, teste eodē Tertull. Christū offerri oportebat circa uesperam diei, ut hora ipsa sacrificij ostenderet occasum & uesperam mūdi, sicut in Psal. scriptum legitur, Eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinū, Nos uerò resurrectionem Domini manè celebramus, quia passionis eius memoriā in sacrificijs omnibus in primis conseruamus. Sed id salutare institutum postea non continuatum primus omnium suo decreto renouauit Anacletus, iussitq; ut qui sumere nollent, tanquā impij è sacris edibus eijcerentur: quemadmodum Victor uoluit, ut illis qui capturi essent, si ob acceptā iniuriam, aut uetus odiū, reconciliari prius recusassent, sacris interdiceretur. Verū frigescente paulatim deinceps hominum pietate, illud antiquatum est: ex quo Zephyrinus, qui centesimo circiter post

post anno, Anacletū est sequutus, statuit, ut omnes Christiani qui pubertatis annos attigissent, minimum semel quotannis caperēt paschali die. Fabianus uerò ut ter id fieret, postea sanxit. Sed Zephyrini decretū, ut factū minus difficile stetit constantius: quod Innocentius tertius dein sua corroborauit auctoritate. Eucharistia autem in templis continenter asseruatur, ad ægrotātium commoditatem, ut sine eo uiatico, ne hinc abeant, ut est de cōsec. dist. 1. Quod postmodum scitum Innocentius idem III. & Honorius III. confirmarunt. Quum ita paulatim à pietate tantum discessum foret, ut nisi quisq; semel quotannis eucharistiam caperet, mos tamen antiquus mansit, quandoquidem & sacerdos qui rem diuinam faciebat, & diaconi cum reliquis sacrorum ministris, quocunque solenni die eucharistiam sumebant. Quam consuetudinem nunc monachi nostri in primis retinēt, quo sic populus ad pristinum institutū exemplo si minus excitatur, cohortatione tandem aliquando reuocetur. Potestatem uerò noui sacrificij faciendī corporis & sanguinis sui, administrationisq; eiusdem Seruator noster Apostolis nouæ legis sacerdotibus ab initio dedit & cōcessit, ueluti suprā dictū est, sic, ut Christianus populus ex manibus sacerdotum accipere suo tēpore, eucharistiā semper posthac paratus fuerit. Quod porrò Tertull. lib. De corona militis, præclare demonstrat, ubi ita scribit, Eucharistiæ sacramentum & in tempore uictus, & omnibus mādatum à Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu quàm præsidentium sumimus. Auctor hīc & alibi, præsidentes appellat presbyteros.

Qui primùm post Christum, eo ritu sacrificare cœperint, quem ille docuisset, & qui deinceps modum rei diuinæ faciendæ, quam missam uocant, auxerint, & de osculo pacis inter sacra, atq; quãdo id fieri non liceat, ac de benedictione sacerdotis post sacra, & de circunuersione frequenti eiusdem in altari. Cap. XI.

Nuda ab initio omnia & simpliciter mysteria à Christo tradita apud Apost. erã, nuda omnis cæremoniarũ ratio, plus pietatis habens quàm apparatus: nam satis constat Petrũ, qui uel primus omnium, ut Apostolorum princeps, uel unã cum alijs Apostolis, rẽ diuinã eo ritu, quem à Christo accepisset, identidem fecerat, post consecrationem continuò inferre solitum Dominicã precem. Auxit inde hæc mysteria Iacobus Ierosolymitanus antistes, auxit Basilius, alijsq; alia subinde instituire. Cælestinus missæ introitũ, cuius initiũ est Psal. Iudica me Deus. Damasus cõfessionẽ, quæ fit à sacerdote, priusquã altare conscendat: quidã tamen Pontiano assignant. Greg. antiphonã, quæ introitũ sequitur, & ob id uulgò eodẽ nomine nũcupatur: itẽ ut nouies Kyrie diceretur, & antiphona post Epistolam, Euangelium, & cõmunionẽ. At antiphonam post epistolã, graduale appellant, quòd diaconus ascendat in editiorẽ gradũ, ad pronuntiandũ Euangelium. Telephorus hymnũ, Gloria in excelsis Deo. Gelasus primus orationes, id est, precũ clausulas, quas uocãt. Epistolã & Euangelium Hieron. & quũ id legeretur, ut cuncti qui sacris interessent, curui ac uenerãtes sta-

rent, uti expeditiores ad Euangelicū dogma defendēdū, uel animaduertendū, quòd stando magis quàm sedendo facere solemus, Anastasius primū cōstituit. Alleluia ex Ierosolymis translaticū est. Symboli decātatio fuit Marci pōtificis primi decretū, ut festis diebus post Euangeliiū decantaretur, ac idē recitaretur à populo, qui sacrorū causa adesset. Innouauit & id decretū postea Damasus. Antiphonā, quā Tractū uulgò appellāt, & hymnos, Gelasius fecit, ac præfationes quæ Canonē præcedunt, cātū quidem & sermone eleganti cōposuit, quæ, ut testatur Pelagius, nouē numero sunt: decimam ad honorem Deciparæ uirginis Urbanus addidit. Quòd thus adoletur ad altare, id primus fecit Aaron, dicēte Domino ad Mosen, Pones altare contra uelum, & adolebit incensum super eo Aarō suauē fragrās: sicut in Exodo est. Deinde apud nos Leo 111. illud idem fieri sanxit, quod etiam ab ethnicis seruabatur. Hinc Verg. in 1. Aeneid. de Venere ait,

— Vbi templum illi, centumq; Sabæo

Thure calent aræ. Vsus lauandi manus ex ueteri quoq; Instrumēto esse uidetur, quòd Iudæi non rem modò diuinam, sed conuiuū etiam à lauatione manuum inchoare consueuisse dicuntur, quippe qui nefas ducebant edere panem manibus illotis, cuius rei crimē discipulis Domini ascribebant. Vel ab ethnicis sumptum est, apud quos sacrificantes primū omniū manus lauabāt, quemadmodum supra lib. 3. cap. 5. demonstrauius: & teste Hesiodo, uetitum erat, nequis manē Ioui uinum libaret manibus illotis, ne sacrorum nitor pollueretur, qui & conuiuia lotis prius manibus inibant. Verg.

Iam pater Aeneas & iam Troiana iuuentus
 Conueniunt, stratoq; super discumbitur ostro,
 Dant famuli manibus lymphas. In præfationibus,
 ut sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth, cãta
 retur, Sixtus primò statuit, quod ab Esaiã propheta sum
 ptum est. Canonis partẽ, Te igitur, quæ dein initium esse
 cœpit, Gelasius dedit: sicuti ante eum Syricius Cõmuni-
 cantes, quod nunc tertio loco ponitur. Ex quo apparet,
 ipsum Canonẽ neq; ab uno integrũ, neq; in eã formã di-
 gestũ, ex qua modò cõstat: cuius rei uel fidem facit, quòd
 Alexãder primus, qui Gelasiũ & Syricium longo tẽpo-
 ris interuallo præcessit, ob memoriã passionis Christi
 posuit, Qui pridie quàm pateretur, usque ad illa uerba,
 Hoc est corpus meũ. Quocirca satis liquet, illud tum Ca-
 nonis fuisse principium, quando, sicut diximus, Gelasius
 circiter CCCLX. & eo amplius annos post Alexandrum
 sedit. Leo deinde adiecit, Hãc igitur oblationẽ, usq; Pla-
 catus accipias. Gregorius tres subiunxit postulationes,
 Diesq; nostros in tua pace disponas, atq; ab æterna dãnã
 tione nos eripi, & in electorũ tuorum iubeas grege nu-
 merari. Eiusdem quoq; primi Leonis est, Sanctum sacri-
 ficiũ, immaculatam hostiam. Sic alij alia addiderunt.
 Finito canone, dicitur, Pax Domini: hĩc osculũ pacis da-
 tur inter sacerdotes mutuò, quod Innocentij primi inuẽ-
 tum est: uelut Leonis 11. ut pax in sacrorũ cæremonijs
 astanti populo circumferretur. Et utrunq; ex imitatione
 Seruatoris, qui consueuerat suos præsertim discipulos
 abeuntes, uel ad se redeuntes deosculari: id quod Iudas
 proditor significantius declarauit, qui præceptorem,

ut in Euangelicis literis legitur, osculo tradidit. Verum quum Missa pro mortuis celebratur, id non sit, pro eo quod haud nobis cum illis per pacis osculum, communicandum est, quos nondum certo scimus esse in gratia cum Deo. Quare cadauera etiam mortuorum aditu et mansione templi usque eò prohibentur, dum res diuina fiat. auctor Guilielmus Durantus, libro diuinorum officiorum septimo. Solent item sacerdotes nostri per actis sacris, benedicere populo dextera manu in eum extensa, ac in signum crucis circumducta, quod episcopi inter sacra, et pontifices Romani alijque maiores antistites, etiam eundo factitant: quod ab Hebraeis est: quippe in Leuitico legimus, Aaron post factam rem diuinam, consueuisse extendere manum in populum, ac illi benedicere. Seruauit uel hunc ritum Christus, quem Lucas ait paulo ante quam in caelum redisset, eleuatis manibus benedixisse suis discipulis. Sed ad rei diuinae rationem reuertamur. At reliquas Antiphonas Graeci, Responsoria uero quae nouitio quidem uocabulo sic dicunt, Itali primum inuenisse traduntur. Sunt qui responsorium etiam Gradale uocent, quod iuxta gradus suggesti cantetur. Caeterum Gelasius et Gregorius multas orationes, id est, preces inuenere, ac ad lectiones et Euangelia, responsoria, id est, offertoria, quae uocant, adiunxerunt, uel Gregorius ipse quasi de integro modum rei diuinae edidit. Fecit illud ipsum et Ambrosius Mediolanensis antistes. Quapropter habito deinde episcoporum conuentu, decretum fuit, ut quae et Ambrosius digessisset, Mediolanensis tantum sacerdotum coetus, sicut hodie fit, seruaret, et Gregoriano inuento reliqui uterentur.

Quod

Quòd uerò sacerdos dicendo, Dominus uobiscū, sepius ad populū in altari se uertit, hoc de Hebræorū quoque cæremonia sumptum cōstat, quorū sacerdos inter sacra sese circūagebat, aspergendo sanguinē animalis immolati. Quod, teste Apuleio, & Ethnicorum sacerdotes circa aras factitabāt, quum præsertim responsa daturi, diuino, uti credebant, spiritu afflati agitarentur. Vnde dubio procul ab alterutris apud nos sunt huiusmodi in altari circunuerstones.

Vnde mos sit, ut post rem diuinā factam, diaconus pronuntiet, *Ite, missa est*: & unde missa & cæremonix dictæ: atq; quid re ipsa sit missa, qualesuē cæremonix Cap. XII.

Acta re diuina, diaconus ad populū conuersus pronūtiare solet, *Ite, missa est*. Cōuenit hoc loco, ut huius nominis missæ originem explicemus, nequis ut sordidū & peregrinū respuat: quando hæcenus permulti id indagare conati, rem in incerto reliquerūt, quippe qui non unde natū esset, ut libamento iā libato, id est, sacrificio, per hūc modū potestas fieret abeundi uolētibus, prodiderunt, sed circa uim illius uerbi *Missa* aberrantes, delirationem quandā somniarūt, nō animaduertentes nostros sacerdotes illud ex moribus institutisq; priscorum esse mutuatos, sicut pleraq; alia, uti appositè memorauimus. Cæterum ne nos etiā aliquid diuinasse potius, quàm rē certā prodidisse dicamur, Apuleij testimonium cūctis certè probandū ducemus in medium, unde moris huius originem abunde haurire licebit. Is enim libro sui *Asini*

aurei 11. quū se dicit in sacris deæ Isis interfuisse, sic rem declarat, At quū ad ipsum iā tēplū peruenimus, sacerdos maximus, quiq; diuinas effigies progerebāt, & qui uenerādis penetralibus pridē fuerant initiati, intra cubiculū deæ recepti, disponunt rite simulachra spirantia. Tūc exijs unus quem cuncti grāmatea (sic Græci uocant scribā) dicebant, pro foribus assistens, cœtu pastophorū, quod sacrosancti collegij nomē est, uelut in cōcionem uocato, indidē de sublimi suggesto, de libro, de literis, fausta uota præfatus, principi magno, senatuiq; & equiti, totiq; Romano populo, nauticis nauibus, quæq; sub imperio mūdi nostratis regūtur, renūtiat, sermone rituq; Græciēsi, ita, λαοῖς ἀφ' οἰς, populis missio. Quam uocē feliciter cūctis euenire signauit populi clamor insequutus. Exin gaudio delibuti populares, talos, uerbenas, corollas ferētes exosculatis uestigijs deæ, quæ gradibus hærebat argento formata, ad suos discedunt lares, & reliqua. Istæ duæ Græcæ dictiones significant populis missionem, & uerba sunt Græcanico more & lingua pronūtiata, quæ Græci Latiniq; iuxtā usurpabant, post cuncta celebrata mysteria, ut diceretur missio populis, id est, uel datur, uel est, ut tum demū omnibus abire fas esset. Idē igitur mos à nostris etiā seruetur, ut pactis sacris, per diaconū pronūtiatur, Ite, Missa est: quod idem est, ac ilicet, hoc est, ire licet. Nō est præter consuetudinē quòd Missa, non missio pronūtiatur, quādo nostræ religionis auctores promiscuē missionē & Missam usurpare, diuus Cyprianus testatur, qui remissam peccatorum, ac id genus alia permulta sæpe scribit, ut ad Fortunatum de exhortatione
martyrij,

martyrij, In aqua, inquit, baptismo percipitur peccatorū remissa. Hinc ergo totū quoq; sacrificiū Missa est nominatum. Quod uocabulum Ioannes Reuchlinus homo Germanus, ac literarū Hebraicarū cum primis sciēs, lib. De rudimentis Hebraicis secundo, docet Hebraicū esse, ita scribens, Inde uenit per additionem he literæ in fine **נספ** id est, oblatio, quæ fit superiori Domino, propter debitum munus personale. Deuter. 16. Oblationē spontaneam manus tuæ, quam offēres, iuxta benedictionem Dei tui. Quod nomē nos Christiani sacrificio nostro impositum retinemus, usq; ad hoc tempus, ut à nobis appelletur Missa, quod à Græcis liturgia. Nota igitur, quòd Missa neq; Græcū neq; Latinū est, sed Hebraicū. Hæc ille. Mihi uerò prior ratio pbatur, ut magis apposita. Missa autē, si quæras quid sit, ratio eius usus indagatrix potest forē tibi rem sic definire, Missa, est corporis & sanguinis Christi consecratio: quando ea consecratio perinde summa & caput missæ est, ut adeptæ uictoriæ cōcelebratio triumphus dicitur. Hanc igitur missam tanti mysterij monimentum, hoc est, unicum nostræ religionis sacrificium, optimi ecclesiæ patres rite studuerunt reddere cunctis mortalibus perquam frugiferam atq; fructuosam, quæ idcirco ex multis constat diuinis hymnis, Dei optimi maximi laudibus, precationibus, gratiarū actionibus, & sacris scripturis, è quibus animus noster audiēdo, in spem bonam suæ salutis uocatur, item illis oblectatur, & pascitur. Pateat iam reditus ad propositū. Sic Romanis placuit, omnem diuinum cultum cæremonias appellare, à Cæritib. Hetruriæ populis. I] enim olim capta

urbe Roma à Senonib. Gallis, sacra Romanorū à Vesta-
 libus inuecta perbenignè receperūt, usq; eoq; seruarūt,
 dū patria à Camillo esset recuperata. sicut Liuius lib. ab
 urbe cōd. 5. latè demōstrat. Cuius beneficij Quirites me-
 mores, postea omnia quæ ad religionē colendā pertine-
 rent, cæremonias nuncuparunt: quāuis sint, qui eas à ca-
 rendo dictas malint. Sunt enim cæremonie instrumenta
 religionis, quæ uelut terra, sine illis coli non potest, per
 quas, in animis nostris renouatur pietas, fundamentum,
 uti Cic. ait, omniū uirtutū, quæ corpus cū mente ad Deū
 uenerandū trahit. Si uelimus igitur agrū Dominicū be-
 ne excultū, eiusmodi cæremoniarū culturā adhibendam
 curamus. Quòd semel tātūm die sacrificabatur, hoc Ale-
 xandri primi, teste Gratiano, est decretum: sicut & illud
 Telephori, quòd Dominico natali die ter sacerdos rē di-
 uinam facit, & primò in media nocte, quū Christus est
 natus: deinde lucescente aurora, quādo pastores natum
 inuiserūt: postremò ubi prima lux humano generi afful-
 sit, quum prius nulli ante tertiā diei horā fas esset sacri-
 ficare. Adijcitur & alius mysticus sensus, ut triplici actu
 status triplex gentium significetur: primus, qui sine Le-
 ge fuit, quum omnia fuerunt tenebris circūfusa: alter lu-
 cis & tenebrarum simul particeps, quum post datā Le-
 gem fuit omnino aliqua Dei cognitio, sed nondum perfe-
 cta: tertius gratiæ est, cui sol, id est, ueritatis lux affulsit.
 Præterea Felix primus sanxit, ut nusquā nisi in sacro lo-
 co, si per necessitatem liceret, & à uiris sacris initiatis
 Missa celebraretur, quòd ipsius rei diuinæ faciundæ à
 principio solūm Apostolis, hoc est, sacerdotibus à Chri-
 sto po-

sto potestas facta fuisset. Anacletus quoq; huius rei studiosus uoluit, ut sacerdos non nisi coram saltem duobus sacrificaret, quò, credo, ne ille frustra bene precando diceret, Dominus uobiscum, si minus quàm duo sacris interessent. Propterea non rectè faciunt, qui sine arbitris sacrificāt. Gratianus hoc præscriptum Sotero attribuit, qui fortè illud parum custoditum renouauit.

Quare nonnulla tam Hebraica quàm Græca uel Syriaca uerba in Missa usurpentur, & ibidem de eorum significatione. Cap. XII.

Illud insuper haud omittendū duximus, quod facit ad quarundā uocū cognitionē, quæ ut peregrinæ, inter sacra faciendā à pluribus frequētatur sacerdotibus, quàm intelliguntur. Sunt enim uerba quædā Hebraica, quædā Græca aut Syriaca. Hebraica & Syra, teste D. Hieron. ad Marcellā, ideo immutata ab initio manserūt, quia uel interpretes, uel Apostoli, id faciendum minus curarunt, ut quoniam primum religio apud Iudæos, uelut supra demonstrauimus, cœperat, nihil ad credentiū offensionē innouarēt, sed ita ut à puero imbiberāt, traderēt: postea uerò quàm in uniuersas gentes Euāgelij sermo dilatatus est, non potuisse semel suscepta immutari, idē auctor est. Cuius etiā rei Orig. rationē reddēs, asserit, propter uernaculam cuiusq; gentis linguā, non posse uerba quāplurima ita apud alios sonare, ut apud suos: ac multò propterea melius esse, non translata ponere, quàm illorum uim interpretatione tenuare. Hac ratione Græcos primum uocabula illa Hebraica suis cōmiscuisse, par est cre

dere, utpote desperātes posse se absolutū sensum suo ser-
 mone reddere, & sic nostros nihil deinde plus ausos, &
 Hebraica & Græca permisisse stare. Atqui id cōsultō fa-
 ctum nō nemo falsē putat, quo ad imitationē eius tituli,
 qui super crucē Seruatoris positus fuerat, perinde Missa
 triplici lingua cōstaret, ac illū scriptū fuisse Hebraicē &
 Græcē & Latinē tradit euāgelista Ioānes. Sed iam ad in-
 terpretationem ipsorum uerborum aggrediamur. Iesus
 Hebræū nomē, ut Hieron. indicat, apud nos seruatore
 significat. Christus ex mystico chrismate unctus dicitur,
 quē Iudæi Mesiam appellant. Idē dictus est Nazareus,
 id est, sanctus siue consecratus, uel à Nazareth oppido
 Galilææ, in quo est genitus & nutritus. Itē Emmanuel,
 quod Hebræū est uerbū, & nobiscū Deus. Rabbi, idem
 ac dominus, siue magister, uel præceptor: nam apud He-
 bræos, à multitudine scientiarū dicta est uox. Paracletus
 Græcum uerbum, id est, παράκλητος, & significat aduo-
 catum, doctorem, hortatorē, consolatorē. Sic Seruator
 pollicētus est mittere paracletū, hoc est, Spiritū uerita-
 tis, qui discipulos doceret. Et illud notissimū est, Paracle-
 tum per e scribendū in penultima, eamq; producendam:
 nam si legeris paraclytū per y in penultima, facies Chri-
 stum sceleratorū confocium, qui suis discipulis promisit
 fore, ut Pater eius nomine, talē ad ipsos mitteret docto-
 rem: quippe paraclytus apud Græcos, nomen est compo-
 situm à παρά præpositione, quæ præter, & κλητός, quod
 celebrē, inclytumq; significat. Ergo quum ea præposi-
 tio hoc loco pro sine ponatur, & cum κλητός coniuncta,
 pro eo qui sine fama est, ac planē infāmis, nō utiq; con-
 uenit

uenit Christi promissioni. Imò atq; adeo hinc uidere licet, quàm parum rectè faciant sacerdotes, qui ita apud euangelistã Ioannẽ legunt: seu quàm turpiter peccet, qui etiã de errore moniti, tantum abest ut uelint rectã tenere uia, ut scientes delirent, perinde quasi non ueritatis, cui Christus sese cõparauit quum dixit, Ego sum uia & ueritas, sed consuetudinis quãuis deprauatissimæ obseruatores esse debeant. Bone Deus, ecquid reliquorum munerũ functionis ab eiusmodi expectari potest, qui ab alijs docti scire nihil uolunt? Sanè sic Simonem, sic Iacobũ penultima syllaba correpta pronuntiant, etsi longa est, quum apud Græcos per ω, quod longum est, ea nomina scribantur. Ad prima redeo. Pascha Hebræũ uocabulũ, nõ Græcũ, prout Hieronymus affirmat, & trãsitum sonat, quòd Iudæi tũc ex Aegypto in patriã remigrassent. Epiphania Græcũ uerbũ, apud nos apparitionẽ uel ostensionẽ significat, hoc ideo, quia eo die Seruator stella proditus est, & trigesimo deinde anno adhuc mũdo ignotus quũ uenisset ad Ioannẽ, ut baptizaretur, cognitus est, intonante de cælo Patre, Hic est Filius meus, & c. Itẽ pente coste Græcè, quinquagenaria Latinè dici potest, quòd usq; ad hãc celebritatẽ, à resurrectione Domini, intersint quinquaginta dies, ut infrã fusiùs explicabitur. Scenopegia, uox cõposita, dicta est à sigẽdis tabernaculis, quia in solitudine prisca Hebræi illis usi esset, & erat festus dies. Nostri perperã addunt aspirationẽ. item encænia, festi dies initiales, hoc est, dedicationis templi. Kyrie eleeson uerbum cõpositum, ex κύριε, quod significat Domine, & ελεσον, quod est, miserere. Alleluia duo itidem uerba & Hebraica,

Hebraica, atq; idem ac laudate Deū: Ia enim, teste Hieronymo, ex decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus uocatur, unum est. Antiphona Græcis uox reciproca, quod uicissim canatur. Homilia Græcè, Latinè dicitur colloquiū, sermo. Canō Græca uox, regulā significat. Hosanna, Hebræo sermone perinde ualet, atq; apud nos, O Domine saluum me fac. Sabaoth Hebraica quoq; uox, & idē atq; Latinis, Dominus omnipotens, siue Dominus uirtutum, aut exercitiū. Eucharistia Græcis gratiarum actionē significat, sicuti Euangelium bonū nuntiū. Psalmus & hymnus, utrunq; Græcum, ac alterū Latinè canticum, alterū laus dicitur. Paradisus Graia uoce, pomariū, hoc est, hortus consitus pomis. Parabola Græcè dicitur, Latinè comparatio, similitudo. Symbolū collationem significat, quia Apostoli siue patres in unū contulissent, quod unusquisq; de Deo senserit. Petrus Græcis saxū, uelut Cephas Syro sermone, soliditas, quod Petrus solidus fuisset in confessione ueritatis. Phylacterium Græcū uocabulum, Latinè custodia dicitur, quod in ijs seruetur memoria Legis: sicut apud nos regulæ iuris habentur. Synagoga cōgregatio à nostris dicitur, nos etiā Graia uoce ecclesiam uocamus. Mammona, ut probat Hieron. Syriacū est nomē, singularis numeri, generis masculini, & apud nos diuitias significat. Ethnicus, uox Græca, & Latinis homo alterius sectæ. Profelytus, Græcum uerbū, nobis aduena: sic enim illū uocabāt Hebræi, quē ex aliena natione, in suæ legis consociationem recepissent. Scādalizare, Græcū uerbū, Latinè est offendere: sicut angariare Persicū, & significat adigere, compellere.

lere. Golgotha, Syra est uox, non Hebræa, & Hieron.
 ostēdit significare locū calui, siue caluarie. Ita dictus est
 locus Ierosolymis, ad septentrionalē partē montis Sion,
 quōd in eo iacerent capita hominū damnatorū. Corba-
 na, quam etiam uocāt gazophylacium, nomē ex lingua
 Persica & Græca compositum, & significat arcam in
 qua seruabantur templi pecunie, seu munera quæ usui
 erant ministris: nam corbā, ex testimonio Iosephi, quod
 in superiore libro citauimus, quum de radēdo capite Na-
 zareorum sermo fuit, apud Hebræos significat munus,
 unde corbana dicta uidetur. Eleemosyna, largitio, quæ
 inopi fit, Græca uox, & misericordiam sonat. Gehenna
 locus erat in ualle filij Ennon, in sorte tribus Benjamin,
 ubi filij Israël, erectis aris, sacrificabant, ac filios exustos
 igni deuouebant, immolabantq; demonio Moloch, quā
 Deus, uti apud Hieremiam legitur, cōminatus est se mor-
 tuorū cadaueribus impleturū: apud nos, pro loco infe-
 rorum accipitur. Diabolus Græcū uerbum, sonat dela-
 torē, siue calumniatorē. Beelzebub, Hieronymus docet
 idem esse bel, beel, & baal, & Hebræis idolū, & Zebub
 muscā, quasi dicas idolū muscæ: *ιδωλον* enim simulachriū
 significat, & sic hoc nomine spurcissimum fuisse idolū.
 Abyssus Græca uox, Latine uorago dicitur. Phantasma
 Græcis, uisum per somnū uidere est, Latine spectrū dici-
 tur. Sed ne per hæc peregrina longius gradientes, uisum
 etiam nos uidere uideamur, iam ad finē ueniamus. Amē
 uox Hebræa est, Latineq; sicut declarat Aquila, uerè, si-
 ue feliciter, uel fiat, Hieronymo teste in Psalmos, ubi ait,
 Fiat fiat, Hebræis legitur amen amen. Erat quippe ger-
 manum

manum consimileq; Hebræorum institutis, in ueterū religione, feliciter, quod suprā ex Apuleij lectione cōstat, atque hic amen, quo significatur, ut ea quæ suprā sunt uerè dicta, confirmentur. Super ea re extat breuis epistola D. Hieronymi ad Marcellā. Hæc paucula libuit exponere, ut unicuiq; rem diuinā facturo, obuia esset eiusmodi uerborum significatio.

POLYDORI VERGILI-
LII VRBINATIS DE INVEN-
TORIBVS RERVM LIB. VI.

De pio pœnitēdi initio, atq; duplici pœnitentię, quam uocāt, genere, & de primo cōfitendi delicta instituto, & qualis sit publica confessio, ac ibidem de triplici purgatione priscorū. Cap. I.

Pincipium religionis Christianæ cum unctiōne Christi, & regum, item originem & exitum coniugij sacerdotalis, & modum contrahendi, ac ritū sacrificandi, cū apud Hebræos, tum apud nostros, iuxta & orādi, & quātū mortalibus ipsa Christiana religio profuerit, superiore libro exposuimus: iam idcirco & alia quæ ad institutum pertinent opus, differamus. Primū omnium scire licet pœnitendi initium à Deo profectū esse, qui ita pro sua erga nos miseros mortales misericordia, factum uoluit, quod probat atq; affirmat Tertull. in eo lib. quē de pœnitentiā, quā uocamus, composuit, ubi inquit, Omnibus delictis seu carne, seu spiritu, seu factis, siue uolūtate commissis, qui pœnam per iudicium destinauit, idem & ueniā per pœ-

nitentiam spopōdit, dicens ad populū, Pœnitere, & sal-
 nū faciam te. & iterū, Viuo, inquit Dominus, & pœnitē-
 tiam malo quā mortē. Ergo pœnitētia uita est, quā
 præponatur morti. Et pergit, Bonū est pœnitere an nōs
 Quid reuoluis? Deus præcipit. At enim ille nō præcipit
 tantū, sed etiam hortatur. Inuitat præmio ad salutē, iu-
 rans etiā. Viuo dicēs, cupit credi sibi. O beatos, quorum
 causa Deus iurat! Hucusq; ille. Hinc homines pœnitendo
 cœperunt sese Deo de peccatis purgare, ut in Leuit. est,
 cap. 5. Deinde Seruator noster ut nos ex omni parte im-
 mortalitate donaret, postremò portionem salutis, cœle-
 stēq; pastū nobis propinauit apud Ioā. Euang. cap. 6. di-
 cēs, Caro enim mea uerē est cib. & sanguis meus uerē est
 potus. Qui edit meā carnē, & bibit meū sanguinē, in me
 manet, & ego in illo. Et pergit, Qui edit hūc panē, uiuet
 in æternū. Verū quia non decebat, ut quispiā non mun-
 dus tam purū nectār hauriret, tamq; salutarē ambrosiā
 esse auderet, idcirco Apost. docuit, ut accedendū esset ad
 ea sumenda, aiens, Itaq; quicumq; ederit panē hūc, aut bi-
 berit calicem Domini indignē, reus erit corporis & san-
 guinis Domini. Probet autē homo seipsum, & sic de pa-
 ne edat, & de calice bibat: nā qui edit aut bibit indignē,
 iudicium sibi ipsi edit & bibit, &c. Sed quomodo proba-
 bit se homo, quū nemo possit esse tam prudēs, tā sagax,
 quin aliquando labatur? Quod Deus opt. max. sciens,
 pro sua benignitate aperuit nobis portū salutis, ut huic
 necessitati, cui fragilitas carnis subiecta est, medicina pœ-
 nitentiæ subueniret: nam præcursorem misit Ioannē Ba-
 ptistam clamantē, Pœnitentiam agite. Attende, hoc loco
 spiritualis

spiritualis poenitentia tractatur, quia omnis nostra uita
 aliud nihil esse debet nisi poenitentia, quæ facit, ut quis,
 uelut ait Apost. transformetur per renouationem mentis
 suæ, & ad se reuertatur, dolendo peccatum suum, dicente
 Seruatore, Qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam
 æternam custodiat eam. Et hæc interior est, ac Euangelica
 dicitur poenitentia, cuius fructus est exterior, quæ agitur
 per corporis afflictationem & uoluptatum contemptum: atq;
 ut ista ficta, uti in hypocritis apparet, ita illa non nisi ue-
 ra esse potest. De ea meminit Tertull. in libello definit.
 dog. eccles. Poenitentia uera est, inquit, poenitenda non
 admittere: & admissa deflere. Satisfactio poenitentia est,
 causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus adi-
 tum indulgere. Modus autem poenitendi est, ut ab amore
 uirtutis, non à uitij odio, te incipiat poenitere. Exempli
 causa, Amato castitatem, in eaq; acquiescito, tunc tibi sta-
 tim post turpioris intemperantia odium sua sponte obo-
 rietur. Id modi poenitendi præscribitur Psal. 44. Dile-
 xisti iustitiam & odisti iniquitatem. Atq; hoc pius est poe-
 nitendi initium. Præposterè igitur agunt, qui à peccato
 inchoant poenitentiam, quia illud metu poenæ, non uir-
 tutis amore, qui uitiorum omnium fuga est, facere uidentur.
 Quapropter Christus quum uellet discipulis uerum in-
 tegræ exëplar monstrare, consueuit puellum longè in-
 nocentissimum in medio statuere, iubens ut similes illius effe-
 cerentur, si auerent ingredi in regnum cælorum, quò eos sic
 præsentis uirtutis imagine, ad poenitendum beateq; ui-
 uendum facilius induceret. Siquis igitur aut cupiditate
 uictus, aut libidine impulsus, aut errore deceptus, aut ui-
 coactus

coactus ad iniustitiam lapsus fuerit, non desperet: potest enim per hunc modum reduci ac liberari, si pœniteat a-
 ctorum, & ad meliora conuersus satis Deo faciat, & ita
 resipiscat, quò & errati pigeat, castigetq; seipsum stul-
 titiæ, & cõfirmet animũ suũ ad rectius uiuendũ: quoniã
 sicut nihil prodest malè uiuenti anteactæ uitæ probitas,
 quia superueniens nequitia iustitiæ facta delet, ita nihil
 efficiunt peccata uetera correcto, quia superueniens iu-
 stitia labem uitæ prioris abolet. Vtrunq; ipse Dominus
 apud Ezech. nobis denuntiat, Si impius egerit pœniten-
 tiam, omnium iniquitatũ eius non recordabor. Si autem
 auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem,
 omnes iustitiæ eius quas fecerat, non erunt in memoria.
 Atq; ita ultima facta aut nobis bono, aut malo sunt. Sed
 propterea quòd nihil prodest inclusam habere conscien-
 tiam, quia patemus Deo, idcirco postquam satis delicto-
 rum nos pœnituit, deinde oportet ultrò aperire animũ,
 & perniciem uitiorũ ipsi Deo, qui mederi, & uerã atq;
 perpetuã sanitatẽ reddere potest. Appetenda est hæc o-
 mnibus medicina, quoniam in maiore periculo uersatur
 anima quàm corpus. Et quia Seruator noster ut huma-
 na indutus persona ubiq; nobiscum præsens esse diu no-
 luit, proinde sui uicarios cõstituit homines mortales, id
 est, Apostolos ac discipulos suos cũ primis, quibus dixit,
 Quorũcunq; remiseritis peccata, remittẽtur eis, & quo-
 rũcunq; retinueritis, retenta sunt: ut illis nostra cõfiteri
 mur delicta, tanquam ueris iudicibus, & ab iisdẽ aliqua
 affecti pœna, per diuinã gratiam remissionẽ accipere-
 mus. Ante Christi aduentũ, sat erat mente fateri Deo cõ

missa, clamante Propheta, Dixi, cōfitebor aduersum me iniustitiā meā Domino, & tu remisisti impietate peccati mei. Et istuc exemplū cōfitendorum delictorū ab Adā & Cain eius filio, qui se peccasse corā Deo nō negassent, editum esse ad imitandū, Tertull. lib. aduersus Marcionē secundo docet. At istiusmodi confitendi peccata principium fuisse non incertū habetur, quod querere & inuestigare nostræ sunt partes. Sed postquam Deus ipse nostræ salutis causa factus est homo, necessum fuit homini qui eius locū in terris tenet, aperire pectus, & totam nudare uitam, per confessionem, quæ conscientie uox est, uti mereremur ueniam, quam Iesus Christus per passionem suam nobis impertitus est. Atq; hoc apud nos Christianos fuit primum cōfessionis institutū, ad quod beatū Iacobū alluisse ferunt, quū dixit, Cōfitemini inuicē alius alij delicta, & orate pro uobis inuicē, ut sanemini. Illud sic nos Deo reconciliatos uoluisse uidetur, ut remissis uicissim offensis, amicus inter nos uiueremus. Fuit illa omnino confessio, quam publicam uocant, quæ postea, ut quidā, quibus omnino plus sapit palatus quàm cor, tradunt, exemplo patribus fuisse uidetur, ut secretiorē instituerint, quæ, priore omissa, nūc utimur maximè necessaria, quando per eam, cum corporis, tum animi uitij fœdè labentes, Deo semel atq; iterum reconciliamur. Verūtamen ego affirmare ausim, huiusce secretioris cōfessionis auctorem fuisse Christum, qui, quemadmodum supra ostendimus, auctoritatem fecit Apostolis remittendi pariter atq; retinēdi aliorum peccata. Qua sanè potestate ecquo illi pacto uti potuissent, nisi iam tum mortales coepissent

coepissent eis de suis cōfiteri delictis? Quippe solus Deus
 scrutator est humani cordis, ex quo omnia ferè mala
 quæ ab homine in hominē proficiſcūtur, iugiter manāt.
 quod & factum esse testatur Lucas in Actis cap. 19. qui
 postquā ostendit filios Sceuæ Iudæi principis sacerdotiū
 ausos fuisse inuocare nomen Domini Iesu, super eos qui
 haberēt spiritus malos, quēadmodū Paulus faciebat, &
 ob id uulneratos fuisse ab homine spiritu uexato, inquit,
 Hoc autē innotuit omnibus Iudæis simul & Græcis, qui
 habitabāt Ephesi, & incidit timor super illos omnes, &
 magnificabatur nomen Domini Iesu, multiq; credētium
 ueniebāt, hoc est, ad Paulū, confitentes & annuntiantes
 facta sua. Et hæc uera confessio, & initiū secretioris cō-
 fessionis fuit. Quare parū omnino prudentis, ne dicant
 spontè errantis est, aliter uel credere, seu tradere, quam
 eiusmodi argumēto rei nihil profectò uideatur esse pro-
 babilius. At sunt, qui scribant, confessionē hanc apertam
 fuisse, qui necesse est, uel intelligāt esse eos homines de ma-
 nifestis actibus confessos, quæ res cōfessionē nō require-
 bat, uel non intelligāt, quod dicūt: si enim de occultis de-
 lictis palàm cōfessi forent, iam tum ansam dedissent ini-
 micis ad obijcienda sua sibi facinora cū dedecore, quod
 morte magis uir sanæ mentis fugere debet: ex quo con-
 fessionē minimè apertā fuisse satis constare potest. Atqui
 controuersia de nostra confessione secretiori ex eo orta
 uidetur, quòd eius Tertull. scriptor antiquissimus nihil
 meminert, id quod tamen admirationem efficere minus
 deberet, quia res noua ac in nonnullis ecclesiis adhuc
 inusitata haud statim potuit in animos hominum gene-

ratim irrepere, quū præsertim per pudorē non facile liceat admissa cuius prodere Cæterum ut modus prioris cōfessionis prischorum diluceat, Tertulliani, qui de ea re luculenter agit in lib. quē de pœnitentia scripsit, uerba subiiciam, quæ eiusmodi sunt, Is actus qui magis Græco uocabulo exprimitur, & frequentatur, exhomologesis est, qua delictum Domino nostrum confitemur, nō quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, cōfessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaq; exhomologesis prosternendi & humili-
 ficando hominis disciplina est, conuersationem iniungēs misericordiæ illicē. De ipso quoq; habitu atq; uictu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animū mœroribus deicere, illa quæ peccauit, tristi tractatione mutare. Cæterū pastū & potum pura nosse, nō uētris scilicet, sed animi causa. Plerunq; uerò ieiunijs preces alere, ingemiscere, lachrymare, & mugire dies noctesq; ad Dominum Deū tuum, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ iniungere. hæc Tertullian. Mos iste talis confessionis flebilis & lamentabilis etiam nunc in die præsertim Dominicæ cœnæ, multis in ecclesijs obseruatur, qui proculdubio hinc acceptus est. Postremò sequitur, ut satis Deo faciamus: quod fit quū iussu sacerdotis, cui facti sumus cōmissa, facimus fructus, uti Ioānes prædicabat, qui deceant pœnitentiā: nam, uti Cyprianus ait, pœnitentiam ille agit, qui diuinis præceptis mitis & patiens, & sacerdotibus Dei obtēperās, obsequijs suis & operibus iustis Dominū promeretur. Atqui Innocentius
 tertius

tertius cōstituit, ut qui iā doli capaces esse cœpissent, si nō sepius, at semel quotānis cōfiterētur peccata illis sacerdotibus, qui eorū animarū curā haberēt. Atq; hic est ueræ purgationis modus, ut quod dicto factōue quotidie peccamus, illud pura cōsciētiæ uoce, pijsq; actibus expiemus, nō autē Iudaico ritu, arietis sanguine, aut more pri-scorum teda, sulphure, uel aqua. In sacris ferè omnibus ethnicorū tres erāt istæ purgationes, nā aut teda purgabatur & sulphure, aut aqua abluebatur, aut aëre uētilabantur. Triplicem purgationem Ouid. notat illo uersu.

Terq; senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.
Et Vergilius idem, — Ter socios pura circumluit unda,
Spargens rore leui & ramo felicis oliuæ,
Lustrauitq; uiros.

Item ouum usurpabant. Iuuenalis,

Nisi se centū lustrauerit ouis. Sic & in hoc delirabant: nō enim corpus, sed animus est purgandus, utpote cuius absq; nutu, atq; renutu, nemo quisquā fit nocens.

Qui primi instituerint horas canonicas, ac fanxerint ut psalmi à choro alternis canerentur, ac quàm parum frugifer sit cantus in domo Domini mollior atque deliciarior, & ibidem de origine chori, & qui diuorum uitas scripserint. Cap. 11.

Reces horarias siue canonicas, quas uocant, Hieronymus primus, Eusebio Cremonensi & plerisq; alijs qui cum eo uixerant, instituisse fertur, quibus diuinæ in templis laudes canerentur, ut ex sacra patet historia, quas patres deinde receperunt imitati carmen Dauid,

Septies in die laudem dixi tibi. Sunt autē qui tradant, & in primis D. Cyprianus, morem celebrandi, primā, tertiam, sextam, & nonā horā à Daniele sumptum, quòd ille ter in die positus humi genibus, patrio ritu manē, hora sexta & nona precari consueuisset. Ita, teste diuo Hieronymo, tria sunt orandi tēpora, manē, id est, hora tertia, quū Spiritu sancto afflati sunt Apostoli: sexta, quū edendū est. Sic Petrus Apost. uolens cibū capere, ascēdit circa horā sextā in coenaculū, orandi causa: nona, tum idē Petrus & Ioannes perrexerunt ad templū, precādi gratia. Fuit uel illud priscorū institutū, quū apud illos sic oraretur, teste Apuleio, qui lib. 11. ita scribit, Rebus iam rite cōsummatis, inchoatæ lucis salutationibus religiosi primā nuntiantes horam perstrepunt. Matutinas precatio- nes uocat hoc loco Apuleius non ineleganter salutationes, ostenditq; modum orandi diuisum in horas sacrificijs legitimas fuisse. Postea, quod satis cōstat, Pelagius secundus decreuit, ut ipsæ septem canonicæ horæ quotidie à sacerdotibus recitarentur, uelut præsens remediū humanæ imbecillitati futurum, quo sicuti iustus septies in die, quemadmodū ait Salomon, fortè per inconsiderantiam cadit, ita per orandi curam, toties resurgat, conualeatq;. Singulis autem horis Gregorius præfationē dedit in initium Psalmi Dauid, Deus in adiutorium meum intende: Domine ad adiuuandum me festina: subiecitq; hymnum illū, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, de quo alibi dicemus. Vt totidē etiā horæ in honorē Dei- paræ uirginis quotidie recitarētur, instituit Vrbanus secundus in cōcilio, quod in Gallis ad Claromontē habuit.

At

At Hieron. rogatu Damasi digessit Psalterium quod uocant, id est, Psalmorū lib. in 7. partes, ad numerum dierū unius hebdomadæ, ut quilibet dies certum Psalmorū numerum haberet, qui caneretur: quod ita distinctum nūc ex ipsius Damasi decreto in omnibus tēplis legitur. Fertur idem pontifex omnium primus hymnum Gloria patri, &c. qui tribus diuinis personis redditur, ad extremum quenq; psalmum adiecisse, quem in Niceno conuētu prius editum, memoriæ proditū est. Item primus instituit, ut chorus alternis psalmos caneret: quanquam non nemo tradit, id antea ab Ignatio episcopo Antiocheno institutū fuisse, quippe qui per quietem audiuisset angelos ad eum modum uicissim psalmos cōcinentes: id quod unus uel alter à Dauid mutuatus esse uidetur, qui, teste Iosepho lib. Antiquit. 7. dicitur septem cōstituisse choros, & eos canentes ac præcedētes ipse subsequutus, dū arca Ierosolyma deportaretur. Vel Asaph imitati sunt, qui, ut suprā diximus, etiam apud Hebræos, auctōr fuit ordinis eorū qui psallerent. Fuit omnino iam inde ab initio mos nostris cōcinere de rebus sacris, dicente Tertull. ad uxorē, Quid maritus suus illi, uel marito quid illa cantabat? Id hodie apud Germanos cum primis seruatur. At D. August. lib. Confessionum 9. ait Ambrosium Mediolanensem antistitē, hunc canendi hymnos & psalmos morem primū apud occidentales instituisse populos: quod non utiq; multum abhorret à sententia eorum qui Damaso assignāt: nam quū ambo per idē tempus fuerint, & quod unus cœpisset, ab altero ratum haberi oportuerit, non iniuria & ambo eius rei auctōres dici possent. Verū

quantū iā tunc illud institutū utile esse cœperit, idē Aug. lib. suarū cōfessionū 10. planum facit, quippe qui à Deo ueniam petit, quòd diligentius cantum, quàm sacrorum uerborū pondus attēdisset. Sed hodie nihilo plus è re publica nostra esse apparet, quando cantores nostri ita in templis cōstrepunt, ut nihil præter uocem audiatur, & qui intersunt, eiusmodi uocū concentu, quo corū aures maximè calent, contenti, de ui uerborū minimè curant. Vnde eò uētum est, ut apud uulgus, omnis ferè diuini cultus ratio in istis cantoribus sita esse uideatur, quos bona pars populi, ut audiat, in sacras ædes uelut in theatrum concurrat, eos pretio conducit, eos fouet, eos deniq; solos domui Dei ornamento esse existimat, tantò molliores & deliciores in cantu flexiones & fictæ uocula uulgus magis delectant, quàm certæ & planæ: ac ei gratiores est sonus, qui tremulo è gutture funditur, quàm qui cū grauitate editur. Quare dubio procul ex religionis usu foret, ita constituere, ut canentes hymnos modulatè distincteq; more fermè legentium, pronuntiarent, eo quidem sono, quo nunc apud nos, in Canone sacro, præfationes & Dominica precatio canitur. Quod diuum Athanasium Alexandrinum episcopum olim in dicecesi sua fecisse August. in prænotato li. attestatur, atq; magnopere laudat. Chorus autem multorum uocibus constat, ita ut ex pluri bus una reddatur, fiatq; concentus ex dissonis. auctor Seneca, & Macrobius. Chorum à χαρῆς, id est, lætitiæ, dici autumat Plato lib. 2. De leg. Ego uerò dixerim huiusmodi cantica bene magna ex parte, à ueteribus ad nostras cæremonias esse translata, apud quos ad symphoniam sacrificia-

sacrificabatur, teste Liuius lib. ab urbe cond. 9. ubi ait tibicines solitos præcinere sacrificijs. Sed uel id planius facit pes spondeus ita dictus, quod in sacrificijs libantes eo maxime uterentur: nam Græci *σπονδαίη*, libamina appellant. Numa Pompilius hunc pedem pontificium nuncupauit, quum spondei melos, id est, cantu, patrios placaret indigetes. Præterea thure incensis altaribus, tibicinæ spondæ canere iubebant, ut duabus lōgis symphonijs quasi duplicibus & iugibus uocibus, prospera deorum uoluntas firmaretur. Sic Cicero tradit pudicam mulierem, quum uiolenti iuuenes eius fores frangerent, admonuisse tibicinam, ut spondæ caneret: quod quum illa fecisset, tarditate modorum & grauitate canētis, illorum furorem confedasse. Meminit & huius rei Quintil. in 1. De instit. oratoria. Sed ad Damasum redeamus. Is quoque instituit, ut ad singulas horas canonicas recitaretur, pressa tamen uoce, symbolum, quod ad differentiam Niceni symboli, uulgò breuius & Apostolorū appellatur: quāuis certius sit, ut multi tradunt, istud, nō illud, in Niceno concilio editum. Vitalianus uerò canendi modum inuenit decentissimum, quo hymni sacri canerētur, quod ante eum Gelasio & Gregor. etsi non nemo assignat, adhibuitque ad eum organa. De eiusmodi musico instrumento affatim tradidimus supra lib. 1. cap. 15. quū de instrumentis musicis dictū est. Vitas diuorū, quas lectiones appellamus, Paulus Diaconus & Isuardus monachus circiter annū salutis DCCC. rogatu Caroli magni scripserunt. Et quoniā quū aliās, tū præsertim imperante Diocletiano, Damasus & Euseb. testantur, ad decē & septē Christia-

norū millia, diebus tātū triginta, per diuersas prouin-
 cias afflicta supplicijs fuisse, difficile erat singulorū uel
 uitas describere, uel diem festum cui libet dare, illi pro-
 pterea cōposuerūt lectiones, quas appellamus, quæ mar-
 tyribus pluribus, cōfessoribus, quos uocant, uel uirgini-
 bus conuenirent, quas patres de concilij sententia postea
 cōprobarunt, certisq; diebus qui ipsis diuis sacri habe-
 rētur, recitari inter horas canonicas mādarūt. Post hæc
 quidam putantes fore ut quis in multiloquio suo facilius
 exaudiretur, preces alias instituire, quædam mutuati ab
 his canonicis, quas ad distinctionem suarū, Romanas ap-
 pellarunt: nam Benedictus suis monachis certum oran-
 di modum præscripsit, item Bernardus suis, Dominicus
 suis. Quin & singuli prouinciales antistites idē fecerūt,
 ut hodie alij alias preces usurpēt, & id factum sit, uel Ro-
 manorum pontificum consensu, qui nihil respuere uo-
 luerunt quod diuinum augeret cultum, tametsi Christo
 breuior, non item longior precandi modus probatur.

De initio ieiunij, & primo eleemosynæ usu, ac
 ibidem quale uerum sit ieiunium, atq; de ieiunij
 aduentus quem uocant, & quadragesimæ uario
 primordio, & unde dicta sit, ac feriæ quartæ
 cinerum, quatuorq; temporum in-
 stituto. Cap. III.

Dicit diuus Augustin. in sermone LIX. de
 tempore, ad fratres, precibus, de quibus
 iam abunde supra diximus, duas esse alas
 annectendas, ieiunium, & eleemosynam,
 hoc est, ut uocamus, largitionē misericordiæ causa inopi-
 factam,

factâ, quò celerius in cælum aduolare, id est, Deo longè acceptissimæ fieri queât: quia bonæ sunt illæ preces, uti in Tobia est, quas ieiunium & cleemosyna comitatur. Ieiunij initium ab urbe statim condito factum est quū primis nostris parentibus in amœnissima terræ parte, cui paradysus Graia uoce nomen fuit, constitutis interdicitæ est arbor, à qua abstinerent, ut sic obtēperando, beatissimam uitam degerent, malorum omnium expertem, terra sua sponte ferente omnia, & Deum creatorem suum spiritu, uti minus mole corporca onusto, facilius colerēt. Imò, ut Ambrosius ait, primus mundi usus cœpit à ieiunio, qui in lib. de Helia & ieiun. ita scribit, Quinto die prodixerunt aquæ repentiæ animarū, & uolatilia uolantia super terram, & adhuc seruabatur ieiuniū. Sexto die bestię sunt creatæ, & cum bestijs orta edendi potestas, & usus escarum: inde lex de ieiunio lata est, pœnaq; uiolatori indicta, dicente mandato Dei, De ligno quod est scientiæ boni & mali non comedetis: qua die autem ederitis ex eo, morte moriemini. Haftenus Ambr. Ita nihil prius Deus præscripsit homini, quàm ut abstineret. Atq; ieiunij talis fuit origo. Verū abstinētia haud diuturna in parentibus fuit: nō multò post commiserunt ut alteram, credo, precationum alam experirentur: qua propter dum in cælo esse sibi uidebantur, amœnissimo domicilio sedeq; illa beatiore expulsi, sese nudos subito repererunt, ac tum primū alienis opibus egentes, à Deo pelliceas tunicas acceperere, quibus operirentur: inde rerum omnium magis indigentes solum laboriosè uertere, & per sudorem ac ærumnam uitam agentes, expecta-

expectare fructus terræ, quæ iam cohibita nihil ultrò amplius ferebat, coacti sunt. Subijt & morbus, tētareq; cœperūt frigora & æstus insueta corpora, sicuti oraculum prædixerat ea uitæ incōmoda ad eūda esse, si minus diuinæ legi paruissent. Et hinc simul eleemosynæ usus esse coepit, qui inter omnes gētes, tātū deinceps increbuit, quantū pauperies semper serpsit. Sed hanc non uno humanitatis uel liberalitatis genere metiri licet: quodcūq; enim charitatis officiū in alterū præstatur, id eleemosyna est. Cæterum Moses primus eleemosynæ dandæ usum introduxit, dicens, ut in Deuteron. extat, Non decrunt pauperes in terra habitationis tuæ: idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno & pauperi, qui tecū uersatur in terra. Quod uel Christus approbavit, quū inquit, Date eleemosynā, & ecce omnia munda sunt uobis. Et rursus alibi, Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Magna nempe ius eleemosynæ, quū in ea tam bene omnia bona nostra locata uelit Seruator. Sed quibus danda sit, audi D. Hieronymum cum Seruatore docentem, & dicentem, Vade, uende omnia tua, & da pauperibus. Pauper non utiq; ille, qui mēdicitate & squallore coopertus est, & tamen nō recedit à uitijs, sed qui bonus est. hæc Hieron. Et Salomon, Da misericordi, & ne suspicias peccatorem. Illis igitur, teste etiam Ambrosio, quos scimus ignauè potius, quàm ex necessitate ostiatim de cibo rogare, debemus cōsulere, ut bene agāt, ac eos obiurgādo commonefacere, ut sine uitæ ignauia, uelint in sudore uultus, sicut diuina iubet iustitia, & queritare uictum, & esse panem suum. Et hæc ut magis
pia &

pia & salutarior, eleemosyna spiritualis nuncupatur.
 Est tamē cōmuniter danda eleemosyna omnibus egenti-
 bus, quando ea non tam accipientibus quā dantibus
 prodest. Sed de ieiunio iam agamus. Manauit & illa ie-
 iunij ratio ad posteros: enim uero carnis ac uini usus ab
 Adam ad Noë usq; ignotus fuit, ut infrā cap. 6. demon-
 strabitur. Cibo se abstinituit Moses 40. dies, ut dignus es-
 set, qui Legē acciperet à Deo: neq; enim, sicut Ambro. in
 eodē libello de ieiunio ait, introisset in nubem, & uocē
 Domini loquētis de medio igne, sine periculo au diuisset,
 nisi munitus armis ieiunij fuisset: quippe quòd uitiosas
 corporis partes cōprimit, hominemq; puriorem reddit
 ad res diuinas tractandas. Deinde abstinituit Helias &
 postremò Seruator noster dies totidē. Item Niniuitis Io-
 næ prophetae opera & cohortatione, pœnitentibus per
 ieiuniū uenia datur. Ita Iudæi abstinerere cōsueuerūt, quo-
 ties à Deo opem aduersus calamitates implorare, aut eū
 iratum placare, uel aliquid usui uitæ necessariū rogare,
 seu acceptorū beneficiorum memoriā redintegrare, uel
 dies festos agere uoluissent. Demū Christus & ieiunium
 obseruandum esse, & ieiunij modum docuit, quū apud
 Matth. cap. 6, dixit, Tu uerò quum ieiunas, unge caput
 tuū, & faciem tuā laua, ne cōspiciū sit hominibus te ie-
 iunare, sed patri tuo qui est in occulto, & pater tuus
 qui uidet in abdito, reddet tibi in propatulo. At ieiunio
 uidetur nomē inditū ex intestino, quod ieiunū dicitur:
 quia teste Corn. Celso lib. 4. nunquā quod accipit, cōti-
 net, sed protinus in inferiores partes uentris mittit: hoc
 argumēto, ut more ieiuni intestini, minus nos cibus one-
 remus,

remus, quū abstinemus, quod propriū cōtinētiae est. Verum autē ieiuniū seruat, nō qui à carnibus tantū coenaq; abstinet, id quod uulgus absolutū ieiuniū existimat, sed qui simul & affectionibus aliquid adimit, ut minus permittat iræ quā solet, minus superbiæ, minus cupiditati, nihil uoluptati, ac patiēter ferat siquid aduersi incidere. Hæc omnia Epictetus Stoicus duobus uerbis, quæ frequentissimè usurpabat, pulcherrimè cōprehēdit, Sustine, & abstine. At Origenes in hāc quoq; sententiam, Vis, inquit, ostendā quale te oporteat ieiunare ieiuniū? ieiuna ab omni peccato, nullū cibum sumas malitiæ, nullas capias epulas uoluptatis, nullo uino luxuriæ concallescas, ieiuna à malis actibus, abstine à malis sermonibus, cōtine te à cogitationibus pessimis, noli cōtingere panes furtiuos peruersæ doctrinæ, nō cōcupiscas fallaces philosophiæ cibos, qui te à ueritate seducāt: tale ieiuniū Deo placet. Ut igitur ad hanc tanti præmij messem sæpius uigilaremus, ut ad cælestiū bonorū gustū eniteremur frequentius, Apostoli uolentes Christianos imitatuos esse Seruatoris abstinentiā, instituerūt, in quadraginta dies ieiuniū ante Pascha seruandū. Id esse uerum testis est diuus Hieron. in epist. ad Marcellam, aduersus Montanū, qui plures quadragesimas seruādas prædicabat, scribēs, Nos unam quadragesimam secundū traditionē Apostolorū, tempore nobis cōgruo ieiunamus, illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint Seruatores, nō quò & per totū annū, excepta Pētecoste, ieiunare nō liceat, sed quò aliud sit necessitate, aliud uoluntate munus offerre, & reliqua. Imò, si Chrysostomo credimus,

ipsius

ipsius Christi institutū esse uidetur, qui homil. x. in Gen. de ea re ita scribit, Nā quēadmodū in uijs publicis sunt stationes & diuerticula, in quibus fessi uiatores & respīrant & quiescunt, ut alacrius postea iter suū conficiant: & sicut in mari sunt portus, ut in eos se recipiāt nauigātes, dum uentorū impetus conquiescat, & sic iterū nauigare incipiant: ita & nunc his qui in hac quadragesima ieiunij cursum susceperē, quasi stationes & diuerticula, & portus, per duos hebdomadæ dies Dominus quietem largitus est, ut & corpori aliquātulū ieiunij labores remittāt, & exactis duobus illis diebus, in pulchrè cœpto itinere alacriter pergant. At non nemo Telephoro illud primò assignat, & quidem falsò: nam Telephorus auxit potius dierum numerū, quàm eius instituti fuit auctor, qui fertur constituisse, ut per septem hebdomadas ante pascha, ieiunium obseruaretur. Hoc tēporis spatio cōputātur quinquaginta dies, quibus quotidie, ne uno quidem prætermisso, ieiunio corpus edomandū erat: si quidem ex decreto Melchiadis perspicuè apparet, nullos tū Dominicōs dies à ieiunio uacuos fuisse: ille enim per diu postea sanxit, ne Dominico, ne uē quinto hebdomadæ die ieiunium celebraretur, quòd eos dies idolorum cultores quasi sacros agerent. Sed hoc posterius paulatim obsoleuit. Illud uerò superius iā ante Melchiadē in usu erat, dicente Tertul. in lib. De militis corona, Die Dominico ieiuniū nefas ducimus: eadem immunitate à die Paschæ, usque ad Pentecosten gaudemus, &c. Verū ita fortē accidit, ut institutum iam intermissum, à Melchiade renouatum fuerit. Quare Chrysoft. eos ipsos dies, ut suprā ostendimus,

ostendimus, à Domino datos ad recreandū corpus, rectē affirmare uidetur. Ad hūc deniq; modū Telephorus nō instituit quadragesimā, sed ad eam unam addidit hebdomadam, qua sacerdotes duntaxat, ultra alios abstererēt, ut illi qui sanctiores esse debent, uel in hac obseruatione sancta, aliquid plus quā reliqui absterendo præstaret. Posthac Greg. scripsisse fertur August. Anglorum anti-stiti, ut curaret quò Anglici quoq; sacerdotes, secundum Telephori decretū, ieiunium seruarent. Et id temporis spatium quinquagesima dictum, sicut latè patet in cano. decretis, ubi de ieiunio agitur: & id institutū deinde Aurelianensis cōcilij auctoritate antiquatum. Ceterū unde dicta sit quadragesima, & quod habuerit principiū, facile ambigitur. Etenim longo iam usu uenit, ut quadragesima absolutè ponatur pro eo XL. dierum spatium, qui sunt ieiunio sacri, sed quā Latinè nescio, nisi dicatur, quia ordine est dies quadragesima sacri ieiunij, & finis eiusdem: ac inde sic nominetur, quòd sit ultima dies ex quadraginta, sicut secūdus est ultimus ex duobus. Atqui fuere nonnulli, qui istiusmodi partem tēporis tanquam totius anni decimam sacro ieiunio darent: nam quū annus constet ex CCCLXV. dieb. ac horis sex, decima pars est triginta sex dies, & nescio quot horæ: & quia deinde quatuor dies, sicut infra dicemus, additi sunt, ex eo, etsi satis ineptè, nomen cōposuerunt, ut quadragesima nuncupata sit, quasi quatuor & decima. At istuc ne somniū nostrum, cui simile est, fortè putes, scriptum leges lib. diuinorum officiorū 6. Quadragesimā uerò alij iam usq; ab initio incipiebant eo die, qui nunc est primus ipsius quadrage

quadragesimæ Dominicus dies, ac ita continebat in se duos & quadraginta dies. alij uerò à secunda feria præteritæ hebdomadæ: quod hodie nostri monachi atq; Narbonenses Galli obseruant. Verùm quū in eo XLII. dierū numero sex interessent Dominici dies, quibus ex scito Melchiadis, fas non erat per ieiunium abstinere, idcirco D. Greg. quemadmodū eodem in lib. patet, ut quadragesimā redigeret ad XL. dies ieiunio sacros, addidit ad eū ipsum numerum dies quatuor, uoluitq; feriam quartam præteritā, esse caput quadragesimæ, quam multis cū ceremonijs, tū sacris, sanctam & celebrē fecit. Primum enim in Missa legitur illud Ioël prophetæ secundum caput, ubi de pœnitentia agitur: deinde aliud Matthæi euāgelistæ, quo ueri ieiunij modus præscribitur. Sed ante initiū Missæ factum, cineres cōsecrātur, quibus populus aspergatur: sic nāq; apud Iudæos, eos quos maximè pœniteret, cinere cōspergi solitos tradit Hieremias cap. 25. Deinde sacerdos imponit eos cineres super uerticē capitis cuiusq; dicens, Memento homo, quia puluis es, & in puluere reuertēris. apud alios ait, Memēto homo, quia cinis es, & in cinere reuertēris, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Amen. Atq; hinc ea dies feria quarta cinerum appellatur. Ita cūcti generatim mortales semel saltem in anno redduntur mortis memores, quōd facit ut rectius uiuamus, certò scientes nobis esse moriendum. Ad eum modū Dominus, ueluti est lib. Gen. cap. 3. admonuit Adā postquā peccauerat, & in mortis necessitate inciderat, de humani corporis imbecillitate, dicens, In sudore uultus tui uescere pane, donec reuertaris in

terrã, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuertêris. Postremò ut ne ocysus quàm ieiuniũ requireret, populus ad prandiũ aduolaret, iussum est, ut sacra omnia ad nonã usq; horã producerêtur, recitatis etiam simul uesperis, quas uocant. Quæ sanè cæremonia ac sacra partim D. Greg. opera & auctoritate, partim Cabilionensis concilij decreto instituta sunt. Est autem Caballio, seu Cabellio, uel Cabillio, ita uariè apud ueteres auctores legitur, teste Ptolemæo, urbs in Lugdunësi Gallia celebris, in qua ea frequens synodus habita est. Ad rem redeo. Eorũdem quoq; Apostolorũ decretum fuit, ut tres hebdomadæ ante natalẽ Domini, ut solennes celebrarentur, adiunxeruntq; illis ieiuniũ, quod aliquandiu publicè seruatum ferunt, nunc uerò monachi maximè omniũ obseruant. Calistus uerò primus omnium instituit, ut frumenti, uini, & olei gratia, ter in anno ieiuniũ ageretur, die præsertim sabbati, id est, quarto mense, septimo, & decimo, si inchoemus annum à Martio, Hebræorum more. Inde mutato consilio, in quatuor partitus est anni tẽpora id ieiunium, in uer, æstatem, autumnũ, & hyemẽ. Quibus temporibus deinceps ratio sacrorum ordinum habita est, quum id antea tantummodo Decembri mense fieri consueuisset. Sunt tamen qui Urbano attribuunt hu iusmodi quatuor temporum, ac ieiunij distinctionẽ, quæ antea hominum imperitia confundebantur. Sic utrunq; fieri potuit, ut Calistus primum instituerit, dein Urbanus ieiunium in quatuor tempora digesserit. At ista ego à Romanis accepta esse dixerim, quos Ouid. in Fast. tribus anni temporibus fructuum gratia, totidem sacrificia dicit

etia dicit fecisse, uinalia, robigalia, floralia: prima causa uini, altera frugū, deo q Robigus dicebatur, sacra septimo Cal. Maij, quoniā tunc ferē segetes robigo occupat, ut ait Pli. tertia cūctorū fructuū, quibus dea Flora præerat. Hinc igitur apparet priscos Romanos pōtificates eadē quoq; anni tēpora nō inani superstitione, sed ieiunijs tribus ex eadē causa celebrasse, quō uanos ueterum ritus in uerū pietatis cultū uerterēt. Deinde patres nōnulla alia cōstituerūt ieiunia, quæ etiā ponere minimè tædebit.

De ritu uigiliarum noctu agendarū ad ædes sacras, & de cōuiuio Dominico uel quale illud foret, & quando primū sacre uigiliæ in ieiunium fuerint mutatæ: & ibidem, nocturna sacra apud ueteres semper fuisse damnata, atq; de instituto ieiunij quartæ & sextæ dierum hebdomadæ. Cap. IIII.

Os fuit statim ab initio crescentis religionis, ut quia Seruator Christus noctu nasci uolisset, sacerdotes nocturno tempore surgerent, horasq; canonicas canerent, ac profani similiter uiri atque mulieres de media nocte surgerent, & dies præsertim paschales agerent pernoctantes in templo, ibiq; orarent, & die cænæ Domini conuiuium concelebrent, quod Dominicū conuiuium appellabant, unaq; eodem loci frequenter conuiuarentur, ubi simul inopes cibo reficiebantur. Hæc ex Tertulliani libro ad uxorem secundo, habui hoc loco appositè referre. Item D. Hieronymus, qui in sermone de obseruatione uigiliarum, aut quisquis illius auctor est (nam de ea re ambigitur) inquit, Hæc & huiusmodi tan

ta ac talia ideo sancti illi cecinerunt, & scripta reliquerunt, ut nos eorum posteris paribus excitaremur exēplis, ad celebrandas etiam noctibus salutis nostræ excubias. Quod nēpe ex præcepto Domini fiebat, dicentis suis discipulis, Sic non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ut ne intretis in tentationē: spiritus promptus est, sed caro infirma. Et Propheta illud ipsum decantat, Media nocte surgebam, ut confiterer tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Item Apostolus ait, Orationi insistite uigilantes. Hinc populus quoq; imitans illos pastores qui circa Bethlehem atq; gregem suū nocte excubias agētes, meruerūt primi de ortu Domini cognoscere, solebat ea nocte quæ diem quempia præcessisset solennem, in templis ad sepulchra martyrum pernoctare orando, sacrosq; hymnos canēdo. Quod C. Plinij testimonio comprobatur, qui quum Bithyniam prouinciam obtineret, motus misericordia ob multitudinem Christianorum interemptorū, ad Traianū, cuius iussu ea seuitia eruperat, scripsit, multa hominū millia quotidie obrūcari, in quibus nihil omnino sceleris inueniretur, nisi quod essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmenq; Christo quasi Deo canere. Tū Traianus rescripsit, hos homines inquirendos quidem nō esse, oblatos uerò puniri oportere. Ad hæc Tertul. in Apologet. animo cōmotus inclamat, O sententiam necessitate confusam! Negat inquirendos, ut innocentes: & mandat puniri, ut nocentes. Parcit, & seuit, dissimulat, & animaduertit. Quid temetipsum censura circumuenis? Si damnas, cur non & inquiris? Si non inquiris, cur non & absoluis? Hæc ille. Sed quid damnosa,

damnosa, uti ait Horat. non minuit dies? Ea enim pietas postea paulatim in impietate, illi sacri hymni in dissolutas cantuiculas, preces illæ in procaces affectus uerti cœperunt: nã in eo nocturno cõuentu, pueri puellæq; amores iam licētius meditari, iuuenes palàm stuprũ offerre, senes lenocinium facere, & matronæ passim corrumpi minus erubescabant. Quod Vigilantius, qui mox in hæresim est lapsus, præsentiens, ut idoneam culpãdi ansam amplexus, cœpit eas excubias maximè omniũ impugnare, publiceq; execrari. Contra Hieron. qui ab eo crimine nihil nõ in malam partem asseri suspicabatur, grauitè repugnabat, argumentans paucorum culpam non debere religioni damno esse, quia qui peccarent uigilando in templis, possent etiam in suis domibus uel in alienis eadem facere: atq; non illepidè in illũ cauillãs aiebat, Hoc facit contra uocabulum suum, ut uelit dormire Vigilantius. Sic res in aliud tempus reiecta, ita auxit contagionem, ut domus Dei iamiam, sicut ueritas dicebat Iudæis, facta esset spelunca latronum, hoc est, stupratorum. Quod patres ubi animaduertent, ut ne id malum latius serperet, tandem aliquando instituerunt, loco uigiliarum ieiunium illis diuis, pridie diei cuiusq; festi, si ille celebris ac præcipuus esset, & sacerdotes nihilominus de media nocte surgerent, ac horas suas celebrarēt: quia uti Cyprianus ait, efficax sit precatio præcedente ieiunio. Mansit dein uigiliarum, id est, officij nomen huiusmodi ieiunio, quod æquè obseruatur ac quadragesimale. Atq; huic crescenti morbo tale est datum remedium, post tẽpora omnino diui Hieronymi, qui eo anno occi-

dit, qui fuit salutis ccccxxii. sedente Bonifacio pontifice i. Ita Aegyptij, teste Herodoto, pridie diei festi solenne ieiunium habere, & postquam dormierāt, immolare uaccam. Hunc ritum attendāt, qui eiusmodi diebus grauātē abstinent, quando inde scire licet nos à priscis hominibus istū accepisse abstinentiæ modum, ut non uideamur nouū obijisse munus. Ad rem redeo. Nimirū nocturna sacra semper fuere multorum scelerum causa, id quod ad extremū fuit, quamobrē Romana seueritas, teste Liuius, Bacchanalia damnarit, quam sub nomine religionis, supra puerorum foeminarumq; promiscua, & corruptelæ omnis generis fieri cœpissent: & Dyagundas Thebanus, teste Cic. De legib. omnia nocturna sacra ob illud ipsum apud Græcos lege perpetua sustulit. Quinetiā nostris Christianis iste nocturnus religionis cultus, de quo supra est dictum, labeculā aliquā infamiæ apud ethnicos aspergere cœpit Tertulliani tēpore, qui de eorū suspitione meminit eodē lib. ad uxorē scribens, Quis ad conuiuū Dominicum illud, quod infamāt, sine suspitione dimittitur? Infamant, dixit Tertullianus, scilicet ethnici. Iam ad rem reditus instat. Item quarto & sexto hebdomadæ die ieiuniū indixerunt patres, quòd hoc die Christus fuisset cruci affixus, & illo Iudas eum prodere animo destinasset, quod cēsuerat Apollonius orator insignis, sicuti in decret. canon. est, qui imperante Lucio Cōmodo solus ea tēpestate martyriū passus, quia de Christianæ religionis laudibus, quod tūc capitale fuit, orationē habuisset. Testatur & de obseruatione huius ieiunij Origenes super Leuit. scribēs, Habemus quartā & sextā septima-

ptimane dies, quibus solenniter ieiunamus. Eiusmodi sexti diei ieiuniū ab Anglis hodie sanctissimè seruatur, populis sine cōtrouersia, præ cunctis religiosissimis, sicuti nos latius de ea re memorauimus in historia nostra Anglica, quæ nuper diuūm auspicijs in publicū prodijt.

Qui primi mutauerint Solis & Saturni dierum nomina, in Dominicum & sabbatum, ac reliquos hebdomadæ dies in ferias distinxerint, & ibidem, à quibus errātium syderum uocabula fuerint istis diebus primū tributa. Cap. v.

Vbnectā per appostē unde feriarū nomē sit diebus hebdomadæ singulis inditū. Porro Syluester Romanus Pōtifex primus, uanorum deorū memoriam abhorrens, statuit, ut dies hebdomadæ, qui antea nominibus Solis, Lunæ, Martis, Mercurij, Iouis, Veneris, & Saturni dedicati essent, ad numerū feriarū digererentur, uocarenturq; prima, secūda, tertia, quarta, quinta, sexta feria, ad eum propè modū, quo apud Hebræos, dies nomine sabbatorum distincti fuerant. Saturni uerò diē antiquo legis uocabulo sabbatū, quod requiem significat, & primā feriā quæ in locū Solis subiecta erat, ut diem Domino sacrū, Dominicum appellari uoluit: idq; fecisse dicitur rogatu Cōstātini principis. Quāquā Apostoli primò eū diē Domino cōsecrarāt, quòd Seruator noster eo die à mortuis resurrexisset, atq; otiiū sabbati, id est otiiū, sicut ait Orig. ab operatione peccati, in eundem uerterant, ut perinde apud nos Dominicus esset, ac sabbatum apud Iudæos fuerat. Quod uerū esse ex eo colligere licet, qd' multò ante

Syluestrū, aut Cōstantinū, Pius Pōtifex sanxisse perhibetur, sicut infrā demonstrabitur, Pascha Dominico die celebrari, & Tertull. eum diē Dominicū appellat, uti proximo capite demonstrauimus. Quare istud institutum fortē id temporis minus seruatū, Syluester per hunc modū in nouasse dicitur. Cæterū hæc dierū ratio nunc tātū in rebus diuinis habetur, quū uir Dominico die cum sabba to suum tenente locū, & id, credo, permittente Sole, & Saturno, reliqui pristinū nomen recuperauerint. Vnde profectò pudendū est, simulq; dolendū, quòd non antehac data sint istis diebus Christiana nomina, ne dij gētiū inter nos, tam memorabile monimentum haberent. Etsi astrologi Lunam, Martē, Mercurium & Iouem uocant planetas, id est, stellas, è quibus nomina his quatuor diebus imposita sunt, quòd uis syderū efficiatur tēporis uarietas. Hinc Cic. De diuin. inquit, Quum temporū anni tempestatumq; cæli conuersiones cōmutationesq; tantæ fiunt accessu & recessu stellarū. Feriæ apud ueteres, erāt dies, quibus nullum opus fieri liceret, dictæ à feriēdis uictimis, quæ immolabātur: uel à ferendis epulis, quæ tum maxime dabantur. Sed de ijs plura in capite insequenti, quum de festis diebus sermo fiet. Quod autem receptum est, dies assignari septem stellis, quæ planetæ uocantur, inuentum Aegyptiorum putatur, teste Dione historico.

De modo Christianæ abstinētiæ in cibis capesendis quum solenne est ieiuniū, ac de eorum delictu per legē habito, & unde sit usus apud nos consecrandi mensas, legendiq; sacra scripta dū editur, atq; agendi gratias post sumptū cibum. Cap. VI.

Quum

Vum ieiunium agitur, primùm à carne,
 & à quocunq; ciborũ genere quod sapiat
 carnem, sicut sunt lac, caseus, oua, auctore
 diuo Greg. abstinendum est. Sed carnis u-
 sum multò antè interdictum fuisse ijs qui per ieiuniũ ab-
 stinent, testatur Chrysost. qui Greg. ducentis antecessit
 annis, homilia tertia ad populũ, in detrectatores, *Que*
enim, inquit, utilitas, quum auibus & piscibus abstinea-
mus, fratres uerò mordeamus & comedamus? Que lex
à principio imposta fuit, quum Deus, uti est in Gen. lib.
dixit, Ecce dedi uobis omnem herbam seminantẽ semen,
quæ est in superficie omnis terræ. Et omnis arbor in qua
est fructus arboris, seminans semen, uobis erit in escam.
Ita, teste Orig. primus homini cibus fuit ex oleribus &
arborum fructibus, usq; ad Noë tempora. Et eam ipsam
legem in ieiunio remansisse satis constat, quando posteri
tas illa semper est usa. Abstinendum dein & à coenis, di-
cẽte Hieron. prout & in Decretis scriptum est, Sint tibi
quotidiana ieiunia, & refectio satietatem fugiens: nihil
enim prodest tibi biduo uel triduo uacuum portare uen-
trem, si post pariter obstruatur. Et subdit, Sint tibi ieiu-
nia pura, continua moderatãq; id est, quotidie esurire.
quotidie prandere, & reliqua. Docet Hieron. ut semel
in die cibum capiamus, & illum quidem circa meridiẽ,
quæ temporis portio iam usu uenit, ut prandio sit data.
Est illud ipsum iam pridem cõuentus Gabilionensis de-
creto statutum, quo excipitur, ne quisquam ante sacra
meridiana peracta, præsum eat: nulla hĩc mētio de coena
fit. Dixit Hieron. & refectio, id est, ipstus cibi capessen-

di actio, satietatem fugiat: si de prandio & coena intellexisset, refectioes pluratiuo numero posuisset. Hæc grata frugalitatis cōsuetudo maiores nostros in hoc genere ieiunij, cum summa uoluptate continuit: hæc nos esurire quotidie, quum cœnas negligimus, & prædere quotidie admonet. Sanè si in ieiunio bis cibū capere fas esset, ecquæ hîc abstinētiæ forma, uel species quidem foret? parui enim refert quo uestaris cibo, si modò te ad summum fatiueris. Apud Rom. olim prandia non fuisse frequentati in usu, auctor est Seruius. Testatur idē Gellius ita scribens, Parsimonia apud ueteres Rom. & uictus atq; cœnarum tenuitas non domestica solū obseruatione ac disciplina, sed publica quoq; animaduerstone, legūq; plurîū sanctionibus custodita est. Romanis fœminis, ut nos alibi diximus, uini usus quondam ignotus fuit. Hebræi in solenni ieiunio uesperis tantū comedebant, sicuti lib. Iud. cap. 20, & 2. Reg. cap. 1. legitur. Hūc quoq; morem apud nostros aliquando seruatum Chrysost. innuere uidetur, quum homil. 36. in Matth. prope finem ita dicat, Veniat tibi, oro, in mentem, quoties ieiunij tempore, mēsa uesperis apposita, si minister uocatus tardiusculè accesserit, &c. Nos igitur ab ijs formam ieiunij accepisse uidemur, sed alio temperantiæ argumento: illi in medias noctes sese pascebant, nos merenda contenti, reliquum diei abstinenter agimus. Hæc ieiunij ratio quāquam ab omnibus recepta est, riteq; ubiq; gētium seruatur, de ea tamē non ab re, hoc loco latius quā uolebam memora uimus: sunt enim nōnulli quorum Deus uēter est, ut Apostolus ait, qui uelut fruges cōsumere nati, omnia tam hu-

mana

mana quàm diuina præ lautissimis epulis, haud magni ducant. si porro abortiui, ut dicunt, religionis filij, contendunt esse cœnandum in iciunio, modò carniũ usus absit. Huic tã pingui esuritioni audiuius nos quandoq; apud Anglos, Londini, nescio quem concionatorem Frãcisca- ni ordinis uirum, uoluisse copiam suppeditare ciborũ, imò abstinentiæ Christianæ fræna laxare, affirmantem neminem teneri capitali peccato, si quadragesimale ieiunium uiolasset, quũ ex præscripto legis, nihil contrã sancitum esset. Ita homo eius sectæ, quam Christus nõ instituit, de ieiunio præceptũ Christi requirebat, ut (credo) suo amplo uētri haud tenuiculo cibo contẽto, honestius obediret. O post hominum memoriam os importunissimum! Fac, quæso, mihi licere id sine capitali crimine facere, quid obest, si persuasum habeam me grauius peccare quàm peccem, si nõ abstineam? Officit sanè nihil, quũ per id enitar patientius abstinerè, quod cùm corpori tum animo & perutile atque maximè necessarium est: inclamante Origene, Nam quomodo apud eos castitas incorrupta seruatur, nisi arctioribus continentiæ sul- ta subsidijs? Quomodo Scripturis operam dabunt? Quomodo sapientiæ & scientiæ studebunt? nõne per continentiam uentris & gutturis? Quomodo quis sei- psum castrat propter regnum cælorum, nisi ciborum affluentiam refecet, nisi abstinentia utatur ministra? Hæc ergo Christianis ieiunandi ratio est. Hactenus ille. Proinde ex usu nostro nõ est, ex suggestis polliceri secus facientibus ac Christiana temperantia poscit, lexq; iu- bet, impunitatem, quæ malorũ semper auget audaciam.

Quauis

Quauis ego omnino non facillè cōcesserim, id fieri posse sine capitali noxa, quando Apostolorū, uel atq; adeo Christi, ut suprā cap. 3. ostendi, institutum sic uiolatur. sic patrū auctoritas floccipenditur, sic deniq; religio ipsa negligitur, quū præsertim hoc tēpus sacrum sit: de quo idem Origenes. Habemus, inquit, quadragesimæ dies ieiunijs consecratos. Atq; iam satis liquet, quantū sit piaculum dare dissolutis licentiā peccandi, ac religiosum populum à pio cōtinentiæ officio auocare, ab eiusq; pectore castum summouere metum. Cæterum extra ieiunium legitimum, & duos hebdomadæ dies, feriam sextam ac sabbatū habemus, quibus non licet uesci carnibus, prout iam ab initio ecclesia receperat, cōstituerat, ac sanciuerat, quæ porrò in hoc sequuta est Dei Legem, quam ille primus de ciborum delectu Iudeis per Mosen dederat, uti est in Leuit. cap. 11. Ecquis ergo nisi ualde edax mini meq; religiosus legē duorum dierum ad Dei præscriptū latam perfringere ausus fuerit? Sed audi Tertull. de ista cibaria abstinentia lib. de sin. dog. eccles. ita admonētem, Abstinerere autē se ab aliquibus cibus non quasi malis, sed quasi non necessarijs, nō est malum; moderari uerò eorū usum pro necessitate & tēpore, propriè Christianorum est. Ast alijs diebus nefas est Christiano homini cibū aliquē quo uescātur cæteri mortales, stomachari, repudiare, quū Seruator imperet, ita dicēs discipulis, In quācūq; ciuitatem intraueritis, & susceperint uos, edite quæ apponūtur uobis. Apostolus itidē Timotheo iussit ut prædicaret, nihil ex cibus, quibus homines uescerētur, esse reijciendū, quòd, ut eius uerbis utar, quicquid creauit Deus bonum

bonum sit, si cum gratiarũ actione sumatur: sanctificatur enim per uerbum Dei, & preces. Et idem ad Corinthios ait, At qui esca nos nõ cõmendat Deo, neq; si comedamus, aliquid nobis superest, neq; si non comedamus, quicquam nobis deest. Voluit tamen abstinendum esse, si facultas ista comedendi foret aliquãdo infirmioribus offensionis. Quocirca Eleutherius uanas hominũ obseruationes tollendi studiosus, statuit, contra Seuerianos hereticos, ut nequis Christianus ab ullis abstineret cibarijs quæ consueuissent mortalibus usui esse. Quod & cõtra Iudæos est, qui ex præscripto Legis, porcina ac quorundam aliorum animalium carne nõ uescuntur, id quod in Leuitico fustus proditur. Ecce quàm suaue sit Christianæ temperantiæ iugũ, quàmq; leue onus: quã obre apparet quàm impiè faciãt, qui illud reijcere conẽtur, quẽ præsertim liquidò liqueat, ethnicos multò eo grauius semper tulisse non inuitos, quod planũ fecimus in tertio huius operis uolumine, cap. 5. ut qui uelint ea omnia discere, illinc queant haurire. Hæc tamen adijciam, In ueteri Instrumento legimus, sacerdotes qui ministrãt in templo Dei, prohiberi uinũ & siceram bibere, ne ebrietate grauentur corda eorum, ut sensus uigeat semper, & tenuis sit. Priscis temporibus nec carnibus uescebãtur, nec animalia dijs immolabant, sed liba & fructus, cæteraq; huiusmodi sacrificia pura dijs offerebãt: nam uesci carnibus, ut inquit Plato lib. 6. De legibus, & deorum aras polluere sanguine, impiũ uidebatur. Qui uolebãt sacris Isis initiari, illis ieiuniũ decem dierum indicebatur, dicẽte Apuleio lib. 11. Illud planè cunctis arbitris præcepit,
decem

decē continuis illis diebus cibariam uoluptatē coërcerē,
 neq; ullum animal essem, & inuinius essem. Liuius scri-
 bens de matre filiū initiatura Bacchanalibus, refert de-
 cem dierū castimonia opus esse. Vnde Hieron. uerissimē
 ait, Vēter & genitalia sibimetipsis uicina sunt, ut ex uici-
 nitate mēbrorum, confœderatio intelligatur uitiorum.
 Item Cyprianus, Ieiunijs uitiorum sentina siccatur, pe-
 tulantia marcet, concupiscentia languet, fugitiuæ abeūt
 uoluptates. Videant igitur, qui uel grauatē abstinentia
 utuntur, uel qui religionis causa abstinent, uerū quum
 dies festus uenerit, saturantur ad uomitum, quā turpe
 sit homini Christiano non abstinere, aut nō abstinendū
 esse modis omnibus docere, quum præsertim intemperā-
 ter uiuere, non tam malē uiuere sit, ut quidā sapiens ait,
 quā diu mori. Item nostris mos est, mensam iam instru-
 ctam sacris quibusdā cōsecrare uerbis prius quā uesci
 incipiant: quod ad imitationē Christi fit, quippe qui eū
 ritū seruasse fertur, quum in deserto quinq; panes conse-
 crauit. Est insuper usus agendi gratias post prandiū cœ-
 nāmue, id quod uel illum facere consueuisse constat, &
 Apostolus fieri præscripsisse uidetur, qui, ut paulò supe-
 rius ostēdimus, ait bonum esse quodcunq; ciborū genus,
 si cum gratiarū actione capiatur. Potest & ab Hebræis
 uideri sumptum, quia illi immolatas edebāt escas. Quod
 uerò consuetudinis est, ut dum comeditur, sacra legātur
 scripta, hoc ex uetustissimo more habetur, uel diuo Au-
 gust. teste, in libello de communi uita sacerdotum, ubi
 inquit, Quum acceditis ad mēsam, donec inde surgatis,
 quod uobis secundū consuetudinem legitur, sine tumul-
 tu, sine

tu, sine contentione audite, ne solæ uobis fauces sumāt cibum, sed & aures esuriant Dei uerbum. August. hactenus. Hoc ego ex Seruatoris instituto profectū dixerim: ille enim cū aliàs sæpius edendo docere cōsueuit, tū postremò inter cœnam, discipulos uescentes de ratione consummandorum omnium ferè mysteriorum religionis docuit, uelut Matth. cap. 26. abunde demonstrat. Vnde patres ut memoriam frequentarent tam salutaris instituti, hunc sacræ scripturæ in mensis legendæ ritum, iam inde ab initio introduxisse uidentur.

De origine rationis festorum dierum apud Romanos, & nostros, & cur cōstituti sint, & soli Deo esse sacrificādum, ac de more natalē colendi diem sacris conuiujs & uoluptatibus, paschaq; celebrādi, & consecrandi paschales candelas. Cap. VII.

Vd eos sua habuisse sabbata, hoc est, dies festos, suprā declarauimus abunde, quum de ritu sacrificandi facta est mentio, qui quæuis festum diem perinde sabbatū uocabāt, ac Romani ferias, quarum apud eos quatuor in primis erant genera. Statiuæ uniuersi populi cōmunes, quæ certis & constitutis diebus fiebant, in quibus præcipuè edebantur ludi, id est, lupercalia, agonalia, carmentalia, cōsualia. Agonalia Festus uocat sacra Dei Agonij præsidētis rebus agendis: sicut carmentalia dicuntur sacra Carmentæ matris Euan dri, quæ ita nuncupata est quòd mulier fatidica carminibus respōsa daret: nam ei antè Nicostrata nomē fuerat. Cōsualia à Romulo instituta Conso, quæ cōsiliū Deū putabāt. In circo maximo ad aram, teste Dionysio,

Dionysio, subterraneā sacrificia & ludi fiebant, quibus uirgines Sabinæ raptæ fuerant. Cōceptiuæ, quæ quotannis à magistratibus uel sacerdotibus concipiebantur, in certos siue in incertos dies, ut erant Latinæ, semētina, pagalia, cōpitalia. Imperatiuæ, quas Cōsules uel Prætores pro arbitrio indicebant. Et nundinæ paganorū ac rusticorum, quibus ad negotia & merces conueniebant. Itē nouēdiale sacrū, cuius origo talis fuit, Quum enim Tullo Hostilio rege, Romam esset nuntiātū, in Albano mōte lapidibus pluuisse, placuit ut nouem dierum feriæ celebrarentur. Quæ religio in multas exiuit ætates, ut quoties tale esset prodigium, huiusmodi nouēdiale fieret sacrū. auctor Lilius, ab urbe cōdita. Erant præterea priuatae, ac propriæ familiarū, quas quæq; familia ex usu domesticæ pietatis seruabat, ut Claudie feriæ, & Aemylie. Item singulorū, ut nataliū dierum, quæ natalitiæ dicebātur, & fulgurū, & funerum expiationes. Fuit mos iste & apud Persas, ut suum quisq; diem natalem pro facultatibus, multis sacris ac opiparis cōuiujs colerent, unde ad Romanos forsītā fluxit, quibus in solis natalibus sacris, sese uarijs etiam libidinis intemperantiæ uoluptatibus dare fas erat. Verg. in Bucol. præclare demonstrat,

Phyllida mitte mihi, meus est natalis Iola.

At in alijs castè dies agebāt, ac tam natali die, quàm funerū, in tēpla cibos pauperibus afferebāt, ibiq; edebāt. Manauit & ad nos institutū, quādo teste Tertull. lib. De mil. corona, nostri illis ipsis diebus oblationes faciebāt, in tēploq; unā epulabātur, quæ postea luxuries Nicenæ synodi decreto sublata est. Fuit uel Ambr. tēporib. talis diei cultus

cultus celebris, qui epistola quadam ad Felicē episcopū Comensem monet natalē diē unicuiq; non ludis uoluptatibus uē alijs, sed tantū precibus agendū. Sed is dies qui nobis primus illuxit, nunc prorsum apud nos in omnem uenit obliuionē, quō scilicet nostræ sordidæ infantie penitus immemores, omni tēpore post insolentiores euadimus. Fuerunt & feriæ denicales nominate, quæ agebantur, quum hominis mortui causa, familia purgaretur, Græci enim *νεκρῶν*, mortuū dicunt. Harum feriarum meminit Columella hisce uerbis, Nos apud pontifices legimus, ferijs tantū denicalibus mulos iungere nō licere, cæteris licere. Affirmabant autem pollui ferias, si in ijs opus aliquod fieret: ideo per præconem denuntiabatur, nequod opus fieret, & præcepti negligēs multabatur. Ac à ferijs festi dies dicti sunt feriati, quibus feriæ celebrabantur: sicut profesti à pro, uoce priuante, hoc est, non festi sunt dies, sed, ut ait Festus, procul à religione numinis diuini, qui erant ad rem uel priuatam uel publicam ministrandam, hominibus concessi. Erant uel fasti dies, quibus sine piaculo, Prætoribus licebat tria uerba fari, Do, dico, addico: & nefasti ijs contrarij, quibus fari nō licebat, quæ omnia Ouid. in Fastis latè persequitur, & Liuius ac Dionysius appositè meminerunt, necnō & Festus. Hac ratione patres, quia lex Iudæorū umbra fuit futurorū bonorū, cōstituerūt dies festos, quibus Christiani omnis profanis negotijs, diuinis uacarent rebus, sacrā scripturā perdiscerēt, sacras audirēt cōciones, debitūq; Deo honorē sacrificādo, orādo, bene agēdo haberēt, ac simul memoriā diuorū, dieb. qui illis sacri essent,

colerent: nã soli Deo sacrificandum est, testificante Barnaba, & Paulo. Is enim quum Lystræ claudum ex utero matris suæ iussisset ambulare, quæadmodum in Actis cõmemoratur, & ille continuò nequaquam pedibus debilis exiuisset, ac turbæ ob id miraculum uoluissent ei & Barnabæ immolare, ambo consciis tunicis suis exiuerunt in turbas, clamantes, atq; dicetes, Viri, quid hæc facitis? & nos mortales sumus similes uobis homines, annuntiantes ut ab his uanis conuertamini ad Deũ uiuũ, & reliq. Diui uerò honorãdi sunt, quòd iam filij & hæredes Christi, ut ait Apostolus effecti sint, qui pro nobis orent, & idcirco illis templa & aræ dedicatur, ut simul eos, simul Deum debita ueneratione colamus. Vnde in Psal. 148, Laudate Dominũ in sanctis eius. Ad rẽ redeo. Primum omnium ab Apostolis, deinde à patribus festo-
rũ dierũ ratio inita est, uti proximo cap. subtilius disse-
retur, & præsertim Pascha, quia inde omnia religionis
mysteria initium sumpserint, quod Pius primus, Domini
co die celebrãdum constituit. Deinde orta dissensione su-
per ea re, uictor qui sedere cœpit anno circiter cxcvi.
à natali Seruatoris, sanxit ex sententia Eleutherij, cui in
pontificatum successit, ut Pascha Dominico omnino ce-
lebraretur die, à quarta decima luna primi mensis, ad ui-
gesimam secundam, ne cum Iudæis Christianorum ratio
congrueret, quibus moris fuit, illud solenne aliquanto
prius celebrare. Id decretũ externorũ antistitũ quidã ab
initio repudiarunt, rati se haud ineptè facere, qui nihil
aberraret à Ioãnis instituto, qui charissimus fuisset Chri-
sto: & satis cõstaret, eũ ipsum quoad uixisset Iudæorum
more

more paschale tēpus obseruasse. Polycrates Ephesius episcopus de ea rescribens, Nos, inquit, inuiolabile celebramus diē, neq; adijciētes quicquā, neq; minuētes. Ita inter nostros eatenus est disceptatū, quoad ad eū quē nūc tenemus modū, illud sacrū sit constitutū celebratū iri, qui etiā quibusdam non satis probatur. Pascha, ut supra ostendimus, Hebraica est uox, & significat transitū: quod uerum esse Euangelista innuit, quū celebraretur à Domino Pascha cum discipulis, aiens, Ante diem autem festum Paschæ, sciens Iesus quia uenisset hora eius, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, &c. Cereæ paschales candelæ, ut Dominicæ resurrectionis sabbato per singula templa consecrarentur, Zozinus auctor fuit.

De primo festorum dierum instituto, & utrum Pentecoste fuerit Apostolorum temporibus dies festus: atque unde mos sit adscribendi bene de Christiana religione meritos ad diuorum catalogum. Cap. VIII.

Radidimus supra diuum Ioannem apostolum Pascha celebrasse, id quod & alij fecere Apostoli: quos simul auctores fuisse perhibent, ut omnes illi dies quibus Seruator noster ad salutē atq; disciplinā nostrā aliqua peregisset mysteria, sacri essent, utq; apud posteros maiori haberentur uenerationi, eos primū religiosē coluisse, quandiu uixissent. Cuiusmodi sunt dies Dominici, aduentus Domini, natalis, & circuncisio eiusdem, epiphania, item uirginis purificatio, quā uocant, quadagesimæ dies, Dominica palmarū, coena Domini, quando

post eucharistiam institutam, pedes lauit discipulis, pasceue Pascha, ascensus Christi in cælū, Pētecoste. Quod solenne ab Hebræis prius consuevit celebrari: apud eos enim postquā agnus immolatus fuerat, quinquagesimo deinde die, data est Lex Mosi scripta digito Dei. Quum Christus uelut ouis ut immolaretur, ductus à Iudæis est occisus, nostrū Pascha fuit, ac post quinquaginta dies discipuli Spiritum sanctum accepere. Quāquam sunt qui tradant Pentecostes diem non fuisse festum, Apostolorū tēporibus: in qua re eos hallucinari planè ostēdit Lucas, in Actis cap. 20. ita scribens, Proposuerat enim Paulus præternavigare Ephesum, ne tempus tereret in Asia: festinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes ageret Ierosolymis, &c. Cur tanto Paulus opere ad illū ipsum diem agitandum properasset, nisi fuisset iam tum apud nostros festus quam celebratissimus? Transfiguratio quoq;, teste Origine, primū à Iudæis est: uoluit enim Christus, ut quemadmodū facies Mosis ex cōmunicatione colloquij Dei, gloriosa facta est, sic dimisso iam uelo, sese transformatū apost. Petrus & Iacobus & Ioānes contēplarentur. Sancti patres igitur huiusmodi sacrorū dierum rationē edocti, ut commodius plebs Christiana conueniret ad sacram concionem, & ad cultū diuinum concelebrandum, habito Lugduni antistitū conuentu, & illos sanxerunt dies esse colendos, & alios cōplures cōstituerūt, qui Christianis perpetuò festi essent, quibus aut sancti è uita hac calamitosa in cælum migrassent, aut aliquid in religione sanctum esset gestum. Qui nempe dies his sunt diuis sacri, Stephano protomartyri,

Innocētibus, Syluestro, Ioanni baptistæ, duodecim Apostolis, Paulo Gentium doctori, Deiparæ uirgini, Laurentio, Michaëli, Martino, & cōmuniter omnibus sanctis, quod Bonifacij quarti decretum fuit. Is enim Pantheon uetustum Marci Agrippæ opus, diuæ Mariæ uirgini atque diuis omnibus, Phocæ Imperatoris permissu, ad 4. Iduum Maij sacrauit, exclusoq; malorum dæmonū cultu, quorū simulachra plura hīc numero fuerant locum expiauit. Gregorius deinde quartus fertur auctōr fuisse, ut id sacrum Calend. Nouembris celebraretur. Item & cruci ex qua pependerit salus nostra, solennis dies data est, ac eucharistiæ ab Urbano quarto pariter dies dedicatus assignatusq;. Est & diuo Petro apostolo iam pridē rogatu Constantini Imperatoris, ad memoriam tormētōrum, quæ pro religione tulisset, constituta festa dies à Syluestro, quæ ad uincula nuncupatur, prout in libello quodā de uinculis Petri cōtinetur, qui D. Hieron. tametsi parū uerè, adscribitur. Deinde dies alij alijs, festi festis ex paruis quandoq; causis accumulati sunt, id quod haud scimus an expedierit, quū præsertim uideamus eò redisse Christianorū mores, ut quàm olim ex religionis usu erat hæc instituere, tam nunc præstare uideatur eadem antiquare, quū bona pars hominū otii istud festorū dierum non ad orandum, non ad diuina scripta audienda, cuius rei causa datum est, sed ad omnifariam bonorum morum corruptelam augendam, in dies magis magisq; impudēter consumat, distitans se id animi gratia facere, quasi planè sentiens cum Platone, qui ob illud ipsum, Deū eiusmodi festa sacra instituisse aiebat. Atq; ita

bellè ethnicos perinde in hac re, ut in nimis multis alijs æmulamur, quod tātū absfuit ut maiores nostri fecerint, ut etiam illud ipsum audacter iisdē ethnicis uitio dederint, teste Tertull. in Apologetico, quū de Caesarum solēnibus sacris loquitur, ubi inquit, Propterea igitur publici hostes Christiani, quia Imperatoribus neq; uanos, neq; mentientes, neq; temerarios honores dicant? Grande uidelicet officiū, focos & choros in publicum ducere, uicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitu abolere, uino lutum cogere, certatim cursitare ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publicum gaudiū, per publicum dedecus? O nos meritò damnandos! cur enim uota & gaudia Caesarum casti & sobrij & probi expungimus? &c. Non putauit Tertullianus futurum, ut ista omnia in nostros Christianos aliquando caderent, qui hoc loco ethnicos deridet, & tamen uenit tēpus, quū eos potius Caesarum, quā Christi solennes ritus celebramus. Faxit igitur Deus ut pontifices nostri tandē aliquādo istos festos dies utiles reddant: quod faciēt, si minuēdos ac castè agitandos curarint. Sed ad reliqua explicāda redeamus. Felix primus consulens gloriæ martyriū, statuit, in eorū memoriam annua sacra fierēt: ueluti Grégor. postea super eorundē corpora ut iidē sacrificaretur uoluit. Quod Vigilātius omnino respiciendū censebat, prout latius explicabitur, quū de sanctorū reliquijs mētio fiet. Fertur tamē Anacletus eius rei pri or fuisse auctor. Ex quo cōsentaneū est, ut postea Felix & rem diuinam ad martyriū memoriam faciendam decreuerit. Idem Felix, ut ueterum literis proditum est,

auctor

auctor fuit, ut cuncti eo die uicatim feriarentur, quo aliquod templū dedicaretur: uoluitq; , ut si de cōsecratione ignoratū foret, utpote uetustate deletrice monimentorū, denuo cōsecraretur, affirmās nō dici iteratum, quod factū esse nesciretur. At Felix III. post hęc instituit, ut à solis episcopis dedicarentur tēpla, essetq; dies ille festus anniuersarius. Et illud ex imitatione Hebræorū, qui, ut suprà ex testimonio Iosephi ostēdimus, eū quoq; festum diem agebant. Cæterum illud appositè admonendum, si alicuius diui uocitari diē, ac esse ei sacrū, quo ille è uidesisset ad cælū: nā quemadmodū quis nasci dicitur, quū de utero matris in hęc prodit lucem, ita pari ratione potest meritò existimari natus, quum eius anima uinculis carnis soluta ad lucem redit æternā. Vnde mos ino leuit, ut dies huiusmodi diuorū uitæ extremos natales, & sacra illis solennia, non funebria, sed natalia appellareremus. Natalis autem Seruatoris tantum, & Ioānis Zachariæ dies sacer solennisq; est, quòd uterq; in matris utero sanctus effectus fuisse, teste Augustin. Est & Deiparæ uirginis postremò natalis quoq; dies sacer habitus. Ut uerò mortales bene meriti inter deos referantur, mos est adeo uetus, ut pene nihil eo sit uetustius: quando antiquitas statim ab initio suos Reges ac alios cum ob accepta beneficia, tum ob uirtutes, deos facere cōsuevit, prout in primo huius operis uolumine sparsim diximus. Sed ante omnes, Romani id multis cæremonijs factitabāt, quod sup. lib. 3. memorauimus. Huius rei rationē nostri pōtifices sequuti non dubitāter uideri possunt: nā quòd Felix & Greg. annua sacra faciēda ad memoriā

martyrū instituerunt, illud planè aliud nihil fuit, nisi eos martyres decernere esse sanctos, & inter deos referre. Verùm postremò, ut ne unusquisq; arbitrato suo hūc uel illū pro diuo haberet coleretur, Alexāder tertius statuit, ut nulli mortaliū diuinus honor in terris haberetur publicè, nisi illi, qui prius ex edicto Apostolico in diuorum esset catalogū adscriptus. Hoc decretū inter decretales epistolas, in titulo de reliquijs sanctorū, scriptum leges.

Qui primi apud nos instituerint ut anniuersaria iusta mortuis fierent, quarto etiam nonas Nouembris, & ibidem quæ iusta sint, undeq; dicantur, & uel parētalia ac cōuiuia ad sepulchrum quis primus cōcelebrarit: de legitimo tēpore lugendi mortuos, deq; lugētium uestitu, eorundemq; corporis habitu, ac quādo luctus minueretur, & quare Frācorum reginæ, dum sunt uiduæ, albis utantur uestibus: & ibi locus ipse Cicer. enodatus. Cap. i x.

Ortuus iusta facienda Pelagius Romanus pontifex primus curasse fertur: quod Isidorus Apostolis adscribit, qui & ipse illū modum exequiarū quæ hodie fiunt, adauxit. Ambr. id ab Hebræis fluxisse ad posteros autumat, qui Iacob demortuum quadraginta dies luxere: & Moſen triginta: sat est enim id tempus sapiēti ad lachrymas. Sed de exequijs ipsius Iacob dicamus aliquid, quò inter omnes constet morem iam id temporis fuisse cohonestandi hominū coetu exequias in funere. Porrò lib. Gen. cap. 50. ita leges, Ierunt cum Ioseph omnes senes domus Pharaonis, & domus & fratres eius, & uenerunt ad aream

Atad,

Atad, quæ sita est trans Iordanem, ubi celebrarunt exequias plâctu magno. iusta autem sunt sacrificia siue exequiæ, quæ eò iusta dicuntur, quòd iure mortuis factitari debeant à uiuis, quia illi dū uiuerent, de his bene meriti fuerint. Ea uerò sacrificia pro salute mortuorum, statuta fuisse ab Apostolis, sicut Isidorus tradit, testimonio est Tertull. qui lib. de monogamia, loquens de muliere uidua, quæ unius uiri mortui dūtaxat deberet semper esse uxor, inquit, Enim uero pro anima eius orat, & refrigerium postulat, & offert annuis diebus dormitionis eius. Quod sanè pietatis officium quum ab ethnicis etiã præstaretur demortuis, ueluti in extremo hoc capite cognosci licet, iam satis certum est eam orandi pro mortuis consuetudinem inductam fuisse in nostram ecclesiã ab illis grãdibus ueterum Christianorum ducibus Apostolis. At unde flexit iter oratio, iam reuertatur eòdẽ. Fuit & Romanis lugendi ratio, siquidem Numa dijs manibus sacra adiecit, cum Libitinæ ara, siue Proserpina ea fuerit, ut multis persuasum est, siue Venus. Puerũ trimo minorem lugeri uetuit: neq; natu grandiozem, plures dies lugendum censuit, quàm uixisset annos. Tempus lōgissimi luctus coniugalis in decẽ menses extendit, nõ ut, sicut inquit Seneca lib. epist. 7. tandiu foeminæ lugerẽt, sed ne diutius. Testatur idem Ouid. qui in primo Fast. sic ait,

Per totidem menses à funere coniugis uxor

Sustinet in uidua tristia signa domo. |

Siqua uerò mulier ante decẽ menses ab obitu mariti nupsisset, probro notabatur, ut in lib. Codicis legitur, & ex decreto Numæ, prout ait Plutar. uaccam prægnan-

tem immolabat. Quod nēpe institutū si hodie cū alibi, tum in nostra Anglia seruaretur, raros utiq; haberemus de armētis uitulos, quū bona pars uiduarum mulierum non expectet dum tempus illud ab obitu uirorum prætereat. Item in luctu foeminæ purpurā atq; aurū deponabant, albasq; uestes, teste eodem Plutar. in Problemat. induebant, idemq; propinquos factitare uoluerūt, ut quēadmodū mortui corpus, albis uestibus uelarentur. Alba autē ueste idcirco cadauer exornabant, quia solus albus color sincerus ac purus minimeq; inquinatus est, & ob id mortuis aptissimus. Sic in Euangelio legimus corpus Domini sindone inuolutū fuisse, quo uocabulo lincū uelum significatur. Mox eādē purpurā & aurum quum eluxissent, sumebant. auctor Liuius. Hinc arbitror natū, ut hodie reginæ Francorū post mortem uiri, albis tantū induantur uestibus, & si qua uidua sit, regina alba uulgò uocitetur. Apud Iudæos luctus triginta diebus finiebatur, id quod apud Anglos quoq; seruatur. Præterea lugentes induebant saccum: sic Iacob fleuit Ioseph, & David operto capite, Absalon. testis est Hieron. Item caput barbāq; radebant. Esaias, In cūctis capitibus eius caluitiū, omnis barba radetur. Cōtrā nostris barba promittitur. Cæterū antiqui ut plurimū nigra uestimēta in luctu induebāt. amiculū nigellū, dicitur à Varrone uestitus lugubris, quod anthracinū uocabāt: ἀνθραξ enim Græcè carbo appellatur. Vnde Apulcius ait in Asino suo, lib. 2, Umbrosū demonstrat cubiculū, matronā flebilē fusca ueste contactā. Itē capillū sibi uellere, faciē unguibus lacerare, complodere manus, necnō caput, Iudæorū ritu, cincre

cinere inſpargere turpareq; dicente eodem Apul. lib. 9. Diſcerptæ comæ ſemicanæ, ſordentes inſperſu cineris. Præter hoc ultimum, reliqua omnia noſtri cum primis Itali, in re funerea iuxta demeter ſeruât, ab ipſis priſcis, ut iam liquidò liquet, proculdubio accepta. Ipſum autẽ ueſtitum lugubrem omnes pene gentes noſtri Chriſtiani orbis annum integrũ induunt: interdum tamen ante illud tempus deponunt, propter publicũ gaudiũ, uel magiſtratus incundi honorem, aut nuptias faciendas. Ita olim Romano populo minuebatur luctus, quũ ſuſceptum publicè uotum ſoluebatur, ædes dedicabatur, luſtrũ condebatur: priuatis hominibus, quũ puella deſpõderetur, quũ honos in familiam ueniret, quũ captiuus aliquis liberatus domũ rediret, aut quũ natus eſſet propinquior quis cognatione, quàm is qui lugeretur. Illud itẽ ex more eorundẽ eſt, ut apud nos cadauera abluãtur, & quãdoq; ungantur, præſertim nobilium. De qua re Ennius,

Tarquinij corpus bona fœmina lauit & unxit.

Et Anna Vergiliana, —Date uulnera lymphis

Abluam. Atque id officij, ſicut etiã nunc fit, à propinquioribus præſtabatur. Quòd hodie demortuorum anniuersaria iuſta fiunt poſtridie Calendarum Nouembrium, eius rei, ut fama eſt, & Petrus Damianus teſtatur, Odilo auctor fuit. Is uir præfectus monachorum Cluniacenſium, quũ in Sicilia, ſedente Ioan. XVIII. Rom. pontifice, circa Aetnam montem frequenter audiret gemitus clamoresq;, qui ibi, teſte Trogo, partim ex fremitu ſeruentis æſtus maris, partim ex eructatione Aetnei ignis, ubi acrior per ſpiramenta cauernarum

uentus

uentus incumbit, iugiter fiūt, ratus est cacodæmones lamentari, quòd per preces & sacrificia Christianorū, animæ mortuorum ab illis supplicijs liberarētur: nā cōstās uulgi opinio est, ad Aetnā montē, ubi perpetuū incēdiū tot iam seculis flagrauit, aut ad inferos aditū patēre, uel ignea uoragine fontium animas expiari. Itaq; protinus egit cum suis monachis, ut postquā Calēd. Nouembr. in diuorū omniū honorē sacrificassent, sequēti itidē die cūctis uita priuatis iusta facerēt. Quod institutū ut pietatis plenū patres demū receperunt. Fuit is annus circiter M. alter humanæ salutis. At iam pridē increbuerat mos hic apud ueteres parentandi ad sepulchrū, quod indicat M. Tullius in prima Philippica, dicens, Vt cuius sepulchrū nusquā extet, ubi parētetur, ei publicè supplicetur. Et in orat. pro Flacco, Litemus igitur, inquit, Lētulo, parentemus Cethego. Sic fiebant annua parētalia, id est, sacrificiū quotānis ad honorem mortuorū, id quod etiam Macrobius & Cato tradunt, ita scribētes Laurentiā annuæ parentationis honore dignatā. Erant enim parētalia iusta & conuiuia, quæ in funere & ad sepulchrū parentū cognatorumq; cōcelebrabantur à filijs ac cōsanguineis, quorū auctōr Aeneas fuisse fertur, qui eo pacto Anchisen parētē primus omniū honorauit, supplicationibus coluit, atq; eius memoriā nominis cōsecrauit, ueluti Vergilius lib. Aeneidos quinto describit. Sic nos illud ipsum institutū pro salute mortuorum seruamus. Vnde omnino factū uidetur, ut Odiloni in mētē uenerit huius religionis celebrandi anniuersarias demortuorum exequias. At locus Ciceronis, Litemus Lentulo, parentemus Cethego

Cethego: modò citatus, & admodũ obscurus, dignus est qui planior fiat. Litare enim, est bene promittere, uel deos post factũ sacrificiũ placare, aut ab eis uotũ impetrare. Cicero igitur qui timebat, ne Flaccus, cuius defensionẽ suscepserat, quòd ille cõiurationem Catilinæ patefecisset, damnaretur à iudicibus, iracundè quasi ait, Si ita acciderit, iam licebit bene promittamus Lentulo, ac sacrificemus Cethego coniurationis socijs, quando eorum manes pœnis innocentium ciuium expiabuntur.

De origine nouendialis septēdialisq; sacrificij, & de more offerendi pro mortuis, eosq; nõ lugendi, ac de sapienti Thracũ instituto, & modo apud priscos efferendi funeris ad sepulchrum, atq; de initio funebris pompæ, extruendorumq; sepulchrorum forma, ac eorundem iuris religione. Cap. x.

lebat sacrificium pro mortuis, nono die, quo quis sepultus fuisset, quod dicebatur nouendiale. Horat. in Epodo, Nouēdiales dissipare pulueres. Item ludi qui in honorem mortuorum celebrabantur, nouēdiales nuncupabantur. Testatur idem Seruius super quinto Aeneidos, enarrans illud,

Præterea si nona diem mortalibus alium

Aurora extulerit. ubi ait, apud maiores modum fuisse, ut ubicunq; quispiã extinctus fuisset, ad domum suam referretur, octauo die incenderetur, nono sepeliretur. Donatus quoq; in cõmentario Phormionis dicit, in funere nonum diem uoti habere instaurationem. Hinc igitur apud nos hodie mortuorum iusta septimo die à funere,

funere, dēptis ex ueterū instituto illis duobus diebus fiūt: ideoq; in canonicis decret. distin. 44. præcipitur, Nul-
 lus presbyter ad septemdialia defuncti solēnia celebrā-
 da uocatus, se inebriare ullatenus audeat: quandoquidē
 tunc largiter epulantur. Apud Anglos hoc fit uigesimo-
 nono die, postquā mortuus est sepultus. Nos uidemur se-
 ptimo die sacrificiū pro mortuis facere, sicut in nuptijs
 apud priscos septima dies instaurationē uoti habebat, ut
 quemadmodū hoc die initiū propagādi generis celebre
 erat, sic etiā illo eodē die finis cuiusq; solēnis haberetur.
 Fuit & mos offerendi pro mortuis: testis Tertull. in lib.
 De militis corona, Oblationes pro defunctis, pro natali-
 tijs, annua die facimus. Idem lib. De monogamia, ueluti
 superiori capite est demonstratum, similiter affirmat.
 Hinc profectò satis liquet, iā usq; à principio orti propè
 Euangelij, opinionē perquā sanctam per animos homi-
 num peruasisse, mortuos per piam uiuorum operam iu-
 uari. Cæterum quantū istud charitatis officium uita iam
 priuatis opituletur, docet Augustinus, ut eius testatur
 Ἰεροπέδιον, ita scribens, Neq; negandum est defunctorum
 animas pietate suorum uiuentium releuari, quū pro illis
 sacrificium offertur, uel eleemosynæ in ecclesia fiūt. Sed
 illis hæc prosunt, qui quum uiuerent, ut hæc sibi postea
 prodesse possent, meruerunt. Est quidā uiuendi modus:
 nemo tam bonus, ut nō requirat ista post mortem: nec tā
 malus, ut ei non prosint ista post mortem. Et ut rem pla-
 niorem faciat, pergit, Quibus autem prosunt, aut ad
 hoc prosunt ut sit plena remissio, aut certè ut tolera-
 bilior fiat ipsa damnatio. Atq; quoniam nescimus quo-
 modo

modo cum illis in altera uita agatur, propterea orādum est iuxtā pro omnibus, quò eis beneficium nostrū superfit potius, quàm desit. Contrā non lugendum, dicente Cypriano, Nobis quoq; reuelatum est, ut constanter prædicarem fratres nostros non esse lugendos accersione Dominica de cælo liberatos, quum sciam non eos amitti, sed præmitti, & recedentes præcedere. Et Hieron. ad Paulā de dormitione Bleßillæ dicit, simul admonens, ne quisquam ad id faciendum moueatur Hebræorum exemplo, quum illi ideo mortuos lugerent, quia ante Christi aduentum, ad inferos nouerant esse descensuros. Vnde subdit, Nos uerò qui Christum induimus, quibus spes certa est ad superos remeandi, non debemus super mortuos contristari, &c. Quod gnauiter olim faciebant Massilienses Galliarum populi, qui sine lamentatione, sine plangitibus, funeris diem domestico sacrificio, necessariarumq; conuiuio finiebant: quod Angli hodie rite seruant, animaduertētes, credo, nihil ad rem attinere, humano indulgere dolori, ut stultè conquerendo, quòd Deus immortalitatem suam noluerit nobiscum partiri, quum præsertim moriendo relinquamus labores & pericula, quæ statim nascendo subimus. Quapropter Thraces huius rei memores, natales dies hominū, uti alibi diximus, flebiliter, exequias cum hilaritate meritò celebrabāt. Illud per appositè addam: more prisco, præcedebat funus, homines sequebantur, quasi post ipsum mortuum morituri, subsequuturiq;: à quibus supremum uerbum dicebatur, *Vale*, nos te sequemur. Vergilius,

—Salue æternum mihi maxime Palla,

Æternumq;

Aeternumq; uale. Et de Polydoro,

—Animamq; sepulchro

Condimus, & magna supremum uoce ciemus

Hinc exequias dici autumat Donatus, narrās illud Terē-
tianiū, Funus interim procedit, nos sequimur. Verū enim
uero hoc tēpore homines ordine præpostero præcedūt
in pōpa funebri, cadauere subsequēte, id quod ætate Hie-
ron. fiebat, qui scribēs, ad Paulā de dormitione Blefillæ,
indicat ordinē pōpæ funereæ præire solitum ante cada-
uer. Itē, teste Seruio, ad honorē præsertim regū & nobi-
liū, cū faculis præcedebat populus. Verg. de Pallante,

—Lucet uia longo

Ordine flammarum, & latè discriminat agros.

Vnde haud dubiè ortum est, ut apud nos illud idē in cu-
iusuis funere seruetur. Præterea lectos ponebant. Idem
Vergilius in sexto de Marcello,

—Vel quæ Tyberine uidebis

Funera, quum tumulum præterlabēre recentem.

Ferebantur in super mortui ad tubam. Idem,

It cælo clamorq; uirūm, clangorq; tubarum.

Et Persius hæc omnia ponit,

Hic tuba, candelæ, tandemq; beatulus alto

Compositus lecto. Item cum tubis, in funeribus ti-

biæ quoq; ac tympana adhibebātur, & ea omnia, ut ho-
minum mortuos lugentium animi languentes eiusmodi
sono excitati, minus dolorem sentirent, qui ijs oblecta-
mentis faciliè distrahi soleant. Auctor Alexander Aphro-
diseus in Problemat. Et ad cohonestandas exequias, si-
mul etiam maiorum imagines deferebantur, ludiq; fie-
bant, ac

bant, ac alia, quibus Cic. pro Milone, testatur Clodiu^m caruisse. Clodius, inquit, sine imaginibus, sine cātu, sine ludis, sine lamentis, sine funere, sine laudationibus ambustus est abiectus. Plato itidem suum ponit in 12. De legib. ordinem pōpæ funebris, in funere præfe^rtorū ciuitatis, qui eiusmodi erat, indumenta omnia alba, luclius ploratusq; nullus. Chori duo, alter puellarum numer. 15. alter uerò totidem puerorum, qui feretrum circumstantent, diū sacerdotes uicissim demortuum laudabant, eiusq; felicitatem totū diem decātabant. At postero die bene manē, iuniores capulum ad sepulchrum ferebant, eorumq; cælibes præcedebāt equites cum equis, & cum armis pedites: deinde pueri patrios hymnos concinentes, & hos puellæ sequebantur, cum mulieribus iam effœtis. Sepulchrū uerò erat sub terra, factus ex lapidibus fornix, &c. Istiusmodi sepulchri genus Itali hodie ut plurimum conficiunt, ut sit commune familiæ monumentum. Sed illud est magis usitatū, ut humato hominis, qui aliquo sit numero, corpore, terra operiatur mensa lapidea, quæ contineat nomē & laudem mortui incisam. Veteres pariter Græci atq; Romani, teste Cic. lib. De legib. 2. super tumulum mensam quoq; uel columellam tribus cubitis non altiore^m statuebant, cum ornamentis laudis quæ ad mortuos pertinerēt, facta nominis mētionē honorifica. Lex præterea erat, ne sepulchrum quis deleret; ne uē alicui^s in illud inferret, ac ita multis cæremonijs ius sepulchrorum religiosum habebāt: quod nos quoq; tenemus, cum more circa sepulchrum ponendi arma & militaria signa, tanquam bellicæ laudis atq; uirtutis trophæa.

De primo usu uouendi uota Deo, ac nudipedia
lia sacra agendi, & qui primi inuenerint Litanias,
id est, processiones, supplicationes, atq; quare in ec-
clesiam inductæ sint: & cur sternuētibus bene pre-
cemur, oscitantesq; ac quiduis inchoantes sese cru-
cis signo uallent, & de origine supplicationum no-
strarum pompæ, ac de pio supplicandi in-
troducendo modo. Cap. XI.

Olemus ad opem diuinā implorandā tum
maximè incūbere, quum maximè premi-
mur, uel in re trepida uersamur, nostrisq;
malis non possumus humanis uiribus aut
consilijs mederi: & id quidē uotis aut precibus agimus,
quibus Deus ipse præcipuè placatur. Vnde in Numeris
legitur, Siquis uirorum uotum Domino uouerit, aut se
constrinxerit iuramento, non faciet irritū uerbū suum,
sed omne quod promisit, implebit. Et propheta Asaph
Psāl. 75, Vouete & reddite, &c. Hinc faciendi uoti usus
manasse uidetur: quod fit, quū tacitè uouemus, aut quū
aliquid promittendo, ut puta imaginem argenteā, cereas
candelas, Deo nuncupamus uota: id quod ueteres etiam
factitabant, arbitrantes uotis & precibus deos in primis
placatum iri. Sic Helenus apud Vergil. admonet Aeneā,
Iunoni magnæ primū prece numen adora,
Iunoni cane uota libens.

Vtrunq; à nobis in periculis seruatur. Ea quoq; de cau-
sa, apud Iudæos nudipedalia sacra instituta fuisse con-
stat, quæ, ut testatur Iosephus lib. de bello Iudaico se-
cundo, eiusmodi erant: Iis enim qui morbo uel alijs ca-
lamitatibus

l. amitatibus implicabantur, mos erat primū orare per triginta dies, & abstinere uino, atq; capillos radere, deinde nudis pedibus adire ad templū, hostiasq; immolare. Ad hæc sacra cum alijs sæpius, tum id tēporis præcipuē recursū est, quū Nerone principe, Florus Iudææ præses miserandum in modū gentē opprimeret, quæ ob eius tyrannidē coacta est arma in Romanos ad extremū sumere, quo demū bello misera ferme tota deleta est. Igitur quū Iudæi omnia prius humana similiter ac diuina experiri uellent, quàm bellum tentare, postquā neq; pretio neq; precibus potuerūt coërcere sæuitiam Flori, quippe qui, ne sua maleficia per accusationē Romæ patefieret, Iudæos studio ad bellū suscipiendū stimulabat, nudipedalia sacra uouerunt. Quapropter quū dies sacrorū aduenit, Bernice Agrippæ regis soror, teste Egesippo, eius religionis causa etiā Ierosolyma in templū uenit, atq; nudipes ante tribunal stetit deprecās Florū: quæ tamē tantū absuit ut à Floro exaudita sit, ut etiā de suo periculo timuerit. Huius religionis Iuuenal. Satyra sexta meminit,

Obseruant ubi festa mero pede sabbata reges.

Item auctore Hieron. aduersus Iouinianū, quemadmodū supra libro 4. diximus, Apostolus Paulus in Cenchreis (est Corinthiorū portus, uti antè diximus, in Achaia) nudipedalia sacra egit. Ita nos calamitate aliqua affecti uouere solemus, nudisq; pedib. more Iudæorum ea persoluere, interim suppliciter orando: nam precibus ante omnia instandū: quod quum populus assiduè faciat, multo magis sacerdotes, qui eius curā habent, piè precando præstare debent. Sic Moses, sic Aaron, sic Apostoli, sic

sancti deniq; patres iustam Dei iram orando mitigandam, dignumq; supplicium à populo sibi commissio auerendum curabant. Cuius rei rectè memor Mamercus Viennensis episcopus, in frequenti motu terrarum, pontifice Leone primo, supplicationes siue rogationes primus instituit, quas nostri Graiam sequuti uocem, litanias, & uulgo processiones uocant, quod binos præcedendo bini longo ordine sequantur, à loco ad locum progrediendo, ac magna uoce orando. Eæ minores nuncupantur, quas haud multo post Agapetus pontifex dicitur primus constituisse in singulos Dominicos dies, in templis, uel circa templa habendas, quod hodie ferè ubiq; gentium seruatur. Quidam tamen malunt processiones appellare, quia ea sacrificialis pompa publicè procedit. At eiusmodi processionum usum iam inde à principio apud nostros fuisse, testimonio est Tertull. lib. ad uxorem altero, quæ fortè intermissum Mamercus renouauit: & illos à Iudæis mutuatos esse satis constat, qui primi ita occurrerunt Christo ex Bethania se Ierosolyma conferenti, quod euang. Ioannes cap. 12. præclare scribit, Postero die turba multa quæ uenerat ad diem festum, quum audissent quod ueniret Iesus Ierosolyma, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, & clamabant, Hosanna, Benedictus qui uenit in nomine Domini rex Israel. Post hæc Gregor. maiores instituit, quas omnis ordinis populus septeno ordine incedens alternis caneret, quum per id tempus quodam morbi genere laboraretur, quo inguinibus statim tumescensibus multi mortales interirent. Cuius pestis Paulus Montiscasini monachus, qui Longobardorum historiam scripsit,

scripsit, causam fuisse prodit, prodigiosum Tyberis incrementum, quòd recedentibus inde undis, ingēs serpētū numerus in urbem inuaserat, ac usq; eò aërem tabescerat, ut inguinib. subito tumefactis, passim homines perirēt. Quod malū Pelagius, in cuius locū Gregorius surrogatus postea fuit, precibus auertere conatus, ieiunium ac litanias indixit, sed & ipse inter alios interiit. Subiit aliud pestis genus, ut quum quis sternuisset aliquoties, cōtinuò occideret: unde mos, sicut quidā tradunt, creuit, ut audientes quempiā sternutantem illico dicerēt, Te Deus adiuuet: quod hodie seruatur. Item & oscitare simul letale fuit, propter quod sese crucis signo repente cōmunire consueuerunt, & hoc etiam nūc ab oscitantibus fit. Hęc tamen uidemur physica quadam ratione potius obseruare: nā tres nostri corporis partes principales sunt, caput, thorax, & aluus: ac ut flatus alui expiratio, & ructus uentriculi, ita sternutamentum est capitis, quo totū ferè corpus extenditur, ideoq; non modò caput, sed reliquas etiam partes bene ualere indicio est. Quapropter moribūdos interdū sternutatorio excitare solemus, tanquā si hoc effici nequeat, nulla amplius sit spes salutis. Ex quo uidetur Arist. lib. 1. De natura animalū, de ea re ita scribere, Sternutamentū quoq; eadē agitur parte, quod flatus uniuersi eruptio est, signum augurale, & unū ex spiritūū omniū generibus, sanctū & sacrum. Vnde mos, ut sternutatio ueluti bonę ualetudinis index, sacra habeatur, & sternutantes salutemus, ac eis bene precemur, quod Tiberium Cæsarē plenum semper tristitię hominem, etiam in curru exegisse produunt. Item oscitantes

sibi timere ex quadam religione constat, quòd oscitatio ex somno gut tædio sequatur, ac in ijs qui febrem habēt, sit aduentantis, seu potius augeſcentis febris indicium. Cæterum à principio ita usu uenit, ut nostri Christiani initiũ cuiuscunq; rei agēdæ à signo crucis facerēt, quod Tertull. in lib. De militis corona, perspicuè demonstrat, ita scribēs, Ad omnē progressum atq; promotum, ad omnē aditum & exitum, ad uestitum & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia quacūq; nos conuersatio exercet, frōtem signaculo terimus. Harum & aliarum eiusmodi disciplinarum si legē expostules scripturarũ, nulla legis traditio tibi prætendetur: auctrix consuetudo, confirmatrix, & fidei obseruatric, & cætera. Sed domum repedemus. Tum Gregorius mandauit, ut ubiq; gentium eiusmodi litaniarum modus seruetur: hodie à sacerdotibus ob metum impendentium malorum canuntur, magna populi sequente caterua simul rogantis. At in re quoq; læta sæpe publicè supplicamus, ut qui metu malorum antea uoueramus supplicando, postea optati compotes, & securi gaudētes, sic Deo gratias agamus. Quod uel ethnici faciebāt, dicēte Verg. de Didone, ob inopinatũ Troianorũ aduētum gaudēte,

Sic memorat, simul Aeneam in regia ducit

Tecta, simul diuũ templis indicit honorem.

id est, ut ait Seruius, iussit fieri supplicationes. Ita Romani factitabāt, & aliæ pleræq; gentes, à quibus ad nos ritus eiusmodi dubio procul manauit: nam in supplicationũ nostrarũ pompa solent ludicra quædã præcedere, hoc est, ordo militaris equitum peditumq; uel effigies aliqua

aliqua arguta, loquax, ridicula, aut magnis malis latè dehiscentes, dentibusq; sonitū faciēs, ualde formidolosa, ac aliæ oblectationes ludicræ uagari, in quibus Prophetæ repræsentantur, alati pueri cōcinūt, chorus inducitur fœminarū & uirorū tripudiātū, hic agit David, ille Salomonem gerit, alij reginas fingūt, alij uenatores ludūt, simiā uel iumenta simul inducentes, ut deniq; in hoc ludicro apparatu multijuges recitētur historiæ antiquæ. Itē cereæ tedæ, & symphonie adhibētur: loca uelātur, quā pōpa uehitur. Itē pueri & puellæ ex fenestris uetantur despiciere, hoc est, ex fenestris deorsum uersum spectare. Præterea sacerdotes uel alij diuorū personas agūt, eorū imagines aut reliquias ferētes, uia & plateæ uarijs odoribus conspergūtur, floribusq; sternūtur, ac demum aliquot præficiūtur, qui iubeāt uia dari, ut pōpa sine impedimēto procedat. Sic sacrificialis pōpa apud priscos ducebatur, teste Dion. lib. 7. Verū ex illis figuris quæ præferebātur, aliā ridiculā Cato in M. Cæciliū uocat citeriā, dicēs, Quid ego cū illo disertē amplius, quē ego deniq; credo in pōpa uectitatū ire ludis pro citeriā? Plautus uerò aliā formidolosam effigiē appellat māducē, in Rudente sic scribēs, Quid si ad ludos me pro māduce locē, quapropter clarē crepito dētibus? Sed eius rei testimonium Apuleius in primis perhibet, qui lib. 11. summam singula exponit: ait enim, Ecce, pōpæ magnæ paulatim procedūt anteludia, uocib. cuiusq; studijs exornata pulcherri-mé. Hic incinctus baltheo militē gerebat, illū succinctū chlamyde copides (sunt enim copides cultri recurui) & uenabula uenatorē fecerāt. Nec ille deerat, q̄ magistratū

fascibus purpuraq; luderet. Vidi & ursam mansuē, cul-
 tu matronali sella uehebatur, & simiam pileo textili. Et
 sequitur, iam sospitatrix deæ (lunam intelligit) peculia-
 ris pōpa moliebatur. Mulieres candido splendentes ami-
 cimine, uario letantes gestamine, uerno florentes coro-
 namine, quæ de gremio per uiā, qua sacer incedebat co-
 mitatus, solum sternebant flosculis. Et pergit, illæ etiam
 quæ cæteris unguentis & geniali balsamo guttatim ex-
 cussio, conspergebant plateas. Magnus præterea sexus u-
 triusq; numerus lucernis, tedis, cereis, & alio genere fi-
 cti luminis syderum cælestium stirpē propitiantes. Sym-
 phoniæ dehinc suauēs, fistulæ, tibiæq; modulis dulcissi-
 mis personabant, eas amœnus letissimæ iuuentutis ueste-
 niuæa & catalista (collobiū intelligit) prænitēs sequeba-
 tur chorus. Et paulò post subdit, Et pleriq; qui facile sa-
 cris uiā dari prædicarēt, &c. Ij præcones erāt qui pro-
 clamare solebāt, Hoc agite: quibus uerbis admonēbant,
 reliquis rebus posthabitis, sola sacrificia curāda esse. Ve-
 labant loca, quā ueheretur pōpa, sicut etiā fit apud nos.
 Causam tradit Verrius Flaccus, qui scribit, quū P. R. pe-
 stilentia laboraret, essetq; responsum, id accidere, quòd
 dij despicerentur, anxiam urbē fuisse, quia non intellige-
 retur oraculū, euenissetq; ut circēsiū die puer de cœna-
 culo pōpam supernè despexerit, & matri narrarit quo
 ordine arcana pilenti, quod uehiculi genus est, cōposita
 uidisset. Qua re senatui nuntiata, tunc placuit loca uelis
 contegi, quā pōpa sequeretur. Ac ita ex illo peste sedata,
 puer qui ambiguitatē sortis absoluerat, prætextæ gestā-
 de munus impetrauit. Ambiguitas autem oraculi fuit in
 uerbo

uerbo, Despicerentur: nam interpretabatur, deos & cæ
 remonias negligi, quum tamen oraculū intelligi uellet,
 deos deorsum uersum aspici, quod nefas erat, & ad pol-
 lutionē sacrorū pertinebat. Vnde & nostri hodie in sup-
 plicationibus pueris & puellis ex fenestris uetant despi-
 cere, Item eosdem priscos deorum imagines gestasse, te-
 statur idem Apuleius, qui inquit, Secūdu uestitu quidē
 similis, sed manibus ambabus gestabat altaria, id est, au-
 xilia, quibus nomen dedit propriū deæ summatis auxi-
 liaris prouidentia. Hinc quoq; in pōpa sacrificali nostri
 diuorum imagines uel reliquias gestitant. Itē & testimo-
 nio eiusdem constat, priscos consueuisse agere deorum
 personas, ita scribentis, Nec mora, quum dei dignati pe-
 dibus humanis incedere prodeunt. Sic argutē faceteq; io-
 catus Apuleius: dicimus enim deos incedere humanis pe-
 dibus quando homines in huiusmodi sacrorū pōpa, susti-
 nēt personas & deorum nomina: de quibus Tertull. ait,
 Ipsos deos nostros sæpe noxij induunt. Hunc & nos ritū
 pariter seruamus, sed haud scio an tam rectē quā bellē
 illud fiat; uereor, inquam, uereor, ne ijs in rebus dijs po-
 tius gentium quā Christo gratum faciamus: nam illi
 suos cultores in supplicijs, ut Sallustius perhibet, magni-
 ficos esse uolūt, hic uerò nihil magis quā illud horret,
 qui inquit, Tu autē quū oraueris, introito in cubiculum
 tuū, & clauso ostio, ora. Et quid igitur fiet nobis, si con-
 tra præceptū uenerimus? Imò fiat quiduis, nos tamen ue-
 nimus contrā: cuius rei ut magis pudeat, unū ex sexcētis,
 ethnicorū exemplum ualde mehercule memorandū po-
 nam. Athenienses enim, ut Plato in suo Alcibiade secūdo

prodit, solebant quotānis multò sumptuosissimas sacrorum pompas celebrare, ac magno facere sacrificia apparatu. Contrà Lacedæmonij ea omnia præparcè, ut qui plus hærerent in precibus. Quapropter quoties res ulla inter eos erat populos, Atheniensium semper longè exstebat inferior: qui tantæ calamitatis causam scire auentes, Iouem Ammonem per prophetam consuluerunt. Propheta ad ea respondit, id accidere, quòd Deus pluris Lacedæmoniorum castas preces, quàm Atheniensium magnifica faceret sacra. Nostram igitur ethnicorum æmulationē in supplicationū ritu, fas tandem aliquādo esset moderari, id quod maturè fieret, si procul à publicis supplicationibus omne ludicrorū genus, ac quicquid cōtra pietatis cultū est, de medio remoueretur. Quando quidē modus iste supplicādi introductus est, ut in rebus secūdis ordine cuiusdā cælestis exercitus cōposito, læti triūpharemus de uictoria Christi in cruce adepti pro nobis, sicut Apost. ad Coloss. docet, ex quo crux ipsa ueluti signū militiæ Christi præfertur: aut in aduersis tristes Deum precaremur, ueneraremur, atq; imploraremur, ab eoq; ueniam, auxilium & pacem summissè peteremus.

De origine uasorum indumentorumq; sacerdotium, ac de primo eorundē sacrandorū instituto, & unde usus tintinabulorū, item uelorum, cortinarum, candelabrorum & uexillorum. Cap. XII.

Alices in quibus consecratio diuini sanguinis fit, principio ligneos fuisse satis cōstat: atq; id pauperum Apostolorum institutum dixerim, qui sic uoluerunt modis omnibus

omnibus materiã auferre sacerdotibus inhiandi opibus, quas ipsi in primis neglexissent. Zepherinus postea mandauit, ut in uitreo uase, non in ligneo, ut antea, sacrificaretur. Antiquatum est id decretum paulatim, cautumq; ne in ligneo uase sacerdos rem diuinam faceret, propter materiæ raritatem, qua liquor imbibitur: neq; uitreo, quia fragile: neq; ex metallo, ob tetrum saporem, quem inde cõcipit: sed in auro, aut argẽto, aut si utrunq; desit, in stanno. auctor Gratianus. Sunt tamẽ qui hoc primum Urbano primo assignent. Linteolum super quo inter sacra corpus Christi ponitur, Sixtus primus põtifex iussit, ne ex alio quàm ex lineo panno, & quidem purissimo fieret: id corporale uocant. Eiusdem quoque sanctio, ne sacra uasa profanæ attrectarent manus, præsertim foeminarum. Item ab Hebræis sumptum est, ut uestes sacerdotales, cum altarium tegumentis ac reliquis rebus ad usum templi necessarijs sacrarentur, & uestimenta ipsa sacerdotibus alijsq; initiatis assignarentur, qui ea induerent, quum sacris essent operam daturi. Quod Stephanus pontifex primus, apud nostros primò faciendũ statuit: nam in exordio surgentis religionis, sacerdotes rem diuinam facturi nihil superinduere consueuerũt, quum potius sese intrinsecus animi uirtutibus uestire, ac uitijs corporis exuere studerent, quàm novos sumere apparatus, qui apud ipsos Hebræos magnæ habebantur uenerationi, teste Origene super Leuiticum, ubi ait, Inuenimus & uasa ministerij sancta uocitata, & uestimenta sancta dici, & loca nihilominus sacerdotibus assignata. Quòd tintinabulorum sono populus inuitatur, uocaturq;

uocaturq; ad sacra audienda statis diei horis, Sabiniani qui Gregorio successit, hoc decretū est. Aliud inde Ioannis 22. Romani pontificis præscriptū manauit ad posteros: is enim instituit, ut ter in singulos dies, tintinabula ad uesperum pulsarentur, ac tum unusquisq; ter salutationē Angelicam diuæ uirgini sacrā recitaret. Institutum ita mansit, ut hodie ubiq; gentium sit in usu, atq; audito tintinabuli sono, cūcti cōfestim in uestigio genua flectāt, atq; orent. Ipsorum autē tintinabulorū usus ab Hebræis itidē manauit: princeps enim sacerdotū, uti est apud Iosephū, lib. Antiq. 3. superinduebatur tunica hyacinthina, ex cuius fimbrijs tintinabula pendeāt, quæ sonitū ederent, quū ille esset sancta sanctorū ingressurus. Sed Origenes rem commodè super Exod. exponit, scribens, Habeat etiam pontifex per indumēti circuitū, tintinabula, ut ingrediens sancta, det sonitum, & non intret cū silentio. Et hæc tintinabula quæ semper sonare debent, in extremo uestimēto sunt posita: idcirco, credo, ut de extremis temporibus & fine mundi nunquam sileas, sed inde semper sones, inde disputes, & loquaris, secundum eum, qui dixit, Memor esto nouissimorū tuorū, & nō peccabis. Ad hūc ergo modū, homo noster interior Deo pontifex adornetur, ut introire possit, non solū in sancta, sed in sancta sanctorū, & reliqua. Sunt sexcenti præterea tintinabulorum usus, præterquā in domo Dei, quod silentio prætereundū duxi, quum tale quid persequi longè à nostro abesset instituto. Item & ab illis accepimus uelū, quo apud eos sancta à sanctis sanctorū diuidebantur, & apud nos itidē altare princeps ab ea templi parte, in

te, in qua insidet chorus, separatur, tempore quadragesimali: itē cortinas, cādelabra, uasa, quibus utimur. Quæ omnia atq; id genus multa cūm Moses tum Salomon ad usum templi primū inuenere, ut in Exodo & in Regū libris patet. Quòd uexilla circa dies paschales in tēplis erigūtur, id ea de causa fit, ut triūphus Christi, qui à morte insigniter resurrexit, solenniter representetur: & illud uel ab ethnicis sumptū: nam quemadmodū illi signa militaria quæ de uicto hoste cepissent, ut certa uictoriæ signa in triūphis portabāt, referebantq; inter cætera honorū monumenta: sic nos paschali tēpore, uexilla in sacrorum pompa deferimus, in tēplisq; suspēdimus. Quo quidem tēpore rex ille noster fortissimus, mortis cōfractis uiribus, pede cōculcans tartara, soluit à pœna miseros, uictorq; de funere surgēs triumphauit pōpa nobili.

De primo apud Christianos imaginū cultu, deq; modo eas uenerandi à patribus constituto, atq; de prauo earundem abusu ad quæstum. Cap. XIII.

DE simulachrorum origine, suprā in secundo est à nobis libro proditum: hīc de illorum cultu iam agamus, quem nō modò nostræ religionis expertes, sed, teste Hieron. omnes ferme ueteres sancti patres dānabant ob metū idololatriæ, qua nullum execrabilius scelus esse potest: nam quum Deum, ut perhibet Ioannes, uidisset nemo unquam, quam ei formam dabimus? etsi Moses dicit, Deus fecit hominem, ad imaginem Dei fecit eum. quod ad animam Euseb. De præparat. Euang. lib. 11. scienter refert: id quod Ioānes Damascenus ad corporis formam detorquere

detorquere nititur, quum de huiusmodi imaginibus colēdis causam agit. At Moses nihil magis inculcat, sicut ex cōpluribus tam Exodi quàm Leuitici cōstat locis, quàm ne populus aliquid manu factum ueneretur. Et Prophe-
ta, Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis. Diuus quoq; Gregorius Serenū episcopum Masiliensem, quemadmodum in canonicis Decretis legitur, & ipse epistola nona, lib. epistolarum 9. attestatur, reprehēdit quòd imagines fregisset, & laudat quòd coli inhibuisset. Cæterum quia Lex per præsentem umbrā, ut in Numeros passim docet Origenes, futura bona significabat, ideo legimus in eodē libro, Mosē iussu Domini fecisse æneum serpentem, erexisseq; in eremo, ut ex populo, qui à serpentibus læsi essent, illum intuerentur, & sanarentur. Hunc serpentem ait D. August. typū fuisse Christi crucifixi, quòd perinde sanentur qui hunc pendentem in cruce contemplantur, atq; qui illum aspiciēbant. Sed illud ipsum Seruator ipse manifestius testatur, Et sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Hebræi serpentem tam salutarem non potuerunt non uenerari, quippe quem, ut rem sanctam, religiosè seruarunt usq; ad tempora Ezechie regis, qui eum postremò confregit, quòd sic populū in idololatriam turpiter lapsū, ad pristinum cultum reduceret. Fuit æneus serpens datus, ut signum diuinæ potentie: nam longo post tempore Christus seruator, qui, ut Apostolus ait, Dei imago erat, & loco Mosaici serpentis in crucem leuandus,

kuandus, nobis intuentibus salutē p̄rere, formamq; hu-
manam induere uoluit, & factus homo uisus cognitusq;
est à mortalibus, id quod nunquā antea patuit, sicut ipse
affirmat discipulis suis, ita loquens, Beati oculi qui ui-
dent quæ uos uidetis: dico enim uobis quòd multi Pro-
pheta & Reges uoluerūt uidere quæ uos uidetis, & nō
uiderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt, &c.
Illi haud dubiè felices fūere, dicente Ouidio,

Felices illi, qui non simulachra, sed ipsos,

Quiq; deūm corām corpora uera uident.

Et quia in ea humili forma, propria uirtute miracula su-
pra fidē edebat, idcirco ut Deus habitus est. Cuius qui-
dem rei fama efficiebat, ut undiq; populorum concursus
ad eum fieret, qui illius faciem diuinæ lucis fulgore ni-
tentem haud dubiè sic contemplabantur, & ueneraban-
tur, ut eius effigiem iam iam mētibus infixam aut pingere
uel sculperetum primū cœperint: quod cum primis
fecerunt idolorum cultores, qui in rempublicam Chri-
stianā uenerunt, quod testatur Eusebius, qui circiter an-
num salutis cccxx. claruit. Is in historia ecclesiastica
lib. 7. demōstrans Cæsaream cognomēto Philippi, eam
esse urbem quam Phœnices Paneadā uocant, ita scribit,
Mulierem quam sanguinis profluuio laborantē à Serua-
tore curatam Euangelia tradiderunt, huius urbis ciuem
constat fuisse, domusq; eius in ea etiam nunc ostenditur:
pro foribus uerò domus ipsius, basis quædam in loco e-
ditiore collocata monstratur, in qua mulieris ipsius ue-
lut genibus prouolutæ, palmasq; suppliciter tenden-
tis imago ære uidetur expressa. Adstat uerò altera ære
nihilomi-

nihilominus fusa statua, habitu uiri stola comptè circum
 dati, & dexteram mulieri porrigentis. Huius ad pedes
 statuæ è basi herba quædam noua specie nascitur, quæ
 quum exorta fuerit, excrescere usq; ad stolæ illius ærei
 uestimenti fimbriam solet, quam quum summo uertice
 crescens herba contigerit, uires inde ad depellendos o-
 mnes morbos languoresq; conquirat, ita, ut quæcunque
 illa ualetudo fuerit corporis, haustu exiguo madefacti sa-
 lutaris graminis depellatur, nihil omnino uiriū gerens,
 si antequam æræ fimbriæ summitatem crescendo conti-
 gerit, decerpatur. Hanc statuam ad similitudinem uul-
 tus Iesu formatam tradebant, quæ permansit ad nostra
 usq; tempora, sicut ipsi oculis nostris inspeximus. Et ni-
 hil mirum, si ij qui ex gentibus crediderant, pro benefi-
 cijs quæ à Seruatore fuerant cõsequuti, huiusmodi uelut
 munus uidebãtur offerre, quum uideamus etiã nunc &
 Apostolorum Petri uel Pauli & ipsius Seruatoris imagi-
 nes designari, tabulisq; depingi. Hucusq; Eusebij uerba
 reddidimus. Iam apparet à Christianis positã fuisse sta-
 tuam Christo, quum aut in humanis uitã ageret, uel sta-
 tim post eius ascensum in cælum. Sed si Ioanni Damasco-
 no credimus, ipse suam effigiem, ut sui præsentem memo-
 riam, Abagaro Edisseniorum toparchæ (erat ea gens ul-
 tra Euphratē) dono misit. Abagarus enim, auctore eodē
 Euseb. quum audisset Iesum innumerabilia edere miracu-
 la, quia morbo tētabatur, scripsit ad eū, suppliciter rogi-
 tās, ut se sanatiū ueniret: cui Seruator per Ananiã tabella-
 rium, qui Abagari literas tulerat, respōdit, se, postquam
 assumptus esset, missurum unū ex suis discipulis, qui eius
 ualeitudē

ualetudinem curaret. Fuit ille Tatheus unus ex septuaginta, qui postea id officium erga Abagarum præstitit. Interim dum toparcha expectando nuntium salutis, iam moræ haud satis patiens, animi pēdebat, dicitur, ut Damasceno placet, misisse pictorē qui formā eius fingeret: sed pictor quū ob uultus splendorē id efficere nequiuisset, fama est Dominū admouisse ad faciē uestimentū seu sudariū, & illi suam effigiem impressisse diuinitus, atq; mox misisse ab Abagarum, ut sic pium Regem consolaretur. Alterum id genus sudarium, dū ad mortē subeundā ducebatur, dedisse fertur mulieri, quā profluuio sanguinis, ut supra ostēdimus, liberauerat, cui, si recentioribus credere uolumus, Veronica nomen fuit: quod undecunq; acceptū fuerit, hodie Romæ persanctē seruatur in æde principis Apostolorū. Item constans opinio est Lucā euāgelistam pinxisse in tabellis aliquot figurā Deiparæ uirginis, qua illa erat: quæ hodie in quibusdā locis tā sanctissimè custodiuntur, quàm religiosissimè coluntur. Apostolorum quoque imagines ad eorū corporum exemplum olim formatas à Christianis, idem Eusebius eo in loco attestatur, quem supra citauimus, qui inquit, Sed antiquas ipsorum imagines à quibusdā conseruatas nos uidimus. Quod mihi uidetur ex gentili cōsuetudine indifferenter obseruatum, quòd ita soleāt honorare, quos honore dignos duxerint: insignia etenim ueterum reseruari ad posterorum memoriam, illorum honoris, horū uerò amoris indicium est. hæc ille. Hinc igitur natum, ut meritò tam ipsi Seruatori, quàm eius diuis statuas & in templis poni, & uenerationi haberi consueuerit. AC

quoniam eiusmodi diuorum memoria ut certo exēplari
 præ oculis posito, quam nobis imagines iugiter repræ-
 sentant, ad uirtutē & imitationem excitantur homines,
 atq; imaginis honor, ut Basilius inquit, ad exemplaris
 transfertur honor: idcirco patres eam consuetudinem
 non modò admiserunt, sed auctoritate sextæ synodi quæ
 Constantinopoli habita est, imperantibus Cōstantino &
 Iustiniano II. ipsius Constantini filio, ut in decretis can.
 patet, statutū fuit, ut imagines sacræ diuorum in templis
 haberētur, magnaq; ueneratione colerētur, utpote quæ
 imperitioribus loco sacrarum literarum forent, ad quas
 etiam Romanorū ritu, de quo supra lib. 2. cap. 23. memi-
 ni, thus & cerei incēdūtur. Fuit is annus salutis LXXX.
 alter supra DC. uel, ut non nemo sentit, DCCII. quo A-
 gatho Romanam tenebat sedem. Deinde Cōstantinus pō-
 tifex habita synodo, id decretū corroborauit, iussitq; ut
 imagines in porticu diui Petri depingerentur, quòd in-
 tellexerat à Philippo Imperatore eas è parietibus diuæ
 Sophiæ ignominie causa abrasas fuisse, propterea illum
 hæreticū pronuntiauit. Leo deinde tertius fanatico spi-
 ritu percitus itidem fecit, quem Greg. secundus pōtifex
 per literas admonuit, ut admissis quorundā improborū
 erroribus, ueram tandem amplexus religionē, delere di-
 uorum imagines desineret. Postremò Leone IIII. Impe-
 ratore mortuo, Hirene eius uxor cum Constantino filio
 sexto, imperium obtinuit, mulier uiro multò prudētior,
 forma pariter atq; sanctitate insignis. Huiusitaq; opera,
 conuentus trecentorum quinquaginta episcoporum est
 Niceæ factus, ut semel decerneretur, essentne diuorum
 imagines

imagines templis restituendæ, an res in omne tempus repudianda. Tum quia inter cunctos satis constabat, Deū ab initio simulachrorum fingendorum præmonstratorem fuisse, ac postea statuas ipsas tam dijs quàm hominibus præclaris positas esse, partim memoriæ eorū retinendæ causa, partim studio incendendi ad uirtutem animum illorum qui imagines intuerentur, uti supra lib. 2. cap. 23. non utiq; obscure demonstratur, magno omnium consensu est decretum, ut Romanorū ritu ubiq; gētū in tēplis haberentur, additaq; est colēdi forma duobus carminibus expressa, ut res ab omni idololatriæ suspitione abesset, quæ ex Græco in Latinum ita uersa fuerunt,

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa:

Hanc uideas, sed mente colas quod cernis in ipsa.

Ecquis igitur tam dissolutus, tantaq; audacia præditus est, qui uelit posituē dubitare, seu aliter somniare, ne dicam sentire, uel cogitare de imaginum cultu, ac demum sit tot longè sanctissimorum patrum decreto constitutum? Ceterum illud atque adeo desiderari posset, ut sacerdotes frequentius populum docerent, quoniam pacto deberet & uenerari eiusmodi imagines, & apud eas sua offerre donaria: quod quia illi tacēt, & uulgò ex suo usu tacere putantur, idcirco eò insanix deuentum est, ut hæc pietatis pars parum differat ab impietate: sunt enim bene multi rudiores stupidioresq;, qui saxæas uel ligneas, marmoreas, æneas, seu in parietibus pictas, uarijsq; coloribus litas imagines colant, non ut figuras, sed perinde quasi ipsæ sensum aliquē habeant, & ijs magis fidant quàm Christo, uel alijs diuis, quibus dicatæ sint. Quo

fit, ut stultitiam stultitia cumulātes, illis offerāt aurū, argentum, annulos gematos, omnifariasq; gemas ibidē senio perituras. Et, ut ad id faciendū plures inescantur, illi qui talem segetem metūt, numos perfōrent, filoq; pendētes in collo aut manibus ipsarum imaginum suspendant, donaria in locis cōspicuis egregiē collocent, titulosq; apponant, quō nomina offerētū & dijs & hominibus notiora fiant. Sic bona pars hominū per hęc magis delirare inducitur, ac insuper longa aliquoties itinera conficere, ut unam imagunculā adeat, ibiq; donaria sua relinquat, prātermisso cuncto alio aut pietatis, aut charitatis officio: rata se omnino sat largitionis fecisse, sat pœnituisse, si inter itionē, lautius uictitando aurum obtulisset, in cuiusuis thecam numariā inde iturum. Quā igitur sapientius, quāq; religiosius est ea ratione peregrinari, ut labore corpus dometur, sic, ut cogatur rationi seruire, & imagines uenerari, ut mens ad Deum protinus dirigatur, ac dona dare, quæ pauperibus usui esse possint, quandoquidem ea dubio procul esse constat munera grata Deo, qui, ut Socrates apud Platonem in Alcibiade 2. ait, animum iustum respicit, non item munera. Atqui Lactantius manifestē demonstrat, quā maximē aberrant illi qui aliter seu faciunt, uel sentiunt, scribens, Vestes igitur, gemmas, & cætera quæ habentur in pretio, si quis putat Deo chara, is planē quis sit Deus nescit, cui putat uoluptati esse eas res, quas etiam homo si quis contempserit, iure laudabitur. hęc ille. Et diuus Hieron. illum differens locum apud Hieremiam, Et argento & auro decorauit illud (de simulachro loquitur Propheta) ait

ait, Qui quidem error ad nos usq; transiuit, ut religionē in diuitijs arbitremur. Eò etiam pertinet quod Plato lege uetuit, ne decorum imagines ex auro uel argento, ferroue aut ære fierēt, sed tantum ex ligno uel lapide factas uoluit, ut ne criminosi ex occasione rei pretiosæ, existimarent se propterea deos placare aut decipere posse.

De decimarum & primitiarū ac primogenitorum redēptionis origine, & quis primus decreuerit, ut liceret sacerdotum collegijs fundos & prædia oblata recipere possidenda. Cap. xiiii.

Summus propheta Moses, teste Iosepho, distribuit Hebræis possessiones, distribuit & Iesus eius successor: Leuitis uerò qui uacationem militiæ habebant, nulla terræ portio data, præter habitationē in singulis tribubus, & in suburbanis locis tantum agelli, quod satis esset ad iumenta & pecora alēda. Iste enim ordo Leuiticus uel sacerdotalis, sapientiæ ac scientiæ Dei operā impendebat, huic lex Dei cōmissa erat, cui ut assiduè absq; ulla sollicitudine studeret, ac ne ob uictus inopiã cultus diuinus ab eo uel negligeretur, uel desereretur, necessum erat ut eū populus communiter iuuaret, qui si, ut probè ait Origines, quæ necessaria sunt, non præbuerit sacerdotibus & Leuitis, occupati illi in talibus, id est, familiaris rei curis, minus Legi Dei uacabūt. Illis autē nō uacātibus, neq; operam dantibus Legi Dei, tu periclitaris: obscurabitur enim lux sciētiae quæ in illis est, te nō subministrāte oleū lucernæ. Quod tantū nefas ne ullo unquā tēpore accideret, Moses prudētissimus princeps legem tulit, qua, uti in

Numeris, Deut. extat, & à Iosepho simul exponitur, primitias & decimas omniũ frugũ omniumq; pecudũ sacerdotibus & Leuitis offerri mādauit, sic, ut omnis qui possideret agrum, uel uineam, uel oliuetũ, uel etiam hortũ, & siquid esset quod exerceretur in terris, sed & siquis pecuaria haberet, is offerret ex illis Deo omne quod primũ esset, & decimas quoq; id est, ad sacerdotes deferret: Deo enim offerri dicit Lex, quod sacerdotibus datur. Et hoc est quod docemur ex Lege, ut nemo homo legitime utatur fructibus, quos terra produxit, nec animantibus, quæ pecudum protulit partus, nisi ex singulis Deo primitiæ & decimæ, id est, sacerdotibus dentur. Atq; sic Moses, imò Deus ipse cuius iussu ille cuncta gesserat, auctor fuit, ut primitiæ & decimæ Leuitis ac sacerdotibus offerrentur. Hanc legem utpote Apostolica & Euāgelica auctoritate corroboratā, Origenes super Numeros, seruari etiam secundũ literā, sicut & alia nõnulla, necessariũ probat, aduersus eos qui ex titulo legis omnia sacra scripta interpretari uolebant, quod nostro quoq; tempore pleriq; tam stultissimè quàm audacissimè faciunt, dicentes, Si aliquid omnino seruandũ est secundũ literam, ut dicimus, hoc est, sine allegoria, sine arguta interpretatione, cur non & cuncta seruentur? Sed illi quidẽ nõ animaduertunt aliud esse legẽ, aliud esse mādātũ, aliud testimoniũ, aliudq; iudiciũ, quæ præcepit Dominus Mosi. Nõ est scriptũ, ut inibi ait Origenes, Hoc est mādatum paschæ, sed, Hæc est lex Paschæ, quia lex umbra est futurorum bonorũ. Quũ ergo fit mētio Paschæ, ut de agno illo corporeo, debemus sentire spiritualiter, quia

quia pascha nostrū immolatus est Christus. Simili modo de azymis & cæteris festorū dierū obseruationibus intelligere debemus, quæ sub legis titulo denotantur. Sunt autē mādāta legis, quæ secundū literā stant: & ita Seruator noster recipi atq; obseruari à nobis uoluit, quum dixit, Serua mandata: cuiusmodi sunt, Ne occidas, ne furtū facias. De nuptijs idē præcepit, ita dicēs, Scriptū est, Propter hoc relinquet homo patrē & matrē, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnē unā. Quod ergo Deus cōiunxit, homo nō separet. De primitijs & decimis mādātū similiter seruandū secundū literā, Domini uocibus docemur, qui in Euangelio inquit, Væ uobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, qui decimatis menthā, hoc est, decimam datis menthæ, & cymini, & anethi, & præteritis quæ maiora sunt Legis. Hypocritæ, hæc oportet fieri, & illa non omitti. Vide, sermo Domini uult quidē, ut omnino fiant quæ maiora sunt Legis, non tamen minora hæc omittantur, quæ secundū literā significātur. Quod à Phariseis uult factum, multò magis uult à discipulis præstitum, quibus dicit, Nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm Phariseorū & Scribarū, nō intrabitis in regnū celorū. Quomodo autē plus uelit ut fiat à discipulis, quàm à Phariseis, in eo declarat, ubi dicit, Dictū est antiquis, Non occides. Hoc seruabāt & Pharisei. Discipulis autem dicit, Ego autem dico uobis, quia si quis iratus fuerit fratri suo, reus erit iudicio. Igitur ex his satis patet, oportere nos & primitias & decimas soluere, si uelimus nō modò iustitiā nostrā abūdare plus quàm Scribarum & Phariseorum, sed eos officio tātū æquare,

qui de fructibus terræ suæ gustare non prius audebant, quàm primitias sacerdotibus obtulissent, & Leuitis decimas separassent. Et quia munus primitiarum Domino offerrebat, ideo Eutychianus pōtifex Romanus uoluit, ut ipsæ fruges sic in altari consecrarētur, uelut apud Hebræos oleo & thure adolebantur. Seruatur hodie Eutychiani decretum nōnullis in locis. Verūm adeo sanctitas sacerdotum consenuit, & populi pietas refrixit, ut primitiarum nomen unā cum prouētū pene extinctum sit, quum hodie loco primitiarum, Dominicis tantū diebus panes aliquot sua sponte alibi offerant, alibi uerò solum duos tresue dent, quos sacerdos prius consecret, ac eos inde frustatim diuisos populo distribuatur, ut qui quondam illis diebus eucharistiā sumere consueuerat, ob eius rei memoriam, panem istum ante omnia cibaria prægustet. Atq; illud fit ad imitationem Christi, qui ita panem sacrare prius solebat, quàm illum suis discipulis uel alijs porrigeret, ut uescerentur. Decimæ uerò adeo etiam grauatè à multis dantur, ut nonnisi coacti id faciant, argumentantes magis egere qui eas dant, quàm qui recipiūt. Est aliud decimarū genus, quas sacerdotes sibi debere cōtendunt ab opificibus qui manibus laborant, aut ab ijs qui mercaturam exercent, uel stipendiū faciunt, quales, auctore Iosepho, cōstat Abraham dedisse Melchisedech Solymorum regi, à quo est hospitio acceptus, ex præda quam profligatis Assyrijs secū tulerat. Quot autē decimarū genera apud Hebræos essent, & quomodo Leuitæ & Sacerdotes eas inter se partirentur, quisue modus foret primitias offerendi, Hieron. super Ezech. cap. 5. &

40. facile declarat, cuius uerba idcirco ponere haud superuacaneū duximus. Dicamus igitur, inquit, primum iuxta literā *Arada*, hoc est, decimam partē omnium frugum Leuiticæ tribui populus ex Lege debebat. Rursum ex ipsis decimis Leuiticæ, hoc est, inferior ministrorum gradus, decimas dabant sacerdotibus. Erant quoque & alie decimæ, quas unusquisque de populo Israël in suis horreis separabat, ut comederet eas, quum iret in templū in urbe Ierusalem, & in uestibulo templi sacerdotes & Leuitas ad conuiuium inuitaret. Erant autem & alie decimæ, quas pauperibus recondebant. At uero primitiua quæ de frugibus offerrebant, non erant speciali numero definita, sed offerentium arbitrio derelicta. Et in libello ad Fabiolā, de cibis & primitiis sacerdotum, rem hanc luculentius differens, dicit, Primitiæ ciborum & omnium frugum atque pomorum offeruntur antistiti, ut habens uictum atque uestitum, absque ullo impedimento securus & liber seruiat Domino. Primogenita mundorum animalium accipiunt sacerdotes, & immundorum pretia, hominum quoque primi partus redimuntur. Et quia conditio humana nascendi est communis, pretium æqualiter offertur, sic moderatum & leue, ut nec diues intumescat, nec tenuis prægrauetur. Aeditui & ianitores accipiunt decimas, & rursum decimas decimarum offerunt sacerdotibus, tanto illis minores, quanto ipsi maiores populo, &c. Quod primitiarum suo quisque arbitrato, sicut Hieron. ait, plus minusue dabat, illud tamē ter quotannis facere debebat: primum enim circiter Pascha, quum fruges maturescere inciperet, ut est in Leuit. cap. 2, Si autē obtuleris munus primitiarum frugum

uarum Domino, de spicis adhuc uirētibus, torrebis eas igni, & confringens in morem farris, offeres primitias tuas Domino. Deinde ad festū diem Pētecostes, panes ex nouis frugibus cōfectos: postremò circa festum diē tabernaculorū, fruges ipsas iam collectas offerebant. Sed & unde ortū sit ut primi hominū æquē ac aliorum animalium partus Deo cōsecrati essent, iam appositè dicamus. Cur primogenita offerrentur Deo, causa ponitur in Numeris cap. 3. ubi legimus, Loquutus est Dominus ad Mo sen, dicens, Ego tuli Leuitas à filijs Israēl pro omni primogenito, qui aperit uuluā in filijs Israēl, erūtq; Leuitæ mei. Meum est enim omne primogenitū, ex quo percussi primogenita in terra Aegypti, sanctificaui mihi quicquid primū nascitur in Israēl, ab homine usq; ad pecus. De interitu primogenitorū Aegypti mentio fit in Exo. cap. 12. Sanè singuli primogeniti undecim tribuū, quando primi qui nascebantur in tribu Leuitica, ad tēpli ministerium applicabantur, de sacerdotibus redimebantur quinīs siclis. Siclus autem quantum ualeat, supra lib. 2. cap. 3. docuimus. Primogenitū uerò animalis non mūdi, aut mundo cōmutari, uel occīdi solebat: etenim animal aliud mundū habebatur, quod edebatur: aliud non mundum, quod nō licebat offerre, sed uelut natura mūdū cōmutabatur, ut asinus, qui oue redimebatur: aliud itē non mundū, ut canis, quē neq; offerri neq; cōmutari fas erat, propterea occidebatur. Verūm ad propositū iā redeat oratio. Non abs re igitur Seruator noster hasce de decimis sanctiones approbavit, qui quippe uoluit, ut qui Euangelium annuntiarent, ex Euangelio uiuerent, ac propterea

pterea patres lege sanxerunt decimas esse soluendas, sicuti latè patet ex compluribus decretalibus pontificum epist. Quid, quòd Romanos Mosaicã legẽ in hoc non asperratos istud institutũ seruasse cõstat? nam Herculi decimas dare locupletibus ac nobilibus antiquus mos fuit: & Lucullus, quia hunc ritũ seruasset, auctior factus est postea. auctor Festus. Quin & primitias dari cõsuetudo erat. Sanè Liberũ patrem, qui & Bacchus dicitur, post deuictos Scythas, aliosq; populos, magno Ioui rerũ primitias obtulisse, auctor est Ouid. in 3. Fast. Et Cyrũ regẽ Persarũ uictis Lydis, decimã quoq; prædæ Ioui dedisse testatur Herodot. Sed iam ad rem familiarem ueniamus. Vt enim Christus Seruator decimas non repudiavit, sic nec ex decimis opes priuatim congeri uoluit: quare ut uitium auaritiæ, quod, ut ait Apostolus, idolorum seruitus est, à suorũ præsertim sacerdotum cœtu eijceret, repelleret, exterminaret, paupertatẽ elegit, eamq; suis discipulis maximè cõmendauit, quũ dixit, Qui nõ renuntiauerit omnibus quæ possidet, nõ potest esse meus discipulus. Et alibi, Vade, uẽde omnia tua quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cælo, & ueni, sequere me. Sed ut Christo paupertatẽ, quæ habet suũ cõmodũ, suamq; mūditiã, tribuimus, ita sordes ac mendicitatẽ minus assignemus necesse est: siquidẽ ille dũ inter mortales uersatus est, non ostiatim cibũ petijt, quippe quẽ secũ loculos detulisse, & suis discipulis abunde uictũ suppeditasse, ac egenos simul iuuisse satis cõstat. Item ipsi Apostoli postea nec in cibarijs petẽdis operã posuisse dicuntur, quando in Actis legimus pios Christianos certatim possessio

possessiones uendidisse, & pretia earū afferentes posuisse ante eorū pedes, quæ distribuerentur singulis, prout cuiq; opus esset: & sic nemo inter credentes egens erat, quoniā omnia cōmunia habebant. Ecce magnas in cōmunitate diuitias, quæ in priuato paupertas habebātur: hasce diuitias nō uetuit Christus à suis ministris possideri, quæ cunctis egentibus usui esse possent. Quapropter Urbanus uir sanctitate uitæ & doctrina singulari, qui sedere cœpit anno C C X X V I I. ab eo, qui fuit humanæ salutis primus, decreuit primus, ut sacerdotibus liceret prædia ac fundos à cultoribus religionis oblatos recipere, nihilq; cuiquam priuatū esset, sed ad cōmune bonum. Prædia recepta sunt, uel ad ipsam cōmune bonū omnino, quandoquidē postea omni tempore fuerunt atq; sunt sacerdotum domus, collegia, ac monachorum cœnobia omnibus, & ipsis sacerdotibus communia, & alijs perhospitalia & apertissima. Etsi paulatim hominū rapacitas & libido fecit, ut maiore ex parte obliterated fuerint extrema decreti uerba, id est, Ad commune bonum: & loco illorū, illæ duæ semper religioni pestiferæ uoces, Meum & Tuū, inscriptæ fuerint, quæ ita multos transuersos agunt, ut sacerdotiū nihil aliud nisi quæstum, nisi hæreditatem ac dominatum esse putent, & quanto ueteres patres abstinentiam arctius constrinxerant, tanto isti intemperantiæ fræna insolentius laxent. Quod postremū effecit, ut priuata cōmoda longè potiora publicis haberentur: unde maleuolentiæ, simultates & odia orta: namque ex cōmuni priuatū facere, semper discordiarū causa fuit. Cœpit deinde Romanus pōtifex diues fieri, quem

Lucina

Lucina uirgo sanctissima, Marcello sedete, mories prima omnium fecit heredē. Hęc multis egit precibus cum Cornelio pontifice, ut apostoli Pauli corpus extra Capenam portam, uia Ostiensi, ubi capitis fuerat supplicio affectus, in suum prædium transferret, & Petrum in Vaticanū, quę & ipsius Cornelij corpus in prædio quoq; suo sepeliuit. Deinde Constantinus eundem pontificem, ut apud uulgus fama est, locupletauit affatim. Sic alij alia dedere loca, unde tam latè nunc patent opes. Ceterū Vrbanus in hoc sequutus esse uidetur Hebræos, apud quos sacerdotium opulentissimum fuerat, quoniā sacerdotes in honore haberi debēt, quos in primis paupertas in uulgus despiciatōres reddere solet, atq; inde fieri, ut eis minus credatur, id quod religionē maximè offendit.

POLYDORI VERGILI
 LII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. VII.

De monasticæ uitæ principio. Cap. I.

DE Euangelicæ & Apostolicæ uitæ initijs hætenus diximus: in hoc uerò uolumine nouus ac uariius uiuēdi modus demonstrabitur. Quū enim à maiōribus tātōpere degeneratū, ab eorumq; disciplina ac uitæ sanctimonia sic longè discessum foret, ut suprā est sparsim declaratū, tā Romani deinde pontifices, quā ubiq; gētīū antistites nihil prius, neq; quicquā antiquius habuere, quā ordinis sacerdotalis sic labentis reuocare gradū, sic peccātis coërcere insolētiā, promul-
 gatis

gatis ab se nouis quotidie legibus, ad melioris uitæ institutionem. Ad hæc indixere graues pœnas, qui deinde contrà ac liceret, fecissent, ut quò minus odissent peccare uirtutis amore, hoc formidine pœnæ facilius à malefactis manus abstinerent. Nec eo quidem pacto perinde profecere, quoniam à degustatis uoluptatibus haud facile animus auocatur: quare nonnulli postea exitere bonæ frugi patres, qui uiam sequuturis facerent, quæ à deuiò ad rectum iretur. Porrò ij omnibus quæ in terris miramur, contemptis, Christum complexi, id est, ueritatē, pietatem, innocētiā, mansuetudinem, solùm diuinis rebus operā dederūt, quorū principes fucere Paulus, Antonius, Hilarion, Basilus, Hieronymus, ac pleriq; alij, qui ab initio sanctitate pollētes, ueluti nouæ religionis plantæ in Aegypti Syriæq; solo quāuis sterili feliciter increuere, nullo tamen adhuc certo uiuēdi ritu: nam id tēporis huiusce uitæ genus simplex ac liberū erat, ut istis omnino cæremonijs minimè obstrictum, quas hodie monachi obseruant. Vestitū honestū pro iure suo quisq; sumebat: item nullū uotorū uinculū, ita ut integrū unicuiq; foret manere, aut proficisci quò terrarū uellet: uel si quem eiusmodi sui instituti pœnituisset, etiā potestas esset ad pristinam redeundi uitam, non absq; tamē inconstantiæ nota. Quòd si deinceps per nouas hominū leges, inuiolatū permanere licuisset, lōgè sanctissimos omni tēpore monachos habuissēmus, quando improbi haud diu monachi fuissent. Petebant loca ut plurimū deserta, hoc est, eremū, unde eremitæ dicti, quasi eremum colentes, quos Græci anachoretas uocant, & quia soli uiuebant, ideo nostri monachos nūcuparūt, id est, solitarios: uerū

paulatim deinceps cœperūt gregatim agere, uti infrā dī
 cetur. Atq; ita à principio monachi precibus, ieiunijs, uī
 gilijs, literarumq; studijs dediti, procul ab omni hominū
 coetu, tantūm duriter uictitando, ac sese manibus exercē
 do, exemplū bene uiuēdi posteris ediderunt. At isti dein
 superiorum eiusmodi uestigia sequuti, familias singulī
 suas, ut per appositē infrā dicitur, instituēre, illisq; uiuen
 di normā præscripserunt, ut & uerbo & facto, quemad
 modum ipsæ familiæ prædicāt, uitā planē Apostolicam
 mortalibus referret. Ad hunc deniq; modū, Christianus
 populus unam legē, unam religionē cōplexus, in uarias
 sectas est diuisus. Sed de monastici instituti initio longē
 post homines natos nūc celeberrimi, iam dicamus. Itaq;
 olim inter multos, teste Hieron. quæsitum est, à quo potis
 simūm eremus sit primūm habitari cœpta: quidā enim
 altius repetentes, Heliam & Ioannem Baptistam eius rei
 auctores faciūt: sed ut is plus quā propheta, ita ille plus
 quā monachus censeri debet. Alij Antonio assignant,
 alij cuidam Paulo Thebæo, ob id ipsum primo eremite
 nuncupato, quod anachoreticæ uitæ primus fundamē
 ta iecisset, id quod uel Hieron. cōprobat. Hunc igitur ue
 luti exemplar, illum ut exemplum ad imitandū fuisse di
 cunt. Ego uerò, quando in re ambigua unicuiq; liberum
 est coniectare, crediderim institutum monasticæ uitæ ab
 Essæis siue Essenis, ita appellat Plinius, quorum secta a
 pud Iudæos admodū celebris habita est, ad posteros ma
 nasse, quoniā illi ferē per omnia eā ducebāt uitam, quam
 inter nos monachi ex præscripto legis agere solent. Et,
 ut legentibus id perspicuē pateat, non otiosum erit hīc
 Philonis

Philonis uerba subijcere, quæ Eusebius lib. 8. Euangel. præpar. repetit, ita scribens, Palæstinā maxima gens Iudeorum habitat, inter quos, qui dicuntur Essæi, cōperiuntur plures numero, ut opinor, quā quatuor millia: Essæi dicti, quasi sancti Græcè, quoniā Dei cultores præcipuè sunt, non animalia sacrificantes, sed mentes suas uirtute munitas, offerendas Deo putantes. Nemo inter eos puer, nemo adolescens, propter instabilitatē ætatis, sed uiri omnes, aut senes sunt. In ciuitatibus non habitāt, existimantes ut contagionem aëris corporibus, sic conuersationē uulgi animo nocere. Horum alij agros colunt, alij pacificas artes ad utilitatem suam & proximorum exercēt, nec aurum nec argentum reponunt, nec ingentes agros laudant, sed tantum colunt, quātum necessitati possit sufficere. Ii enim ex omnibus pene hominibus, soli pecuniam & fundos negligentes, uirtute ditissimi putantur, facilitatem uiuendi & paucorum indigentiam, rectè magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorum tela, enses, galeas, scuta, cæteraq; belli instrumenta factitat: sed nec eas artes exercēt, quibus facile omnes in improbitatē labuntur. Nulla mercatura, nullus cauponatus, nulla eis cognoscitur nauigatio, omnes rapinæ occasiones depellūt. Nemo seruus apud eos, sed quum uniuersi liberi sint, alteri alteris seruiunt: omnes enim, aiunt, quasi mater, eadem natura genuit: quare quanuis non uocemur, sumus tamen re ipsa fratres. Illam philosophiæ partem solūmodo approbant, qua de Deo & de creatione omnium scrutamur: morali maximè inuigilant, ad quam absolute cōsequendam paternis legibus adiuuantur, quas rectè intelligere

telligere nemo sine diuino auxilio potest. Has semp quidem, sed maximè septimis quisq; diebus docetur: dedicata enim septima dies deputatur, in qua cæteris omnibus neglectis, ad sacra loca concurrentes, quæ synagoga appellantur, ordine sub senioribus iuniores cõsidere solêt, legunturq; Scripturæ diligenter, & exponuntur à peritissimis. Discunt igitur piè, sanctè, iusteq; uiuere, triplici regula utentes, amore Dei ardentissimo, uirtutis cultu diligentissimo, charitate prõximi feruentissima. Quòd igitur summè Deũ diligant, multa nobis argumento sunt, castitas perpetua, iurisiurandi nulla mentio, mēdacij odium, & præcipuè quòd bonorũ omnium, nullius mali causam Deum opinantur. Quòd uirtuti studeant, patet, quia pecuniam negligunt, gloriam spernūt, uoluptatem oderunt. Charitatis autē argumenta sunt, beneuolentia, societas, æqualitas: nullus enim domum habitat quæ omnium cõmunis non sit, unum ærarium, unus sumptus omnibus est. Præterea uestis cõmuniter omnibus proposita, cõmunis cibus & potus, communis mēsa, omnis deniq; uita communis est. Hactenus Philo apud Eusebium. Si quispiam ex nostris monachis qui regifico mensarum apparatu uiuunt, qui uoluptates libare peritè norunt, qui honores gnauiter ambiunt, qui pecuniæ studiũ semper inmodicum habêt, hæc aliquando legerit, secum uereputauerit, nõne eũ pudebit, quòd iustitia sua nõ modò plus quàm Essenorum non abundet, sed longè magis flaccescat, lægheatq;? Ab Essenorũ igitur religione profectũ meritò credere æquum est, ut apud nos monasticæ uitæ institutũ coaluerit, quo similiter Paulus Thebæus

ut Antonius, ambo Aegyptij homines à primo olim imbuti, ac illud postea insigniter æmulati in primis esse videtur. Sed Antonio inuicem rei huius iure optimo acceptum referri decet, qui, etsi non ante omnes fuit, primus tamen mirè omnium studia ad eam uitam degendam incitauit, monachorumque dogma instituit, sicuti deinde Basilius in Graecia fecit. Adauxit et id temporis pium institutum Hilarion in Syria, qui quum sanctitate iam claresceret, Gazæ tres cuiusdam nobilis matronæ filios simul repete morbo affectos inuocato nomine Iesu, extemplo sanauit. Quod postquam auditum est, et longè lateque percrebuit, certatim ad eum ex Syria et Aegypto confluebant, ita ut multi crederent Christum esse uerè Dei Filium, et se monachos profiterentur. Nondum enim cœnobia erant in Palestina, nec quisquam monachos ante diuum Hilarionem in Syria nouerat, ille fundator et eruditor huius instituti ac studij in hac prouincia fuit. Habebat Dominus Iesus in Aegypto senem Antonium, habebat in Palestina Hilarionem iuniorem. hæc ex Hieron. Ad Antonium redeo. Vixit Antonius in solitudine in Thebaica regione Aegypti, cœdiditque ibi cœnobium, ubi cum Sarmata, Amata, et Machario suis discipulis, precibus tantum deditus erat, in pane et aqua omnis eius uictus consistebat, cuius sanctitas ita celebris erat, ut Helena Cōstantini mater se et filium per literas illi cōmendarit. Obijt mortem in eremo, annos CV. natus, quod fuit annus salutis humanæ CCLXI. Discipuli eius Amatas et Macharius (nam Sarmatam Saraceni impetu in Antonij cœnobium facto, interfecerat) monasticum ordinem postea tam uitæ sanctimonia, quam institutis,

instituti, mirum in modum propagarunt. Ac eiusmodi uitæ monasticæ principium tale fuit.

Quãdo primùm ordo monasticus tribus uotis astrictus fuerit, & quis primus ea uota introduxerit, uestitumq; religiosum, cum nouo uitæ modo, ac ordo ipse abiuerit in plures familias. Cap. II.

Post annum quàm Antonius, de quo supra est mentio facta, erat mortuus, circiter **CLXVI.** claruit Benedictus Nursinus in Umbria Italiae regione natus. Is in solitudine per diu uersatus, se demum Sublacum seu Sublaqueum contulit, quod est Latinorum præclarum oppidum, lacui eodẽ & tamen prisco nomine proximũ, distatq; ab urbe Roma circiter millia passuum quadraginta. Hic quum à multitudine ob sanctitatis famã adiretur, & ei secundũ religionem nihil solitudine gratius esset, postremò eius celebritatis uitandæ causa, Casinum in ea regione peruetustum oppidum uenit, ibiq; sibi sedẽ posuit, sparsosq; & soliuagos ad id tempus monachos in unum contraxit cœnobium, mores & uitam, tribus munitam uotis, quæ prius non fuerant, quàm Basilius cum certa uiuendi formula constituisset in Oriente, instituit parũ uulgatæ obseruationis. Sanè Basilius Cæsareæ Cappadocũ præsul, qui circiter annum salutis humanæ **CCCLXXII.** doctrinæ pariter atq; sanctitatis summis floruit laudibus, primus omnium obligauit monachos nouis legibus, ut post annum, quàm quis in collegiũ uenisset, si in eo uellet uitæ instituto permanere, uoueret se castè uicturum, nihil possessurum, ac dicto præfectorum fore audientem.

quò se in perpetuum omni sua abdicaret uoluntate. Fuit postea Basilij decretũ iuxtà ab omnibus receptũ. Quamquã paupertatis uotum multò antiquius esse uidetur, si Urbano pontifici Romano credimus, qui amplius cXL. annis Basiliũ antecessit: quando in epistola, quæ eius nomine legitur, inuenimus, ita usu uenisse, ut qui Apostolorum imitatores existerent, paulatim uota facerent se nihil proprium habituros, quò æquè rerum cõmunitas, ac Apostolicæ uitæ institutum omni tempore uigeret: siquidem ipsi Apostoli ad docẽdum Euangelicum dogma quoquouersum à Christo missi, in mādatis, quemadmodum diuus Petrus apud diuum Clementem lib. Recognitionum 2. testatur, non habuerunt proprium aliquid dicere. Ceterũ isthæc tria uota iam inde à principio tanti esse cœperũt patribus, ut illi posthac lege sanxerint, etiã presbyteros quos seculares dicũt, debere uotũ castitatis, id est, pudicitie seruandæ perpetuò saltem tacitè facere, ac per id, haud licere cuiquã eiusmodi uotis obligato, astrictoq; deinceps matrimonium contrahere, & siquis contraheret, illud omnino minimè ualere. Vnde breui post quæstio incidit, an tale coniugium deberet stare nec ne. Et D. Augustinus, qui Basilio æqualis fuit, in primis permultis rationibus probauit cõnubia post uotũ cõtracta nõ debere dirimi, ueluti in decretis, 27. q. 1. cap. Nuptiarum. planè extat. Item Benedictus dedit suis monachis nouũ uestitus genus, constituit modum orãdi, & tenuè uictus alimẽtum, ac nouam abstinentiæ normam. Et ut appareret eum cœtum fuisse ex summo mortaliũ usu, res mirandũ in modum postea paulatim creuit, abijtq; in plures

in plures familias, Cluniacenses Camalduēses, Vallisumbrenses, Mōtoliuetenses, Grandimontenses, Cisterciēses, Syluestrenses, qui Humiliatorum cognomen ferunt, Cælestinos, diu. & Iustinae, & eremitanos diui Hieronymi, postremò per Martinū quintū, in familiam diui Benedicti adscitos. Quem ordinem à patrū norma iam collapsam, Lupus Hispanensis eius familiæ præpositus, nouis institutis instaurauit, de cuius exordio in capite insequenti prodetur. At ij quidem monachi, & si qui alij sint (quotidie enim sunt, qui ut ignauiae suae potius quàm religioni consulant, nouas inducere sectas conentur) ex uno uel fonte manasse dicuntur. Cæterum qui tū primū instituti fuerunt, Benedictinos fuisse tradūt, qui nigro hodie amiciuntur colore, tunica laxiore, ac discincta, & ad pedes usq; demissa, amictu capitis, quē cucullū uocāt, in humeros & scapulas breuius reiecto, quàm cæteris: subter candida tunicula, & ea quidem lanea, cū cilicio, ocreati genutenus incedunt, tondentur nouacula à uertice infra dīmidiū caluæ: capillus infernè recisus in parui circuli speciem, circa aures & tempora, totum ambit caput inftar coronæ, unde ipse uertex derausus corona nūcupatur. Item à carnibus perpetuò se abstinent, nisi quū ægrotare cœperint. Vnde monachi qui hodie continēter carnibus uestuntur, quorū numerus ubiq; gentiū extra Italiam ingentissimus est, perpetuò ægrotent necesse est, nisi uelint impudenter fateri, se contra suas leges facere. Atque ita monastica instituta ut humana, haud diu inuiolata stetere, hominum moribus semper in deteriora inclinantibus, ac diuitijs pietatem, quæ ut mater illas

à principio ordini pepererat, cõtaminantibus. Quo factum est, ut monasticũ nomen sæpius uarieq; instauratũ in plures abiuerit familias. Itaq; Cluniacensium ordo ex Benedicti obseruatione, apud Masticensem seu Masticoensem (utrunq; scriptum reperio) Burgũdiæ pagũ, ab Odone abbate quẽ dicunt, instituitur, quibus locũ, dedit & extruxit Gulielmus pius Aquitanie dux: qui fuit annus salutis DCCCCXVI. Haud ita multò post Camalduensium religio orta est, auctore eius congregationis Romoaldo Rauennate: fuit is monachus Classensis coenobij: est locus iste haud procul Rauena, qui celebritatis fugiens in Hetruriam peruenit, ibiq; in summo Apennini iugo, locum à quodam Madulo incola cõsequutus, unde nomen ordini inditũ, nouæ familie fundamẽta iecit, candido sumpto amictu. Sunt hodie in eminentissimo iugo mōtis duodeuiginti sacella, ubi perpetuum silentiũ, quarto & sexto hebdomadæ die pane & aqua transigunt ieiunia, nudis pedibus, humi accubantes: uerũ in alijs locis uita eorũ remissior est. Item in ea Apennini parte, quæ Vallis umbrosa uulgò dicitur, circiter annum salutis MLX. Ioãnes Gualbertus nouam monachorum familiã instituit, eamq; à loco appellauit Vallisumbresem. Is Florentia oriundus, ac claro loco natus, quũ fratris percussorem fortè obuiam habuerit, quia illi ueniã petenti non negasset, imago crucifixi, quæ in proximo fano D. Miniatis erat, uisa ei est: post hæc inibi orãti inclinasse parũ caput, perinde quasi id pietatis facinus cõprobasset. Ea imago hodie uisitur in eodẽ D. Miniatis tẽplo, quod in colle prope Florentiã extat. Ioãnes eo motus miraculo,

in solitu-

in solitudinē cōcessit, auctorq; nouæ religionis fuit, amictumq; sibi induit cœruleū, quo nunc utuntur. Montoli uetenses eo anno, qui fuit MCCCCVII. salutis, esse cœperunt, quo triū pōtificū pestilens discordia orta est. Ij Senenses primū fuisse, quorū princeps Bernardus Ptolemaeus, qui pro tēporum cōditione, capto mutandæ uitæ consilio, in proximū urbi collē egressi sunt, eumq; ex nomine illius Ierosolymitani Dominicis frequentati uestigijs appellantes, sese candido induerunt amictu, Greg. XII. probante. Grandimōtensem ordinem Stephanus in Auernis amplissimæ familia ortus, in Aquitania primus instituit, cui mons in quo mox sedes illius familie locata est, nomen dedit, multis uiuendi mutatis, aut ex integro cōditis legibus. Iisdem ferè temporibus Robertus Molismensis abbas, quum priscā disciplinā iam minimè retinere animaduertet, uiginti & amplius comitatus monachis, Cistercium locū in Burgundia Cabilonensis dioceseos, uastæ solitudinis, ac horrendi aspectus petijt, ibiq; immoratus celeberrimi ordinis auctor fuit, quem à loco Cisterciensem nuncupare uoluit. Sunt qui hoc cuidā Ardingo monacho assignent, quòd ille Robertū impulisset ad cōmigrādum in eū locū, perinde quasi qui hortatur, nō qui facit, primas iure ferre debeat. Fuit is annus salutis MXXCVIII. Claruit in hoc Bernardus Castilionensis homo Burgūdus nobili loco ortus, qui Cisterciēsi cœnobia prius inchoato, monasticū induit habitū, tantū inde nomē eruditionis & sanctitatis est adeptus, ut Claraualensis sit abbas factus, quem locū Robertus uir illustris nō multò prius sumptuosè extruxerat. Cōtesimo deinde

anno, Humiliatorũ ordo in Germania oritur: exordium
 rei triste, sed leti successus: multi enim mortales aut bello
 capti, aut quia fides eorũ suspecta esset, fuerant ex Cisal-
 pina Gallia, iussu Federici, cui Barbarubræ cognomen
 fuit, qui tum Italiam armis diuexabat, in Germaniam cũ
 liberis & uxoribus traducti. Sunt tamen qui ab Henri-
 co id factum tradunt. Ij longiorem moram pertesi, ali-
 quando albis uestibus induti, uiri foeminaeq; humiliter
 Federico ad pedes prostrati iacuere, ueniã implorantes.
 Istorum lachrymis uestituq; motus Imperator, potesta-
 tem fecit omnibus in patriam abeundi: qui postliminio
 reuersi, uoto, ut uerisimile est, in eo ritu perseuerasse di-
 cuntur, lanificio & precationibus dediti. Inde, ut fit, res
 à modico principio orta adeo creuit, ut eam piè inchoa-
 tã auctamq; Innocentius tertius primũ, deinde pleriq;
 alij Romani pontifices approbarint. Cælestinorum reli-
 gio octogesimoquarto circiter anno post orta est: Cæle-
 stinus quintus Rom. pontifex fuit auctor, prius quàm ad
 pontificatũ uocaretur, anachoreta: idcirco uoluit ad ere-
 mi decus, ex se hanc familiam páretere, quæ breui usq; eò
 creuit, ut non potuerit auctorem incepti ut uani pœni-
 tere. Itẽ in Anglia diuus Gilbertus suam instituit religio-
 nẽ, sicuti in Germania Mellicenses, Castellenses, & Bur-
 feldenses, alij ab alijs diuerso tẽpore instituti fuerunt. Sic
 quotidie à nouis hominibus nouæ inducũtur religiones,
 inter se tã uersicolori uestitu, q̃ ratione uitæ minimè con-
 ueniẽtes, perinde quasi uitia animi, cuius ductu ad bona
 seu mala nos applicemus necesse est, tãtũmodo extrin-
 secus per eiusmodi studiam possint pœnitus cuelli. Quid,
 quòd

quòd pene totidem monacharū familie institutæ sunt? Sed, ut iam iustum iter conficiamus, haud prætereūdā ducimus congregationē diuæ Iustinæ, quæ postremò ad pristinā diui Benedicti dogmatis disciplinā instaurata, hodie ut religionis caput, supereminet omnes. Eius rei auctor fuit Ludouicus Barbus Venetus uir religiosissimus, Patauij in coenobio ipsius diuæ Iustinæ, unde nominata est: hanc Eugenius quartus plurimū auxit. Atq; monachi primi omnium introduxerunt in Ecclesiam Dei uota sacra, & uestimenta profana simul religiosa fecerūt. Nam illi monachi superiores, ut proximo capite ostēdi, pro suo arbitrato uestiebantur. Nec Iudæis indumētum aliquod interdictū erat, præter id quod esset è lana & lino contextū, sicut Deuter. cap. 22. patet. Itē modū orandi quamlongissimum, ieiunia frequentiora, & piscium escam assiduam, ad extenuandū corporis robur, quò sui debiliores militiam Christi exercerēt. Sed & de reliquis initiatorum ordinibus, eorumq; initijs iam dicamus.

De origine Hieronymianorum, Canonicorum regularium, Augustinianorum, Cartusianorum, Carmelitanorum, Præmōstratensium, & Crucigerorum, atq; eorundē habitu, uictu & cultu. Cap. III.

Ieronymus Eusebij filius, ortus Stridone, (quod oppidū olim ad Pannoniā & Dalmatiam pertinebat, sed Gotthi direptum euerterunt) Romæ Græcis Latinisq; literis egregiè institutus, sanctioris uitæ colēdæ causa in Iudeam se contulit, ubi & Hebraicam linguam didicit: ita triplici lingua eruditus, de rebus diuinis scribendi onus

suscepit, in quo omnes nervos ætatis, industriæ, doctrinæq; suæ contendit: cuius scripta ut sancta, brevi post tēpore patres receperūt, receptaq; approbarunt: etsi scio esse quosdam, qui id factum Damaso pontifici falso assignent, quippe qui per diu ante Hieronymū excesserat è vita. Postremò locū circa Bethleem sibi construxit, ubi reliquum vitæ Apostolico ritu egit. Hinc factum est, ut permulti deinde Hieronymi ipsius instituti imitatores extiterint, ortaq; sit noua quædam familia, quæ à Hieronymi nomine, quem sui instituti, quāuis longè diuersi ab eo quo ille uixerat, utcūq; auctore faciunt, Hieronymiani sunt appellati: qui natiuo amiciuntur colore, pallioq; super tunicam rugato, atq; superiore parte à summo ad imum scisso, scortea zona tunicam succingunt, solcis ligneis pedes muniant. Sunt & Hieronymiani, eremitani, de quibus proximo capite meminimus, quorum ordinis quidam Carolus cognomento Granellus homo Florentinus, auctor fuisse dicitur, qui eremitanum sua spōte induisset uestitum, sedemq; sibi optasset in Fesulanis montibus. Alij tradunt nō Carolū, sed Redonem quendā Mōtigranelli comitē primū eos eremitas sub ritu diui August. ad Fesulas, Greg. XI I. probāte, instituisse. Imò sunt qui cōmententur hanc primū familiam à Hieronymo in eremo institutam, & eam auctam ab Eusebio Cremonensi, ac plerisq; alijs præcipuæ sanctitatis uiris, qui cū eo uixerant, & sic accidisse, ut postea melioris vitæ exēplo, plures unā emulati rē, modicis, ut sit, principijs ortā, sepius instaurarint, atq; eo pacto alios ex uno ordine Benedictinos, alios Augustinianos esse sequutos, alios in suo

suo permansisse instituto. Itē parū liquidò traditur, an Aurelius Augustinus eas familias instituerit, quarū hodie uulgò auctor fertur. Itaq; duplex opinio ad posteros manauit de initio Canonicorū, quos uulgus Regulares uocat, & eorum qui ab eremo nomen ferunt. Canonici pertinaciter affirmāt Augustinū, ut primū Hipponensis est episcopus factus, redegisse suos statim canonicos ad eā uiuēdi regulā, quam inter se in præsentia seruāt. Quinetiā iactitant illud Apostolorū fuisse institutum, id quod Thomas Aquinas in suo opere secūda secūde cōprobat: quia illi, ut ait, post ascensum Christi in calū, in monte Sion, de genere uitæ deliberantes, communia inter se omnia, ac tria uota corā Deo statuere. Ita si Thomæ testimonium amplectimur, non tam ab Augustino est ordo institutus, quā renouatus: cui tamē ob illud ipsum, non immeritò debet principium rei acceptū referri. Sic origo in dubiū trahitur. At Augustiniani eremitani se priores institutos asseuerant ab ipso diuo Augustino, quum ille eatenus fuerit in eremo, ut quidam scribunt, quoad Manichæis in terra Africa sæuientibus, Hipponēsi diocesi est præfectus. Per hunc modū de utriusq; ordinis origine ambigiur. Verūm aliā ferunt huiusce collegij originē: multi enim, ut aiūt, mortales Augustini adhuc uiuī sanctitatem singularemq; doctrinam sequuti, omnibus neglectis quæ possederant, in eremū concessere, unde est eremitanorū nomen deductū. Cæterū siue ab eo, quod est supra significatum, ut qui in desertis locis cum illo essent, sint in unum congregati & instituti, siue ipsius uitā & dogma sequuti, passim deserta loca coluerint: hæc
de

de utriusq; familiæ initijs habui dicere. Atq; ista Augustiniana familia, prima est ex monachis mendicantibus: sunt enim quatuor primariae, uti infra appositè demonstrabimus, & uulgo mendicantes uocitantur, quòd religionis causa, uel atq; adeo ut in otio uiuant, mendicitatè perpetiantur, qui solùm precarium quæstum faciunt, unde se sustentent. Verùm haud scio, qua ratione isti monachi debeant in mendicando semper hærere, quando satis constat Christum non mendicasse, & Apostolos non expectasse ab alijs uictũ otiosos, scribete Paulo ad Corinth. Et laboramus operantes proprijs manibus: ac primos monachos in Aegypto, teste Chrysost. exercuisse sese manibus laborando. Item D. Frãcisus, cuius secta longè frequentissima est, uoluit suos monachos uictũ quærere manuum laboribus, ac non prius ad mendicandum aggredi, quàm laboris pretium esset negatũ. Extat in eius testamento illud præscriptum. Igitur hinc uidere licet, omnes æquè debere Apostoli institutũ sequi. Ad rē redeo. Sed ne quidẽ mirũ, si res in dubio uersetur, uel duæ tresuè familiæ ad unũ referantur auctorem, quum bene multæ aliæ præterea sint congregationes, quæ Hieronymi, Augustini, Benedicti, ac quorumlibet diuorũ regulas ab illis, sicuti perhibent, editas profiteantur, quas tamẽ tantum abfuerat, ut ipsi instituisent, ut etiã ne tale quid unquam fortè cogitassent futurũ. Canonicis tunica candida cum lintea toga, sub nigro pallio est; tegumentũ à scapulis impositũ ceruicẽ totumq; contegit caput, præterquã fronte. Eremitanorũ uestitus diuersus est, nigra tunica amiciuntur, concolor tegmen à scapulis ad caput inducunt,

ducunt, subter candida tunicula, scortea cinguntur zona, cui cōnectitur fibula confecta ex bubulo cornu, calceati ut cōmunis est usus. At penes utrosq; nunc præcipua est uarietas nominis, quod ut sæpius est instauratū, ita in plures diuisum est familias: nam congregatio alia Canonicorū Seruatoris, quæ & Scopettina nūcupatur, cuius auctores fuere Stephanus & Iacobus uiri Senēses sanctitate illustres, quam Gregorius undecimus suo probauit consensu. Alia Frisonaria, à loco in Lucensi agro Hetruriæ regione, quam & Lateranēsem appellāt: hāc Eugenius quartus plurimū adauxit. Tertia D. Georgij in Alga Venetijs à Laurentio Iustiniano instituta, cœruleo utuntur habitu. Et denique si quæ aliæ sint, iam eas missas faciamus, breuitati consulētes, quoniā sæpe more fungorū, subitò oriri solent. Ad Cartusianos ueniamus, quorū exordium incidit in annū salutis MLXXX. Quidam enim singulari doctrina, nomine Bruno, homo Coloniensis, quum Lutetiæ Parisiorum philosophiā profiteretur, cōtiguit ut amicum quendā bonis moribus præditū, & uita iam priuatū, prius quàm ad sepulturā daretur, audire uisus sit clamantē, Iusto Dei iudicio dānatus sum: & ea re motus è uestigio cum sex socijs pari miraculi euētū territis, eremi deserta quæritās, peruenerit in dioecesim Gratianopolitanā (est Celticæ urbs) ibiq; locū optauerit, cui hodie Cartusia nomen est, quē ei assignandū curauit Hugo Gratianopolitanus episcopus, qui statim post se ad eam familiā adiūxit. Eo igitur loci Bruno ad res diuinas intentus, primum cœnobium fundauit, cū his rigidæ uitæ institutis: intima enim ueste utuntur cili-

Cartusiani

cina,

cina, summa pallio nigro, subter candida toga, operculoq; capitis cucullo, carnibus nunquam uescuntur, sexto hebdomadæ die pane & aqua ieiunium ad edendam uitiosam corporis naturã institutum obseruant, in cubiculis, quæ uelut sacella habent, soli edunt, certis tamẽ festis diebus unã duntaxat prandēt. Silentium eis pene perpetuum, nulli fas est cœnobio exire, præter præfectum & procuratorem, & illis tantum ad negotia loci curanda, quippe opes habent, per quas semper sacerdotibus minus omnino licet se totos, prout deberēt, rebus sacris curandis dare. Mulieribus ad eorum etiam templa aditus interdictus, quò ne aliquid uideant, per quod ad libidinẽ rapiãtur. Bella sanè prouisio, si affectiones animi possint claustris compesci, & caro solitudine & otio domari: id quod diuus Hieronymus ualde laborando, ut ipse testatur, efficere uix potuit. Carmelitanorum hunc referunt ortum. Est in Syria mons Carmelus, olim cum aliorum Prophetarum, tum Helie in primis memoria nobilis, quòd in eo ille habitasset: id, credo, anachoretarum non pauci numero sequuti, locum tenuere, qui demum Almerici Antiocheni episcopi opera, in unum coiere, quum antè sparsim montem habitarent, ac tum primum præpositum ex se constituerunt. Fuit in eo monte secundum fontem, qui Helie dictus est, Deiparæ fanum, ubi illi prima cœnobij fundamenta iecerunt, unde fortasse sunt Carmelitane diuæ Virginis monachi nuncupati. Incidit prima hæc uitæ obseruatio in Alexandri tertij pontificatum, qui sedere cœpit circiter annum salutis MCLXX. Verum quia neq; uitæ instituto, neq; cultu, neq; certis cæremonijs

Carmelita

nijs nitebatur ille nouus cœtus, abortus quidam, non res
 legitimè ab initio instituta uisa est. Veram itaq; originẽ
 fuisse tradunt quidam, quæ anno post circiter quadrage-
 simo consequta est, sedente Inuocentio tertio: Albertus *anno 1185*
 enim Ierosolymitanus antistes ijs in eremo agentibus cer-
 tam obseruationis dedit formã, ex Basilij dogmate quæ-
 dam mutuatus. Attributũ est pallium uersicolor ex albo
 & canusino, id est rutilo, circulatum, quali dicitur He-
 lias propheta olim usus: postea Honorius tertius pallij
 huiusmodi formam ademit, uelut religioni parum cõue-
 nientem: pro uersicolore, albũ est illis datũ, appellauitq;
 Virginis familiam, ut nomen uirginitatis cum pallio al-
 bo, qui color minimè maculatus est, rectè conueniret. Et
 hæc altera mendicantium secta. iisdem serè temporibus
 Præmonstratenses è cælo, ut prædicant, demonstrati sunt *Præmonstratenses*
 terris, in Laudunensi diocesi, eo loci, quẽ Præmonstra-
 tum uocãt. Auctor ordinis fertur fuisse quidam North-
 bertus presbyter homo Lotharingus, qui hoc artificium
 uitæ genus ex August. ritu quæritans, à Calisto secundo *anno 1109*
 impetrauit probatum iri. Amiciuntur tunica alba, cum
 linea toga sub candido pallio, quo potissimum à Canoni-
 cis differunt. Crucigerorum origo multò antiquior est,
 si uera sunt quæ ipsi Crucigeri de primordio sui ordinis
 prædicant: aiunt enim Cletum Petri Apostoli discipu-
 lum, & ab eo inde tertio loco pontificem, cælesti nun-
 tio crucem habente monitum, ut hospitem domum suam
 daret ijs qui Romam peregrè uenirent religionis causa,
 essentq; ibi præstò, qui itineribus fessos comiter accipe-
 rent, pieq; reficerent, & ij gestarent perpetuò crucem,
 monimen-

monimentum Dominicæ passionis, ac ita illum demum paruisse oraculo. Sed illud pro certo habendum dixerim, rectè initium huius rei assignari Cyriaco Ierosolymitano antistiti: is enim fuit, qui Helenæ Cōstantini matri locum ostendit ubi Dominica crux occultaretur, qui ob memoriam rei, dicitur primus constituisse collegium eorum, qui crucem omnibus uenerandam manu gestarēt. Hunc pium patrem Iulianus Imperator occidit. Rem ijs principijs ortam, & breui post tēpore prope ad interitum deductam, tertius Innocētius instaurauit, quod Romæ heresim Albinensem subito exortam, unde magnus in urbe motus extitit, ope cruce signatorum, qui tum in Syriam ituri erant, extinxisset. Fuit hic annus salutis humane MCCXV. Postremò Pij secundi pontificatu, in Mantuano conuentu, datū est ut cœruleo uterētur amictu, quum olim indiscreto usi sint colore, ac crucē ex ueteri instituto gestarent, unde inditum familiæ nomē. Est hodie alterum quoq; huiusce familiæ collegium longè remissionis uitæ, & ij pallio amiciuntur nigro, geruntq; in pectore, non manu, crucem ex albo rubroq; colore confectam, ac diui Augustini regulam profitentur.

De Prædicatorum, Franciscanorum, Trinitatis, Seruorum Mariæ uirginis, Brigidēsium, Iesuatorum, Nouorum eremitanorum, & Bonorum hominum origine. Cap. IIII.

Anè ut tertio Innocentio sedente, innocētiae aliquid in hominibus diluceret, duo longè post hominum memoriam extitere sanctissimi patres, Dominicus Calaguritanus

Ianus homo Hispanus, & Franciscus Afisias in Umbria
 Italiae regione ortus, qui cuiusdā noui ordiēdæ uitæ insti-
 tuti auctores ambo certatim fuerant, ut æquales. Domi-
 nicus ab initio canonicus fuit, ac cum paucis quos socios
 sibi delegerat, nouā instituit obseruationē, nouūq; uesti-
 mentū dedit, tunicā candidā, nigro pallio superiecto, &
 ab humeris ad caput scapulari tegmine. Et ne pietatē cō-
 lendo domi otiarētur, docuit eos in primis sua prædica-
 tione, unde nomen nouæ familiæ indiderat, longē lateq;
 omnibus terris diuulgare Euangeliū, quod ipse Christū
 imitatus facere prius uoluit: quippe qui id tēporis herē-
 sim Tolosæ pestiferā Albigenisū iādudū gliscentem sua
 opera cōpescuit. Vidit Innocentius nouū institutum, &
 miratus est: quod Honorius qui illi successerat, recepit
 atq; approbavit. Et ista tertia est mēdicantium familia.
 Propter hæc pietatis opera, Dominicus deinde post actā
 sanctissimē uitā, in diuorū ordinē à Greg. 1 x. adscriptus
 est. Franciscus uerò humanitatis plenus, à principio Au-
 relij August. ut quidam scribunt, regulam professus, cal-
 ceatus, zonāq; scortea cinctus aliquandiu cōspectus est:
 inde reputans animo Dominū iussisse sanctissimis Apo-
 stolis, ne binas tunicas, neue sacculū haberent, tunicā in-
 duit unicā natiui uelleris, funiculoq; præcinxit, pedes si-
 mul nudauit, ac ut demū anachoretā se præberet, in Apē-
 nini iugū aduolauit, quē locū hodie uulgò Auernam di-
 cunt, ubi ille diuinis rebus deditus, Dominicæ passionis
 stigmatibus inustus est, qui eos quos sui instituti ab ini-
 tio socios optauit, manifesto humilitatis argumento, Mi-
 niores appellauit, quò eius exigui nominis memores, fa-
 cilius ab omni superbiæ uitio abhorrerent, quæ se penitē-

s. Franciscus
 Ord.

mero sanctitatis est comes. Honorius institutum compro-
 bavit, ac biennio post Gregorius Franciscum inter san-
 ctos retulit, qui fuit annus salutis MCCXXIX. Nullum
 unquam humane pietatis institutum magis breui tēpo-
 re creuit: totum enim terrarū orbem una hæc implevit
 familia, sic, ut uulgus iam tum stupefactum suspicaretur
 non tam pietatem, quam otium & ignauiam interdum
 multis cordi esse. Atq; is quartus mendicantium cœtus.
 Fuit per id tēpus, Clara uirgo etiam Afsias, quæ mona-
 charum, alterum nouum religionis institutum, quod pau-
 perum dixit, à Francisco continentie doctore accepit,
 acceptumq; non solum persanctè coluit, uerumetiam au-
 ctum posteris reliquit. Constat hic ordo ut plurimum ex
 muliebri sexu. Sequutus est ab eo, uelut riuulus ex eodē
 fonte manās, tertius ordo eorū qui Pœnitentes dicuntur.
 In hoc quoq; innumeri mortales sunt. Post hæc Prædica-
 tores & Franciscani, ut ne beatissimi omnibus rebus es-
 sent, inter se diuortium fecerunt: nam alij cum alijs de
 sanctitate certantes, alterius uitæ quiddam ordiri cœpe-
 runt, qui se uelut instituti obseruantiores, de obseruan-
 tia uulgò appellarunt. At Franciscana familia huiusce
 obseruationis multò frequētior est, utpote inter omnes
 ferè gentes iam pridē propagata. Hanc memoria nostra,
 Edouardus IIII. rex in Angliam primus induxit, quæ
 tanto breui tempore sanctitatis nomine claruit, ut paulò
 post ab Henrico VII. fuerit magnopere adauctæ, ac ho-
 die habeat sex cœnobia longè celeberrima. Verum ut
 Innocētij ætas religionis feracior esset, est & monacho-
 rum Trinitatis, ut uocāt, ordo id tēporis exortus: quidā
 enim Ioannes Matta, & Felix anachoreta, quum in Gal-
 lijs circa

lijs circa Meldensem agrum uitam solitariam agerent, per quietem admoniti pontificem adiuerunt, ab eoq; petiere certū uiuendi modū. Ille haud multò post etiā oraculo, ut aiunt, monitus, anachoretas candido induit uestitu, cruce rubra pariter atq; cœrulea insigni, illisq; negotium mandauit, ut nostros ab hostibus captos pretio redimēdos curarent, ac idcirco monachos de redēptione captiuorū appellauit. Cōsueuerūt ij postea pij certē uiri eleemosynas quæritare, quibus captiuos redimerēt: sed hoc pietatis officiū serè nusquā hodie præstatur, & id, credo, ut uetus renouaretur institutū: nā teste Tertul. De fuga in persequutione, Christiani olim non redimebantur pecunia. Iisdē quoq; temporibus Martini I I I I. pōtificatu, Philippus Tuscus genere, Florentiæ ortus, ac medicæ artis professor, nouæ fuit uitæ auctor, institutorq; familiæ, quā uocāt Mariæ uirginis: qui primò initiati, Serui nūcupari cœperūt, manetq; hodie nomē. Philippus anachoreticā uitā sequutus, oraculo monitus, nouum religioni adiecit uestitū: nigræ tunicæ ac succinctæ nigrū superiniiciūt palliū, circa humeros in rugas cōplicatū, scapulari amictu ab humeris relecto, cōmuni more calceati. Nec res magno admodū est fauore à principio recepta, sed quū nouū institutū sua spōte in dies singulos initiatorum numero augetur, Benedictus undecimus, septemq; deinde pōtificates, qui sequuti sunt, approbauerunt, multisq; priuilegijs excoluere. Incidit primum rei huius exordium in eum salutis annum, qui M C C L X X V. fuit. Ordo item à Brigida uidua instituitur: hæc Suetiæ princeps, mulier singulari sanctitate, eo anno, ut quidā uolunt, quo Urbanus V. exiuit de uita, Rō-

mā uoti causa uenit, ubi quotidie loca sacra adibat, obtinuitq; à pōtifice ritum ab se institutū probari, ut cœnobium utriq; initiatorū sexui cōmune foret, murorū tamen ac aspectus separatione diuisum, ut uirgines superiora habitarent, monachi uerò inferiora: tēplū itidem pari modo cōmune: omnibus autē abbatisa quā uocāt, præffet. Sunt qui tradant Basilium primum hunc ordinem in Græcia instituisse, sed postea ne uirginitas mulieris obtrectationib. patēret, patres iussisse, ut uiri seorsum habitarent, ac propterea Brigidam instaurasse eiusmodi religionem, inita ratione, qua sine criminis suspicionē, & tēplum & domus essent utriq; communia. Cui opinioni, ut ueriori, assentiendum esse dixerim. Quinto eiusdē Urbani anno, qui fuit salutis humanæ MCCCXLXVII. Iesuatorum secta Senis orta est: colligebantur ab initio domesticatim, simplici indumento amicti, multa innocētia & pietate uiri, sibi uictū labore & opera quæritantes. Hos Urbanus, quia iam suspecti, ut malefica aliqua superstitione imbuti, haberi incipiebāt, ad se Romā uocatos de cæremonijs & uitæ instituto interrogauit, cognouitq; totā rē, & probauit, deditq; ut alba tunica uterētur, & capitiō quadrato à ceruice ad humeros deiecto. Cingūtur scortea zona, nudos pedes ligneis soleis in inferiore parte muniūt: datū inde est, ut canusinū palliū tunicæ superiectū ferrēt. Apostolici à principio uiri nūcupati sunt, sacris nō initiātur, tātū precibus uacāt, & Iesuati ab eo dicti sunt, quòd Iesu nomē frequēs sit in illorum ore. Fuit rei auctor Ioānes Columbinus, homo Senensis. Orta est in terra Italia eodem tempore Urbini (est Umbriæ antiquissima urbs ac percelebris) noua

Eremiti

Eremitanorum cōgregatio, nihil ferè amiētū differens à diui Hieronymi familia, de qua supra memorauimus: illis enim ex scapulari amiētū, tenuis tantū pendet lacinia in humeros reiecta: at calceamentū, ut usus fert, commune, & cetera, quæ reliquis Hieronymianis. Petrus quidam homo Hetruscus, ac Pisis natus, noui huiusce instituti auctor fuit, qui ciuiū opibus adiutus, cœnobii inibi è regione ædiū nostrarum extruxit, quod hodie tam Eremitanorum numero, atque uitæ sanctimonia, quàm populi in eos pietate, princeps omnium aliorū habetur, quæ uiginti numero esse perhibentur in Italia dūtaxat, quippe institutū ut recens, aliò terrarū nōdum peruasit. Sed iam cum bonitate hominū, de eiusmodi initiatorum turba finem faciamus. Hos Anglia genuit: siquidem Ricardus Cornubiæ comes, qui fuit Hērici tertij regis frater, quū circiter annū salutis M C C L V I I. ab electoribus imperij cooptatus Romanorum Rex, uti in nostra Anglica historia fufius exponitur, in Germania moraretur, eius interim filius nomine Edmundus in patriam rediens nonnihil sanguinis Seruatoris illinc secū tulit, cōditoq; cœnobio, parum supra Berchansstedii pagū, qui ab urbe Londino distat millia passuum quinq; & uiginti, eo loci id nostræ salutis monimenti collocauit, introduxitq; nouæ religionis uiros, quos Bonos appellauit homines. si diui Augustini ordinē profitētur, uestitumq; cœruleum induunt, forma pene similem atq; Eremitani utuntur: qui uerò præest, rector nuncupatur. Loco nomen est Ašheruggium, hodie longè celeberrimo.

De origine sacrorum militum, ac de initio atq; exitu sectæ Albatorum. Cap. V.

Vm Ierosolymorū urbs antequā à nostris
 postremò circiter annū salutis M X C I X,
 recepta fuisset, à Saracenis obtinebatur,
 Christiani Latini nominis qui ibidē dege-
 bant, ab illis impetrauerūt, ut sibi liceret domicilia pro-
 pe Seruatoris sepulchrū habere, ubi cœnobiū diuæ ge-
 nitrici cōstruxere, quod Latinorū appellabatur: & ab-
 bas præerat, cuius erat in primis officium, hospites acci-
 pere Latinos. Eodem exemplo, breui pōst tempore alte-
 rum uirginū cœnobium diuæ Mariæ Magdalenæ iuxtā
 dedicatū, quod itē foeminas acciperet. Cōfluentem dein-
 de peregrinorum cateruam quū locorū nō caperet an-
 gustia, hospitalem domum propè etiā posuerunt, quā
 D. Ioanni Baptistæ cōsecrarunt, admoniti Zachariæ pa-
 tris memoria, quòd eo loci sæpe ad meditādū cōueniret.
 Sunt tamen qui scribant Ioanni elemosynario illam di-
 catam fuisse, qui Phoca imperante, patriarcha fuit Ale-
 xandrinus, ita cognominatus, ob frequētes quas paupe-
 ribus faciebat elemosynas, id est largitiones. Huic etiā
 domui unus præficiēbatur; quare lōgo pōst tēpore qui-
 dā præpositus loci, nomine Gerardus, cum socijs crucē
 in nigro pallio candidā affixit, & eum assumpsit ritum
 quo nunc degūt. Pari exēplo Agnes, quæ uirginum cœ-
 nobio præerat, professa est. Res postea per pōtiffices Ro-
 manos & patriarchas probata, adeo breui creuit, ut o-
 pes dein maximas principum liberalitate sint assequuti,
 quorū mox Ramūdus primus creatus magister militiae,
 qui in uniuersum ordinem obtineret imperium. Censen-
 tur D. Augustini ordinis: Dominicam precem certo nu-
 mero repetitam pro canonicis recitant horis. Isti quum
 militiam

militiam Deo opt. max. & Ioanni sacrã insigniter exerceret, demũ Rhodũ insulam de Turcis cœperunt, quam Clemens v. illis assignauit. Fuit is annus humanæ salutis MCCCVIIII. Sunt qui tradant eam insulam à Gothofredo rege urbis Ierosolymorum primò concessam, & illos semper eam ad nostram usq; ætatẽ fortiter defensitasse: sed prior sentetia, ut uerior, pluribus probatur. Post receptam ex hostib. insulam, illuc se receperunt, dictiq; inde sunt Rhodiæ militiæ milites, ubi cũ Turcis perpetuũ bellum gerunt, atq; ex proximo hostiliter infesti sunt, sepe & ipsi bello petiti, oppugnatiq; acriter, nostra præcipuè memoria, quũ postremò humanæ salutis anno MDXXIIII. mense Ianuario superati, insulæ imperiũ amiserunt. O rem perditam! ò desperatas opes! Tulerunt Rhodienses milites obsidionẽ amplius tris menses, & tamen Christiani principes nullas illis copias auxilio miserunt, partim civili bello, partim alijs curis occupati. Atq; ita arx unica Orientis amissa est. Templarij milites circiter annum salutis MCXXVIII. pōtifice Gelasio II. ut quidam scribunt, Ierosolymis esse cœperunt, ubi circa Christi sepulchrum agentes, Christianos uiros illuc peregrè profectos hospitio accipiebant, acceptos armis accincti per templa & sacra loca comitabantur, ut omnem terram sanctam tutò uiserent. Fuerunt huius charitatis officij auctores uiri singulari pietate nouẽ numero, quorum principes Hugonem Paganum, & Gaufredum ex sancto Alexandro fuisse serunt. Ij quia in parte ædium templi habitabant, Templariorum nomen inde tulere: utebantur candido pallio cum rubenti cruce, propagataq; est religio in ducetos annos. Certam ijs formam ob-

seruationis Bernardus abbas constituit. Habuit res leuis
 ab initio, nō parua incremēta, ita ut facultates maximas,
 & oppida quā plurima ubiq; gentiū possiderent: uerūm
 cōuicti demū impietatis, quōd qui Ierosolymis agebant,
 ad Saracenos descēssent, essentq; in scēda uitia prolapsi,
 omnes ad unū Clementis quinti pōtificatu deleti sunt, eo
 rumq; bona partim Rhodijs militibus, partim nouis fa-
 milijs attributa sunt. Theutonicorum paulō pōst subse-
 quuta religio ex utraq; priorū mista, quippe qui hospiti-
 o accipiebant, & quū res postularet, pro religione ar-
 mis decertabāt. Initiū fecit homo Theutonicus, qui pōst
 Ierosolyma recepta, unā cum plurimis suę gentis eo lo-
 ci remanserat. Is uxore & facultates habebat, motus suo-
 rum qui sepulchrum quotidie adibant, misericordia, qui
 neq; linguam nossent, neq; diuersoriū inuenirēt, domū
 suam hospitalē illis cōmunem fecit, ac ibidē diuę Virgi-
 nis sacellū adiunxit, cui paulatim turba ingens Christia-
 norum sese tam pro ægrotis curandis, q̄ pro tuenda reli-
 gione dicauit, unde diuę Marię uirginis milites sunt ap-
 pellati. Tū ex se magistro qui præesset optato, albo ami-
 ciuntur pallio, nigra cruce subter, & nigra tunica, sta-
 tuuntq; ut nemo nisi Theutonicus, huiusce militię sacris
 inietur, atq; idē claris ortus parentibus, & cui propo-
 natur, ut aduersus sacratissimę crucis hostes, paratus sit
 omni tēpore sese in discrimē offerre, ac fortiter dimica-
 re: itē barbam unusquisq; nutriat, præter eos qui sacrifi-
 cent: & demum Dominicam precē pro canonicis horis
 tantū usurpet. At Theutonice militię hæc fuit origo,
 quam Romani pōtiffices sua pōst ratam fecerunt consen-
 su. Isti post Ptolemaidem, quō se amissa Ierosolymorum
 urbe

urbe primùm receperant, in Syria à Saracenis occupa-
 tam, reuersi in Germaniam, suo ductu & auspicijs terrã
 Prusiam, quã hodie uocant, subegere, subactam & iure
 belli quæsitam suæ diuisionis fecere. Victa gens, quæ malo-
 rum olim demonũ cultrix fuerat, religionẽ Christianam
 cõplexa est, & cũ religione Rbutenicã linguam. Fuit ad
 Vistulã fluuiũ quercus, ubi ab initio uictrix gens castellũ
 cõstruxit, & inde, ut sunt res hominũ, quæ tenui princi-
 pio facillimè augmentur, oppidum frequẽs cultu adoleuit:
 Marieburgũ uocant, caput nunc gẽtis, sedesq; eorũ qui
 uniuerso ordini præsunt. Milites D. Iacobi in Hispania,
 sub ritu D. Aug. Alexandro tertio põtifice, qui rẽ proba-
 uit, esse cœperunt, quorum primus fuit magister Petrus
 Ferdinandus. Itẽ sunt & Calatrauenses à loco nũcupati,
 quorum militiæ auctõr fuit Sanctius rex, circiter annum
 salutis MCLX. nigrum amictum cũ rubra cruce gestant,
 ac Cisterciensem profitentur ordinem. Cuiusmodi etiam
 censentur in Lusitania milites Iesu Christi, quos Ioannes
 XXII. Rom. pontifex instituit, quò essent, qui ex officio
 Saracenis Bethycam id tẽporis tenentibus resisteret: cru-
 cem rubram in nigro affigũt pallio. Sunt & apud Alcan-
 tariam oppidũ in regno Castellæ, milites, de quorum ini-
 tio parũ liquet. Iacobus rex Aragoniæ duos etiã militũ
 ordines circiter annum salutis MCCXII. instituit, quo-
 rum alteros D. Mariæ de redẽptione captiuorũ, siue de
 mercede appellauit, utpote quib. de captiuis redimẽdis
 curæ esset: amictum induunt album cum nigra cruce. Al-
 teros Mõtessæ milites rubetĩ cruce insignes nuncupauit.
 Vtrang; militiam Gregor. IX. sua auctoritate probauit.
 Nouissimè autẽ quando ignauissimò cuiq; iam nouæ reli-

gionis introducēdæ libido incesſit, Franciscus quidã ho-
mo Siculus, D. Frãncisci ſummiſſionē æmulatus, Minimo-
rum ſectam inſtituit, qui à carnibus coctisq; abſtinerēt ci-
bis. Quo uifo, nõnulli in præſentia qui mallent quoduis
pati, quàm ſeſe in aliqua arte exercere, etſi uiles ſunt ani-
mæ, conãtur inchoare aliã inertię ſectam. Ij craffo lino
tantùm corpora teſti, aperto capite ac pedibus nudis ua-
gantur: quorũ caput feriur quidã Iacobus homo Cremo-
nenſis, tã laboris fugiens, q̄ ignauie amator. Hinc cogno-
ſcere licet, q̄ cõducibile eſſet, hæce hominũ ſæces tanquã
membra Chriſtianæ religionis agnata cõterere, abſcinde-
re, cremare, ne ſuis ſordib. cultus diuini nitorē & mundi-
tiam diutius cõſpurcarēt. Aliud memorabile hominum
genus Bonifacio 1 x. põtifice, ſubitò terris apparuit, cre-
uiſſetq; niſi maturè itum eſſet obuiam: deſcēderat enim
in Italiam ex Alpib. ſacerdos ingentē mortalium nume-
rum trahēs ſecum: erat is alba indutus ueste, ut colore ſin-
cero eam qua præditus uidebatur animi integritatē præ-
ſe ferret: geſtabat crucē, deplorabat rerum humanarum
ſtatum, deplorabat tēporum calamitatē, deplorabat ho-
minum peccata, petebat rectã urbē Romã, ſperans futu-
rum, ut eo loci malum ſanaretur, ubi religioni inuſtũ pu-
tabat. Sequebatur ingēs utriuſq; ſexus multitudo linteis
induta, unde Albati dicti ſunt: ubi nox oppreſiſſet, ibidē
humi iacebat, paſſim populis cibaria dantibus. Bonifa-
cius Rom. Põtifex rem nihil æqui boniũe fecit, qui hono-
ri ſuo timens, ducem agminis, ut flagitij cõuictum, Viter-
bij opprimendum curauit. Atq; ita omnis Albatorũ cõ-
tus diſſipatus eſt, cunctis poſt amiſſum ducē, domum pe-
dem referētibus. Fuit is annus humanæ ſalutis MCCCC.

De Niniuitarum initio, quorū secta uulgò Cōfraternitas dicitur: & unde mos ut consocij inter orandum sese conuerberent. Cap. VI.

Postoli statim ut Christus est morte affectus, officij memores conuentus facere, put in Actis patet, cœperūt, ubi orando, cōsulendo, agendo, rē Christianā propagandam mirandum in modum curabant: non secus atq; illi, qui eorū opera religionē cōplexi sunt, postea fecere, teste Tertul. in Apol. qui cap. 39. ita scribit, Coimus in cœtum & aggregationē, ut ad Deum quasi manu facta, precationibus ambiamus orātes. Hęc uis Deo grata est. Oramus etiam pro potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete. Coimus ad literarum diuinarū cōmemorationem, siquid præsentium temporum qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere, &c. Vnde usus facillè ad posteros manasse uidetur, ut profani quoq; homines cœperint Apostolorum more, diuini cultus causa instituire societatis, seu, ut ita dicā, fraternæ charitatis collegia, illisq; magistros dare, qui statutis diebus reliquos socios cōuocarent, ad cæremonias nōnullas cōcelebrandas. Inde tot militū ordines prodire, quos suprā memorauimus. Durauit institutū, abijtq; in uarias societates, quas uulgò cōfraternitates dicunt. Ii statis diebus, mutua charitate cōueniunt, orant, sacerdotes cōducunt, qui rem diuinam faciant, pauperes alunt, sexcentaq; pietatis officia quotidie faciunt. In supplicationibus publicis, ordine procedunt, ut plurimum saccis, linoq; ora cōtecti, sese flagello conuerberant, nudum ac lacerum tergum ferentes, uelut uerè poenitentes decet. Vnde Niniuitas dicitur

ctos

Etos uolunt, quòd eodē modo Deū placare studeant, atq; Niniuitas olim monitis Ionæ prophetæ pœnituisse constat. Cæterū res ista fidē facit, à Romanis Lupercis institutū esse acceptū, quòd illi Lupercalia ludicra celebrantes, nudi per urbem incedebāt, ac laruati flagellis obuios cædebant, sicut demonstrauius, quū de origine ludorū apud Latinos suprā prodidimus. Quòd si longius liceat huiusce uerberationis originem quærere, ego ab Aegyptijs sumptū dixerim. Siquidē illi dæmoni maximo uaccam multis cæremonijs, teste Herod. immolare solebant, quod sacrificium dū ardebat, omnes uerberabantur. Est præterea uerisimile uel à sodalitijs originē esse, quæ sodaliū collegia apud ipsos Romanos erāt. Corn. enim Tacitus sodales sacerdotes Romulū inita cū Tatio societate fecisse scribit. Vnde Titij sodales. Et Trāquillus sodales Augustales uocat: sicut apud Iul. Capitolinum, Antonianos sodales legimus. Augustinus ait sodales, quasi edales, quòd simul essent. Plin. itē scribit Romulū instituisse arualiū collegiū, seq; duodecimū appellari uoluisse fratres, ut alibi est demonstratū. Durasse autē istiusmodi sodalitates testatur uetustū marmor apud Tybur, in quo inscriptū est, Sodales Hadrianales. Hinc igitur nō dubitāter dixerim, nostros pōtiffices, qui semper studuere Romanos in primis ab huiusmodi uanis ludicris ac sodalitatibus, ad pudicū ritū certamq; uiuendi formulā trahere, sanctiore instituto, induxisse homines ad hasce societates coëundas, quæ hodie ubiq; gentiū frequētes uigent optimis uitæ ac religionis institutis. Quib. sanè societatibus hæc dignitas attribuēda est, ut nunquam labefactæ sint, postquā esse cœperunt, quinetiā in dies singulos auctiores fiant

res fiant. Ob hoc, uel reliquos ordines pudere debet, qui nunquam intra prioris, ac eius quidem sanctoris regule limites contineri potuere, etsi crebrò instaurati.

De origine sectæ deæ Syriæ sacerdotū, Assyriorū, Antonianorum, atq; Cæretanorū. Cap. VII.

St operæ pretiū animaduertere, quantum semper posteritas malarū potius artium, quàm bonorum morū tenax fuerit: quod cum in alijs multis, tum in circumforaneis mendicorū artibus apparet: fuit enim apud priscos quorundā hominū secta, qui malefica religionis specie prouincias peragrādo, pecunias & alias res corradebant. Ii simulachra deorū circumferētes, quibusdā fallacijs uaticinabantur, deos suos propitios offerētib; futuros spondēbant, multa malitia, multa mētientes: quales in primis fuere sacerdotes olim deæ Syriæ, de quibus Apul. lib. 8. meminit, ac sub persona asini sui, oppidò quàm scienter eorū technas, machinas atq; fraudes enarrat, ita scribēs, Sed ubi tādē fatigati, uel certè suo laniatu satiati pausam carnificinæ dedere, stipes æreas, imò uerò & argenteas multis certatim offerentibus, sinu recepere patulo, necnō & uini cadū, lactē & caseos, & farris & siliginis ac leguminū aliquid, & nonnullis ordeū deæ gerulo donātib; auidis animis corradētes omnia, & in sacculos huic quæstui de industria præparatos sarcietes, dorso meo cōgerunt, ut duplici scilicet sarcinæ pondere grauatus, & horreū simul & templū incederem. Ad istū modū palātes omnē illā deprædabantur regionē. Apuleius hætenus. De dea autē Syria, ut hoc perappositè ostendamus, Lucianus libellū scripsit, in quo tradit se uidisse in Syria
statuans

statuam in templo deæ multiformem, quæ quidē esset Iu-
no, haberet tamen aliquid Palladis, & Veneris, & Lu-
næ, & Rhex, & Dianæ, & Nemeseos, & Parcarū, quæ
altera manu tenebat sceptrum, altera fusum, in capite ra-
dios ferebat, & ignem, & ceston, & deniq; demonstrat
deam Syriam esse numē unū, quod uarijs nominibus uo-
cicaretur, cuius sacerdotes crotala pulsabant, cui Galli sa-
crificantes, secabant brachia, multi tympana percutie-
bant, alij diuina cantica concinebant. Item in sacris deæ
quibusdam iūcturas manuum & ceruices stigmatibus no-
tabant, inde Assyrij omnes notati uisuntur. Durat adhuc
superstitiosa fraus in gēte: nam nūc nō sacerdotes, sed ma-
gnus uilissimæ plebis sexus utriusq; numerus in omnes
orbis etiam Christiani partes diffusus, uoti, ut aiūt, cau-
sa, sine fine peregrinatur, uictū ostiatim quæritādo. Mu-
lieres chiromantiā profitētur, hoc est, per linearum ma-
nuū inspectionē diuināt, interim egregiē doctæ ad sub-
trahendā furtim è marsupio eorū, quibus futura prædi-
cunt, pecuniā, nisi bene cauerint. Nusquā ultra tertium
diem immorantur, sub diuo prope ciuitates & oppida
tabernacula collocant, sunt omnes stigmatibus notati.
Ex quo satis constat, hos esse Assyrios, qui fraudibus &
dolis exercitati, ritu sacerdotum deæ Syriæ, eo mendici-
tatis aucupio uiuunt. Istos Itali Cilices uocant, quòd ex
Cilicia, quæ, teste Plinio, Syriæ proxima est, profiscā-
tur: alij uerò extra Italiam, Aegyptios nuncupāt. Ab ijs
igitur Syriæ deæ sacerdotib. usq; ad nos huiusce fraudis
labes peruasit. Porrò hodie uiget omnis generis fraudu-
lētōrū hominū secta, qui simul industriæ, simul laboris
fugientes, quò plus sanctitatis præ se ferunt, hoc intrin-
secus

secus dissolutiores, ipsos deæ sacerdotes gnauiter æmulãtur, quippe qui per insidiosam pietatẽ, tanquã diuorum omnium ministratores, dolis apprime instructi, hic pro tẽpli ædificatione, alter pro uestimẽtis coëmendis, alius pro alẽdis pauperibus, alius pro redẽptione captiuorũ, nõnulli pro educandis exposititijs, circũeuntes castella, pagos, uillas, ab hoc credulo rustico blãdulẽ poscunt, & cupidissimẽ accipiũt ouẽ, lanã, agnũ, hoedũ, ab illo gallinã & oua, ab alio porcellũ, uel pernas, ab alio caseũ & linũ, ab alio superstitosẽ attonito tritici sextariũ, aut cadũ uini, uel olei lechytũ. Ad hæc aut sanctorũ reliquias, uel Apostolicas tabellas, seu quorũdã antistitũ chirographa uetustate asiduoq; usu passim obliterata è pyxide depromũt, illaq; magna cũ ueneratione, offrentibus osculanda porrigunt, promittẽtes pro datis munusculis, uitã cunctis cælestẽ. Sic eiusmodi rusticanis donis onusti prædã uendũt, in argẽti laminã cõstant, atq; mox domũ redeũt gaudentes, quòd simplicia rusticæ plebis corda, ac pias muliercularũ mẽtes illuserint, ludificarint, fefellerint gnauiter: nam ad ciuitates quibus nõ faciliẽ est imponere, non perinde adeunt. Propterea Cato salubriter admonet, ne uillicus ariolũ cõsulat, ne aruspices, sagasq; admittat, quoniã hæc hominũ genera uana superstitione rudes animos ad impensas, ac deinceps ad flagitia faciliẽ cõpellunt. Sed ad rẽ redeamus. At ubi domum perueniũt, à suis magno plausu accipiũtur, perinde ut si terræ marisq; superatis fortiter periculis, spolia ampla atq; bono modo parta reportarent. Ac ueteratores isti ex omni hominũ colluuiẽ cõgregati, per hunc modũ, totum Christianũ orbẽ, tam impune quã impudẽter populantur:

inter

inter quos sunt Antoniani, ante pectus T literā pictā habentes, qui D. Antonij nomine, suo tempore porcos recipiunt, qui uicatim ipsi D. Antonio nutriuntur, quòd id animal cū bene multis alijs in eius tutela sit. Atq; ita dij nostri per hominū fraudes, etiā nunc edunt, bibunt, amiciuntur. Sed arte & astutia insigniores sunt illi, quos Itali Cæretanos, à Cæreto Umbriæ oppido appellant, qui huic tā maleficæ rei studio dūtaxat addicti, pro honesta arte habēt summa cū proteruitate mēdicare. Itaq; quotānis circa æstātē extremā, ingens turba, fallacijs tātūm more patrio armata, factō agmine, Cæreto se mouet, in omnesq; Italiæ partes effundit, pecuniā undecunq; corrāsura. Vnde fit, ut quicūq; apud ipsos Italos, tales faciūt turpes quæstus, Cæretani nuncupentur: in quorū numero nō equidē inmeritō monachi nōnulli haberi possunt, qui lōgē petulātius quā debeat, eleemosynam sæpe petunt, imò flagitant; id quod bene multi mendicantes pauperes, quasi ex præscripto faciunt. Atq; ita una uel altera de causa, Cæretana secta per omnes gentes peruasit.

De primordio Mahometanæ sectæ, atq; eius legibus & institutis. Cap. VIII.

Ommodissimè hīc subiiciemus illius pestilentis Mahometanæ sectæ initiū & dogmata, quæ cū libidinum nefāda sceditate, tum multijugibus præterea flagitijs nihil omnino dissonant à deæ Syriæ sacerdotū moribus atq; uite turpitudinib. quæ omnia proximo capite nō parum satis prodidimus. Fuit maleficæ religionis, imò impietatis auctor Mahometus nobili genere natus, homo Arabs seu Persa, (utrunq; enim proditur) patre maiorū

lorū demonū cultore, matre Ismaëlita, & ob id Hebraice legis nō ignara. Quæ res fecit, ut dū uterq; suam legē doceret, puer fuerit multò peritior effectus, qui deinde mortuis parentibus, fortè captus emitur à quodā prædiuite uiro nomine Abdemonaple, homine Ismaëlita, qui iuuenem sibi gratū ob formā & ingeniū, mercaturis faciendis, ac negotijs procurandis præfecit. Frequentabat id tēporis domū Abdemonaplis Sergius monachus Nestorianæ hæreseos uir, qui quū nullo esset apud suos numero, præsentē uitæ statū stomachatus, Byzatio in Arabiam fugerat, Mahometūq; ualde diligebat. Interim sine liberis mortuo hero, iuuenis uiduam in matrimoniū duxit, per quam grandē pecuniam consequutus, animū ad maiora extulit. Hæc de Mahometi adolescētia, & bonæ indolis initio, traduntur à cōpluribus. Quidā Græcorū eū Ismaëlita tātūm memorant, sordidoq; loco natū, puerilibus annis furaci quæstu sibi uictum quæsisse, ac locādis cōducendisq; camelis, ad deportandas huc atq; illuc merces, inde uerò adultū latrocinia fecisse, cōparataq; latronū ingenti manu, uno atq; altero facinore illustratū, iamq; Persicis rebus infestū, ut qui in Heraclij partibus esset, pugnasse in eo prælio, quo res Cosdræ cōciderunt, ac inibi uulnere affectū. Verūm postea maiore Arabum exercitu instructus, ausus est Romani imperij turbare fines, cuius tamen motus Heraclius citò cōpescuit. Is itaq; homo callidus atq; uaser ingenio, magicisq; artibus polens, ut etiam specie religionis, quæ hominū mentes repēte occupat, apud suos barbaros suapte natura leuitate imbutos, plus sibi fauoris & potētiae cōciliet, se Dei prophetam nominat, ac, uti uulgus id facilius credat, inter-

dum solebat tãquã mētis errore actus in terrã corruere subitò, perinde quasi comitali tētatis morbo, quod quũ uxor miraretur, Desine, inquit, chara cõiũx, mirari, sic enim Deus mihi futura suggerit, eius spiritu corripiente me. Hac ille quoq; armatus fraude, & inter Christianæ pietatis uiros diutissimè uersatus, rem perniciosam humano generi ex duabus est legibus cõmentatus: siquidẽ anno salutis DCXX. & Heraclij principis XI. nouam sectã conditurus in Arabia cõcionari cœpit, prædicans esse se Dei prophetam primariũ, & Hebræos aiebat impiè facere, qui Christũ natum ex uirgine inficiarentur, quãdo id prophetæ, uiri præcipua sanctitate, diuino afflati spiritu futurũ cecinerãt, expectãdumq; multò antè prædixerãt. Cõtrã Christianos stultè credere Iesum Prophetã summũ ex Dei Spiritu genitũ, ac omnis terræ labis expertè, uoluisse opprobria & cruciatũ à Iudæis ppeti, quũ præsertim eius gloriosum corpus minimè pati potuerit: ac proinde deridebat, qui eius sepulchrũ religione seruandum censerent. Sic iam per uarios successus rerũ, atq; conciones, non contẽptissimus effectus, eò eua sit, ut iura & leges suæ genti dederit, in quibus ferendis à Sergio monacho est præcipuè adiutus. Et ne legi tam pestilenti ab hominibus sanæ mētis quandoq; iretur obuiam, capitalè inscripsit pœnã, si quis de ea ausus esset disputare: ac cõsilio Sergij usus, ut lex popularior esset, ex omniũ gentiũ sectis, quas rectè nouerat, aliquid assumpsit. Cũ Iudæis enim circũcisionẽ, & abstinentiã porcinæ carnis præcepit, quãquã de circũcisione ambigitur, quòd ipse Mahometus neq; circũcisus est, nec in eius lege de ea re ulla fit mētio: quare Saraceni, q̃a nō antè circuncidunt

vidunt filios, quàm 13. habuerint annos, in hoc uidentur imitari Abrahamã, qui Ismaële id ætatis filiũ, à quo illi originem ducũt, circunciderat. Itẽ usu uini interdixit, ieiuniumq; per mēsem Octobrẽ continuũ seruaturũ uoluit, & tantũ noctibus uesci, quò diurnã abstinentiã nocturna satietate refarcirẽt: nã tũ per legẽ licet bibere uinũ, quò facile ebrij facti sese simul stupris turpificant. Cũ Christianis, Christũ summũ Prophetã cẽsuit, nũc Spiritũ, nũc uerbum, & Dei animã prædicãs: uirginẽ Mariã ad cælũ extulit laudib. miraculis credidit, estq; Euãgelicæ historiæ nõ aduersatus, quatenus à suo nõ discreparet Alcorano, sic dogmatũ suorũ libellum appellauit: & Hebræis ac Christianæ multitudini per hæc blãditus, simulauit se uelle à Sergio baptizari. Cũ neutris uerò, diẽ Veneris festũ instituit, sabbatũ Iudæorũ, & nostrũ diẽ Dominicũ aspernatus: ac id fecisse fertur in honorẽ deæ Veneris, quòd ad punctũ eius stellæ rex factus fuisset. Inde ad aliorũ studia cõciliãda, cũ Sabellianis negauit Trinitatẽ, quã uocam?: cũ Manichæis, binariũ in diuinis numerũ posuit: cũ Macedonio, Spiritũ sanctũ esse creaturã dixit: cũ Nicolaitanis, multitudinẽ uxorũ probauit, quarũ ne essent zeloty pi, iussit ut nulla fœmina nisi operta facie, foras prodiret: & deniq; ueneris ac omniũ uoluptatũ habenas suæ gẽti remisit, arbitratus hæc corporis oblectamẽta futuræ felicitati minimẽ officere. Fas enim est Saracenis 4. simul habere uxores, & cũ illis facere diuortiuũ bis terq; ac earũ loco alias ducere, uel priores recipere: emptitias uerò & captiuas tot habere, quot libuerit, easq; ipsas uẽdere, excepto quòd, si qua grauida à domino facta fuerit, illã non amplius seruitute obligari, & ne cognatio deficiat,

etiam consanguineas quamproximas ducere uxores. Itē Dei propheta nouus, nouū orādi purgandiq; modū suis statuit, qui eiusmodi est. Etenim quinquies in die orant breuiter, profitētes unū esse Deū, qui nullum sibi similē, aut equalē habeat, & Mahometū eius summū esse prophetā. Sed antequā precatū eant, omnes corporis partes aqua perquā pura, uel terra, si aqua absit, abluūt: quo facto, in meridiē uersi terq; inclinati terrā deosculātur: atque ita purgati arbitrātur eo modo se cūcta peccata absterfisse, quum citius animū deberēt purgare, unde uerē manāt preces. At in forensibus causis plurimū Mosis decreta sequutus est, qui talionē quoq; admisit. Postremò ut præmiū suis proponeret fœda religione dignū, promisit fore, ut qui eius mandata seruarēt, post mortē collocarētur in paradiso loco amoenissimo, ubi arborū umbra tecti, neq; calore neq; frigore uexarētur, & pretiosis uestibus induti inter puellarū choros, delicatissimis uescerētur cibus, quos angeli ipsius Dei abunde subministrarēt. Atq; ita propheta de corporū immortalitate tantū egit, ut qui crediderat animos nō manere post corpora. Nāq; talis beatæ uitæ status minimè omnino ad extremā corporū nostrorū resurrectionē trahi potest, quādo id tēporis, teste Christo apud Mat. cap. 22. erimus sicut Angeli Dei in cælo, ac tantum aberit ut nobis cibo ullo sit opus. Tēpla habēt, in quibus præter precationē, nulla fiūt sacra: nullos item sacerdotes, ac nullam ferme habent religionem: nam quanquā unū credūt esse Deū, tamen nulla eum pietate colunt, excepta eleemosyna, qua inopes iuuant. Specie itidē humanitatis aduersus aliarū sectarū homines præ se ferunt, quos apud se esse sinunt, si magistratibus

stratibus suis obediāt, & in singulos annos tributū pendāt, tametsi eos cōtinēter detrimētis atq; cōtumelijs afficiūt. Et ille talis fuit in dāda malefica lege, quæ in gentes serpsit innumeras, ab eisq; uerā Dei religionē mira uirtute antea receptā sustulit, ac in locū illius malorum dæmonum induxit cultum, periculumq; est ne nobis quoq; eripiat: nā tota Asia & Africa, cum magna Europæ parte, in Mahometanorū ditionē uenit. Quod sanè incēditū nil æquè fouet atq; auget, ut perpetuæ nostrorum principū discordiæ. Hac igitur pestilēte superstitione armatus Mahometus, sic Saracenorum animos sibi cōciliauit, ut eos demum ad rebellādum cōtra Persas excitauerit, à quibus rex cōsalutatus, noui regni in gente fundamētum iecit. Obijt mortē inimicus ille ueritatis annos natus XL. seu ut quidā uolunt, II II. & XXX. qui tandem moriens prædixit se iturū in cælū: quod Saraceni diu expectātes, cadauer iam foetidū ferrea condiderūt arca, illamq; Mechā (est Persidis urbs) deportarūt, quā totus Oriēs colit. Mahometo Calyphas successit, cui ob nimiā superstitionē imperiū est abrogatū, in eiusq; locum alter eodē nomine rex creatur. Tertio deinde loco Homar sufficitur, qui post Persas superatos, Ierosolyma omnēq; Syriā cepit, anno salutis circiter CCLXXX. pōtifice Agathone, & Cōstantino IIII. Imp. Cæterū bona istarū rerū gestarū pars Mahometo assignatur. Sanè fuit Heraclius Imp. oraculo admonitus ut à circuncisis caueret, quare ille toto suo imperio, Iudæos suppliciorū metu ad religionem Christianā recipiendā cōpulit. Hæc ob rem Saraceni & Arabes duce Mahometo arma sumentes, ita Heraclij duces superarunt, ut parum absuerit, quin omnino Imperij

nomē delerēt, capta Alexandria, multisq; alijs Syriæ & Ciliciæ urbibus. Arabes ea uictoria elati, Mahometi impulsu, Persas bello petierūt, ac uicerunt, qui tum demum coacti acceperere legē Mahometanam. Saraceni iam inde pro Persis appellati sunt, qui se à Sara, quæ Abrahamæ uxor fuit, ortos prædicabāt. Quā Mahometus ansam amplexus eos sibi facillè conciliauit, dictitans solos omnium mortalium illos diuinæ repromissionis esse successores. Sic post deuictos Persas, barbari maioribus uiribus Antiochiam adorti, nobilissimā urbē breui ceperūt, nec ita multò post sunt & Ierosolymis potiti. Post uictoriā Mahometus nō multū superstes fuit, inuictor pestis teterrimæ, quæ cū suo auctore extingui nō potuit. Vide, quā sit uita mortalium pronior semper in lapsum, quā in bono constantior: nēpe uineam Domini, quam Christus seruator suis miraculis plantauerat, quam Apostoli suis manibus coluerant, quam martyres suo sanguine fecundiorē fecerant, quam pōtiffices sanctissimi suis bonis artibus quotānis putauerāt, & cuius deniq; nectar dulcissimū ac salutare Asia ipsa cum Africa, amplius sexcentis annis imbiberat, una feralis facula, quam Mahometus pseudopropheta sex tantū annos illis in locis circumtulcrat, radicitus incredibiliter absumpsit. Verè barbara progenies nescit habere modū: solæ enim beluinae uoluptates, quas ille nequam cōcesserat, hæc gētes à ueræ pietatis officio auocarūt, ac in maleficio pertinaciter cōtinent. Sic malum uenenum à malo homine datum, tot miseri mortales ad perpetuam perniciē quotidie perbibunt, illud postremò in Stygiam euomituri paludē. Hæc quā tunc infelices, sed serò, stultitiæ poenitebit?

POLYDORI VERGI-
LII VRBINATIS DE INVEN-
TORIBVS RERVM LIB. VIII.

Vnde natum ut patres sanxerint diuorum reli-
quijs honorem habendum esse, ac qui primam sta-
tiones, & eas deinde atq; iubileum Romæ institue-
rint, & de primo ueniarum, quas indulgen-
tias dicunt, usu. Cap. I.

Mnes sacræ militiæ ordines superiore
libro cōscripsi: in hoc ultimo, duces, fa-
cta prælia, partosq; triūphos expone-
mus, ut lectori sit lōgæ lectionis præ-
miū, noscere præmiū quo Christianæ
reipub. milites affecti fuerint. Post itaq; Petri ac Pauli a-
postolorū martyriū, quod plures mortales ad id genus
mortis subeundum inuitauit, q̄ deterruit, multi quotidie
sexus utriusq; cum alibi, tū Romæ, alij alio cruciату pro
re Christiana tuenda cōsumpti, cæli regnū adipisceban-
tur: sed ante omnes, pōtifices Rom. qui cōtra tyrannorū
seuitiā audentiū ibant, martyrio passim coronabātur:
ita ut illi qui post Petrū eā sedē usq; ad Syluestrū 1. tenue-
rant, qui duo & triginta numero fuere, omnes supplicio
maçtati sint, præter septē, quib. calamitatū cōcursu pres-
sis uitæ breuitas faciliore dedit exitū. Istorū sacro marty-
rum cruore maduit in primis Romana tellus, refertaq;
est diuorū reliquijs, quæ breui pōst tempore undiq; à no-
stris cōquisitæ, eo deportatæ sunt. Quæ res à principio
nascentis religionis cum primis Cleto atq; Anacleto pō-
tificibus curæ fuit: hic enim, seorsum à profana plebe,

loca ubi martyres sepelirentur assignauit: ille uerò nota
 uit crimine sacrilegij, si quis impedisset, quo minus Apo-
 stolorũ sepulchra inuiserentur. Ac porrò istuc maximè
 religioni consentaneũ uisum est, quod apud Mat. cap. 9.
 sic legitur, Ecce mulier quæ sanguinis profluuio labora-
 uerat XII. annos, accedēs à tergo tetigit fimbriã uestimē-
 ti Iesu, & salua facta est. Et alibi cap. 14. in terra Genesa-
 reth, Et quũ agnouissent Iesum uiri illius loci, emiserunt
 nuntios in totã undiq; finitimã regionē illã, & obtule-
 runt illi omnes malè habētes, & obsecrabant eum ut tan-
 tũ tangerent fimbriã uestimēti ipsius, & quotquot teti-
 gissent, salui facti sunt. Itē in Act. Apost. cap. 5, Magis au-
 tē accrescebat credentium Domino multitudo uirorũ ac
 mulierũ, ita ut in plateas exportarent infirmos, & pone-
 rent in lectulis ac grabatis, ut uenientis Petri uel umbra
 obũbraret aliquē illorũ. Cõueniebat autē multitudo uici-
 narũ ciuitatũ Ierosolyma afferēs ægros, ac uexatos à spi-
 ritibus immũdis, qui sanabantur omnes. Rursus cap. 19,
 Virtutesq; non uulgares edebat Deus per manus Pauli,
 ita ut etiã super infirmos deferrētur à corpore eius su-
 daria & semicineta, & recederēt ab eis morbi, & spiri-
 tus mali egrederentur, &c. Quæ quum ita sint, & Deus
 possit, quum lubet, omni tēpore per eiusmodi quoq; mo-
 dum miracula edere, nõ utiq; alienũ fuit à pietate & fi-
 de, tales reliquias seruare uenerando. Atq; hinc initium
 esse factum habēdi honoris sanctorum reliquijs satis cõ-
 stare potest. Extitit tamē postea Vigilantius natione Gal-
 lus, uel potius Dormiētius, uti Hieron. appellat, qui ne-
 gabat Apostolorũ ac martyrum reliquias esse colendas,
 quòd eorum animæ essent uel in sinu Abrahæ, uel in lo-
 co refri-

co refrigerationis, uel sub aram Dei, unde pro suo iure nō possent de suis tumulis, & ubi uoluerint, adesse presentes: sic, prout ait idē Hieron. qui insaniā hominis facile conuincit, uincola iniiciebat Apost. & martyribus, ut usq; ad diē iudicij tenerētur custodia, ne essent cū Domino suo, de quibus scriptū est, Sequuntur agnū quocunq; ierit. Sed nō uicit malē uigilantis sentētia; nos uerō honoramus reliquias martyru, ut eū cuius sunt martyres, colamus: honoramus seruos, illius Domini nomine, qui ait, Qui uos suscipit, me suscipit. Sunt igitur meritō & templa illis diuis in urbe, aut ijs in locis ubi mortē oppetēdo sanguinem effudissent, aut ubi cōtigisset illorum ossa humari, posita. Atqui iam planē cognoscamus licet, ueteres Christianos hanc quoq; religionis pietatisq; partē minime aspernatos esse, quando etiam Tertull. lib. De finit. dog. ecclesiast. de reliq. sanctorū ita scribit, Sanctorū corpora & præcipuē beatorū martyru reliquias, ac si Christi mēbra sincerissimē honoranda, & basilicas eorū nominibus appellatas, uelut loca sancta diuino cultui mancipata affectu pijsimo & deuotione fidelissima adēdas credimus. Siquis cōtra hanc sentētiam uenerit, nō Christianus, sed Eunomianus & Vigilantianus creditur. Hæc ille auctor tā uetustissimus quā spectatissimus nō utiq; heri nudius tertius uē fatus est, cui proin haud fidē abrogādam cēseas. Ad reliqua pergamus. Sic Calistus primus Rom. pont. adē in trāstyberina regione ædificauit, dicitq; Mariæ uirgini: sic postea Cōstantinus Imper. Petro & Paulo, ac D. Laurētio templa extruxit, sic pontifices qui sequuti sunt, alij alias ædes cōdidere sacras. Quibus pietatis operibus factum est, ut Christiani uiri ac foemi-

næ usq; ab extremis quoq; partibus paulatim Romam peregre sua sponte confluxerint, sacra loca adeundi, diuorumq; sepulchra uisendi causa. Adauxit hanc populorum pietatē diuus in primis Gregorius: is enim quum Romæ id tēporis quo sederet, quadam letifera laboraretur peste, primū litanias, ut alibi explicauimus, decreuit: deinde certos constituit dies, quibus in præcipuis urbis templis solēni ritu sacrificaretur, ibiq; pro illo sedando malo, oraretur suppliciter: ac ut populus generatim simul frequentior eò illis statis diebus cōcurreret, proposuit delictorū ueniam ad id solenne accedētibus, constitutis ad ipsa tēpla sacerdotibus, qui audirēt uolentes de peccatis suis confiteri, ut illi inde remissionem omnium delictorū consequerētur. Quæ sanè cōsuetudo uel hodie seruatur, ubicunq; publica peccatorū uenia promittitur. Et quia sacerdos potestatem habet tam culpam quàm poenam tollendi, hinc factū uidetur, ut talis uenia delictorū uulgò appelletur indulgentia, id est, remissio culpæ & poenæ. Ad rem redeo. Quamobrem deinceps cuncti obseruantius ad ea templa adeuntes, adeo sanctè precati sunt, ut meruerint eo morbi genere liberari. Durauit inde perpetuò illud institutum, ita ut hodie nihil Romæ sit sanctius: cōueniunt undiq; adhuc multi mortales in urbem, qui ubi eò peruenerint, nihil prius habent, quàm ipsa sacra inuisere loca, in quib. stationes celebrentur. Appellauit Gregor. ea solēnia sacra nō indecēti uocabulo stationes, quasi statas, id est, certis anni diebus ac statutis celebres: nam sic statæ ceremoniæ, ut Festo Pompeio placet, dicebantur sacrificia, quæ certis quibusdam diebus & statutis celebrabantur, quæ non mutarentur, sed

sed stabilia & firma starēt. Vnde Cato, Sacra stata, & solennia sancta seruasti. Alij stationes dictas uolunt ex militari exemplo, quòd perinde hæc sacra, siue hæc ædes sacre in quibus illa fiunt, statutis diebus custodiantur, frequententurq; ac soleant loca ad custodiã assignata militibus, quando stant uigilantes. At stationes nostræ sunt, & manent, quando sacerdotes in choro stantes canonicas recitant horas, atq; olim esse cœperūt apud Christianos cōuentus, quum illi in tēplo die præsertim Dominico stantes precarentur, ut est apud Marcū euangel. cap. 11, Et quum steteritis orantes: de quibus Tertull. lib. De corona militis, inquit, Iã & stationes aut alij magis faciet, quàm Christo? aut & Dominico die, quãdo nec Christus? Igitur stationes nostras à stando dictas esse, & D. Gregorium tam nomen quàm consuetudinem pristinam intermissam retulisse, instaurasse, renouasseq; satis certum est. Sed domū repedemus. Bonifacius deinde VIIII. ad hæc sacra loca uisenda piorum maximè incitauit studiū, qui primus omnium iubileum retulit, anno qui fuit MCCC. salutis humanæ, quo pœnarum remissionem ijs præstabat, qui limina Apostolorum uisitassent, ad exemplū ueteris legis. Diuersa tamen quædam uidetur fuisse ratio Iudæis anni huius celebrandi, atq; sit ab initio à nostris seruata, quòd illi L. & non ut nostri C. quoq; anno, id solenne repeterent, quodq; eo tempore apud illos solueretur nexi, seruiq; in libertatē uindicarētur, & illis demū corporū assertio curæ esset, at nostris animorū, qd' multò optabilius est, ueriorq; libertas censeripotest: enim uero uerè liberi sunt quibus peccata remittuntur. Idē autē pōtiffex iubilē cētesimo quoq; anno seruari mādauit:

quod

quod fecisse uidetur, ut populum cū primis Romanū ab inani seculariū ludorū celebratione, ad uerum solēne sacrū reduceret. Fuerūt ludi seculares, ut Festus attestatur, in honorem Apollinis & Dianæ instituti cētesimo quoque anno, clamāte præcone, Venite ad ludos quos nemo mortaliū uidit, neq; uisurus est: nam seculum, centū cōtinet annos, unde ipsi ludi seculares nominati sunt, de quorum origine supra lib. 4. diximus. Capitolinus in Gordiano, ait hos à Valerio Publicola ob exactos reges centenis quibusq; annis ab urbe condita institutos: celebravit eos Philippus Imp. anno urbis M. Sed unde digressi sumus, reuertamur. Ceterum tāta uis mortaliū ea de causa tum Romā cōfluxit, ut uix cōmeandi per urbē amplā quidem ac uastā, esset facultas. Quinquagesimo post instāte anno, Clemēs VI. sanxit iubileū celebrari L. quoq; anno, quū ætas hominis uix iubileū illū c. ann. attingere posset, qui uerus fuit iubilæus. Postremò Sixtus IIII. iubileum ad xxv. quēq; annū reduxit, primusq; celebravit, qui fuit annus MCCCCLXXV. salutis. Id fecit, ut quæque ætas eius muneris diuini particeps fieret. Ac ita ueniarum, quas indulgentias uocant, iam tum usus celebris esse cœpit: quæ qua de causa, quæue ex auctoritate inductæ fuerint in ecclesiā Dei, aut quantum ualere uideantur, nostri recentiores theologi de ea re egregiè laborant. Ego uerò originē, quod mei est muneris, quæritans, nō reperio antè fuisse, quod sciam, quàm D. Greg. ad suas stationēs id præmij proposuerit. Quapropter in re parum perspicua, utar testimonio Ioannis Rossensis episcopi, qui in eo opere, quod nuper in Lutherum scripsit, sic de eiusmodi ueniarum initio prodit, Multos fortasse

fortasse mouet indulgentijs istis non usque adeo fidere, quòd earũ usus in ecclesia uideatur recentior, & admodũ serò apud Christianos repertus: quibus ego respõdeo, nõ certò constare, à quo primùm tradi cœperint: fuit tamẽ nõ nullus earũ usus, ut aiunt, apud Romanos uetustissimus, quod ex stationib. intelligi potest. Et subiicit, Nemo certè dubitat orthodoxus, an purgatoriũ sit, de quo tamẽ apud priscos nulla uel quãrarißima fiebat mētio, sed & Græcis ad hunc usq; diem, nõ est creditũ esse: quãdiu enim nulla fuerat de purgatorio cura, nemo quæsiuit indulgētias: nam ex illo pēdet omnis indulgentiarũ existimatio. Si tollas purgatoriũ, quorsum indulgētij opus erit? Cœperũt igitur indulgētia, postquã ad purgatorij cruciatus aliquãdiu trepidatũ est. Hæc ille, quæ tu fortè, quum tanti sint momenti, ut magis certa ex ore Dei expectabas. Atque hoc pacto post Gregorium ueniarum seges paulatim creuit, cuius messem nõ exiguã permulti interdum collegerunt, & cum primis Bonifacius IX. cuius tēpore huiusmodi uenia, & quidẽ plena manu, nõ cõcedebatur modò aliquoties, uerum etiã, teste Platina, uelut quæpiã merces quotidie uel passim uendebatur, nõ absq; cõcedentis recipiētisq; detrimento, quãdo per hæc ut remedia animæ morborum uenalia, minus permulti à malefactis abstinebant, & clauium auctoritas multò uilior erat. Nec id quidẽ temere accidebat, quia, ut dicit Hier. ubi merces media est, dona spiritalia uiliora fiunt. Quæ utinam nõ nisi illa uidisset ætas. Secundum hæc Alexander VI. cuius pontificatus incidit in annum humanæ salutis MD. Sixti sequutus institutum, cœpit iubileũ nõ modò Romæ, sed etiã in longinquis prouincijs, ac stationes ubique

ubiq; gentiū propè uicatim instituere, idq; tam sui quàm populi Christiani cōmodi causa, uti aiebat, fecit, quò eū labore petēde urbis leuaret. Quare fit, ut Roma terrarū regina etiam nunc minus adeatur. Verūm quæ fuerit iubilei anni origo apud Hebræos, iam dicamus. Moses, teste Iosepho lib. Antiq. 3. & Orig. super Numeros, statuit, ut inter dies, VII. quisq; dies obseruaretur sabbatū: & inter menses, VII. quisq; mensis sabbatum esset mensiū, in quo agerentur solennia sacra, quæ dicerētur sabbata sabbatorū: itē inter annos, VII. quisq; annus, & in eo si quando Cananæam Iudæi recepissent, quam tandē Dauid & Salomō reges assequuti sunt, terra uacaret, id est, nō araretur, & quæ sua sponte ferret, L. quoq; anno tribulibus essent & extraneis communia. Hunc Hebræi annū iubileum dixerunt, qui & quinquagenarius uocari potest, significatq; libertatē. Porrò hoc Moysis decreto, libertate donabantur serui, debitores à creditoribus laxabantur, prædia æstimatis ex æquo fructibus & impēsis, restituebantur antiquis possessoribus, quæ omnia ipse Iosephus eo in libro latè persequitur. Reddit Euseb. ex Philone, huiusmodi agrorū uacationis rationem non cōtemnendam, ita in 8. Euang. præp. scribēs, Facile de VII. quoq; anno dicere possumus: non enim ipsi ab operibus sicut septimis diebus cessant, sed agros ipsos cessare patiuntur, ut uires ad futura suscipiant: multò enim fecundiores redduntur, si quū cessauerint, in noualia rursus proscindantur: quod etiam corporibus hominū accidit, semper enim eundem ferre laborē, & ualetudini obest, & robur animi atq; corporis deijcit. Et subdit, Magnæ autē humanitatis eorū illud præcipuè signū est, in septimo anno

mo anno quoq; ipsi ab agricultura laboribus abstinent, & si quid sponte agri protulerint, non colligunt, neq; deponunt, sed quia nullo suo labore productum est, communiter cuiq; uolenti omittitur, & reliqua. Sed iam Romanorum pontificum & humanitatis studium, & rei familiaris augende rationem hinc commodum subijciamus.

De origine titulorum, quibus Romanus pontifex utitur, ac collegiorum & scribarum, & quando primum literæ Apostolicæ cœperint obsignari plumbo: ibiq; de usu peruetusto sigillandi literas cera impressa annulo, & de primo annatarum usu. Cap. II.

St sacerdoti in primis nihil ferè conuenientius humanitate, nihil aptius comitate, nihil summissione decetius, dicente Seruatore, Discite à me, quia mitis sum & humili corde. Et alibi, Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Contra alienius nihil ipsa superbia, qua multi sepe inflati, ac simul arrogantia doctrinaue, aut generis claritate elati, tunc se sacerdotes, tum pontifices præbere, tunc ordinis decus rite seruare sibi persuadent, quum præ se cunctos mortales despiciant, asserentes sic dignitatē quā obtinet, poscere, ac nequaquam audientes ipsum Dominum tantæ insolentiæ exitum ita prædicentē, Qui autē se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur. Huius Seruatoris uaticinationis præceptiq; simul diuus Greg. bene memor, ut cunctis mansuetudinis exemplū ederet, quū literas dictaret, sic semper incipiebat, Greg. Episcopus seruus seruorum Dei: qui & factō æquē idem præstitit: sexcentas enim à Lōgobardis passus est iniurias: contra quos tamen nō arma mouit, aut aliunde quæsiuit, sed
 sola

sola patientia & humanitate dimicauit. Hoc certè pauci illorū qui successere, sunt æmulati: illud uerò cuncti insigniter usurparūt, quāuis in ea eminētia constituti fortè essent, qui non facile ab alijs se seruos appellari paterentur. Salutē & Apostolicā benedictionē, Cletus præfationis loco posuisse primus dicitur. Quem salutandi modū pontifices qui sequuti sunt, seruarunt, Christus & suum salutationis genus, Pax uobis, aut huic domui, usurpare consueuit, quemadmodū Græci peruetusto more $\chi\alpha\iota\pi\epsilon$, Latini Salue, uel salutē, Hebræi uerò, Pax tibi. Eam salutationē nūc episcopi, ut sibi peculiarē uindicāt. Præterea ab initio fuere scribæ, qui literas scriberent Apostolicas, paruo uel nullo petito pretio, quādo adhuc illud Seruatoris præceptū, Gratis accepistis, gratis date, inuiolatum permanebat. At dein Ioannes xxii . ineundæ rationis studiosus, qua rem angustam domi iuuaret, collegiū scribarū Apostolicorū primus numero distinxit, qui literas proprio ingenio dictatas cōscriberent, nonnullaq; alia munia obirent, atq; in illud suos scribas pretio duntaxat adscitos uoluit. Taxationes item constituit, per quas taxatis, hoc est, æstimatis sacerdotijs, quæ ipse contulisset, caperetur uestigal. Rem uerò omnē ad Apostolicæ pœnitentiariæ, quam dicunt, curam pertinentem, Benedictus xxii . omnium primus excogitauit, simul & taxationes literarum ordine constituit. Institutum ob signādi literas Rom. pontificis plumbo, unde ad posteros manarit, per diu quæsiui, plumbo tam pretioso sese, credo, in uiscera terræ rursus abdente, ut ne cuiquā prædæ esset, quum soli Romani pontifices eo utantur. Equidem satis constat Agathonē, quo sedente magna sedi facta est

honoris

honoris accessio, ut supra lib. 4. demonstrauimus, in cera annulo impressisse sigilla: uerum postea quum Rom. pontifex multa irrogaret priuilegia, ut diplomata diuturniora foret, placuit Stephano III. ac deinde Hadriano I. tabulas Apostolicas plumbo obsignari. Fuit is annus salutis DCCLXXII. quum ipse Hadrianus factus est pontifex: nam antiquius non reperitur sigillum plumbeum: quemadmodum constat ante Carolum Magnum Imp. literas auro obsignasse principum Romanorum neminem. At nunc literas cera impressa annulo sigillatas dicimus, quod teste Varrone, sigillare sit claudere. Quis uero primus huiusce rei auctor fuerit, minimè proditur, etsi usus est talis uetustissimus, quando iam inde à primordio orbis conditi, mortales consueuissent annulum digito ferre, pro sigilloque; usurpare, conijcere licet ex lib. Gen. cap. 38. ubi extat quemadmodum Iudas fecisset stuprum cum Thamar nuru sua meretricio induta uestitu, et promississet mulieri hoc eundem, fideique seruandæ pignus dedisset annulum suum, armillas et baculum, ac illa mox grauida quum ad pœnam subeundam, more Iudeorum, raptâ fuisset, per speciem annuli ostensi sese liberasset. Hunc autem annulum sunt interpretes ueteris instrumenti qui sigillum appellant, quod eo literas signaret, et in primis Sanctes Pagninus, quem mirifice delectat Hebraicè passim loqui, ita ut uini uerbi ignorare haud omnino potuerit. Atqui aliud rei istius testimonium clarius datur: namque Iezabel, seu Izebel (utrunque enim scriptum legitur) uxor Achab Samariæ regis, sicuti in lib. est Regum 3. per literas nomine uiri sui annulo eius signatas, Naboth hominem innocentem

à ciuibus eius interficiendum curauit, propterea quòd ille negasset uineam suam marito uēdere. Et Cic. in Acad. quæst. de re ipsa meminit, Quid si in eiusmodi cera centū sigilla impressero? Ita incerto auctore, modus is quoque sigillandi literas increbuit: quem usus tantū como dē retinuit. Sed ad collegia scribarum redeamus. Quum per hūc modum res domestica augetur, Pius deinde secundus Ioānis exemplum sequutus, breuiatores creauit, in ordinemq; redegit. Hos haud ita multò post Paulus exautorauit, sed uelut ærario perutiles ministros Sixtus dein restituit, primusq; noua collegia solicatorum, ad stipulatorumq; instituit, sine quibus nullæ conficerētur tabulæ, quas bullas dicunt, quò per hoc à pluribus examinatis difficilius corrumpērentur: postremò nouē Apostolici ærarij notarios fecit, & ijs omnibus certos prouētus constituit, quò eorum munia uendibiliora forent. Nō fefellit opinio: munia enim quæ principio quingentis uenire aureis, nunc alia mille, alia duobus tribus uē millibus uenduntur, adeo qui ea obeunt, suis priuatis rebus seruire sciunt. Hoc tam commodum inuentum inescauit & Innocentium VIII. ipsius Sixti successorem, ut ille secretariorum (sic uocantur secretiores principum familiares, qui à secretis sunt) collegiū instituerit, pristinū augendo numerum. Præterea Alexander VI. nouum scriptorū breuium collegiū instituit, numero octoginta, uel eo amplius. His autē scribarū collegijs ingēs quoq; apparitorum, imò harpyiarum, quibus, ut Poëta ait, sunt palida semper ora fame, turba seruit, quorū nōnullos olim tondendi oues optimè gnaros, id est, notarios & tabelliones,

liones, ut pauperum sanguine uictitantes, Nicolaus III. ab se reiecisse dicitur, ne omne degluberent pecus. At Alexand. Imp. unicum integritatis specimen, multò præclarius edidit exemplū, uir etsi nostræ minus professor religionis. Is etenim nullum unquam uendidit magistratum, dictitans, Qui emit, necesse est uendat. Nec illud omiserim, literas Apostolicas plumbeo signo munitas, in quibus Rom. pontificum decreta continentur, nō ineptè bullas appellari, quando *βουλῆς*, id est, *bule*, Græcis dicitur & consiliū, & locus in quo consultatur. Sed nos more nostro mutata e in *a, bula* dicimus, ut fit à *musice*, *musica*, ac uocabulum per duplex ll perperam scribētes, minus elegans reddimus. Cæterū nullum inuentum maiores Rom. pont. cumulauit opes, quàm annatarum, quas uocat, *usus*, qui omnino multò antiquior est, quàm recētiores quidam scriptores suspicantur, & *annatas*, more suo, appellant primos fructus unius anni sacerdotij uacantis, aut dimidiam eorum partem. Sanè hoc uectigal iam pridem quum Romanus pont. non habuerit tot possessiones, quot nunc habet, & eum oportuerit pro dignitate, pro officio, multos magnosq; facere sumptus, paulatim impositum fuit sacerdotijs uacantibus, quæ ille conferret. De qua quidem re, ut graui, sepe reclamatū fuisse testatur Henricus Hostiensis, qui cum Alexandro III. pont. uixit, sic, ut Franciscus Zabarellus tradat posthac in concilio Viennensi, quod Clemēs V. indixit, qui factus est pōtifex anno salutis humanæ MCCC V. agitatū fuisse, ut eo deposito annatarum onere, uigesima pars uectigalium sacerdotaliū pēderetur quotannis Romano pont.

Et id quidem frustra. Quare pōtifex annatas in sua nas-
 sa retinuit, ut ne indidem exire possent. Atq; hæc omnia
 in cōmentarijs in cap. inter cætera, de officio ordin. scri-
 pta leges. Atqui satis constat rationem fructuū omnium
 maiorum sacerdotiorū putatam fuisse, & summam de-
 ductam, quæ quum uacarent, pontifici deberetur, quæ
 etiam nūc impartitur ab ijs quibus ea dantur sacerdotia,
 id quod postremò Bonifacius IX. seu Ioānes XXII. pri-
 mò, siue rursus, quemadmodum suprà demonstrauimus,
 fecerat, quibus idcirco fuerunt qui annatarum inuentum
 assignarint. At onus illud annatarum ab initio omnes ge-
 neratim populi subire minus recusarunt, extra Anglos,
 qui suis minoribus sacerdotijs, quando ea pontifex da-
 bat, id seruitutis imponendū non censuerunt. Nā Rom.
 pontifex minorū quoq; sacerdotiorum aliarum gentium
 quæ ipse confert, dimidiam capit uectigalium unius anni
 partem, si pluris XXIII. aureis æstimentur. Et hoc an-
 natarū genus uel alijs de causis exigitur etiam ab Anglis,
 quum alia alijs sacerdotia copulantur, ut ea fiat privati
 cōmodi copulatio, quæ cōmunis utilitatis disiunctio est,
 quum conceditur, ut quis retinere queat cum episcopa-
 tu cœnobioque, minora sacerdotia, quum sit potestas cui-
 piam retinendi sacerdotium, quod per leges minimè li-
 cuisset principio capere: & quum sexcēta alia peragun-
 tur ex Romani pont. auctoritate, quæ si gratuitò, perin-
 de ac Christus fieri iusserat, si quibus oportet, & quādo
 oportet, cōcederentur, si in annatis saltē exigendis mo-
 dus esset, quum graue sit illis quibus sacerdotia deferun-
 tur, prius annatas & in numerato soluere, quàm uecti-
 galium

galium quicquā ex ipsis capiāt sacerdotijs, unde grande faciāt aes alienū necesse est, damno etiā futurū amicis, à quibus mutuā accipiunt pecuniā, siquid antè humanitus accidat, quā eam reddāt, nō hinc profectò scelestes homines causam arriperent ad corruptelā religionis, quæ faxit Deus, ut illis correctis, incorrupta permaneat.

De simoniacorum sectæ ortu. Cap. III.

Vum Philippus, qui, teste Euseb. ex septē diaconis ab initio cōstitutis, fuit unus, Samaritanos ad Christianam religionē traxisset, tum uir quidam nomine Simō, qui antea magicam exercens artem, eam gentem seduxerat, tandem credidit, & ut Lucas prodit, baptizatus est. Nec ita multò post uenerunt eò Apostoli Petrus & Ioannes, ut per manus impositionem, eos qui nuper in Christianorum collegiū uenissent, munirēt Spiritu sancto. Quū uidisset autē Simon per impositionē manuum Apostolorū, dari Spiritum sanctū, pecunia id demum à Petro impetrare conatus est, quum fide & pietate debuisset: cui Petrus dixit, Pecunia tua tecū sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti per pecuniam cōparari, non est tibi pars neq; sors in ratione hac: cor enim tuum nō est rectū coram Deo, &c. Verūm Simon repulsus, iam inde fuit Petro infestus, Romamq; ex Samaria profectus, coepit sub Claudio magicis artibus illustrari: deinde Nerone imperante, multò celebrior factus, inter duos pontes titulum meruit Latinis literis inscriptū, Simoni Deo sancto. Tanta illius diuinitatis erat opinio, cum apud multitudinem, tum apud ipsum Neronē stultissimum prin-

cipem, cui stultis artibus insinuatus pollicebatur, prout
 Egesippus lib. 3. ait, perpetuum uictoriæ cursum, lon-
 gioraq; uitæ spatia. Postremò hominis temeritas usq; eò
 progressa est, ut Petrum sit in miraculorum certamen
 prouocare ausus, qui cadauer demortui pueri, & Ne-
 ronis propinqui, magicis conatus artibus suscitare, mo-
 uit omnino aliquid, sed mox illud ut antea exanime ia-
 cuit, quod Petrus Christi nomine, ut ui sua surgeret, ef-
 fecit. Quo miraculi euentu magis irritatus, professus est
 se Romano spectante populo, ex Capitolio in Auentinũ
 præpete uolatu euasurum, si Petrus sequeretur, ut id fa-
 ctum faciliè declararet uter Deo esset charior. Iam Si-
 mon à terra sublimis uehebatur, quum Petrus supplex
 est Deum precatus, ne populum in peius omnia uerten-
 tem magicis capi præstigijs sineret. Nec preces frustra
 missæ: medio enim magus conatu ad terram ruës, fracto
 crure, solo affigitur, ac breui pòst ex eo casu est Aricie
 extinctus, quò post acceptam plagam fuerat à suis dela-
 tus. auctor est idem Egesip. Sic malum ingenium malè
 periit, quod nõ unius hereseos origo fuit & caput. Hinc
 Simoniaci heretici dicti, qui Spiritus sancti dona uena-
 lia habuerũt, quiq; affirmabãt humanæ naturæ uim nõ
 à Deo esse, sed ex superna quadã uirtute prouenire. Ita
 uitio nomẽ inditũ, quod Christus prohibuit, aiens, Gra-
 tis accepistis, gratis date. Item Petrus uetuit, quum Simo-
 ni dixit, Pecunia tua tecum sit in perditionem: id quod
 lib. Reg. 4. legimus Giezi Helisæi puero contigisse, qui
 quum furtim munera à Naaman Syro, quem Propheta
 à lepra sanarat, accepisset, illico est ore & toto corpore
 eadem

eadem affectus lepra. Quot quæso quotidie ægroti fierent, si quoties simoniã cõmitterent, Gieziã corripentur elephantia? Non infertur pœna corpori, nec purgatio peccati per corporis suppliciũ cõstat, sed per ignominiam, quando quisquis res sacras, quæ dona Dei sunt, quoniam, ut diuus Urbanus ait, à Deo hominibus, & ab hominibus Deo donantur, nũdinatus fuerit, emerit, aut in his pactis proxenetã se præbuerit, priuatur sacerdotio, dignitate ac præfectura deiicitur, infamis habetur, multisq; alijs afficitur probris, quæ lib. Decret. epist. 5. latè recensentur. Tanti criminis sola est auaritia parens.

Quando primùm hæreses atq; schismata orta, ac in his Lutherana secta, & quæ eorum auctoribus fit pœna constituta.

Cap. IIII.

Vlla unquam resp. nulla ciuitas ita concors fuit, quin ciues una uel altera de causa, in diuersa interdũ abiuerint studia: qd' omnibus, præsertim historias nõ ignorantibus, notius est, quàm ut exponi debeat. Hinc igitur factiones ortæ, quæ in uarias ierũt sectas, quas Græci hæreses ab eligẽdo uocãt, quòd quisq; eligat quæ sequatur uitæ instituta, ut fuerũt philosophorũ sectæ. Sic Iudæorũ populus, quãuis eandẽ amplecterẽtur Legẽ, in uarias diuisus fuit sectas, hoc est, hæreses, Phariseos, Essenos, Sadducæos, Samaritanos, Nazarænos, Herodianos. Paulus ipse Apost. Pharisaicæ fuerat hæreseos. Sic populus quoq; Christianus, ut suprã enarrauimus, in plures diuiditur sectas. Ceterùm quũ nos Dei Apostolos habeamus religionis auctores, q nihil quicquã suo arbitrato, quod

introducerent, elegerunt, optauerunt uel, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter Gentibus tradiderunt: hinc factum, ut nobis nihil pro nostro iure eligere uel introducere licuerit, & uocabulum hæresis impium inhonestumq; haberi cœperit. Ab hoc theologi nostri hæreticū uocant eum Christianū, qui sectam aliquam uel instituit, uel sequitur, aduersus fundamenta religionis. Huius nefariæ impietatis, hoc est, omnis hæresis caput & principium, teste Tertull. lib. de hæresib. Simō magus fuisse fertur, qui accepto simulatè baptisinate, primus omnium Christianam religionem modis omnibus labefactare conatus est, à quo eius sequaces Simoniaci dicti, ut proximè docuimus, gratiam sancti Spiritus uenundari uolebant, & naturam nostrā nō à Deo, sed ex superna quadam ui esse prædicabant. Ita Simō statim ab initio, uirus tabificum in medium uomit, quò radices crescentis religionis enecaret. Cui malo Apostoli repugnare magis, quàm illud extirpare potuerunt, quò semper essent pseudoprophetæ, à quibus, sicut Seruator admonet, cauere-mus, quippe qui ueniunt ad nos in uestimentis ouiu, sed intrinsecus sunt lupi rapaces. Itaq; Simoni, auctore eodē Tertull. Menander, patria etiam Samaritanus successit: is magica arte nequaquā magistro inferior, maiora passim patrabat portenta, seipsum Seruatorem iactitās, ad salutem hominum è cælo descendisse asserbat, nec quenquam posse dæmones malos uincere, nisi foret ab se magis armatus disciplinis, ac per baptisma ab se quoq; datum, immortalis atq; æternus effectus. Ita immortalitæ homo mortalis dementer sectatoribus suis pollicebatur.

Est per

Est per idē tempus & Nicolaianorū exorta hæresis, cuius auctore serunt Nicolaum aduenam Antiochenū, unū ex v. 11. diaconis ab Apostolis cū Stephano factis, quod is, prout perhibet Clemens Alexandrinus, zelotypiæ ægritudine laborans, & reprehensus ab Apostolis, produxisset uxore forma excellētem in mediū, reliquissetq; illam habendam, qui eam concupisceret, & inde ortum, ut isti arbitraretur fas esse, cōmunes habere uxores, quū reuera Nicolaus nihil simile unquā cogitasset, uir pius & bonus, qui Apostolorum dicto audiens ideo uxorem in medium duxisse uidetur, ut per id argueret ueneream uoluptatē magis contēendam, quā expetendā esse: id quod sentit Euseb. qui dicit Nicolaianos ut impudētes, non aliunde nisi à suis libidinibus fœdum uitæ institutū accepisse. iisdem quoq; tēporibus Corinthus aliquid etiā sceleris ausus, circumcisionē seruandam, & homines mille annos post resurrectionē, in uoluptate carnis futuros prædicabat. Hunc Eusebius ait, Ephesum esse aliquando profectum, & fortē in balneas introisse, ac eodem tēporis puncto Apostolū Ioannē eò sese lauandi gratia contulisse, & quum audiisset Corinthum intus esse, discessisse cōtinuò dictitantē, Fugiamus hinc, ne balneæ ipsæ corruant, in quibus Corinth. lauatur ueritatis inimicus: manifesto argumento hæreticos ut humanæ uitæ exitiales esse uitandos, sicuti Apostolus etiam iubet. Erupit uel id temporis Hebionis hæresis, Christum asserentis ante matrem non fuisse: quam Ioannes ut infringeret, postremus omnium ad Euangelicā historiam aggressus dicitur, qui asserturus diuinā Christi naturā, est altisonū illud exor-

sus, In principio erat Verbum. Per idem quoq; temporis aliquot alij extitere uiri docti, qui de re Christiana non tam subtilius quàm malitiosius exquirentes, facile in errorem deducti sunt, & in primis Basiliides Cerdo, qui assererat duo fuisse principia contraria: & eius discipulus Marcio Stoicus, qui negabat Christi patrem fuisse Deum. Valentinianus Platonicus philosophus, is aiebat Christum nihil accepisse ex Virginis corpore, quòd per illud tanquam per fistulam purus transisset. Montanus, qui se paracletum uocitabat. Appelles, is tradebat Christum per phantasias Deum uisum esse hominibus. Sabellius, qui unã duntaxat Patris & Filij & Spiritus sancti personã esse dicebat, & Paulus Samosatenus, is duas in Christo naturas negans, affirmabat illum à Patre tantum originẽ duxisse, ac eam post Christum natum, è Ioseph uiro suo alios genuisse filios. Atq; hæc hæresium origo. Qui nempe furor diu bacchatus, tot & magnos quidem uiros in diram subinde rabiem egit, ut eiusmodi impietatis ueneno infecti, alij alias introduxerint sectas, totq; eas referrent erroribus, ut pene plus in illis ex mentibus hominum eximendis sit ad extremum laboratum, quàm principio fuerit in iaciendo religionis fundamẽto insudatum. Ab eiusmodi singularibus priuatorum hominum opinionibus, quas hæreses dicimus, itum est ad publica dissidia, quæ Graia uoce schismata nũcupãtur. Hæ duæ germanæ pestes, duæ diræ contagiones, ita ab initio concordiam sacerdotum disiunxerunt, ut deinde ambitione crescente, diu conflictatum sit. Eius dissidij primus omnium auctor fuisse traditur Nouatus Romanus presbyter: is enim

enim episcopatus adipiscēdi avidus, nihil pensi habebat, quomodo optati compos fieret, qui aliud corde dissimulans, aliud ore simulans, dolosis uersutisq; consilijs nonnullos optimos sacerdotes seductos sibi copulauit, quorum suffragijs iuuaretur. Verum illi, ut apud Cyprianū & Eusebium est, ubi cognouerant hominis ambitionem, se ab eo sciunxerunt: at quot sui similes sibi sociauit, facile in fide retinuit. Eo itaq; annitente, Nouatianus homo gloriæ cupidus, pontifex factus, omnes sui dogmatis sectatores, mundos appellauit. Negabant ij apostatas, etiam si pœnituisset, esse recipiendos, uelut parum liquido documento demonstrasset Christus, à pœnitētia nulli negandam esse ueniam, qui Petrum, à quo ter fuerat abnegatus, in integrum restituit. Apostatas autem appellant eos, qui à priori uitæ instituto abscedunt. Sed Cornelius pont. habita in urbe Roma antistitum synodo, Nouatianū hæreticum pronuntiauit, damnauitq; unà cum Nouato, ac reliquis eiusdem sectæ socijs. Ita Nouatus circiter annum salutis CCLV. primi schismatis auctor fuit, Cypriano uel testificāte, qui epistola VIII. lib. II. ad Cornelium ad hunc modum scribit, Nouatus rerū nouarum semper cupidus, auaritiæ inexplebilis, rapacitate furibundus, arrogantia & stupore superbi tumoris inflatus, semper istis episcopis malè cognitus, curiosus semper, ut perdat: ad hoc adulatur, ut fallat: nunquam fidelis, ut diligit: fax & ignis, ad conflanda seditionis incendia: turbo & tempestas, ad fidei faciēda naufragia: tranquillitatis aduersarius, pacis inimicus. Idem est Nouatus, qui apud nos primum discordiæ & schismatis incendium

cendum seminavit, &c. Octogesimo nono dein post anno, est alterum schisma ortum, quod sacerdotalem ordinem maximè afflixit. Arrius enim presbyter Alexandrinus, principe Constantino magno, sectæ fuit auctor, quæ ab æterna Dei Patris substantia, quam uocant, Filiū conabatur separare: cuius sententia etsi in concilio Niceno est explosa, attamen durauit per diu postea cōtagio: nam latius opinione omnium hominum, malum hoc diffeminatum est: manauit enim per bonam orbis partē, & non obscure serpens multas prouincias occupauit. Tertium deinde sequutū est schisma, quū Damasus factus est pontifex: nō enim suffragijs tantū est certatū, sed ui quoq; & armis. Et hæc foeda pontificum contentio in hodiernum usq; diem hoc latius proserpsit, quò honorum ambitio in dies magis magisq; sacerdotes inuaserat. Quartū postremò uidit religionis disidium nostra ætas, nouitate rerum nimis sollicita, quum Leo X. Romanus pontifex illo ipso anno, qui fuit humanæ salutis MDCXVII. haberet etiam in Germania procuratores indulgētiarum, quas uocant, & illi suæ quoq; utilitatis studio prædicarent eas indulgentias non solum ualere ad salutem uiuorum, uerumetiam ad subleuandas mortuorum animas, quæ in purgatorio, quod dicitur, essent. Tum VVitembergæ in oppido Saxonie celebri, præstò fuit quidam Martinus cognomento Lutherus, Augustinianus monachus, homo in theologia apud suam gentem primarius, qui illud improbarit. Procuratores ea re ualde commoti, primo quoq; tempore Romam ad magistratus deferunt nomen Lutheri: is continuò ut deorum cōtempтор accusatur,

accusatur, citatur, causa agitur: sed quia ad diem dictam non adfuit Romæ presens, ut responderet, paulò post declaratur hæreticus. Verùm quoniam eiusmodi indulgentiarum questus iam in odia hominum cum procuratoribus incurrerant, permulti magni uiri Martino protinus adiumento fuerunt, & in his Fridericus Saxonie dux, qui Lutherũ consilio, auctoritate, armis deniq; tegeret, ne ulla eum uis attingere posset. Lutherus igitur tali presidio munitus, paucis post mensibus non dubitauit ire Augustam, quò Thomas Caietanus Cardinalis S. Sixti, mosachus Dominicanus, eius turbæ reprimendæ gratia à Leone legatus fuerat. Ibi cum Thoma acriter conflictatus, de indulgentijs, de pontificis Rom. potestate disputat: sed ueritus ne Cardinalis ad extremam rem omnem magis imperio quàm disceptatione definiret, idq; sibi timens, domum redijt, ac tum fauentibus amicis, maiora ausus, de omnibus deniq; religionis mysterijs scribere, suaq; scripta foras dare cœpit. Ita licentia parta loquendi, secta breui tempore mirabiliter creuit, quæ Euangelica dicta est, eò quòd haud ullam asseueret recipiendam esse legem, quæ ad animarũ salutem pertineat, nisi quã Christus aut Apostoli dedissent: primumq; eo anno 1519. suũ uestigiũ in terris posuit mansurum, ut uidetur, quoad Christus ipse populũ suũ, culpa rectorũ ita in duas sectas seiunctum, rursus coiuerit, à quo istuc optimus quisq; maxime petere precariq; debet, ut ne maior indidem fiat religionis labes. Pœnam autem quæ hæresium auctores sequeretur, primũ Apost. cõstituit, ad Titum ita scribēs, Sectarũ auctorem hominẽ post unam & alteram

Et alteram admonitionē fuge, sciens quòd euersus sit qui
 eiusmodi est, et peccet per se damnatus. Deinde Chry-
 soft. homil. 47. in cap. 13. Matth. ubi de zizanijs fit ser-
 mo, alteram ponit, quum inquit, Nō prohibet Dominus
 cōciliabula hæreticorum dissipare, ora obstruere, liber-
 tatem loquendi concidere, uerum interficere ac trucidare.
 Dein anno salutis humanæ CCCXXIIII. Nicena sy-
 nodus, teste Platina in Syluestri Rom. pont. uita, aliam
 pœnam Arrio constituit, qui cum sua cohorte in exiliū
 ire coactus est. Posthac circiter annum salutis 388. Theo-
 dosius et Valentinianus Imp. multandos decreuerunt
 hæreticos dānis, ignominijs, uerberibus, exilijs et mor-
 te, quemadmodum extat in Cod. iuris ciuilis, cap. Arria-
 ni: ubi lege sanctum est, ut istuc maleficum hominum ge-
 nus ultimo afficeretur supplicio. Hoc edictum Hostien-
 sis in sua summa super tit. Decretalium explicans, ait, Et
 licet in hæresi lex imponat pœnā ultimi supplicij, quod
 ultimum supplicium alia lex, ff. de pœnis. interpretatur
 mortem: de consuetudine tamen tales cremantur. Idem
 Abbas post Hostiensem, super illud cap. Ad abolendā. ex-
 trà de hæret. sentit, scribens, Sed ius ciuile punit hæreti-
 cum capitali pœna, seu pœna mortis, ut l. Arriani. Cod.
 de hæret. coniuncta l. ultimum supplicium. ff. de pœnis.
 Et hanc pœnam esse debitam interpretatur consuetudo.
 Conuenit ergo in hoc, lex canonica, ciuilis et consuetu-
 dinaria, ut communiter puniatur pœna ignis. Postremò
 anno salutis circiter 1180. Federicus I. Rom. Imp. legem
 de cōburendis hæreticis tulit, uelut in quadam eius con-
 stitutione patet, cuius initium est, Vt cōmissi. Ex quo fa-
 ctum

Etum est, ut per idem tempus Lucius III. Rom. pontifex
 statuerit hæreticum hominem sacris initiatū primò de-
 secrādum, mox uerò tradendum locorū magistratibus,
 quò igni necaretur, uti eodem cap. Ad abolendā extat.
 Atq; hoc equidem ex Mosis institutis acceptum satis li-
 quet, qui primus omnium doctores impios & pestiferæ
 doctrine magistrōs, morte mañtandos constituerat, quæ
 ita de ea re in Deuter. cap. 13. sanxisset, Si surrexerit in
 medio tui propheta, & dixerit tibi, Eamus, & sequa-
 mur deos alienos, quos ignoras, & seruiamus eis: non
 audies uerba prophete illius, quia tentat uos Dominus
 Deus uester, ut palàm fiat, utrum diligatis eum, an non.
 Propheta autè ille interficietur, quia loquutus est, ut uos
 auerteret à Domino Deo uestro. Et addit, Si tibi idem
 uoluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, uel filia,
 siue uxor, aut amicus, non acquiescas ei, nec audias, sed
 statim interficies: sit primùm manus tua super eum, &
 post omnis populus mittat manum, & sic lapidibus ob-
 rutus necabitur. Si audieris in una urbium tuarū dicen-
 tes aliquos, Egredi sunt filij Belial de medio tui, & auer-
 terunt habitatores urbis tuæ, quære diligenter, & rei
 ueritate perspecta, si inueneris certum esse quod dicitur,
 statim percuties habitatores urbis illius in ore gladij, &
 delebis eam. Quicquid etiam supellectilis fuerit, con-
 gregabis in medio platearum eius, & cum ipsa ciuitate
 succendes. Hinc igitur hæreticos morte afficiendi, ac po-
 stemò uiuos cremandi ritū manasse certò propemodū
 scire licet. Atqui eò redeat, unde aberrauit, iam oratio.
 Iis autem sanandis animorum morbis nullum efficacius
 inuentum

inuentum est remedium, quàm sæpius habere cõcilia, in quibus singulorum patefacta sacerdotũ pariter, ac profanorum hominum uita, antiſtites ut peritiſſimi medici naturè poſſent mederi ex aduerſa ualetudine laborantibus. Hinc igitur ad illud tam ſalutare medicamentũ explicandum, iam ſtylus ſe commodũ transferat.

Quo primũ tempore pontificum concilia publice haberi cõperint, atq; quorum conuentuum decreta à patribus recepta ſint. Cap. v.

Etus fuit mos, tam apud Hebræos, quàm apud alias gentes, habere cõcilia, & in ijs deliberare de rebus agundis: ſic conſtat Moſen & Iofue, teſte Iofepho, ſæpe factõ populi cõuentu, conſueuiſſe agere: ſic Aegyptios ac Perſas, ut auctor eſt Herodotus, itidem factiſſe: ſic Apoſtolos in unum conueniſſe locum, quum Matthiam in numerũ xi. cooptarunt, quum v. diaconos elegerũt, quum auctõritate Petri & Iacobi decretum eſt, ne gentes onerarentur lege Moſaica, ſed tantũ abſtinerent ſe eſca ſuffocati animantis, item ſanguinis & carniũ ſimulachris immolatarum, ac ne ſtuprum facerent. Nam tum ipſorum tam Apoſtolorum quàm preſbyterorum ſynodus coacta eſt, teſte Luca in Actis, cap. 15. ita ſcribente, Surrexerunt autem quidam de factione Phariſæorum, qui crediderant, dicentes quòd oporteret circumcidere eos, ac precipere ut ſeruarent legem Moſis: conueneruntq; Apoſtoli ac preſbyteri, ut diſpicerent de hoc negotio. Hinc nata eſſe uidetur conſuetudo habendi cõcilij. Cornelius, quod ſatis liquet, primus omnium in urbe Roma lxx. epiſcoporum

porum, totidem presbyterorum ac cōplurium diaconorum conuentum fecit, in quo, uti suprā prodidimus, No uatiana est hæresis dānata. Meminit & Cyprianus, per idem tempus episcoporum conuentum Carthagine esse actum. Legimus præterea apud Eusebium, patres bis, hoc est, semel Dionysio, deinde Felice sedente, conuenisse Antiochiam contra Paulum Samosetanum eius ciuitatis episcopum, atq; illum demum damnasse. Is enim Paulus uir intolerabili superbia, simulatq; est episcopatum adeptus, cœpit inter uiam præ insolentia literas relegere, & dictare, multis constipato agmine præcedentibus, ac subsequētibus: unde propter hominis arrogantiam, pleriq; Christianam religionem detestabantur. Ab hoc Paulo, opinor nostros pōtificates pomparum ordinem, quem nunc ducunt, accepisse. Paulus demum, qui duas in Christo naturas negabat, sed tantum hominem affirmabat, idq; ab Apostolis olim traditum falsò dictabat, in eo concilio criminis conuictus damnatur. Sed tunc quum principes Romani, quorum imperio regebatur orbis, passim in Christianum nomen sæuirent, illa non tam publica, quàm priuata concilia fuisse, credere par est: at ubi Constantinus religionem nostram, ita uolente Deo, est complexus, tum deniq; nostris de Christianæ rei summa agitare publicè licuit. Ex quo Nicenus frequens conuentus Constantino imperante habitus, & primus & celeberrimus omnium meritò censetur, uelut certum religionis firnamentum. Pari quoq; habentur honore & quinq; alij in terra Græcia facti, quorum 1111. dogmata, teste Gratiano dist. 15. uelut 1111. Euangelia recepta

sunt. Primus itaq; conuentus ad Niceã Bithyniæ urbem
 opera Constantini est actus, ubi CCCXVIII. interfuere
 episcopi, in quo Arrius, cuius paulò antè meminimus,
 damnatur h.erescos. Fuit hic annus salutis CCCXXIIII.
 Quo quidem tempore Syluester primus, Apostolicam
 tenebat sedem. Constantinopolitanus alter ab eo quem
 primum dicunt, Damaso pont. In hoc res acta est con-
 tra Macedonium & Eudoxum, negantes Deum esse
 Spiritum sanctum. Tertius Ephesinus, Cælestino primo
 Romanam sedem tenente, in quo Nestorius Constantino-
 politanus episcopus dānatus, qui Mariam hominis non
 Dei matrem fuisse aiebat, quiq; aliam personam carnis
 diceret, aliam diuinitatis. Chalcedonius quartus, Leone
 primo pontifice. Eutyichianus error est in eo discussus.
 Fuit Eutyches Cōstantinopolitanus abbas, qui asserbat
 Christum post humanam assumptionem non ex duabus
 naturis constetisse, sed sola diuina fuisse contentum. Hæc
 sunt quatuor illa sacrosancta concilia, unde religio au-
 ctior augustiorq; facta est, quæ D. Gregorius admittēda
 censuit, ita memorans, Sicut sancti Euangelij quatuor li-
 bros, sic quatuor concilia suscipere & uenerari me fa-
 teor, hæc tota mente complector, integerrima approba-
 tione custodio, quia in ijs, uelut in quadrato lapide, san-
 ctæ fidei structura consurgit, & cuiuslibet uitæ commu-
 nis atq; actionis norma consistit. Quintus conuentus est
 Byzantij iussu Vigilij pontificis habitus, quo Theodo-
 rus oppugnatur. Aiebat impius Theodorus, diuā uirgi-
 nem solūm hominem peperisse, nō Deum & hominem:
 estq; in ea synodo decretum, ut Christi mater *θεοτόκος*, id
 est, Deum

est Deū pariens diceretur. Hanc quoq; teste Gratiano, diuus Greg. pari ueneratione recepit. Sextum Constantinus IIII. Imperator Agathonis iussu, conuentum c c. episcoporum & eo amplius, Byzantij quoq; faciendum curauit, quo Macarius Antiochenus damnatur. Et hūc Hadrianus primus cum omnibus canonibus suis, ut 16. dist. patet, ultrò recepit. De hac sexta synodo Bedas itidem abunde meminit, in eo libello quem de temporibus scriptum reliquit. Præterea alia alibi deinde concilia habita sunt, quæ in canonicis decretis à Gratiano diligenter ponuntur. Item ut nullum conuentū indici, nullumq; à quibusuis actū haberi ratum liceret sine Romani pont. auctoritate, Marcellus primus omnium sanxit, deinde Iulius, & Damasus, & Gregor. illud idem statuere. Verū ut decretum illud frugiferum quondam religioni fuit, quando eo demum modo hæretici ubiq; extirpati, eorumq; conuenticula simul infracta sunt, ita deinceps nihil attulit commodi, quum per id iam pene desitum sit à concilijs habendis, in quibus cuncta ex æquo tractaretur, pont. Romano eiusmodi negotium non magnopere curante. Quapropter quum iam diu compertū foret, illud solū Christianæ reip. quocunq; tempore obfuisse, Martinus quintus statim pontifex creatus in Constantiano conuentu, in quo pestilentissimum trium pseudo-pontificum schisma est sedatū, sicut apud Platinam scriptum leges, decreuit ut decimo saltem quoq; anno Rom. pontifex, & omnes Christiani principes in unum locum coirent, de summa rei consulturi: quod hætenus minime est seruatum, quamobrem religio in dies singulos

maius proculdubio damnum facit. Eò quoq; spectat Niceni conuentus decretum, quo cautum est, ut episcopi quotannis prouinciales synodos bis celebrarēt, ad suos, quatenus opus esset, aliorumq; mores corrigendos.

Qui ex alienis & externis primi nostros Christianos insectati fuerint, & ibidē qui martyrii primum palmam tulerint: atq; unde dictum, quidūe sit martyrium. Cap. vi.

Lato in sua republica ueritatem in primis cultam uoluit, quòd ea dijs & hominibus dux sit omniū bonorum, cuius qui felix futurus sit, statim ab initio participem esse decet. Veritatis docendæ causa Christus in mundum uenit, dicēs, Ego ad hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimoniū perhibeā ueritati. Omnis qui est ex ueritate, audit uocē meā. Conflauit sibi inuidiā ob hanc rem Seruator apud Iudæos, ita ut ab eis immerito suo sit neci deditus. Sic ueritas apud mortales ueritatis inimicos, sibi malo, ac suis cultoribus pariter bono non fuit: nam prima à Iudæis orta est, ut attestatur Eusebius, in Christianos persecutio. Quñ enim Apostoli præceptoris uestigia sequuti, nuntiarēt uerbū ueritatis, & Petrus ante alios coargueret Iudæos iniquitatis, quòd Christū tradidissent morti, hortareturq; ad pœnitendū, eo furoris inuecti sunt, ut Stephanum diaconum occiderint. Is enim eo ferè biennio, quo passus fuerat Christus, cum ijs de re diuina in certamē descendit, qui uarijs nominibus dicti sunt, Alexandrini, Cyrenaici, Cilices, Asiani. Ibi quum plures & docti, ut ipsi uideri uolebant, uni nō resisterēt,

sifteret, sed cælesti sapiëntia qua supernè erat instructus
 iuuenis, obruerentur, cum fremitu & indignatione cir-
 cunstabāt Stephanū, uixq; manus præ nimia ira absti-
 nebant. Interim uerò testatus ille se cælestē gloriā intue-
 ri, maius adhuc in se odiū concitauit: eam enim uocē ut
 impiam litigatores abhorrentes, factō in illum impetu,
 urbe eijciunt, eiectum lapidibus obruunt. Sic primus o-
 mnium Stephanus Christianæ religionis publicus asser-
 tor, mortem occubuit. Tum, sicut Lucas ait, erupit per-
 sequutio magna aduersus Christianos qui erant Ieroso-
 lymis, & omnes dispersi uel potius disseminati sunt per
 regiones Iudææ & Samariæ, præter Apostolos, ut affli-
 ctionis occasio, quemadmodum diuus ait Hieron. fiet
 Euangelij seminariū, quando illi id passim prædicabāt.
 Quum uerò primū Christianū nomē inter Gentes au-
 diri cœpit, tum ut dijs inuisum insensius illis odio fuit,
 utpote quod iam iam præfagiebant reliquas esse religio-
 nes soluturū, quod impense auertere conati sunt semper
 uanorū deorū cultores: nam Athenienses Diagorā phi-
 losophum ex urbe sua pepulerūt, eo quòd, ut Cicero De
 natura deorum tradit, deos negasset, & omnem deorum
 opem, quò sic animos hominum à religionis cultu auoca-
 ret. Iidem Socratem damnarunt, quia nouā religionem
 introducere uisus est, qui per Aristophanē poëtam co-
 micum in comœdia quam *Nebulas* inscripsit, falsò cul-
 patus est, quòd fabulas coleret, & de Atheniensium re-
 ligionibus detraheret, ac pubem seduceret. Item, ne plu-
 ra cōmemorādo unius rei exempla, longius à propo-
 sito trahamur, Romani quū duas reperissent in agro Lu-

cij Petilij scribæ, seu Terentij, ut Varroni placet, arcas
 lapideas, quarum in altera corpus Numæ regis, in alte-
 ra libri reconditi erant, Latini septē de iure pontificum,
 totidemq; Græci de disciplina sapientiæ. Latinos, aucto-
 re Valerio, magna diligentia seruandos curarunt: Græ-
 cos, quia ex aliqua parte ad soluendâ religionem perti-
 nere existimabant, cremarunt. Ita in ipso introitu no-
 uæ alicuius religionis obsistere studebant. Vnde Nero
 princeps maiorum suorum curam sacrorum æmulatus,
 quum audiisset Petrũ & Paulũ in urbe nouum Euänge-
 lij dogma prædicare, nouamq; religionē inducere, indi-
 gnatus haud multò post, utrunq; morte affecit, ac indi-
 xit perseuutionem, quæ secunda fuit in Christianos: si-
 quidem primam, ut supra ex Eusebij testimonio ostendi-
 mus, insectationē inchoarūt Iudæi. Sunt tamen qui hæc
 Neronianâ primo ponant loco, ut primâ Imperatorum
 iussu motam. Et ut Rom. populum homo sceleratissimus
 concitatorē in nostros redderet, tale facinus commini-
 scitur. Quum per cūcta iam crudelia facinora, uelut hu-
 mani generis pestis esset debacchatus, ne patriæ etiam
 parceret, seu deformitate ueterũ edificiorũ offensus, si-
 ue, uti quidam ferunt, cupidus Troiæ ardentis similitu-
 dinem cernendi, maiorē urbis partē incendit. Sex con-
 tinuos dies ac totidē noctes illud incendium per urbis æ-
 dificia sacra & profana peruasit, ac multas ciuium for-
 tunas absumpsit. Ad leuandam igitur sceleris atrocita-
 tem, omnem cladis illius inuidiã in ueræ pietatis cultor-
 es uiros innocentissimos reiecit, subornatis qui Chri-
 stianos eius incendij auctores falso criminaretur. Qua-
 propter

propter plurimi illius ordinis arrepti, sunt supplicio affecti. Cæterum quàm procul ab omni maleficio nostri Christiani essent, Taciti Cornelij declarant uerba, qui Christiano fuit nomini ualde inimicus: is, Non perinde, inquit, tam crimine incendij, quàm odio humani generis cõuicti sunt. Et deinde pergit, Addita pereuntibus ludibria, ut ferarum tergoribus contecti, canum laniatu interirent: aut crucibus affixi, ubi dies defecisset, in usum nocturni luminis urerentur. Tranquillus item delirus pietatis hostis, ait, Afflicti supplicijs Christiani, genus hominũ superstitionis nouæ & maleficæ. Ita principes Romani ab initio, sicut D. Cyprianus uerissimè ait, in odium nostri nominis coniurarũt, ut nos odisse inciperẽt homines antiquã nosse, ne cognitos aut imitari possent, aut dãnare non possent. Nec ita multò post Domitianus tertiã in Christianos molitur persecutionẽ, Traianus quartam, M. Antonius & L. Aurelius Commodus quintam, Seuerus Pertinax sextam, septimam deinde mouet Maximinus, octauã Decius, nonã Valerianus, Aurelianus decimã, Diocletianus undecimam ab illa prima Iudaica, à Neroniana uerò decimum tenet locum: quem ordinem scriptores nonnulli seruant. Porrò hæc omnibus omnino diuturnior immaniorq; est habita: nam, ut Eusebius tradit, & libri sacri exusti sunt, & siquæ essent sacræ ædes, dirutæ: præterea siquis Christianus in magistratu fuisset, eo sublato, remanebat infamis: serui Christiani libertatẽ consequi non poterant: milites item Christiani cogebantur aut idolis immolare, aut militiam cum uita pariter deponere, edicto principis in foro posito.

Postremò Maxētius, Licinius, & Maximianus, tres uno tempore cum Constantino principes, Christianis maxime infesti fuere, quibus merito affectis supplicio, Cōstantinus solus rerum potitur, qui certam & stabilem dedit nostris pacem. Inter has autem seuisimorum principū cruētissimas insectationes, non defuere unquam, qui cōtemnentes iussa atq; minas illorum, tradiderint corpora sua propter religionem seruandā, ad supplicia, quō mererentur habere coronas perpetuas: nam, ut Apostolus ait, non coronatur, nisi qui legitimè certauerit. Hoc consilium ex Christo seruatore est, dicente, Siquis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Idem premium sequentibus se proponit, quum inquit, Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Huius spei plenus, ac ut plusquam propheta futurorum nequaquam nescius Ioannes Baptista, primus ueritatis causa, hoc est, quòd incestas Herodiadis, uti Lucas tradit, execraretur nuptias, uel quia, sicut Iosepho placet, ex concursu, qui magnus ad eum fiebat, orta esset noui motus suspicio, morte ab Herode affectus est, qui iure primitiæ martyrum dici potest. Verūtamē quum omnia nostræ religionis mysteria à passione, quā uocant, Christi, ut tum consummata coepissent, teste Hieron. aduersus Iouinianum, qui ait, Neq; enim Euangelii ante crucem Christi estideo Stephanus leuita, qui, ut supra diximus, ab ipso statim nascentis Euangelij principio, primus omnium Christianum nomen publicè professus martyrium tulit, est protomartyr habitus. Cyprianus uerò rem altius repetens, id Abel iusto tribuit, dicēs,

Imitemur

Imitemur, fratres charissimi, Abel iustum, qui initiauit martyrium, dū propter iustitiam primus occiditur. Sed de initio martyrij Christianorum hīc agitur, quod quale sit, iam opportunē dilucidemus. *Μαρτύριον* enim Græcè testimonium dicitur, & apud nos idem significat ab effectu, sicut mors uocitatur pallida: quòd qui supplicium religionis causa perferunt, ij testimonium tribuant uirtutis egregiæ ueræq; pietatis, qua Deum colunt: & martyres dicti, qui alijs testimonio sunt, pro Christo esse moriendum, qui suos milites præmio æternæ uitæ donet. At Stephani fortia facta innumerabiles deinde immortales insigniter æmulati, ubiq; gētium adeo breui tempore, ac tale Christianæ rci fundamentum iecerunt, ut liquidò liqueat, ex odio aduersariorū, plus honoris & dignitatis nostræ religioni accessisse, quàm ex illorum patrociniò, si fauissent, proficisci potuisset: hoc etenim ueluti citò omnino casurum hominū fauor peperisset, illud ut perpetuò duraturum solum Deum per eos, quos ex mortalibus, propter animorum uirtutes, immortalitate donauit, præstitisse constat. Ita deniq; insectationes reipublicæ nostræ bono fuere, quando Christianum nomē quanto magis ab ipsis inimicis depressum, tanto magis illud nobis illustre celebreq; redditum est.

De Christianæ reipublicæ præstantia. Cap. VI I.

Am suprà prodidimus, quæ nostris spiritualis reipublicæ, hoc est, nostræ religionis prima fuerint instituta, quæ usq; adeo ad bene beateq; uiuendum conducunt, ut nemo non illa ipsa iure possit ac debeat probare, uel Ari

stippus ipse, qui animam cum corpore interire dicebat, aut Epicurus, etsi negabat Deum curare mortalia: beneficio enim Christianæ pietatis cuncti nascimur liberi, quo profectò secundum vitam ipsam, nihil cuiquã mortali aut optabilius, aut felicius contingere potest, utpote quod omnes ethnici desiderarunt semper, hodieq; permulti desiderant populi. Vnde uerissimè ille ait,

Non bene pro toto libertas uenditur auro.

At statim nati ex præcepto Seruatoris docemur, ut omnia quæcunq; uolumus ut faciãt nobis homines, sic & nos faciamus illis, atq; diligamus alios sicuti nos ipsos. Per hæc mutue charitatis officia, sunt nobis interdicta homicidia, furta, periuria, mendacia, adulteria, stupra, ac omnia deniq; mala, quæ ab homine in hominem proficisci possunt. Item ne nos uoluptatibus intemperanter immergamus, sunt diuina præcepta, quæ nostris abunde moderentur animis. Verùm quoniã nihil non parum gratè sine comparatione laudatur, cõsiliu est aliarum quoq; gentium mores & instituta summatim memorare, quò præ illis nostra sancta esse ostendamus, ac quid ethnico Christianus semper præstiterit, planius faciamus. Apud Scythas, qui cum Aegyptijs de generis uetustate diu certarũt, probro dabatur hominẽ nõ occidisse: quare usq; à pueris humana cæde gaudentes, captiuos immolabant, sanguinemq; eius potabant, quem primũ cepissent: uescebantur carnibus demortuorum parentũ. Sarmaticis uirginibus non prius nubere mos fuit, quàm hostẽ peremissent. Nomades mactare seniores parentes, eorumq; carnes crudas comesse solebant. Aegyptiorum
femine

fœminæ olim uirilia munera obibant, contrâ uiri mulie-
 bria, inuicem genitalia membra honorâtes, quòd per ea
 instrumenta genus conseruaretur humanum. In Africa
 quoq; & alij aliter, pecudum ferarumq; ritu, populi ui-
 tã degebant, qui plurimũ serpentum carnibus uictitãtes,
 bonarũ omnium artium expertes erãt. Punicæ fœminæ
 quæstum uulgato corpore faciebant, dotis comparandæ
 causa. Asia quam dicunt minorẽ, unicum semper fuit se-
 minarium uitiorum, repertis cuiusuis generis ad corrũ-
 pendã uitam mortalium illecebris deliciarũ. Quapro-
 pter Lacedæmonij luxuriæ contẽptores & laboris pa-
 tiẽtes, diu suorũ ciuium oculos, uti Max. Valerius ait, à
 contẽplanda Asia retraxerũt, ne inuitamẽto eius capti,
 ad delicatius uitæ genus prolaberentur. In Græcia con-
 suetudo fuit, ut ijs quibus satietate uitæ honesta petere-
 tur mors, potio uenenata ad hoc publicè asseruata dare-
 tur. Quod sanè longè importunissimũ post homines na-
 tos institutum, inde in Galliam translaturũ Massilienses ali-
 quandiu seruarunt. Videm Galli consueuere pecunias mu-
 tuas dare, quæ redderentur dantibus apud inferos, per-
 suasum habentes animos omnino immortales talia com-
 mercia inibi habituros, quòd illis pecunia opus foret. Hi-
 spani olim permissa re domestica fœminis, rapinis infer-
 uire & armis fas habebant. Germanis idem fuit studiũ:
 materia enim munificentia erat, per bella & cædes, non
 arare terram, nec expectare annũ, sed prouocare hostes
 potius, & uulnera mereri: pigrũ nempe & iners uide-
 batur, sudore acquirere, quod possent sanguine parare.
 Sed & Romani, quanquã cõtinentia amantissimi, non-
 nulla

nulla habuere instituta minus laudabilia: non enim publicè solum, uerumetiam priuatim nihil agebant, nisi auspicio prius sumpto. Itè assiduis spectaculorū illecebris iuuentutē maximè corruppebāt: nam quum iugiter agerent fabulas, quarū argumenta maiore ex parte, stuprorum cōtinebant actus, iuuenes talia spectando, imitandi licentiā sumebāt. Quæ præterea inde per incautū serperent contagia uulgus, audi D. Cyprianum ad Donatum ita scribentē, Adulteriū discitur, dum uidetur: & lenocinante ad uitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortasse ad spectaculū matrona processerat, de spectaculo reuertitur impudica. Adhuc deinde morū quanta labe, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta uitiorū exhibitronicis gestibus? Ac id genus permultæ gentes instituta turpia feraq; seruabant, quibus longè ab humanitate, māsuetudine, honestate traherantur, quæ pluribus persequi, ut notiora, alienum institutis meis esse duxi. Nihil est item quod de singularū theologia repetamus, quum id in initio operis affatim proditum sit, ne rursus turpem impietatem potius quàm theologiā doceamus, quum alij elementa, alij solem & lunā, alij animalia, alij deniq; ipsos mortales homines pro dijs & haberent & colerent. Sed Romanorum in primis uana erat religio, qui deos alios ad benefaciendū, ut Iouem, Iunonem, Pacem, Concordiā: alios ad minus nocendum, ut Veiouem, Febrē, Robiginē, Malefortunā, colebāt: eademq; ratione suis Imperatoribus, quanuis multò sceleratissimis, aras sacrabant. Et ijs cuncti mortales obuoluti tenebris, tam turpiter delirabant. At ubi mundo lux uera, hoc est,

Christus

Christus seruator noster affulsit, quæ illuminauit omnē hominem uenientem, ut perhibet Ioannes, in hunc mundū, & in omnem simul terram Apostolorū ipsum Euangelicū dogma prædicantiū exiuit sonus, ac in fines orbis terrarū uerba illorum, tunc uniuersi iamiam resipiscentes ueram religionē ultrò complecti cœpere, qui uelut nouæ plantæ in letissimū solū translatae, sensim syluestre exucrunt animū, seq; in florem suauitatis caelestis inducere. Per hunc deniq; modū cessauit illa ueterū morum feritas, omnis prorsum uitæ turpitude, omnis falsæ disciplinæ informatio procul acta, in quorū locum Euangelica uita publicè recepta, sancti & pudici mores passim admissi, laudata uirginitas, coniugalis pudicitia, frugalitas, sobrietas, iustitia, māsuetudo, pietas. Tot pariter bona religio Christiana apportauit, ita ut nemo mortalium omnium iure queat inficiari, quin eius instituta optima sint, atq; ad bene casteq; uiuendum efficacissima: nam hæc non armis, sed salutari caelestiq; doctrina, integerrimæq; uitæ exemplis, sola potuit gentium omnium quanuis barbararum feritatē duritiāmq; mollire. Sensit hoc in ipso primordio Tiberius Cæsar, dicente Tertul. in Apolog. Tiberius, cuius tempore nomē Christianum in seculū introiuit, annuntiatā sibi ex Syria Palæstinaq; ueritatē illius diuinitatis detulit ad senatū, cum prærogatiua suffragij sui: senatus quia non ipse probauerat, respuit: Cæsar in sentētia māsit, cōminatus periculū accusatoribus Christianorū. Traianus quoq; itidē sensit, qui certior factus à Plinio II. Bithyniā id temporis obtinente, nihil mali in Christianis quotidie ad supplicium tractis

tractis reperiri, iussit ut non inquireretur, uerum oblati punirentur. Insuper Hadrianus de Christo colendo, inter deosque referendo cogitauit. Alexander eum in suo larario (ita sacrarium domesticum uocant) depictum habuit, ut ait Lampridius. Meminit eiusdem Tacitus in uita Neronis, & Ioseph. lib. Antiq. 18. quorum testimonia facile declarant, iam tum Christum fuisse creditum Deum. Ex quo postea cunctae ferè nationes etiam barbarae, quae olim incultis moribus, prauisque institutis nutritae, ac cacodemonum praestigijs obcaecatae, beluino propè ritu degebant, beneficio Christianae pietatis per baptismum in unum paulatim coiuere, in unamque Dei ciuitatem legibus sanctis, diuinoque cultu praecellentem sese ad ultimum receperunt, iustitiam caeterasque uirtutes certatim colentes. Sed agè, iam dicamus & triumphos, quos nostri ex ipsis gentibus reportarunt. Apostoli remp. Christianam condituri, qui cunctis aequè mortalibus sibi consulendum putabant, ut sunt diuino Spiritu supernè accepto communiti, uariisque linguis simul imbuti, prouincias inter se partiuntur, uti alibi à nobis est per appositè declaratum, non utique armis oppugnaturi quenquam, sed summa innocentia, mira pietate, summa charitate. Itaque alij aliò terrarum profecti, Thomas Parthos, Matthaeus Aethiopes, Bartholomaeus Indos citeriores, Andreas Scythas, Ioannes Asiam, Petrus Pontum, Galatiam, Bithyniam & Cappadociam, in suam fidem redigunt, docentque cui Regi uiuo ac immortaliperpetuo pareant. Adsciscitur in hanc militiam haud multò post Paulus uir Iudaeus, cognomèto Tarsensis, quòd capta à Romanis patria, cum parentibus Tarsum, quae Ciliciae

licie est, migrasset. Is tam consilio bonus, quàm Mosai-
 cæ legis peritus, & ex hoste factus religionis amicus,
 eaq; sola armatus, se Damasco mouet, Christi nomen lō-
 gè lateq; prædicatione propagans, in Cyprum profici-
 scitur, ubi post certamē, quod Paphi cum Bariesu mago
 habuit, Sergium Paulum insule proconsulē ad ueri Dei
 cultū duxit. Ex Cypro digressus, Antiochiæ primò, mox
 Iconij multos mortales concionando ad Christianam
 adiunxit rempub. Lystrae inde in Lycaonia, quum clau-
 dum ab infantia sanasset, Lystrenses illi & Barnabæ e-
 ius socio, qui & discipulus Domini erat, rem diuinam
 tanquam duobus dijs facere uoluerūt: at Paulus dux uer-
 bi id fieri inhibuit, dicens se mortales esse, non deos, ne-
 gansq; diuinos honores hominum cuiquam conuenire.
 Secundum hæc, Pisidia & Pamphylia peragrata, Ieroso-
 lyma uenit, Petri salutandi causa: nec diu inde Ierosoly-
 mis fuit, sed cum Sila, quem sibi comitem adsciuerat, per
 Syriam & Ciliciam, Derben uenit, & Phrygia, Gala-
 tia, ac Mista peragratis, Troadē iter intendit, & Troa-
 de inde in Macedoniam, & demum postquam multa o-
 mnibus terris circunquaq; mirificè egisset, Ierosolyma
 redijt, ubi Iudæorum iniquitate in uincula coniectus Ro-
 mam mittitur, quò Petrus iam diu antea uenerat, qui
 Euangelium prædicans, primordia nouæ cœpit funda-
 re religionis. Quod opus ita inchoatum Paulus gnauiter
 iuuit. Sic hi duo inclyti duces in urbe terrarū regina,
 Christianæ reipub. fundamentum iecerunt, sedemq; loca-
 runt. Et Apostoli Domini cū reliquis discipulis, tales ab
 initio retulere triūphos, triumphos, inquā, lōgè illis in-
 signiores

signiores quos olim Roma suis decernebat ducibus: isti enim hominum cæde, illi salute acquisiti. Sequuta est inde huiusce gloriæ ingens mortalium cupida multitudo, quæ periculorū omnium, ac mortis cōtemptrix, nullam unquam urbē, nullam gentem est aggressa, quam benefactis suis non expugnauit. Porro hæc erant arma: Induebat pro se quisq; loricā iustitiæ, portabat scutū fidei, caput obtegebatur galea spiritali, muniabantur aures cōstantia ne audirent edicta feralia, erigebantur in cælum oculi ne cōspicerēt detestāda simulachra, renitebat frōs signo crucis aduersus malos dæmones, pallebant ora ieiunijs contra carnis petulantiam, lingua Euangelicæ doctrinæ mellita dulcedine illita, Christum intrepidè ubiq; canebat. Signa militaria erant, obuia omnibus humanitas, mansuetudo, patientia, laborumq; tolerātia. Bellum uerò non pro principatu adipiscendo, sed pro religione tuenda, pro rectè uiuendi ratione incunda, uniuersis indicebatur uitijs: & præ militia hac, cuncta alia omnes iuxta spernenda ducebant. Eorum autem militum princeps extitit Stephanus ille protomartyr, cum quibus suis priscorum belli ducibus comparandus, qui quod præmium meruerat, suis patefaciens, Ecce, inquit, uideo cælos apertos, & Filium hominis stantē à dextris Dei, quò cuncti certa spe pleni non refugerent pro nomine Iesu contumeliam ac mortē pati: quod & certatim fecere: statim enim præter Apostolos, alij alibi duces ea induère arma, reipub. Christianæ fines propagandi studio. In Asia Polycarpus Smyrneus antistes & Ioannis Zebedæi discipulus, unā cū XII. alijs clarissimis uiris, extremū uitæ diem

diem martyrio cōsecit. Ignatius Antiochenus episcopus ad bestias inde damnatus, cōpluresq; alij. Romæ interim alij principes ob patriā cælestem sunt uulnera passi, Nereus & Achileus fratres homines Romani, Processus & Martianus milites, quos in carcere Petrus baptizarat, Nazarius, Torquatus, & Marcellus, & Apuleius, qui Simonis fuerant Magi affectatores: item Linus, Cletus, Clemens, Alexander, Sixtus, Calistus, Urbanus, Fabianus, Cornelius, Sixtus II. pont. Rom. & cum ijs Laurentius leuita, ac innumerabilis credentium multitudo. Quo ferè tempore in Africa, Cyprianus Carthaginensis episcopus, imperator longè inuictissimus, cum ingēti militum Christi numero, per martyrium ad uitæ exitū uocatur. Et alter militiæ dux Dionysius Alexādrinus antistes patri successu fortiter pugnavit. Ac ab initio post Domini discipulos, tales Christiana resp. sortita est belli duces, lōgè mehercle excellentiores quàm illi quondā fuerint, Curiones, Fabij, Scipiones, Camilli, Alexādri, atq; Annibales, quòd hi uidelicet uinci poterant, illi nō poterant, ut uirtus ad præmium cæleste semper prōpta. Quid, quòd nec minus ad mortem animi foeminis nostris fuit? quarū principes fuere à principio, Flauia Domicilla, Euphrosyna, Theodora, Sabina, Cæcilia, Romanæ puellæ. Item alibi per id tēpus, Apollonia uirgo Alexandrina, quum ad rogū iam succēsum, in quo cremāda erat, ducta esset, repente è manibus impiorū profiliēs in flāmā sese ultrò coniecit, ita ut perterrerentur ipsi quoq; crudelitatis auctores, quòd prōptior esset ad mortem foemina, q̄ persequutor ad pœnā. Hinc iā desinamus mirari Mutij Scæ-

uolæ dexterã, quam ad ignem torruit, quòd nõ interemisset Porſenam, quũ Apollonia totũ igni dediſſet corpus, ut ſuo incendio hoſtis etiam ad cognitionẽ ueræ pietatis trahendo, perpetuis liberaret flammis. Non tacebitus & Sophroniæ nobile letum: iſta enim Romana matrona à Maxëtio per uim oblato ſupro, quum ſuũ corpus ab ea labe aliter tueri non poſſet, ſibi manũ intulit, Lucretiæ animi robur æmulata. Sed magis piè Dorothea uirgo egit, quæ in idem diſcrimen adducta, maluit ſuum corpus alieno, quàm ſuo cadere ferro, ne tyranni ſuprum pateretur. Et ſexcentæ præterea fuere ſœminæ ad huiusmodi decora ſtudio religionis excitatæ, quæ tales in hoſtes Chriſtianiæ reipub. geſſere animos, non certè quò illos offenderent, ſed ut ſuo periculo à miſerabili interitu uindicantes, ab impietate ad pietatem reuocarèt. Fuere itidẽ uiri undecunq; conſummatiſſimi, qui partim benignitate temporum in quæ inciderant, partim tyrannorũ ſeſe remittente in noſtros furore, non ſenſere martyrium, qui propterea quòd in confeſſione ueræ religionis perſitiſſent, confeſſores ſunt dicti, & ij ſummis uirtutibus clari, eam cum primis illuſtrarunt. Atq; ita ſenatus populusq; Chriſtianus ex quatuor ab initio conſtitit hominum ordinibus, ex Apoſtolico, martyrũ, confeſſorũ, & uirgineo, in quibus ſumma ſummarum gloria fuit, ut per pia atq; inclyta facta, tam uiui, quàm mortui meruerint clarere miraculis. Ex quo nullũ eſt cuiusuis & uirtutis ſectandæ & uitij deteſtandi fugiendiue exemplum, quin illud ipſum à noſtris quiſq; queat mutuari ampliſſimum, quando ab Apoſtolis & martyribus iuxta diſcimus

mus fidem, iustitiã, sapientiam, fortitudinẽ, patientiã, cõstantiam, seueritatẽ, abstinentiam, frugalitatem, paupertatem, ac diuitiarũ uoluptatumq; omniũ contemptum: à confessoribus, humanitatẽ, clemẽtiam, amorem coniugalem, fidem seruandã, amicitiam, liberalitatẽ, pietatem cõmuniter aduersus omnes, item studium, industriã, eloquentiam, cunctasq; æquẽ bonas artes: à uirginibus uerò pudicitiam, modestiam, castitatẽ, uerecundiã. Imò quum unus istis ferè omnibus ornatus fuerit dotibus, à singulis omnia edocemur, uelut ab uniuersis generatim commonesimus degere omnẽ etatẽ à crudelitate, ira, odio, auaritia, superbia, inuidentiã, perfidia, temeritate, impudentia, luxuria, & libidine uacuum. Palàm igitur est, solam Christianã rempub. ad extremũ perfectum uiuendi modum in orbem terrarũ induxisse. Videãt proinde qui ex officio debent cùm factis, tum dictis Christianũ populũ intra hosce uitæ degendæ fines continere, quantũ peccati, quantũ criminis sit illum agere deuium pessimis morum exemplis, unde laxatis rerum habenis, omnia simul uitia in ciuitatem Dei erumpãt, quibuscum perpetuum sit domi bellum, quo modis omnibus distineamur, mulierumq; ritu altercantes, sinamus religionis hostes multos passim populos reipub. adimere nostræ, ac in suam redigere ditionem, ditionem certè illorũ mox animas miserabiliter perditurã. Nõ est tamẽ de ditione dimicãdum. Sane Christianus senatus ex doctrina Domini, qui, Regnũ meũ, inquit, non est ex hoc mundo, non querit terrenũ, at cæleste imperiũ, nõ hominũ opes, sed salutẽ, in suamq; potestatem cūctos uenire mortales non cogit, uerũ al-

licit. Nihil igitur mirum, si interdum aduersus Turcas & Saracenos, duos hoc tēpore pietatis Christianæ truculentos hostes, minus ualemus armis, utpote humanis, quum spiritualibus sit nitendū: quippe si illi odorarentur, nos secundum Euangelium dogma uiuere, aliquid ueræ pietatis scintillæ in multis illorum relucere, qui innocentia, iustitia, mansuetudine muniti, deberent ante omnes summo amplificandæ tuendæq; religionis desiderio ardere: item si sæpius sacris concionibus peterentur, essentq; qui eos hortarentur, haud dubiè iam mitiores effecti, à nomine Christiano non usque adeo abhorrerēt, quum homines sint, & , quanuis propositi tenaciores, queant bonis monitis adduci, ut ad ueritatem respiciāt: nam ea est integritatis uis, ut facillè quemuis moueat. Quid enim unquā natura creauit, ne alius repetamus, crudelius Athila Hunnorum rege, qui tamen Leonis I. pont. Rom. sanctitate uictus, Romanis pacem reddidit, & ex atrocissimo hoste, humaniq; cruoris appetentissimo, unius hominis precibus est mitissimus factus? Nec minus ualuit nomen probitatis Benedicti abbatis apud Totilam Gothorum regem præferocem. Is enim capta urbe Roma, in Casinati se illi obtulit, ignoto uestitu, ut eius sanctitatem experiretur, à quo nihilo secius cognitus, quanuis alter in comitatu esset regificè indutus, admonitusq; est ne uictoria crudeliter uteretur, ita ut fecit: nam dicto obtemperans, ab omni deinceps iniuria consultò abstinuisse dicitur. Diuus item Gregorius potuit Gothos ipsos iam Arrianos factos bonis monitis ab errore reuocare: potuit & Anglos sic mollire, ut deinde sint

sint sua sponte religionem complexi: adeo cuncta prohibiti parent. Ac ad hunc modum nostra spiritualis resp. hoc est, Christiana religio, ut præstantior, reliquas omnes uelut humanas dissoluit, dissoluetq; perpetuò, si, qui eam docent, cum primis ritè seruarint.

POLYDORVS VERGI-
LIVS VRBINAS IOANNI ROF-
FENSI EPISCOPO S. D.

Dominicam precem quoties, optime Episcopo, recito, (recito autem sæpissimè) nõ possum non alios ignauitæ, alios temeritatis condemnare, quòd eam uelut ieiunanz & uulgo communem facillè prætermittant, uel forma olim à patribus data minus contenti, uarios in singulos dies precandi modos multò post hominum memoriam uerbosiores introducant, ut sacerdotes præsertim infinitum psalmorum numerum, ac bene multorum diuorum uitas, tametsi parum interdum ad fidem scriptas, recitando, ne otientur, perinde quasi ita negotiâtes multum proficiant, qui sæpenumero fessi magis rectandi finem cupere, quàm quod legunt attendere coguntur: quos si tale munus secundum Christi præscriptum, breuiloquentes faceret, plus omnino spatij haberent quod sacris literis darent, quas in primis populum docere debent. Et illud quidem facere quemadmodum D. Cyprianus affirmat, nõ ignorantie solùm est, sed etiam culpæ, dicente ipso Seruatore, Reijcitis mandatũ Dei, ut tradi-

tionem uestram statuatis? At & Tertullianus hunc orandi modum legitimum appellat, quem Christus omnibus iuxtà dedit, quo pro se quisq; posceret à Deo, quod ad humanæ pariter atq; diuinæ uitæ rationem pertineret, quem profectò nemo homo satis unquam planum facere poterit, ut mysterijs quæ in eo insunt cognitis, non sint, qui secus quàm Christus docuerit, orandū iudicent. Igitur quum nuper animi gratia, ruri essem, uenit mihi in mentem eam Dominicam precem interpretari: quod quanquam iam inde ferme ab initio orti Euangelij, D. Cyprianus, deinde Augustinus ac pleriq; alij fecere, tamen quum aliena facilius quàm nostra obliuiscamur, ex usu meo id futurum duxi, ut quum ita orarem, mysteria longè equidem sanctissima quæ in ea prece insunt, sua quasi sponte in meum simul influerent animum. Et quia secundum te, optime Roffensis episcope, non est quisquam omnium, cuius integritatem, grauitatem, probitatem magis mirer, obseruem, colam, quàm mei Roffensis, uiri cum omniū bonarū artium studijs eruditissimi, tum hominis cunctis cæteris rebus multò ornatissimi: statui hunc nostri rusticani otij fructum, si quis sit, saltem bonis adolescentibus, ut ne mihi cum opiniosissimis sophistis res ulla in hac parte esset, tuo nomine impertiri. Quod æqui boniq; facias iterum atq; iterum oro, quū alia nulla ratione possim officium erga te meum præstare. Si igitur hoc quicquid est commentarioli, postquam gustaueris, tibi stomachum non mouerit, iam tutò foras demittetur. Vale. Londini, Nonis Nouemb. 1524.

POLYDORI VERGILII
VRBINATIS IN DOMINICAM
PRECUM COMMENTARIOLVM.

Christus Seruator noster apud Mat-
thæum, cap. 6. ait, Tu uerò quum oras,
intra in cubiculum tuum, & clauso o-
stio, ora Patrem tuum. Hoc ille propo-
nit, quo constet Deum ubiq; locorum
esse, ut quis fide munitus in arcano oret, & id uacuo a-
nimo faciat, quòd alibi per hominum strepitum, men-
tem, qua omnis nostra actio regitur, colligere minus
queat. Hinc cognoscere licet, oportere nos ex animo
precari, & precando non habere extrinsecus uiuendi
rationem, quemadmodum faciunt aliqui, qui ut tèplum
ingressi sunt, singulis diuorum imaginibus ad pedes ia-
cent, laborant, sudant, ut quò magis ab integritate alieni
sunt, hoc propiores religioni uideantur. In occulto pro-
inde orandum est, hoc est, in id negotij de animi senten-
tia incumbendum, ubi Deus nobiscum est, teste Ioanne,
qui epistola sua inquit? Quisquis confessus fuerit, quòd
Iesus est Filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo.
Non est ergo, quòd aliquò terrarũ pergamus Dei quæ-
rendi causa, qui ubiq; nobiscum est: quod nonnulli mi-
nus sentiunt, quos uoluptatis, non item pietatis gratia,
adeo delectat peregrinatio, ut alij aliò percurrant, quò
alicuius diui imaginem uisunt, nihil interim mentem ad
Deum erigentes, contra colendi formam olim à patri-
bus datam, quæ eiusmodi est,

Nam Deus est, quod imago docet, sed non Deus ipsa:
 Hanc uideas, sed mente colas quod cernis in ipsa.
 Ast ne plura, quādo de imaginum cultu, antè lib. De in-
 uent. rerum 6. cap. 13. satis superq; dictum est. Ad propo-
 situm reuertor. Deinde subiicit, Orantes autē nolite mul-
 tum loqui. Idem apud Ioannem, modum precandi docet,
 quum inquit, Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum,
 spiritu ac ueritate oportet adorare. Si igitur spiritu colē-
 dus est Deus, non utiq; multis cum eodem uerbis agen-
 dum, nec, ut inquit Cyprianus, clamoribus admonēdus,
 quia non uocis, sed cordis auditor est. Quamobrem fer-
 tur Athanasius episcopus Alexandrinus, olim instituisse
 apud suos Alexandrinos, ut sacerdotes sacros hymnos
 in templis recitantes potius more legentium quā canē-
 tium, id officij præstarent: cuius forma chori bene cum
 præcepto Christi consentit, quæ utinam etiam nunc du-
 raret, ut ne in templis per symphonicos cātores staret,
 cur minus uerba sacra exaudirentur, aut ne uideremur
 in re hac ueteres atq; adeo imitari, quando apud Roma-
 nos, teste Liuius ab urbe condita, mos fuit, ut uel tibicines
 sacrificijs præcinerent. Postremò sic, ait, orate,

Pater noster) Appellant patrem Deum filij. Ij sunt
 filij, qui baptizati sunt, qui credunt Christum esse Filiū
 Dei: secundum illud, Quotquot autem receperunt eum,
 dedit eis potestatem, ut filij Dei fierent, qui credunt uen-
 turum tandem aliquando tempus, quum aut benefacto-
 rum præmio, aut malefactorum pœna afficientur. Et
 proinde decet, ut nos humanarum rerum obliti, ad mǎ-
 data patris exequenda incumbamus, ut ne uideamur cō-
 trā atq;

trā atq; est in Euangelio, in terris quærere patrem.

Qui es in cælis) In cælo eum esse dicimus, quem rebus omnibus longè beatissimum putamus: ita Deo principalem sedem eo loci damus, quòd ab eo salutem expectamus, qui sumus in terra, quæ scelerum omnium area existit, ubi cuncta calamitatis & miseriæ plena sunt. Quare Christus uolens nos conditionis nostræ à primo monitos, docuit, ut orando eò animum intenderemus unde summum manaret bonum. Modus item loquendi non sine mysterio est: nam quum non liceat cuiquam dicere, Pater mi, sed noster, & humilis æquè ut potès Deū uocet patrem, iam nos per id fatentes unum habere patrem, cogimur perinde ac fratres inter nos amare, uicissimq; iuuare, atq; cõtemptui habere neminem qui Christo credat, quò sic intelligamus nobis æquabiliter pro omnibus orādum. Pudeat eum igitur, qui alteri nocet, qui alienum & peregrinum odio persequitur, qui quòd diues, quòd nobilis sit, inopem fratrem ac minus clarū despicit, contemnit, conspuit, quòd contra suū ueniat testimoniū, fratribus maleficiū inferendo, ac inter eos cõcordiam disiungendo. Vocamus insuper Deum patrē, ut secundum illud primū diuinæ Legis præceptū, Vnum cole Deum: & quartū, Venerare parentes, ei omni tempore honorem habeamus, sicut filij debent obseruare patres. O improbos bene multos, qui immemores officij, tantum abest ut Deum uenerentur, ut etiam parum ira commoti, in eum maledicta impudenter nefarieq; conferāt!

Sanctificetur nomen tuum.) Longè equidē sanctissimū est nomen Dei, ac ob id nihil est quòd optemus per

nos sanctum fieri: sed quum Dei nomine, baptismatis a qua à principio purgati simus, & inde ducenatura, quæ infirma est, facile delictis turpemur, sancta purgatione quotidie indigemus, ac idcirco ut puri continenter efficiamur, necesse habemus & inuocare & colere Dei nomen, ut sanctum fiat in nobis, ut ne illud cōtra quàm est secundum præceptū, Per Dei nomen haud frustra deierato, uituperemus, ad fraudes uēe dolosue malitiosē adducamus, quod impij, quod scelesti, quod nefarij homines faciūt. Quid, quòd ita usu uenit, ut ne olitor quidem heluellas, id est, herbas minutas, quæ in usu cibario sunt, prius soleat uendere, quàm semel atq; iterū Deū, eiusue diuos testatus fuerit? Sanctum fit itaq; nomen Dei apud nos, quū illud à peccato uacui (quia nō est speciosa laus in ore peccatoris) celebramus, obseruamus, in honore habemus: plus nempe non est, quod Deo præstare possumus, uel ille à nobis exigat. Translatio à filijs ducta, quibus quum secundū parētes nihil gratius, nihil iucūdius, nihil amabilius sit, quàm quòd illis honoris accessio fiat, quò eorum nomē perpetuetur, sitq; familiæ in æternum ornamento: ita nos qui Christi Seruatoris beneficio meremur Deum nominare patrem, ut erga eum amorē habere testemur, cupimus eius nomē celebrari, & regnum quamprimum uenire, ac malorum dæmonum potestātē, apud mortales olim permagnam similiter atq; perniciosam, sicut nos libro De rerum inuentoribus 5. cap. 8. demonstrauimus, infringi, tolli, deleri. Vnde illud,

Adueniat regnum tuum.) Duplex est regnū, alterum mundi, cuius principes sunt mali dæmones, (testis est Chri

est Christus apud Ioannem, Nunc princeps huius mundi eijcietur foras) in quo nos uersamur: alterū Dei. Idem Seruator, *Querite primū regnum Dei.* Vsq; eò igitur in regno mūdi uersamur, dū nobis regnū Dei ueniat: uenit autē seu uenire incipit, quū in nobis uiuit & regnat Deus, quod fit, quum puri & sancti in spe summi boni fruendi acquiescimus. Vnde Apostolus ad Galatas, *Viuo tamen, nō iam ego, sed uiuit in me Christus.* Ad istuc nos regnum castē, piē, sanctē uiuēdo nitimur: sic officij memores reddimur, ut nobis optimum finem optemus: sic longum tempus quum non crimus, nos mouet, ut iā iam uelimus dissolui, & esse cum Christo, sicut Apostolus ad Philippēses scribit. Nimirum nō iniuria poscimus à Deo salutem, ad quam incumbimus, iter nostrum in cælū conferentes: nam tum nobis regnum Dei uenit, quum rectē uiuimus, quum postremò perpetuā salutē consequimur, secundum illud diuinum oraculū, *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratū uobis ab origine mundi.* Quod illi minus faciunt, qui gaudent in regno mundi, loco tametsi scopuloso & difficili, diu esse, utpote qui in rebus tantū humanis ad uoluntatem fluentibus acquiescūt, obliti futurum modis omnibus tempus, quum aliò è uita migrabunt. Sed dices, *Haud se aliò migraturos rētur, ac idcirco non est regnum aliud, ad quod sibi aspirandum putent.* Certē uereor, ut ita sit: si enim aliter sentirent, tempus aliquando esse ducerent, se de illa perpetua, non de hac exigua uita cogitare. Et in hac erroris nauis in primis uersantur, qui nullum temporis punctum à peccato uacuum præterire patiuntur, qui utinā ad
extremum

extremū respiscant, ut uerè cū alijs precari queant, regnū Dei uenire. Fiat uoluntas tua sicut in cælo, & in terra.) Volūtas Dei eiusmodi est, ut nos eius mandata curemus, exequamur, cōficiamus: & id rogamus, quò nobis qui in regno mundi sumus, & regnum Dei quærimus, perinde facere liceat, ut in cælo fit, ubi uoluntate Dei nihil non rectè geritur. Et quanuis ita uerba ponantur, ut uideamur cupere sic futurum esse, ut in manu Dei sit facere quod ei lubet, perinde quasi sit alter quispiam qui ei imperet, tamen contrà est: nam quum sit ille opifex rerum & mundi melioris origo, petimus, ut nostra uoluntas cum eius uoluntate cōiuncta sit. Hic posset quis non extra iocum argumentari de libera hominis uoluntate, quam arbitrium dicunt, quum petitur, ut regamur nūtu Dei, & eius ope protegatur. Verū istuc minimè hoc agitur loco, & ideo rursus reuertor eòdem. Magna in nos accusatio, qui quum petimus, ut nobis liceat omnia ex uoluntate Dei facere, tacitè fatemur cōtra eam uenire: aliter enim frustra rogamus, Fiat uoluntas tua. Atque id præsidium petimus, quia naturalibus affectionibus ducti uelimus nolimus, otium magis quàm laborē, satietatem quàm esuriem, uoluptates quàm curas cupimus, amamus, amplectimur. Vnde usu uenit, ut nihil apud nos sit factu propè difficilius, quàm ut quis sua se uoluntate abdicet: quod fit, quum præcepta Dei obseruandi causa nos refrænamus libidines, spernimus uoluptates, auaritiam cōercemus, iracundiam temperamus, cæterasq; animi labes repellimus, sobriè, castè, cōtinenter uiuendo. Atqui unus aliquis dicet, Quotusquisq; inuenietur

uenietur tanta uirtute uir præditus, qui ista paruo negotio præstare potuerit? Proinde nos nostræ infirmitatis conscij, quorum uoluntates ut uehementes, sic crebrò uariæ, inconstantes, aduersariæ sunt, rogamus Deum, ut in hac uita, quæ, sicut Iob uerissimè ait, militia est, hoc est, plena sollicitudinis, ne nostris affectiõib. acti erremus, peccemus, delinquamus, sed nostri actus propè tales sint in terra, quales sunt illorum quos beatos uocamus, quos in cælo esse credimus. Atq; ita per hoc mone-mur in omnib. rebus agendis, implorare diuinum numè, quo munitis nobis, partim per malos dæmones, qui semper præstò sunt, ut noceant, partim per impotentia carnis, quæ, teste Apostolo ad Galatas, cum spiritu semper conflictat, liceat rectè sapere, uitamq; spiritualem dege-re, perinde quasi iam in cælo essemus. Est item usus, ut dicamus, Fiat uoluntas tua, quum negotium aliquod, quod gerimus, Deo commendamus.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.) Nunc de alimento corporis agitur, quod ex anima & carne constat: cuius cibi genus triplex est, ac unūquodq; à Deo petendum. Cibus animæ est uerbum Dei, de quo Christus apud Ioannem ait, Ego sum panis uiuus qui de cælo descendi: Siquis ederit ex hoc pane, uiuet in æternum. Edimus autem panem Christi, quum credimus eum esse Filiū Dei. Vnde illud, Qui credit in me, habet uitam æternam. Et hunc panem sacerdotes assidue concionando, nobis suppeditare debent. At dices, Heus tu, quomodo sacerdotes tot pascere possunt, quum ipsorum longè maxima pars sit literarū minus sciens, & populi nume-
rus

rus infinitus? Ad ista nos quoq; cōnuicamus: sed qui tam inertes deligunt ministros, uiderint, quum maximè omnium aduigilare deberent, ut ne religionis causæ omni tempore indormire dicerentur. Alter cibus, id est, panis noster quotidianus, est eucharistia, quā nostri iam inde ab initio, teste Cypria. quotidie sumere consueuerant: & eum petimus cibū salutarē, quia quum per illum cū Christo coniungamur, qui ait, Qui edit meā carnem, & bibit meū sanguinem, in me manet, & ego in illo: ut ne intercedēte aliquo delicto, cælesti pane subitò priuati, ab eodem, nostro merito, separemur: id quod accidit illis, quibus sacrificijs interdicitur, hoc est, qui excōmunicantur, ut uulgò dicitur. Mos itidem apud nostros à principio fuit, ut manē & ieiuni panē istū supersubstantialē essent, ut Hieron. in Mat. legit, licet Seruator uesperī cōsecrauerit, ac discipulis iā cœnatis dederit, quòd Christus manē passus, manē resurrexerit, auctores Cypria. & Tertull. lib. ad uxorem 2. nam inde, teste D. Hieron. aduersus Iouinianum, omnium nostræ religionis mysteriorū initiū manauit. At demū eiusmodi ambrosia, id est, cibo diuino quē uocant, Apostolus admonet, ut quisq; postquā se rectè probarit, inueneritq; purū ac sanctū, feliciter uescatur. Proinde qui cogunt sacerdotes quotidie id facere, hinc intelligere possunt, se contra Apostoli consiliū, seruitutē illis imponere. Sanè haud scio quī fieri possit ut sacerdos homo, nō Deus, & ut Propheta ait, mēdax, queat omnibus horis purus esse, quemadmodum esse debet qui diuinā rem facit: cæterū faciūt quotidie permulti purē, piē, sanctē: at non nemo non item, qui fortasse malū malo addit,

lo addit, ut sanctior habeatur, ut apud omnes in cælū fe-
 ratur rumore uulgi, qui id longè certissimū esse innocen-
 tiæ indicium existimat. Tertius uerò cibus carnis est, de
 quo intelligit Apostolus ad Timoth. scribēs, Habētes ali-
 menta, & quibus tegamur, his contenti simus. Et hunc
 panē uocamus, quia omnis uictus in pane cōsistere ex eo
 censetur, quòd sine eo, nullas ferè alias sumamus escas. O
 miserā uitæ humanæ conditionē, quæ adeo nobis breuis
 incertaq; est, ut nō liceat cuiquā eam sibi diutius momē-
 to horæ duraturā pro certo habere: quare cibū hodie-
 nū tātūm petimus. Sed quū quotidie, imò semper, ut Lu-
 cas euāgel. ait, oporteat nos orare, per hoc in omnes ui-
 tæ annos alimentū rogamus. Rogamus autē, ut hoc be-
 neficiū Deo acceptū referamus: nam quanuis multo no-
 stro labore utrunq; panem nobis cōparare nitamur, se-
 cundū illud Geneseos, In sudore uultus tui uescēris pane
 tuo: tamē alterum, id est, spiritualē gustare, hoc est, Dei
 intelligentiā habere nequimus, nisi ab ipso imbuamur:
 quod testatur Apostolus ad Corinth. scribēs, Oculus non
 uidit, & auris nō audiuit, & in cor hominis nō ascende-
 runt quæ præparauit Deus diligentibus se. Nobis autem
 & c. Cæterū panis mētio à Christo facta, uidetur esse pa-
 rabola, qua ille more suo usus sit ad sensum enucleatē ex-
 plicandum, qui eiusmodi est, Pater, rogamus te qui cele-
 stis es, ut perinde nobis des panem, id est, animi cibum, ut
 paterfamiliās prouidet alimentū corporis suis filijs: quò
 sic Christus in hac sanctissima precatione non uideatur
 esse loquutus de pane frumētaceo, id quod pluribus uiris
 doctis summè pbatur. Ac ita quotidie precari nos oportet, quum

tet, quum quotidie necesse habeamus unum & alterū cibū capessere, & id in primis diebus festis, qui ea de causa constituti sunt, sicut in nostro De rerum inuentoribus opere planè demonstraui, quò eos precibus ac diuinariū literarum studijs daremus, secundum illud tertium præceptum, Sabbata obseruato. Verum quota hominū pars dies festos rectè agit, quum non aliud ferme tempus hodie magis detur omnis generis ludis, choreis, amoribus, comptationibus, aleis, pactionibus, atq; nundinis? Propterea haud dubiè expediret, ut ita tandem provideretur, quò illi aut castius celebrarentur, aut saltè minuerentur, ut ne lasciuæ iuuentuti tantum amplius spatij esset, sese contra præceptum Domini damnosis artibus exercendi, corrūpendiue, si malū aliter sanari minus posset.

Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.) Ecce lex illa naturæ omnium regina, quæ iubet, ut ne id alteri facias, quod tibi fieri non uis: quæ cōplectitur reliqua illa quinque præcepta, Hominem ne occidas, Adulterium non cōmittas, Furtum non feceris, Nil alienum cōcupiueris, Ne falsum dixeris testimonium. Bone Deus, quale de nobis iudiciū facere quotidie cogimur? Quot mortales ingentesim singulas horas darent pœnas, si, quod petunt, maturè consequerentur? Non, inquam, maturè consequuntur, quia apud Deum semper est pœnitenti ueniæ locus, sed suo tempore, & tamen quum plectuntur, uelut cæci non uident, non animaduertunt, non considerant recentem pœnam esse ueterum scelerum: de quibus iam pridem cōfessi fuissent, quum sæpius dixerint, Remitte nobis debita nostra,

stra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Hinc igitur monemur primum metiri à nobis ueterū iniuriarum memoriam, antequam ita precemur: deinde in posterum tempus abstinere manus ab alterius iniuria, ac ab omnibus malis, quæ ab homine in hominē proficisci possint. O legem æquam, quæ nos mutua cōiugat charitate, quæ ut sol in mūdo, sic in uita mortalium cuncta nutrit, auget, fouet bona. Appellamus autem hīc debita, commissa nostra in Deū, sumpta metaphora à creditoribus, qui soleant debitas pecunias illis remittere qui soluendo non sunt, rogamusq; ipsum Deum patrem familiās, ut ea nobis sic ignoscat, quemadmodum nos eius familiæ filij, alij alijs iniurias cōdonamus. Proinde Seruator subiicit, Si remisieritis hominibus peccata sua, remittet & uobis Pater uester cælestis: si autem non remisieritis, nec Pater uester remittet. Ista equidem uera est satisfactio, quæ ex cordis adyto proficiscitur, ueraq; delictorum remissio.

Et ne nos inducas in tentationem.) Oramus præterea ut Deus ne patiatur nos sic tentari, quò superemur: nam sexcenti nos circumstident hostes cōtinenter insidias facientes, quorum principes sunt sensus, qui, secundum illud Geneseos, Sensus hominis prouidit ad malum, nos assidue sollicitant: per oculos enim ad superbiam, ad auariciam, ad libidinē rapimur, quū uidemus alios præ nobis honoribus, alios opibus multò beatissimos esse, formosius uelut puellis oculos adijcimus: per auditionē ad iram prouocamur, quum publico hominum sermone uapulamus: per gustatum ebrietati indulgemus, per tactum, per odoratum, molles ac dissoluti efficimur. Affectus

item nos diuexant, perturbāt, discruciant. Malus quoq; demō præstō ubiq; est, ut nos ad facinora trahat. Proinde ut ne in hæc mala incidamus, diuina ope nobis opus est: nam uolente Deo tentemur necesse est, quò sic de nobis periculum fiat, dicente Christo apud Ioannem, Nullā haberes in me potestatem, nisi data tibi esset de super. Sane idcirco tentamur, ut si boni inueniamur, præmium: si mali, poenam meritam habeamus. Sed omnis huius clausulæ uis eò pertinet, ut nostræ imbecillitatis semper memores simus, quò siquid bene agamus, illud ipsum Deo acceptū referamus: siquid malè, nobis assignemus, qui ratione nobis diuinitus data abutamur.

Sed libera nos à malo.) Conclusio totius nostri negotij apud Deum est, ut nobis incolumitatem præstet, quò in eius tutela acquiescere possimus, ac ita à uitæ & niniq; periculis, quæ continenter malorum demonum operatione impendent, ope diuina liberati, tādē salui simus: nā articulus hoc loco positus ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, personā diaboli significare uidetur, cuius propriū est tentare.

Amen) Hebraica uox est amen, & hoc loco significat fideliter, siue uerè. & sensus est, Vt ista omnia nos fidei pleni tuo iussu Pater orauimus, sic tua freti bonitate certum habemus nostri optati fore compotes. Iam satis constat hunc esse modum longè post homines natos perfectissimum precandi, quicquid nobis bono, ac deprecandi quicquid malo futurum est. Plus utique quàm ista à Deo petere ac precari nequimus.

FINIS.

Index

INDEX ET RERVM ET

VERBORVM IN HOC

opere præcipuè memorabilium,

locupletissimus.

A

Aró primus
omniũ in-
ter Iudæos
à Mose fra-
tre unctus atque conse-
cratus fuit 267
aaronis filios minoribus
ceremoniis quàm paren-
tem, initiatos fuisse 268
Abagarus 464
abantes natura bellico-
sos fuisse 236
abdemonaples Ismaëli-
ta 513
abel omnium primus pri-
mogenita suorum gre-
gũ Deo immolauit 185
abel protomartyr 552
abigail iuramentum 307
abolla uestis genus 194
abraham quando se & Is-
maëlem filium ex Agar
ancilla, & omnes uernas
suos circumciderit 257
abraham primus litera-
rum inuentor 31
abraham quo tempore
natus 94

abrahamũ Aegyptiis a-
strologiam tradidisse 61
abstinẽtiæ Christianæ in
cibis capeffendis quum
solene est ieiuniũ, qualis
modus esse debeat 425
abyssus 397
Acastus funebrium ludo-
rum inuentor 132
accius 42
achillea herba, ab Achil-
le reperta 75
acoluthi, seu acolythi 271
actinus, Solis filius, astro-
logiæ auctor 61
acu vestes facere, Phry-
gas excogitasse 193
Adam primus omniũ, ani-
malibus aliisque rebus
nomina imposuit 185
adam primus homo, un-
de factus 12
adam primus hominum
sibi pelliceam uestem fe-
cit 193
adam primus legis diui-
næ transgressor 91
adminicula gubernãdi na-
uem Tiphys à miluo ac-

I N D E X.

cepit	229	ritus	72
adulterium Romanos & Græcos capite multaf- se	235	ægyptiorum literæ qua- les	215
adulterorum apud Ara- bes pœna	17	ægyptiorū polygamia	17
adyrmachidarum in ma- trimonio mos	18	ægyptiorum sacerdotum uestitus qualis, & unde fuerit	282
Aedificiorum primi inuē- tores qui fuerint	199	ægyptiorū in sepeliendis mortuis cōsuetudo	208
ægyptij astrologiæ aucto- res	61	ægyptios primos omniū annum constituisse	105
ægyptij literarum, astro- nomiæ, geometriæ, & aliarum artium inuēto- res	28.66	ægyptios Græcos scutū galeamq; inuenisse	123
ægyptij quomodo diem obferuarint	113	ægyptios lucernę usū re- perisse	152
ægyptij primos homi- nes apud se natos perhi- bent	9	ægyptios primos omniū regium principatum ha- buisse	93
ægyptij deorum genus a- pud se primū fuisse glo- riantur	4	ægyptus à Nili exunda- tione quotannis hume- ctatur & fœcūdatur	65
ægyptij primi omniū diis aras, simulachra, & delu- bra statuere	25	æneæ parentalia in hono- rem Anchisæ parētis sui facta	444
ægyptij cur sepulchrorū magnificentiæ maximā operā impenderint	208	æolus uentorum rationē reperit	64
ægyptij unde simulachro- rū usum acceperint	162	æolū uelis uti nautas pri- mum docuisse	229
ægyptij unde	15	aëromantia, eiusque ori- go	81
ægyptiorum dij	4	æs ubi & per quem reper- tum	151
ægyptiorum de ægrotis		æs Ianus primus omnium signauit	154
		ærariæ fabricæ inuentō- res	res

I N D E X.

res	ibid	tores	ibid.
æreos nummos quis pri- mus instituerit	155	Afflictionis occasionem Euangelij seminarium fieri	549
æschylus primus tragœ- dias protulit.	41.42	africus uentus	64
æsculapius medicinæ re- pertor	69.71.74	africorum mos	555
æsculapiû specula ex fer- ro, plumbo, crystallo, ui- tro, mistisque materiis inuenisse	155	africanus primus omniû radi quotidie instituit	236
æthiopes unde	15	afroû deus Neptunus	5
æthiopum quorûdam in matrimonio mos	18	afros primos omnium cõ- tra Aegyptios prælium fustibus fecisse	122
æthiopum quorûdam in sepeliendis mortuis ua- ria consuetudo	210	Agathyrsis promiscuas uxores & liberos fuisse	17
æthiopes Macrobios mor- tuos in uitreis sepul- chris condidisse	209	agendi gratias usus post prandium cœnæm ue un- de deductus	430
æthiopes primos deos co- luisse	25	agesilaus VI. Lacedæmo- niorum rex	93
æthiopes Matthæus con- uertit	558	agesilai dictum	114
æthiopes primos omniû creatos esse unde con- stet	10	aglaophon pictor	167
æthiopes simulachrorum auctores fuisse	162	agnes uirgo sacrata	312. 502
æthiopes nûquã ab exter- nis regibus subacti	16	agonalia festa	431
ætolum Martis filium ia- culum cum amento re- perisse	123	agriculturæ origo, & quot ea redundet bo- nis	166
ætoli lancearum inuen-		agrippam à Caio princi- pe impetrasse ne suum si- mulachrum in templo Ierosolymis erigeretur	161
		Alabãdam Asiæ regioné,	

I N D E X.

crystallú procreare	360	alexander VI. nouum scri	
albanorum mos in sepe-		ptorum breuium colle-	
liendis mortuis	208	giú numero 80. primus	
albatorum sectæ initium		omnium Romæ funda-	
atq; exitus	506	uit 530. idemq; non mo-	
albertus Ierosolymitanus		dò Romæ, sed etiam in	
antistes	495	aliis prouinciis iubileú	
alcamenes IX. Lacedæmo-		stationesq; instituit	525
niorum rex, & ultimus		alexander VII. pontifex	
93. 94		primus aquam uino mi-	
alcátaria oppidum regni		scuit	382
Castellæ	505	alexandri I. decretum	392
alcoranus	515	alexandri III. decretum	
alexæ, tesserarumq; ludus,		pium	440
& pilæ à quibus inuen-		alexandri de coniugio de-	
tus	132	cretum	350
aleatorias artes Lydos		alexandri Rom. Imper. di-	
non tã uoluptatis quàm		ctum	204
compendij gratia exco-		alexandri Imper. integri-	
gitasse	133	tas	531
alexamenus Scyreus Te-		alexandri dictum	235. 236
ius úe dialogorú, secun-		alexandrum nauem 12. or-	
dum Aristotelem, au-		dinum instituisse	229
ctor	60	alexádria in Aegypto un-	
alexander ubi Christum		de, & quando extructa	
depictum habuerit	558	117. 118	
alexander Imp. uolupta-		alimenta ex arborib. quis	
tis gratia auaria Romæ		primus hominibus mon-	
habuit	189	strauerit	177
alexáder magnus cur suos		alleluia	395
barbá radere iusserit	236	almericus Antiochenus	
alexander martyr	561	episcopus	494
alexander I. Rom. ponti-		altaria in templis cur in	
fex, cur aquam lustralé		Orientem uersus uer-	
consecrarit	369	gant	372
		alta-	

I N D E X.

- altarium ac cœmeterio-
 rum origo 356.357
 alui purgationis auctor
 69
 alyattes Lydorum rex in
 bello aduersus Milesios
 fidicines habuit 58
 Amatæ cur Vestales di-
 ctæ 317
 ambrosij de circumcisio-
 ne locus 259
 amen uox quid significet
 397.578
 amiculum nigellum an-
 thracinũ dictũ esse 442
 amphiarus ignispicij in-
 uentor 83
 amphion ex Antiopa, mu-
 sicæ repertor 49
 amphitheatrũ quid 221.&
 cur arena spargi solitũ
 222
 Anacleti edictum 383.393
 anacleti V.pontificis de-
 creta 286
 anacharsis Scythæ inuen-
 ta 152.168
 anachoreticæ uitæ quis
 prima fundamenta iece-
 rit 478
 anaitis Armeniorũ deus 5
 anastasij institutum 287.
 386
 anaxagoræ de Deo opi-
 nio 3.item de diis 4
 anaxagoram primum lu-
 næ defectũ mōstrasse 63
 anaximander spheræ re-
 pertor ibid.
 anaximãdri Milesij de ho-
 minum ortu opinio 10
 anaximenes aëra princi-
 pium posuit 7
 anaximenis de Deo opi-
 nio 3
 anaximenis Milesij Lacedæ-
 monis inuentum 111
 anchoram Tyrrhenos re-
 perisse 229
 ancile quid sit 319
 ancus cur primus omniũ
 carcerem Romæ insti-
 tuerit 104
 andabata 6
 andreas Scythas in suam
 fidem redegit 558
 andræ Scythiam forte
 obtigisse 254
 andronicus Cyrrestes
 64.65
 angariare quid 396
 anglorum in contrahen-
 do matrimonio ritus 21.
 22.352
 anglorum in salutando
 mos 315
 anglos in ipso die natali
 infantes baptizare 263
 anglos & Scythas primos
 pellibus usos fuisse 195

INDEX

<p>animæ ex morbo agentes, cur oleo hodie un-
gantur 339</p> <p>animarum dignitas 2</p> <p>animalia carcere coërce-
ri, unde coëptum sit 189</p> <p>animalia herbas ac reme-
dia nõnnulla hominibus
commonstrasse 75</p> <p>animalia quænam legio-
num Romanarum infi-
gnia fuerint 190</p> <p>animalia quis primus ma-
ctare instituerit 185</p> <p>animalibus quis primus,
rebusq; aliis nomen im-
põsuerit ibid.</p> <p>animi bonorum enumera-
tio 246</p> <p>animum non corpus pur-
gandum esse 405</p> <p>annales põtificum à prin-
cipio Romanos pro hi-
storijis habuisse 46</p> <p>annatarum usus quando
primùm coëperit 531</p> <p>anniuersarias demortuo-
rũ exequias cur Odilon
instituerit 443-444</p> <p>annua parentalia cur ue-
teres fieri uoluerint, ibi-
dem</p> <p>annua sacra cur Felix &
Gregorius facienda sta-
tuerint 438</p> | <p>annulũ digito ferre, pró-
que sigillo uti, quando
homines coëperint 529</p> <p>annulorum inuentor in-
certus 240</p> <p>annulorum origo 155</p> <p>annulus apud Romanos
nota erat ordinis eque-
stris 158</p> <p>annus lunaris 106</p> <p>annus magnus, quot an-
nos solares, secundu` Ci-
ceronem, cõtineat: item
quot, secũdum Iosephũ
ibid.</p> <p>anni ratio quàm uaria fue-
rit apud priscos ibid.</p> <p>annos numerandi uarij
apud gentes modi 67</p> <p>annum qui primi consti-
tuerint 105</p> <p>anténarum repertor 229</p> <p>antheri de notariis insti-
tutum 301</p> <p>antheri pontificis decre-
tum 306</p> <p><i>ἀνθραξ</i> 442</p> <p>anthropophagorũ in ma-
trimonio mos 18</p> <p>anthropophagos in pro-
patulo coiuisset 19</p> <p>antiochena synodus Pau-
lum Samosatenum hæ-
reticum damnauit 545</p> <p>antiochenam ciuitatẽ pri-
mam</p> |
|---|---|

I N D E X.

nam omniū fuisse quæ	apollo quartus Arcadum
Christianū nomen pro-	legislator 89
ferre aufa fit 254	apollinis asylum in Syria
antiochia urbs capta 518	217
antiphona 396	apollinis simulachrum in
antiquos in luctu ut pluri-	Delo 54
mum nigra uestimenta	apollinem arcuum sagit-
induisse 442	tandi que fuisse reper-
antistheſis de Deo opi-	torem 123
nio 3	apollinem lyram ac fiſtu-
antonianę ſectę origo 512	lam inueniſſe. 53.54
antoniani ſodales 508	apollodori Athenienſis in-
antonini Heliogabali lu-	uentum 167
xuria 197	apollonię uirginis Alexá-
antoniſ Enipho gráma-	drię martyris fortitudo
ticus 36	561
antoniſ Muſa medicus	apolloniſ orator impe-
73	rátę Lucio Commodo,
antoniſ ubi cœnobium	cur martyrio corona-
condiderit, & quos ſe-	tus ſit 422
cum habuerit 482	<i>ἀποφύρεται</i> 138
Apelliſ hæreſis 538	apophoreta <i>ibid.</i>
apiſ Aegyptiorum rex,	apoſtatę qui uocétur 539
medicinę repertor 69	apoſtoli cur dicti 274
apollinares ludi unde in-	apoſtoli iuramentum 307
ſtituti 325	apoſtoli cur in diuerſas
apollo Delphos coleba-	mundi partes diſtracti
tur 5	ſuerint 557
apollo medicinę reper-	apoſtoli quomodo inter
tor 69.74	ſe prouincias ad euan-
apollo cur Pythiſ di-	gelizandum partiti ſint
ctus 130	254.258
apollo primū cithara ſim-	apoſtoloſ apud Roma-
plici, Marſias auté tibiſ	noſ religionis auctoreſ
uſus eſt 55	ſuiſſe 256

I N D E X.

apostolos fallacias dæmo
nū usitato more factas,
timuisse	2	arcas duas à fossoribus in
agro L. Pætlij repertas
fuisse, in quarū una Nu-
ma rex, in altera uerò e-
ius libri reperti sunt 118.
appij Claudij libido de-
cemuiratum sustulit	99	arcades musicam inue-
nisse
aprilis, quasi Aphrilis di-
ctus	107	arcades primos in Italiã
literas attulisse
aprorum in morbis reme-
dium	75	arcades primos omnium
instrumenta musica in
Latium attulisse
apuleius martyr	561	arcades Italis leges dede-
runt
Aquilo uentus unde di-
ctus	64	arcadum legislator Apol-
lo quartus
Aræ, cur primò ansæ di-
ctæ sint	186	archagathus Romam pri-
mus ex medicis uenit 71
cur carnifex appellatus
ibid.
arabo medicinæ repertor	69	archelaus VII. Lacedæmo-
niorum rex
arabi unde	15	archelaum ex Ionia Athe-
nas primum physicã im-
portasse
arabes adulterium capite
multasse	17.235	archemides Syracusanus
Sphæræ repertor
arabes singulis annis pue-
rum immolatum sub ara
sepeliisse	364	archestratus III. Lacedæ-
moniorum rex
arabum mos in contrahé-
do coniugio	17.18	archiepiscopi
arabū mos in fœdere pa-
ciscēdo qualis fuerit	141	archistamines
raachne cur à Minerua in
araneam cōuersa sit	191	archileus martyr
arachne quęnam inuene-
rit	ibid.	archilochus iambici car-
minis inuentor
aramei unde	15	architecturæ origo
aratri inuectores	173.174	199
archy-
arbores peregrinæ à qui-
bus in Italiam translatae
sint	182	

INDEX.

- archytæ Tarétini de mūdo & hominū ortu sententia 9
 arcus bufius 125
 arcus & sagittarum reparator 123
 arenam pro amphitheatro aliquando capi 222
 areopagi etymō & nominis causa 96
 areopagitarum magistratus, unde cōstitutus ib. argenteam statuā sibi primus omnium Pharnaces fecit 165
 argenti inuentores 150
 argenti primus signator 154
 argis II. Lacedæmoniorū rex 93
 argiurū legislator Phoroneus 89
 argos duplex 202
 aristarchus 36
 aristeum Apollinis filium oleam inuenisse 180
 aristippi sententia de animæ interitu 553.554
 aristocratiā quid, eiusq; origo incerta 94
 aristocratiā quando cœperit Romæ 98
 aristophanes 42
 aristoteles 36
 aristotelis de mūdo & hominum ortu sententia 9
 aristotelem omniū primū bibliothecā instituisse, quā unā cū schola Theophrasto reliquit 115
 arithmeticæ origo 66
 armatā saltationem Curetes primū instituisse 131
 armeniorū deus Anaitis 5
 armorū & æneorū tormentorum primus usus 122
 arrius 542.546
 arrij schisma 540
 artaxerxem in potatione corona usum fuisse 148
 artemō Clazomenius testudinum inuentor 124
 artem meretriciā cur Venus prima omniū in Cypro instituerit 232
 artem nauigandi quis repererit 227
 aruales sodales cur à Romulo creati 320.321
 arualium collegiū Romæ à Romulo institutū 508
 aruncius Rubrius medicus 73
 aruspicum munus ibid.
 aruspiciā ars quid in se contineat ibid.
 aruspiciā ars unde nomen trahat. ibid.
 aruspiciæ artis & sortiū Prænestinarum origo 82
 aruspi-

I N D E X.

aruspicij inuentor	83	li ostium, Herculi conse	
Arciæ repertor	224	cratum	ibid.
asiã Ioannes cõuertit	558	asylum à quibus constitu	
asianorum mores	555	tũ fuerit, 216. & quo nos	
asinium Pollionem Ro-		pacto asyilis utamur	217
mæ primũ bibliotethe-		Athanasij episcopi Alexã	
cam fecisse	115	drini instituta	408. 568
asofra	57	athenarũ dea Minerua	5
assheruggium	501	athenis asylũ templũ mi-	
assiduas preces inter ho-		sericordiã, cur ab Her-	
mines esse debere	371	culis nepotibus collo-	
assyrij unde	15	catum sit	216
assyrij literarum inuen-		athenis theatra fuisse	218
tores, secũdum Plinium		athenienses cur Protago-	
28.29		ram suis finibus eiece-	
assyriorum deus Belus	5	runt	3.549
assyriorum in sepeliẽdis		atheniẽses quibus primò	
mortuis cõsuetudo	210	statuas erexerint	164
assyriorum sectæ origo		atheniẽses quomodo diẽ	
509.510		obseruarint	113
assyrios astronomiã repe-		atheniensium in augẽdis	
riffe	62	libris studium	115
assyrios & Babylonios		atheniensiu inuẽta	172.173
uxores ex publica au-		athilæ crudelitas Leonis	
ctione emere cõsueuisse		I. pontificis Rom. sancti	
18		tate uicta fuit	564
astrologiæ origo	61	athletas in Circo certasse	
astrologiã ab Hebræis ad		222	
Aegyptios & Chaldeos		atlas	59
manasse	63	atlas Libyæ filius astrolo-	
asyli etymologia	216	giæ repertor	62. cur calũ
asylum in Calauria non		sustinere humeris poẽ-	
procul Trœzene Ne-		tæ finxerint	ibid.
ptuno dicatum	217	atlas spheræ repertor	63
asylum ad Canopicũ Ni-		atomi unde dictæ	8
		atta-	

INDEX.

attalicæ uestes unde dictæ	193	stro Rom. pontifici oblatum, quod ille non accipit	283
atticis promiscuas uxores & liberos fuisse	17	aureliani in Christianos decima persequutio	551
auaritiæ effectus	535	aureus numerus cur dictus, & à quo excogitatus	110
Auerna locus	497	aureus nummus quando Romæ percussus sit	153
aues ad uenandum quis docuerit, incertum	240	auriga qui sit futurus	61
augurum collegia apud Romanos summa religione culta fuisse	85	aurum cur palleat	150
augurum summorum nomina	84	aurum & argentum apud Pangæum maximè abudare	150
auguria unde dicta	ibid.	auri cõflaturam quis inuenerit	151
augustini de polygamia locus	347	auri intexendi modû Attalum regem Asiæ reperisse	193
augustiniani eremitani	491	auri primi inuentores	150
augustus Cæsar duos obeliscos Romam ex Helio poli transportauit	214	ause non legendum esse, sed Osea	273
augustus unde dictus	107	auspicia unde dicta	84
augusti Mausoleum & amphitheatrum	221	auster uentus	64
augylarum mos	18	auctores colédorû deorû qui primi extiterint	24
auisaria quis primus instituerit	189	Aza apud Iudæos quâdo regnarit	67
in auibus tria diuinandi genera	84	azymorum dies	360
auicenna medicus	73	B	
aulea ubi primû iuêta	192	B Abylonij quomodo diem obseruarint	113
A. Cornelius Cossus	99	babyloniorum deus Belus	5
A. Sempronius Atracinus	ibid.	Baby-	
aureum diadema Sylue-			

I N D E X.

- babyloniorum mos 233
 babyloniorū de ægrotis
 consuetudo laudata 72
 babylonios & Assyrios
 uxores ex publica au-
 ctione emere consue-
 uisse 18
 babylonios olim pisci-
 bus tātum uicitasse 187
 bacchanalia sacra 321
 bacchanalia celebrandi
 mos 233.234
 bacchanalia Melāpus A-
 mytheonis filius insti-
 tuit ibid.
 bacchanaliorū effect⁹ ib.
 bacchum Ioui post deui-
 ctos Scythas primitias
 obtulisse 475
 bactrianos senes canibus
 obiecisse 210
 baleares insulæ 123
 balis herba 73
 balistæ & fundæ inuen-
 tores 123
 balsamū ubi nascatur 338
 baptismatis causa 260
 baptismatis primus usus
 ibid.
 baptismatis triplex ge-
 nus 265
 baptismum non iterandū
 esse 264
 baptizandi adultos mo-
 dus, & quibus diebus 266
 baptizātorum infantium
 institutum, ab Apostolis
 promanasse 262
 barcaorum mos in con-
 flanda pactione qualis
 fuerit 141
 barbam aut comā ne præ-
 sul & reliqui sacris ini-
 tiati nutrissent, à quo ue-
 titum 286
 bartholomæus Indos ci-
 teriores conuertit 558
 bartholomæo citeriorem
 Indiā sorte obtigisse 254
 basilica insula 159
 basilidis Cerdonis hære-
 sis 538
 basilis Brigidenſium or-
 dinis auctor 500
 basilis quando & ubi flo-
 ruerit 483
 bastetanorum de ægrotis
 mos laudatus 71
Beus quid 10
 Beelzebub 397
 bel, Beel, & Baal, idē sunt
 ibid.
 bellandi morem à Marte
 repertum esse 121
 bellariorū inuētores 187
 bellerophōtis inuētū 126
 bellicarum machinarum
 inuētores 123
 belus Babyloniorum &
 Assyriorum Deus 5
 belus

I N D E X.

- belus amnis 159
 belus, Nini pater, ab Assyriis & Babylonis cultus 25
 benedictio sacerdotis post sacra, & circunversio frequens eiusdem in altari, unde promanarit 389
 benedictus Nursinus quando claruerit 483
 benedictinorum uestitus ac regulæ 485
 berecynthes Rheam colunt 5
 bernardus abbas 504
 bernardus Castilionensis 487
 Bibula charta 119
 bidentis anchoræ repertor Eupalamius 229
 bigas primùm Phrygas iunxisse 127
 bin pondus 149
 biremis auctores 228
 biretri repertor incertus 239
 bissextus annus cur dictus 108
 Bombardæ inuentum omnium admiratione execrationeque dignum 237. 238
 bombardæ unde dicta 125
 bombardæ repertor incertus 124
 bôbarda nihil terribilius ab hominibus excogitari potuisse ibid.
 bombardæ usus Venetis primùm indicatus ibid.
 bombyces unde generentur 196
 bombycinas uestes Pamphilum reperisse ibid.
 bonæ deæ sacra 321
 bonorum cœnobij prope Londinum fundatio 501
 bonifacius primus omnium iubileum retulit 523
 bonifacij primi decretum 287
 Bonifacius III. altaria candidis linteis pannis operiri uoluit 357
 bonifacij III. de Cardinalium dignitate & officio decretum 292
 bonifacium III. formam eligendi episcopi, sacerdotes atque diaconos mutasse 299
 boreas uentus unde dictus 64
 boues ad aratrum quis primùm iunxerit 173
 Braccata Gallia unde nomen traxerit 194
 braccæ Gallorum uestitus qualis ibid.
 brachmanæ apud Indos nihil

I N D E X.

nihil animatum com- disse	186	cadmus	48
breviatores Romæ quis primus omniū institue- rit 530. quis item exau- ctorarit, ac dein restitue- rit	ibid.	cadmus in Græcia reli- gionis auctor	27
brigidæ uiduæ sanctitas	499	cadmus quas literas è Phœnicia in Græciâ at- tulerit	29
brigidensium ortus ibid. uestitus	500	cadmus ubi aurum inue- nerit	150
britannis promiscuas u- xores & liberos fuisse	17	cadmus auri conflaturæ inuentor 151. Idem The- bis, uel in Phœnicia la- pidicinas inuenit	200
britannorum mos in con- iugio	ibid.	Cæacus argenti inuētor	150
bruno Colonienſis Car- tuſianæ congregatiōnis auctor	493	cæcilia martyr	312. 561
Bucolici carminis inuen- tor	41	cæcilius	44
buddas	58	cæleſtinus I. Roman. pon- tifeſ	546
βυδδ	325	cæleſtinus V. Rom. ponti- fex auctor ordinis cæle- ſtinorum	488
βυδδ quid Græcis deno- tet	531	cæleſtinorum ordinis o- rigo	ibid.
bullæ aurea quibus pecu- liaris fuerit	194	cælum inhabitare quis di- catur	569
buſium	125	caremoniæ unde uocen- cētur, & quæ propriè di- cantur	391. 392
Byzantina ſynodus à Vi- gilio pont. habita, Theo- dorum oppugnauit	546	caretanorum ſectæ ini- tium	512
C		caretum Vmbriæ oppi- dum	ibid.
Aballio urbs	418	cariti populo in centum annos inducias datas fuiſſe	139
Cadauerū ablutiones & unctiōnes unde origi- nem trahant	443	cæſares	

I N D E X.

cæsares Romæ quando creati	100	C. Caligulæ de osculari- dis pedibus edictum	314
Cain primus agricola	171	Caij I. pontificis decre- tum	306
cain primus denarium ex auro fecit	153	calata, id est uocata	109
cain aut Seth lapidicinas inuenit	200. Idem cain pondera & mensuras pri- mus reperit	calatrauensium militum religio	505
cainum Adæ filium anxie in cumulandas pecunias incubuisse	67	calchæus augur	84
C. Iulius Cæsar primus om- nium amphitheatrum in campo Martio posuit	221	calendæ unde dictæ sint ibid.	
C. Cæsar cur sinistrum pe- dem ad osculandû Pom- peio Pæno porrexerit	313	calices in quibus conse- cratio fieri solita, ligne- os olim fuisse	458
C. Cæsaris amphitheatrû cur ab Augusto destru- ctum	221	caligam apud ueteres cal- teamenti genus fuisse	240
C. Cæsarem caluitij defor- mitatem iniquissimè tu- lisse	239	caligarum auctor iucer- tus	ibid.
C. Cæsarem latum clauû gestasse	193	calistus martyr	561
C. Martius Rutilius ex ple- be Dictator creatus	100	calistus I. Rom. pontifex ubi ædem extruxerit, & cui dicarit	521
Caius princeps Petroniû misit, ut suum simula- chrum in templo Ieroso- lymis erigendum cura- ret	161	calisti institutum	418
		calisti institutum de cæ- libatu sacerdotum	345
		callias Atheniensis minij inuentor	160
		calyphas Mahometo suc- cessit	517
		camalduensiu religio un- de exorta	486
		camisia uestis	194
		campanæ inuentor igno- ratur	237
		candelæ ex seuo inuentor	

I N D E X.

incertus	240	triplicei initiatorum ge-
canicie laus	274	nerè constare
canon	396	295
canonicorum regularium		cardinalium pileus unde
origo	304.491	defluerit
canonicorū uestitus qua-		293
lis	492	cardinalium quæ sit pri-
cancros edendo sibi cer-		ma origo
uos à phalangio morfos		289
mederi	75	cares ocrearum & crista-
cantabros uxoribus olim		rum inuentores
dotes dedisse	18	123
cantores nostrates in tem-		caria unde denominata
plis notati	408	84
capillorum tincturam Me-		carnis cibus
deam reperisse	236	572
capita cur aperiamus ma-		carnis usum sub Saturno
gistratibus	312	nullum fuisse
capitis ratio unde initium		186
traxerit	284	carmelitanorū ortus
capitis rationē olim pro-		494
brosam fuisse	ibid.	uestitus
caras auguriorum inuen-		ibid.
tor	84	carmelus Syriæ mōs
carcerem quis primus, &		494
cur instituerit	104	carmenta Euandri mater
cardinalium ordinis uera		431
origo	290	earmentalia sacra
cardinales titulum pres-		ibid.
byterorum unde habe-		carthaginenses ab Aga-
ant	294	thocle uicti, cur ducent-
cardinales unde suos titu-		tos nobilium filios Sa-
los habeant	ibid.	turno immolarint
cardinalium officium	292	366
cardinalium ordinem ex		carthaginēses Saturno ho-
		mines litasse
		ibid.
		carthaginensium Impera-
		tores quādo triumphare
		consueuerint
		142
		carthaginensium inuen-
		tum
		124
		carthusianorū ortus
		186
		caspios demortuos bestijs
		proiecisse
		210
		casinum oppidum
		483
		casiterides infulas plum-
		bum

I N D E X.

bum gignere	151	celocis inuectores Rhodios fuisse	229
cafsius Calpitanus medicus	73	cenchreæ Corinthiorum portus	286.451
caftitatem coactâ que ma- la fequantur	345	census Rom. origo & forma	101
catapultæ inuectores	123	censum agere, quid	103
catechumeni	266	centaurea herba à Chirone reperiata	74
κατὰ χεῖρ quid	ibid.	centaurorum fabula unde exorta fit	127
cathedram Petri cur principalem Cyprian. uocet	277	centauros equos subagittasse	ibid.
catonis de agricultura testimonium	166	cephas uocabuli interpretatio	396
catonis egregiũ dictũ	188	cerafus à L. Lucullo quando in Italiam translata	182
catonis leges cibariæ ibi.		cerealia facra unde	321
catulli de coniugio carmen	351	cereæ paschales candelæ unde initium trahât	435
cauea pars media theatri	220	ceres quasi Geres dicta	171.533
cauponam Lydos aperuisse	178	ceres agriculturæ inuentrix	ibid. & 174
caufarum tria genera	379	cererem primũ omnium mortalibus leges dediffe	88.90
Cecropia oppidum in arcem translatum	202	ceroferarij	271
cecrops cur bifrons habitus	17	cerui dictamni herbæ esu fagittas corpori infixas extrahunt	75
cecrops Diphyes equalis Mosis, primus Atticę rex fuit	27.93	cerui à phalãgiopercussi, cãcros edendo sibi mendentur	ibid.
cecrops Diphyes in Græcia religionẽ instituit	27		
cecrops quãdo uixerit	139		
cecropem cõiugium ante Deucalionem constituisse	17		

I N D E X.

ceruifiæ usum Dioscoridē	rundinibus inuenta	75
non ualde probare	Chemis rex ab Herodoto	
179	Cheopes dictus	206
ceruifiæ quinā populi u-	Chios, Dionysio Oma-	
tantur	dio, hominem crudeli-	
ibid.	ter discerptum immo-	
Cephas	lasse	363
396	chiromátia quid, eiusque	
Cephus Chemis regis fra-	origo	81
ter	Chiron medicus centau-	
206	rorum iustissimus	74
Cæsarea, Philippi urbs	chirothecæ cur olim epi-	
463	scopis datæ	283
Chabreus rex	<i>χειροθηνι</i>	70
528	chlamys quibus peculia-	
chalcedonia synodus à	ris fuerit	194
Leone I. pont. habita, Eu-	choreas ducendi consue-	
tychianum errorem dis-	tudo unde orta	332
cussit	Chorcæbi Atheniæsis in-	
546	uentum	167
chalcus Athamãtis filius,	chorus unde dictus	408
clypei inuentor	eiusque origo	ibid.
123	chrisma quid	337
chaldeï astrologiæ aucto-	chrismatorium quid uo-	
res	cetur	553
61	Christianæ reipub. du-	
chaldeï apud Babylonios	plex hominũ genus es-	
& Assyrios sapientes ha-	se	267
biti	christianæ reipub. præ-	
58	stantia	553
chaldeï qui uocentur	christianæ religionis ori-	
248	go	ibid.
chalybes, uel, ut alij, Cy-	christiani à quibus perfe-	
clopes primi omnium fer-	quiti fuerint	355
rariam exercuerunt	christianorum ad decem	
151	& septem	
chanaan Noe nepos cur		
seruitute multatus		
95		
chananæi unde		
15		
charandes primus Tyrio		
rum legislator		
89		
charitatis argumenta		
481		
chartarum inuentio		
118		
chartarũ uaria genera		
119		
chelidonia herba ab hi-		

10

I N D E X.

- & septem millia, diebus tantum xxx. Diocletiano imperante, suppliciiis afflictâ fuisse 409.410
- christianorum afflictio & persecutio ingens 551
- christianorum mos in cōiugio laudatus 19
- christianis ieiunandi ratio 425
- christianos quinam ex alienis & externis primi infectati fuerint 550.551
- christianismi initium unde promanarit 241
- Christus cur à Deo in mundum missus sit 245
- Christus cur Messias dictus 394 item Nazareus ibid. & 248
- Christus cur miracula ediderit 249
- Christus cur in mundum uenerit 548. item cur sibi apud Iudæos inuidiam constarit ibid.
- Christus cur orâdi sacrificandiq; modum instituerit 249
- Christus 12. Apostolos, & 70. discipulos cur elegerit ibid.
- Christus qualis sit homo, & quomodo ad nos uenerit, & Verbū caro factum sit 246
- Christus qualem potestatem Apostolis dederit 250. 251
- Christus quando & cur à Ioanne Baptista baptizatus sit 249
- Christus quid homines docuerit ibid.
- Christus quo tempore, & ubi natus sit 247. quando, & cur circumcissus 247. 248
- Christus quo tempore ætatis suæ in templo docuerit, & cum doctoribus disputarit 248
- Christus Seruator cur intra cubiculū orare nos iusserit 567
- Christus sol iustitię 372
- Christus unde dictus 248
- Christi mors, resurrectio & ascensio 250
- Christum Abagaro Edifseniorum Toparchæ suâ imaginem dono misisse 464
- Christum cur Deus morti & afflictionibus expositum esse uoluerit 245
- Christū salutâtes se, osculari solitum fuisse 314
- Christos perunctos quos Dauid uocet 336

I N D E X.

chryssippi de deo opinio	3	circorum nauem Cyprios	
chrystostomi de polyg-		reperisse	229
mia locus	348	circini inuentor	224
Cibus animæ quis sit	573	circius uentus	65
cibus triplex	ibid.	circuitores qui uocentur	231
cibi potusque usus quis		uerus	188
ciborum delectus in ieu-		circuncisio carnis & spiri-	
nio per legē habitus	427	tus	258
ciceronis contra Epicu-		circuncisio Iudæorum, à	
rum, de Deo sententia	4	Christianorū baptismo	
ciceronis de agricultura		quid differat	ibid.
encomium	166	circuncisio quando pri-	
ciceronis de hominū or-		mū, & cur istituta sit	257
tu opinio	12	circuncisionis genera du-	
ciceronis de institoribus		plicia esse	258
sententia	231	circuncisionis modus de-	
ciceronis locus in Cato-		claratus	257
ne emendatus	39	circuncisionis præceptum	
ciceronis locus enodatus		graue, & minimè æquū	
444-445		Iudæis primò uisum fuis-	
ciceronis de Romanorū		se	259
lingua sententia	13	circuncisionis usus	258
ciconiā origano sibi à ue-		circuncisionē omnium a-	
nenis salutē quærere	76	liorū mādatorū Dei lon-	
cilicium uestis genus un-		gè antiquissimū esse	257
de confectum	195	circi descriptio	137
cineæ Pyrrhi regis legati		cistercium	487
memoria	120	cisterciensis ordinis au-	
cinerum dies cur sit cose-		ctor	ibid.
cratus	417	citharæ repertores di-	
ciuica corona	146	uerfi	55
circe uenefica	78	citharæ septem chordas	
circenses ludi unde dicti		Terpandrum, octauā Si-	
137		monidē, nonam Timo-	
		theum adiecisse	ibid.
		citharā	

I N D E X.

cithara apud Hebræos	locari ſoluerit	278
quot chordas habuerit,	clemens martyr	561
& quæ eius forma fuerit	clemens V. quando pont.	
ibid.	factus	531
cithara cum plectro per-	clemētis V. pont. iuſſu cur	
cuffa	Tēplarij ad unū omnes	
ibid.	deleti fuerint	503
ciues unde dicti	202	
ciues Romani in quinque	clemens V I. iubileum 50.	
clafſes diuiſi	anno, Bonifacius VIII.	
101	100. celebrari ſanxit	524
ciuile ius à quo & quādo	clementem à Petro initia	
Romæ euulgatū, ſaſtiq;	tum fuiſſe	256
in albo circa forum pro-	clemētem pont. notarios	
poſiti fuerint	110	
ciuitas unde dicta	202	
ciuitatem regiam uel po-	conſtituiſſe	301
pularem qui primò inſti-	cleomenis Lacedæmonij	
tuerint	exercitus ex ſeruis ma-	
92	numiſſis	95
Cleræ uirginis congrega-	cleopatræ exemplum de	
tio	coronis uenenatis flori-	
498	bus	147
clafſem Neptunus primus	cleopatræ luxus	189
omnium inſtituit	227	
clafſe primum depugnaf-	cleophanti Corinthij in-	
ſe Minoëm	uentum	166. 167
229	cletus martyr	561
clafſes Rom. quinque, &	cluniacēſium ordinis fun-	
quanti unaquæq; ſit æſti-	datio	486
mata	101	
clauum pangendi mos a-	clypei inuētores	123
pud Romanos	68	
clauium inuentor	clyſteris uſum ciconias a-	
224	peruiſſe	76
cleanthiſ de Deo opinio	3	
cleaticum philoſophiæ ge-	κλυτὸς	394
nus	59	
clemēs I. pont. cur epiſco-	Co inſula Aefculapio di-	
palem cathedram in emi-	cata	71
nentiore tēpli loco col-	cœnobiorum duorū pro-	
	ppe Seruatoriſ ſepulchrū,	
	ortus	482

I N D E X.

collegium breuiatorum	quis primus omnium Romæ instituerit	530	gros miseræ unde oriatur	72
collegia uirginum unde exorta	213	conchylium	198	
colorem album præcipuè Deo decorum habitum fuisse	283	concilia sine Rom. pontificis auctoritate habita, irrita esse debere, quiprimi omnium statuerint	547	
colores diuersos intexere Babylonios cœpisse	193	concilia uaria diuersis in locis habita	542. 545. 546. & 547	
colores quis primus omnium inuenerit	167	conciliorum origo	544	
columellæ de agricultura encomium	166	concionandi mos unde promanarit	373. 374	
columnæ marmoreæ quando Romæ haberi cœptæ	201	concionator qualem sibi concionandi modum præscribere debeat	374. & deinceps	
commercium uictus gratia inuenta esse	230	conclusio quid	375	
communia omnia sub Saturno fuisse	138	concumbendum quando sit	236	
comœdia noua cur à poetis inuenta	42	confessio uera quæ sit	402. 403	
comœdia unde dicta ibid.		confessio annuaria à quo instituta	405	
comœdiæ à tragœdijs quid differant	ibid.	confessionis publicæ initium	402	
comœdias tragœdiasque recitandi in theatro modus	219	confessionis apud Christianos institutum unde defluerit	ibid.	
compactionem ferri quis excogitarit	151	confirmatio quid	375	
copatres in baptismo testes	264	côfirmationis origo	264. 338	
conceptiuæ feriæ	432	confraternitatis sectæ primordium	507	
concertationes circa æ-		confutatio quid	376	
			congia	

I N D E X.

congariaria dona	326	consules unde dicti	ibid.
cōgregationis canonicorum Seruatoris, quæ & Scopettina dicta est, auctores quinam fuerint	493	confus deus	451
coniugij bonum	341	conuiuari quū quis præfertim sacerdos primam celebret missam, unde natum sit	330
coniugij finis	349	conuiuium Dominicum quale fuerit	419
coniugij origo & causa	15.16	conuiuia pontificalia triumphalia	ibid. funebria ibid.
cōsecrationis mysterium magni minorisq; sacerdotis apud Hebræos explicatū	267. & deinceps.	copides	455
cōsecrationis primi sacerdotis rationē, mysterio non caruisse	ibid.	corax Siculus	48
consensus matrimonium facit	352	corbana quid	397
cōstantinopolitana synodus à Damaso pont. habita, Macedonij & Eudoxi hæresim damnauit	546	corde circuncisus qui dicatur	259
constantinus Imper. quæ templa erexerit	521	corinthi hæresis	537
cōstantinus III. Imp.	547	cornelianum decretū	306
constantini de Maxentio Licinio & Maximiano uictoria	552	cornelius Centurio primus omnium ex gentibus à Petro baptizatus fuit	262
consualia sacra unde promanarint	431	cornelius martyr	561
consules quando Romæ pro regibus esse cœperint	98	cornelij synodus in urbe Roma Nouatianam hæresim damnauit	544.545
		corona dignos esse legitime certantes	552
		coronæ unde olim fieri consueuerint	145
		coronarum uaria genera	146
		coronas qui primi inuenierint	145
		corporis nostri partes	

I N D E X

- principales tres 453
 corus siue Caurus uen-
 tus 64
 corylus Argiuis primus
 Olympici certaminis ui-
 ctor 129
 Crassus diues quales suis
 ludis coronas dederit
 146
 crates cur aurum in mare
 proiecerit 153
 crates Malotes 35
 cratinus 42
 cremãdorum cadauerum
 usus cur apud Romanos
 increbuerit 211
 crepi cur Luperci dicti
 136
 cretenses musicam inue-
 nisse 50
 cretenses præcinente ci-
 thara gressus in prælia
 ingredi solitos fuisse 58
 cretenses scorpionem tor-
 mentum reperisse 123
 cretensium legislator Mi-
 nos 89
 cretensium deus Iupi-
 ter 5
 cribrorum excogitatores
 175
 eriborum genera è fetis
 equorum Galliam repe-
 risse ibid.
 crispus Sallustius 46
 cristarum & ocrearũ Ca-
 res repertores 123
 crucigerorum ortus 495
 crux in cælo à Constan-
 tino Imp. quando con-
 specta 357
 crux quando primùm cœ-
 perit haberi honori at-
 que uenerationi ibid.
 crucis signo se munire un-
 de ortum 454
 crucis supplicio necari
 quenquam cur Constan-
 tinus uetuerit ibid.
 crystalli generatio unde
 160
 Ctesibij Alexandrini in-
 uentum 111
 ctesiphontis inuentũ 124
 ctistas ex Thracibus sine
 coniugio uixisse 19
 conradus Germanus, pri-
 mus omnium ex Germa-
 nia artem impressoriam
 Romam attulit 117
 Cubiculariorum institu-
 tio 301
 curetas olim Saturno
 pueros immolasse 364
 curius ex agro in Dictato-
 rem accersitus est 170
 curruum repertor 127
 Cybelis inuentum fistula
 54.55
 cyclopes turres primos
 omnium

I N D E X.

omnium inuenisse	202	dæmoniaci quomodo à	
cymbæ excogitatio	229	sacerdotibus liberen-	
cyniræ inuenta	151	tur	369
cyprianus Carthaginen-		dæmonis responsum Syl-	
sis episcopus quando		uestro pontifici datum,	
martyrio coronatus sit		quale fuerit	367
561		dæmones quibus technis	
cypriani dicta	556	mortalibus imposue-	
cypriani locus de circū-		rint	ibid.
cisione 257. item eiusdē		dæmones effugandi mo-	
de ieiunio dictum	430.	dum, aut incantationes,	
deq; mortuorum luctu		quibus morbi sedaren-	
sententia	447	tur, quis primus edide	
cypriorum mos	232	rit	79
cyprum insulam crystal-		dæmones malos deorum	
lum procreare	160	personam suscipere	1
cypselus	131	dalmatica uestis unde re-	
cyrenaicus <i>Ab. C.</i>	3	perta	194
cyriacus Ierosolymita-		danaus an primus omniū	
nus antistes, crucigero-		puteos foderit	204
rum auctor	495	danaus nauem ex Aegy-	
cyrum Persarum regem		pto in Græciam primus	
uictis Lydis Ioui deci-		omnium inuexit	227
mam prædæ dedisse	475	daphnis, Mercurij filius,	
cyri regis Persarum me-		Bucolicum carmen in-	
moriam	120	uenit	41
		dauid uates diuinus	38
D		dauid uates musicus	55
D Actylos in Creta fer-		Debiles mébris aut man-	
rum adinuenisse	151	cos ad sacerdotium ad-	
damasi decretum 385. 386		mitti Anastasium noluis-	
409		se	287
Damasi pontificis schif-		decalogus à Deo cur ho-	
ma	539	minibus per Mosen tra-	
dædali inuenta	224	ditus	93
		decem-	

I N D E X

decemviri quando primū Romæ creati	100	democratia unde descen- derit	94
decemviratus Romæ ob stuprum abrogatus	99	democritus magices stu- diosus fuit	78
decij in Christianos octa ua persecutio	551	democriti Abderitis de hominum exortu opi- nio	II
decimarum & primitia- rum, ac primogenitorū redēptionis origo	469.	democriti de poētis sen- tentia	37
& deinceps.		demonstratiuum genus	
decirem Nefigiton in- stituit	229	379	
declamator quis	49	demortuorum anniuersa ria iusta unde originem trahant	443
dedicandi templa institu- tum	361	demosthenis laus	48
dela Phryx	151	denarius diurnus	104
delam ferri temperiē in- uenisse	152	denariū ex auro quis pri- mus fecerit	153
deliberatiuum genus	379	denicales feriæ	433
delphorum deus Apol- lo	5	dentis euulsionē quis pri- mus inuenerit	69
delubra Epimenidē Cre- tensem primum inue- nisse	203	deæ Syriæ sacerdotū se- ctæ origo	509
demaratus Corinthius fi- gulus	167	derbicæ & Massagetæ æ- grotantes iugulabāt ac deuorabant	208
demetrius Antigoni ad 30. ordines nauem insti- tuit	229	Deus quid Pythagoræ 3. quid item Thaleti Mile- sio	ibid.
demetrius poëta satyri- cus	43	Deus quomodo colen- dus 5. unde dictus	7
democratia	92	Deus unus est, & rerum omnium principium	6.
democratia quomodo & cur sensim in urbem Ro- mam irrepserit	99	8. 254	
		Dei nomē quomodo san- ctum	

INDEX

ctum fiat, & quomodo		tozem Liberum patrem	
item profanetur	570	fuisse	93
deo uero qui primi sacri-		diagoras Atheos	3
ficauerint	27	diagoras philosophus,	
deo à nobis duo offerri		cur ab Atheniēſibus ex-	
debere	369	pulfus fit	549
deo immolandi pecora		<i>διατριπή</i>	70
mos	185	dialecticæ origo	70
deum animum iuſtū, non		dialogorum auctor Plato	
munera reſpicere	468	ibidem	
deum cur patrem uoce-		dibapha Tyria	198
mus	568	dibutadis Sicyonij in-	
deum non uocis, ſed cor-		uentum	167
dis auditorem eſſe ibid.		dictamni herbæ uirtus	75
deū numero impari gau-		dictator unde dictus, &	
dere	108	cur dictaturā in rep.	
deum ſolum ſapientē eſſe		Romanam inueſta	98
Pythagoras ſenſit	59	dictator quis primus Ro-	
deorum imagines cur pri-		mæ creatus	98
ſci in ſacrificali pompa		didymus grāmaticus	36
geſtarint	457	dies diuis ſacri quinā ha-	
deorum prima origo un-		beantur	436
de	1	dies feſti cur à patribus	
deos colendi ritus unde		conſtituti	433
effluxerit	24.26	dies quomodo ab initio	
dexteræ manus religio		aliſ aliter obſeruauerint	
314		ac noctes diuiſerint	113
Diabolus	397	digamiam ſacerdotū quis	
diaboli proprium	578	uetuerit	287
diaconus ut poſt rem di-		digitorum iactationē ſi-	
uinam factā pronuntiet,		gnum leuitatis eſſe	135
Ite miſſa eſt, unde mos		dimophilus laudatiſ. ſi-	
ſit	389	gulus	168
diaconi	271	diocletiani in Chriſtia-	
diadematis regij inuen-		nos XI. perſequutio	551
		Diocle	

I N D E X.

Diocletiani de osculâdis	tum	21
pedibus edictum 313.314	diuortium cur apud Iu-	
Diocleriani dictum 93	dæos à Mose primū in-	
diœceses episcopis dis-	stitutum	20
tributæ	diuortij libellus	ibid.
Diogenis scitè dictum 150	diuortij inter Iudæos &	
Diomedi in templo Pal-	Romanos discrimen	21
ladis hominē fuisse ob-	D. Gregorius quale cardi-	
latum	nalibus officium statue-	
363	rit	292
Dionysius Alexandrinus	Doliolam locum sputo	
antistes martyr	conspurare uetitū fuis-	
561	se	358
Dionysius musicæ harmo-	doliorum excogitator	225
niæ repertor	50	
Dionysius pontifex quan-	Dominicus Calagurita-	
do presbyteris paro-	nus Hispanus	496.497
chias, episcopis diœce-	Domitiani in Christia-	
ses tam Romæ quàm ali-	nos 3. persecutio	551
bi diuiserit	288	
Dionysius primus thea-	domos luteas quis pri-	
tri auctor	mum inuenerit	200
218	dona spiritualia unde ui-	
Dionysij inuentum	lescant	525
176	Dorios modulus Thamy-	
Dioscorides post Orphe-	ras Thrax excogitauit	54
um & museum de her-	Doristus V. Lacedæmo-	
bis scripsisse	niorum rex	93
76	Dormientij nomen Vigi-	
Diospolis ab Aegyptijs æ-	lantio à quo impositum,	
dificata	eiúsque de reliquijs di-	
202	uorum sententia	520
Dircæus poëta primùm	Dorothea martyr	562
tubam comperit	56	
56	Doxius, Gellij filius, do-	
discipuli septuaginta cur	morum lutearum inuen-	
à Domino electi	tor	200
274	drachma Attica	104
diuinandi duo genera	82	
diuisio siue dispositio		
quid		375
diuortij auctor quis		19.20
diuortium quando lici-		
		drach

I N D E X.

drachmę æstimatio ibid.		diosus fuit	78
Draco primus Athenien- sium legislator	89	empedocles primus secū- dum Aristotelē rhetori- cæ auctor	48
Druides	58	empedoclis de hominum ortu opinio	10
Dyagūdas Thebanus	422	emporetica charta	119
<i>δωαγεία</i>	94	Encænia	361. 395
E		endymion primus Lunæ cursum deprehēdit	63
E cclēsia	243	enochia urbs unde con- structa	203
E cclēsia prima quæ fue- rit	ibid.	enos primus omnium no- men Domini inuocauit	27. 244
ecclēsiæ auctoritatē diffe- rentiam inter ordinem & plebem cōstituisse	281	Epeus arietē bellicā ma- chinam inuenit	124
ecclēsiæ caput Christus	243	epei Olympici certami- nis inuētores	129
Ediffeniorū toparcha A- bagarus	464	ephesina synodus à Cæle- stino I. Rom. pontifice acta, Nestorianam hære- sim damnauit	546
<i>ἑδωλον</i>	397	ephorī sententia de musi- ca	52
Elamitæ unde	15	ephod	157. 269
electri origo	159	epicharmi literæ	29
eleemosyna	397	epicteti dictū præclarum	414
eleemosynæ usus quando primū cœperit	412	epicuri impia de Deo opi- nio	3. 554
eleemosyna cui danda ibid.		epicuri principia, corpus & inane	7. 8
eleutherij decretum	429	epicurum primū omnium grāmaticā docuisse	35
eloquutio quid	374	epim.	
elymnetæ Græcorum	98		
Emmanuel	394		
emere ac uendere Liberū patrem instituisse	231		
empedocles ex quatuor elementis constare cun- cta opinatus est	7		
empedocles magices stu-			

I N D E X

epimenides delubrorum inuentor	203	equorum pugilumq; cer- tamen in Circo maximo fuisse	222
epimenidem Cretensem primum domos & agros expiasse	200	equorum ungulas ferreis soleis munire qui coepe- rint	126
epiphania	395	Eremus à quo primùm ha- bitari coepta	479
episcopalem cathedram primò apud Ierosoly- mos locatam fuisse	277	eremitanorum uestitus qualis	501
episcopi munus	279	erichthonius Athenien- sis argenti inuentor	150
episcopi uox quid signifi- cet	ibid.	erichthonius quadriga- tum repertor	127
episcopi cur petasum fer- re coeperint	293	erichthontus unde nomè acceperit	ibid.
episcopi qui propriè uo- centur	278	errantium syderum uoca- bula à quibus hebdoma- dæ diebus primùm tri- buta fuerint	423
episcoporum creatio qui- bus olim commissã	299	Esaïæ canticum	38
episcopos olim presby- teros nuncupatos fuisse	279	essaï cur dicti, & unde	480
epodia	219	essaïos monasticam uitam primos instituisse	ibid.
epulonum origo	320.324	essenorum laus	187
Equiculorum gens	319	essenos apud Iudæos sine coniugio uixisse	19
equitãdi artem, aut usum equos domandi, quis primus omniũ institue- rit	126	Ethicæ proprium	60
equites Romanos Cæsari Augusto in capitolio quotannis strenam ob- tulisse	331	ethnicus	396
equus belli insigne	186	ethnico Christianus quid præstet	554
equi, id est, arietis tormè- ti bellici inuentor	124	ethnicorum sacra tribus purgationibus consta- bant	405

I N D E X

<p>euander primus in Italiã,
secundum Liuium, lite-
ras attulit 32</p> <p>euandrum Iupercalia in
Latium intulisse 136</p> <p>euaristum pont. primum
omniũ titulos ipsis pref-
byteris diuifisse 288</p> <p>eucharistia 396</p> <p>eucharistia quando insti-
tuta 381</p> <p>eucharistia an fit sacrifi-
cium ibid.</p> <p>eucharistia cur mane &
nõ uesperì celebrari de-
beat 383</p> <p>eucharistia cur in tèplis
continenter asseruetur
384</p> <p>eucharistiæ primus usũ
tam speciẽ panis & uini,
quàm panis tantũ 382</p> <p>euchira fictor 168</p> <p>eudoxum & Archytã bel-
licas machinas inuenisse
124</p> <p>eugrammus fictor 168</p> <p>euileã gens unde 15</p> <p>eumolphus Atheniensis,
culturas arborum do-
cuit 177.178</p> <p>eunuchus Candacem re-
ginam Aethiopum cum
tota familia baptizauit</p> | <p>253</p> | <p>euphrosyna martyr 561</p> <p>eupolis 42</p> <p>euripides ibid.</p> <p>euripidis responsum Ar-
chelao regi datum. ibi.</p> <p>eurus uentus 64</p> <p>euryalus & Hyperbius la-
teritiarum domorũ in-
uentores 200</p> <p>eurystæus I. Lacedæmo-
niorum rex 93</p> <p>eusebianus codex emēda-
tus 273</p> <p>eutychiã pontificis de-
cretum 472</p> <p>eutychiã Constantinopo-
litani hæreſis 546</p> <p>Excõmunicatio unde de-
fluxerit 308</p> <p>excommunicationis pœ-
na à Druidibus quibus
irrogata ibid.</p> <p>excussoria è lino Hispa-
niam reperisse 175</p> <p>exequiã unde 448</p> <p>exhomologesis quid 404</p> <p>exire Calend. Maij in a-
gros, currere calēd. Mar-
tius per arua cum faeu-
lis accensis, unde natũm
fit 332.333</p> <p>exodia 219</p> <p>exordium quid 375</p> <p>exorcizatores 278</p> |
|---|------------|--|

Q

I N D E X.

extispices & aruspices	eius filius adauxit atq;
qui nuncupentur 83.84	ornauit 116
F	federici I. Rom. Imper. de
F Digammō ab Aeolibus	comburendis hæreticis
inuentum 33	decretum 542
Fabianus martyr 561	felix anachoreta 498
fabiani de coniugio de-	felix episcopus Comen-
cretum 350	sis 433
fabiani edictum 384	felicis primi decretū 392
fabricam materiariā & ad	felicis III. de diebus festis
eam instrumenta perti-	decretum 439
nentia quis primus inue-	ferarum uiuaria duo di-
nerit 224	uum Federicum Urbini
fabrilia instrumenta qui	instituisse 190
primi inuenerint 151	feriæ unde nuncupatæ
fabulam quis primus reci-	424
tandam dederit 219	feriæ statiuæ 431. Conce-
factiosorum apud Roma-	ptiuæ 432. Imperatiuæ
nos in confirmando iu-	ibid.
reiurando, mos qualis	feriæ denicales quæ di-
fuerit 141	ctæ 433
falcis repertores 123	feriarum quatuor gene-
fasti dies 433	ra 431
faunus 136	ferraméta rustica, uel cri-
faunum in Latio religio-	bra quis primus inuene-
nem instituisse 26	rit 174
faunum colunt Latini 5	ferri inuectores 151
faunius uentus unde di-	ferri pluuiam M. Crafsi
ctus 64	interitum in Parthis si-
Februarius unde dictus	gnificasse 81
107.108	fésta agonalia 431. Carmé
feciales unde dicti 319	talia. ibid. Cósualia ibi-
federicus Feltrius dux	dem
Urbini bibliothecam fe-	fésti nouendialis origo
cit, quâ Guido princeps	432
	fésti

I N D E X.

festi dies cur instituti	576	flora dea	419
festi dies feriatum unde dicti	433	flora dea quomodo & à quibus culta	321
festorum dierum initium unde	434	floralia sacra unde, & cur ibid.	
festorum dierum obseruatio	360	flori crudelitas in Iudeos	451
festorum dierum apud Romanos origo	432	fluminis baptismus	265
festis diebus cõuiuia præbendi amicis consuetudo	429	Fœderis paciscendi morem apud Assyrios & Aegyptios, sed præferentim apud Hebræos fuisse	140
festis diebus exornare templam, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasque miraculorum ponere, unde nostris consuetudo sit	327	fœdera quis primus inuenit	139
Fidenates	319	fœderum olim tria genera fuisse	140
filij Dei qui sint	568	fœminæ apud Arabes & Carthaginenses cur caput & faciem uelant	312
fistulæ inuentor quis	54	folles quis inuenit	152
Flagellatorum mordo unde confluxerit	507	forcipem, marculum, uentem, incudem quis primus inuenit	151
flaminis baptismus	265	Franciscanorum ortus & habitus	497
flamines cur Numa Pompilius Romæ instituerit	316. & quæ eorum officia fuerint	ibid.	
flamines unde dicti	317	D. Franciscus monachos uictum quærere manu laboribus uoluit	492
flammam Seruij Tullij caput lambentem, illum Romanorum regem fore significasse	81	Franciscus Aluarezi legatus Aethiopum Abissinorum regis, quâdo Clementi VII. Rom. pont. regis sui nomine, fidei	
flauia Domicilla martyr	561		

I N D E X.

obediētiāq; promissum fecerit	253	funeris pompæ descriptio	449
franciscus Assisias Italus	497	funus cur præcedat, homines autē sequatur	447
franciscus Zabarellus	291	fufos in lanificio Closterem reperisse	192
francorū reginæ cur post uiri mortē albis tantum uestibus induantur	442	G	
fridericus Sax. dux, Lutherum defendit	541	G Abanium uestimenti genus à quibus repertum	194
frisonariam congregationem in agro Lucensi Eugenum III. plurimum adauxisse	493	gabyrus deus Macedonum	5
frumenti origo	172	galeam Lacedæmonij inuenerunt	12
frumenti rationē sub Eri-
chtheo Athenarū rege,
à Triptolemo repertum
fuisse	ibid.	galenus medicus	73
Fulloniā artem Niceam
Megarēsem reperisse	191	gallia Cisalpina unde To-
gata appellata sit	194
fundarum usum quis pri-
mum monstrarit	123	gallorum consuetudo	555
funditores optimi quinā
fuerint	123	gallos Hesium atque Teu-
tatem humano cruore
placasse	363
funebria conuiuia	326	garamantū polygamia	17
funebrem orationem de
Bruti laudibus, primus
omnium Valerius Publi-
cola habuit	212	gargoris rex Curetū mel-
lis usum docuit	181
funebres ludos Acastum
instituisse	123	gaufredus ex sancto Ale-
xandro ortus	503
funebres orationes pro
fœminis haberi cur Ro-
mani decreuerint	212	gazophylacium	397
		Gehenna	ibid.
		gelasij instituta	385.386
		gemmæ quo tempore cœ-
perint esse pretiosæ	157
		gemmatæ coronæ	147
		genitalia uirginū fasciis
olim succincta	22
		genios singulis binos at-
tribuit	

I N D E X.

tribuit antiquitas	2	quinam futurus	61
gentes ferè, cunctas quon-		giezi Helisæi puer cur le-	
dam dæmonibus malis		pra affectus sit	534
humanas immolasse ho-		Gladium Lacedæmonij	
stias	363	inuenerunt	122
gentium prima diuisio		gladiatorij ludi	138. 322.
14. 15		uide ludus	
gentium quarûdam enu-		glaucus Chius cõpactio-	
meratio, quæ circunci-		nis ferri inuentor	151
sionem habuerunt	257.	glutini repertor	224
258		glyceræ inuentum	145
geographiæ subiectû	66	Golgotha	397
geomantia quid, eiusque		gorgias Leontinus	48
origo	81	gorgias Leontinus Del-	
geometria in quibus uer-		phis sibi primus omniû	
setur	66	statuam auream posuit	
geometriæ & Arithme-		164	
ticæ primi inuentores		gorgasius laudatissimus	
ibidem		figulus	168
georgij in Alga Venetiis		gothicæ gentes unde	15
congregatio unde insti-		gothos ab Arriana hæresi	
tuta, & quis illius habi-		Gregorij monitis reuo-	
tus sit	493	catos	564
germanum ignobilè bõ-		Gradus in coniugio qui-	
bardam reperisse	124	nam interdicti	349. 350
germani principes unde		græcarum & Romanarû	
sibi ius eligendi Imp. ac-		uirginum ante matrimo-	
quisiuerint	299. 300	nium consuetudo	22
germani quomodo cerui-		græci antistites Simplicio	
siam conficiant	179	sedente, quando Rom.	
germanorum consuetu-		pontificem omnium ca-	
do	555	put esse declararint	297
germanos Mercurio ho-		græci atq; Romani uete-	
mines licasse	364	res quid super tumulû	
Gibber aut gibberosus		statuerint	449

I N D E X.

græci quomodo annum computarint	106	curelectores imperij cõstituerit	299
græci unde literas mutuat sint	30.31	gregorij antiphona	385
græci in conuiuio cū mulieribus non accumbabant	188	gregorij decretum de cõiugio	350
græcorum cõsuetudo	555	gregorij decretū de subdiaconorū cælibatu	345
græcorum in numerãdis annis mos	67	gregorij monitis Gothos ab Arriana hæresi reuocatos, Anglos etiam cõuersos fuisse	564
græcorum mos in conuiujs	188	gregorij Papæ instituta	522
græcos contrario Romanorum more statuas nõ uelasse	165	gregorij patientia & humanitas	527
græcos in conuiujs symposijsque coronis usos fuisse	147	grossus moneta	104
græcos primùm historias scripsisse secundum Iosephum	45	Guidonis archidiaconi Bononiensis Iuriscõsulti, de Cardinalibus sententia	290
graminea corona	146	Gyges Lydius picturæ inuentor	166
<i>γράμμα</i>	34	gymnicos ludos quis primus omnium instituerit	132
grãmatica cur sit omnium artium præclarissima	35	gymnosophistæ apud Indos sapientes habiti	58
grammaticę definitio	34.	H	
diuisio	ibid.	H Abidem Hispaniæ regē, boues aratro domare, frumenta que sulco ferere primum docuisse	174
grammaticæ dignitas atque usus	34. unde dicta ibidem	hadrianales sodales	508
grammatici Critici	36	hadriani de Christo colendo,	do,
grammatistæ	34		
grandimontensis ordinis auctor	487		
gregorius V. quando &			

INDEX.

do, inter deosq; referen-	rint	447
do sententia	558	hebræi Geometriæ & Arithmeticæ primi inuen-
hadriani Imperatoris memoria	120	tores
hadriano imperante immolationes hominum	368	hebræi unde nomen suū traxerint
sublatas fuisse	368	hebræorū literæ, quibus nūc utimur, ab Esdra inuentæ
hæreses atque schismata quādo primū exorta	535	hebræorū polygamiā
hæreses & schismata quomodo inter se discrepēt	538	hebræis cur Deus amplius spatiū quān alijs cōdonarit
hæreticus quis uocet.	536	hebræis uel Tyriis potius quān aliis artē lignariā & eiusdem instrumēta, cur sit attribuendū
hæreticorū pœna	541. 542	hebræos hospites suos osculo excepisse
harmodio & Aristogitonini cur Athenienses statuas erexerint	164	hebræos poëticæ primos auctores fuisse
<i>ἀρμονία</i>	50	hebraica nōnulla, itē Græca & Syriaca uerba cur in Missa usurpētur, deq; eorū significatione
harmonias uocū quis inuenerit	ibid.	hedera apros morbosos sibi mederi
harmoniam in cælestibus atque terrestribus rebus esse	39	helena Cōstantini mater, Ierosolymas ad uisendā crucē Domini petiit
harpagonas inuenisse Anacharsidem	229	heliæ uestitus
<i>ἀγνάστω</i>	ibidem	heliopolis urbs
hasta cur quondam nubētis capiti imposita	22	heliopolitanostres in die homines Iunoni mactasse
hastam Lacedæmonij inuenerunt	122	363. 364
hastarum uelitarium inuentores	123	
Hebionis hæresis quādo eruperit	537	
hebræi cur mortuos luxerint		

I N D E X.

henricus Hostiensis quādo uixerit	531	ras habuisse	33
heraclitus Ephesius ex igne cuncta procreari censuit	7	hexametris uersibus primū Mosen usum fuisse	49
herbaria scientia quando à Græcis ad Romanos peruenerit	76	Hieratica charta	119
herbariæ & medicamentariæ atq; melleæ medicinæ inuētores, & quam homines ab animalibus remedia didicerint	74.75	hieremias quomodo iurare iusserit	307
hercules Nymphæ amore captus	197	hiero tyrannus	5
herculem, Olympicū certamen primum instituisse	129	hieroboam apud Ierosolymos quando regnarit	67
herculem simulachrorū auctorem fuisse	161	hieronymi uita	489
hermolai barbari mentio	215	hieronymi de mortuorū luctu sententia	447
Herodes cur Ierosolymis theatrum & amphitheatrum extruxerit	222	hieronymi de uirginitate seruāda consilium	176
herodis crudelitas	248	hieronymo tria orandi tempora fuisse	406
herodotus	46	hieronymianorum ordo cur institutus	490
herodoti laus	153	hilarion cœnobiorum in Syria auctor	482
heroicum carmen cur dictum	40	hippaginū inuētores	229
hesiodus	38	Hippasus Metapontinus ex igne cuncta procreari censuit	7
hetruria unde aruspicinā edocta sit	83	hippius Tyrius	229
hetruscos suas olim literas habuisse		hippocrates mercaturam exercuit	230
		hippocrates medicinam perditam in lucē reuocauit	71
		hippopotamus	75
		hispanorum mos	555
		hister quid	219
		historia de cuiusdā Regis filia memorabilis	17.18
		histo	

20

INDEX.

- historiæ dignitas atq; utilitas 44-45
- historiæ texendæ regulæ 46. in quibus historiæ ædificatio posita ibid.
- historiam quis omnium primus condiderit 45
- histrionibus unde nomen inditum 219
- Holofericam uestem quis primus Rom. Imperator gestare incæperit 197
- holosphyraton 164
- homar Calipho successit 517
- homerus 38
- homilia 396
- homo Dei simulacrû II
- hominis causa cuncta alia naturam genuisse 16
- hominis dignitas ibid.
- hominis figuram è gypso primus omnium Lysistratus expressit 168
- homines ex qua materia creati 10
- homines in Angelorum tutela esse 2
- homines primos apud Iudæos ortos fuisse 12
- homines primùm glandibus nutritos fuisse 171
- hominum in diebus festis celebrandis abusus 437. 438
- hominum hostes 574
- hominum infania notata 219
- hominû mêtes quid à cultu ueri Dei auerterit I
- hominum naturam sideribus maximè subiectam esse 61
- hominû prima origo duplex 9
- honorum qui Rom. pont. habentur origo 295
- horæ unde nomen suum acceperint II
- horas quis primus omnium constituerit III
- horas canonicas quis inuenerit 405
- horatius 44
- horologia diuersi generis quinam inuenerint III. II
- horologia ex aqua quis primus omnium inuenit ibid.
- horologij auctor incertus 237
- horologij solarij inuentor III
- hori Afsyriorû regis inuentum 179
- hosanna 396
- hospites apud Tauros Diænæ immolatos fuisse 363
- hostanes primus magiæ

INDEX.

commentator	78	iacobus iunior cur Christi frater & Apostolus dictus sit 254. cur item sanctus	255
hostiensis de cardinalibus sententia	290	iacobus Senensis	493
Hugo paganus	503	iacobi iunioris martyrii	255
humiliatorum ordo in Germania quando exortus	488	iaculum cum ameto quis inuenerit	123
Hydromatia quid, eiusque origo	81	ianuarius unde dictus	107
hymnus	396	ianus cur bifrons habitus	ibid.
hyperbios Corinthius rotae figulinae inuentor	168	ianus primus Latinorum rex	ibid.
hyperbius lateritiarum domorum inuentor	200	ianus Saturnalia primus omnium instituit	138
hyperbius primus omnium animalia mactauit	185	ianum ante Faunum Latiorum cultum demonstrasse	26
hyperboreorum sepultura	210	iason longae nauis reperator	228
hyrcani semiuuos uolucris & canibus proieciabant	209	ibis auis	76
I		icari inuentum	177
Iacob, cur Israelis nomen inditum	244	idæos Dactylos ignis usum, ac aeris ferrique naturam inuenisse	151
iacob foedus cum socero Laban fecit	140	iduaire, id est diuidere	109
iacob quae munera filio suo Ioseph in Aegyptum miserit	148.149	idus unde nomen habeat	ibid.
iacob quando uixerit	149	ieiunandum quomodo sit	414
iacobus Aragoniae rex quo tempore duos militum ordines instituerit	505	ieiunium 46. dierum	334
		ieiunium in quatuor anni tempora à quo distinctum fuerit	418
			ieiunij

I N D E X.

ieiunij initium	411	& ob id ab Aegyptijsdu
ieiunij quartæ & sextę die		cem constitutū fuisse 152
rum hebdomadæ quan-		ignes crebros Calendas
do institutum	422	Mart. faciendi consuetu
ieiunij solennis ratio	425	do
ieiunio unde nomen da-		333
tum uideatur	413	ignispicij repertor
ieiunium uerum qui ser-		83
uet	414	imagines sacræ diuorum
Iesus quonam pacto un-		in templis haberi & coli
ctus	336	cur ab Imp. quibusdam
Iesus, id est Seruator, &		statutum sit
Christus, id est, rex di-		466
ctus est	248	imaginum primus apud
iesus, Moſis ſucceſſor, cū		Christianos cultus, un-
Gabaonitis ſœdus per-		de exortus
cufſit	140	461
ieſuatorum ortus	500	immolâdi mos unde pro-
ieſabel prima omniū lite-		manarit
ras annulo ſignauit	529	185
Iginij Rom. pont. de non		imperare bene, difficile 93
iterâdo baptiſmo ſtatu-		imperatiuæ ferię
tum	264	432
iginium pontificem gra-		imperatores olim ad bel-
duſ, quibus ad ſacerdo-		lum proficiſcentes, cur
tium promoueretur, in-		munus gladiatorium de-
choaſſe, Caiū uerò pont.		derint
perfeciffiſſe	280.281	138
ignatius Antiochenus e-		imperatorum confeſcra-
piſcopus ad beſtias da-		dorum qualis apud Ro-
mnatus eſt	561	manos mos fuerit
ignis myſterium	362	210
ignis pœna quo iure hæ-		imperatorum Occidēta-
retici plectendi	542. 543	lium creationem penes
ignem Vulcanū reperiffiſſe,		Romanum pontificem
		fuiſſe
		300
		imperatoris eligendi po-
		teſtas archiepiſcopis fa-
		cta
		ibid.
		impoſitio manuum
		275
		incātationes quibus ægri-
		tudines mitigari ſolēt,
		quis ediderit
		79
		impreſſo-

I N D E X.

Impressoriae artis re-
tor	116	in Anglia strenam quo-
tannis deferre	531
Indicas mulieres quasda
cum uiris cremari uo-
luisse	210	inguinibus tumescenti-
bus homines quando
perierint	452
indoctos à Musis atque
Gratijs abesse	52	inìtiati cur uerticem de-
radant, unde mos natus	284
indorum polygamia	17	innocentius III. quando
Pont. factus, & quomo-
do cardinales dignitate
auxerit	293
indos ceteriores Bartho-
lomæus conuertit	558	innocentius VIII. secre-
tarios Romæ primus om-
nium instituit	530
indos in propatulo coiff-
se	19	innocentij III. decretum	404. 405
induere personas ante ini-
tium quadragesimæ, un-
de natum sit	334	inferredi arbores modum
quis primus docuerit	178
induciæ quid sint	139	institiõnũ tria genera ibi.	
inducias quis primus in-
uenerit	ibid.	institutores qui dicatur	231
inducias sex horarum C.
Pontium Samnitè à Di-
ctatore Romano postu-
lasse	ibid.	instrumentorum musico-
rum diuersi generis in-
uentores	53
indumentorum pontifi-
cum Iudeorum ornatus
explicatus 268. & dein-
ceps.		intercalaris mensis	108
indumentorum pontifi-
cum & sacerdotum Iu-
deorum octo genera
fuisse	269	inuenire quid	375
indulgètiarum usus unde
promanarit	524	inuenta multa cum uete-
ra tum noua esse quo-
rum auctores ignoran-
tur	237
infantes apud Rom. quo
die lustrabantur	263	inuuum numen	136
inferiores superioribus		Ioannes Alexander XXII.
cur primus omnium col-
legiorũ & scribarum u-
sum	

I N D E X.

sum Romæ instituerit	524. 525
528	
ioannes Asiam in suam fi-	ioannis 22. Rom. pontifi-
dem redegit 558	cis decretum 460
ioannis Baptistæ ortus &	ioanni Asiam sorte obti-
officium 260	gisse 254
ioannes Baptista cur ab	ioannem apostolum pa-
Herode interfectus 552	scha celebrasse 434. 435
ioannes Columbinus Se-	ioh cur sit Hebræis com-
nensis 500	parandus 244
ioannis cur suum Euan-	ioh 38
gelium ab eo, In princi-	iohal tabernaculorum au-
pio erat Verbum, exor-	ctor 203
sus sit 537. 538	iochobel Mosis mater,
ioannes Cuthenbergus	magiæ studiosa fuit 78
natione Theutonicus,	iones secundas mēsas in-
eques, primus omnium	uenisse 187
artem impressoriam Mo-	ionicū philosophiæ prin-
guntia excogitauit 116	cipium 59
Ioan. XII. Othonem Ger-	iopas Vergilianus 49
mania regem Imper. fe-	iosephi castitas 244
cit 299	iosephum somniorum in-
Ioannes Matta 498	terpretem peritissimū
ioannes patriarcha Ale-	fuisse 85
xandrinus cur eleemo-	iovis nutritor Melissus
synarius dictus 502	24
ioannes Zebedæus 560	iovis prophetas in Creta
ioannis 17. Rom. pontifi-	insula, ne costis quidē,
cis de anniuersariis mor-	nedum carnibus usos
tuorum iustis decretum	fuisse 187
443	Iouem Cretenses cole-
ioanis Reuchlini laus 391	bant 5
ioannis Rossensis episco-	Iouem & Apollinē, quo-
pi contra Lutherum de	niam decima hominum
indulgentiis sententia	eis non fuisset immola-
	ta, Italis magnas calami-
	tates

I N D E X.

rates induxiffe	366	ram primos monstraffe	181
Iphitus Olympici agonis
repertor	129	iudæos quosdam dæmo-
nio Moloch filios igni
exustos deuouiffe	363
Isis Aegyptiorum dea	4	iulius Cæsar primus o-
mnium cur annū ad So-
lis cursum accommoda-
rit	108
isthmij ludi apud Græ-
cos unde dicti	130	iulius unde dictus	107
isthmus	131	iulij Cæsaris memoria	120
issedonum in sepeliendis
demortuis consuetudo	210	iunius unde dictus	107
israëlita unde dicti	244	iuno Samos colebatur	5
isuardus monachus	409	iuno Cures cur dicta	22
Italicū philosophiæ prin-
cipium	59	iurandi modus antiquus
enarratus	307
italorum inuentum	175	iurandi modus per Euan-
gelium unde promana-
rit ibid. per Iouem	ibidem
italorum legislator Py-
thagoras	89	iurandi mos apud Hebræos	ibidem
Iubā à Mauris coleba-
tur	4	iurandum quod ma-
gnum fuerit	ibidem
iubal musicus	50	ius ciuile quid	88
iubilei anni origo apud
Hebræos quæ fuerit	526	ius ciuile qualem hæreti-
cis pœnam statuat	542
iubilei auctor	523	ius creandi Rom. pont.
unde defluxerit	296
iudas Iacob filius cur cū
Thamar rem habuerit	235	ius eligendorum episco-
porum, sacerdotum ac
diaconorum ab Aposto-
lis promanasse	298
iudæi unde nomen suum
traxerint	243.244	ius gentium quid	87
iudæorum in Christianos
prima persecutio	550	ius naturale quid	ibid.
iudæorum luctus	440		ius
iudæorū ingratitude er-
ga Deum	244.245		
iudæos mellis usum ac to-
tius agriculturæ cultu-			

INDEX.

ius pontificium	91	perio reges fuisse	93
ius quid Paulo iurifcon		lacedæmoniorum legisla	
fulto significet	87	tor Lycurgus	89
iurifurandum quod maxi		lacedæmoniorum regum	
mum apud veteres	307	series	93
iurifurandi olim Romæ		lacedæmonios, galeã, gla	
apud factiosos confir		dium, hastãque inue	
mandi mos	141	nisse	122
iuris ac legum origo	87.	lacedæmonios hominem	
diuisio	ibidem	Marti immolasse	364
iustinæ monachæ congre		lacedæmonios tibiærum	
gatio	489	modulis in præliis usos	
iustini locus emenda		esse	57
tus	57	lacerna	194
K	K	lado fluuius	54
Yrie eleefon	395	læna uestis genus	ibid.
L	L	lamech primus omnium	
Abyrinthorum pyra		legem diuinam de cõiu	
midumq; qui primi		gio uiolauit	348
auctores extiterint	205.	lamina aurea cum uitta	
206		pont. Iudæorum	270
labyrinthos quatuor ab		lanceas quinam inuene	
auctoribus commemo		rint	123
rari	205	lanas Lydos primùm in	
Lacedæmonij cur ciues		fecisse	192
suos à contemplanda		lanificij usum, qui primùm	
Asia retraxerint	187. 555	ostenderint	ibid.
lacedæmoniorum fruga		laodicea Syriæ vrbs	364
litas	187	laodicenses Palladi uirgi	
lacedæmoniorum morem		nem immolasse	ibid.
in triumphando contra		lapidicinas Cadmum re	
rium Romanorum fuisse		perisse	200
144		lapidum pluuiam Roma	
lacedæmoniorum reges		norum stragem ab Han	
nomine magis quàm im		nibale significasse	81
		lararium	

I N D E X.

lararium quid	558	cerit	301
lateritias domos qui pri- mum fecerint	200	leo III. cur Carolum Ma- gnum Imp. fecerit	299
latinam linguam Rom. o- mnibus unam eandem- que communem fuisse	13. 14	leporaria à Fulvio Hirpi- no primùm condita fuis- se	189
latinorum deus Faunus	5	leuitarum prima electio	270
latus clauus à quibus re- pertus	193	leuitis quantum tempò- ris ad ministrandum da- batur	271
lauandi apud ueteres cur tam frequens usus fue- rit	223	lex per Mosen data cur non fuerit necessaria	90
lauandi manus usus unde defluxerit	386	item cur necessaria facta sit	91
lauatio pedum ante diē festum paschæ	315	lex Mosi quādo data	436
laurētius Iustinianus	493	lex naturæ omnium regi- nā, quænam in se cōple- ctatur	576
laurentius Leuita martyr	561	legis definitio, origo, u- sus	87. 88
laurus quando in Italiam translata	183.	legislatores uarij	89
eiusq; encomium	ibid.	Liberum Naxij colebāt	5
Lectica cur hexaphorus dicta	296	liberum patrem corona- rum repertorem fuisse	145
lectio sacrarum literarū dum comeditur unde orta	430	libros qui primi edide- runt	114
lectisterniorum origo	324	licinius	44
lectores	271	licinij odium in Christia- nos	552
lembi inuectores Cyre- nenses fuisse	229	lingua cur homini data	12
lemnorum deus Vulca- nus	5	linguarum uarietas unde exorta	ibid.
leo I. cubicularios cur fe-			linus

I N D E X.

- linus martyr 361
 linus 49.59
 lini decretum de non ap-
 riédo caput mulieribus
 311
 lini inuéntrix Arachne 191
 lini usus millecupli, sed
 præcipuus in uelis facié
 dis 190
 lintres Germanos repe-
 risse 229
 litaniæ, uulgò præcessio-
 nes 452
 litaniatum institutio ac
 forma 454
 literæ apostolicæ quando
 primùm plumbo obfi-
 gnari cœperint 528
 literarum imprimendarû
 usus à quo & ubi primò
 fit inuentus 116
 literas auro neminem Ro-
 man. principû ante Ca-
 rolum Magnum Imper.
 obfignasse 529
 literas quis primus inue-
 nerit, uel in Latium at-
 tulerit, de que earum nu-
 mero aucto, uarietate,
 uiti atque sono 28
 literatorés 34
 literatura ibid.
 litare quid significet 445
 liuius Andronicus 39.42
 liuius Andronicus fabu-
 lam uersibus intextâ pri-
 mus omnium quâdo te-
 citandam dederit 219
 Lobotes III. Lacedæmò-
 niorum rex 93
 loca quâ uehebatur pom-
 pa, cur ueteres uelariné
 456
 locorû in theatro qualis
 dispositio fuerit 220
 longobardos capitatis ra-
 sionem pro re scedissi-
 ma habuisse 285
 loricæ inuentor 123
 Lucam euangelistam Dei
 paræ uirginis figuram in
 aliquot tabellis pinxisse
 465
 lucernæ usum qui inuené-
 rint 152
 luciferi natura à quo in-
 uestigata 63
 lucilius 44
 lucinâ uirgo 477
 L. Attilius longus 99
 L. Crassus primus omniû
 colûnas marmoreas ha-
 buit 201
 L. Iulius Brutus, & L. Tar-
 quinius Collatinus, pri-
 mi omnium Rom. consu-
 les fuerunt 98
 L. Manlius cur Dictator
 appellatus 68
 L. Quintus Cincinnatus

I N D E X.

- ex agro ad dictaturá ac-
 cerfitus est 170
 L. Sextius Lateranus 100
 L. Aurelij Commodi in
 Christianos quinta per-
 sequutio 551
 lucij III. Rom. pont. de he-
 reticis desecrandis &
 comburendis statutum
 543
 lucretiæ castitas 235
 lucretiæ factum 562
 luctus tempora cur apud
 Christianos hodie, & a-
 pud Romanos olim mi-
 nuebantur 441
 luctum apud Iudæos &
 Anglos 30. diebus finiri
 440
 lugētes apud Iudæos fac-
 cum induisse, item ca-
 put & barbam rasisse ibi
 dem
 lugendi mos apud Roma-
 nos ibid.
 lugentiū uestitus 442
 ludendi modus per Vul-
 turios & Herculem Basi-
 licum 134
 ludiones ex Hetruria cur
 Romam acciti 219
 ludius ibid.
 ludij gladiatorij cur apud
 Romanos instituti fue-
 rint 138
 ludi funebres 132
 ludi quales in amphithea-
 tro celebrabantur 222
 ludi scenici unde dicti
 218. cur & à quibus insti-
 tuti ibid.
 ludi seculares Romæ in
 quorum honorem insti-
 tuti, & unde nomen tra-
 xerint 524
 ludorum apud Græcos
 quatuor genera fuisse
 128
 ludorum apud Rom. ua-
 ria genera fuisse 322. 323
 ludorum secularium ori-
 go 323
 ludorum origo 130
 ludos gladiatorios D. Cy-
 prianus ad Donatū exe-
 cratus est 138
 ludouicus Barbus Vene-
 tus 489
 ludouici Caroli Magni fi-
 lij, in Paschalem pōt. be-
 neficium 299
 luna ab Aegyptiis coleba-
 tur, quā Isim uocabāt 4
 lunę cursum ac defectum
 quis primus monstravit
 63
 lunam candidos efficere
 61
 lupercal quid 136
 lupercalia ludicra cur Ly-
 cæa

INDEX.

- cæa dicta ibid.
 lupercalia ludicra qualia,
 & unde instituta 508
 lupercalia ludicra quis
 primus omnium insti-
 tuerit 136
 lustricus dies 263
 lustrum conditum quid
 sit 103
 lutheranæ sectæ origo
540
 lutherus Augustã ire non
 dubitavit 541
 lutherus cur Augusta re-
 licta, domum redierit
 ibid.
 lutheri cū Caietano car-
 dinale disputatio ibid.
 lutheri licentia loquendi
 ibid.
 Lycaon primus omnium
 inducias inuenit 139
 lycaon gymnici ludi re-
 pertor 132
 lycæa ludicra 136
 lycæo quando sacrificia-
 tum ibid.
 λύν ibid.
 lycurgus cur in locū nū-
 mi aurei, atque argētei,
 ferreum substituerit 97
 lycurgus primus Lacedæ-
 moniorum legislator 89
 lydi cur primi omniū nū-
 mum aureum & argen-
 teum percusserint 154
 lydi quæ lusoria inuene-
 rint 132
 lydi unde 15
 lydorum filiæ quando ui-
 ris nubebant 19
 lydios modulos Amphio
 excogitavit 54
 lyrici poëtæ unde deno-
 minati 53
 Lystratus Sicyonius fi-
 ctor 168

M

- Macedonius damna-
 tur 545
 macedonum deus Gaby-
 rus 5
 μάχαρα 257
 macrobij Aethiopes 209
 magi à Persis sapientes ha-
 biti 58
 magi qui uocentur 248
 magorum in matrimonio
 mos 18
 magica ars à quibus cele-
 brata 76
 magicæ artis qui primi in-
 uentores ibid.
 magices artis sex species
81
 magices factionem etiam
 à Mose pependisse 79
 magistratum Romanor-
 um uirgæ ex qua arbo-
 re fiebant 101

I N D E X.

- m*agistratibus cur capita
 aperiamus 312
*m*agnus Alexander quan-
 do extiterit 118
*m*agnus Alexáder quibus
 rebus immortalitaté in-
 telligebat 235.236
 de Magni Alexandri ima-
 gine memoratu digna
 165
*m*ahometanæ sectæ ori-
 go 512
*m*ahometus in ferédis le-
 gibus suis, à Sergio mo-
 nacho adiutus est 514
*m*ahometus magicis arti-
 bus pollens 513
*m*ahometi astutiá ibid.
*m*ahometi cadauer ubi
 conditum 517
*m*ahometi ortus, & incre-
 menta 512.513
*m*ahometi obitus 517
*m*aius unde dictus 107
*m*aleus siue Maleus tu-
 bæ auctor 57
*m*alcolmi tertij Scotorú
 regis pietas 18
*m*alum & antennam Dæ-
 dalum reperisse 229
*m*amercus Aemilius di-
 ctator 99
*m*ammona 396
*m*amurrá primum omniú
 crusta marmoris totius
 domus parietes operuif-
 se 201
μαυδία uestimenti genus
 194
*m*anius Papyrius primus
 Romanorum sacrificu-
 lus 320
*m*antæli siue cappæ usus
 à Græcis repertus 194
*m*anumissionis formula
 96
*m*arcellus martyr 561
*m*arcionis Stoici hæresis
 538
M. Attilius Glabrio pri-
 mus patri suo statuá au-
 ream posuit 165
M. Cato Censorius cur
 medicos reprobarit 71
M. Cato primus apud Ro-
 manos de herbis scri-
 psit 76
M. Lepidus primus om-
 niú limina marmorea
 in domo posuit 201
M. Scaurus theatrum in
 triginta tátum dies, scé-
 nicorum ludorú gratia,
 primus omnium Romæ
 extruxit 220.221
M. Valerius Messala Cos.
 quando Romæ horolo-
 giú solariú statuerit 111
M. Valerius primus fecia-
 lis Róm. fuit 320
M. Val

I N D E X.

M. Valerius Probus	36	martianus martyr	561
M. Varro omnium doctif- simus	ibid.	martinus Lutherus à pa- pa hæreticus cur sit de- claratus	541
M. Antonini in Christia- nos quinta persequutio	551	martini V. pontificis de- cretum	547
M. Tullij Ciceronis laus	48	martius Marci filius pri- mus omnium Rom. in Pótificem max. creatus est	318
marieburgi oppidi in Pru- sia origo & incrementa	505	martyrij palmam quinam primi tulerint	547
Marij cadauer è sepul- chro à Sylla erutum	211	μαρτύριον unde uocetur, & quid sit	553
mari quis primùm impe- rauit	226	martyribus cur annua fa- cra instituta	438
marito soli apud Iudæos, utrisq; uerò apud Rom. diuortium facere per- missum fuisse	20	massagetas in propatulo coiuisse	19
marmoris usus in ædifi- ciis Romæ quando esse cœperit	201	massagetas & Derbicas egrotantes iugulasse at- que deuorasse	208
marmore scalpendo pri- mos omnium Dipœnū & Scylū inclaruisse ibi.		massagetarum deus, Sol	5
marfias tibiaram inuētor	54	massagetarum mos in cō- iugio	17
mars homicidij reus fa- ctus, à quibus & ubi ab- solutus sit	96	masilienses olim demor- tuos non luxisse	447
martem primum fabrica- tis armis, milites armaf- se	122	masiliensium consuetu- do	555
martem rubicundos effi- cere	61	materiaræ fabricæ exco- gitatio	224
		matthæus Aethiopes cō- uertit	558
		matthæo Aethiopiā for- te obtigisse	254
		matrimonium inter mor-	

I N D E X.

tales qua ratione ab initio 246. & intra quos cognationis gradus fuerit contractum 348 matrimonij uarius apud gentes usus 17 matrimonium occidentalibus sacerdotibus interdictum 344 matrimonij fœdus Christiani sanctius colunt quàm olim Hebræi 19 matrimonij ius in potestate parentum esse debere 351 matrimonij origo 16 matrimonij qui fuerint ueterum ritus 21 matrimonij sacerdotalis origo apud Hebræos 339 matrimonia cum consanguineis contracta 18 matrimus 21 maurorum deus Iuba 4 maurorum polygamia 17 mausoleum monumētum ab Artemisia extractum fuisse 208 maxentij odium in Christianos 552 maximiani odiū in Christianos ibid. maximini in Christianos septima persecutio 551	maximus Circus 222 Mecha Persidis urbs 517 medicus Romæ primus, quis 71 medici cur ab urbe Roma expulsi ibid. medicinæ partes tres 70 medicinam ex melle Solé Oceani filium inuenisse 75 medicinam quis primus inuenierit 69. ac apud quos olim nō fuerit medicorum usus 72 medicamenta omnia mali succi esse, stomachūq; lædere 74 medorum in matrimonio contrahendo mos 18 megalenses ludi unde dicti 322 melampus Amytheonis filius Bacchanalium auctor 233 meldensis & Carthaginensis synodi de cælibatu sacerdotū decretū 341 melissus Iouis nutritor 24 melissus Cretensium rex, sacrorū pompas primus introduxit 26 mellis colligendi usum quis docuit 181 mellis inuentor Aristæus ibi-

I N D E X.

ibidem		mercatura quid sit	230
mellea medicina à quo inuenta	75	mercaturæ inuētores Pœnes fuisse	230.231
membranæ quādo reperi- tæ, & unde dictæ	118	mercaturæ laus	230
memoria quid	374	mercaturam, qui primi om- niū exercuerint ibid.	
memoriæ artem quis pri- mus monstrauerit, aut qui eiusdem gloriā ade- pti sint	120	mercurius lyram primus omnium ex testudine fe- cit 53. eam Apollini do- nauit ibid. caduceum ab eo uicissim accepit ibi.	
memoriæ encomium	119.	mercurius apud Aegy- ptios medicinā primus reperit	69
eiusdemq; exempla	120	mercurius in Aegypto primus literarum inuen- tor	28
menander comœdiæ no- uæ auctor	43	mercurius Astrologiæ au- ctor	61
menāder Samaritanus, Si- monis magi successor	536	mercurius palæstræ inuē- tor	132
mendicātium ortus	492.	mercurius primus Aegy- ptiorum legislator	89
495		mercurius primus Rheto- ricæ auctor	47
menippeæ M. Varronis	43	mercurius quintus argen- tum inuenit	150
menippus feruus poëta sa- tyricus	ibid.	mercurij inuenta	67
menna rex	25	meretriciam artē Venus instituit	229
mēsam sacris quibusdam consecrare, prius quàm uesci incipiamus, unde defluxerit	430	metrochorus 'Chius uni- uersum sempiternū esse dixit	7
mensēs à numero qui di- cantur	107	metropolitani	303
mēsēs unde nominati, & qui primi omnium illos cōstituerint, item cur in Calēdas, Nonas & Idus diuisi sint	107.108	metri origo	39
mensuras quis inuenerit	67		

I N D E X.

metrorū uaria genera	39	missilia	326
Micare per metaphoram		mithram Persæ colebat	5
quid significet	135	mithridatis memoria	120
midacritus plumbi reper		mitra bicornis	283
tor	151	mitres primus omnium	
midas obliquæ tibix in-		obeliscos instituit	213
uentor	54	Modulationis effectus	
militaris ars unde proue-		50.51	
nerit	121	moguntix artem impres-	
militaris ars utrum lite-		foriam à Ioâne Cuthen-	
ris præstet	ibid.	bergo primo omnium	
milites D. Iacobi	505	excogitatam esse	116
militum sacrorum origo		molendini auctor inco-	
ibid.		gnitus	239
mimi, id est, histriones		molere & conficere fru-	
219		mentum quis primum	
minerua Athenarū dea	5	docuerit	172
mineruæ inuenta	68.127	moloch	363.397
minerual quid	322	moly herba à Mercurio	
minij inuentio	160	reperta	75
minimorum sectæ origo		monacharū initium	309
506		monacharum sacrandarū	
ministerij sacerdotiū cur		institutum multò uetu-	
à Christo institutum	273	stius esse quàm mona-	
ministrum quempiam per		chorum	312
Dominicā natalitiā do-		monachos primos in Ae-	
minum facere, unde na-		gypto sese manibus la-	
tum sit	333	borando exercuisse	492
minos mari primus o-		monarchia	92
mnium imperauit	226	monasticæ uitæ princi-	
minos primus Cretesium		pium	479
legislator	89	monasticus ordo quando	
missa nomen unde dedu-		primū tribus uotis a-	
ctum, & quid propriè si-		strictus fuerit	483
gnificet	391	monstra cur dicta	83
		montanus	

I N D E X.

montanus hæreticus	538	moses literarum inuen-	
montesiæ militum origo		tor	30
505		moses primus censum in-	
montoliuetensis ordinis		stituit	103
auctor	487	moses primus omnium le-	
mopsus augur	87	gislator	89
mora ludus	135	moses quas artes populo	
morborem curatio tri-		suo uetuerit	86
plex	70	moses quis Cecropis tem-	
morborem omnium fuga		pore uixit, cur nonnul-	
quæ sit	69	lis regibus fædus ultrò	
moribundos cur sternu-		obtulerit	140
tatorio interdum exci-		moses tubæ auctor	57
temus	453	mosis carmen	37-38
mortalitatem duabus po-		mosis in doctores impios	
tissimū rebus parari	236	statutum	675
mortui ad tubam ferebā-		mosen calceatū fuisse	192
tur	448	mosen omnium primum	
mortuorum corpora in		bellica instrumenta re-	
rogum iniecta	210.211	perisse	123
mortuorum anniuersaria		mosen primum omnium	
iusta à quo primū insti-		simulachra fieri uetuis-	
tuta	443	se	161
mortuis iusta facienda		mosen secundum Euse-	
quis primus omnium cu-		bium, primum fuisse hi-	
rauerit	440	storiarum conditoré	46
mortuos non esse lugen-		moisiamus Iudæus	84
dos	447	Mulieres in cōuiuio ui-	
moses adulterium morte		rorum apud Græcos q-	
multauit	235	lim non accubuisse	188
mosen coronas reperisse		mulieres in honoré deo-	
145		rum stupratæ	365
mosen diuortij primum		mulieribus nisi uelato ca-	
auctorem fuisse	20	pite templum olim non	
moses asyli inuentor	216	licebat ingredi	311

I N D E X.

mulieribus Romanis cur olim uini usus interd- ctus 315	lerit 57
multiloquium ab oratio- ne cur abesse debeat 568	mustelam ruta sibi à uene- nis salutem quærere 76
mundus hominis causa conditus 15	mutij Scæuolæ forte fa- ctum 161.162
mundus secundum philo- sophos ingenitus 9	Mycerinus rex 207
mundi principes 1	mydias Messenius lorica inuentor 123
muralis corona 146	myrrhina quis primus o- mnium Romam inuexe- rit 160
mures in Thebaidis agro 9	myrtea corona 146
murex piscis 198	myrti proprietas 144
muros quis primus omni- um inuenerit 202	N
musæus 59	N Abathcorum in sepe- liendis mortuis con- suetudo 210
musæus post Orpheum de herbis scripsit 76	nabla 55
musæus sphæræ repertor 63	næuius 44
musica in quibus uerse- tur 52	narbonenses Galli quo- modo quadragesimam obseruent 417
musicæ origo ibid.	narratio quid 375
musicæ primi inuectores 49	nasamones in propatulo coiuisse 19
musicæ tria genera 52	nasamones sedentes mor- tuos humasse 209
musicæ utilitas 51	nasamonum in matrimo- nio mos 18
musicæ instrumenta qui inuenierint 53	nasamonū polygamia 17
musicam Aegyptij cur iu- uenes perdiscere prohi- buerint 52	natalis dies quomodo ce- lebrandus 432
musica instrumenta quis in Latium primus attu-	natalis dies sacrorū quid 330
	natalis Seruatoris & Io- annis

I N D E X.

annis cur facer habeatur	439	neleum Aristotelis bibliothecam Scepſim detuliffe, ac poſteris tradidiffe	115
natalitijs Dominicis ex domesticis regé creare unde ortum	333	nemei ludi apud Græcos unde dicti, & cur inſtituti	131
nathinnei qui apud Hebræos nuncupati	271	nemefis	138
naualis corona	146	nemroth	12.13
nauem quis primò ex Aegypto in Græciam inue-xerit	227	nemroth Babyloniorum tyrannus	95
navis onerarię auctor	229	nemroth tormentorum auctor	105
navis longę fabricatio	228	nendi texendique artem Palladem reperiffe	191
naugádi ars cui accepto ferenda	227	neomenia quid	360
navium uarij inuētores traditi	ibid.	neptunus ab Afris celebratur	5
naugari ut primò cceptū fit	ibid.	neptunus nauigandi artem primus omnium inuenit	227
naugatio ubi primò facta fit	ibid.	neptunū equos primū domuiſſe	126
naxorum deus, Liber	5	nerēus martyr	561
nazaræus	394	nero Petrum atque Paulum morte affecit	550
nazaræorum ſecta qualis	285	nero cur maiorem urbis Romę partem incendit	ibid.
nazaræorum ſecta unde defluxerit, & quæ illius conſuetudo fuerit	ibidem	neronis in Chriſtianos ſe-cunda perſequentio	ibidem
nazarius martyr	561	neſichthon Salaminius quinquere mē inſtituit	228
Neceſſitatem eſſe rerum magiſtram	175		
necromátia quid, eiusq; origo	81		
nefaſti dies	433		

neſigiton

I N D E X.

nefigiton decirem in-	nini regis Assyriorum re-
uenit	gnandi cupiditas
229	94
nestorius hæreticus da-	niniuitarum sectę origo
mnatur	508
546	Noctem in quatuor uigi-
Nicanor cur prouinciam	lias à Romanis distribu-
penè amiserit	tam fuisse
210	113
nicea Bithyniæ urbs	nocturna sacra cur apud
546	ueteres semper damna-
niceæ conuentus cur ha-	ta fuerint
bitus	422
466	noë nauis repertor
nicena synodus 542. 545.	228
546	noë primus omnium Do-
nicenæ synodi decreta	mino altare fecit
343	357
nicias Megarenfis fullo-	noë uinearum primus cul-
niæ artis inuentor	tor
191	178
nicolaianorum hæresis	noë progenies
quando exorta	15
537	nomadum mos
nicolaus Antiochenus ex-	554
cusatus	nomen Domini qui primi
ibidem	omnium inuocarint
244	nonæ unde dictæ
nicolaus Ienson Gallicus	109
typographiam illustra-	normæ excogitatio
uit	224
117	northbertus presbyter
nicolaus II. quando Pon-	Lotharingus Præmon-
tificum electionem ad	stratensium auctor
cardinales reduxerit	497
397	notarios in urbe Roma,
nicolaus III. cur Alexan-	qui res martyrum gestas
dri VI. collegium bre-	describerent, qui primi
uium scriptorum reiece-	constituerint
rit	300
531	notarios Apostolici æra-
nicostrata	rij quis crearit
32	530
nigidius figulus Gramma-	notas uulgò zipheras di-
ticus	ctas
36	119
nili incrementum, atque	notus uentus unde dictus
ex eo præfagia	65
65	65
nili filius Vulcanus	59
59	nouatianus
	539
	nouati

30

I N D E X.

- nouati Romani presbyte
 ri schisma 538.539
 nouendialis festi origo
 432
 nouendialis sacrificij ori-
 go 445
 nudipedalia sacra cur a-
 pud Iudæos instituta.
 450
 numa cur fidei templum
 posuerit 316
 numa Pompilius Roma-
 nis religionem demon-
 strauit 26
 numa rex in arca unà cum
 libris eius ex charta con-
 tectis, à Cn. Terétio scri-
 ba repertus est 116.550
 numæ de legendi ratione
 decreta 439
 numeri repertores ua-
 rij 67
 numidarum polygamia 17
 numidas equis in bello si-
 ne ephippijs usos fuisse
 126
 numidiæ reges, nulli mor-
 talium osculum tulisse
 314
 numisma census 104
 numum aureum & argen-
 teum quis primùm ad
 usum percusserit 153
 nuncoreus Sesostridis fi-
 lius 214
 nundina dea cur apud Ro-
 manos culta sit 263.264
 nundinæ paganorū 432
 nuptias spernentes taxan-
 tur 341. 342

O

 Obeliscus in Vaticano
 circo Caij principis
 iussu statutus est 214
 obelisci quid, & unde di-
 cti 213
 obeliscos quamplurimū
 notis quibusdam inscul-
 ptos fuisse 215
 obeliscos qui primi o-
 mnium fecerint 213
ὄβελος ibid.
 obseruantium ordinis ini-
 tium 498
 obsidionalis corona 146
 Ochus 59
 occidentis ferè totius ho-
 rologia qualia 112
 ocrearū & cristarū inuen-
 tores 123
 oculi ictum extrinsecum
 quæ curent 75
 Odilonis decretum 443
 Offerendi mos pro mor-
 tuis 445
 officiorum diuisio inter
 reliquos initiatos 304
ὄρν 177
ὄρνος ibid.
 olea pacis insigne 180
 oleæ

I N D E X.

- oleæ inuentrix Minerua 179
- oleam in Græcia qui primùm monstauerint 180
- oleagina corona 146
- oleum lætitiæ quid uocetur 336
- olei usum Athenienses inuenisse 180
- olympiades quo tempore cœperint 46
- olympicum certamē quis primus apud Græcos instituerit 128
- olympici certaminis præmium quale 129
- Onerariæ nauis inuentor Hippius Tyrius 229
- Oppidum primus omniū Cecrops condidit 202
- optimates Thracum com-
burebantur mortui 210.
211
- Oracula Apollinis aut
Ammonij qualia 82
- orandi locus quis esse de-
beat 370. item quomo-
do sit orandum ibidem
& 564
- orandi uera ratio 370
- orandi modus per calcu-
los 371
- orandi modum quis pri-
mùm docuerit 369
- orandi tempora apud pri-
scos diuersa fuisse 406
- orantes cur capita aperi-
re debent 312
- orationis solutæ primus
conditor 46
- oratoris boni officium 48
- oratoris & rhetoris discri-
men 49
- orchestra 220
- ὄρχηστρις* ibidem
- organorum musicorū Da-
uid inuentor 55
- orgia sacra unde mana-
rint 26
- orientalium uentorū nu-
merus 64
- origenes quomodo con-
secrationem sacerdotis
Iudæorum explicet 267.
268
- origenis de baptismo in-
fantium locus 263
- origenis de Cornelio ba-
ptizato locus 262
- origenis de ieiunandi ra-
tione locus 414
- origenis laus 263
- orpheus 27.49.59
- orpheus poëta 38
- orpheus orgia sacra pri-
mus in Græciam intro-
duxit 26
- orpheus primus herbarū
scriptor 76
- oscilla ex cera fictilia 328
- oscitatio

I N D E X.

- oscitatio** unde proueniat 454
oscitantes cur se signo crucis cōmuniant *ibid.*
osculandi cōsuetudo cur apud Romanos introdu-
 cta 314.315
osculandi mos unde de-
 fluxerit *ibid.*
osiris deus Aegyptiorū 5
osiris agriculturæ inuen-
 tor 170
osiris asylum in Aegypto
 217
ostenta quæ dicantur 83
ostiarij 271
ostrus, color purpureus
 198
Ouandi causa quæ fuerit
 143
ouantes myrto coronati
 144
ouidius 42
P
PAcuius 42
palæmon grammati-
 cus 36
palæmon à Latinis Portu-
 nus dictus 130
palæstina quæ 31
palæstram Mercuriū insti-
 tuisse 132
palamedes quas literas,
 Cadmi literis adiecerit
 29
palamedis inuentum 67
palamedem primum suf-
 fragiorum in deliberan-
 do iudicandōq; aucto-
 rem fuisse 96
pallas cur Bellona dicta
 121
pallium Græcorum inuen-
 tum 193
pallij primus usus, eiusq;
 forma & ratio 303
palmarū foliis primò scri-
 ptitatum fuisse 117
paludamentum militum
 fuisse uestimentum 194
pan Arcadiæ deus cur Ly-
 cæus dictus sit 136
pan, deus rusticus, fistulæ
 repertor 54
panos & Syringæ fabula
ibidem
panaces herba ab Aescula-
 pio reperta 75
paneas Philippi urbs
 463
pangæus Thraciæ mons,
 auro & argento abun-
 dat 150
panem nostrum quotidiana
 num eucharistiam esse
 574
pánonios æris usum mon-
 strasse 151
pannorum ex puro serico
 tria genera 197
panth

I N D E X.

pantheon unde, & quando, & cur diuæ Mariæ uirgini, & omnibus diuis consecratum sit	437	fugatorum historia	73
papa pedes deosculâdos porrigere unde didicerit	312	parthorum polygamia	17
papa unde diuitias acquiescit	477.478.& seq.	parthorum sepultura	210
paparam constitutiones de diebus festis	437	parthos Thomias ad fidem redegit	558
paphnutium Nicenæ synodo de edicto cælibatus sacerdotum restituisse	343	parthos tympanorum sonitu pugnam inire confueuisse	58
paphorum dea Venus	5	pascha	395.435
papyrus	117	pascha dies quis dictus	360
par impar ludere	135	patrimus	21
parabola	396	patris patrati institutio	320
παράκλητος	394	paulus cur osculo salutandum esse uoluerit	314
paradisus	396	paulus diaconus	409
parétalia ab Hebræis descendisse	440	paulus montis Casini monachus	452
parentatio annua	444	paulus quando Romam à Iudæis ad supplicium perditus ductus sit	255
parmenides primus luciferum obseruauit	63	paulum II. uestem coccineam cucullo insignem Cardinalib. dedisse	293
parochiæ quæ dicantur	288	paulus Thebæus	487
parochias qui primi in urbe Roma, & alibi presbyteris atque episcopis diceceses diuiserint ibi.		paulus ubi nudipedalia sacra celebrarit	451
parochi apud Romanos qui uocentur	289	pauli Apostoli martyriū	255.550
parthorum ab Antonio		pauli conuersio, peregrinationes & gesta	559
		pauli Samosatemi hæresis	538.ubi damnata
		pauonem Romæ augurali	545

I N D E X.

rali cœna quis primus
posuit	189	clarissimam fuisse	115
Pecora Deo immolandi
mos	185	periander Corinthiorum
rex	131
pecunia unde appellata	155	perilli inuentum crudele	238
pecuniarum usum anti-
quissimum esse	153	perpendiculi excogita-
tor	224
pegasum alatum equum		perſæ à Saracenis quâdo
deuicti	518
quis primus omnium a-
scenderit	126	perſæ Mithram colunt	5
pelagij decretum de sa-
cerdotum cœlibatû	344	perſarum de festo natali
celebrando mos	432
pelagij Roman. pont. de-
cretum	440	perſarum polygamia	17
pelasgos auctores simu-
lachrorum fuisse	162	perſarum ſepeliendi mos	208
peletronios primos o-
mnium frænos & ephip-
pia inuenisse	126	perſarum de uino senten-
tia	176
pellium usus apud quos
primûm fuerit	195	perſas ſtatuas nullas ere-
xiſſe	161
pellibus caprinis & ouil-
lis olim ſcriptitatum	119	perſequutores Chriſtia-
ni ſanguinis referuntur	150.151
penicillo quis primus o-
mnium pinxerit	166	perſeus Zenonis audi-
tor, quid de diis ſenſe-
rit	4
pentecoste	395	perſeum ſagittas inueniſ-
ſe	123
pêthesileam Amazonum
reginam securim repe-
riſſe	123.225	perſius	44
perdicis inuentum circi-
nus	224	perſonas induendi mos
ante quadrageſimam	334
pergamenæ chartæ cur-
uulgò ſic dictæ	118	perſonas induere apud
Anglos capitale	ibid.
pergamæ bibliothecæ præ-
ſes		perſ Pôtificius qui Numæ
Pompilio dictus	409

I N D E X

- pedū mutuò lauandi mos
 unde defluxerit 315
 pedes pontificum deoscu
 landi mos unde defluxe
 rit 312.313
 petasum episcopi ferre
 quando cœperint 294
 petronilla uirgo sacrata
 312
 petrus 396
 petrus & Paulus cur à Ne
 rone morte affecti fue
 rint 550
 petrus Ferdinandus pri
 mus militum D. Iacobi
 in Hispania magister 505
 petrus heremita Gallus
 quando uixerit, & quid
 Urbano pontifici suase
 rit 372
 petrus Hetruscus 501
 petrus in sacerdotio post
 Christum cur præroga
 tiuam habuerit 277
 petrus Matthæus 92
 petrus Pontum, Galatiã,
 Bithyniam & Cappado
 ciam in suam fidẽ rede
 git 558
 petrus quando Romam
 profectus sit 255
 petri ad uxorem quæ ad
 passionem ducebatur,
 uox 423
 petri martyrium 255.550
 petri prima concio post
 Christi ascensionẽ 252.
 item miracula ibid.
 petri uox memorabilis at
 que salutaris 342
 petro Galatiam, Pótum,
 Bithyniam & Cappado
 ciam sorte obtigisse 254
 petrum & Philippũ uxo
 res habuisse, & filias etiã
 uiris nuptũ dedisse 342
 petrum septem annos Ti
 berio principe Antio
 chiæ episcopũ fuisse 254
 Phædonis Elidẽsis inuen
 tum 67
 Phæro cur cæcus factus,
 & quomodo uisum rece
 perit 214
 phalanges 122
 phalaridem post Theseũ
 primum omnium fuisse
 tyrannum 94
 phaletij de hominibus in
 tentẽ fodientibus dictũ
 150
 phantasma 397
 φαρμακοντικὴ 70
 pherecydes Syrus 46.62
 phidias nobilis statuarius
 165
 phidonis inuentum 67
 philemon comœdiæ no
 uæ auctor 44
 philippus Gazam profec
 tus

I N D E X

- ctus Eunuchum Canda
 ces reginæ Aethiopum
 præfectū baptizauit 253
 philippus Samaritanos
 ad religionem traxit, ibi
 dem & 533. Simonem Ma
 gum baptizauit ibid.
 philippus Tuscus Seruo
 rum Mariæ uirginis au
 ctor 499
 philippi opera euangeli
 cum sermonem ad Ae
 thiopes usque penetra
 se 253
 philoclis Aegyptij inuen
 tum 166
 philosophiæ diuisio tri
 plex 59
 philosophiæ duo princi
 pia ibid.
 philosophiæ laus atque
 origo 58
 philosophiam à quibusdā
 in quinque partes diui
 di 60
 philosophiam, secundum
 Laërtium, à Græcis, se
 cundū Eusebium, ab He
 bræis manasse 58
 philosophi ibid.
 philosophorum uariæ de
 diis sententiæ 2
 phlebotomate medici un
 de didicerint 75. 76
 phœnices amicissimos
 quando Saturno immo
 larint 364
 phœnices primi arithme
 ticæ inuētores 66
 phœnices balistam & fun
 dam reperisse 123
 phœnices dilectissimum
 ex liberis quādo dæmo
 ni litarint 365
 phœnices à Iudæis lite
 ras accepisse 30. 31
 phœnices literarum pri
 mi inuētores 29. 32
 phœnices & literarum &
 syderum inuētores 62
 phœnices uenandi piscā
 dique usum reperisse
 189
 phœnices ueteri ritu cir
 cuncidebantur 257
 phoroneus primus Argi
 uorum legislator 89
 phrygas primos omniū
 natos esse unde constet
 10
 phrygas bigarum & qua
 drigarum inuētores 127
 phrygibus olim proprias
 literas fuisse 33
 phrygiæ uestes unde
 dictæ 193
 phrygiones ibid.
 phrygios modulos, Mar
 tias Phryx excogitauit 54
 phylacterium 396

I N D E X.

physica in quibus uerfe-	secundū Chaldæos, con-
tur	ferre
60	61
Picturæ origo	plastices primi inuento-
166	res
pilam lusoriam Pythum	167
reperisse	plasticem antiquiorē esse
132	scientia fundendi æris
pilum Tyrrhenus inue-	ibid.
nit	123
pilumnus pinsendi frumē	platani encomium
ti auctor	182
173	plato cur ueritatē in sua
pineæ corona quibus ui-	repub. in primis cultam
ctoribus data	uoluerit
131	548
piscandi usum quis tradi	plato magiæ studiosus
derit	fuit
189	78
piseus Tyrrhenus tubam	plato mercaturam exer-
æneam inuenit	cuit
56	230
piseum uenabula reperif-	plato quibus uini usum
se	concesserit
123	176
piseum rostra nauibus ad	platonis Atheniensis de
didisse	mundo & hominum or-
229	tu sententia
pisistratus primus omniū	9
libros publicè legēdos	platonis de Deo senten-
præbuit	tia
114	6
pistores Romæ quando	platonis de deorum ima-
esse cœperint	ginibus lex
173	469
pitumnus cur Sterquili-	platonis de poëtis sen-
nus dictus	tentia
173	37
pius II. breuiatorum au-	platonis de mortuis sen-
ctor, Paulus exauctorator,	tentia
Sixtus restitutor	212
530	platonē ab Hebræis suæ
pij I. de uirginū sacratio-	philosophiæ præcepta
ne decretum	sumpsisse
309	60
Planetæ à quo diebus af-	plautus
signati	44
424	plebs quando cōsulatum
planetas plurimum ad bo-	Romæ adeptæ sit
na malæue cōsequenda,	100
	plebeij ludi repertor
	325
	pliniij

I N D E X.

- plinij II. ad Traianum/de
 Christianis literæ 557
 plinij locus emendatus
 215
 plinij sententia laudata
 97
 plumbum ubi & per quæ
 primò inuentum sit 151
 Pœna eorum qui huma-
 nis hostiis non litassent
 366
 pœni unde mercaturam
 edocti fuerint 231
 pœnorû deus Vranius 5
 pœnitendi initium unde
 promanarit 398
 pœnitendi modus 399.
 400
 pœnitentia uera quæ sit
 399
 pœnitentiæ duo genera
 ibid.
 pœnitentiã qui agere di-
 catur 404
 pœnitentium ordinis o-
 rigo 498
 poësim esse partim musi-
 ces 52
 poëtæ numine afflati 36
 poëtæ cur sanctos En-
 nius uocarit 37
 poëtæ non fieri, sed nasci
 ibid.
 poëtarum de hominum
 ortu opinio II
- poëtica ars cur reliquas
 disciplinas antecellat 36
 poëticæ facultatis origo
 37
 pollinaria Hispaniam re-
 perisse 175
 polycarpus Smyrneus an-
 tistes, unà cum XII. cla-
 riss. uiris martyrio, coro-
 natus est 560
 polycrates Ephesus epi-
 scopus 435
 polygamia à quibus de-
 fensa 347
 polygnotus Atheniensis
 picturæ inuentor 166
πολύμητα 191
 pópeius Leneus post M.
 Catonem de herbis a-
 pud Romanos scripsit
 76
 pompeius Magnus thea-
 trum mansurum è qua-
 drato lapide ad imita-
 tionē Mitylenensis thea-
 tri primus omnium Ro-
 mæ fecit 221
 pompilius quomodo an-
 num ad Lunę cursum re-
 degerit 107
 pondera quis primus in-
 uenerit 67
 pontifex siue presbyter
 unus tãtùm cur electus
 fuerit 280

I N D E X.

- pōtifex unde dictus ibid.
 pōtifex unde humeris ho-
 minū circumferatur 296
 pontificis Iudæorum ha-
 bitus ac ornamenta de-
 clarata 268.269
 pontificis munus 278
 pōtifici caput aperire nō
 licuisse 311
 pontificem max. cur Nu-
 ma crearit 318. & quæ e-
 ius potestas atq; officiū
 fuerit ibid.
 pōtifices cur omisso prio-
 re nomine, sibi unum ali-
 quod ex pōtificum, qui
 antè fuissent nominibus
 eligant 295
 pontifices Rom. à Longo-
 bardis pressi, ad Franco-
 rum reges cōfugere coa-
 cti sunt 297
 pontifices insignia sua fe-
 rè omnia ab Hebræis ac-
 cepisse 283
 pōtifices 32. post Petrum
 usq; ad Syluestrum pri-
 mum martyrio corona-
 tos fuisse 519
 pontificum electio ad so-
 los cardinales hodie re-
 ducta 297
 pontificum ornatus expli-
 catus 283
 pontificalia conuiuia 326
 populorum nomina quā-
 do immutata 14
 popularis ciuitas à quo
 primū instituta 93
 porcus cur immolari cœ-
 ptus sit 185
 porcenæ labyrinthus 206
 portenta cur dicta 83
 portenti exemplum ibi-
 dem
 posteritatem magis uete-
 rum honorum ac pōpa-
 rum, quàm morum tena-
 cem esse 296
 posthumius Tubertus pri-
 mus omnium ouans Ro-
 mam ingressus est 144
 potum ex hordeo Liberū
 patrem primū confe-
 cisse 179
 Præcentores 271
 præcepta in templo Cere-
 ris Eleusine, apud Athē,
 quænam remanserint
 187
 prædicatorum ortus 496.
 habitus 498
 præmonstratensium or-
 tus 497. item uestitus
 ibid.
 præputium quid 257
 prætexta Hetruscorū in-
 uentum 193
 prætogiam rex Abissino-
 rum Aethiopum 253
 Pra-

I N D E X.

praxedis fœminæ laus	dus	404
356	processionum origo	452
praxitelis inuentum	processus martyr	561
155	prodigia cur dicta	83
preces castas Deum plu-	prætus & Acrisius cly-	
ris facere, quàm magnifi-	peorum inuentores	123
ca sacra hominum	profesti dies unde dicti	433
458	prometheus Astrologiæ	
preces horarias siue cano-	inuentor	62
nicas qui primi institue-	prometheus cur à Ioue	
rint	Caucaſo ferrea catena	
405	uinctus fuerit	155
presbyterum ante 30. an-	prometheus ignem in fe-	
num fieri Bonificiũ ue-	rula seruari docuit	152
ruisse	prometheus primus o-	
287	mniau bouem mactauit	185
presbyter ut 25. annos na-	prometheus simulachro-	
tus creari posset, unde	rum auctor	162
defluxerit	pronuntiatio quid	374. e-
ibid.	iusq; diuisio	376
presbyteri qui uocentur	prophetarum oracula o-	
274	mniau certissima cur	
presbyteri quomodo ab	fuerint	82
Apostolis constituti	proplasticè quid	168
275	profelytus	396
presbyterorum officium	protagoras cur ab Athe-	
288	niensibus suis finibus ex-	
presbyterorũ ordo quan-	terminatus sit	3
do cœperit	protomotariorum ac cu-	
274	biculariorum origo	301
presbyterorum seculariũ	prusia à Theutonicis sub-	
uota castitatisperpetuò	acta	505
seruandæ	Psalmus	396
483		
primitiarum auctor ostē-		
ditur		
470		
primogenita cur Deus si-		
bi offerri præceperit		
474		
priscarum literarum nu-		
merus secundum Aristo-		
telem		
29		
priscorum cõfitendi mo-		

I N D E X.

psalmos alternis canere quis instituerit	407	puerperarū purgatio unde de defluerit	352.353
psallentium in templis re prehensio	408	pugillarium usum ante Troiana tempora fuisse	117
psalterium in septem par tes ab Hieronymo Da masi rogatu digestam fuisse	407	pugilum equorumq; cer tamen in Circo maximo fuisse	222
psammeticus	10	pugna unde nomen traxe rit	121
pseusippus doliorum in uentor	225	pugnæ prima origo quæ fuerit	ibidem
Ptolemæus Philadelphus Alexandriæ obeliscum 80. cubitorū statuit	213	pugnare ex equo quis pri mum docuerit	127
ptolemæus Philadelphus naue ad 40. ordines ex truxit	229	punicarum fœminarum mos	555
ptolemæus Philopator na uem ad 50. ordines ex truxit	ibid.	purgatio triplex	405
ptolemæus quando flo ruerit	66	purgationē alui quis pri mus inuenerit	69
ptolemæus Soter ad 15. or dines nauem instituit	229. 281	purpura quo pacto & quando inuenta sit	198
ptolemæorum regum in Aegypto in cogendis li bris studium	115	purpuræ usus apud Ro manos quibus peculia ris	ibid.
P. Licinius Caluus	100	purpuræ pisces ex cōcha rum genere esse	ibid.
P. Scipionis de statuis di ctum	164	quandiu uiuant	ibid.
pueros & puellas in sup plicationibus ex fene stris despicere cur uete res uetuerint	455	puteorū fossiores qui pri mi omnium fuerint	204
		Pygmaleonis tempore in Oriente nullum usum carnis fuisse	186
		pyramides cur à regibus extructæ	207
		pyramides inter Mēphim & Deltam	

I N D E X

- & Deltam tres fuisse, earumq; auctores 206.207
 pyromantia quid, eiusq; origo 81
 pyrrhicā saltationē quis primus omnium inuenit 131
 pyrrhus Dædali filius in Græcia picturam inuenit 166
 pythagoras 59.62
 pythagoras primus Italorum legislator 89
 pythagoras inuentor pōderum atque mensurarū 67
 pythagoras magia studio sus fuit 78
 pythagoræ de concubitu responsum 236
 pythagoræ de Deo opinio 3
 pythagoræ inuētum, norma 224
 pythagoras arithmeticā amplificauit 66
 pythagoræ Samij de mundo & hominum ortu sententia 9
 pythagoram Samium Veneris syderis naturā inuestigasse 63
 pythagorę duo 67
 pythius architectus primus omnium ædem Minervæ fecit 203. 249
 pythij ludi apud Græcos unde dicti 130
 pythis pictor 167
- Q**
- Vadragesima unde dicta 416
 quadragesimæ tempus, & varia primordia 416.417
 quadrigis Erichthonium primū usum fuisse 127
 quadriremis inuentores Carthaginēses fuisse 228
 quercus Ioui sacra 146
 querna corona ibid.
 quinquatria sacra unde 322
 quinquatres minores ibi.
 quinquere mis inuentor Nefichthó Salaminij 228
 Q. Hortensius Romæ primus pauonem augurali cœna posuit 189
 Q. Maximi de statuis dictum 200
 Q. Mercurius 89
 quirinus Romanorum deus
- R**
- Abbi 394
 Ramesē 40. cubitorū lōgitudine obeliscum erexisse 213. item alium undecentenis pedibus longitudine, per latera cubi

I N D E X.

tis quatuor	ibid.	tores collegiorum sa-
ramūdus primus sacræ mi-		cerdotum uulgò dicti
litiæ præfectus	502	305
raphael Sanctus	167	responsoria Italos inue-
rates qui primò inuene-		nisse
riant	227	388
rationale indumentū pon-		rex sacrificulus
tificum Iudæorum unde		320
confectum fuerit	269	rex olim nemo creabatur
ratiocinator qui sit futu-		nisi qui sacerdotio præ-
rus	60	ditus esset
Redo comes Montigra-		93
nelli	490	reges ungenti mos
regnum duplex esse	570	335
reipub. administratio se-		reges cur rarò bene impe-
cundum Platonem trifa-		rent
riam diuiditur	92	92
reipub. Christianæ origo,		reges cur quondam ut dij
atque de eiusdem miro à		culti
primo incremento	252	24
religio ueri Dei unde ma-		regum Romanorum insi-
narit	24. & seq.	gnia
religio unde dicta	ibid.	100
religionis origo	24	Rhadamanthus primus le-
religionis uerus auctor		gislator
Deus, rerum omnium o-		89
rigo	254	rhea dea Berecynthio-
religionem esse uitiorum		rum
omnium expultricem		5
ibidem		rhetorices origo
religiosi qui	20	47
remum Copas inuenisse		rhetoricæ professio Ro-
229		mæ prohibita
rerum initia quæ	7	48. ite-
residentiarij cur domina-		rum concessa, & magni
		habita
		ibidem
		rhetoricæ scriptores au-
		tiquissimi quinam ha-
		biti
		ibidem
		rhetoricæ uis atque facul-
		tas in quibus rebus con-
		sistat
		ibidem
		rhetoris & oratoris dis-
		crimen
		49
		rhodiæ militiæ militū or-
		tus atq; officiū
		502. 503
		rhod

I N D E X.

- rhodiorum deus Sol 5
 rhodios hominem Satur-
 no immolasse 363
 rhodope 207
 rhodus quando à Turcis
 capta 503
 rhœcus *figulus* 167
 rhotaris 285
 richardus Cornubiæ co-
 mes, quo tempore in Ro-
 manorum regem coo-
 pratus sit 501
 Robertus Molisimensis
 abbas 487
 robigalia sacra unde &
 cur fiebant 321. 419
 robigus deus 419
 romæ quando nulla ima-
 go, neq; picta, neque fi-
 cta in templis uisa sit 161
 romę simulachrum primū
 ex ære factum esse 164
 romam omne dominatio-
 nis genus perpeffam fu-
 iffe 98
 romana resp. sub quo ma-
 giftratu creuerit, aut cō-
 trà 97
 romanæ ciuitatis forma
 quādo mutata 98
 romanæ ciuitatis formā à
 Consulibus ad Decem-
 uiros mutata 99
 romanæ ciuitatis triplex
 adminiftrandę genus 98
 romanæ matronæ cur ui-
 no fe abftinere 176
 romanam tellurem sacro
 martyrum cruore in pri-
 mis maduiffe 519
 romanum imperium un-
 de incrementum acce-
 perit 97
 romani argentei denarij
 æftimatio 104
 romani pontificis aucto-
 ritas in omnes ecclefias
 unde promanarit 298
 romani quomodo diem
 obferuarint 113
 romani neptes uxores du-
 cebant 348. 349. corona
 tiludos fpectabant 148
 romanorum confuetudo
 555. 556
 romanorum confuetudo
 de captiuitate liberatis
 285
 romanorum deus Quiri-
 nus 5
 romanorum in numeran-
 dis annis mos 67. 103
 romanorū legiflator Ro-
 mulus 89
 romanorum monarchia
 quādo in ariftocratiam
 mutata 98
 romanorum mos in fœ-
 dere percutiendo qua-
 lis fuerit 140. 141
 romano-

I N D E X.

romanorum in uictu tenuitas	426	romulus primus Romanorum legislator	89
romanorum regum insignia unde originem traxerint	100	romulus primus Romanorum rex à quo genitus	98
rom. resp. census causa in quot classes distributa sit	101	romulus quomodo annum instituerit	106.107
romanorum sepeliendi mos	210	romulus templū Ioui Fretorio locauit	203
romanorum uana religio	556	romuli triumphus	142
romanorum ueterum ritus, & qui adhuc durent in matrimonio	21. 22. 23	roscius Gallus	219
romanis an lingua Latina una eademq; communis fuerit	13	rostra nauibus Piseū addidisse	229
romanis olim lugendi rationem fuisse	441	rostratæ coronæ	147
romanos Herculi decimas dedisse	475	rotam figurariam quis primus omnium inuenerit	168
romanos olim à Martio annum auspiciatos esse	106.107	ruta mustelæ sibi medentur	76
romanos Saturno hominem litasse	364	S	
romoaldus Rauēnas	486	S Abæi unde	15
romulus cur asylum collocarit	216	S Sabaoth	396
romulus cur Titios crearit	320	sabbatum	423
romulum instituisse Aruallium collegium	321.508	sabbata sabbatorum facta	361
		fabellij hæresis	538
		fabina martyr	561
		fabiniani pontificis decretum	459
		fabinus Massurius	144
		fabinorum deus Sabus	5
		sacerdos Tyrannus nomine quomodo libidinem suam explerit	365
		sacerdotes Aegyptios mcerere	

I N D E X.

- incœrere derasis capitibus consueuisse 282
 sacerdotes Dominû per Mosen capite & barbara esse uetuisse ibid.
 sacerdotis cõsecratio 264
 sacerdotis manuum impositio quid sit 275.276
 sacerdotis officium quale ab initio fuerit 281
 sacerdoti iurare non licuit 316
 sacerdotes olim reges creatos esse 93
 sacerdotes & reges ungendi mos 335
 sacerdotes cur olim uerticem radere soliti 284
 sacerdotum Cereris habitus, consuetudo & officium 321.322
 sacerdotum collegarum apud Anglos diuortium 394
 sacerdotum deæ Syriæ ordo 509
 sacerdotibus Occidentibus quando coniugium interdictum sit 343
 sacerdotibus quibus apud Hebræos rem diuinam facere permissum sit 27
 sacerdotibus Romanis olim nec habere, nec petere 27
 tere magistratus licuisse 313
 sacerdotalis coniugij apud Hebræos origo 339
 sacerdotalis noster ordo à quo primùm institutus fuerit 272
 sacerdotium quotuplex 273
 sacerdotium Christi quale 336. & seq.
 sacerdotij eiusque graduum apud Hebræos initia 267
 sacerdotij patris patrati institutio 320
 sacciperium 23
 sacrificandi apud Hebræos primus ac uetustissimus ritus 359
 sacrificandi ritus qualis apud ueteres fuerit 185
 sacrificare eo ritu quem Christus docuit, qui primùm cœperint 385
 sacrificium nostrum quid sit 381
 sacrificij nostri faciendi administrandiq; potestas quibus data fuerit 384
 sacrarum ædiû origo 353
 sacra quæ sacerdotibus Romanis in primis curæ fuerint 321
 sacrorum

I N D E X.

facrorum militum origo 502	sanctis Pagnini Hebrai- cè loquèdi studium 529
sacrificium cur soli Deo debeatur 434	sanctius rex Calatrauen- sium auctor 505
fagati milites unde uocen- tur 194	sanguinis baptismus 327
fagittarum inuentores 123	sanguinè mittere in mor- bis unde homines didi- cerint 75
fagum uestis genus 194	saponem Gallos inuenif- se 234
salaminios hominès A- grualæ mactasse 363	faracenos atq; Arabes u- xores ex publica auctio- ne emere 18
salaminios uel Athenien- ses hippagines reperif- se 229	faracenorū ortus, insti- tuta & mores 514. & se- quent.
salem & eius usum Misor & Selech inuenisse 189	faraceni olim circuncide- bantur 258
salij 52	farmaticarum uirginum mos 553
salij unde promanarint 319	fatānam se trāssfigurare in Angelum lucis, hoc est, Dei qui lux est Abuch. 1
salmonēus cur à Ioue ad inferos detrusus sit 125	fatīn de Brugis 197
salomon 38	faturnalia 137
salomon primus omnium templum Ierosolymis Deo optimo max. condi- dit 203	faturnalia sacra 162
salomonē primum docuif se dæmones effugandi modum 79	faturnus arborum insitio nes ostendit 178
salue 528	faturnus in Latio agricul- turam inuenit 171. 174
salutandi mosuarius ibid.	faturnus omniū deorum parens 4. eius que liberi ex Ope ibid.
sambucam, musicum in- strumentum Troglody- tas inuenisse 56	faturnū nigros efficiere 61
samiorum dea Iuno 5	faturnum nūmos æreos Latinis

I N D E X.

Latinis primum instituisse	155	scotorú rex Malcolmus tertius	ibid.
fatyra unde nomen traxerit	43	scribendi primus usus apud priscos etiam per notas	119
fatyræ nouæq; comædiæ origo	42	scriptitatum fuisse antiquitus in mēbranis	118.
fatyræ à Latinis excogitatae	ibid.	item in pellibus caprinis atque ouillis	119
faul primus Hebræorú à Samuele unctus fuit	335	scripta furtiua quæ dicantur	ibid.
scandalizare	396	scriptorum ante Homerum catalogus	30
scaphas Illyrios reperisse	229	scyron uentus	65
scena cur primò inuenta	218	scytham æs conflare docuisse	151
scenopegia	361.395	scytharum & Aegyptiorum de generis antiquitate contentio	10
<i>σκηνή</i>	ibid.	scytharum in scødere faciendò mos	141
schacorum ludus qualis, & unde dictus	133	scytharum in sepeliendis mortuis cõsuetudo	209
schismatum ortus	538	scytharum mos	553
sciotericon	111	scythis promiscuas uxores & liberos fuisse	17
scipio unde sibi inuidiam à uulgo pepererit	220	scythas Aegyptiis antiquiores esse	10
scipionis aurea sententia	147	scythas Andreas conuertit	558
scipionem Nasicam primum omnium horas aqua diuississe	111	scythen Iouis filium arcum & sagittas reperisse	123
sclopus	125	Secretarios Romæ quis primus omnium instituerit	
scopettina congregatio	493		
scorpionem tormentum Crentenses reperisse	123		
scotorum in matrimonio olim mos	18		

I N D E X.

tuerit	530	rianæ hæreseos secta-	
sectæ Iudæorum tres	187	tor	513
secundę mensæ	ibid.	sericum à quibus inuen-	
securis inuentrix Penthe		tum	195
filea	123.225	Seruator cur decimas ap-	
seculum	324	probarit	475
seculares Iudi à quo in-		seruatoris nomen Oseam	
uenti	323.324	& Iosue filium Nun ha-	
seculus Vêti filius alimen-		buisse	273
tâ ex arboribus reperit		seruatoris præceptum	554
177		seruitij inuentores	95
seleucus Macedoniæ rex		seruitutis origo prima à	
115		Chanaan profecta	ibid.
semneserteus rex	214	seruius primus æs signa-	
senatorius atq; equestris		uit	155
census qualis Romę fue-		seruius Tullus rex cęsum	
rit	102	primus omnium Romæ	
senatus Romanus olim		instituit	101
qualis fuerit	294	seruium Tullum primum	
seneca	42	undulatam uestem ge-	
sepeliēdi cadauera usum		stasse	193
apud gētes uarium fuisse	446	serui cur appellati	95.
septendialis sacrificij ori-		quomodo uenditi	ibid.
go	ibid.	seruorum Deiparæ uirgi-	
septentrio uentus	64	nis primordium	499
sepulchri nō delendi lex		sesostris rex Aegyptiorū,	
449		primus omnium longa	
sepulchrorum extruendo-		naui usus est	228
rum forma	ibid.	seth primus literarum in-	
sepulchri genus quale Ita-		uentor	31
li constituant	449	seueri Pertinacis in Chri-	
seres populos simulachro-		stianos sexta persecu-	
rum cultum uetuisse	161	tio	551
sergius monachus Nesto-		Sibylla unde dicta	325
		sibyllæ Erythræ per fū-	
		rorem	

- forem uaticinatio 82
 fibyllini libri à Tarquinio Superbo empti 325
 fibyllinorum librorum origo 324
 feli Iudaici æstimatio 104
 ficuli Andree Barbatij de Cardinalibus disputatio irrita 291
 fidonius mensuras ac pondera quo tempore repererit 67
 figillare quid Varroni significet 529
 sigillatæ literæ quæ dicantur ibid.
 sigillo plumbeo nullum Roman. pont. antiquius esse ibid.
 simoniacorum sectæ ortus 533
 simonis magici conuersio ibidem. à Petro repulsio ibidem. eiusque temeritas atque interitus 534
 simonides Melicus primus omnium memoriæ artem monstrauit 120
 simonides Melicus quas literas Palamedis literis adiecerit 29
 simonidis poetæ de Deo responsum Hieronit tyranno datum ibid. 5
 simplicij Pontificis acta 297. 298
 simulachrum Alexandri Magni 165
 simulachra fingendi usus unde promanarit incertum esse 160
 sindonis usus ubi primus repertus 194
 sixtus martyr 561
 sixtus II. pont. Rom. martyr ibid.
 sixtus III. Iubileum 25. anno primus omnium celebrauit 524
 sixti decretum 387
 sixti I. Romani pontificis decreta 459
 Sochim 4. obeliscos 48. cubitorum longitudine efexisse 213
 socrates cur ab Atheniensibus damnatus sit 549
 socrates ethicæ auctor 50
 socrates iam senex institui lyra non erubuit 52
 socratis præclarum dictum 189
 sodalis 508
 sodales Augustales, Tit

INDEX.

- tij, Hadrianales, &c. gora cur mutatum sit
 ibid. ibidem
 sol Oceani filius ubi aurū Sophocles 42
 inuenerit 170 sophonixæ martyris for-
 sol Rhodiorum & Massa- te factum 562
 getarum deus 5 sortium Prænestinarum
 solis & Saturni dierū no- origo 85
 mina qui primi in Domi- foteri decretum 310
 nicū & sabbatum muta- Spargere pecuniam in po-
 uerint, ac reliquos heb- pulum, dare epulum &
 domadæ dies in ferias strenam, unde apud no-
 distinxerint 423 stros moris sit 331
 solis & Lunæ defectus spartani cur ciues ab Asia
 qui primū deprehē- retraxerint 187.555
 derint 63 spectaculum 218
 solé & Lunam, id est, O- spectacula edere unde
 firim & Isim Aegyptios defluxerit 332
 sibi deos statuisse 4 speculū argenteum Praxi
 solanus uentus 65 teles primus inuenit 155
 solistima tripudia 84 sphæra repertor 63
 solitaurilia sacra unde 322 spicea corona 147
 solon auctor magistratus spiritus cur geniorū no-
 Areopagitarum 96 men sibi assumpserint 2
 solon post Draconē Athe- spódeus pes unde dictus
 niensibus leges tulit 89 in carmine 409
 solon mercaturam exer- spondeus pes pontificum
 cuit 230 ibid.
 solonē funebres oratio- sponsa ut cum singulis cō
 nes instituisse 212 uiuis prima nocte coi-
 somniorum interpreta- ret, apud Nasamones
 tionem Amphictyó pri- moris fuisse 18.365.366
 mus docuit 84 sponsa cur domus coniu-
 sophi 59 galis postes adipe suilla
 sophiæ nomen à Pytha- inunxerit 23
spurius

I N D E X.

Spurius Fufius primus pa-	olim probroſam fuiſſe
iter patratuſ Romæ fuit	339.340
320	ſternutamētū unde pro-
Spurij Caruilij diuortium	ueniat 453
20	ſternutantibus cur bene
Staffa nouum inuentum	prececur ibid.
238	ſterquilinus 173
ſtaphilus Sticheni filius,	ſtola quibus peculiaris
uino aquam admifcere	fuerit 194
primus docuit 178	ſtrabo quando floruerit
ſtatæ cæremonix cur di-	66
ctæ 522	ſtrenam dandi uſus 331
ſtationes & Iubileum Ro-	ſtridon Hieronymi pa-
mæ qui primū inſtitue-	tria 489
rint ibid.	ſtultorum ludus 135
ſtationes unde nomē tra-	Sublacum oppidum 483
xerint 523	ſubdiaconi 271
ſtatiuæ feriæ 431	ſuffragiorum auctor quiſ
ſtatuas qui primi ſtatue-	fuerit 96
rint 164	ſuperhumeralè Pontificū
ſtephanus diaconus pri-	Iudæorum unde confe-
mus omnium Chriſtia-	ctum 269
norum martyrio coro-	ſupplicationes quiſ inſti-
natus eſt 551.558	tuerit 452
ſtephanus II. pont. cur hu-	ſupplicationum pompam
meris hominum ſubla-	cur ludicra quædā præ-
tus 296	cedant 455
ſtephanus Senenſis 493	ſutoriæ artiſ inuentoreſ
ſtephani I. Pontificiſ de-	primos Hebræoſ fuiſſe
cretum 459	192
ſtercorâdorū agrorū	Syderum obſeruatiōneſ
uſum Pitumnum inue-	in nauigando qui adin-
niſſe 173	uenerint 63
ſterilitatē apud Hebræoſ	ſylla dictator cur primuſ

I N D E X

omnium Romæ crema- ri uoluerit	210	tages	83
syllam & Marium omne senatus potestatem fre- gisse	100	talaus Dædali fororis fi- lius, rotæ figulinæ reper- tor	168
sylianus	136	talai inuentum	224
symballoton uestimenti genus	194	talus quid sit	133-134
symbolum	396	talorum lusus apud uete- res explicatus	ibid.
synagoga	ibid.	talassij nomen cur Roma- ni in coniugio sæpe in- uocarint	22
syria dea	509	tanaquilis uaticinium	81
syria regio	31	tarquinius Priscus deui- ctis Sabinis primū triū- phauit	142
syricij decretum de cæ- libatu sacerdotū & dia- conorum	344	tarquinius Superbus ul- mus Romanorum rex, regno pulsus est	98
syricij Pontificis decre- tum	287	tatheus	465
syringa Arcadiæ Nym- pha, in palustres cannas cur mutata	54	tatius	508
syringa Græci fistulam uocant	ibid.	tauri hospites Dianæ im- molabant	363
syrij unde	15	taurus æneus Phalaridi factus	239
syri	31	taurij siue Taurilia ludi	325
syros catapultam repe- rissent	123	taxillorum polygamia	17
T		taxillos mortuos uulturi bus proiecisse	210
T Abernaculum	218	Tectas naues Thasios re- perisse	229
tabernacula Iobal pri- mus omnium fecit	203	tegulas Cinyram inue- nisse	200
tabulas apostolicas plum- bo obsignari cur Stephe- no III. & Hadriano I. pla- cuerit	529	telchines populos ferrū & æs	

I N D E X.

& æs omnium primos esse fabricatos	151	testudinum inuentor	124
telechus VIII. Lacedæmoniorum rex	93	teucrum Ioui apud Cypros hominem immolasse, quod postea sub Hadriano sublatum fuit	363
telephori decretum	392	teutatē Galli quomodo placabant	363
telephori hymnus	385	teutonicorum religionis initium	504
telmessinos somniorum interpretes primos fuisse	85	texendi artis inuentrix	171
templum Deo omnipotenti quis primus ædificavit	203	Thales	62
templorum origo	354	thales mercaturam exercuit	230
templariorum militū ortus	503	thales Milesius apud Græcos primus Solis & Lunæ defectus deprehendit	63
temulentia notata	175	thales Milesius unde	59
terebri inuentio	224	thaletis Milesij opinio de Deo & aqua	3.7
terentius	44	thaletis Milesij inuentio	106
terminalia sacra unde	321.	thamyras Thrax Dorios modulos excogitauit	54
322		thamyras primus citharra sine uoce cecinit, cū cantu uerò Amphion, uel Linus	55
terminalis Iupiter	ibid.	theatralem scenam frontibus non parietibus olim tectam fuisse	220
termini, dij	ibid.	theatri origo	218
terpandri inuentum	55		
terra unde fructus uberriores proferat	61		
tertullianus quando florere cœperit	255		
tertulliani de confessione locus	404		
tertulliani de polygamia locus	348		
tesseræ ratio discussa	132		
testudo cunilæ pastu sibi medetur	76		

I N D E X.

- theatrum** apud Alexandriã in Antirrhodo in-
 fula *ibid.*
theatrum unde dictum
ibidem.
theatri apud Romanos
 dispositio *ibid.*
theatro quis primus om-
 nium linteis umbram
 fecerit, byssinaq; uela
 duxerit 220
thebæ duplices 105
themistocles ob lyræ re-
 cufationẽ in doctior ha-
 bitus est 52
theodati de coniugio de-
 cretum 350
theodotes grãmaticus 36
theodora martyr 561
theodorus figulus 167
theodorus nullum esse
 Deum existimauit 3
theodori hæresis ubi da-
 mnata 546
theodori Samij inuenta
 224
theodosius cur Seruato-
 ris signum in solo, uel in
 silice, aut in marmore
 humi posito insculpi ue-
 tuerit 358
theodosij & Valentiniani
 Imp̃p. in hæreticos pœ-
 na 542
theopompus 46
theophrastum Aristotelis
 bibliothecã Neleõ tra-
 didisse 115
theos unde 7
thermæ Nouãti in uico
 Patritio unde & in cu-
 ius honorẽ extructæ 356
thermæ quæ olim Romæ
 in primis celebres fue-
 rint 224
thermarum origo 223
theseus Pinnius I. V. peri-
 tiffimus 92
theseus primus omnium
 tyrannus 94
theseus Isthmios ludos
 inuenit 130
theseus post Acastum fu-
 nebres ludos instituit
 132
theseum fœdera primum
 omnium apud Græcos
 comperisse 139
thessalos ex equo pugna-
 re primos omnium do-
 cuisse 126
thessalorum in malefica
 arte magica studium 78
theutonicorum ordinis
 ortus 504. habitus *ibid.*
thoas & Eaclis ubi aurum
 inuenerint 150
thomas Parthos conuer-
 tit

I N D E X.

tit	558	lauream coronam gesta	
thomæ Parthos forte ob-		rit	183
tigisse	254	tibiæ ac tympana cur in	
thraces falcem reperisse		funeribus olim adhibita	
123		fuerint	448
thraces natales dies olim		tibiæ primùm unde factæ	
fleuisse, exequias uerò		54	
cum hilaritate celebraf-		timagoras Chalcidensis	
se	209.447	pictor	167
thraces, Scythas & om-		tigranis Artabani filij di-	
nes ferè Græcos in bel-		ctum	129
lum exituros, hominem		tingturæ capillorum in-	
mactasse	364	uentio	235
thracum in sepeliendis		tintinabuli auctor incer-	
mortuis cõsuetudo	209	tus	237
thracum in optimatibus		tintinabula mulionum	
sepeliendis mos	210.211	collis cur suspendantur	
thracum polygamia	17	51	
thraſon primus omnium		tintinabulorum usus un-	
muros fecit	202	de	490
thucydides	46	tiphys adminicula guber-	
thus cereosq; ad ipsas sta-		nandi inuenit	229
tuas incédendi usus	165	tiresias Thebanus auspi-	
thus qui primi uédere cœ-		ciorum inuentor	84
perint	ibid.	Tiro Ciceronis libertus	
thus ubi nascatur	ibid.	ipsas notas primus repe-	
thyſias Siculus	48	rit	119
Tibarenos senes egrotan-		titij sodales	320.508
tes sibi dilectos, patibus		titulorum quibus Roma-	
ſus ſuſpēdiſſe	208	nus pontifex utitur, o-	
tiberius Cæſar accuſato-		rigo	527. & ſeq.
ribus Chriſtianorum pe-		T. Larius Romanorum	
riculũ cõminatus eſt	557	Dictator cur creatus ſit	
tiberius Cæſar quando		98	

I N D E X.

T. Cæcilius Siculus	99	creati	99
T. Liuius	46	trinitatis monachorū or-	
Toga pura quę olim dicta		tus	498
193		triptolemus agriculturæ	
toga Romanis & Gallis		inuentor	170
peculiaris	ibid.	triptolemus Cerealia in-	
704	8	stituit	321
tondendi usum ab Aban-		triremis inuentor Amo-	
tibus fluxisse	236	cles Corinthius	228
tonsores ex Sicilia in Ita-		triton Libyæ fluuius	121
liam quādo primū uer-		triumphalia conuiuia	326
nerint	ibid.	triumphalis corona	146
tormentum æneum	238	triumphandi mos unde	
tormenta quis primus in-		defluxerit	142
stituerit	104.123	triumphus apud Roma-	
torni inuestigator	224	nos præcipuus honor	
torquatus martyr	561	fuit	ibidem
totilæ crudelitas Benedi-		triumphus sumptuosissi-	
cti abbatis præbitate ui-		mus quis fuerit	ibid.
cta fuit	564	quis item minor	143
Trabea uestis quibus pe-		træzenius Dardanus	54
culiaris fuerit	194	troiæ excidium	77
tragicorum ueterum præ-		troianis temporibus re-	
mium quale	41	rum permutationem ui-	
tragœdia unde dicta ibi-		guisse	153
dem		trophæa cur Græci ere-	
tragœdiæ atque comœ-		xerint	144
diæ initium	ibidem	tryphon	229
traiani in Christianos		Tubal Hebræus	55
quarta persequutio	551	tubalcain Lamech filius,	
tranquillus delirus pieta-		ferrariæ artis auctor	
tis hostis	ibidem	152	
tribuni militum pro Con-		tubalcain ante Noë dilu-	
sulibus Romæ quando		uium res bellicas exer-	
		cuisse	

I N D E X.

- cuiſſe 121
 tunica talaris pontificum
 Iudæorum qualis fuerit
 269
 tunicam rectam Tanaquil
 prima contexit 193
 turris Babylonica con-
 ſtructor 202
 turres Cyclopes inueniſ-
 ſe ibidem
 tutela Rom. pont. cur ab
 Imp. Cōſtantinopolita
 nis ad alios translata ſit
 297
 Typographiæ initium un-
 de cœperit 116
 tyrāni ſacerdotis factum
 465
 tyranni uox olim in bo-
 nam partem accepta,
 poſtea in malam tranſ-
 lata eſt 94.95
 tyrannorum lex qualis 95
 tyrrhenus haſtas uelita-
 res & pilum inuenit 123
 tyriorum legiſlator Cha-
 randes 89
- V
- V**alentiniani Imp. in hæ
 reticos pœna 542
 ualentiniani Platonici hæ-
 reſis 538
 ualeriani in Chriſtianos
 nona perſequutio 551
- ualerius Publicola pri-
 mus Romæ Conſul 323
 ualerius Publicola fune-
 brium orationum Ro-
 manis auctor fuit 212
 ualeſij hiſtoria 323
 uallares coronæ 147
 ualliſumbrenſis cœnobij
 auctor 485
 uarronis de uetultate di-
 ctum 237
 uaforum fictilium origo
 168
 uaforū indumentorumq;
 ſacerdotalium prima ori-
 go, atque eorundem ſa-
 crandorum primum in-
 ſtitutum 458.459
 uates ueri 37
 uaticanus circus 214
 Vehiculorum auctor 127
 ueientibus inducias ad
 40. annos datas à Roma-
 nis fuiſſe 139
 uelandi caput mos unde
 fluxerit 311
 uelutum uſus quando re-
 pertus 125
 uelū quadrageſimale 460
 uela Icarum inueniſſe 177
 uelorum, cortinarum, can-
 delabrorum & uexillo-
 rum uſus unde 461
 uenarū pulſus quis in mu-

I N D E X.

fices pedes discreuit	55	euerit	193
uenabula quis inuenerit	123	uestium usum Palladem inuenisse	192. 193
uenandi usum quis docuerit	189	ueteres caput omnino nõ uelasse	239
ueniarum quas indulgentias uocant, usus, quando celebris esse cõperit	524	ueterum bellãdi mos ante usum armorum qualis fuerit	121
uenetorum in cõiugio ritus	22	ueterum morũ feritas per quem cessarit	557
uentus quid	63.64	Viatores	170
uentis cur nomina propria imposita	ibid.	uictoris Papæ decretum	434
uenus Paphos colebatur	5	uictoris XV. Rom. pont. de baptismo decretum	265
uenus Aenææ mater, unde prognata	107	uiduæ ueræ proprium	310
uenus unde procreata	232. item quarum rerum dea habita sit	uigilantijs Galli de reliquijs sanctorum sententia	520
ueneris liberi ex adulterio procreati	ibid.	uinalia sacra unde, & cur fiebant	321. 419
ueneris syderis natura per quẽ inuestigata	63	uincula & cõpedes quis excogitarit	104
uer sacrum unde dictum	365	uinum ad Gallos primum Aruntem Tyrrhenũ tullisse	177
uerticẽ radere olim probrosum	284	uinum in Aegypto ubi primum repertum	ibid.
espasiani corona	147	uini effectus	175. 176
uestaliũ origo	317	uino aquã immiscere quis primò instituerit	178
ueste alba cur cadauera olim exornata fuerint	442	uino cur aqua admisceri soleat	ibid.
uestes acu facere quis do-			uirgæ

I N D E X.

uirgæ Romanorum magi stratum	101	dandarum in conuiuio cōsuetudinem Iones re- perisse	187
uirgines Vestales cur Nu- ma elegerit	317	unguenta exotica quādo & à quibus interdicta	150
uirgines sponſæ à regibus uitiatæ	18	unguentorum Hebræi au- ctores	149
uirginum sacratio unde defluerit	310	uocum harmonias Mercu- rium inuenisse	50
uiscerationes quæ dicebā- tur, & quādo Romæ da- bantur	326	uoluntas Dei quæ sit	572
uitis in Sicilia ubi primò reperita	176	uota monastica quis pri- mus introduxerit	483
uites & uini usum, atq; cę- terarum arborum fructū Dionysiu inuenisse ibid.		uouendi uota Deo usus unde defluerit	450
uitri origo	159	Vranius Pœnorū deus	5
uiuaria quis primus insti- tuerit	189. 190	urbanus martyr	561
uiuum argentum, uulgò Mercurium dictum	150	urbani institutum	386
Vmbri quomodo diē ob- seruarint	113	urbani primi de calicibus decretum	459
unctio sacerdotum & re- gum unde confici solita	336	urbinum Vmbriæ urbs an- tiquissima	500
undulatam uestem Caiā Cæciliam reperisse	193	Vsonem Siculum tegmi- na ex pellibus ferinis re- perisse	193
ungendi sacerdotes & re- ges consuetudo unde de- fluerit	335	uitemberga	540
ungēdi mos periculosē la- borantes	339	uulcanus Lēnorū deus	5
unguenti & coronarum		uulcanus quæ metalla re- perit	151
		uulcanum Nili filium, Ae- gyptijs philosophiæ prin- cipia aperuisse	59
		uxor unde dicta	23
		uxorem cur Paulus foro- rem uocet	341
		uxores	

I N D E X.

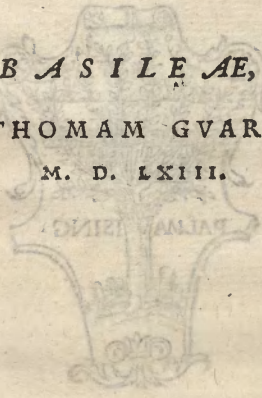
uxores quibusdam popu-	zamolfis	59
lis communes 17	Zebub	397
uxores ex publica auctio	zenonis de Deo opinio	3
ne emptæ 18	zeno Eleates dialectices	
uxores plures simul ha-	auctor	60
beræ an ulli unquam per	zenonis Cittixi de homi-	
leges licuerit 347	num ortu opinio	II
X	zepherini de calicibus de	
X Enia munera quæ uo-	cretum	459
centur 138	zephyrini edictum	383.
zenocratis de mundo &	384	
hominum ortu senten-	zephyrus uentus unde	
tia 9	dictus	65
zenocraté octo deos sta-	zethus & Amphion fra-	
tuisse 3	tres	50
xenophanes Colopho-	zethus musicæ repertor	
nus 59	76	
xenophon historias pri-	Zipheræ	119
mus composuit 46	zizipha & tuberes malo-	
§ivⓄ 138	rum genera quis primus	
xerxis cuiusdam sapien-	Romam attulerit	182
tis inuentum, & cur 135.	Zoroaster Magicæ artis	
eiusdem dictum ibid.	repertor	76.78
xerxem Athenarum po-	zozini institutio	435
titum, libros ex urbe in	§ivⓄ 179	
Perfas asportasse 115	Zythus ceruisiæ inuen-	
Z	tor	ibid.
Z Aleucus Locrensiū		
legislator 89		

FINIS.

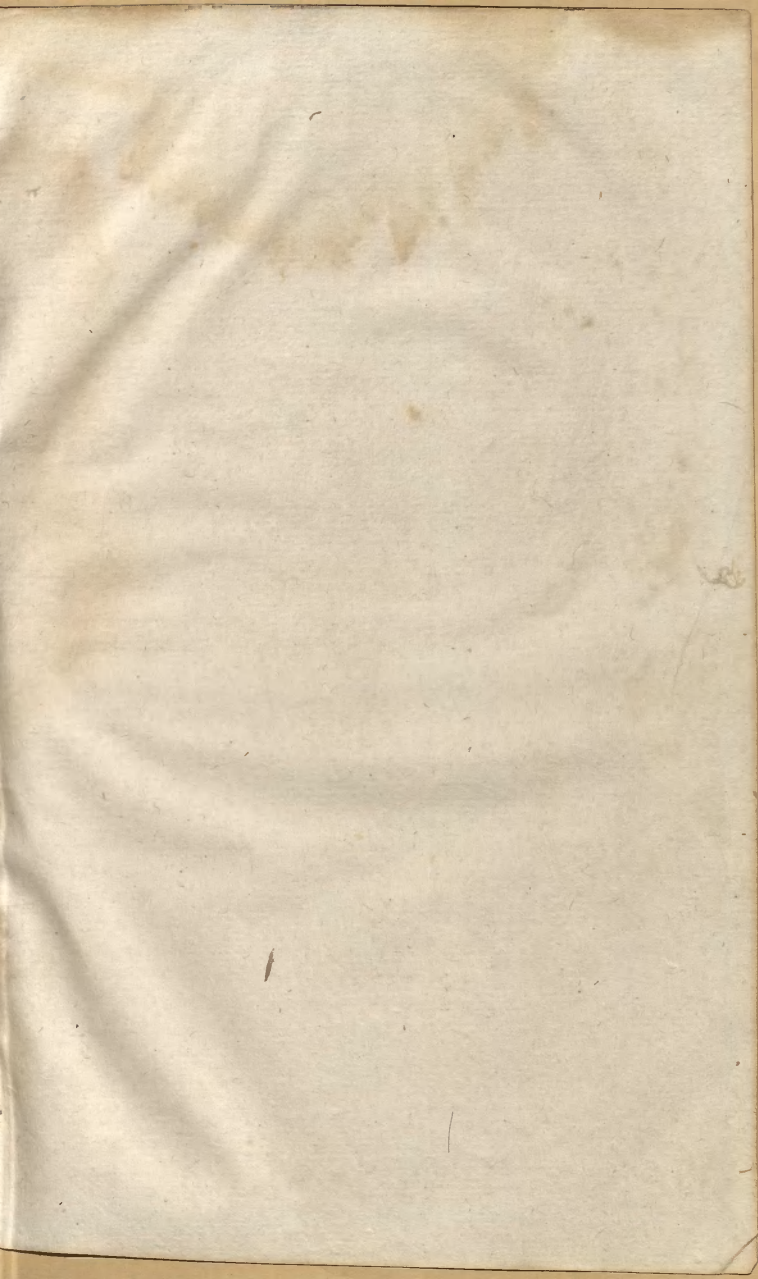
B A S I L E Æ,

PER THOMAM GVARINVM.

M. D. LXIII.

B. 581-582